

INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREȘTI

MARIANA COSTINESCU • MAGDALENA GEORGESCU •
FLORENTINA ZGRAON

**DICȚIONARUL
LIMBII ROMÂNE LITERARE VECHI
(1640—1780)**

Termeni regionali

*cu. Jan. 11. de
Magdalena Georgescu*

h. na. 957

EDITURA ȘTIINȚIFICĂ ȘI ENCICLOPEDICĂ

București, 1987

Redactare și coordonare lexicografică
GABRIELA DANȚIȘ

Coperta
MONICA IOANA MINULESCU

CUVÎNT ÎNAINTE

Lucrarea de față se înscrie în seria cercetărilor consacrate evoluției limbii române literare, privită în raport cu variantele teritoriale care au caracterizat faza veche a dezvoltării ei istorice. Studiul abordează vocabularul literar românesc din perioada 1640—1780, fiind prezentat sub forma unui dicționar în care sînt selectați termenii regionali întîlniți în textele literare aparținînd intervalului de timp menționat.

Dicționarul se adresează specialiștilor în limba română (profesori, cercetători), precum și tuturor celor interesați de limba, istoria și cultura românească. Aceștia vor găsi aici, dincolo de cuvinte și sensuri, informații, indirecte, asupra vieții materiale, sociale și spirituale din epoca și locul în care ele au fost folosite.

Dicționarul a fost elaborat în cadrul Colectivului de limbă literară și filologie al Institutului de Lingvistică din București. Fiind o operă realizată în colaborare, considerăm potrivit să arătăm contribuția fiecărei autoare la redactarea dicționarului. Mariana Costinescu: Introducerea și literele C — L, Ț și U; Magdalena Georgescu: Normele tehnice și literele M — R și T; Florentina Zgraon: literele A, B, S, Ș, V și Z.

Începînd cu faza de concepție și pînă la redactarea ei în forma finală, lucrarea a beneficiat de îndrumarea lui Ion Gheție, șeful Colectivului de limbă literară și filologie, față de care autoarele își exprimă grațitudinea și cu acest prilej.

O serie de observații și sugestii care au contribuit la îmbunătășirea dicționarului ne-au venit din partea colegilor noștri, Laura Vasiliu, cercetător principal, și Marius Sala, șef de sector, referenți oficiali desemnați de Consiliul științific al institutului.

La cuvintele de origine turcă existente în dicționar, transcrierea s-a făcut după indicațiile date de prof. Vladimir Drimba de la Facultatea de Limbi Străine a Universității din București.

Ne face o deosebită plăcere să adresăm mulțumiri tuturor persoanelor menționate, ca și celor solicitate ocazional în diverse momente ale alcătuirii acestei lucrări.

Octombrie 1984

AUTOARELE

INTRODUCERE

I. Lucrarea de față își propune să urmărească și să illustreze modul în care se reflectă, la nivelul lexicului, diferențierea regională a limbii române literare din perioada 1640—1780. În abordarea materialului, am pornit de la premisa că limba literară evoluează sub influența a doi factori: dialectele și cultura. În raport cu primul, este de așteptat ca lexicul limbii literare să încorporeze elemente luate din graiurile locale, deosebite de la o zonă la alta, fapt care constituie motivul principal al diversificării sale din punct de vedere teritorial. În ciuda acestei realități, repartiția dialectală a lexicului limbii române nu se regăsește întocmai la nivelul limbii literare din perioada premergătoare unificării ei. Cauza acestei neconcordanțe rezidă în influența factorului cultural, care se exercită asupra limbii literare și în sensul unificării. Când afirmăm aceasta, nu ne gândim la o atitudine conștientă, de respectare a unei tradiții sau a unui model¹. Acest lucru este mai ușor de imaginat în materie de fonetică și chiar de morfologie, dar mai greu de conceput când e vorba de lexic, unde ar fi trebuit să se țină seama de prea multe modele, ele însele neconstituite, desprinse din nenumăratele serii sinonimice din limbă.

Mecanismul principal prin care factorul cultural influențează configurația regională a limbii literare este circulația textelor. Cartea românească, tipărită și manuscrisă, din perioada care ne interesează constă, în cea mai mare parte, din prelucrări sau copii, directe sau mediate, multe după lucrări elaborate în altă parte a țării, deci într-un grai diferit de cel al ultimului scriitor (prelucrător sau copist²). Dacă fonetismele, ca și unele fapte de morfologie străine celui care copiază sau prelucrează un text, sînt mai ușor de eliminat, de vreme ce se operează cu echivalențe repetabile în multe cuvinte, înlocuirea unui termen cu altul nu se face fără riscul modificării contextului, întrucît ea presupune cunoașterea exactă a sensului unor cuvinte inexistente în uzul celui care operează schimbarea. De aceea, cuvintele din textele utilizate la alcătuirea unor scrieri în alte zone dialectale se păstrează în mai mare măsură decît elementele lingvistice din alte compartimente ale limbii. Preluate cu contextele lor, care le indică, de obicei, înțelesul, anumite cuvinte, inexistente în graiurile din regiunea în care se definitivează, se tipărește sau se copiază un text, ajung să se încetățenească în uzul literar respectiv.

¹ Vezi pentru această problemă Gheție, BD, 269—271, 323—324, 404.

² În legătură cu amploarea și direcțiile în care cartea românească circulă dintr-o parte în alta a țării, vezi Gheție, BD, p. 174, 321—324, 370—371, 377—378, 424—428.

Chiar și simpla receptare a unui text în altă zonă decît cea de origine³ poate duce la însușirea de către lector a unui bagaj lexical inexistent în graiul său. În acest sens, este cazul să ne întrebăm dacă anumite ardelenisme întâlnite la scriitorii moldoveni sau munteni nu își au explicația în formația culturală a acestora, mai mult sau mai puțin impregnată de lectura unor scrieri de peste munți.

Procesul de instruire este o altă cauză a infiltrației lexicale din afara graiurilor locale în uzurile literare regionale. Desfășurat în mănăstiri sau în casele boieresti, în Moldova și în Țara Românească, învățămîntul se făcea adesea cu dascăli veniți din Ardeal, ca, de pildă, dascălul Toader, profesor al copiilor boierului moldovean Ciogolea⁴. Este cunoscut și cazul transilvănenilor plecați la învățătură în mănăstiri din Moldova⁵.

Activitatea de traducere, prelucrare, copiere și tipărire a unor cărți exercitată de oameni de cultură în regiuni diferite de cea de origine și receptată (în primul rînd) în zona unde aceste scrieri sînt elaborate este o altă cauză a transferului lexical interdialectal, la nivelul limbii literare. Astfel, dintre cărturarii ardeleni în Țara Românească, amintim pe Daniil Panoneanul, traducător al *Îndreptării legii* (1652), pe mitropolitul Teodosie Veștemeanul, prefațatorul *Liturghierului* din 1680, pe Toader Corbea, autorul unui dicționar latin-român, iar dintre moldovenii veniți în Țara Românească, pe ucenicul lui Dosoftei, episcopul Mitrofan al Buzăului, diortositorul *Bibliei de la București* (1688) și traducător al *Mineii* din 1698. În ce privește prezența scriitorilor ardeleni din Moldova, amintim pe același Toader, dascăl al copiilor Ciogolea, venit din părțile Năsăudului, autor al unui *Cuvînt de înmormîntare* (1639). Nu putem trece sub tăcere, în această ordine de idei, ipoteza originii ardeleniști a mitropolitului moldovean Dosoftei⁶. Și în Transilvania se semnaleză slujitori ai scrisului veniți de peste munți, precum ieromonahul muntean Silivestru, traducător al *Noului Testament* de la Bălgrad (1648), tipărit de Ștefan, tipograf din Țara Românească, popa Dobre, muntean, tipăritorul *Catehismului* calvin de la Prisaca (1642) și al *Cazaniei* de la Bălgrad (1641), sau copiiștii moldoveni Vasile Sturze, Ștefan Dascăl și Vasile Preotul, semnalăți în nordul, vestul Transilvaniei și în Banat⁷.

³ Dan Simonescu și Gh. Buluță, *Pagini din istoria cărții românești*, București, 1981, p. 80—85; Octavian Șchiau, *Cărturari și cărți în spațiul românesc medieval*, Cluj-Napoca, 1978, p. 30—158.

⁴ Vasile Pârvan, *Un vechi monument de limbă românească* (1639—1668), București, 1904 (extras din „Convorbiri literare“, XXXVIII).

⁵ I. Lupaș, *Documente istorice transilvănene*, I, Cluj, 1940, p. 251.

⁶ Vezi *Dosoftei, Opere alese. I. Versuri*. Ediție critică de N.A. Ursu. Studiu introductiv de Al. Andriescu, București, 1978, p. VIII—X.

⁷ Pavel Binder, *Din istoria legăturilor tipografice dintre Țara Românească și Transilvania. Ștefan, tipograful Noului Testament din Alba Iulia* (1644—1648), în LR, XXIII, 1974, nr. 3, 245—248; Virgil Molin, *Copiiștii moldoveni în Banat la începutul secolului al XVIII-lea*. [Agaton Moldoveanul și Vasile Sturze Moldoveanul], în „Mitropolia Banatului“, XIV, 1964, nr. 4—6, p. 211—221; Atanasie Popa, *Copiiștii moldoveni din Transilvania în secolele XVII și XVIII*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei“ 45, 1969, nr. 7—9, p. 458—467; G. Ștrempel, *Copiiștii de manuscrise românești pînă la 1880*, București, 1959, p. XXXV, unde sînt semnalăți o serie de moldoveni care și-au desfășurat activitatea în

Faptele mai sus înfățișate schițează, în linii mari, motivele pentru care, în componența lexicului literar dintr-o anumită zonă geografico-lingvistică este de așteptat să intre nu numai elemente din graiurile locale, ci și cuvinte de altă proveniență dialectală, „împrumutate“ pe cale cultă. În afara acestora, desigur, în textele literare pătrund termeni culti, fie preluați din alte limbi, cu a căror cultură și civilizație scriitorii au venit în contact (categorie în care intră și termenii administrativi), fie creați de aceștia. În principiu, există posibilitatea ca chiar termenii culti să cunoască o repartiție pe zone lingvistico-geografice, dat fiind că înniruirile culturale străine nu au fost aceleași sau nu au avut aceeași pondere în diversele părți ale teritoriului românesc.

În lumina precizărilor făcute, conceptul de termen regional are două accepții, în funcție de varianta funcțională a limbii pe care ne situăm: grai sau limbă literară. Nu insistăm asupra conceptului de regionalism la nivelul graiurilor, întrucât el coincide cu accepțiunea curentă. Ne rămâne să delinim termenul „literar regional“ drept un cuvânt (sau un sens) care a circulat în uzul literar al unei zone mai restrinse decît întreaga Daco-romanie. Neconcordanța dintre cele două concepte rezultă din aceea că un anumit uz literar poate conține nu numai termeni proveniți din graiurile locale, direct sau prin intermediul tradiției scrise, ci și elemente din alte graiuri sau din limbi culte.

III.1. Obiectul studiului de față este lexicul literar regional, așa cum a fost definit mai sus. Dacă delimitarea conceptului s-a putut face cu relativă ușurință, cunoscînd condițiile în care se dezvoltă vocabularul limbii românești de cultură, identificarea, în noianul textelor literare din perioada ce ne preocupă, a cuvintelor care se înscriu, prin caracteristicile mai sus menționate, în sfera lexicului literar regional comportă o serie de dificultăți. Cea mai importantă, din care rezultă de fapt și celelalte, este imposibilitatea cunoașterii exhaustive a lexicului diverselor uzuri literare din perioada de care ne ocupăm. Mărturia textelor ar fi revelatorie, cu condiția ca ele să fi fost parcurse în totalitate și integral. Un astfel de demers ar fi depășit însă cu mult posibilitățile noastre. De aceea am fost nevoiți să ne limităm investigația la un număr relativ redus de izvoare. Ca surse de bază, am folosit *Dicționarul limbii române*, partea publicată (București, 1913—1949; 1965—1984) și cea manuscrisă, precum și alte lucrări consacrate lexicului românesc, dintre care menționăm dicționarul lui H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, vol. I—IV, București, 1903—1925, și pe cel datorat lui Lajos Tamás, *Etymologisches-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen*, Budapeșt, 1966. Aceste lucrări lexicografice ne-au mijlocit extragerea unui material bogat, provenit dintr-un număr considerabil de texte, cele mai multe tipărite sau transmise prin ediții, de profiluri variate și aparținînd unor zone dialectale diferite. Este totuși de remarcat preponderența surselor moldovenești în lista izvoarelor folosite de *Dicționarul limbii române*. Pentru completarea materialului, ne-am adresat direct unui număr de 257 de texte, din care am parcurs cite 50 de pagini. În selecția acestor izvoare directe,

părțile vestice ale Transilvaniei, spre Banat, ardeleni în Moldova (Dascăl Andrei din Pianul Săsesc, Ioanichie Monahul, Eustatie Popovici de la Baia Abrud), munteni în Moldova (Rafail Monahul), precum și moldoveni în Țara Românească (Silvestru Ieromonahul și Vlad din Moldova).

am avut în vedere mai multe criterii. În măsura posibilului, am urmărit ca textele să se poată repartiza, în proporții cât mai echilibrate, pe diverse zone geografico-lingvistice și să acopere principalele intervale de timp cuprinse în perioada studiată. Am avut în vedere următoarele diviziuni geografico-istorice și lingvistice ale Dacoromaniei: Moldova, Țara Românească (cu subdiviziunile: Muntenia și Ollenia), Transilvania (cu subdiviziunile: Transilvania de sud-vest, Transilvania de sud-est, Transilvania de nord și Crișana) și Banatul. În stabilirea provenienței regionale și în datarea textelor, traduse sau copiate, am ținut seama de locul și timpul tipăririi sau copierii lor, chiar dacă am avut indicații că modelul era mai vechi și provenea din altă zonă dialectală. Fac excepție operele cronicarilor moldoveni din secolul al XVII-lea, transmise prin copii din secolul al XVIII-lea, cele mai multe muntenesti. În cazul acestor scrieri, ne-am orientat după originale, localizându-le în Moldova și datindu-le în secolul al XVII-lea⁸. La textele transilvănene cu locul scrierii nemenționat am recurs, în vederea obținerii unei localizări restrinse la una din zonele specificate mai sus, la indicațiile oferite de aspectul fonetic și cel morfologic al limbii lor. La fel am procedat și cu textele lipsite de lămuririle ce ne interesează din *Crestomația română* publicată de M. Gaster⁹, la care am ajuns prin intermediul lucrărilor lexicografice menționate.

În selecția izvoarelor, ne-a mai preocupat, de asemenea, și reprezentarea tuturor tipurilor de texte, laice și religioase, traduceri și originale, tipărite și manuscrise. Este însă locul să arătăm că, în mod deliberat, printre textele parcurse de noi, au o pondere mai mare manuscrisele, prea puțin puse la contribuție de dicționarele citate, care au utilizat îndeosebi tipăriturile și manuscrisele editate.

În sfârșit, mai adăugăm că am urmărit să echilibrăm disproporția ce se constată în lista izvoarelor folosite de *Dicționarul limbii române*, dintre scrierile moldovenești, pe de-o parte, și cele transilvănene și chiar muntenesti, pe de altă parte. Am acordat de aceea o importanță deosebită izvoarelor bănățene, transilvănene și muntenesti, pentru ca, în final, să obținem un material care să reprezinte, pe cât posibil în măsură egală, toate variantele teritoriale ale dacoromânei.

2. Dificultatea identificării regionalismelor decurge tocmai din această excerptare selectivă și parțială a textelor, dictată de necesități de ordin practic. Ea face ca neatestarea unui cuvânt în texte dintr-o anumită zonă să nu-i indice în mod obligatoriu absența din uzul literar corespunzător. În această situație, simpla înregistrare a unui cuvânt numai în texte ce se înscriu într-o arie limitată a teritoriului dacoromân nu este o condiție suficientă pentru a-i acorda statutul de regionalism, atâta timp cât este posibil ca ea să fie rezultatul unei întâmplări. A fost de aceea necesară găsirea unui sistem de control, care să confirme, cu ajutorul unor elemente de probabilitate, caracterul regional al termenilor, rezultat din textele consultate.

⁸ Din compararea variantelor păstrate ale cronicii lui Ureche, rezultă că intervențiile copistaților asupra textului original s-au limitat la aspectul fonetic și morfologic al textului și în mod cu totul excepțional la cel lexical. Vezi Grigore Ureche, *Letopiseșul Țării Moldovei*. Texte stabilite, studiu introductiv, note și glosar de Liviu Onu, București, 1967, p. 48, 61—62, 161—185.

⁹ Vol. I—II, Leipzig—București, 1891.

Cel mai eficace mijloc de control ar fi fost, desigur, compararea repartiției cuvintelor din textele noastre cu configurația lexicală dialectală a dacoromânei de-a lungul perioadei studiate, pe care însă nu o cunoaștem decât în elemente dispartate, intrucit nu există o lucrare de dialectologie istorică, bazată pe cercetarea lexicului documentelor localizate din veacurile trecute. Singura lucrare de acest gen, *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea* de Ion Gheție și Alexandru Mareș¹⁰, se referă la o epocă anterioară celei abordate de noi, pe de o parte, iar pe de altă parte, materialul lexical este insuficient din cauza numărului redus de documente păstrate din epoca respectivă. Informații de aceeași natură se pot obține, indirect, și din studiile de istorie a limbii române, îndeosebi din cele în care se urmărește stabilirea configurației dialectale a dacoromânei¹¹. Datele pe care aceste lucrări le oferă sînt însă insuficiente, fie pentru că nu acoperă cu destule exemple perioada de timp studiată, fie pentru că includ un număr restrîns de unități lexicale în raport cu numărul mare de cuvinte pe care le vehiculează textele cercetate.

În lipsa unui astfel de instrument de referință, care să arate dacă în mod întîmplător sau, dimpotrivă, motivat aparițiile unui cuvînt în textele noastre trimit la o zonă limitată a domeniului dacoromân, am apelat la confruntarea acestora cu 1 răspîndirea în timp a cuvîntului, desprînsă din totalitatea surselor lexicografice consultate și cu 2 repartiția termenului în graiurile actuale, conform *Atlasului lingvistic român*.

În ce privește primul reper, ținem să menționăm că răspîndirea mai mult sau mai puțin generală a unui cuvînt în scrierile literare din ultimele două secole, în dezacord cu circulația limitată dată de textele literare vechi, nu a fost considerată relevantă pentru statutul cuvîntului în cauză. În această perioadă, constituirea normei literare supradialectale se reflectă și în planul lexicului, astfel încît scriitorii din diverse provincii românești ajung să preia elemente lexicale specifice altor variante literare regionale. Situația este ilustrată de cuvintele de tip sudic ca *fiat*, *doică*, *injura*, *rinichi*, *varză*, pe care le întîlnim în secolele al XIX-lea și al XX-lea la autori din toate provinciile românești¹². Nu este nevoie să mai insistăm asupra rosturilor stilistice ale folosirii de către scriitori a termenilor din afara uzului literar propriu. Așa este, de pildă, cuvîntul *nea*, întîlnit în secolele al XVII-lea — al XVIII-lea numai în scrieri din Banat și din Transilvania, dar preluat în ultimele două secole, ca termen poetic, de scriitori din alte părți ale țării¹³. De asemenea, nu am socotit concludentă nici prezența, în scrierile istorice, a unor termeni inexplicabili prin tradiția literară sau prin graiurile locale preluați din izvoare și păstrați de cele mai multe ori pentru că se referă la realități istorico-sociale dintr-o anumită parte a țării¹⁴.

3. Au fost selectate ca formînd obiectul cercetării de față cuvintele care, raportate la cele două repere mai sus arătate, ilustrează una din

¹⁰ București, 1974.

¹¹ Zei Gheție, BD; G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iași, 1980.

¹² DA, s.v.; Gheție, BD, p. 515, 528, 534, 562—563, 607, 608, 610, 613; vezi, *ibidem*, și p. 502, 510, unde se relevă prezența unor elemente nordice în scrieri din sud, îndeosebi în dicționare.

¹³ DLR, s.v.; Gheție, BD, p. 611.

¹⁴ Vezi cuvîntul *cătană*, în dicționarul nostru; cf. DA, s.v.

următoarele două situații de natură să le indice probabilitatea apartenenței lor la un uz limitat teritorial:

a) Repartiția rezultată din textele noastre coincide, în linii mari, cu **1** cea desprinsă din sursele lexicografice și cu **2** cea din graiurile actuale. În această situație sint cuvinte ca *agud* „dud“, *barilcă* „putină“, *brincă* „mină“. Primele două sint localizabile, conform atestărilor din textele noastre, în Moldova. La aceeași zonă trimit și celelalte atestări ale cuvintelor, în diverse alte scrieri și în graiurile actuale¹⁵. Pentru *brincă* „mină“, prezent în epoca studiată în scrieri din Banat și din sud-vestul Transilvaniei, celelalte atestări trimit la Transilvania, îndeosebi la părțile de vest și sud-vest. *Atlasul lingvistic român* îl înregistrează în Crișana și în zona Munților Apuseni¹⁶.

b) Repartiția obținută din textele consultate nu coincide cu (nici una din cele două repartiții ilustrate de punctele **1** și **2**, fie că zona indicată de texte este mai restrinsă sau mai largă decît (una dintre) celelalte două, fie că vizează o altă arie. În astfel de situații am stabilit repartiții maxime, rezultate din reunirea ariilor indicate de cele trei categorii de atestări (din textele noastre, din lucrările lexicografice și din graiurile actuale). Ne oprim la cîteva exemple. *Beseadă* (*băsadă*) „cuvînt“ se întilnește în perioada 1640—1780 în scrieri din Crișana și în sud-vestul Transilvaniei. Celelalte atestări din sursele lexicografice trimit la Banat și la nordul Transilvaniei. *Atlasul lingvistic român* și alte lucrări de dialectologie l-au notat în zilele noastre în Crișana și în nordul Transilvaniei¹⁷. Repartiție maximală: Banat, Crișana, nordul și sud-vestul Transilvaniei. *Ceair* „izlaz, finaț“ ne întimpină în textele dintre anii 1640—1780 numai în Moldova. Celelalte atestări ale cuvîntului trimit atît la Moldova, cît și la Țara Românească. *Atlasul lingvistic român* îl consemnează în sudul Munteniei¹⁸. Repartiție maximală: Moldova, Țara Românească.

Există situații în care repartiția maximală stabilită în privința unui cuvînt include și zone în care prezența acestuia nu este confirmată de sursele din perioada studiată, dar unde termenul a fost înregistrat fie înainte de 1640, fie după 1780. O astfel de repartiție maximală a rezultat la cuvîntul *ibocnic* (*ă*), notat în epoca ce ne interesează în Moldova, Transilvania și în Banat. Celelalte atestări literare, ulterioare, sint preponderent moldovenești, cele munteneste fiind foarte recente. În graiurile de astăzi cuvîntul este cvasigeneral, fiind răspîndit, conform informațiilor date de *Atlasul lingvistic român*, în Țara Românească, Moldova și în sud-vestul Transilvaniei, arie căreia i se adaugă, prin datele oferite de alte lucrări de dialectologie și de folclor, restul teritoriului dacoromân¹⁹. Cu o cir-

¹⁵ DA, s.v., *agud*, *balercă*; ALRM, SN, I, h. 199; ALRM II, h. 347; ALRM, SN, I, h. 132. În zilele noastre *barilcă* a fost semnalat cu totul izolat, în valea Hățegului; vezi Al. Viciu, *Glosar de cuvinte dialectale din graiul ciu al poporului român din Ardeal*, București, 1906, s.v. *balercă*, unde se precizează că în zonele învecinate se folosesc alți termeni (*tisă*, *burie*, *budie*). În ce privește repartiția cuvîntului *agud*, nu am avut în vedere dubletul său etimologic *iagod*, *iagud*, folosit în unele părți ale Banatului.

¹⁶ DA, s.v.: ALR, I, vol. I, h. 49.

¹⁷ DA, s.v.: ALRM I, h. 41; Gheție, BD, p. 179.

¹⁸ DA, s.v.: ALRM, SN, I, h. 203.

¹⁹ DA, s.v.: H 1771, 85^v, 98^v; H 1778, 11^v; ALRM I, h. 338.

culație mai întinsă în graiurile actuale decât zona vizată de atestările lui vechi, cuvîntul *ibovnic(ă)* nu a fost selectat ca regionalism, întrucît nu am putut decide dacă, în regiunile unde nu a fost înregistrat în trecut, el nu este cumva o inovație recentă venită din nord. În schimb, pe *omăt* „zăpadă“, înregistrat, conform surselor noastre, în Moldova și în nordul și vestul Transilvaniei, unde trimit și celelalte atestări ale cuvîntului în izvoarele lexicografice, semnalat astăzi, izolat, și în nordul Olteniei, nord-vestul Munteniei și în sud-estul Transilvaniei, considerăm o infiltrație recentă în părțile sudice ale țării²⁰. Ca atare, termenul a fost considerat ca specific Moldovei, nordului și vestului Transilvaniei (și nu general dacoromănesc).

4. În stabilirea extensiunii spațiale a cuvîntelor, ne-am orientat și după răspîndirea derivatelor, desigur, dacă acestea nu prezintă dezvoltări semantice îndepărtate de semnificația cuvîntului de bază. Astfel, pentru *mur* „dud“ (< lat. *morus*) am urmărit și repartitia derivatului *mură* „dudă“, alit cea rezultată din textele noastre, cit și cea dată de celelalte categorii de surse. Textele noastre îl consemnează pe *mur* în Banat, în timp ce *mură* apare și în Țara Românească. Conform celorlalte informații, relativ recente, *mur* se folosește izolat în diverse puncte din Oaș, Banat, Hunedoara și Oltenia, fiind înregistrat și în toponimice din nordul Munteniei și sudul Moldovei. Acestea din urmă însă nu atestă în mod obligatoriu folosirea în zonele respective a apelativului *mur* în zilele noastre. Prezența însă a derivatului *mură* „dudă“ în *Biblia* de la București, sprijinită și de atestările din graiurile actuale (Oaș, Oltenia, sudul Munteniei) ne îndreptățește să vedem în cuvîntul *mur* „dud“ un termen moștenit, cîndva general, în regres în epoca ce ne interesează, care nu poate fi atribuit unei anumite zone lingvistice²¹.

Un alt exemplu: sensul etimologic de „bolnav“ al cuvîntului *beteag* ne întîmpină, în perioada studiată, în Banat și în Transilvania, în mod excepțional și în Moldova, la Cantemir. Atestările ulterioare și situația din graiurile actuale confirmă circulația sensului numai în Transilvania și Banat²², iar prezența lui la Cantemir ne apare ca neconcludentă pentru realitatea lingvistică din Moldova. Pentru a stabili dacă termenul nu este cumva o infiltrație ardelenescă accidentală, am apelat la derivatele *beteji* și *betejeală*, dintre care cel de al doilea prezintă în Moldova și sensul de „boală“. Constatarea sensului în cauză la derivatul *betejeală* în mai multe scrieri din Moldova pledează pentru interpretarea lui *beteag* „bolnav“ la Cantemir ca un fapt de limbă ce nu era străin de tradiția literară locală.

Corelarea cu derivatele s-a făcut în toate cele trei faze ale selectării termenilor, corespunzătoare celor trei categorii de informații puse la contribuție (atestările din textele noastre, celelalte atestări incluse în lucrările lexicografice consultate, răspîndirea în graiurile de astăzi). Rămînînd acum numai la nivelul textelor excerptate, mai menționăm cîteva exemple.

²⁰ Vezi E. Petrovici, *Repartiția graiurilor dacoromâne pe baza Atlasului lingvistic român*, în LR, III, 1954, nr. 5, p. 5—17; idem, *Baza dialectală a limbii noastre naționale*, în LR, IX, 1960, p. 60—78; Gheție, BD, p. 190.

²¹ DLR, s.v. *mur*, *mură*; ALRM, SN, I, h. 149, 150, „Dacoromania“, VII (1931—1933), p. 257.

²² DA, s.v.; ALRM I, h. 190; cf. ALRM I, h. 100, ALRM II, h. 162.

Verbul *argăsi* (*arghisi*) „tăbăci“, atestat în Banat, a fost urmărit, pentru a-i stabili repartiția, și în derivatele *argăseală* (*arghiseală*, Banat) și *argăsit* (Țara Românească, Transilvania de sud-vest).

Verbul *ciștiga* „a se îngriji“ este înregistrat în Banat. Derivatul său regresiv *ciștigă* „grijă“ apare în schimb în Banat, Crișana și în sud-vestul Transilvaniei, repartiție pe care o presupunem și pentru verbul de bază.

Sensul de „conducător“ al lui *hotnog*, consemnat în Transilvania de sud-vest, este de presupus și pentru Crișana, unde întâlnim derivatul *hotnogie* „conducere“.

În ce privește localizarea derivatelor, este de la sine înțeles că nu am aplicat reversul raționamentului de mai sus. Cu alte cuvinte, nu am socotit obligatoriu ca acestea să circule pe o arie tot atât de întinsă ca și aceea a cuvântului bază. Astfel, dacă pentru verbul *a ima* „a murdări“, prezent în scrieri din Moldova și din Transilvania, am recurs la derivatele *imală* (Banat), *imare* (Moldova), *imăciune* (Moldova), *imălos* (Banat), *imător* (Moldova) pentru a-i confirma repartiția și a i-o completa cu Banatul, la localizarea derivatelor nu ne-am referit la extensiunea teritorială a verbului de bază, dat fiind că în contrast cu derivatele, care presupun baza, chiar dacă aceasta nu apare și independent, baza nu presupune derivatele și cu atât mai mult un derivat anume.

Cuvântul *uric* „loc, posesiune de veci transmisă prin moștenire“ circulă în scrieri din Moldova, Transilvania, Banat și Crișana. Derivatul *uricaș* „moștenitor“ nu apare însă în Moldova, unde are curs un alt derivat, *uricar* „scriitor de documente“, care reflectă sensul al doilea al lui *uric* „act, hrisov“.

Verbul *celui* circulă în Banat și în Transilvania. Derivatul *incelui* este caracteristic numai sud-vestului Transilvaniei. Este evident că ariile celor două verbe nu se suprapun. Zona de circulație a derivatului incluzându-se în aceea a cuvântului bază.

5. Ținem să precizăm că, potrivit accepțiunii conceptului de regionalism adoptate în lucrarea de față, unde, prin forța împrejurărilor, am pornit de la texte și nu de la graiuri, nu au fost incluse în categoria termenilor literari regionali anumite cuvinte care, generale în limba literară, reprezentau, poate, regionalisme la nivelul graiurilor. Este cazul unor cuvinte ca: *sudui*, *zăpadă*, *păcurar*, *sudoare* etc.

Sudui (< magh. *szidni*) caracteriza, ca și astăzi, graiurile de nord ale Dacoromaniei. În textele literare din perioada de care ne ocupăm cuvântul se întâlnește însă și în Țara Românească, având mai multe atestări în diverse scrieri. Aici verbul apare în concurență cu *a injura* (< lat. *injuriare*), pe care l-am reținut ca regionalism specific uzului literar sudic.

Zăpadă, termen specific graiurilor sudice, ne întimpină în texte literare din toate părțile țării. Numărul mare de atestări în textele moldovenești și transilvănene, dintre care numai unora li se pot atribui modele sudice, ne împiedică să-l considerăm pe *zăpadă* termen regional pe planul limbii literare.

Nu știm care era în graiuri situația unor cuvinte cîndva generale în limbă, de tipul *păcurar* sau *sudoare*. Ardelenism în graiurile actuale, *păcurar* „cioban“ (< lat. *pecorarius*) este înregistrat, în perioada cer-

veată, de texte din toate provinciile românești²³, dar în concurență cu *cioban* în Moldova și în Țara Românească. Reținându-l ca regionalism specific uzului literar din Moldova și Țara Românească pe *cioban*, nu am atribuit calitatea de regionalism sinonimului său *păcurar*, care, chiar dacă nu ar mai fi avut curs în graiurile din provinciile amintite, s-a putut menține în tradiția literară.

Sudoare (< lat. *sudor*) este înlocuit în graiurile de tip muntenească cu *nădușeală*, derivat al lui *năduși* (< bg. *naduša*). În epoca studiată, textele din Țara Românească îl notează numai pe *sudoare*, explicabil fie numai prin tradiția literară, fie și prin graiurile locale, unde s-a putut menține vreme mai îndelungată. *Nădușeală* nu apare decît cu sensul de „sufocare“, în scrieri din Moldova și Transilvania; sensul muntenească de astăzi poate fi mai recent. Așadar nici *sudoare* nu a fost selectat ca termen regional în limba română literară.

6. Luată ca punct de plecare în aprecierea caracterului regional sau general al cuvintelor în varianta cultă a limbii române, mărturia textelor investigate a fost pusă sub semnul întrebării de cîte ori ne-a îndreptat, prin atestări izolate, în afara ariei presupuse de celelalte categorii de atestări. Dacă aceste atestări izolate au putut fi explicate prin proveniența extralocală a modelelor sau a autorilor, eventual prin cultura lor lingvistică, termenii respectivi au fost interpretați ca infiltrații accidentale, neîncetățenite în uzul literar. În astfel de situații sînt cuvinte ca: *amăgeu* „amăgitor, înșelător“, *amăgulator* „lingușitor“, *cinie* „unealtă“, *sprințar* „amenințător, defăimător; nestatornic“, *suoăi* „a se eschiva“, *vindeca* „a închide, a astupa, a seca“, *oțion* „slab, plăpînd“ etc., moldovenești și nord-ardelenesti, *ciubăr* „hîrdău“, *șagă* „glumă“, *sirag* „armată, trupă“ etc., moldovenești și ardeleni (-bănățeni), cu atestări izolate în Țara Românească sau (și) în Transilvania. La acestea se adaugă altele, fie muntenești, dar cu apariții izolate în Moldova, ca, de pildă, *coșciug* „sicriu“, *doică*, fie moldovenești și muntenești, notate în Transilvania, precum *cioban* „păstor“, *conac* „popas“ etc., fie ardelenesti, dar înregistrate în Țara Românească (*covaci* etc.). Exemplele se pot înmulți, ilustrînd și alte situații. În legătură cu această problemă, mai avem de adăugat că tot ca infiltrații extralocale au fost interpretate și o serie de cuvinte întilnite în lexicoanele epocii ca unice atestări în zona în care au fost elaborate aceste lucrări. Deși ele reflectă în primul rînd uzul lingvistic al regiunii în care au fost alcătuite, prin scopul lor, nu atît normativ, cit descriptiv și explicativ, ca și prin izvoarele folosite, texte propriu-zise sau alte lexicoane din diverse părți ale țării, dicționarele încorporează, într-o proporție variabilă, elemente lingvistice inexistente în tradiția literară locală²⁴.

²³ Pentru Moldova, *păcurar* a fost notat în IT 1689, 118^v; IT SEC. XVIII, 126^r, cf. și *păcurăraș* NCCD, 319; din Țara Românească deținem următoarele atestări: CRON. 1687, 26^v; ANON. CANTAC.; AA 1717, 235^v; E 1748, 20^v; IT 1758, 125^v; AA 1770, 40^r; AA 1777, 156^r; pentru Transilvania, *păcurar* a fost consemnat în: IT 1749, 164^v; IT 1767, 2^v; AA 1773, 135^r; AA 1778, 13^v; AA SEC. XVIII¹, 21^r, 21^v; AA SEC. XVIII², 69^r.

²⁴ Cf. Mirela Teodorescu, *Elemente regionale în Lexiconul lui Mărdarie Cozianul*, în *Studii de limbă literară și filologie*, II, București, 1972, p. 77–92.

Am socotit necesară evidențierea acestor infiltrații lingvistice locale, întrucît ea iustrează „pe viu“ mecanismul prin care, pe planul limbii literare, tind să se generalizeze normele regionale. La cele mai multe cuvinte incluse în lista noastră, această tendință nu se finalizează decît rareori, așa cum se întîmplă în cazul lui *doică*, termenul consacrat în uzul literar de astăzi în locul lui *mamcă*.

Cuvintele care în textele parcurse de noi prezintă atestări izolate în afara zonei de repartiție indicate de reperatele menționate anterior (vezi p. 12, punctele 1 și 2) au fost atribuite și uzului local pe care scrierile îl reprezintă ori de cîte ori nu li s-a putut da o explicație prin filiația textelor. În această categorie intră, de pildă, ardelenisme ca *băsău* „ură, pică, ciudă“, *hasnă* „folos“, care par a fi avut o circulație vremelnică și în uzul unor oameni de cultură din Țara Românească.

7. Revenind la selecția cuvintelor, mai trebuie să arătăm că dacă aceste atestări izolate din textele noastre completează o arie care acoperă, prin aceasta, întreaga Dacoromanie, termenul a fost considerat nesigur ca regionalism și, ca atare, a fost exclus din lista noastră. În această situație este cuvîntul *vătera* „a se jeli, a se văita“ din scrierile moldovenești, pentru care sursele documentare trimit și la Transilvania și Banat. Cuvîntul apare însă și într-un text muntenesc (*Varlaam și Ioasaf*), unde nu i s-a găsit o motivație satisfăcătoare. Prin aceasta, termenul nu a putut fi atribuit numai zonei nordice a Dacoromaniei, nefiind exclusă prezența lui și în sud.

În selecția noastră sînt incluse și cuvinte cu privire la care nu am putut decide, aplicînd toate elementele de probabilitate formulate mai sus, dacă au avut o circulație limitată teritorial în limba literară din secolele al XVII-lea — al XVIII-lea. Iată, de pildă, un cuvînt ca *ucide*, cu sensul de „a lovi“, moștenit din limba latină și păstrat și astăzi în graiurile din Banat, sud-vestul, nordul Transilvaniei și nordul Moldovei, precum și în Oltenia și părțile nord-vestice ale Munteniei. În Țara Românească este înregistrat numai în cîteva texte religioase, unde poate fi pus tot atît de bine pe seama modelelor nordice, eventual, a bagajului lexical al alcătuitorilor lor, ca și pe seama realității lingvistice locale, de vreme ce cuvîntul prezintă acest sens și în textele coresiene. Tot astfel, cuvîntul *hirb* „ciob“, caracteristic, conform atestărilor din textele investigate și răspîndirii lui în graiurile actuale, zonei nordice a Dacoromaniei, este consemnat în cîteva scrieri munteneste care au pus la contribuție modele nordice. Avînd în vedere că etimonul cuvîntului este bulgăresc (*hrüb*), nu ni se pare exclus ca atestările lui munteneste vechi să fie mărturie a extensiunii cuvîntului și în uzul muntenesc, unde a fost înlocuit cu *ciob*. Astfel de cuvinte apar în lista noastră de regionalisme cu mențiunea că ele prezintă un coeficient de probabilitate mai redus.

8. Mai trebuie să precizăm că mărturia graiurilor de astăzi nu a fost pusă întotdeauna la contribuție în operația de localizare a cuvintelor extrase din textele noastre. La unele cuvinte, deși populare, nu deținem informații referitoare la răspîndirea lor actuală. Prin forța lucrurilor, documentația noastră s-a limitat la izvoarele mai vechi în cazul unor cuvinte populare dispărute astăzi, ca și realitatea pe care o desemnează: *bejenii*, *băjenar*, *cunișă* „impozit pe vite“, *iobagi*, *pogonărit*, *vecin*, „făran dependent“, *vedrit*, *vinărit* „impozit pe vin“. De asemenea, am considerat ca atare mărturia textelor pentru stabilirea repartiției unor cuvinte nesemnaltate în graiurile de astăzi care par a fi aparținut numai limba-

jului literar (și administrativ) din zona unde au fost atestate, ca de pildă: *aleaniș* „dușman“, *fuglu* „captive“, *hain* „trădător“, *otălmăzui* „a ocroti“, *uzbăi* „a se încrede, a nădăjdui“, *utalmaz* „apărare, sprijin“, *zavistui* „a pizmui“. Tot astfel am procedat și în cazul cuvintelor cu statut clar de elemente culte, cele mai multe împrumuturi de diverse origini: slavonă (*ișeli* „vindeca“, *izorăti* „a întoarce“, *milostird* „milos“, *oceaianie* „dez-nădejde“, *zacon* „lege“, *zaconic* „legiuitor“ etc.), greacă (*aplos* „simplu“, *cuneală* „iepure de casă“, *heragră* „podagră“, *inglendisi* „a se amuza“, *meghistan* „nobil turc“) și turcă (*muriat* „renegat“, *musaiip* „nobil turc“, *zapt-ferman* „decret de numire“ etc.) în Principate; latină (*amator* „iubit“, *artic* „plingere, jalbă“, *sumă* „sumar, conținut“) în Transilvania și Moldova; maghiară (*alenzui* „a contrazice“; cf. și *notareș* „notar“, *pașuș* „pașaport“, *secretarius* „secretar“, cuvinte latinești pătrunse prin filieră maghiară în Transilvania; rusă (*șpagă* „armă albă“, *holcă* „gălăgie, tumult“, *ucaz* „ordin“ etc.) în Moldova. Există și câteva creații pe teren românesc, în special calcuri, cum sînt: *alegere* „dialog, discuție“, *alsău* „proprietate, însușire“.

În ce privește elementele culte, menționăm că nu ne-am oprit asupra formelor singulare, a căror existență, fie ea limitată chiar la un anumit limbaj cult, nu este confirmată de alte atestări, anterioare sau posterioare epocii studiate.

9. Lista noastră de cuvinte, selectate conform criteriilor enunțate în rîndurile anterioare, totalizează un număr de circa 2000 de termeni. Probabilitatea încadrării lor corecte în această categorie variază de la un cuvînt la altul, în funcție de bogăția și de tipul de informații care ne-au permis să-l localizăm. Precizăm că nu considerăm această listă exhaustivă. Regionalismele, la rîndul lor, au fost selectate și după gradul lor de funcționalitate la nivelul limbii de cultură, cu alte cuvinte ținînd seama de măsura în care ele sînt relevante pentru configurația lexicală a limbii române literare din secolele al XVII-lea — al XVIII-lea.

Selecția noastră urmează a fi confruntată cu situația desprinsă din parcurgerea documentelor localizate din perioada studiată, cercetare, în materie de lexic, absolut necesară pentru apreciere corectă a raportului dintre graiuri și limba literară. Această operație ne va duce, poate, la clarificarea statutului unor cuvinte ca *cerca* „căuta“, *ucide* „lovi“ etc. și la adăugarea în lista regionalismelor a altor cuvinte, asupra cărora nu ne-am putut pronunța cu mijloacele de documentare deținute pînă în prezent.

III. Cercetarea noastră s-a concretizat într-un dicționar în care tratarea lexicografică a cuvintelor se integrează viziunii spațiale a răsîndirii lor în uzul literar românesc din perioada 1640—1780.

Intervalul de timp pe care îl acoperă materialul dicționarului (140 de ani) este suficient de restrîns ca să permită o viziune preponderent sincronică a lexicului literar românesc în aspectele sale diferențiate spațial.

Privit deci ca o secțiune în vocabularul literar românesc la un anumit moment al evoluției sale, dicționarul propune o imagine a unei părți a acestuia, compusă din cuvintele care, la acea epocă, au diferențiat, pe plan lexical, variantele literare regionale ale limbii române.

Multe dintre cuvintele incluse în dicționar prezintă relații de sinonimie. Numărul termenilor unei relații de sinonimie variază, ajungînd pînă la 15 (vezi, de pildă, seria sinonimică a lui *celarnic*). Cuvintele poli-

semantice pot realiza două sau chiar mai multe serii sinonimice. Astfel, un cuvânt ca *bănat* are cinci serii sinonimice, în funcție de următoarele sensuri: 1. „tristețe, jale, regret, căință“: *bănuială* (1), *bușluială*, *tingă*, *tristeală*; 2. „mîhnire, supărare“: *băsău* (3), *potcă*, *poticală* (1), *siclet*, *supăr*; 3. „minie, necaz, ciudă“: *biu*; 4. „învinovățire, imputare, muștrare, certare“: *preobrăzitură*, *probozeală*, *răpște*; 5. „bănuială, suspiciune“: *bănuială* (2).

Seriile sinonimice cuprind atît cuvinte folosite cu același sens în zone diferite (*agud-dud-frăgar*; *doică-mamcă*; *boltă-dugheană-prăvălie*; *ficat-mai*; *ginere-junc-mire*; *varză-curechi* etc.), cit și termeni care apar în cadrul aceleiași zone, proveniți de obicei din limbi deosebite (*ciștiga* „a se îngrijora“ — *gîndi*, în Transilvania de sud-vest, *comîndă-pominoc* în Moldova, *custa-ilui* în Crișana, *holcă-zarovă* în Moldova), și, mai rar, din aceeași limbă (magh.: *aci-astaloș* „țimplar“, *băsău-alean* „pică, ciudă, dușmănie“, în Transilvania).

Evidențierea relațiilor sinonimice făcută în finalul fiecărui articol are menirea de a arăta termenii opozabili regional, pe de o parte, și, pe de altă parte, de a ilustra bogăția, varietatea și sursele vocabularului folosit în limitele variantelor regionale ale limbii literare românești din perioada premergătoare modernizării ei. În aprecierile asupra acestei probleme trebuie să se aibă în vedere și termenii general românești, aceia care, alături de structura gramaticală comună, conferă unitate tuturor variantelor regionale ale limbii române.

Fiind o cercetare în domeniul istoriei limbii române literare, lucrarea de față are, prin felul în care a fost organizat materialul, un pronunțat caracter lexicografic. În cele ce urmează, ne propunem să prezentăm normele tehnice care au stat la baza redactării glosarului, menționind de la bun început că principiul lexicografic a fost subordonat cerințelor impuse de perspectiva spațială a lucrării.

În cuprinsul glosarului, unitățile lexicale, selectate după criteriile expuse în capitolul introductiv, sînt ordonate alfabetic. Fiecărui cuvînt considerat regional îi este consacrat cîte un articol, în a cărui structură intră următoarele elemente: 1. titlul; 2. indicațiile gramaticale; 3. repartitia teritorială; 4. definirea sensului; 5. citatele ilustrative; 6. formele gramaticale; 7. variantele; 8. etimologia; 9. familia de cuvinte și 10. sinonimele.

1. *Titlul articolului* reproduce una din variantele consemnate în texte; aceasta nu coincide întotdeauna cu forma-titlu înregistrată în DA și DLR (tipărit sau scris). În stabilirea formei-titlu din glosar s-a avut în vedere numărul de atestări al variantelor, ca și apropierea de etimon. Astfel, în izvoarele cercetate au fost notate două variante ale aceluiași cuvînt, *hoștorom* și *oștorom*, pe care dicționarul-tezaur nu-l înregistrează. În glosar s-a adoptat ca titlu forma *oștorom*, mai apropiată de etimonul maghiar *ost(o)rom* decît forma cu *h*. În schimb, s-a lucrat sub forma-titlu *vitioan* cuvîntul provenit din magh. *hitvány*, prezent o singură dată în varianta *hitioan* și de șapte ori în varianta cu *o* inițial.

Consemnînd ca formă-titlu una din variantele atestate în texte, nu am reprodus și pronunțiile regionale sau populare de tipul *ă* proton > *a*, *a* aton > *ă*, *e* aton > *i*, *o* aton > *u*, *ğ* pentru *j* în *gioacă*, *giurui* etc., *dz* pentru *z*, velarizarea vocalelor datorită timbrului dur al consoanelor precedente, reducerea diftongului — *ea* la *a*, palatalizarea consoanelor.

Asteriscul precedă cuvintele-titlu a căror încadrare în categoria regionalismelor prezintă un oarecare grad de incertitudine (vezi **apleca*, **cerca*, **șar*, **tăgadă* ș.a.).

2. După titlu urmează *indicațiile gramaticale*, care se reduc la precizarea clasei morfologice. La substantiv, se indică și genul acolo unde acesta este cunoscut; dacă genul nu poate fi stabilit — ca în cazul cuvîntelor *pozvol*, *selam*, *șator*, *șișac* — s-a dat doar indicația *subst*. Numărul se precizează la substantivele care apar numai cu formă de singular sau numai cu formă de plural (vezi, de pildă, *biu* (2), *borfe*, *lincote*). La cuvintele care se încadrează în două sau mai multe clase morfologice, indicarea acestora se face în ordinea alfabetică a denumirii lor.

3. Pentru *repartiția teritorială*, indicată în paranteze rotunde, se folosesc siglele ȚR (= Țara Românească), Mold. (= Moldova), Trans. (= Transilvania). Ori de câte ori a fost posibil, repartitia teritorială a fost detaliată pe zone mai restrinse, utilizându-se următoarele sigle: Munt. (= Muntenia), Olt. (= Oltenia), Ban. (= Banat), Criș. (= Crișana), Trans. S (= zona de la sud de Mureș, excluzind Banatul), Trans. N (= zona de la nord de Mureș, excluzind Crișana), Trans. SV (= județele Alba, Hunedoara și Arad), Trans. SE (= județul Brașov). Repartiția consemnată între paranteze este cea ilustrată de atestările de care dispunem, chiar dacă ele nu acoperă întreaga zonă în care cuvântul a putut circula, conform altor categorii, de izvoare. Au fost omise așadar zonele în care am reconstituit circulația cuvintului atit prin surse — literare și ne-literare — anterioare anului 1640 și posteroare anului 1780, cit și prin mărturia documentelor datind din perioada 1640—1780. Un exemplu în această privință este cuvântul *tăroasă*, pentru care glosarul indică repartitia în Trans. SV, întrucit sursele noastre nu-l înregistrează decit în această zonă. În realitate, cuvântul a putut cunoaște o circulație mai largă, căci el a fost consemnat în *Palia* de la Orăștie, iar în zilele noastre *Atlasul lingvistic român* îl menționează nu numai în Transilvania de sud-vest, ci și în Banat, Crișana și Maramureș.

În unele cazuri, repartitia stabilită de noi și indicată între paranteze este mai restrinsă decit ceea ce rezultă din atestări. De pildă, un cuvint cu circulație sigură într-o zonă precis delimitată apare și într-un citat provenit dintr-o altă arie geografică, în care, în realitate, cuvintul nu a avut curs; faptul este explicabil prin filiația tipăriturilor sau a copiilor manuscrise în care a circulat textul, eventual prin cultura lingvistică a autorului. În acest caz, se indică la repartitie numai zona în care cuvintul cunoaște o răspindire reală, iar citatele provenite din alte arii dialectale sint notate după semnul //. Iată, de pildă, cuvintul *meserniță*, care în perioada 1640—1780 prezintă atestări din texte ce provin din Moldova și Transilvania de sud-vest, apare și într-o copie munteană de la sfirșitul secolului al XVII-lea a *Leastviței* tradusă de mitropolitul moldovean Varlaam¹. Copistul muntean respectă textul pe care îl copiază și-l reproduce întocmai, dar glosează marginal cuvintul *meserniță* prin *magherniță*. În cazul acestui cuvint, repartitia indicată în paranteze este Mold., Trans. SV. Ca urmare a puternice influențe moldovenești ce s-a exercitat asupra-i², *Biblia* munteană de la 1688 conține un însemnat număr de cuvinte regionale proprii exclusiv Moldovei, cum sint: *măiestri*, *mănunchi*, *nacealnic*, *polc*, ș.a. Pentru toate aceste cuvinte, repartitia indicată, mai restrinsă decit cea ilustrată de texte, este Moldova.

¹ Fiorentina Zgraon, *Manuscrisele românești ale Leastviței pină la jumătatea secolului: I. XVIII-lea. Probleme de filiație*, în LR, XXVI, 1977, nr. 5, p. 517—55.

² Ion Gheție, *Biblia de a București și procesul de unificare a limbii române literare*, în „Studii de limbă literară și filologie“, vol. II, București, 1972, p. 53—66.

Există și cazuri în care repartiția reală n-a putut fi ilustrată prin texte literare databile în perioada cercetată, deoarece lipsesc tocmai textele originare din zona în care a circulat cuvântul respectiv. În această situație se găsesc cuvinte regionale ca: *hetesar*, *măzăceală*, *stăvar*. Pentru aceste cuvinte s-a indicat în paranteze repartiția reală, stabilită de noi prin investigarea altor categorii de izvoare, iar citatul ilustrativ, provenit din altă zonă decât aceea în care a circulat cuvântul s-a dat după //.

La cuvintele cu un singur sens repartiția precedă definiția. La cuvintele cu mai multe sensuri, repartiția indicată în paranteze rotunde este plasată înaintea primului sens și nu se mai repetă înaintea celorlalte sensuri, dacă acestea cunosc una și aceeași arie de răspindire. Așa s-a procedat, de exemplu, în cazul unor cuvinte polisemantice ca: *moșan*, *năslă*, *obști*, *poznă*, *prisne*, *tract*, care au circulat în Moldova. În cazul în care repartiția variază de la un sens la altul, indicarea zonei în care a fost cunoscut cuvântul se face pentru fiecare sens în parte. În această situație, repartiția este plasată între numărul de ordine al sensurilor și definiția acestuia, ca în exemplul BETEAG adj. și s. m. 1. (Mold., Ban., Trans.) Bolnav (...) 2. (Mold., TR) Infirm (...). Pentru cuvintele care pe lângă sensul de bază prezintă și sensuri derivate sau specializate, repartiția acestora din urmă a fost indicată ori de câte ori sensul derivat, respectiv specializat, cunoaște o circulație diferită de aceea a sensului de bază. Această situație este ilustrată de cuvântul *povață*, atestat în Moldova și Oltenia cu sensul de bază „conducător”, îndrumător, povătuitor”, în Moldova și Transilvania de sud-vest cu sensul derivat „ghid, călăuză” și în Moldova cu sensul specializat „persoană care conduce un vehicul”.

4. *Definirea sensului* se face, de regulă, după DA sau DLR. S-au evitat însă explicațiile detaliate și s-a urmărit realizarea unor definiții cât mai scurte, limitate la strictul necesar pentru identificarea sensului. În acest scop, s-au folosit cu precădere sinonimele literare de astăzi; de exemplu, *orbalt* este definit prin „erizipel”, nu prin sinonimul regional „brincă”. Alteori, de obicei atunci când cuvântul regional nu are astăzi un corespondent literar sau când explicarea sa ar necesita un spațiu tipografic prea întins, s-a recurs la definirea prin alt sinonim regional. De pildă, *rinichi* a fost definit prin „rărunchi”, iar *potricală* nu a fost definit prin „unealtă de oțel asemănătoare cu o daltă mică, avînd tășul de obicei circular, cu vârful ascuțit cu care se străpunge pielea pentru a se face găuri la curele, la ciur, la opinci, în urechile oilor, caprelor”, ci prin „preducea”. Din aceleași motive, unele cuvinte regionale din epoca cercetată, devenite astăzi literare, au fost definite printr-un sinonim regional; astfel, *nasture* a fost definit prin „bumb”, iar *varză* prin „curechi”.

Sensurile derivate și cele specializate se separă de sensurile de bază prin romb plin (◆). Sensurile figurate se separă de sensul propriu prin romb gol (◇). Tot după romb gol se dau locuțiunile, compusele și schimbările categoriei gramaticale.

5. După definirea sensului urmează *citatele ilustrative*. Pentru ilustrarea sensurilor nu au fost reproduse toate atestările deținute, ci s-a procedat la o selecție a acestora. Selecția citatelor ilustrative a urmărit, în măsura în care acest lucru a fost posibil, să acopere întreaga perioadă de timp studiată și să reprezinte diversele categorii de texte — religioase și laice — în care se înregistrează un cuvînt. S-a avut, de asemenea, în vedere și includerea în glosar cu precădere a materialului inedit, extras din textele parcurse de autorii lui. Selecția ilustrează și circulația în

epocă a unor cuvinte, prin reproducerea unui număr corespunzător de citate, mai ales atunci când acestea constituie material inedit, care nu se regăsește în sursele lexicografice românești. S-a apelat la surse lexicografice pentru a acoperi intervalele de timp sau zonele pentru care nu am avut citate în materialul extras de noi. Trimiterile la toate celelalte atestări ale cuvintelor deținute de noi, dar neilustrate prin citate, se fac prin indicația *confer* (cf.), plasată în urma citatelor ilustrative (vezi mai jos). Întrucît nu se fac trimiteri la pagina surselor preluate din DA și DLR, nu a existat posibilitatea de a face trimiteri la toate atestările unui cuvînt în unul și același text, conținute în lucrările lexicografice susmenționate. Astfel, pentru primul sens al cuvîntului *asta*, glosarul preia din DA numai două din cele patru citate extrase din DOSOFTEI, VS, iar sub *cf* trimiterea la DOSOFTEI, VS nu mai este reluată. În cazul în care cuvîntul prezintă în unul și același text două sau mai multe variante, ele sînt consemnate doar în rubrica de variante. Astfel, s. v. *ceair* în glosar apare un citat cu forma *ceir* din Miron Costin. Varianta *ceiriu* consemnată în DA, dar neilustrată în glosar nici prin citat, nici prin trimitere sub *confer*, este consemnată în paragraful consacrat variantelor.

În ceea ce privește organizarea citatelor (și a trimiterilor prin *confer*), s-a ținut seama de două criterii: cel geografic și cel cronologic. Citatele sînt grupate în funcție de cele trei provincii românești, simbolizate prin A (= Moldova), B (= Țara Românească, inclusiv Oltenia), C (= Transilvania, la care se adaugă și Banatul). În cadrul fiecărei provincii, citatele (și trimiterile prin *confer*) au fost ordonate cronologic. Pentru textele care au circulat în copii (ediții) succesive, datarea izvoarelor parcurse de autori s-a făcut, ca regulă generală, după data executării copiei (ediției). Excepție fac operele cronicarilor moldoveni, despre care se va vorbi mai jos.

De regulă, s-a evitat folosirea unor citate excesiv de lungi. Citatele prea extinse din DA și DLR au fost scurcate la contexte care să permită identificarea sensului. În reproducerea citatelor preluate din DA se păstrează realitatea limbii scrise, dar se folosește ortografia actuală. În exemplele reproduse după ediții a fost păstrată transcrierea editorului. Au fost însă semnalate unele erori care vizau forma sau sensul cuvîntului (vezi *mură*, *scarandivire*, *șomic*). Textul românesc preluat după diverse ediții a fost interpretat atunci cînd provenea dintr-o ediție cu chirilice (*Lexiconul lui Mardarie*, *Lexiconul lui Staicu*) și reprodus întocmai atunci cînd provenea dintr-o ediție cu caractere latine (*Lexiconul Marsilian* și *Anonymus Caransebesiensis*). În cazul din urmă s-a recurs totuși la interpretare, atunci cînd a trebuit să se stabilească forma cuvîntelor-titlu și a variantelor. Astfel, s-a dat forma cuvîntului-titlu *mîncătură*, *tătăișă*, *tristeală*, dar s-a transcris citatul ca în ediție: *menkêturê*, *tatajshê*, și *teteishê*, *tristalê*, iar la variante s-a notat *tânier*, deși în citat s-a dat, ca în ediție, *tényer* (s. v. *tanier*). Porțiunile de text slavon cuprinse în citate — exemplele provin cu precădere din lexicoane — au fost reproduse în transliterație cu alfabet latin. Textele românești reproduse după TEW păstrează ortografia autorului, cu două excepții: *f* a fost reprodus prin *s*, iar *ß* prin *sz*.

Pentru trimiteri s-au adoptat două procedee, în funcție de cele două categorii de izvoare care stau la baza lucrării: 1) izvoare directe, parcurse de autori și organizate într-un sistem de sigle, a căror listă figurează la p. 27—37, și 2) izvoare indirecte, preluate din DA, DLR, CADE, TEW, TDRG, HEM, ȘIO. Pentru prima categorie de izvoare, trimiterile sînt

insofite, cum este și firesc, de indicarea paginii (filei). Pentru indicarea surselor din care provin citatele preluate din DA și DLR etc. s-au folosit, ca regulă generală, siglele adoptate de dicționarul academic (de exemplu: AETHIOPICA s. v. *madem*, BIBLIA (1688) s. v. *mănunchi*, CHEIA ÎN. s. v. *medelniță*, N. TEST. (1648) s. v. *opăci*, PRAV. GOV. s. v. **mastehă* etc.), fără indicarea paginii (filei). Prin urmare, absența paginii (filei) după orice trimitere (siglă) constituie un indiciu că citatul provine din DA sau din DLR. În toate aceste cazuri, cititorul va găsi trimiterea completă consultând articolele corespunzătoare din DA și DLR.

Pagina (fila) nu este indicată nici în cazul citatelor preluate din diverse surse de tipul dicționarilor, altele decât DA și DLR, numai că în această situație se precizează sursa: apud TEW, apud TDRG etc. Siglele din DA (DLR) au fost folosite uneori urmate de pagină, atunci când citatul din glosar nu apare în DA (DLR), ci a fost extras de noi dintr-o lucrare care figurează în bibliografia dicționarului (vezi în glosar cuvântul *beleag*, unde se dă un citat din cronică lui Grigore Ureche, inexistent în DA s. v. *beleag*; pentru alte exemple vezi *prisăcări*, *rumân*, *timbar*).

Siglele citatelor preluate din DA și DLR au fost modificate în glosarul de față fie în sensul scurtării, fie în sensul precizării mai detaliate a sursei. Astfel, s-a indicat doar autorul dacă acesta are o singură lucrare în bibliografia dicționarului-tezaur, sau numele autorului și titlul lucrării, dacă autorul respectiv figurează în bibliografia DA și DLR cu mai multe lucrări. În consecință, sigla NECULCE, L. din DA și DLR apare în prezentul glosar prescurtată: NECULCE, dar au fost păstrate fără modificări sigle de tipul CANTEMIR, IST., CANTEMIR, HR. etc. Pentru izvoarele care nu figurează cu sigle proprii în bibliografia dicționarului (de pildă, textele preluate de DA și DLR din GCR, TDRG, GÂDEI etc.) sau figurează sub titlul generic *Opere*, s-a reconstituit numele autorului cu sau fără titlul lucrării, după caz, și fără alte indicații referitoare la an, ediție sau pagină (filă); de exemplu, s. v. *pravednic* DLR dă un citat din anul 1661 pe care îl reproduce după GCR I, 182/32. Preluând citatul din DLR, glosarul de regionalisme nu mai trimite la sigla indicată, ci reconstituie pe autor (traducător, copist) în persoana lui Rafail de la Dragomirna (aici, copist); titlul lucrării, care în acest caz este un *Paraclis*, nu se mai precizează, întrucât Rafail de la Dragomirna nu mai apare, în cuprinsul glosarului, în calitate de autor (traducător, copist) al altei lucrări. Un alt exemplu: sigla CANTEMIR, O. V, prin care DLR trimite la o ediție din 1778 a unei lucrări aparținând acestui autor, devine în glosar CANTEMIR, DIVANUL.

La siglele preluate din DA și DLR s-au operat modificări ale datei-când aceasta era inclusă în siglă — ori de câte ori s-a constatat că acea dată era eronată. Astfel, sigla FL. D. 1680 din DA și DLR devine în glosarul nostru FL. D 1693.

Pentru lucrările cunoscute în bibliografia românească veche mai bine după titlul lor, decât după numele celor care le-au elaborat (tradus, preluat, copiat), s-a indicat doar titlul insoțit și de anul apariției (copierii, tipării, retipării) în cazul în care lucrarea nu este un unic-t. Astfel, s-a dat trimiterea la titlul operei ȘAPTE TAINE (s. v. *mir*), fără an, știut fiind că este vorba despre tipăritura de la Iași, din 1644, dar BERTOLDO 1779 (s. v. *marghiol*), pentru că este vorba despre o carte populară care a cunoscut versiuni atât terioare cit și posterioare

acestui an; de asemenea, s-a dat sigla MĂRGĂRITARE 1691 (s. v. *oceaianie*) spre a o deosebi de MĂRGĂRITARE 1746 (s. v. *mangâr*).

Între modificările operate în siglele preluate din DA și DLR trebuie amintită și aceea privind *Cartea românească de învătătură*, Iași, 1646. Acest vechi text juridic românesc, citat de DA și DLR după două ediții diferite, cu sigle diferite, apare în glosarul de față întotdeauna cu sigla PRAV. În legătură cu această siglă precizăm că în glosarul nostru ea are întotdeauna în vedere pravila moldovenească. Atunci când în glosar se dau citate din textul muntenesc al pravilei, preluate după ediția Longinescu prin intermediul dicționarului academic, sigla PRAV. devine ÎNDREPTAREA LEGII. Vezi în acest sens cuvinte ca *injura*, *injurat*, *injurător*.

Siglele din TEW au fost preluate, de regulă, fără modificări (de exemplu: BUITUL, CAT. și CAT. CALV.). Modificarea unor sigle din TEW a urmărit fie să întregască sau să restabilească numele autorului (AGYAGF. devine AGYAGFALVI) și titlurile de lucrări (ZsD devine PSALTIRE SEC. XVII), fie să elimine ceea ce era de prisos pentru înțelegerea siglei (VISKI, SOLT. devine VISKI). Din aceleași motive sigla TAMAS, FOG. devine FOGARASI, iar STINGHE, BRAȘOV devine TEMPEA.

O serie de dificultăți în stabilirea siglelor și a ordinii exemplelor au fost determinate de problemele privind cronologia și paternitatea pe care le-au ridicat citatele din cronicari preluate de lucrările lexicografice prin intermediul edițiilor întocmite de M. Kogălniceanu (LET. I—III și LET.² I—III), N. Bălcescu și A. T. Laurian (MAG. IST. I—IV). În cazul acestor surse, s-a procedat la o nouă atribuire a cronicilor în conformitate cu cercetările ulterioare momentului în care au fost alcătuite edițiile sus-citate³. În urma acestei operații, a rezultat următoarea listă de corespondențe:

- PSEUDO-AMIRAS pentru AMIRAS, în LET. III, 85—174, și în LET.² III, 97—180;
- PSEUDO-COSTIN pentru N. COSTIN, în LET. II, 3—77, și în LET.² II, 2—70;
- PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU pentru E. KOGĂLNICEANU, în LET. III, 189—286, și în LET.² III, 197—295;
- PSEUDO-MUSTE pentru MUSTE, în LET. III, 7—80, în LET.² III, 3—95, și în MAG. IST. III, 3—94, 331—372;
- C. CANTACUZINO pentru N. MILESCU, în LET.² I, 87—126;
- R. POPESCU pentru CONSTANTIN CĂPITANUL, în MAG. IST. I, 83—114, 147—186, 211—250, 279—326, 343—389, și în MAG. IST. II, 3—35.

De asemenea, o serie de porțiuni din *Magazin istoric pentru Dacia*, pentru care în DA și în DLR nu se consemnează numele autorului sau titlul lucrării, apar în glosar cu următoarele sigle:

- R. GRECEANU pentru MAG. IST. II, 129—176, 193—228, 321—352;
- R. POPESCU pentru MAG. IST. IV, 21—62, 93—178;

³ *Cronicari munteni*. Ediție îngrijită de Mihail Gregorian. Studiu introductiv de Eugen Stănescu, vol. III, București, 1961. I. Crăciun și A. Ilieș, *Repertoriul manuscriselor de cronici interne. Sec. XV—XVIII privind istoria României*, București, 1963. *Istoria literaturii române. I.*

— ANON, CANTAC. pentru MAG. IST. IV, 231—372, și MAG. IST. V, 3—32;

— ANON. BRÎNCOV. pentru MAG. IST. V, 93—184.

În ceea ce privește cronologia și localizarea copiilor manuscrise prin care ne-au parvenit operele cronicarilor moldoveni, trebuie precizat faptul că acestea au fost încadrate în epoca și în provincia în care a fost elaborat originalul. Dacă am fi ținut seama de locul și de timpul efectuării copiilor păstrate, am fi fost obligați să atribuim Țării Românești și să datăm în secolul al XVIII-lea operele cronicarilor moldoveni din secolul al XVII-lea.

În sfârșit, citatele din întreg corpusul de cronică atribuit de istorici fie lui Simion Dascălul⁴, fie lui Grigore Ureche și interpolatorilor săi, Simion Dascălul, Axinte Uricariul și Misaile Călugărul⁵, apar în articolele din glosar sub sigla URECHE.

6. *Formele gramaticale* au fost consemnate în alineat separat, numai atunci când ele nu angajează întreaga clasă morfologică. De exemplu, s. v. *ura* sint date formele de indicativ prezent, persoana I singular *ur* și *urădz*. După fiecare formă gramaticală consemnată se face trimitere la surse, folosindu-se aceleași procedee ca la citatele ilustrative.

7. Un paragraf special este consacrat *variantelor*. Aici au fost incluse, în ordine alfabetică, toate variantele regionale care nu se înscriu în seria celor previzibile în conformitate cu legile evoluției fonetice și cu opozițiile dialectale cunoscute. Astfel, sub cuvîntul-titlu *mește* sint lucrute variantele *mesca* și *mesti*, sub *mîrzac* sint consemnate variantele *merzac* și *mîrzag*. Au fost socotite simple grafii *ea* pentru [e] în *nedeaie*, *ch* pentru [h] în *metoch*, *gh* pentru [h] în *ghatman*, *poghreb*, consoanele duble în *summa* etc., *ă* pentru [i] în *tălni*, *ia* pentru [e] în *priiatnic*, *o* pentru [oa] în *proșcă* etc.

8. Pentru indicațiile privitoare la *etimologie*, am utilizat de obicei soluțiile propuse de DA, DLR și DEX, optînd, în cazul etimologiilor multiple, pentru cele care explică mai bine sensul și repartiția cuvîntelor sau variantele cuprinse în acest dicționar. În același scop, în lucrare s-au dat și soluții inexistente în sursele lexicografice menționate. Aceste soluții au fost fie preluate din alte izvoare (TEW, TDRG), fie stabilite de autori. Pentru cuvîntele inexistente în dicționarele consultate, etimologiile au fost stabilite, în măsura posibilului, de autori.

La unele cuvînte, în special la cele de origine greacă și maghiară, s-au dat și formele gramaticale care explică mai bine cuvîntul românesc. Astfel, la cuvîntul *tărhat*, pentru care s-a indicat etimonul maghiar *terhet*, s-a făcut precizarea că acesta reprezintă forma de acuzativ a substantivului *terh*. De asemenea, sub cuvîntul *lipsi* s-a indicat etimonul neogrec *lipso*, precizîndu-se că acesta este forma de viitor a verbului *lipo*.

Folclorul. Literatură română în perioada feudală (1400—1780), București, 1964.

⁴ Simion Dascălul, *Letopiseșul Țării Moldovei pînă la Aron Vodă (1359—1595) întocmit după Grigorie Ureche vornicul, Istratie logofătul și alții*... Ediție de Const. Giurescu, București, 1916.

⁵ Grigore Ureche, *Letopiseșul Țării Moldovei*. Ediție îngrijită, studiu introductiv, indice și glosar de P.P. Panaitescu, [București], 1955. Grigore Ureche, *Letopiseșul Țării Moldovei*. Text stabilit, studiu introductiv, note și glosar de Liviu Onu, București, 1967.

Etimoanele din limba greacă și din limbile slave au fost transpuse în alfabet latin.

9. În paragraful următor, sub indicația *Vezi și*, este reunită întreaga familie de cuvinte cu atestări în glosar. Întrucât scopul acestei rubrici este în primul rând de a ilustra cât mai complet aria geografică în care a circulat fiecare cuvânt inclus în glosar, sub *vezi și* se fac trimiteri nu numai la familia formată pe teren românesc, ci și la împrumuturi având aceeași rădăcină. Un exemplu edificator în sensul celor afirmate mai sus îl constituie cuvintele *rocoș, rocoșan, rocoșeală, rocoșelnic, rocoși, rocoșire, rocoșit, rocoșitor, rocoșitură* reunite în alineatul consacrat familiei de cuvinte tocmai pentru că, împrumutate direct din limba polonă sau formate pe teren românesc din elemente de origine polonă, ele trimit la una și aceeași arie de circulație: Moldova.

Prin reunirea tuturor derivatelor sub rubrica *vezi și* se obține totodată și o imagine mai cuprinzătoare a ariei în care a circulat în mod real cuvântul de bază, chiar dacă atestările directe lipsesc. Astfel, *alnic* prezintă în glosar atestări din Crișana și din Transilvania de sud-vest. În realitate, el a circulat și în Banat, de vreme ce un derivat al său, *alnicie*, este consemnat în această zonă.

10. În sfârșit, în ultimul alineat, după indicația *cf.* se fac trimiteri la seria sinonimică a cuvântului. Se urmărește în felul acesta să se pună în lumină, pe de o parte, bogăția lexicală a limbii, și, pe de altă parte, cuvintele care creează opoziții între diferite zone geografice ale teritoriului dacoromân. Astfel, sensul „ceartă, scandal, conflict“ este redat în glosar printr-o bogată serie sinonimică: *calabalic* (în Moldova), *dihonie* (în Moldova), *hăbruşag* (în Crișana), *invăluşag* (în Moldova), *poică* (în Moldova și în Banat), *prigoană* (în Țara Românească și în Transilvania de sud-vest), *vălăşag* (Mold., Criș., Trans. SV), *zarvă* (în Moldova și în Banat) și *zavistie* (în Moldova, în Țara Românească și în sudul Transilvaniei), *zăhăială* (Mold.).

În cadrul seriei sinonimice reunite sub *cf.*, punctul și virgula separă seriile diferite realizate de cuvintele polisemantice. Astfel, cuvântul *miță* apare în glosarul de regionalisme cu două sensuri: 1. „pisică“ și 2. „ancoră“. Cuvântul are câte un sinonim pentru fiecare din cele două sensuri. Notate sub *cf.*, aceste sinonime se despart prin punct și virgulă: *pisică; anghiră..*

ABREVIERI

A. Izvoare

- A 1717** *Alexandria*, ms. rom. BAR 1867 din 1717, f. 1^r—157^r (ȚR).
- A 1734** *Alexandria*, ms. rom. BAR Cluj-Napoca 208 din 1734, f. 1^r—103^v (ȚR).
- A 1746** *Alexandria*, ms. rom. BAR 438 din 1746 (ȚR).
- A 1750** *Alexandria*, ms. rom. BAR 575 din cca 1750, f. 52^r—132^r (ȚR).
- A 1756** *Alexandria*, ms. rom. BAR 1629 din 1756, f. 2^r—49^v (Mold.).
- A 1776** *Alexandria*, ms. rom. BAR 3093 din 1776, f. 92^r—144^v (Trans. SV).
- A 1777** *Alexandria*, ms. rom. BAR 4104 din 1777, f. 1^v—48^v (Mold.).
- A SEC. XVIII¹** *Alexandria*, ms. rom. BAR 3395 de la începutul secolului al XVIII-lea, acefal, f. 1^r—100^r (ȚR).
- A SEC. XVIII²** *Alexandria*, ms. rom. BCU Cluj-Napoca 4351 de la începutul secolului al XVIII-lea, f. 1^r—146^v (Trans. SV).
- AA SEC. XVIII¹** *Archirie și Anadan*, ms. rom. BCU Cluj-Napoca 3202 de la începutul secolului al XVIII-lea, f. 20^v—28^r (Trans. N).
- AA SEC. XVIII²** *Archirie și Anadan* ms. rom. BAR 577 de la începutul secolului al XVIII-lea, f. 61^r—69^r (Trans. N).
- AA 1717** *Archirie și Anadan*, ms. rom. BAR 1867 din 1717, f. 222^r—235^v (ȚR).
- AA 1761** *Archirie și Anadan*, ms. rom. BCU Cluj-Napoca 4390 din cca 1761, f. 33^r—37^v (Trans. N).
- AA 1770** *Archirie și Anadan*, ms. rom. BAR 3518 din cca 1770, f. 20^v—41^v (ȚR).
- AA 1773** *Archirie și Anadan*, ms. rom. BAR Cluj-Napoca 88 din 1773, f. 118^v—136^v (Trans. SV).
- AA 1777** *Archirie și Anadan*, ms. rom. BAR 1151 din 1777, f. 148^v—156^v (ȚR).
- AA 1778** *Archirie și Anadan*, ms. rom. BAR 1739 din 1778, f. 3^v—14^r (Criș.).
- AC** *Anonymus Caransebesiensis. Cel mai vechiu dicționar al limbii române, după manuscriptul din biblioteca Universității din Pesta*, în „Tinerimea română“, vol. I, București, 1898, p. 320—380 (Ban.).
- AÎ** *Alcătuire inaurită a lui Samuil Ravoî jidovul, mustvind rătăcirea jidovilor*, Iași, 1771 (Mold.).

- ALB. *Albina*, ms. rom. BAR 1357 din 1689 (ȚR).
- ALF. *Alfavită sufletească*, Iași, 1755 (Mold.).
- AMD 1708 *Apocalipsul Maicii Domnului*, ms. rom. BAR 577 din 1708, f. 87^r—94^v (Trans. N).
- AMD 1759 *Apocalipsul Maicii Domnului*, ms. rom. BAR 4150 din 1759, f. 45^r—63^v (Trans. SV).
- AMD 1767 *Apocalipsul Maicii Domnului*, ms. rom. BAR 1417 din 1767, f. 136^v—145^v (Mold.).
- AMÎ
ANT. *Adunare de multe învățături*, Iași, 1757 (Mold.).
- ANT. 1705 *Antologhion*, ms. rom. BAR 6006 din secolele al XVII-lea — al XVIII-lea (Mold.).
- ANT. 1726 *Antologhion*, Rîmnic, 1705 (ȚR).
- ANT. 1766 *Antologhion*, Iași, 1726 (Mold.).
- AP. 1646 *Apostol slavo-român*, ms. rom. BAR 85 din 1646 (Mold.).
- AP. 1683 *Apostol*, București, 1683.
- AP. 1704 *Apostol*, Buzău, 1704.
- APOC. *Apocalipsul sfântului Ioan Bogoslocul*, ms. rom. BAR. Cluj-Napoca 101 de la sfârșitul secolului al XVII-lea, f. 93^r—140^v (Trans. SV).
- AR
B 1774 *Adunare de rugăciuni*, Iași, 1751.
- B 1775 *Bertoldo*, ms. rom. de la Muzeul istoric din Moscova, microfilm BAR 342, din secolul al XVIII-lea, ante 1774 (Mold.).
- B 1779 *Bertoldo*, ms. rom. BAR 1417 din 1775, f. 57^r—113^r (Mold.).
- BIR. *Bertoldo*, ms. rom. BAR 1067 din 1779, f. 34^r—70^v (Mold.).
- BUCOAVNĂ 1775 *Pentru biruința armatelor ruse*, Iași, 1769.
- BUCOAVNĂ 1779 *Bucoavnă*, ms. rom. BAR 6044 din 1775 (Mold.).
- BUCVAR 1755 *Bucoavnă*, ms. rom. BAR 3745 din 1779 (ȚR).
- BUCVAR 1771 *Bucvar*, Iași, 1755.
- C 1688 *Bucvar*, Viena, 1771 (Trans. SV).
- C 1692 *Cazanie*, ms. rom. BAR 2672 din 1688 (Olt.).
- C 1712 *Cazanie*, ms. rom. BAR 4182 din 1692 (Criș.).
- C 1729 *Cazanie*, ms. rom. BAR 4648 din 1712 (ȚR).
- C 1737 *Cazanie*, ms. rom. BAR 2860 din 1729 (Trans. SV).
- CA *Cazanie*, ms. rom. BAR 4130 din 1737 (Criș.).
- CAL. 1733 *Cirjă arhierescă*, ms. rom. BAR 1468 din 1753 (Mold.).
- CAL. 1762 *Calendar*, Brașov, 1733 (Trans. SE).
- CAT. *Calendar*, ms. rom. BAR 5454 din 1754—1762, f. 116^v—136^v (Mold.).
- CAT. B *Catehismul cel mare*, Buda, 1780 (Trans. SV).
- CD 1698 *Catehism*, Cluj, 1703 (Ban.).
- CD 1770 *Dimitrie Cantemir, Divanul sau gilceava înțeleptului cu lumea sau giudețul sufletului cu trupul*, Iași, 1698.
- CD 1770 *Dimitrie Cantemir, Divanul...*, ms. rom. BAR. 1417 din 1770, f. 1^r—56^r (Mold.).

- CES 1700 *Cuvinte ale lui Efrem Sirul*, ms. rom. BAR 2608 din 1700 (Olt.).
- CES 1702—1758 *Cazania sfintului Efrem Sirul*, ms. rom. BAR 1439 din 1702—1758, f. 159^r—171^r (Trans. SV).
- CES 1705 *Cuvintele părintelui nostru Efrem Sirul pentru călugări*, ms. rom. BAR 1159 din 1705, f. 288^v—290^v (Trans. S).
- CI Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*. Text stabilit și glosar de Stela Toma. Prefață de Virgil Cândea. Studiu introductiv, comentarii, note, bibliografie și indici de Nicolae Stoicescu, Editura Academiei R.S.R., București, 1973.
- CIS *Cuvinte ale lui Isac Sirul*, ms. rom. BAR 561 din 1773 (TR).
- CÎNTECE *Cîntece cîmpenești cu glasuri românești*, Cluj 1768 (Trans. N).
- CLM M. Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la Aron Vodă Incoace*, ms. rom. BAR 36 din 1675 (Mold.).
- CM *Carte întru carea să scriu mincările*, ms. rom. BAR 1120 din 1749 (TR).
- COSM. 1693—1703 *Cosmografie*, ms. rom. BAR 1436 din 1693—1703, f. 68^r—75^r (Trans. SE).
- COSM 1766 *Cosmografie*, ms. rom. BAR 1556 din 1766—1767 (TR).
- CRB *Cronica Racovițeană-Buhușească (1661—1705)*, ms. rom. BAR 232 din 1780, f. 160^r—174^v (Mold.).
- CRON. 1687 *Cronograf*, ms. rom. BAR 3556 din 1687 (TR).
- CRON. 1689 *Cronograf*, ms. rom. BAR 86 din 1689 (Mold.).
- CRON. 1707 *Cronograf*, ms. rom. BAR 108 din 1707 (Mold.).
- CRON. ante 1730 *Cronograf*, ms. rom. BAR 763 din secolele al XVII-lea — al XVIII-lea (Trans. SV).
- CRON. 1732 *Cronograf*, ms. rom. BAR 1469 din 1732 (Mold.).
- CRON. 1736 *Cronograf*, ms. rom. BAR 2757 din 1736 (TR).
- CRON. 1772 *Cronograf*, ms. rom. BAR 1536 din 1772 (f. 1^r—48^r) și 1776 (f. 48^r—127^v) (Mold.).
- CRON. SEC. XVIII *Cronograf*, ms. rom. BAR 2599 de la jumătatea secolului al XVIII-lea (Mold.).
- CS *Cărare pre scurt pre fapte bune îndreptătoare*. Bălgrad, 1685 (Trans. SV).
- CSOM *Cîntecul lui Solomon la omul mort*, ms. rom. BAR 4150 din 1759, f. 1^r—6^v (Trans. SV).
- CVL M. Costin, *Viața lumii*, în ediția *Opere alese. Letopisețul Țării Moldovei. De neamul moldovenilor. Viața lumii*. Texte stabilite, studiu introductiv, note și glosar de Liviu Onu, Editura Științifică, București, 1967 (Mold.).
- D¹ *Decalogul*, ms. rom. BAR 559 de la începutul secolului al XVIII-lea, f. 19^r—22^v (Trans. SV).
- D² *Decalogul*, ms. rom. BAR 577 de la începutul secolului al XVIII-lea, f. 69^v—70^v (Trans. N).
- D¹ Dorotei, *Încățături de multe feliiuri*, ms. rom. BAR 2950 din 1767 (Mold.).

- DM Dosoftei, *Molitvenic de-nțăles*, Iași, 1681 (Mold.).
- DP Dosoftei, *Parimiile preste an*, Iași, 1683 (Mold.).¹
- DPSR Dosoftei, *Psaltirea slavo-română*, Iași, 1680.
- DVS Dosoftei, *Viața și petrecerea svinților*, vol. I, Iași, 1682.
- E 1703 *Esopia*, ms. rom. BAR 1436, din cca 1693—1703, f. 122^r—145^v (Trans. SE).
- E ante 1704 *Esopia*, ms. rom. BAR 2456, ante 1704, f. 1^r—31^v (Olt.).
- E 1717 *Esopia*, ms. rom. BAR 1867 din 1717, f. 158^r—193^v (Olt.).
- E 1748 *Esopia*, ms. 53 de la Muzeul Olteniei din 1748, f. 1^r—40^v (50^r—97^v) (ȚR).
- E 1777 *Esopia*, ms. rom. BAR 1151 din 1777, f. 68^v—111^v (ȚR).
- E 1779 *Esopia*, ms. rom. BAR 1067, din 1779, f. 1^r—25^r (Mold.).
- E SEC. XVIII *Esopia*, ms. rom. BAR 6031 din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, f. 19^v—24^v (Mold.).
- ECT. *Pentru biruința oștirii creștine asupra vrăjmașilor Ectenii*. Iași, 1769 (Mold.).
- EG D. Eustatievici Brașoveanu, *Gramatica rumânească. 1757. Prima gramatică a limbii române*. Ediție, studiu introductiv și glosar de N.A. Ursu, București, 1969. (Trans. SE).
- ERES. *Din eresurile armenesti*, ms. rom. BAR 1439 din 1702—1758, f. 197^r—200^r (Trans. SV).
- EV. 1642 *Evanghelie învățătoare*, Govora, 1642 (Olt.).
- F 1693 *Fiziologul*, ms. rom. BAR 1436 din 1693, f. 44^v—48^v (Trans. SE).
- F 1700 *Fiziologul*, ms. rom. BAR 2513 din cca 1700, f. 253^r—265^r (Olt.).
- F 1777 *Fiziologul*, ms. rom. BAR 1151 din 1777, f. 156^v—171^r (ȚR).
- FL. D 1682 *Floarea darurilor*, ms. rom. BAR Cluj-Napoca 101 din 1682, f. 61^r—92^v (Trans. SV).
- FL. D 1693 *Floarea darurilor*, ms. rom. BAR 1436 din 1693, f. 13^r—44^v (Trans. SE).
- FL. D 1700 *Floarea darurilor*, Snagov, 1700 (ȚR).
- FL. D 1754—1762 *Floarea darurilor*, ms. rom. BAR 5454 din 1754—1762, f. 55^r—70^v (Mold.).
- FL. D 1764 *Floarea darurilor*, ms. rom. BAR 2369 din 1764 (Trans. SV).
- FL. D 1780 *Floarea darurilor*, ms. rom. BAR 2215 din cca 1780 (ȚR).
- FL. D SEC. XVIII¹ *Floarea darurilor*, ms. rom. BAR 559 din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, f. 77^r—86^v (Trans. SV).

¹ Exemplarul la care se fac trimiterile, existent la Biblioteca Academiei din București, prezintă numerotarea originală, care nu merge în continuare de-a lungul întregii cărți, ci începe de trei ori de la 1.

- FL. D SEC. XVIII² *Floarea darurilor*, ms. rom. BAR 5476 de la jumătatea secolului al XVIII-lea (Mold.).
- G 1693 *Gromovnic*, ms. rom. BAR 1436 din 1693, f. 1^r—11^v (Trans. SE).
- G 1717 *Gromovnic*, ms. rom. BAR 1867 din 1717, f. 194^r—204^v (ȚR).
- G 1754 *Gromovnic*, ms. rom. BAR 5454 din 1754—1762, f. 37^r—51^v (Mold.).
- GA *Geografia Asiei*, ms. rom. BAR 1436 din 1693—1703, f. 49^r—68^r (Trans. SE).
- GI Radu Greceanu, *Istoria Terti Rumânești de cin au descălecat pravoslavnicii creștini*, ms. rom. BAR 2455 din 1753 (ȚR).
- H 1771 *Halima*, ms. rom. misc. V—15 de la BCU Iași, scris în 1771, f. 80^r—102^r (Mold.).
- H 1778 *Halima*, ms. rom. II-126 de la BCU Iași, scris în 1778 (Mold.).
- H 1779¹ *Halima*, ms. rom. nr. 5 de la Biblioteca Mănăstirii Sf. Ioan cel Nou din Suceava scris în 1779 (Mold.).
- H 1779² *Halima*, ms. rom. BAR 1067 din 1779, f. 71^r—88^v, 91^r—103^v, 106^r—114^r, 118^r—131^r (Mold.).
- I *Iliodor*, ms. rom. BAR 355 din 1772—1773 (Mold.).
- IB *Poveastea sfintului Ioan Botezătorul*, ms. rom. BAR 4150 din ante 1759, f. 21^r—45^r (Trans. SV).
- IERT. *Iertăciune la oameni morți*, ms. rom. BAR 4150, f. 6^r—15^v din ante 1759 (Trans. SV).
- II 1764 *Ihica ieropolitica*, ms. rom. BAR 67 din 1764 (Mold.).
- II 1771 *Ihica ieropolitica*, ms. rom. BAR 2667 din 1771 (ȚR).
- IM 1730 *Istoria Moreii*, ms. rom. BAR 1355 din 1730 (ȚR).
- IM 1754 *Istoria Moreii*, ms. rom. BAR 1616 din 1754 (Mold.).
- IP *Istoria poamelor*, ms. rom. BAR 3518 din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, f. 6^r—10^r (ȚR).
- IR 1755 *Istoria Rusiei și viața lui Petru cel Mare*, ms. rom. BAR 2353 din 1755 (Olt.).
- IR 1757 *Istoria Rușilor*, ms. rom. BAR 1134 din 1757, f. 1^r—60^v (Trans. SE).
- IT 1689 *Istoria Troadei*, ms. rom. BAR 86 din 1689, f. 118^r—128^r (Mold.).
- IT 1714 *Istoria Troadei*, CM 8 de la Biblioteca „Astra” din Sibiu din 1714, f. 4^r—37^r (Trans. SE).
- IT 1748 *Istoria Troadei*, ms. rom. BAR 3399 din 1748, f. 185^r—198^r (Trans. SV).
- IT 1749 *Istoria Troadei*, ms. rom. 81 de la Muzeul Olteniei din Craiova, scris în 1749, f. 164^r—177^v (Trans. SV).
- IT 1758 *Istoria Troadei*, ms. rom. BAR 1070 din 1758, f. 125^r—136^v (ȚR).
- IT 1766 *Istoria Troadei*, ms. rom. BAR 2183 din 1766, f. 1^r—127^v (ȚR).

- IT 1767 *Istoria Troadei*, CM 23 de la Biblioteca „Astra“ din Sibiu scris în 1767, f. 1^r—26^r (Trans. SV).
- IT 1778 *Istoria Troadei*, ms. rom. BAR 1264 din 1778, f. 1^r—14^r (Mold.).
- IT SEC. XVIII *Istoria Troadei*, ms. rom. BAR 1702 de la jumătatea secolului al XVIII-lea, f. 125^r—146^v (Mold.).
- ÎF *Înrăbări filosoferști*, ms. rom. BAR 3093 din 1776, f. 69^v—74^r (Trans. SV).
- ÎL *Îndreptarea legii*, Tirgoviște, 1652 (ȚR).
- ÎMP *Înștiințare pentru moartea marelui Petru, imperatorului a toată Rusia*, ms. rom. BAR 1134 din 1757, f. 61^r—72^v (Trans. SE).
- ÎNV. 1642 *Învățăture preste toate zilele*, Cîmpulung, 1642 (ȚR).
- ÎNV. 1702 *Învățătură de 7 taini*, Buzău, 1702 (ȚR).
- ÎNV. EC. *Învățătura Ecaterinei a doua*, Iași, 1773.
- ÎP *Îndreptarea păcătosului cu duhul blîndețelor*, Iași, 1765.
- ÎR *Întrebări și răspunsuri*, ms. rom. BAR 3806 din 1748, f. 19^r—49^v (ȚR).
- ÎRF *Întrebări și răspunsuri filosoferști și prorocesti*, ms. rom. BAR 3093 din 1776, f. 56^r—69^r (Trans. SV).
- ÎVM *Împărăția lui Vasilie Machedon și împărăția înțeleptului Leon*, ms. rom. BAR 3399 din 1749, f. 201^r—209^v (Trans. SV).
- L SEC. XVII *Leastvița*, ms. rom. BAR 493 din a doua jumătate a secolului al XVII-lea (Mold.).
- L ante 1693 *Leastvița*, ms. rom. BAR 2511 din (ante) 1693 (ȚR).
- LD *Legenda Duminicii*, ms. rom. BAR 701 din 1735, f. 1^r—17^v (Criș.).
- LET. 1758 *Leatopiseț ce să zice cartea împăraților scoasă de pe grece pe limbă rumânească*, ms. rom. BAR 1070 din 1758 (ȚR).
- LET. 1766—1767 *Leatopiseț ce s-au tălmăcit din rusie pre moldovenic*, ms. rom. BAR 4241 din 1766—1767, f. 2^r—109^v (Mold.).
- LET. ȚR *Letopisețul Țării Rumânești*, ms. rom. BAR 5946 din 1747 (ȚR).
- LEX. *Lexicon slavo-român*, ms. rom. BAR 3473 din 1673 (ȚR).
- LEX. 1683 *Lexicon slavo-român*, ms. rom. BAR 1348 din 1683, f. 1^r—84^v (ȚR).
- LEX. MARS. Carlo Tagliavini, *Il „Lexicon Marsilianum“. Dizionario latino-rumeno-ungherese del sec. XVII*. Studio filologico e testo, București, 1930 (Ban.).
- LIM. *Limonarion*, ms. rom. BAR 1314 din (ante) 1774, f. 1^r—101^v (Trans. SE).
- M 1698 Minei, Buzău, 1698 (ȚR).
- M 1704 Minei, ms. rom. BAR 942 din 1704 (Criș.).
- M 1740 Minei, ms. rom. BAR 4572 din 1740 (Criș.).
- M 1776 *Mineiul pe octombrie*, Rîmnic, 1776 (ȚR).
- M 1778 *Mineiul pe noiembrie*, Rîmnic, 1778. (ȚR).

- M 1779 dec. *Mineiul pe decembrie*, Rîmnic, 1779. (ȚR).
M 1779 ian. *Mineiul pe ianuarie*, Rîmnic, 1779 (ȚR).
M 1779 febr. *Mineiul pe februarie*, Rîmnic, 1779 (ȚR).
M 1779 mart. *Mineiul pe martie*, Rîmnic, 1779 (ȚR).
M 1780 apr. *Mineiul pe aprilie*, Rîmnic, 1780 (ȚR).
M 1780 mai. *Mineiul pe mai*, Rîmnic, 1780 (ȚR).
M 1780 iun. *Mineiul pe iunie*, Rîmnic, 1780 (ȚR).
M 1780 iul. *Mineiul pe iulie*, Rîmnic, 1780 (ȚR).
M 1780 aug. *Mineiul pe august*, Rîmnic, 1780 (ȚR).
M 1780 sept. *Mineiul pe septembrie*, Rîmnic, 1780 (ȚR).
MARDARIE *Mardarie Cozianul, Lexiconul slavo-român și tilcuirea numelor din 1649*. Publicate... de Grigorie Crețu, București, 1900 (Olt.).
MĂRG. 1691 *Mărgăritare*, București, 1691.
MĂRG. 1746 *Mărgăritare*, București, 1746.
MC *Cazaniile lui Ilie Miniat*, București, 1742.
MCCR S. Micu-Clain, *Carte de rugăciuni pentru eolavia omului creștin*, Viena, 1779 (Trans. SV).
MD¹ *Meșteșugul doftoriei*, ms. rom. BAR 933 din 1760—1770 (Olt.).
MD² *Meșteșugul doftoriei*, ms. rom. BAR 4841 din 1760—1770 (Olt.).
MISC. SEC. XVII *Miscelaneu*, ms. rom. BAR 4642 din secolul al XVII-lea (Criș.).
MISC. 1778 *Miscelaneu*, ms. rom. BAR 1739 din 1778 (Criș.).
MIST. *Mystirio sau sacrament*, Tîrgoviște, 1651 (ȚR).
MMD 1726 *Minunile Maicii Domnului*, ms. rom. BAR 1634 din 1726, f. 1^r—170^v (ȚR).
MMD ante 1756 *Minunile Precistei*, ms. rom. BAR 2178 din ante 1756 (Trans. SE).
MMD 1775 *Minunile Maicii Domnului*, ms. rom. BAR 182 din ante 1775 (ȚR).
MOL. 1676¹ *Molitoenic*, ms. rom. BAR 4641 din 1676 (Criș.).
MOL. 1676² *Molitoenic*, ms. rom. BAR 5963 din 1676 (Criș.).
MOL. 1688 *Molitoenic*, ms. rom. BAR 4216 din 1688 (Criș.).
MOL. 1689 *Molitoenic*, Bălgrad, 1689 (Trans. SV).
MOL. 1695 *Molitoenic*, ms. rom. BAR 4151 din 1695 (Criș.).
MOL. 1706¹ *Molitoenic*, ms. rom. BAR 4276 din 1706, f. 70^v—108^v (Trans. N).
MOL. 1706² *Molitoenic*, Rîmnic, 1706 (ȚR).
MOL. 1725 *Molitoenic*, ms. rom. BAR 3513 din 1725 (Ban.).
MOL. 1741 *Molitoenic*, București, 1741.
MOL. 1743 *Molitoenic*, Buzău, 1743.
MOL. 1747 *Molitoenic*, Rîmnic, 1747.
MOL. 1754—1762 *Molitoenic*, ms. rom. BAR 5454 din 1754—1762, f. 7^v—36^v și 70^v (Mold.).
MOL. 1768 *Molitoenic*, Rîmnic, 1768 (ȚR).
MP 1691 *Mintuirea păcătoșilor*, ms. rom. BAR 1284 din 1691, f. 1^r—128^v (Mold.).
MP 1699 *Mintuirea păcătoșilor*, ms. rom. BAR 2517 din 1699 (ȚR).
MPZ 1774 Ilie Miniat, *Piatra zmintelii*, ms. rom. BAR 1314 din 1774, f. 106^r—182^v (Trans. SE).

- MPZ 1780 Ilie Miniat, *Piatra zmintelii*, ms. rom. BAR 1131 din 1780 (Trans. SE).
- MȘE *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae composita ab Samuele Klein de Szad... Completata vero et in hunc ordinem redacta a Georgio Gabriele Sinkai, Vindobonae, 1780. (Trans. SV).*
- N 1682 *Viața patriarhului Nifon*, ms. rom. BAR 464 din 1682 (Olt.).
- N 1727 *Viața patriarhului Nifon*, ms. rom. BAR 1062 din 1727 (ȚR).
- NB *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, ediție de Fl. Moisiu și Dan Zamfirescu, București, 1970. (ȚR).
- NCCD N. Costin, *Ceasornicul domnilor*, ediție de G. Strempele, București, 1976 (Mold.).
- NCL I N. Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii pînă la 1601*. Studiu introductiv, note, comentarii, indice și glosar de Const. A. Stoide și I. Lăzărescu, prefață de G. Ivănescu, Iași, 1976.
- NCL II N. Costin, *Letopisețul Țării Moldovei... de la 1709—1711*. Studiu introductiv, note, comentarii, indice și glosar de Const. A. Stoide și I. Lăzărescu, prefață de G. Ivănescu, Iași, 1976 (Mold.).
- NT 1648 *Noul Testament*, Bălgrad, 1648 (Trans. SV).
- NT 1703 *Noul Testament*, București, 1703.
- O *Octoih*, ms. rom. BAR 4276 din 1707, f. 1^r—57^v (Trans N).
- OG *Occisio Gregorii in Moldavia Vodae tragedice expressa*, in „Limbă și literatură”, VII, 1963, București, p. 359—398 (Trans. SV).
- P *Parimiar*, ms. rom. BAR 3052 din 1700 (ȚR).
- PAN. *Panegiricul Sf. Constantin și Elena*, ms. rom. BAR 2518 din 1704, după G. Mihăilă, *Literatură și cultură românească veche în context european*, București, 1979, p. 333—379 (Olt.).
- PAT. 1676 *Pateric*, ms. rom. BAR 1429 din 1676 (ȚR).
- PAT. 1685 *Pateric*, ms. rom. BAR 1287 din 1685 (Mold.).
- PAT. 1699 *Pateric*, ms. rom. BAR 2452 din 1699 (ȚR).
- PAT. SEC. XVII *Pateric*, ms. rom. BAR Cluj-Napoca 101 de la sfîrșitul secolului al XVII-lea, f. 1^r—58^v (Trans. SV).
- PAT. 1705¹ *Pateric*, ms. rom. BAR 1159 din ante 1705 (Trans. SV).
- PAT. 1705² *Pateric*, ms. rom. BAR 568 din 1705 (ȚR).
- PAT. 1742 *Pateric*, ms. rom. BAR 1064 din 1742 (Mold.).
- PF *Pilde filosofesti și învățături morale*, ms. rom. BAR 3093 din 1776, f. 74^v—91^v (Trans. SV).
- PL *Pentru leacuri*, ms. rom. BAR 3093 din 1776, f. 144^v—151^v (Trans. SV).
- POGREB. *Propovedanie la pogrebania morților*, ms. rom. BAR 577 din secolul al XVIII-lea, f. 95^f—122^v (Trans. N).

- PP *Pinea pruncilor*, Bălgrad, 1702 (Trans. SV).
- PRAV. 1754—1762 *Pravilă*, ms. rom. BAR 5454 din 1754—1762, f. 82^v—111^v (Mold.).
- PS. 1651 *Psaltire*, Bălgrad, 1651 (Trans. SV).
- PS. SEC. XVIII *Psaltire*, ms. rom. BAR 559 de la începutul secolului al XVIII-lea, f. 32^r—40^v, 44^r—75^v, (Trans. SV).
- PSD *Povestea sufletului celui drept*, ms. rom. BAR 4150 din ante 1759, f. 15^v—21^r (Trans. SV).
- PSEUDO-AMIRAS *Cronica anonimă a Moldovei. 1661—1729 (Pseudo-Amiras)*. Studiu și ediție critică de Dan Simonescu, București, 1975 (Mold.).
- PSEUDO-COSTIN *Letopisețul Țării Moldovii de la Ștefan sni Vasilie-Vodă încoace, de unde este părăsit de Miron Costin logofătul . . .*, ms. rom. (II-) 22 BCU Iași (fost 6) din 1715 (Mold.).
- S *Sindipa*, ms. rom. BAR 1436 din cca 1693—1703, f. 79^r—121^v (Trans. SE).
- SA *Sicriul de aur*, Sas-Sebeș, 1683 (Trans. SV).
- SP *Slujba parastasului*, ms. rom. BAR 2356 din 1769 (Mold.).
- ST. LEX. *Glosar II. 1600—1630. Specimen de „Dicționar etimologic al limbei române“*, în B. Petriceicu-Hasdeu, *Cuvențe den bătrini*, tomul I, București, 1878, p. 259—312 (ȚR).
- STR *Strastnic*, ms. rom. BAR 701 din 1735, f. 22^r—52^v (Criș.).
- SVA *Semnul venirii lui Antihrist*, ms. rom. BAR 2325 din 1773 (Trans. S).
- ȘT *Șapte taine*, Iași, 1645.
- T *Întimplările lui Telemah*, ms. rom. BAR 342 din 1772 (Mold.).
- TI *Radu Tempea. Istoria sfintei beserici a Șcheilor Brașovului*. Ediție de O. Șchiau și L. Bote, București, 1969 (Trans. SE).
- TR. *Trepetic*, ms. rom. BAR 3806 din 1748 (ȚR).
- VCC *Carte de cîntece și Psaltire versificată*, ms. rom. BAR 5449 (fotocopie BAR 24) din 1697 (Trans. SV).
- VI 1671 *Varlaam și Ioasaf*, ms. rom. BAR 2470 din 1671 (ȚR).
- VI 1673 *Varlaam și Ioasaf*, ms. rom. BAR 3339 din 1673 (ȚR).
- VI 1700 *Varlaam și Ioasaf*, ms. rom. BAR 2458 din 1700 (ȚR).
- VI 1745 *Varlaam și Ioasaf*, ms. rom. BAR 2596 din 1745 (ȚR).
- VI 1764 *Varlaam și Ioasaf*, ms. rom. 148 de la Biblioteca mănăstirii Neamț din 1764 (Mold.).
- VI 1779 *Varlaam și Ioasaf*, ms. rom. BAR 1903 din 1779 (ȚR).
- VP *Viața marelui Petru, samoderjeț a toată Rusia*, ms. rom. BAR 49 din 1756 (Mold.).

- VPV *Viața precuvioasei Paraschiva ce să zice Petca sau Vineri*, ms. rom. BAR 577 din 1708, f. 122^v—128^v (Trans. N).
- VS 1705 *Vieți de sfinți*, ms. rom. BAR 2456 din 1705, f. 122^r—132^v (Olt.).
- VS 1748—1749 *Vieți de sfinți*, ms. rom. BAR 3399 din 1748—1749 (Trans. S).
- VS 1776 *Viețile sfinților pe luna aprilie*, ms. rom. BAR 1887 din 1776 (ȚR).
- VSV 1691 *Viața Sf. Vasilie cel Nou*, ms. rom. BAR 1284 din 1691, f. 129^r—172^v (Mold.).
- VSV 1705 *Viața și minunile precuviosului părintelui nostru Vasilie cel Nou*, ms. rom. BAR 1159 din 1705, f. 223^r—288^r (Trans. SV).
- VSV 1742 *Viața Sf. Vasilie cel Nou*, ms. rom. BAR 1064 din 1742, f. 178^v—226^v (Mold.).

B. Lucrări de referință

- ALRM I/I, I/II *Micul atlas lingvistic român*, publicat de Muzeul Limbii Române din Cluj. Partea I (ALRM I), vol. I, Cluj, 1938; vol. II, Sibiu — Leipzig, 1942.
- ALRM II/I *Micul atlas lingvistic român*, publicat de Muzeul Limbii Române. Partea II (ALRM II), vol. I, Sibiu — Leipzig, 1940.
- ALRM SN I—III *Micul atlas lingvistic român*, serie nouă, București, vol. I, 1956; vol. II, 1967; vol. III, 1967.
- CADE I.-Aurel Candrea și Gh. Adamescu, *Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea românească”*, București, [1926—1931].
- CL *Cercetări de lingvistică*, [Cluj], anul I (1956) ș.u.
- DA *Dicționarul limbii române*. Tom. I (părțile I—III) — II (părțile I—III), București, 1913—1949.
- DLR *Dicționarul limbii române* (DLR), serie nouă, București, tom. VI, 1965—1969, tom. VII, partea I, 1971, partea II, 1969, tom. VIII, partea I, 1972, partea II, 1974, partea III, 1977, partea IV, 1980, partea V, 1984, tom. IX, 1975, tom. XI, 1982—1983.
- DEX *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, 1975.
- Gheție, BD Ion Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, București, 1975.
- HEM B. Petriceicu Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae*. *Dicționarul limbei istorice și poporane a românilor*. Tomul I—III, București, 1887—1893.
- LR *Limba română*, [București], anul I (1952) ș.u.
- SCL *Studii și cercetări lingvistice*, [București], anul I (1950) ș.u.
- ȘIO I—II₁₋₂ Lazăr Șăineanu, *Influența orientală asupra limbei și culturii române*. I. *Introducerea*. II. *Vocabularul*. 1. *Vorbe populare*. 2. *Vorbe istorice*, București, 1900.

TDRG	H. Tiktin, <i>Rumänisch-deutsches Wörterbuch</i> , vol. I--III, București, 1903--1924.
TEW	Tamás Lajos, <i>Etymologisch-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen</i> , Budapest, 1966.

C. Cuvinte

ac.	= acuzativ
adj.	= adjectiv
adv.	= adverb
alb.	= albanez
aor.	= aorist
bg.	= bulgar
cca	= circa
cf.	= confer
cj.	= conjunctiv
col.	= coloană
comp.	= compus
conj.	= conjuncție
crim.	= crimeean
dat.	= dativ
dial.	= dialectal
expr.	= expresie
f.	= feminin
fig.	= figurat
gen.	= genitiv
ger.	= gerunziu
germ.	= german
gl.	= glosar
gr.	= grec
h.	= harta
imper.	= imperativ
imperf.	= imperfect
ind.	= indicativ
interj.	= interjecție
it.	= italian
i.l.d.	= în loc de
inv.	= învechit
lat.	= latin
lit.	= literar
loc. adj.	= locuțiune adjectivală
loc. adv.	= locuțiune adverbială
loc. conj.	= locuțiune conjuncțională
loc. vb.	= locuțiune verbală
m.	= masculin
magh.	= maghiar
marg.	= marginal
mbg.	= mediobulgar
med.	= medieval
mgr.	= mediogrec

ABREVIERI

m. m. c. perf.	= mai mult ca perfect
ms.	= manuscris
n.	= neutru
nehot.	= nehotărit
ngr.	= neogrec
nom.	= nominativ
p.	= pagină
part.	= participiu
perf. s.	= perfect simplu
pers.	= persoană
pl.	= plural
pol.	= polonez
pop.	= popular
pref.	= prefix
prep.	= prepoziție
prez.	= prezent
pron.	= pronume
rus.	= rusesc
s.	= substantiv
săs.	= săsesc
scr.	= sirbocroat
sg.	= singular
sl.	= slav
subst.	= substantiv
suf.	= sufix
s. v.	= sub voce
tăt.	= tătar
tc.	= turcesc
țig.	= țigănesc
ucr.	= ucrainean
v.	= vezi
vb.	= verb
viit.	= viitor

I. Bianu, N. Hodoș, D. Simonescu, *Bibliografia românească veche, 1508—1830*, București, vol. I, 1903; vol. II, 1910; vol. III, 1912—1936; vol. IV, 1944.

Cele mai vechi texte românești. Contribuții filologice și lingvistice de Emanuela Buză, Gheorghe Chivu, Mariana Coștinescu, Ion Gheție, Alexandru Mareș, Alexandra Roman-Moraru, Florentina Zgraon, București, 1982.

I. Crăciun, A. Ilieș, *Repertoriul manuscriselor de cronici interne. Sec. XV—XVIII privind istoria României*, București, 1963.

Cronicari munteni. Ediție îngrijită de Mihail Gregorian. Studiu introductiv de Eugen Stănescu, vol. I—II, București, 1961.

Simion Dascălul, *Letopisețul Țării Moldovei până la Aron-Vodă (1359—1595)* întocmit după Grigorie Ureche vornicul, Istratie logofătul și alții... Ediție de Const. Giurescu, București, 1916.

N. Drăganu, *Un manuscris calvino-român din veacul al XVII-lea*, în „Fraților Alexandru și Ioan I. Lăpădatu la împlinirea vârstei de 60 de ani”, București, 1936, p. 279—301.

Lucian Drimba, *Occisio Gregorii in Moldavia vodae expressa. Cea mai veche piesă de teatru românească cunoscută*, în „Limbă și literatură”, VII, 1964, București, p. 359—366.

Ion Gheție, *Un vechi text literar românesc din secolul al XVII-lea*, în LR, XIV, 1965, nr. 6, p. 697—705.

Ion Gheție, *Biblia de la București și procesul de unificare a limbii române literare*, în „Studii de limbă literară și filologie”, vol. II, București, 1972, p. 53—66.

Ion Gheție, *Unde s-au tradus și unde s-au copiat textele din Codex Neogoeanus?* în LR, XXII, 1973, nr. 6, p. 545—560.

I. Gheție și Al. Mareș, *Grauirile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, București, 1974.

Istoria literaturii române. I. Folclorul. Literatura română în perioada feudală (1400—1780), București, 1964.

B. Kelemen, *Unele aspecte ale împrumuturilor maghiare în limba română*, în CL, XVI, 1971, nr. 1, p. 17—27.

B. Kelemen, *Primele atestări documentare ale interacțiunii lingvistice româno-maghiare*, în „Analele Științifice ale Universității «Al. I. Cuza»

¹ Din această listă fac parte lucrările folosite în mod uzual la selecția și interpretarea materialului lexical extras din texte. Pentru completare vezi și lista abrevierilor, punctul B.

din Iași“, serie nouă, tom. XXVIII/XXIX, secția III e, Lingvistică, 1982/1983, p. 91—95.

F. Király, *Cu privire la stratificarea împrumuturilor maghiare în limba română*, în „Analele Universității din Timișoara“, seria științe filologice, Timișoara, VIII, 1970, p. 195—204.

Dan Horia Mazilu, **Varlaam și Ioasaf**. *Istoria unei cărți*, București, 1979.

Doru Mihăescu, *La plus ancienne synthèse roumaine des chronographes néo-grecs vénitiens du XVIIe siècle*, I, în „Revue des études sud-est européennes“, tome XVIII, 1980, No. 3, p. 493—517; II, tome XIX, 1981, No 1, p. 109—131; III, No 2, p. 355—367.

Mihai Moraru, Cătălina Velculescu, *Bibliografia analitică a cărților populare laice*, București, partea I, 1976; partea a II-a, 1978.

Viorica Pamfil, *Permanențe și substituirii lexicale. În legătură cu elementele de origine maghiară atestate în textele din sec. al XVII-lea—XVIII-lea (1780)*, în „Analele științifice ale Universității «Al. I. Cuza» din Iași“, serie nouă, tom. XXVII/XXIX, secția III e, Lingvistică, 1982/1983, p. 135—141.

I. Pătruț, *Influențe maghiare în limba română*, în SCL, IV, 1, 1953, p. 213—221.

I. Pătruț, *Contribuții slave și maghiare la formarea subdialectelor dacoromâne*, în CL, III, 1958, p. 63—74.

E. Petrovici, *Repartiția graiurilor dacoromâne pe baza Atlasului Lingvistic Român*, în LR, III, 1954, nr. 5, p. 5—18.

E. Petrovici, *Baza dialectală a limbii noastre naționale*, în LR, IX, 1960, nr. 5, p. 60—78.

Gr. Rusu, *Graiuri de tranziție. În legătură cu poziția graiului vrancean în cadrul dacoromânei*, în CL, VI, 1961, nr. 1, p. 83—95.

Iulian Ștefănescu, *Cronografele românești de tipul Danovici*, în „Revista istorică română“, IX, 1939, p. 1—77.

G. Ștrempel, *Copiști de manuscrise românești pînă la 1800*, vol. I, București, 1959.

Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești B.A.R.*, [I], 1—1600, București, 1978; II, 1601—3100, București, 1983.

R. Todoran, *Cu privire la repartiția graiurilor dacoromâne*, în LR, V, 1956, nr. 2, p. 38—51.

R. Todoran, *Noi particularități ale subdialectelor dacoromâne*, în CL, VI, 1961, nr. 1, p. 43—75.

Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*. Ediție îngrijită, studiu introductiv, indice și glosar de P. P. Panaitescu, [București], 1955.

Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*. Texte stabilite, studiu introductiv, note și glosar de Liviu Onu, București, 1967.

Florentina Zgraon, *Manuscrisele românești ale Leastviței pînă la jumătatea secolului al XVIII-lea. Probleme de filiație*, în LR, XXVI, 1977, nr. 5, p. 517—531.

DICȚIONAR

ABATERE s. f. (Mold.) Înclinație, vocație, aptitudine. *Să cerce buni dascali, să-i învețe legea și alte învățături și meșteșu(gu)ri, după abaterea lor.* BUCOAVNĂ 1775, 43^v.

Etimologie: **abate**.

Vezi și *abătut*.

ABĂNAT s. n. v. *bănat*.

ABĂTUT adj. (Mold.) Înclinat. *Tu știi firea noastră și neputința cea slabă a noastră că iaste abătută spre păcat.* BUCOAVNĂ 1775, 62^v.

Etimologie: **abate**.

Vezi și *abatere*.

ACAR conj. (Ban., Criș., Trans. SV) Deși, cu toate că, măcar că; fie, ori. *Pină iaste vie și tânără, ea-și dă dracului trupul său, acar fată, acar nevastă.* C 1692, 510^v. *Akar. Sive. Fel.* AC, 327. *Akar jest tu kraj fericat.* PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW; cf. VCC, 114.

Etimologie: magh. **akár**.

Vezi și *acarcare, acarce*.

Cf. *batir*.

ACARCARE pron. nehot. (Ban., Criș., Trans. SV) Oricine, oricare. *Să te va opăci ochiul tău, au mîna ta, au piciorul tău, sau acarcarea din mădularele tale, tu să le lapezi de la tine.* C 1692, 503^v. *Akarkare. Quicunque. Quivis.* AC, 327; cf. PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW.

Etimologie: **acar + care**.

Vezi și *acar, acarce*.

ACARCE pron. nehot. (Criș., Trans. SV) Orice. *Unul crede că e slobod acarce a minca.* N. TEST. (1648). *Poți lua acaru-ce de furat pre banii tăi cei buni.* C 1692, 506^v; cf. C 1692, 504^v, 517^v; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW.

Etimologie: **acar + ce**.

Vezi și *acar, acarcare*.

ACERA vb. (Ban.) A aștepta. *Acsër. Expecto.* AC, 326.

Etimologie necunoscută. Cf. alb. **kläloni** „observa”.

Vezi și *acerat*.

ACERAT s. n. (Ban.) Așteptare. *Acsëratul. Expectatio.* AC, 326.

Etimologie: **acera**.

Vezi și *acera*.

ACI s. m. (Ban.) Timplărar. *Faber lignarius. Acs. Ats.* LEX. MARS., 224.

Etimologie: magh. **ács**.

Cf. *astaloș, teslar*.

ACOLISI vb. (Mold.) A se ține, a se lega de capul cuiva (mai ales cu gînd rău). **A:** *Cînd se va acolisi un om de altul nefiîndu-i cela cu nici*

o deală, așa numai într-o pizmă va vrea să-l ucigă, cea însă nu se va da. PRAV. *Ce să acoliseaște Rădul-Vodă de cel sărac?* CLM, 21^v. *Ce mai bine ar fi, o, soră, să nu te mai acolisăști de lucrul meu.* B 1779, 36^v; cf. DOSOFTEI, VS; CRON. 1689, 37^v; CRON. 1707, 34^v; PSEUDO-AMIRAS (gl.); CRON. 1732, 28^v; NECULCE; CRON. SEC. XVIII, 27^v. // B: cf. **INDREPTAREA LEGII.**

Etimologie: ngr. **ekóllissa** (aor. al lui *kolló* „a (se) lipi“).

Vezi și **acolisitură**.

ACOLISITURĂ s. f. (Trans. SV) Insistență. *Săvâi nu s-ară scula să-i dea lui pentru ce e priiaten lui, iară pentru acolisitura lui scula-se-va și-i va da.* N TEST. (1648).

Etimologie: **acolisi** + suf. **-tură**.

Vezi și **acolisi**.

ADĂU s. n. (Ban., Criș., Trans. SV) Dare, impozit. *Adăulu țării.* SAVA, AȘEZĂMINTURILE. *De o parte simt în ceastă lume boalele și neputințele, de altă parte simt... greotățile și adaole.* MOL. 1695, 59^r. *Adău. Tributum.* AC, 326.

Forme gramaticale: pl. nom.-ac. *adao* (MOL. 1695, 59^r).

Etimologie: magh. **adó**.

Cf. **ajutorință**, **răsură**², **ruptă**, **ruptoare**, **satara**.

ADEMANĂ s. f. (Trans. SV) Camătă, dobindă. *Nu aduna cu păcătoșii sufletul meu și cu bărbații încrunțători viața mea, întru a căroră mini iaste păcat și direapta lor plină-i de ademană [marg. de mită].* PS. 1651, 60^v.

Etimologie: magh. **adomány**.

Cf. **aslām**, **mizdă**, **ujurie**.

ADEVĂR adj. și adv. **1.** Adv. (Mold., Trans. SV) Cu adevărat, într-adevăr. **A:** *Dumnezău miluiaște și ne spăsește adevăr.* DVS, 22^r; cf. STOICA. **C:** *Adevăr, și noi oameni sintem și am putut și greși.* N TEST. (1648); cf. VCC, 286.

2. Adj. (Mold., Criș.) Adevărat. **A:** *Pentru plins..., carea iaste... făcătoriu bucuriei ceii adevoare.* L SEC. XVII, 72^v; cf. VARLAAM; URACHE: ARSENI DIN BISERICANI; DOSOFTEI, PS; L SEC. XVII, 16^v. ◇ (Substantival) *Am mărturisit adevara.* VARLAAM; cf. DOSOFTEI, PSALTIRE, 1680. ◇ Loc. adv. **Cu adevară, De adevară, Într-adevară** = cu adevărat, într-adevăr. Cf. DOSOFTEI, PS. **C:** *Tu ești adevăru Dumnezău.* MISC. SEC. XVII, 59^r.

Etimologie: **ad** + **de** + **verum**.

Cf. **așa și (2)**, **bizuit**; **fireș(2)**, **prisne(2)**.

ADEVĂȘI vb. **1.** (Mold., Trans. N) A cheltui, a prăpădi. **A:** *Să-ș adăvăsască toată creamea sa petrecind în călugărie.* L SEC. XVII, 78^r; cf. VARLAAM. **C:** *Cu păcate spurcate imi întinai sufletul și întru lene toată viață me o adevășiu.* O, 55^v. // **B:** cf. L ante 1693, 125^r—125^v.

2. (Mold.) A se extenua, a se istovi. *Suindu-se în munte și adevășindu-se foarte și dobindind boală de înflăciune, se cunoștea numai de pe graiu.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: magh. **odaveszni**.

Vezi și **adevășit**, **neadevășit**.

Cf. **pojivăi**; **bătogi**, **mirșăvi**, **nemoști**, **vitioni**, **zămori**.

ADEVĂȘIT adj. (Mold.) Extenuat, prăpădit. *I-au venitu-i muște mari... de-l potricăliia și-i răniiia piialea, care era adevășită și sfirșită de post.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: **adevăsi**.

Vezi și *adevăsi*, *neadevăsit*.

ADINTA vb. (Mold.) A lua aminte. *Îi stă mîntea și adintă tot acolo la dînsa. ȘAPTE TĂINE. Pleacă-ți ureachea și-mi adintă a Domnului, spuindu-ți culcuș nesămănat. DOSOFTEI, PARIMIAR.*

Etimologie necunoscută.

Cf. *chemului*.

AFERIM interj. (Mold., Ban.) Foarte bine, bravo! **A:** *Aferim, slugă bună și credincioasă!* NECULCE; cf. CANTEMIR, DIVANUL. **C:** *Aferim. Euge. Laudantis particula. AC, 326. ♦ Halal! A: Cum au văzut pre Pașa, rizînd au început a zice: „Aferim, aferim, adică bine m-ați chivernisit!”* AXINTE URICARIUL.

Etimologie: tc. **aferim**.

AFETE adv. v. **afetele**.

AFETELE adv. (Ban., Trans. SV) În loc. adv. **De-afetele** = zadarnic, degeaba, în deșert. *Numele Domnului Dunnedzeului tău de-afetele nu-l pomeni, că Domnul nu va lăsa fără bătaie pre acela voarecine numele lui de-afetele îl va pomeni sau îl va numi. VCC, 403. Frustra. De afetyele. Hiaba. LEX. MARS., 209. Gratis. Defetye. hazantalanul. LEX. MARS., 211. Inutiliter. De affetye. Haszantalanul. LEX. MARS., 220.*

Variante: **afete** (LEX. MARS., 220), **fete** (LEX. MARS., 211).

Etimologie: lat. **effete**.

Cf. *cinste* (în ~), *har* (în ~), *hieba* (în ~), *zălud* (în ~),

AGA s. f. v. **agă**.

AGĂ s. m. (Mold., TR) Ofițer sau comandant turc. **A:** *Pre acești doi i-au făcut acel agă ce venise cu mazilie lui Mihai-Vodă, anume Iosuf-Aga. caimacami de au păzit scaunul. NCL II, 288. Au sosit la Tuțora Enicer-Aga cu enicerii. PSEUDO-COSTIN, 13^r; cf. N. COSTIN; NCL II, 289, 297. B: Era și un capigi-bașa împărătesc, anume Ahmet-Aga, care mai nainte cu trebi venis[ă] la domn și alți bogaș[i] agi. R. GRECEANU. ♦ Comandant de infanterie român. A: Tocmit-au și boieriile mari în sfat. . . Aga, ispravnic pre dărăbani și pre tirg pre Iași giudeț. URECHE. Au fost într-aceaea dată și aga birariul în curte, purcegător cu birul țării. PSEUDO-COSTIN, 12^r; cf. GHEORGACHI. B: Și puse domn în locul lui pre Răzvan, carele era agă la Aaron-Vodă. LET. TR, 41^r.*

Variante: **-Aga** s. f. (R. GRECEANU; NCL II, 288; PSEUDO-COSTIN, 13^r).

Etimologie: tc. **ağa**.

AGĂRLIC s. n. (Mold., TR) Bagaj, calabalic. **A:** *Au trimes de i-au adus agarlicul. CRB, 168^r. Au trecut și ei cu zahereaua și cu tot argălicul. NECULCE, s. v. argălic. Gătesc rădvane, carătă și care pentru agărlic. GHEORGACHI; cf. PSEUDO-AMIRAS (gl.); PSEUDO-MUSTE; NECULCE; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU, s. v. argălic. B: Lăsat-au acolo carăle și alt agarlic ce au fost. R. GRECEANU.*

Variante: **argălic** (NECULCE, s. v. **argălic**; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU, s. v. **argălic**).

Etimologie: tc. **ağırlik**.

AGĂRNI vb. (Ban.) A acoperi. *Agărn. Tego. AC, 326.*

Etimologie: scr. **granati**.

Vezi și *agărnit*, *agărnitură*.

Cf. *astruca*.

AGĂRNIT adj. (Ban.) Acoperit. *Agărnit. Tectus.* AC, 326.

Etimologie: **agărni**.

Vezi și *agărni, agărnitură*.

AGĂRNITURĂ s. f. (Ban.) Acoperământ. *Agărnitură. Tectio. Tegumentum.* AC, 326.

Etimologie: **agărni** + suf. *-tură*.

Vezi și *agărni, agărnit*.

Cf. *astrucătoare*.

AGEAMIU adj. (Mold.) Neștiutor. *O, tinere, văzu că ești ageamiu, fugi de acole că te vor vide hadimbii și te vor omori.* H. 1779², 78^r.

Etimologie: tc. **acemi**.

AGONISITĂ s. f. (Mold.) 1. Agonisire, acțiunea de a agonisi. *Spre agonisita lucrului deplin. . . fără sudori și durori a fi nu poate.* CANTEMÎR, HR.

2. Folos, ciștig, rod al muncii; avere. *Aară și sămănară și făcură multă pine și agonisită domnu-său.* VARLAAM. *Toval au izvodit a face corturi și toată agonisita căsașilor cu arătură și cu dobitoace, ce fac agonisită la casă.* NCL I, 12. *Sta. . . de gindea ce agonisită poate să le deie, ca să cuprindă cheltuiala lor.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU; cf. AP. 1646, 5^v; DOSOFTEI, VS; N. COSTIN; PSEUDO-COSTIN; PSEUDO-MUSTE; NECULCE: // **B**: *Toată agonisita ce au agonisit.* BIBLIA (1688).

Etimologie: **agonisi**.

Cf. *chiverniseală* (2), *chivernisire* (2); *faidă, hasnă; blagă, bogătate, bucate, iosag, marhă, povijie, prilej, sir mea*.

AGRU s. n. (Olt., Ban., Trans. SV) Cîmp, ogor, țarină. **B**: *Braz(d)na. Țarina, agru.* MARDARIE, 113; cf. MARDARIE, 188. **C**: *Muștariu. carele-l ia omul și-l samănă-n agrul lui.* N TEST. (1648). *Agru. Ager* AC, 326.

Etimologie: lat. **ager**.

Cf. *tablă*.

AGUD s. m. (Mold.) Dud. *Se sui într-un copaciu ce se cheamă agud.* VARLAAM.

Etimologie: sl. **agoda**.

Cf. *dud, frăgar*.

AGURIDĂ s. f. (Mold., ȚR, Ban.) Strugure necopt. **A**: *Cela ce să nevoiaște bine să culeagă strugurii cei de poamă carii-s mai copti să hie de mîncat, nemică de ceaea ce-i aguridă acră nu culeage.* L SEC. XVII, 94^r. **B**: *Pune-le apă, sare, piper, (. . .) puținel lapte de nuci și aguridă, de-i va fi vreama, iară de nu, zeamă de lămtie.* CM, 20^v; cf. MARDARIE, 193; BIBLIA (1688); L ante 1693, 147^v; CM, 4^r, 35^v. **C**: *Aguridă. Idem* (post *Agrësh. Omphax. Uva cruda*). AC, 326.

Etimologie: ngr. **agurida**.

AI s. m. (Ban., Trans. SV) Usturoi. *Aj. Allium.* AC, 326. *Să fiarbă ridiche cu miere, să mănince și aiul fript.* PL, 147^r.

Etimologie: lat. **allium**.

Vezi și *aia, ait, aiuș*.

AIA vb. (Ban.) A pune usturoi în bucate. *Ajjëdz. Allio condio.* AC, 326.

Etimologie: **ai** + suf. *-a*.

Vezi și *ai, ait, aiuș*.

AIT adj. (Ban.) Usturoiat. *Ajtt. Allio conditus.* AC, 326.

Etimologie: **ai**, vb.

Vezi și *ai, aia, aiuș.*

AIUȘ s. m. (Ban.) Usturoi sălbatic. *Ajush. Allium sylvestre. Alliaria.* AC, 326.

Etimologie: **ai** + suf. *-uș.*

Vezi și *ai, aia, ait.*

AJUNGE vb. (Mold., TR) A se înțelege, a se învoi, a cădea de acord.

A: *S-au gătit cu puterea sa și, ajungind și, cu Petriceico-Vodăși cu Gligorie-Vodă în solii, fost-au trimișind craiul oameni iscade.* PSEUDO-COSTIN, 15^v. *El să va ajunge cu dinșii și dindu-le bani, vor zice așa.* H 1779², 74^v; cf. PSEUDO-COSTIN, 16^r; CANTEMIR. HR.; NECULCE.

B: *Au început a se ajunge cu muscalii în vorbă.* R. POPESCU.

Etimologie: lat. **adjungere.**

Cf. *băni* (1).

AJUTORINȚĂ s. f. (Mold.) Dare fiscală. *Se făcuse o dajde nouă, cu nume de „ajutorință”.* CANȚA; cf. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

Etimologie: **ajutori** + suf. *-ință.*

Cf. *adău, răsură², ruptă, ruptoare, satara.*

ALAC s. m. (Mold.) Plantă ierboasă din familia gramineelor. *La căpătiul lui, adzimă de alac și cană cu apă.* DOSOFTEI, PARIMIAR. *Iară cind este lună noao să să samine carele fac rod deasupra pământului, cum este grâu, ovăsu, orzu, alacu, bobu, mazire și altile.* CAL. 1762, 133^r.

Etimologie necunoscută. Cf. magh. **alakor.**

ALĂM s. m. (Mold.) Dare fiscală plătită în Moldova de către locuitorii tătari. *Să dee. . . de pe oi și de pe alte bucate alăm, și să-i lasă să șadă pe locul acela.* PSEUDO-AMIRAS.

Etimologie: tc. **alim**, tăt. crim. **alim.**

ALĂMIE s. f. (Mold.) Lămie. *Poame de tot feliiul: chitre, naramdză, alămie, dzahar.* NCL I, 39.

Etimologie: *a* + **lămie.**

ALĂMOJNĂ s. f. (Criș., Trans. SV) Pomană. *Căroră alămojnă strinse.* N TEST. (1648), apud TEW. *Se face a treia zi cumtnd și alămojnă după cel mort.* MOL. 1695, 46^r. *Cu postul și cu ruga și cu alămojna să miluiești săracii, streinii, școpii.* MISC. SEC. XVII, 142^r; cf. C 1692, 497^v, 502^v, 503^v; MOL. 1695, 80^v, 81^v.

Etimologie: magh. dial. **alamozsna.**

Cf. *comind, comindare* (2), *paos* (2).

ALBUȘ s. n. (Mold.) Albul ochiului, sclerotică. *La ochi albușuri în giurul impregiurul luminii ca alte jigăni nu are, ce pre unde ar fi să fie albușul ochiului, iarăși soldzișori ca și peste tot trupul are.* CI, 172; cf. CANTEMIR, IST.

Etimologie: **alb** + suf. *-uș.*

ALCA s. f. v. **halca.**

ALCAM s. n. (Criș.) Ocazie, prilej. *Că n-au sucuit Dumnezău cu binta sa a păzi pre om, ce vream cu alcam îngăduiaște păcătoșilor pre pocanie.* C 1692, 511^v.

Etimologie: magh. **alkalom.**

Cf. *meidean* (2).

ALDAȘ s. n. (Criș., Trans. SV) Binecuvintare. *Să fie și pre noi aldașul tău, Domnu Dumnezdu, tatăl milostivnic să fie lingă noi.* MISC. SEC. XVII, 59^v. *Vor lua multe fealuri de aldașuri a lui Dumnezău.* PP, 76^v;

cf. VISKI, apud TEW; MISC. SEC. XVII, 82^v; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW.

Etimologie: magh. **áldás**.

Cf. alduială, alduitură.

ALDĂMAȘ s.n. (Ban., Trans. SV) Dar. *Aldămaș de vecie Făgăduiești în toate*. VCC, 46. *Aldemash. Donum*. AC, 327; cf. AGYAGFALVI, apud TEW; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW.

Etimologie: magh. **áldomás**.

ALDUI vb. (Ban., Criș., Trans. SV) A binecuvînta. *Blagoslovască pre voi Dumnezău și vă alduiască*. MOL. 1676^t, 184^t. *Alduiësk. Benedico*. AC, 327. *Să vor aldui cu coconi*. PP, 76^v. *El mă înderepteze, mă alduiască, mă păzească*. CAT. B, 53; cf. AGYAGFALVI, apud TEW; SA, 42^v, 47^t; MOL. 1695, 50^v; VISKI, apud TEW; VCC, 10, 14, 22; MISC. SEC. XVII, 8^t, 10^v, 22^t, 26^t, 60^t, 97^t; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW; CAT. B, 55.

Etimologie: magh. **áldani**.

Vezi și alduială, alduit, alduitură.

ALDUIALĂ s.f. (Trans. SV) Binecuvîntare. *Afla-vei și cwinte, pentru că rumâni nu grăm toți într-un chip, cum iaste: oca — pricina au adeverița, în alean — improtivă, hasna — folosul, alduiala — blagoslove-niia și altele, care le-am pus după obiceiul cum grăiesc pre aceaste locuri*. SA, 4^v.

Etimologie: **aldui** + suf. *-eală*.

Vezi și aldui, alduit, alduitură.

Cf. aldaș, alduitură.

ALDUIT adj. (Ban., Criș., Trans. SV) Binecuvîntat. *Să știm dară dînt-aceastea din toate cît sînt de alduiț și de blagosloviț aceia oameni pre carii i-au alduit milostivul Dumnezău*. SA, 47^t. *Alduit, -e. Benedictus, -a. AC, 327. Alduită ești tu între muieri*. MISC. SEC. XVII, 20^t. *Ești alduită între muieri și e alduit rodul zgăului tău*. CAT. B, 19; cf. MISC. SEC. XVII, 22^t, 31^t, 44^t, 59^t; CAT. B, 20, 53, 56, 59.

Etimologie: **aldui**.

Vezi și aldui, alduială, alduitură.

ALDUITURĂ s.f. (Ban., Criș.) Binecuvîntare. *Alduitură. Benedictio*. AC, 327. *Alduitura fiiului tău*. MISC. SEC. XVII, 89^v. *Alduitura ta să fie k(n)spre noi în toată vreme*. CAT. B, 57; cf. FOGARASI, apud TEW; CAT. B, 55.

Etimologie: **aldui** + suf. *-tură*.

Vezi și aldui, alduială, alduit.

Cf. aldaș, alduială.

ALEAN adv. și s.n. 1. Adv. (Ban., Trans. SV) Împotrivă. *Alan. Contra*. AC, 327. *Dem arme sze pot szia jeu allan*. PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW.

2. S.n. (Ban., Criș., Trans. SV) Pică, necaz, dușmănie. *Fratele tău și vecinul tău are pre tine ceva alean*. C 1692, 507^v. *Cari simt aleanul tău și-mblă pre bășăul tău*. VCC, 46; cf. N. TEST. (1648); PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW. ◇ Loc. adj. **De alean** = potrivit. *Pleacă cu pace supt pictoarele lui toate limbile de alean și care voiesc războaie*. MOL. 1688, 215^t. **Stătător de alean** = răzbunător. *Toț creștinii... să nu fie stătători de alean, ce toată stătătura de bășău să o lase pre Dumnezău, carele giudecă toată lumea în dereptate*. SA, 28^t. ◇ Loc. adv. **De alean** = împotrivă. *Nime nu-ți poate sta ție de aleanu*. MISC. SEC. XVII, 93^v. În

alean = împotriva. *Afla-vei și cuvinte, pentru că rumâni nu grăim toți într-un chip, cum iaste: oca — pricina au adevărta, în alean — împotriva, hasnă — folosul, alduiala — blagoslovenia și altele, care le-am pus după obiceiul cum grăiesc pre aceste locuri.* SA, 4^v. *Și eu în alean cu Domnul fui.* MOL. 1695, 53^r. ◇ Loc. prep. **În (întru) aleanul** = contra, împotriva. *Noi în multe chipuri am greșit în aleanul tău cu cugetele.* SA, 5^v. *Și mânia Domnului întru aleanul meu să încinsă.* MOL. 1695, 53^r. *Nice se lipește nici de o învățătură striină au atare care-i în aleanul besereciei.* CAT. B, 3; cf. CAT. CALV., apud TEW; MOL. 1695, 35^r: VCC, 6, 16, 36; MISC. SEC. XVII, 13^r; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW; PP, 5^r, 75^v, 76^r, 77^r, 77^v, 78^r, 85^r, 85^v, 86^v, 87^v, 88^v. **De aleanul** = contra, împotriva. *Fii proptă de aleanul pagubei.* MISC. SEC. XVII, 60^v. *Într-acesta chip de au grăit ceva de aleanul numelui lui, întoarce au zi napoi.* PP, 89^r; cf. MISC. SEC. XVII, 18^v, 23^r, 70^v; PP, 88^r. ◇ Loc. vb. **A umbla în alean** = a se împotrivi. *Iară deacă nu vă veți pedepsi cu atita, ce încă veți imbla în alean cu mine, imbla-voi și eu în alean cu voi și atunci voi lăsa pre voi mânia mea.* MOL. 1695, 36^r. **A face alean** = a se împotrivi. *Cum cutedsaț, dzice, de alean face?* VCC, 7.

Etimologie: magh. **ellen**.

Vezi și **aleaniș**, **alenie**, **alenișig**, **alenui**.

Cf. **alenie**, **alenișig** (2), **băsău** (2), **măraz**, **rîvnire**, **zavistie**; **băsău** (1) (stătător de ~); **bîvtui**.

ALEANIȘ s.m. (Ban., Criș., Trans. SV) Dușman. *Că pre toți aleanișii miei Înturnași și bătuși pre ei.* VCC, 23. *Alenish. Inimicus.* AC, 327. *Nu iaste acum . . . de aleanișii miei cine să mă mintuiscă.* MISC. SEC. XVII, 83^v; cf. AGYAGFALVI, apud TEW; VCC, 36; MISC. SEC. XVII, 11^r, 32^v, 80^v; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW.

Etimologie: magh. **ellenes**.

Vezi și **alean**, **alenie**, **alenișig**, **alenui**.

Cf. **alenișig** (1).

ALEGERE s.f. (Mold.) Dialog, discuție. *Alegirea între împărat și între Bertoldu.* B 1774, 1^v. *Numai cei ce te-a sfătuit să faci această alegere cu mine.* B 1774, 4^v; cf. B 1775, 58^r.

Etimologie: lat. lit. **allēgēre**.

Cf. **besadă**.

ALEGÎND adv. (Mold.) 1. În afară de, exceptînd. [*Hristos*] *alte toate le-au avut ca și noi, alegînd fără numai de păcate.* VARLAAM. *Să nu să boteadze cuconi, alegînd de mare nevoie.* ȘT, 30; cf. ȘAPTE TAINE; ȘT, 244; PRAV.

2. Mai ales. *Care slugă . . . va fugi den casă . . . dă prepus oarecum cum să fi făcut el acel furtușag . . . , alegînd dacă va fi fugit să se fi ascuns.* PRAV.

Etimologie: **alege**.

ALENIE s.f. (Ban.) Dușmănie. *Faptele trupului . . . sint: curvia, spurcăciunea, necurăciunea, slujba idolilor, fermecele, svadele, alenițele, pizmele.* CAT. B, 45.

Etimologie: **alean** + suf. **-ie**.

Vezi și **alean**, **aleaniș**, **alenișig**, **alenui**.

Cf. **ialean** (2), **alenișig** (2), **băsău** (2), **măraz**, **rîvnire**, **zavistie**.

ALENIȘIG s.n. 1. (Ban., Criș., Trans. SV) Dușman. *Si prae noj szlobodzaskae de allensigul.* AGYAGFALVI, apud TEW. *Domnul mânia sa*

o au incins in aleanul mie<u> și m-au pus pre mine lui alensug. SA, 29^f.
Și acia și-l omorîră alensigul. C 1692, 513^f. *Alensigul lovi-mă-ca.* VCU,
 30; cf. SA, 45^f; MOL. 1695, 52^v; VISKI, apud TEW; MISC. SEC.
 XVII, 65^v, 94^r; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW; BUITUL, CAT.,
 apud TEW; CAT. B, 57.

2° (Ban., Criș.) Dușmănie. *În aceeaa zi pogori Dumnăzău pre ei mi-
 nia sa și alensigul său.* C 1692, 513^v. *Alensig. Inimicitia.* AC, 327;
 cf. MISC. SEC. XVII, 25^r, 44^r, 63^v.

Variante: **alensug** (SA, 29^r, 45^f).

Etimologie: magh. dial. **ellensig**.

Vezi și *alean*, *aleaniș*, *alenie*, *alenui*.

Cf. *aleaniș*; *alean* (2), *alenie*, *băsău* (2), *măraz*, *riv-
 nire*, *zavistie*.

ALENSUG s.n. v. **alensig**.

ALENUI vb. (Criș.) A se dușmăni. *Voiu sta de băsău celora ce să
 alenuiesc cu mine.* C 1692, 510^v.

Etimologie: **alean** + suf. *-ui*.

Vezi și *alean*, *aleaniș*, *alenie*, *alensig*.

Cf. *bănui*² (2), *rivni* (1), *zavistui*.

ALENZUI vb. (Ban.) A contrazice. *Alenzuiesk. Contradico.* AC, 327.

Etimologie: magh. **ellenéz**.

Vezi și *alenzuitură*.

ALENZUITURĂ s.f. (Ban.) Contrazicere. *Alenzuitură. Contradictio.*
 AC, 327.

Etimologie: **alenzui** + suf. *-tură*.

Vezi și *alenzui*.

ALEȘ adv. (Mold.) La pîndă. *Cela ce-și va zăloja casa sa la om uci-
 gătoriu, pentru să se puie aleș acolo, . . . să va certa ca și un ucigătoriu.*
 PRAV. *Ereticii . . . puindu-se aleș la locuri strimte și ponoroase, pre unde
 avea obiceiul sotntul a treace.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: **a** + **leș** „pîndă“.

Vezi și *aleșui*, *leașnic*, *leș*, *leșui*, *leșuitor*, *leșuitoră*.

ALEȘUI vb. (Mold., Trans. SV) A pîndi; a sta la pîndă. **A:** *Ea te-a
 aleșui la cap și tu o vei pîndi la călci.* DP, 12^r. *Pre sărac să-l apuce ale-
 șuiaște.* CANTEMIR, DIVANUL, apud HEM. **C:** *Aleșuindu-l și cercînd
 să vineaze ceva den gura lui.* N TEST. (1648), s.v. **leș**. *Pre omul bun ale-
 șujeste.* VISKI, apud TEW; cf. N TEST. (1648), apud TEW; PSAL-
 TIRE SEC. XVII, apud TEW.

Etimologie: pref. *a-* + **leșui** sau **aleș** + suf. *-ui*.

Vezi și *aleș*, *leașnic*, *leș*, *leșui*, *leșuitor*, *leșuitoră*.

Cf. *leșui*.

ALINTA vb. (Mold.) A (se) alina, a (se) potoli. *Vînturilor dtzse de-n-
 cetară și undelor de se alintară.* DOSOFTEI, PS. *Cu însămnătura sfîntei
 cruci marea au alintat.* DVS, 4^f.

Etimologie: lat. ***allentare**.

Vezi și *alintare*.

Cf. *ogoi*.

ALINTARE s.f. (Mold.) Alinare, potolire. *Valurile nalte n-au alin-
 tare.* DOSOFTEI, PS.

Etimologie: **alinta**.

Vezi și *alinta*.

Cf. *ogoială*, *ogoitură*, *potolitură*.

ALNIC adj. (Criș., Trans. SV) Viclean. *Că nu-s alnic, ce oiez derept.* VCC, 35. *Alnice oi, a păgubiturii de vecu veți fi fectori.* MISC. SEC. XVII, 78^v; cf. VCC, 13; VISKI, apud TEW; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW. ◇ (Substantival) *Deade-mă cel putearnic Dumnăzău în minule alnicilor și hicleanilor.* MOL. 1695, 53^v.

Etimologie: magh. **álnok**.

Vezi și *alnicie*.

Cf. amăgelnic, amăgeu, balamut, celarnic, celuitor, hamîș, hitru (2), înceluitor, marghiol, măiestret, opăcitor, șugubăț (2), șuvealnic, telpiz.

ALNICIE s.f. (Ban., Criș., Trans. SV) Viclenie. *Văi de aceia carei fac casă cu alnicie și polăți cu hiclenie.* CS, 33^v. *Fraus. Alnicia. Alnokságh.* LEX. MARS., 208. *Spală-mă pre mine di alniciele meale.* MISC. SEC. XVII, 76^v. *Nu mă pierde pre mine pentru alnicia me.* CAT. B, 58; cf. AGYAGFALVI, apud TEW; FOGARASI, apud TEW; VCC, 16, 18, 26, 29, 35; MISC. SEC. XVII, 64^v; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW; CAT. B, 57.

Etimologie: **alnic** + suf. *-ie*.

Vezi și *alnic*.

Cf. aslam, celărnicie, celșag, celuitură, geambașie, hămîșag, hitrie (2), marghiolie, meteahnă, tălpijic, tălpizie.

ALSĂU s.n. (Mold., TR) Înșuire, natură, fire. **A:** *Cum are Părintele alsăul său a naște pre Fiiul și a scoate Duhul Soint, și cum are Fiiul alsăul său a se naște din Părintele, așa și Duhul Soint are alsăul său a purceade din Părintele și a se odihni pre Fiiul; așa li-i osăbiciunea, numai cu cit se osăbesc alsăurile.* DOSOFTEI, PARIMIAR; cf. DOSOFTEI, VS, s.v. **fireș**; DOSOFTEI, SINAXAR, apud HEM. **B:** *Între celelalte idiomata, adecă alsăuri, ce are luna, are și aceasta: cînd este plină, se scoală asupra-i cîinii.* ANTIM.

Etimologie: **al** + **său**, după gr. *idiōtis*, sl. *svoistvo*.

Cf. *hireșie*.

ALUZI vb. (Ban.) A se copilări, a cădea în mintea copiilor. *Aludzěsk. Puerasco.* AC., 327.

Etimologie: pref. *a-* + **lud** + suf. *-i*.

Vezi și *aluzit*.

Cf. *bolunzi*, *șozi*.

ALUZIT adj. (Ban.) Nebun. *Aludzit.* AC, 327.

Etimologie: **aluzi**.

Vezi și *aluzi*.

Cf. *bolund*, *buiac* (4), *nerod*, *șod* (1), *zălud*.

AMANET s.n. (Mold., TR) Zălog. **A:** *Judecătoria la atîta mai cu amăruntul cercetare să cade a să zăbovi, cu cit iaste mai mare amanetul ce i s-au incredințat lui spre pază.* ÎNV. EC., 34. *Am un amanet ca să-ți dau.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU; cf. IM 1754, 71^v; H 1778, 37^v. **B:** *Și așa pe dinsul l-au oprit acolea amanet.* IM 1730, 100^v.

Etimologie: tc. (inv.) **amanat**.

AMATOR s.m. (Trans. SV) Iubitor. *Stăpine, amatorule de oameni, Doamne, ascultă-mă.* MCCR, 72. *Și mă mîntuie, ca un amator de oameni.* MCCR, 76; cf. MCCR, 69, 81.

Etimologie: lat. **amator**.

AMĂGELNIC adj. (Mold.) Amăgitor, înșelător. *Au cu aceasta a ta amăgealnică socoteală să mă amăgești?* CD 1698, 29^f. *Amăgealnice toc-*

meale. CANTEMIR, HR.; cf. CD 1770, 35^r. ◇ (Substantival) *Deci, acmu, o, amăgealnic, aceasta iaste împărăția ta, așa iaste putearea ta.* CD 1698, 3^v; cf. CD 1770, 3^v.

Etimologie: **amăgi** + suf. *-elnic*.

Cf. *alnic, amăgeu, balamut, celarnic, celuitor, hamiş, hitru (2), inceluitor, marghiol, măiestret, opăcitor, şugubăţ (2), şuvealnic, telpiz.*

AMĂGEU s.m. (Mold.) Amăgitor, înşelător. **A:** *Amăgeul acela dzicea că va invie a treia dzi.* VARLAAM. *Cind lăudătorii, mai virtos amăgeii, încep pre noi a ne lăuda, de strg să ne-aducem amente de mulțimea păcatelor noastre.* L SEC. XVII, 135^r. *Şi amăgeul este un rău tovarăşu.* B 1774, 20^r; cf. M. COSTIN; DOSOFTEI, VS; NCL I, 26; CANTEMIR, IST.

◇ (Adjectival) *Vicleani cu adevăr şi cumpliti şi înşelători şi amăgei şi tari şi neadorniți şi nevădzuți şi nesimțiți vrăjmași avăm.* L SEC. XVII, 12^v. *Bărbații cei diezmierdați, desfrinați şi amăgei.* NCCD, 316; cf. VARLAAM. // **B:** *Atuncea minciunile şi înşălăciunea acelu amăgeu ei o vor vădi.* EV., 60. **C:** *Fu măscărit ca un mincinos, fu ocărit ca un amăgeu.* C 1729, 75^v; cf. C 1729, 44^r.

Variante: **amegeu** (C 1729, 44^r).

Etimologie: gr. **mageús*.

Cf. *alnic, amăgelnic, balamut, celarnic, celuitor, hamiş, hitru (2), inceluitor, marghiol, măiestret, opăcitor, şugubăţ (2), şuvealnic, telpiz.*

AMĂGULI vb. (Mold.) A măguli, a flata, a linguşi. *Pre aceasta dară intr-acesta chip, coada în loc de cap puindu-i, amăgulind-o o aşezară.* CANTEMIR, IST., s.v. **măguli**.

Etimologie: pref. *a-* + **măguli**.

Vezi şi **amăgulitor**.

Cf. *ciocotniți, şutili*.

AMĂGULITOR adj. (Mold.) Măgulitor, linguşitor. **A:** *Vădzuiu eu cerşători şi calici fără de obraz, carii, cu neşte cuvente amăgulitoare, toama şi inima împăraților o pleacă spre milă.* L SEC. XVII, 78^v. // **B:** *Văzuiu eu cerşetori şi calici fără de obraz, care, cu nişte cuvinte amăgulitoare [marg. mîngioase], toama şi inima împăraților o pleacă spre milă.* L ante 1693, 125^v.

Etimologie: **amăguli** + suf. *-tor*.

Vezi şi **amăguli**.

Cf. *pohlibuitor, şutilitor*.

AMBAR s.n. v. **hambar**.

AMEGEU s.m. v. **amăgeu**.

AMELĂȚĂTURĂ s.f. (Mold.) Fig. Mențiune, pomenire. *Ceale ce istoricii cei mai vechi sau cu condeiul le-au trecut, sau de nu le-au trecut, sint puțineale şi amelățături numai.* CANTEMIR, HR.

Etimologie: **ameliza** + suf. *-ătură*.

Vezi şi **ameliza, amelizat**.

AMELIȚA vb. (Mold.) Fig. A face mențiune despre ceva, a pomeni. *Alți istorici megieşi n-au amelizat de această domnie.* URECHE. *Ni să pare că am scris deplin, care nice la un letopisăţ a țării noastre nime n-au amelizat măcar cit de puţin de acestea ce am scris noi.* NCL I, 30; cf. NCL I, 7, 8; CANTEMIR, HR.

Etimologie: lat. **amminaciare*.

Vezi şi **amelățatură, amelizat**.

AMELIȚAT adj. (Mold.) Fig. Menționat, pomenit. *Din ceale puțin și amelitate însemnări istoriile vremilor trecute . . . le-au scos.* CANTEMIR, HR.

Etimologie: **amelița.**

Vezi și *amelățătură, amelița.*

AMESTECA vb. (Mold.) A defăima, a ponegri, a cleveți; a umbla cu intrigi. *Un om rău ... pre toți cu răutatea lui amestecă și-i tulbură.* CANTEMIR, IST. *Atuncea, la întorsul vezirului, au început unii din boieri a amesteca și a piri pe Antonie-Vodă.* PSEUDO-COSTIN, 30^f. *Are pizmă pe mine ... și imi amestecă feciorul.* NECULCE; cf. PSEUDO-COSTIN, 28^f; PSEUDO-AMIRAS (gl.).

Etimologie: lat. ***ammixticare.**

Cf. *balamuți, blojori, mozaviri, pohlibui.*

AMIRA s. m. (Mold.) Împărat, sultan. *Era la-mpăratul Damascului, la amira, boiarin mare.* DOSOFTEI, VS. *Amira sau domnul seracheanilor.* CANTEMIR, HR.

Etimologie: ngr. **amirás.**

AMIROSI vb. (Mold.) 1. A simți un miros. *Florile grădinilor lui degetele streine le-au cules și nasul celui necunoscut le-au amirosit.* CD 1698, 11^f. *Armăsariul, precum am dzis, din toate părțile amirosindu-l, și despre partea botului vini.* CI, 101; cf. CI, 100; CD 1770, 12^v. ◇ Fig. *Cineva carile macar cit de puțin citeala sfințelor și a profanelor ... scrisori va fi amirosit, ... tăgăduitoriu să fie a să afla nu poate.* CANTEMIR, HR., s. v. **mirosi.**

2. A presimți, a intui, a bănuî. *Vădzind Catargiul lucrurile într-alt chip și amirosind că ... va să-l oprească și să-l trimită la împărăție, au dat Catargiul știre la boieri.* M. COSTIN, s. v. **mirosi.**

Etimologie: pref. *a-* + **mirosi.**

Cf. *apuți, aulma, nădăi.*

AMISTUI vb. v. **mistui.**

ANDE prep. (Mold.) Între. *Fac oamenii tocmală ande sine.* VARLAAM. *Bărbați frați, pentru ce vă sfădiți voi ande sine?* AP. 1646, 20^v. *Se voroviră ande sine să strige mărturisind pravoslaviia.* DOSOFTEI, SINAXAR; cf. PRAV.

Etimologie: **a** + [**i**]nde.

ANGHIRĂ s. f. (Mold., ȚR) Ancoră. **A:** (Fig.) *Veseliia, blagoslovenia, anghira, bunănorocirea, roao.* AR, 83^v. *Că pre tine, una, te avem anghiră tare și nemișcată.* MOL. 1754—1762, 19^f. **B:** (Fig.) *Pre tine te avem anghiră tare.* MINEIUL (1776).

Etimologie: gr. **ánkira.**

Cf. *miță (2).*

ANIȘ s. m. (Ban.) Anason. *Anish. Anisum.* AC, 328.

Etimologie: magh. **ánizs.**

APARE s. f. (Mold.) Vas în care se ține apă. *Veniș în Cana Galileei și-ai blagoslovit apările, și apa în vin ai premenit.* DOSOFTEI, LITURGHIER.

Etimologie: lat. **aqualis.**

APĂRESC adj. (Mold.) Specific aparului, sacagiului. *S-au ascuns în curte pînă au însărat și noaptea s-au îmbrăcat într-un cojoc apăresc.* PSEUDO-MUSTE.

Etimologie: **apar** + suf. *-esc.*

***APLECA** vb. (Mold., Ban., Criș., Trans. S) A alăpta. **A:** *Mamce, carele apleacă prunci mici.* PRAV. *Ca pre niște fii îi țiuu, ca pre niște prunci*

fi *aplec.* CD 1698, 18^v. *Acnu socotește de au fostu în mai mare vină muma care i-au născut, au mamca care i-au aplecat.* NCCD, 357; cf. CRON. 1689, 44^r; IT 1689, 118^v; CANTEMIR, IST.; CRON. 1707, 40^v; CANTEMIR, HR.; CRON. 1732, 33^r; CD 1770, 22^r; IT SEC. XVIII, 126^r. ◇ Fig. *Pre romano-moldo-vlahii noștri Roma maica, din lăuntrurile sale născindu-i, i-au aplecat și i-au crescut.* CANTEMIR, HR. **C:** *Greșeaște maica cea dulce avînd destulă putere ca să-ș apleace pruncul ei și cu doică streină de-ș va apleca pruncul ei.* CS, 99^v. *M-au ținut pre genunche și m-au aplecat la țiță.* C 1692, 524^r. *Aplĕk.* Lacto. AC, 328. *L-au dat pre miinele unii maice de l-au aplecat și l-au crescut.* IT 1767, 2^r; cf. CS, 100^r, 100^v, 101^r, 101^v; F 1693, 45^v; CRON. SEC. XVII, 57^r; IT 1749, 164^v. // **B:** *Vrea-vei să aducu o mamcă, adecă doică, <șă> apleace coconul?* CRON 1687, 25^v. *Purtat-ai pre miini pre cela ce poartă toate și ai aplecat ca pre un prunc pre dătătoriu de lapte.* M 1780 apr. 67^r—67^v; cf. ÎNDREPTAREA LEGII; BIBLIA (1688); CRON. 1736, 38^v; IT 1758, 125^v; LET. 1758, 112^r.

Etimologie: lat. **applicare**.

Vezi și *aplecat, aplecător, aplecătură*.

***APLECAT** s. n. și m. (Mold.) **1.** S. n. Alăptare. *Și la creamea aplecatului venia capra de la turmă însăș de-l apleca.* DVS, 24^v.

2. S. m. Prunc, copil alăptat. *Ca un aplecat la maică-sa.* ARSENIE DIN BISERICANI.

Etimologie: **apleca**.

Vezi și *apleca, aplecător, aplecătură*.

Cf. *aplecătură; aplecător (2)*.

***APLECĂTOR, -TOARE** adj., s. m. și f. **1.** Adj. și s. f. (Mold., Trans. SV) (Femeie) care alăptează. **A:** *Vrea-vei să-ți chem o femeie aplecătoare, din evrei, și-ș va apleca cuconul?* DOSOFTEI, PARIMIAR. **C:** *De la aplecătoare aduse-l pre el.* PSALT. (1651). // **B:** ◆ S. m. Crescător de copii. *Au trimis ... aplecătorii* [= cei care creșteau copiii lui Ahab] cătră Iiu. BIBLIA (1688).

2. S. m. (Ban.) Prunc, copil alăptat. *Aplĕhĕtor.* Lactans. AC, 328.

Etimologie: **apleca** + suf. *-tor*.

Vezi și *apleca, aplecat, aplecătură*.

Cf. *doică, mamcă; aplecat (2)*.

***APLECĂTURĂ** s. f. (Ban.) Alăptare. *Aplĕhĕturĕ.* Lactatio. AC, 328.

Etimologie: **apleca** + suf. *-ătură*.

Vezi și *apleca, aplecat, aplecător*.

Cf. *aplecat (1)*.

APLOS adv. (Mold.) Simplu, fără pretenție. *Aplos a grăi ... de la mamce ne deprindem.* CANTEMIR, IST. ◇ (Adjectival) *Jigania aceasta ... cămilă nu easte, struș aplos nu easte.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: ngr. **aplós**.

APORIE s. f. (Mold., ȚR) Îndoială, nesiguranță, încurcătură. **A:** *Aporia = întrebare cu prepus, carea poșteaste dezlegare.* CANTEMIR, IST. *Ca un deplin filosof, toată aporia au dezlegat.* CANTEMIR, IST. **B:** *Domnul la aporie mare se afla.* R. GRECEANU.

Etimologie: ngr. **aporía**.

Cf. *îngăimare, învălătucitură*.

APRÎNZ s. n. (Mold.) Timpul cuprins între orele 7—9. *Și așa [trecea] stol după stol, cit ținea de la aprîndz pină în desară.* M. COSTIN. ◇ S. comp. **Aprînzul cel mare** = timpul cuprins între orele 9—10. *Deci, cînd au fost sîmbătă, pe aprînzul cel mare, iată că au și sosit Bekir-Aga.* N. COSTIN.

Etimologie: a + prînz.

APTICĂ s. f. (Mold.) Farmacie, spițerie. *Pentru oamenii di oaste, ce vor fi bolnavi, să cheltuiască cu dinșii la aptică, să le dea oțet și usturoiu.* NECULCE.

Etimologie: ucr. **aptika**.

APUȚI vb. (Ban.) A miroși. *Aput. Olfacio.* AC, 328.

Etimologie: pref. a- + puți.

Vezi și *apușit, apușitură*.

Cf. *amiroși (1)*, aulma.

APUȚIT s. n. (Ban.) Miros. *Apucitul. Olfactus.* AC, 328.

Etimologie: **apuși**.

Vezi și *apuși, apușitură*.

Cf. *apușitură, iz*.

APUȚITURĂ s. f. (Ban.) Miros. *Apucitură. Olfacio.* AC, 328.

Etimologie: **apuși** + suf. -tură.

Vezi și *apuși, apușit*.

Cf. *apușit, iz*.

ARĂDAT s. n. (Ban.) Început, origine. *Redetsina si aredatul enke a vref/sJmesiej.* FOGARASI, apud TEW.

Etimologie: magh. **eredet**.

Vezi și *arădui, hereghie*.

Cf. *hereghie, începene*.

ARĂDUI vb. (Criș., Trans. SV) A începe, a porni. *Oare în ce zi arăduiră a lucra și a zidire pre Ierusalim, atunci foarte tare să legănă pământul.* C 1692, 516^v. ◇ Loc. vb. **A arădui groasă** = a rămîne însărcinată. *Acestea sint, Sfintă Marie, muierele ... ceale ce imblă în curvii și arăduiesc groase.* AMD 1759, 61^v.

Etimologie: magh. **eredni**.

Vezi și *arădat, hereghie*.

Cf. *grecioasă (a purcede ~)*.

ARBURE s. m. (Trans. SV) Pom, copac, lemn. *Arburi veșteziți, fără de rod.* N TEST. (1648). *Satură-să arburi înalți, chedrii Livanului* PSALT. (1651).

Etimologie: lat. **arbor**.

ARCA s. f. (Mold., TR) Protector, înalt demnitar al Porții, care sprijinea pe domni români. **A:** [Matei-Vodă] *dedesă știre și la arcalele sale, ce avea la împărăție, de sila ce-i făcea Vasilie-Vodă.* M. COSTIN. **B:** *Auzind Ștefan-Vodă de moartea arcalii lui și a nădejzii lui ..., s-au întristat pînă în suflet.* R. POPESCU. ◆ (Olt.) Avocat, mijlocitor. *Sügla-golniki. Arca sau piriș (?)* MARDARIE, 246. *Hodatai (-do-). Solitoriu. Împăcătoriu.* Arca. MARDARIE, 274.

Etimologie: tc. **arka**.

Cf. *procator, urător*.

ARCALIU s. m. (Mold.) Persoană în mare cinste pe lingă un om cu vază. *Scrînd și el această pricină la un icirliu mare ce era arcaliu.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

Etimologie: tc. **arkalı**.

ARET s. m. (Mold.) Pază militară. *Dumitrașcu-Vodă ... au ieșit din obuz, cam pe furiș, cu moscalii, cari erau de aretu pregiur dinsul.* N. COSTIN. *Pus-au de au îngrădit cu gard tirgul Iașii, ca să fie aret, cînd ar mai veni vrun podiaz.* PSEUDO-MUSTE. *Puternicul împărat ne-au trimis cu oaste ...*

să purtăm de grijă și de aret să fim cetății Camenișă ..., ca să fim raialii țării Moldovii ... de aret și de apărare despre leși. NECULCE.

Etimologie necunoscută.

ARETE s. m. 1. (Mold., Trans. SV) Berbec de reproducere. **A:** Rădica-voiu ție cu tămie și areț, rădica-voiu ție boi cu vătui. DOSOFTEI, PS. În fruntea a tuturor areților ieși. CANTEMIR, IST.; cf. DP, 19^v; DOSOFTEI, PARIMIAR. **C:** Ariete, aries. MȘE, 84. // **B:** Țapii și areții suindu-se pre oi și pre capre. BIBLIA (1688).

2. (Mold.) Mașină de război întrebuințată odinioară la spargerea zidurilor și porților unei cetăți asediate. *Areate = un fel de bolovani cu care, bătând zidurile cetăților, sfărâmă.* CANTEMIR, IST. *Voi monarhia Leului cu fel de feluri de areți și mihanii a o izbi ... nu v-ați săturat.* CANTEMIR, IST.

Variante: **ariete** (MȘE, 84).

Etimologie: lat. **aries**.

ARGĂLIC s. n. v. **agărlie**.

ARGĂSIT adj. (ȚR, Trans. SV) Tăbăcit. **B:** Făcu piei argăsite, ca să acopere pre cort. BIBLIA (1688). **C:** Să mănince și să o poarte la grumaz în piale argăsită. PL, 145^r.

Etimologie: **argăsi**.

Vezi și **arghiseală**, **arghisi**.

ARGEA s. f. 1. (ȚR) Cocioabă, bordei. *Kušta. Colibă, argea.* LEX., 113^v. *Unde e Sarra, fâmeaia ta? ... „Iată-o într-argea“.* CRON. 1687, 16^f.

2. (Mold.) Boltă a unei biserici. *Întră-n argeaoa besearecii, cea din mijloc.* DOSOFTEI, VS. *Întrară în besearea so[î]ntului, la locul ce să cheamă trivolon, la-ntratul în argea, între cei doi stâlpi ... ce stau spre-apus.* DOSOFTEI, VS; cf. DOSOFTEI, LITURGHIER.

Etimologie necunoscută.

Vezi și **argelaș**.

Cf. **argelaș**, **hiș**, **zemnic**, **zomoniță**; **sclip**.

ARGELAȘ s. n. (Ban.) Cocioabă, bordei. *Argelash. Vile tectum.* AC, 328.

Etimologie: **argele** (pl. lui **argea**) + suf. **-aș**.

Vezi și **argea**.

Cf. **argea** (1), **hiș**, **zemnic**, **zomoniță**.

ARGHISEALĂ s. f. (Ban.) Tăbăceală. *Argisală.* AC, 328.

Etimologie: **arghisi** + suf. **-(e)ală**.

Vezi și **argăsit**, **arghisi**.

ARGHISI vb. (Ban.) A tăbăci. *Argisësh.* AC, 328.

Etimologie: ngr. **árgasa** (aor. al lui **argázo**).

Vezi și **argăsit**, **arghiseală**.

ARGHAL s. n. v. **arzihal**.

ARIETE s. m. v. **arete**.

ARINĂ s. f. (Mold.) Nisip. **A:** O mulțime de cuconi, ca *arina mării de mulți*. DOSOFTEI, VS. *Voi mulți sămînța ta ca stealele ceriului și ca arina cea pre lingă budza mării.* DP, 14^v; cf. DOSOFTEI, PS; DP, 5^v; NCCD (gl.). // **B:** Pěsok. Năsipul. *Arină.* LEX. 1683, 51^v.

Etimologie: lat. **arena**.

ARM s. n. (Mold., ȚR, Ban.) Partea de sus a picioarelor animalelor. **A:** [Camilo-pardosul] *la trup cit cămila iaste de mare ... iară armurile și picioarele denainte, cu piept cu tot, decit cum măsura trupului ar pofti, mai sus sint ridicate.* CANTEMIR, IST. **B:** *Istesy. Armuri, jolduri.* ST. LEX., 286. **C:** *Arm. Armus.* AC, 328. ♦ **Coapsa**, **șoldul omului**. **A:** *Adușă*

oasele, os cătră armurele său, și vădzuiu, și adecă preste dinsele vine și carne creștea. DOSOFTEI, PARIMIAR. **B:** Pune-[[i] mina supt armul meu. BIBLIA (1688). *Să i se taie deagetele mîinilor și ale picioarelor, și-i frigeți armurile cu frigări arse în foc.* MINEIUL 1776; cf. LEX., 101^r.

Variante: **armure** (DOSOFTEI, PARIMIAR).

Etimologie: lat. **armus**.

ARMATĂ s. f. v. **harmată**.

ARMAZAR s. n. v. **arzarzar**.

ARMURE s. n. v. **arm**.

ARNEU s. n. (Ban.) Coviltir. *Arnyëu. Tectum curruum.* AC, 328.

Etimologie: magh. **ernyő**.

AROMEALĂ s. f. (ȚR) Amăgire, ispită, seducere. [Sf. Mina]... *nu putu răbda arumeala idolilor, ci s-au suit la munte ... cu rugăciuni.* PROLOG. *Diavolul viind la sfînta mîtenită în aromeală [= cu scopul de a o amăgi], încă spînzurată pe cruce fiind, îi da un păhar plin de miare cu lapte.* MINEIUL (1706).

Etimologie: **aromi** + suf. **-eală**.

Cf. **s m o m e a l ă**.

ARȘIN s. m. (Mold.) Măsură de lungime de 0,711 m.; cot. *Lumina capiștii în lung de 30 coți, iară în lat de 24 coți era, iară de înalt ... 55 de arșini să măsură.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: rus. **arșin**.

ARTIC s. n. (Mold.) Plîngere, jalbă. *Cela ce va da oreun artic la mina Domniet și va scrie acolea hulă și ocară improtiva cuiuva, de vor fi aceale cuvinte adevărate, nu să va certa.* PRAV. *Deschizînd calea împăratului* *ieu artictele cele ce sint de jalobă la împărăție.* URECHE; cf. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: lat. lit. **articulus**.

Cf. **j a l o b ă**.

ARTICUȘ s.n. (Trans. SV) Articol, alineat al unei expuneri. *Cite părți cu articușuri are Crede-ul apostolilor?* CAT., 5. *Care iaste articușul dintăi a Crede-ului?* CAT., 5.

Etimologie: **articulus** (< magh. **artikulus**).

ARZ s.n. (Mold., ȚR) Memoriu, plîngere adresată de către domnii ori boierii români sultanului sau marelui vizir. **A:** *Au trimis împăratul de i-au luat cărțile și au cetit arzul cel de jalbă asupra lui Vasilie-Vodă.* M. COSTIN. *Au și făcut un harz; cu mina lui l-au scris, că știa turcește bine.* NECULCE; cf. PSEUDO-AMIRAS (gl.); PSEUDO-MUSTE; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU. **B:** *Au făcut veziriul arzuri mincinoase ... precum ar fi făcut zulumuri mari.* R. POPESCU, s. v. **zulum**.

Variante: **harz** (PSEUDO-MUSTE; NECULCE).

Etimologie: tc. **arz**.

ARZAHAL s. n. v. **arzial**.

ARZAVAL s. n. v. **arzial**.

ARZIHAL s. n. (Mold., ȚR) Jalbă, plîngere adresată de o persoană sultanului sau marelui vizir. **A:** *Au făcut Matei-Vodă arzahal sau răvaș de jalbă la singur împăratul.* M. COSTIN. *Au dat Mihai-Vodă la dinsul arzial, de la Edecule, arătînd în ce stare se află, și l-au scos Numan-Pașa de la închisoare.* PSEUDO-AMIRAS; cf. AXINTE URICARIUL; PSEUDO-AMIRAS (gl.); PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU. **B:** *Să duse și deate arzoval la vizirul.* LET. ȚR, 35^v.

Variante: **argihal** (PSEUDO-AMIRAS, gl.), **arzahal** (M. COSTIN), **arzaval** (PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU), **arzoval** (LET. ȚR, 35^v), **arzuhal** (AXINTE URICARIUL).

Etimologie: tc. **arzihal**, **arzuhal** (pop. **arzoval**).

ARZMARZAR s. n. (ȚR) Memoriu, petiție prezentată sultanului sau marelui vizir în numele unei provincii întregi. *Au pecetluit armazarurile care au scris turcește*. ANON. BRÎNCOV. *Și cu acele arzmarzare l-au pirit la împărăție*. R. POPESCU.

Variante: **armazar** (ANON, BRÎNCOV.), **arzumazar** (R. POPESCU).

Etimologie: tc. **arzi mahzar**.

ARZOVAL s. n. v. **arzihal**.

ARZUHAL s. n. v. **arzihal**.

ARZUMAZAR s. n. v. **arzmarzar**.

ASAUL s. m. (Mold.) Grad militar inferior hatmanului (la cazacii zaporojeni). *Au șezut Timuș aicea în Iași cu asaulii, polcovnicii și atamanii săi*. M. COSTIN. *Lutnd și pe ceilalți căzaci cu asaulul lor ..., au intrat cu oaste mai grea iarăși în țara leșească*. AXINTE URICARIUL.

Etimologie: tăt. crim. **yasawul**.

ASCRUMA vb. (Mold.) A preface în scrum, a arde. *Au opărit, de au ascrumat și au ars buruianele și toată verdeața*. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: pref. **a-** + **scrum** + suf. **-a**.

Vezi și **ascrumat**.

Cf. **pojări**.

ASCRUMAT adj. (Mold.) Prefăcut în scrum, ars. // **B**: *Nu era măcar un păr de capul lor arsu de foc sau hainele să le mirosească a ceva arsu sau ascrumat*. LET. 1758, 99^r.

Etimologie: **ascruma**.

Vezi și **ascruma**.

ASCULTOI adj. (Mold., Olt.) Ascultător, supus, plecat. **A**: *Rabdă ocările și simt ascultoi și nemînțoși și nezavistnici*. L SEC. XVII, 138^v; cf. VARLAAM; DP, 14^r, 23^r, 38^v; DOSOFTEI, PARIMIAR; DOSOFTEI, SINAXAR; NCCD (gl.). ◇ (Substantival) *Fiind căpetenie între alalși/ fraș[i], sâ pu ră pre sine chip de filosofie întru toți asculto[i]*. DOSOFTEI, VS. ◇ Loc. **vb**. **A sta ascultoi** = a asculta. *Peștii în mare, pre dzisa lui, stătură ascultoi și voia lui implură; deaci ... și noi ... pre învățătura lui să stăm ascultoi*. VARLAAM. **B**: *Să fii ascultoi și împăcătoriu și întreg, și toate cuvintele le grăiaște cu smerenie*. PRAV. GOV.; cf. L ante 1693, 219^v.

Etimologie: **asculta** + suf. **-oi**.

Vezi și **neascultoi**.

ASELGHICESC adj. (Mold.) Desfrinat, imoral. *Petrecnd în necurății aselghicesți, pohte, vinării, mincături*. DOSOFTEI, PARIMIAR.

Etimologie: **aselghie** + suf. **-icesc**.

Vezi și **aselghiciune**, **aselghie**.

ASELGHICIUNE s. f. (Mold.) Desfrinare. *Făcnd pîngărite aselghiciuni*. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: **aselghie** + suf. **-iciune**.

Vezi și **aselghicesc**, **aselghie**.

Cf. **aselghie**.

ASELGHIE s. f. (Mold.) Desfrinare. *Să nu mă smîntească iarăși împiedecătoriu, să mă ducă la aselghia cea dintii*. DOSOFTEI, VS. *Dimonii vă trag cătră aselghie*. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: gr. *asélgia*.

Vezi și *aselghicesc*, *aselghiciune*.

Cf. *aselghiciune*.

ASIMȚI vb. (Mold.) A simți adînc, a reflecta, a medita. *Închizîndu-să într-un bordeiaș, au implut 60 de ai, nice vădzut de nîme, nice grăit cu nîme, ce intru sine asimțînd și pre Dumnedzău chitînd*. DOSOFTEI, SINAXAR.

Etimologie: pref. *a-* + *simțî*.

ASLAM s. n. (Mold.) Camătă, dobîndă. **A:** *Nu se mai impuținează din calea ei aslamul și înșelăciunea*. ARSENIE DIN BISERICANI. *De aslamuri și de nedreptăți va izbăvi sufletele lor*. IOAN DIN VASLUI; cf. DOSOFTEI, PS. // **C:** *Să nu iai camătă cu aslam, că camăta cu aslam orbeaște ochii omului*. AA SEC. XVIII², 62^r. ♦ Înșelăciune. *Holdele diavolului sînt locurile ceale ascunse, unde să fac curviile, uciderile, nedireptățile, aslamurile, asuprealele*. VARLAAM.

Etimologie: tăt. crim. *aslam*.

Cf. *ademană*, *mîzdă*, *ujurie*; *alnicie*, *celărnicie*, *celșag*, *celuitură*, *geambașie*, *hămișag*, *hitrie* (2), *marghiolie*, *meteahnă*, *tălpîjic*, *tălpizie*.

ASTA vb. (Mold.) 1. A sta lîngă cineva, înaintea cuiva; a fi (de) față. *Astătu na direapta mișelului*. DOSOFTEI, PSALTIRE, 1680. *Astătu nainte-i, de mărturisî pre Domnul nostru*. DOSOFTEI, VS. *Aceastea audzînd, carii era astînd să cutremurără*. DOSOFTEI, SINAXAR. ♦ A apărea, a se arăta cuiva. *Îmi astătu înainte ingerul Domnului*. DOSOFTEI, VS.

2. A aduce, a prezenta pe cineva înaintea cuiva. *Deci aducîndu-l păgîinii, îl astătură naintea ighemonului*. DOSOFTEI, VS. ♦ A preda, pe cineva în mîinile cuiva. *Acea maștihă ne-au astătut în polatele tale*. DOSOFTEI, VS.

Forme gramaticale: part. *astătut* (DOSOFTEI, VS), ger. *astătînd* (DOSOFTEI, VS).

Etimologie: pref. *a-* + *sta*.

ASTALOȘ s. m. (Ban.) Timplar. *Faber lignarius. Asztallos. Asztalos*. LEX. MARS., 204.

Etimologie: magh. *asztalos*.

Cf. *aci*, *teslar*.

ASTRĂINA vb. (Mold., Ban.) A (se) înstrăina. **A:** *Voi, nemulțămîtorilor, ... de împărăția ceriului vă astrăinat*. VARLAAM. *Cum iaste întunearecul astreinat de lumină, așea iaste și mîndrul astreinat de toate bunătățile*. L SEC. XVII, 138^r. **C:** *Astrienédz. Abalieno*. AC, 329. *Oamenii ... de feți lui Dumnedzeu sufletești astrienundu-se*. CAT. B, 45.

Variante: *astreina* (L SEC. XVII, 138^r), *astriena* (AC, 329; CAT. B, 45).

Etimologie: pref. *a-* + *străin* + suf. *-a*.

Vezi și *astrienător*, *astrienătură*.

ASTREINA vb. v. *astrăina*.

ASTRIENA vb. v. *astrăina*.

ASTRIENĂTOR adj. (Ban.) Care (se) înstrăinează. *Astrienetor. Abalienator*. AC, 329.

Etimologie: *astriena* + suf. *-tor*.

Vezi și *astrăina*, *astrienătură*.

ASTRIENĂTURĂ s. f. (Ban.) Înstrăinare. *Astrienetură. Abalienatio*. AC, 329.

Etimologie: **astriena** + suf. -*ătură*.

Vezi și *astrăina*, *astrienător*.

ASTRÎNGE vb. (Mold.) A strînge laolaltă, a aduna. *Astrînsă toată bogata ei bogăție și o au dat pre mina lui.* DOSOFTEI, SINAXAR.

Etimologie: pref. *a-* + **strînge**.

ASTRUCĂ vb. (Ban.) A acoperi, a înveli cu ceva. *Astruk. Tego.* AC, 329.

Etimologie: lat. ***astruicare** (= *astruere*).

Vezi și *astrucătoare*.

Cf. *agărni*.

ASTRUCĂTOARE s. f. (Ban.) Acoperămint. *Astrukětore. Tegumentum.* AC, 329.

Etimologie: **astruca** + suf. -*ătoare*.

Vezi și *astruca*.

Cf. *agărnitură*.

ASUDA vb. (Mold., Ban., Trans. N) A transpira. **A:** *Că cine nu ari piră de nebun pre acela drumătu mărgind în cale, asudînd și merge cîntînd și obîrșînd calea, îndată ari lăcrăma?* NCCD, 257. **C:** *Asud. Sud.* AC, 329. *Trupu-mi de gînduri mi-asudă, Din ochi lacrimi mă udă.* CÎNTECE, 2^v; cf. LEX. MARS., 200, 247. ♦ A face pe cineva să nădușească dîndu-i mult de lucru; a chinui, a asupri. **A:** *Mai apoi, de i-au și supus supt giugul lor [turcii pe moldoveni], de citeva ori i-au asudat, rocoșîndu-se.* URECHE.

Etimologie: lat. **assudare**.

AȘAȘI adv. 1. (Mold.) Așa, (tot) astfel (încă), de asemenea. *așij-derea. Oricine ... va vrea să cearce pre locul lui ..., sau de să va nimeri așeș fîestecum să să tîmple să găsească vreo comoară, să cheamă să fie a lui.* PRAV. *I-au luat în goană și îndată i-au agiuns, și așeși gonîndu-l, i-au omorit den pîstoale.* M. COSTIN. *Perit-au atunce multe vite a lăcuiitorilor; iar a bejenarilor așeși au perit mai de tot, fiind ei niște oameni neașezați.* NECULCE; cf. PSEUDO-COSTIN.

2. (Mold.) Chiar, tocmai. *Pentru credință inchiși în temniță fiind, l-au născutu-l maică-sa așeși în legături.* DOSOFTEI, VS. *Așa, Ovidie ... pre vremile lui August au trăit, și așeș de August au fost trimis în izgnanie la cetate[a] Tomus.* CANTEMIR, HR. *Zici tu că sint așa de blăstămați moscalii, dar voi așeși nu sînteți de nimică, că ei v-au bătut pre voi.* NECULCE; cf. N. COSTIN; AXINTE URICARIUL; PSEUDO-MUSTE.

3. (Mold., Ban., Trans. SV) Imediat, îndată. **A:** *Învăță tată-său de-i tăiară capul în temniță așeșu.* DOSOFTEI, VS. *Deci făcu sfat ... să margă la marele Antonie ... așeși cu al stricat.* PAT. 1685, 3^v. *Și așeși atunce, luni sara, l-au trimes la vezirul.* NECULCE; cf. PSEUDO-MUSTE. **C:** *Dacă mă scol dimineața, Așeși îmi vine bucuria.* VCC, 65. *Ashishi. Statim. Confestim.* AC, 328.

Variante: **așăși** (PSEUDO-MUSTE), **așeși** (M. COSTIN; PAT. 1685, 3^v; AXINTE URICARIUL), **așiși** (VCC, 65; AC, 328; PSEUDO-COSTIN).

Etimologie: **așa** + **și**.

Cf. *adevăr*, *bizuit*; *minten*.

AȘĂȘI adv. v. **așeși**.

AȘEȘI adv. v. **așeși**.

AȘIȘI adv. v. **așeși**.

ĂȚ s. m. (Mold.) Cal bun, turcesc, (mai ales armăsar) de călărie. *Domnul ..., crînd să se sărute cu așeși de pe cai, s-au tulburat așii lor și, sculîndu-se așii în doă picioare, au lunecat calul Domnului.* PSEUDO-E.

KOGĂLNICEANU. *Au venit la Iași Casim-Aga ..., căruia mare prieteșug i-au arătat Domnul, și el așijderea, trăgînd și un at (cal de sea) Domnului peșchiși.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

Etimologie: tc. **at**.

Cf. farij, parip.

ATAMAN s. m. (Mold.) Căpetenie de cazaci. *Au șezut Timuș aicea în Iași, cu asaulii, polcoavnicii și atamanii săi.* M. COSTIN. *Au și întors pre atamanul donșilor și cu vehmistru.* NECULCE.

Etimologie: rus., ucr. **ataman**.

ATARE adj. (Ban., Trans. SV) Astfel (de), așa (fel), asemenea. *Nu ești atare Dumnedzeu Căruia răul să placă.* VCC, 12. *Atare. Talis.* AC, 329. *Nice se lipește nici de o învățătură striină au atare care-i în aleanul besereciei.* CAT. B, 3; cf. PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW, s. v. **sucui**.

Etimologie: lat. **ecum-talem**.

ATIMP adv. (Mold.) În momentul potrivit, (tocmai) la timp. *Nu va răspunde cela ce-i în strimtoare pînă atimp.* DOSOFTEI, PARIMIAR.

Etimologie: a + timp.

ATIȘERIF s. n. v. **hatîșerif**.

ATOCMA¹ adv. (Mold.) Întocmai, la fel. **A:** *Iaste altul atocma acestuia lunatec.* CANTEMIR, HR. ◇ Loc. adv. **De atocma** = întocmai, la fel. *Să fie amîndoi soții și să împărățască de-atocma în Italia.* CANTEMIR, HR. *Cu greu poate să se facă aceasta, avînd amîndoi acești domni țări osăbite și stăpînirea lor de atocma.* PSEUDO-MUSTE; cf. DOSOFTEI, PARIMIAR. ◇ Loc. prep. **Atocma cu** = la fel cu. *Pizmașii [vor] ... Viața-n pămînt să-m[i] calce, atocma cu pravul.* DOSOFTEI, PS. *Nice sînt siimenii sîrbi sau unguri atocma cu focul căzaciilor.* M. COSTIN; cf. CANTEMIR, IST.; CANTEMIR, HR. // **B:** *Cel atocma apostol, Constantin împărat.* BIBLIA (1688).

Etimologie: a + **tocma**.

Vezi și *atocma*², *atocmat*, *atocmire*, *neatocmire*.

ATOCMA² vb. (Mold.) A se potrivi întocmai, a se adapta. *Zid de marmure în sus se ridică, cit cu înălțimea sclipului se atocma.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: **atocma**¹ + suf. -a.

Vezi și *atocma*¹, *atocmat*, *atocmire*, *neatocmire*.

ATOCMAT adj. (Mold.) Potrivit, asemănat, nivelat. *Tot locul, în-luntru, pre ață de-atocma atocmat era.* CANTEMIR, IST. [Podul era] între bolte implut, *atocmat* peste tot, *neated* așternut. CANTEMIR, HR.

Etimologie: **atocma**².

Vezi și *atocma*¹, *atocma*², *atocmire*, *neatocmire*.

ATOCMIRE s. f. (Mold.) Potrivire, armonie, acord. *În dobitocul acesta ..., firea, nu după mărimea trupului, duhurile în cumpăna atocmirii au împărțit.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: a + **tocmire**. Cf. **atocma**².

Vezi și *atocma*¹, *atocma*², *atocmat*, *neatocmire*.

AUĂ s. f. (ȚR, Trans. SV) Strugure. **B:** *Greznoveni. (l. greznü). Strugur de auo.* MARDARIE, 129. *Obîmaju; obiemiļu lozu. String auo. Culeg viță.* MARDARIE, 288. *Grozdü, auo, strugurul — Greznovenie, strugurii, auo.* ST. LEX., 268; cf. MARDARIE, 176. **C:** *Culeage strugurii vîei pămîntului, că s-au copt auo [marg. poama].* NT, 314¹.

Etimologie: lat. **uva**.

Cf. p o a m ä.

AULMA vb. (Mold.) A adulmeca, a miroși, a da de urma cuiva. *Aulmîndu miros minunat, se miră.* DOSOFTEI, VS. *Și venînd svîntul la peșteră spre noi, ne aulmă de departe.* DOSOFTEI, VS. ♦ Fig. A simți din vreme, a presimți, a intui. *Svîntul aulmîndu cu sufletul, știi de tot.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: pref. *a-* + **ulma**.

Cf. *a miroși, a puți, nădăi.*

AVAET s. n. (Mold.) Impozit care se plătea în Țările Române în epoca fanariotă pentru numiri în slujbe și pentru alte beneficii. *Luîndu-și gelatul avaelul lui, după obicei, au dat trupul de l-au îngropat.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

Etimologie: tc. **avaid**.

AVEDERE adv. (Mold.) Pe față, fățiș, în vederea (în fața) tuturor. *Amfianu, mărturisînd avedeare și cu îndrăznire pe Domnul nostru Isus Hristos Dumnedzău, bătut fu.* DOSOFTEI, SINAXAR. ♦ În realitate, aieva. *Văzînd avedeare răsipa oștii sale.* M. COSTIN.

Etimologie: **a** + **vedere**.

AVGIU s. m. (Mold.) Oștean dintr-un corp de vînători în serviciul domnitorului. *Odăile siimenilor și ale avgiilor, nește slujitori de a lui, ce le pusesă el acest nume.* PSEUDO-COSTIN.

Etimologie: tc. **avci**.

B

BABĂ s.f. (Mold., ȚR, Ban.) Moașă. **A:** *Salomi Baba* [marg. *moașă*]. DVS, 11^v. **B:** *Babele ce slujesc la naștere*. PRAV. GOV. *Aicea și molitva babei, carea apucă coconul la vreama nașterii*. MIST., 27^r; cf. MIST., 27^v. **C:** *Babě. Obstetrix*. AC, 329.

Etimologie: bg., scr., ucr. **baba**.

Vezi și *băbi*.

BACE s.m. (Ban.) Bădie, bădiță, nene (termen de respect). *Bacse. Frater maior natu*. AC, 329.

Etimologie: magh. **bácsi**.

BAGI-BEȘLIC s.n. v. **balgi-bașlic**.

BAHNĂ s.f. (Mold.) Mlaștină, mocirlă, baltă. **A:** *Acolo va fi veselie pasărilor și găzduire sirinelor și trestie și bahnă*. DM, 2^v. *S-au aflat trupul lui într-o bahnă intinat*. N. COSTIN; cf. NCCD (gl.). // **B:** *Acolo veselie pasărilor, odăi de turme de trestie și bahnă*. BIBLIA (1688).

Etimologie: ucr. **bahnó**.

Cf. *stîrmină* (2).

BAIE s.f. (Mold., Ban., Trans. SV) Mină, carieră. **A:** *Le tăiară glez-nile de la piciorul cel stîng și-i deaderă la ocne, la băi, să pață rău*. DOSOFTEI, VS. **C:** *Pre cursul apei Bistriță, din sus de cetate patru mile de loc, iaste baia Rodni[i] cea veache*. GEOGRAFIA ARDEALULUI. *Banyě. Fodině* (l. -a). *Banyě dē aur. Aurifodina. [Melius băjă, fodina]. Banyě dē argensent. Argentifodina. Banyě dē arame. Aerifodina. [Cuprifodina]. Banyě dē plumb. Plumbifodina. Banyě dē fiěr. Ferrifodina. Banyě dē kositor. Stannifodina*. AC, 329. *Baie, fodina, bajae*. MȘE, 85.

Etimologie: magh. **bánya**.

Vezi și *băieș*.

Cf. *m a d e m* (2).

BAIRAC s.n. (Mold., ȚR) Steag turcesc foarte lat, de mătase, ce se purta înaintea sangeacului, introdus și în armata din Țările Române. **A:** *Deci frîncii din lăuntru, fără știrea creștinilor, au scos bairac albu*. IM 1754, 71^r. **B:** cf. IM 1730, 99^v.

Etimologie: tc. **bayrak**.

BAIRAM s.n. (Mold., ȚR) Mare sărbătoare religioasă la musulmani. **A:** *Dară numai trei-patru zile de ar fi mai fost vezir Topal-Pașa, era bairamul turcilor, și atunci poate ar fi perit și el*. NECULCE. *Duminecă au făcut bairamul acolea la Anapoli*. IM 1754, 142^v; cf. PSEUDO-AMIRAS (gl.); PSEUDO-AMIRAS. **B:** *N-au putut să strîngă haraciul, ca să-l trimiță la vreamă la bairam, după obicei*. R. POPESCU; cf. IM 1730, 202^r.

Variante: **baraiam** (NECULCE), **bariam** (PSEUDO-AMIRAS).

Etimologie: tc. **bayram**.

Vezi și *bairamlîc*.

BAIRAMLÎC s.n. (Mold.) Darurile oferite sultanului și altor demnitari turci, cu prilejul sărbătorilor bairamului. *Au plătit și birul deplin, și bairamlîc celui an.* AXINTE URICARIUL, s.v. **balgi-başlic**. *Au pîrit pre Mihai-Vodă pentru două biruri și pentru două bairamlîcuri.* NECULCE; cf. N. COSTIN.

Variante: **baraimlic** (NECULCE), **bariamlic** (N. COSTIN).

Etimologie: tc. **bayramlik**.

Vezi și *bairam*.

BALAMUT adj. și s.m. (Mold., TR) Amăgitor, înșelător; îlecar, clevetitor, calomniator. **A:** *Oare ce va să mai grăiască acest balamut?* AP. 1646, 66^v; cf. NCCD (gl.). **B:** *Dară voi, balamuților, pentru ce rinjiți spre mine?* CAZANIE 1642. *Blędivyi. Cel birfitoriu, balamut.* MARDARIE, 112; cf. ST. LEX., 273.

Etimologie: rus., ucr. **balamut**.

Vezi și *balamuți, balamuție*.

Cf. alnic, amăgelnic, amăgeu, celarnic, celuitor, hamîș, hitru (2), înceluitor, marghiol, măiestreț, opăcitor, șugubăț (2), șuvealnic, telpiz; blojeritor, ciocotniță (1, 2), mozavir, oearnic (2).

BALAMUȚI vb. (TR) A birfi, a cleveti. *Mai birfea, de zicea că nesfârșita muncă are sfârșenie . . ., mai balamuțea, zicînd că nu e raiul, nice e făcut de Dumnezeu.* ÎNDREPTAREA LEGII. *Balamuțea de zicea că poate să scoale pre morți.* ÎNDREPTAREA LEGII, apud CADE.

Etimologie: **balamut** + suf. -i. Cf. rus. **balamutiti**, ucr. **balamutiti**.

Vezi și *balamut, balamuție*.

Cf. amesteca, blojori, mozaviri, pohlibui.

BALAMUȚIE s.f. (TR) Clevetire, birfeală, calomnie. *Au fost început a filosofi și a ijderi multe birfeale și hule împotriva pravosloviei; drept aceea, acest sfînt săbor surpîndu-i balamuțiile, ca unui eretic, și întărînd pravoslovioa, pre dînsul și pre soții lui deaderă-l anatemei.* ÎNDREPTAREA LEGII.

Etimologie: **balamut** + suf. -ie.

Vezi și *balamut, balamuți*.

Cf. blojeritură, blojitură, clevetă, mozavirie, ponos.

BALCI-BAŞLIC s.n. v. **balgi-başlic**.

BALCI-BEŞLIC s.n. v. **balgi-başlic**.

BALERCĂ s.f. v. *barileă*.

BALGHEMEZ s.n. v. *baliemez*.

BALGI-BAŞA s.m. (Mold.) Trimis al hanului tătarilor, care lua tributul de miere de la moldoveni. *Se făcuse aice în Iași mare gilceavă între turci și între tătari a balgi-bași(i).* N. COSTIN. *Au prins atunce și pe balgi-başa hanului.* PSEUDO-MUSTE; cf. PSEUDO-AMIRAS (gl.).

Variante: **balli-bașea** (PSEUDO-AMIRAS, gl.).

Etimologie: tc. **balci başı**.

Vezi și *balgi-başlic*.

BALGI-BAŞLIC s.n. (Mold.) Tribut de miere dat de moldoveni tătarilor. *Irimia-Vodă . . . îndată au agiuns cu daruri la hanul, . . . au legat atunci și mierea ce să dă în toți anii balci-başlic.* N. COSTIN. *Au plătit-*

și birul deplin, și bairamlicul acelu an, și balgi-bașlicurile, și mierea și ceara ce să dă la mutpacul împărătesc. AXINTE URICARIUL.

Variante: **baği-beşlic** (N. COSTIN), **balci-başlic** (N. COSTIN), **balci-beşlic** (N. COSTIN).

Etimologie: tc. **balci başlık**.

Vezi și **balgi-başa**.

BALGIU s.m. (Mold., TR) Funcționar turc care cumpăra miere pentru aprovizionarea Porții Otomane. **A:** *Au chemat pre boierii cei mari . . . și pre călugări, și pre neguțitori și pre balgii.* NECULCE; cf. AXINTE URICARIUL. **B:** [Boierii] se îndatoriră pre la turci și pre la balgii. ANON. CANTAC.

Etimologie: tc. **balci**.

BALIMEZ s.n. (Mold., TR) Tun de calibru mare. **A:** *60 de puști . . . tot de cele mari, ce se zic baliemezuri.* M. COSTIN. *Să meargă . . . cu câteva părechi de bivoli, pentru rădicarea balimezilor.* NECULCE; cf. AXINTE URICARIUL. **B:** *Purceseră . . . cu toate tunurile, fiind tunuri mai mici 130 și mari, ce le zic banimez, 4.* ANON. CANTAC., apud ȘIO. *Șeșe tunuri erau foarte mari, din cele ce le zic balghemezuri.* ISTORIA MOREII.

Variante: **balghemez** (ISTORIA MOREII), **balimez** s.m. (NECULCE), **banimez** (ANON. CANTAC., apud ȘIO).

Etimologie: tc. **balyemez**.

BALII-BAȘEA s.m. v. **balgi-başa**.

BALIMEZ s.m. v. **baliemez**.

BALTAC s.n. v. **baltag**.

BALTAG s.n. (Mold., TR) Toporișcă, secure cu unul sau două tășuri și cu coada lungă. **A:** *Au lovit lăcata cu baltagul de o au stricat-o.* NECULCE. *Până la Grigorie-Vodă în domnia a doua, aga purta baltag.* GHEORGACHI. **B:** *Scoase baltacul lui și lovi pre săracul acela în timpla capului și-l omori.* MĂRGĂRITARE (1746).

Variante: **baltac** (MĂRGĂRITARE, 1746).

Etimologie: cf. tc. **balta**.

Vezi și **baltagi-baş**.

BALTAGI-BAŞ s.m. (Mold.) Căpitanul soldaților înarmați cu baltag, care serveau în garda seraiului. *Ieșise poroncă de la împăratul, la baltagi-baş, de i-au călcat casele pînă în trii ori, cercîndu-l.* N. COSTIN.

Etimologie: tc. **baltacı başı**.

Vezi și **baltag**.

BANIMEZ s.n. v. **baliemez**.

BAPCĂ s.f. (Ban.) Monedă mică. *Bapkă. Grossus. Bathkë. idem.* [gro-sche]. AC, 329.

Variante: **bateă** (AC, 329).

Etimologie: scr. **bapka**. Cf. magh. **bapca, batca**.

BARAIAM s.n. v. **bairam**.

BARAIMLÎC s.n. v. **bairamlic**.

BARAT s.n. v. **berat**.

BARIAM s.n. v. **bairam**.

BARIAMLÎC s.n. v. **bairamlic**.

BARILCĂ s.f. (Mold.) Butoiaș. *Ciuberele cu care adăpa caii era de argint, și cofe și barilece și ținte la hamuri . . . tot de argint.* M. COSTIN. *Singele l-au împărțit, puindu-l prin balerce.* PSEUDO-AMIRAS; cf. AXINTE URICARIUL; PSEUDO-AMIRAS (gl.).

Variante: **balercă** (PSEUDO-AMIRAS).

Etimologie: ucr. **barylka**.

Cf. berbință, budăi, buduroi, buriu.

BARTĂ s.f. (Ban., Trans. N) Cunună cu care fetele își împodobesc capul. *Partă*. AC, 358. *Îi în loc greu depărtată Și cu gânduri încercată. Îi cu bartă, nu-i cepsată, Fie-i gura sărutată*. CÎNTECE, 3^r.

Variante: **partă** (AC, 358).

Etimologie: germ. **Borten**, magh. **párta**.

BARZĂ s.f. (ȚR, Trans. SE) Cocostîrc. **B**: *Çeple. Barză — Brük. Barză*. ST. LEX., 269. *Să nu mîncă[fi] . . . barza și soiuml. BIBLIA (1688); cf. LEX. 1683, 82^v. C: Și s-au prilejit o pasăre [marg. barză] de au fost apucat un șarpe*. S, 109^v.

Etimologie: cf. alb. **bardhë**.

BATCĂ¹ s.f. (Mold.) Unealtă pe care se bate coasa. *Cu de aramă bătece preste fălci fu bătut*. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: **babcă** (< ucr., rus., pol. **babka**), sub influența lui *a bate*.

BATCĂ² s.f. v. **bapcă**.

BATELEȘTE s.f. (Mold.) Loc bătătorit (mai ales de vite). *În pomete batelește să se prefacă*. CANTEMIR, IST.

Etimologie: **bate** + suf. **-eliște**.

BATÎR adv. și conj. **1**. Conj. (Criș., Trans. SV, Trans. N) Deși, cu toate că, măcar că. *Și încă totuși ține dreptatea și credința sa, batîr am lăsat eu pre el dosadă și ispită*. C 1692, 523^r. *Lacrima batîr mă unse, Pin inimă cit mă punse*. CÎNTECE, 2^v. *Batîr dracu razime-și, Cu noi gardu îngrădească-și, Eu nici pic nu-mi bănuiesc, Numai să beau pînd trăiesc*. OG, 387; cf. MOL. 1695, 90^r.

2. Adv. (Ban., Criș., Trans. SV, Trans. N) Măcar, barem, cel puțin, chiar. *Betăr. Sanè*. AC, 330. *Mi-o fost asta-nvățătură Însemnat cu creștătură, Batîr placem la făptură*. CÎNTECE, 1^v; cf. VISKI, apud TEW; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW. ◇ Adv. comp. **Batîr cit** = oricit. *Piatra ce să cheamă adamant batîr cit o are zdrobi cu fierul, tot nu să zdrobeaște*. C 1729, 88^r. ◇ Loc. conj. **Batîr că** = deși, cu toate că, măcar că. *Batîr că oaminii cei buni au fapte bune și credință bună, încă lasă Dumnăzdu ceva zbiciu pre ei*. C 1692, 520^r. *Batîr că sint supărată Și ghie lume lepădată, În ispită re băgată, Caută să răbd că-s certată*. CÎNTECE, 2^r; cf. N TEST. (1648); MOL. 1695, 37^v; CÎNTECE, 2^v. **Batîr . . . să** = chiar dacă. *Batîr ceastă lume s-ară fi toată draci . . . , dreptu însă să nu ne teamem*. MISC. SEC. XVII, 109^v.

Etimologie: magh. **bátor**.

Cf. a c a r.

BĂBI vb. (Ban.) A moși. *Bebësk. Obstetricor*. AC, 329.

Etimologie: scr. **babiti**.

Vezi și **babă**.

BĂGĂTURĂ s.f. (Ban.) Semn de vărsat la ochi. *Begeturë. Laesio oculorum propter variolas*. AC, 329.

Etimologie: **băga** + suf. **-ătură**.

BĂIEȘ s.m. (Ban.) Țigan aurar, zlătar. *Benyesh. (. . .) Zingarus vagabundus*. AC, 330.

Etimologie: **baie** + suf. **-aș**.

Vezi și **baie**.

BĂL adj. (Ban.) Bălan, blond, alb. *Běl. Albus*. AC, 330.

Etimologie: sl. **bělŭ**.

Vezi și băloi.

Cf. gălbeneț (2).

BĂLOI s.m. (Ban.) Bou bălan, alb. *Bělony. Bos albus.* AC, 330. Etimologie: **băl** + suf. *-oi*. Cf. scr. **bijelona**.

Vezi și băl.

BĂNAT s.n. 1. (Mold., Criș., Trans. SV, Trans. N) Tristețe, jale, regret, cămîță. **A:** *Să să dăruiască lor de bunî cuconi în dulcînță și fără de bănat petreacere.* DM, 35^r. *Și ăle să jăluia căci nu să direg, așea ca cei bătrîni, cînd nu să cînstescu, au bănat.* NCCD, 256. **C:** *Așea s-au petrecut și s-au schimbat din veac toți oamenii din ceastă lume: cu dureare și cu amar. cu plingere și cu bănatu.* MOL. 1695, 82^r. *Au foekut mult boenat mie.* VISKI, apud TEW. *Cu mare bănatu de Ierusalimu plîngindu.* MISC. SEC. XVII, 128^r. *De mine s-o depărtatu, Pintru ea m-o prins bănatu.* CÎNTECE, 9^v; cf. C 1692, 510^r; MOL. 1695, 54^v, 55^r; MISC. SEC. XVII, 102^r; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW; IB, 37^r; CÎNTECE, 3^r; MISC. 1778, 39^r. // **B:** *Nu vă facereți voia rea, nici vă fie cu abănat căci m-ați vindut aici.* CRON. 1687, 24^v.

2. (Mold.) Mîhnire, supărare. *Nu o putu ține indelung [cetatea] avînd grije de Sultan-Selim, să nu-i vie bănat.* URECHE. *Dările de pre an, de bună voie, fără lipsă și fără bănat stringindu-le, să le numere.* CANTEMIR, IST. *De acestea nemărui cu bănat să nu fie, că pentru învătătura și aducerea-a-mînte s-au scris aicea.* PSEUDO-MUSTE; cf. M. COSTIN; DOSOFTEI, VS; N. COSTIN; NCCD, 404.

3. (Mold.) Minie, necaz, ciudă. *Iară avea și vătămăre și bănat mare Nicolae-Vodă asupra lui Ilie spatariul Catargiul, pentru supărările ce făcuse aicea în țară.* NCL II, 294. *Arătat-au Dumnezeu greu bănat asupra creștinilor, pentru multe păcatele și fărădelegile noastre.* NECULCE; cf. M. COSTIN; N. COSTIN.

4. (Mold.) Învinovățire, imputare, muștrare, certare. *Mare bănat pentru aceastea toate au avut Jolkovski de la craiu și de la toată crăția leșască.* CLM, 25^r. *Îi lovi cu cuvînt de bănat.* DOSOFTEI, VS; cf. M. COSTIN; AXINTE URICARIUL.

5. (Mold.) Bănuială, suspiciune. *Iară împăratul nice un bănat să nu aibă și nice o îndoire de prieteșugul ce l-au legat cu dînsul.* N. COSTIN. Variante: **abănat** (CRON. 1687, 24^v).

Etimologie: magh. **bănat** „părere de rău, tristețe“.

Vezi și bănu¹, bănuială.

Cf. bănuială (1), bușlujială, țîngă, tristeală; bă-său (3), potcă, poticală (1), siclet, supăr; but; pre-obrăzitură, probozeală, răpște; bănuială (2).

BĂNI vb. 1. (Ban.) A trata cu cineva, a face o înțelegere. *Běnuiěsk. Ago cum aliquo. Tracto. Curam gero.* AC, 330.

2. (Mold.) A nu lăsa în pace, a sicui, a face mizerii. *Pre unii da la închisori, de-i bănea, apoi îi slobozea.* N. COSTIN.

Variante: **bănu¹** (AC, 330).

Etimologie: magh. **bănni** „a trata cu cineva“.

Cf. a junge; zădări, zăhăi.

BĂNUI¹ vb. v. **băni**.

BĂNUI² vb. 1. (Mold., Ban., Criș., Trans. SV) A (se) întrista, a-i părea rău, a se căi, a regreta. **A:** *De nu le va da Grigorie-Vodă giupinesele . . ., apoi să nu-și bănuiască.* PSEUDO-AMIRAS. **C:** *Că-ș[i] cunoaște păcatele și-ș[i] bănuiaște de eale.* PSALT. (1651). *Běnuiěsk. Doleo.* AC,

330. *Condoleo. Banuesk. Bănom. LEX. MARS., 195. Bănuit-am, Doamne, de multe ori pre tine. MISC. SEC. XVII, 106^r; cf. MISC. SEC. XVII, 96^r; AMD 1759, 60^r; OG, 369, 387.*

2. (Mold., TR) A-i lua (cuiva ceva) în nume de rău, a se minia, a se supăra, a se indigna. **A:** *Nu bănuie asupra șarbei tale. DOSOFTEI, VS. Tare i-au bănuie și l-au muștrat. NECŪLCE. B:* *Mai marele sinagogului, bănuind căci o vindecă simbăta Isus, zicea mulțimei: „Șase zile sînt întru carele să cade a lucra“. BIBLIA (1688). ♦ (Mold.) A cîrti. Aceasta o răbdă trei ai incheiaș și nemică n-au suspinat, nice ș-au bănuie. DOSOFTEI, SINAXAR. ♦ (TR) A pizmui, a invidia. Și era Saul bănuind pre David den zioa aceeaa înainte. BIBLIA (1688).*

3. (TR, Trans. SV) A suspecta. **B:** *Omul care bănuie este învățat a face rău. FL. D 1700, 47^r. Nu socotea că au venit bătaia lui Dumnezeu, de le plătește după faptele lor, ci și-au bănuie pre o sor a mine-sii . . . , că ea ar fi făcut fermece. R. POPESCU; cf. ÎNDREPTAREA LEGII. C:* *Și știa împărăteasa, ce nu-și bănuia nimic. İVM, 211^r; cf. FL. D 1764, 28^v.*

Etimologie: magh. **bănni** „a-i părea rău, a se căi, a-i păsa“.

Vezi și **bănuială**; **bănat**.

Cf. **murgui**; **alenui**, **rîvni (1)**, **zavistui**.

BĂNUIALĂ s.f. 1. (Trans. SV) Regret, părere de rău. **C:** *Cheltuiaște cu îndurare cînd îți trebuiaște, fără bănuială. FL. D 1764, 4^v. // B:* *cf. FL. D. 1700, 25^v.*

2. (TR, Trans. SV) Suspiciune. **B:** *Cela ce așteaptă să moștenească ocinele și aputia cuiva face prepus și bănuială cum să fie otrăvit pre aceeaa rudă a lui. ÎNDREPTAREA LEGII. Bănuiala este să socotească ceva rău de altul. FL. D 1700, 47^r. A pomeni toate bunătățile pre deplin cîte avea Domnul, nu mă lasă obiceiul istoriei, pentru ca să nu dau bănuială de . . . ciocoinicie. R. POPESCU; cf. FL. D 1700, 6^r. C:* *Avea bănuială rea spre dînsul. FL. D. 1764, 43^r.*

Etimologie: **bănuie**² + suf. **-eală**.

Vezi și **bănuie**²; **bănat**.

Cf. **bănat (1)**, **bușluială**, **tîngă**, **tristeală**; **bănat (5)**

BĂRAT s.n. v. **berat**.

BĂRATEȘ s.m. (Ban., Criș.) Soț, tovarăș, prieten. *Și bratășii miei ei să depărtară de mine. MOL. 1695, 53^r. Beratësh. Amicus. AC, 330. Cine ce-au făgăduitu bratășului său. MISC. SEC. XVII, 76^r; cf. C 1692, 523^v; MOL. 1695, 62^v, 96^r; MISC. SEC. XVII, 17^r.*

Variante: **bratăș** (C 1692, 523^v; MOL. 1695, 53^r, 62^v, 96^r; MISC. SEC. XVII, 17^r, 76^r).

Etimologie: **bărat** (< magh. *barát* „prieten“) + suf. **-eș**; **bratăș**: cf. și sl. **bratŭ**.

Cf. **fărtat (2)**.

BĂSĂDUI vb. (Criș., Trans. SV) A vorbi, a discuta. *De acmu nu mă voiu înturna să bășăduiesc cu voi. MOL. 1676², 137^v. Atunci va bășădui cu ei. MISC. SEC. XVII, 71^r; cf. VISKI, apud TEW; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW.*

Etimologie: **bășadă** + suf. **-ui**.

Vezi și **besadă**.

BĂSĂOS adj. (TR) Invidios, pizmaș, uricios. **B:** *Revniți. Bășăoși. ST. LEX., 270. Singuri mărturisiră cum să fie fost acei oameni și aceale muieri curvari și curve și ucigători minioși și bășăoași și pizmași. VI 1671, 64^r; cf. VI 1700, 39^r; VI 1745, 427^v. // A:* *Singuri mărturisiră cum să*

fie fost acei oameni și acele muieri curvari și curve și ucigători minioși și băsăoași și pizmași. VI 1764, 29^v.

Etimologie: **băsău** + suf. -os.

Vezi și **băsău**, **băsușag**.

Cf. zavistios, zavistliv, zavistnic, zavistuitor.

BĂSAU s.n. 1. (Ban., Criș., Trans. SV) Răzbunare. *Vedem a sfinții[i] tale mare băsău pre noi*. MISC. SEC. XVII, 100^v. *Direpții de multe ori blagoslovenie dobîndesc, care dintr-aceea încoale căutînd spre direpți, de multe ori de băsăul lui Dumnezău mintuiesc*. PP, 30^r; cf. C 1692, 498^v, 499^v.

◇ S. comp. **Stătătura de băsău** = răzbunare. *Toată stătătura de băsău să o lase pre Dumnezău, carele giudecă toată lumea în dereptate*. SA, 28^r; cf. PP, 86^f. ◇ Loc. adj. **Stătător de băsău** = răzbunător. *Eu simt al tău Domn Dumnezău putearnic, stătătoriu de băsău, cine bintătuiesc răoitatea părinților în feciori*. C 1692, 517^f. (Substantival) *Sztetor de besszeu*. FOGARASI, apud TEW. **Stătători de băsău rușinezi**. VCC, 21; cf. A-GYAGFALVI, apud TEW. ◇ Loc. vb. **A sta (de) băsău** = a se răzbuna. *Voiu sta de băsău celora ce să alenuiesc cu mine*. C 1692, 510^v. *Nu sta băsău acum pre noi direptu necredința noastră*. MISC. SEC. XVII, 89^v.

2. (ȚR, Criș., Trans. S) Ură, pică, ciudă. **B**: *Unii, ce le era băsău pre dînsul pentru voia ce avea la împăratul, se sfătuiia să-l pîrască*. VI 1671, 27^v. *Iară vulpei îi era băsău*. E 1717, 163^v; cf. ST. LEX., 270; VI 1673, 16^f; VI 1700, 17^f. **C**: *Țietura de băsău și toate păcatele*. MISC. SEC. XVII, 162^v. *Unele din minie și urgie, uriciune sint tiînd băsău*. PP, 90^r; cf. CAT. CALV., apud TEW; FI. D 1682, 68^r; CS, 20^v; FI. D 1693, 17^r; VCC, 15; VISKI, apud TEW; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW. || **A**: *Unde este băsăul, mare răutate este liubovului*. FI. D 1754-1762, 61^r; cf. VI 1764, 13.

3. (Ban., Criș., Trans. SV) Batjocură, ofensă, supărare; nedreptate. *Să gîndească somnoroșii că atunci plinescu voia dracului, cu băsăul lui Dumnezău și cu păgubitura sufletelor sale*. CS, 93^v. *Cu buieceală supără și fac băsău*. MOL. 1695, 57^f. *Bēsău. Iniuria. [Contumelia]*. AC, 330. *De vor porunci a face rău, băsău și alte reale și furtușag*. PP, 78^r; cf. N TEST. (1648); VCC, 46; MISC. SEC. XVII, 78^v.

Variante: **băseu** (FI. D 1682, 68^r).

Etimologie: magh. **bosszú**.

Vezi și **băsăos**, **băsușag**.

Cf. **băsușag**; **alean (2)** (stătător de ~); **alean (2)**, **alenie**, **alenișig (2)**; **măraz**, **rîvnire**, **zavistie**; **mascara (2)**, **miniecie**, **prohită**; **bănat (2)**, **potcă**, **poticală (1)**, **siclet**, **supăr**.

BĂSEU s.n. v. **băsău**.

BĂSUȘAG s.n. (Criș.) Răzbunare. *Doamne, băsușagu vom lua și noua, Doamne, mare niștotă va fi*. MISC. SEC. XVII, 67^r.

Etimologie: magh. **bosszúság**.

Vezi și **băsăos**, **băsău**.

Cf. **băsău (1)**.

BĂTOGI vb. (Mold.) A istovi, a slei de puteri; a vătăma. *Iar pre acei frați mulceluğu și brudiori a-i bătoği sau a-i ovili ceva nu putu focul*. CD 1770, 49^v.

Etimologie necunoscută. Cf. sl. **batogŭ** „băt“, rus. **batožitŭ** „a bate cu nuiele“.

Cf. adevăsi (2), mirșăvi, nemoști, vitioni, zămori; beteji (2).

BECI s.n. (Mold., ȚR) Pivniță. **A:** *Beciuri indoite și-ntruite o vei face* [corabia], iară eu iacă voi aduce potop. DP, 24^r. *Ieremia-Vodă au fost pus multă avere la mânăstire la Suceviță, într-un beciul supt curțile domnești.* NECULCE. **B:** *Pașă de vezi beciul plin.* MMD 1775, 59^r.

Etimologie necunoscută.

Cf. pohreb, sclip.

BEGLERBEI s.m. v. **beilerbei**.

BEHLERBEI s.m. v. **beilerbei**.

BEI s.m. (Mold., ȚR) Guvernator al unui oraș sau al unei provincii din Imperiul Otoman; titlu dat de turci domnilor Țărilor Românești. **A:** *Avea tătarii un beiu, pus de împăratul.* PSEUDO-AMIRAS. *Beiu de Moldova este un ghiaur și știe toate ce se fac la Mosc și la Leși.* NECULCE; cf. N. COSTIN. **B:** *Mulți bei și mai marii oștilor turcești au perit la acel războiu.* R. POPESCU, apud ȘIO; cf. LET. ȚR, 25^r, 25^v, 31^v, 49^v.

Etimologie: tc. **bey**.

BEILERBEI s. m. (Mold., ȚR) Guvernator general al unei provincii din Imperiul Otoman. **A:** *Acel beglerbeiu ce era mai mare pre oștile turcești.* N. COSTIN, apud CADE, s. v. **beglerbeiu**. **B:** *Au căzut mulți vestiți oameni, dentru carii au fost unul Caragea-bașa, beilerbei de la Anadol.* R. POPESCU.

Variante: **beglerbei** (N. COSTIN, apud CADE, s. v. **beglerbeiu**), **beherbei** (R. POPESCU).

Etimologie: tc. **beylerbeyi**.

BEILIC s. n. (Mold.) 1. Casă în care erau găzduiți beii și alți trimiși oficiali ai Porții Otomane în Țările Românești. *Îi ducea la casele de beilie, la ceauș.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

2. Muncă efectuată gratuit în folosul unui bei sau al feudalilor autohtoni. *Nimică beilicuri în țară nu s-au făcut, ce tot cu bani au plătit Măria sa Constantin-Vodă.* NECULCE.

Variante: **bellie** (PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU).

Etimologie: tc. **beylik**.

BEILIC s. n. v. **beilic**.

BEIZADE s. f. v. **beizadea**.

BEIZADEA s. f. (Mold., ȚR) Fiu de domn, prinț. **A:** *Au chemat împărăție pe ficiorul lui Antonie-Vodă, pe Alexandru beizade, la Poartă.* PSEUDO-COSTIN, 27^v. *Avea doi feciori, beizadele, pre Antiohie și pe Dimitrașco.* NECULCE. *Au fost rămas la mare scăpăciune atți domnii mazili ctt și bezedelele.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU. *O beizadea mică.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU; cf. PSEUDO-COSTIN, 32^r; PSEUDO-AMIRAS (gl.); GHEORGACHI; H 1779², 97^r. **B:** *Înțelegînd Ștefan beizdadaea că va să i se mărite logodnica, au dat jalbă la împăratul și au făcut ferman la Duca-Vodă să-i dea pre fie-sa lui, daca s-au logodit.* R. POPESCU.

Variante: **beizade** (PSEUDO-COSTIN, 27^v, 32^r; PSEUDO-AMIRAS, gl.; NECULCE; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU), **beizdadaea** (R. POPESCU), **bezădea** (PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU), **hezede** (PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU).

Etimologie: tc. **beyzade**.

BEIZDADEA s. f. v. **beizadea**.

BEJENAR s. m. (Mold.) Fugar, pribeag. *Dind peste bejenari peste Trotuș, au luat pre un om să-l petreacă până l-a scoate den dumbravă la*

Domnești. PSEUDO-MUSTE; cf. N. COSTIN. ◇ (Adjectival: *Lupu Vornicul ... au pus de tot omul bejănar să deie cite doi lei.* NECULCE.

Etimologie: **bejeni** + suf. -ar.

Vezi și *bejenări, bejeni, bejenie, bejenire, bejenit.*

BEJENĂRI vb. (Mold.) A pribegi, a fugi din fața năvălirilor dușmane. *Tătarii au mas ... prin casele cele pustii, fiind oamenii bejenăriți prin mânăstiri.* PSEUDO-AMIRAS, s. v. **băjenărit.**

Etimologie: **bejenar** + suf. -i.

Vezi și *bejenar, bejeni, bejenie, bejenire, bejenit.*

Cf. *bejeni*.

BEJENI vb. (Mold., TR) A pribegi, a fugi din fața năvălirilor dușmane. **A:** *Satele lui nicodată den calea lor nu se bejenea, cînd trecea pre la Cernăuți ordele în Teara Leșască.* M. COSTIN. *Multi din prostime, bărbați, fâmei și copii, au perit de frig, fiind bejeniți.* PSEUDO-COSTIN, 12^v. *Sfătuiau unii să fugă într-alte țări, alții sfătuiau să se bejănească la munți.* NECULCE, apud CADE; cf. PSEUDO-COSTIN, 14^v; PSEUDO-MUSTE, s. v. **băjenit**; NECULCE. **B:** *Fiind și țara fugită și băjănită.* R. GRECEANU, s. v. **băjenit.** *Cealaltă țară se băjănise toată prin munți.* R. POPESCU.

Etimologie: **bejenie**.

Vezi și *bejenar, bejenări, bejenie, bejenire, bejenit.*

Cf. *bejenări*.

BEJENIE s. f. (Mold.) Pribegie. *O femeaie ce o luaseră în goană agareanii, cu alți vecini mulți ce fugia-n bejenii, cătră svintul, să scape.* DO-SOFTEI, VS. ◇ Loc spre care fugeau pribegii; ascunzătoare. *Moldovenii au purces în răsipă, carii cum putea, pre la bejăniile lor.* NECULCE; cf. CANTEMIR, HR. ◇ Anturajul și bagajele unui pribeg. *Ștefan-Vodă iarăși s-a fost tras la Ardeal, apoi, după rădicarea tătarilor, și Ștefan-Vodă, cu bejeniiile sale, iară s-au întors la Moldova.* CANTEMIR, HR.; cf. NECULCE.

Etimologie: sl. **běžanije**.

Vezi și *bejenar, bejenări, bejeni, bejenire, bejenit.*

Cf. *bejenire, bejenit.*

BEJENIRE s. f. (Mold.) Pribegire. *Această poveste cu ... bejenirea lui Ștefan-Vodă ... în Ardeal, în Hronicul Moldovii ... pre larg vom dzice.* CANTEMIR, HR.

Etimologie: **bejeni**.

Vezi și *bejenar, bejenări, bejeni, bejenie, bejenit.*

Cf. *bejenie, bejenit.*

BEJENIT s. n. (Mold.) Pribegie. *Cetatea Sucevii era plină de avere: arginturi, haine, odoare, bucate boterești și neguțitoresti și altor oameni de țară, mistuite în vreme de bejănit.* PSEUDO-MUSTE.

Etimologie: **bejeni**.

Vezi și *bejenar, bejenări, bejeni, bejenie, bejenire.*

Cf. *bejenie, bejenire.*

BELDAR s. n. (Mold.) Șal. *Un copil mic ca de 10—12 ani, foarte frumos și îmbrăcat cu beldare de Hindie.* H 1771, 82^f.

Etimologie necunoscută.

BELEAG s. n. (Mold.) Consemn, parolă; semn de recunoaștere. *Siliia cu toții di să stringia la țirgu la Roman, unde era beleagul.* URECHE,

102. *Toate pasările ... pentru asupra inorogului vinătoare, beleag și cuvint își deaderă.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: sl. **bělégü**.

BENIȘ s. n. (Mold.) Haină boierească lungă de ceremonie. *Îmbracă ... pe unii cu blanc ..., pe alții cu benișuri de postav.* GHEORGACHI.

Etimologie: tc. **binış**.

BERAT s. n. (Mold., ȚR) Diplomă sau brevet de investitură dat de Partea Otomană domnilor Țărilor Românești la instalarea în domnie. **A:** *Ducindu-să la curtea cea domnească, s-au cititu beratul cel împărătescu.* NCL II, 292. *S-au citit fermanul cel de domnie, că bereat încă nu se scosese.* AXINTE URICARIUL; cf. M. COSTIN; N. COSTIN; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU. **B:** [Duca-Vodă] *îmbrăcînd caftanul, după ce au citit baratul de domnie, au dat cu 12 tunuri.* R. POPESCU.

Variante: **barat** (R. POPESCU), **bărat** (PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU), **beraat** (AXINTE URICARIUL).

Etimologie: tc. **berat**.

BERBENIȚĂ s. f. v. **berbință**.

BERBINȚĂ s. f. (Olt., Ban.) Butoiăș. **B:** *Umple berbenițele de vin.* CES 1700, 47^v. *Ia săcurea și sfărimă berbenițele.* CES 1700, 47^v. **C:** *Berbeniță.* AC, 330. || **B:** *Umple berbințele de vin.* CES 1742, 58^v. *Ia săcurea și sfărimă berbenițele.* CES 1742, 58^v.

Variante: **berbeniță** (AC, 330; CES 1700, 47^v; CES 1742, 58^v).

Etimologie: magh. **berbence**, **börbönce**; cf. și ucr. **berbenyca**.

Cf. **barilcă**, **budăi**, **buduroi**, **burii**.

BEREAT s. n. v. **berat**.

BESADĂ s. f. (Cris., Trans. SV) Vorbă, discuție. *Cu besedzi blinde lucrul tău mîntesc.* VCC, 29. *Îndireptadze-ne cu besada ta.* MISC. SEC. XVII, 64^r; cf. MOL. 1695, 83^v; VCC, 40, 42; VISKI, apud TEW; MISC. SEC. XVII, 50^r; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW.

Etimologie: magh. **beszéd**.

Vezi și **băsădui**.

Cf. **alegere**.

BEȘLEAGĂ s. m. (Mold., ȚR) Căpitan de beșlii. **A:** *Rămăsese un turc ce au fost beșleagă la Dumitrașco-Vodă.* N. COSTIN; cf. PSEUDO-AMIRAS (gl.). **B:** *Aicea iaste scaunul beșleagăi.* COSM. 1766, 86^r.

Etimologie: tc. **bešli ağası**.

Vezi și **beșliu**.

BEȘLIU s. m. (Mold., ȚR) Soldat de cavalerie (mai ales turcească), care făcea serviciul de curier domnesc sau de jandarm. **A:** *Dacă au porni la împărăție hanul și pașa, au trimis și aici în țară agi și beșlii și sūmeni hănești.* AXINTE URICARIUL, apud ȘIO. **B:** *Ieși Mihnea-Vodă și zise beșliilor turcește.* R. POPESCU.

Etimologie: tc. **bešli**.

Vezi și **beșleagă**.

BETEAG adj. și s. m. 1. (Mold., Ban., Trans.) Bolnav. **A:** *Unul nestătătoriu și de răscoale și gilceave scornitoriu ..., ca un rău și beteag mădulariu din trupul monarhii[i] curmat și tăiat a fi se cade.* CANTEMIR, IST. **C:** [Isus] *vindecă beteagii.* NT 1648, 5^v. *Eu am fost la lume și am fost beteag.* FL. D 1693, 33^v. *Infirmitas. Betyag. Betegh (...). Infirmitas sum. S Betyag. Betegh vagiok.* LEX. MARS., 217. *Invalidus. Betyag. Betegh.* LEX. MARS., 220. *Perinfirmitas. Betyag. Betegh.* LEX. MARS., 235. *Frunza aceloră pomii foarte hăsnuiaște beteagilor.* MISC. SEC. XVII,

122^f. *Sau ai socotit cu ceva pre vrun beteag?* POGREB., 109^f. *Iară Filip să beteji de voie rea și era foarte rău beteag.* A 1776, 102^v; cf. AGYAGFALVÍ, apud TEW; MOL. 1676¹, 226^v; SA, 34^f, 34^v, 35^f; C 1692, 503^v; MOL. 1695, 66^f; MISC. SEC. XVII, 10^v, 48^v, 144^f; AMD 1708, 89^f; TEMPEA, apud TEW; C 1729, 76^f; AMD 1759, 57^v; PF, 88^v; OG, 378, 379, 380, 383. // **B:** *De va fi vreuna din oi beteagă, trebuie să-i taie carnea cea putredă.* ANTIM.

2. (Mold., ȚR) Infirm. **A:** *Nu să pot certa ... stricații și beteagii.* PRAV. *Ochiul muierii cel beteag.* DOSOFTEI, VS; cf. CANTEMIR, IST.; VI 1764, 29^v **B:** *Singuri mărturisiră cum să fie fost acei oameni ... furi și jăhuitori, șchiopi și beteagi, fărâncători și turbați.* VI 1671, 64^v. *Un cerbu era beteag la un ochiu.* E 1748, 18^v; cf. ÎNDREPTAREA LEGII; VI 1673, 38^v; CRON. 1687, 32^v; VI 1700, 39^f; VI 1745, 427^v; VI 1779, 150^f. // **C:** *Să dusă la Rim, la Tiveria împărat, carele era beteag de un ochiu.* C 1729, 57^v. ♦ Slăbit. **B:** *Oglasenicul ... ce va fi beteag de boală ... atunce fără îndoire să se boteaze.* MIST., 36^f.

Etimologie: magh. **beteg**.

Vezi și *betejeală, beteji, betejie, betejit, betejune, beteșig, nebetejit*.

Cf. *boleaș, zaif*.

BETEJEALĂ s. f. 1. (Mold., Trans. SE) Boală, îmbolnăvire. **A:** *De va tuna în zodie Inorogului, ziua, război va fi și rău și betejală.* G 1754, 48^v—49^f. *La orice betejală leac usebit să aple, dară nu tot un leac la toate boalele să puie.* ÎP, 59^f; cf. G 1754, 40^f, 44^v, 50^f; CAL. 1762, 117^v, 120^f; VI 1764, 20. **C:** *După aceea arată anu pe scurt, cum să va timpla creșterea și vremile și ce fel de betejeli vor fi.* CAL. 1733, 4. *Toți au cunoscut cum că betejala lui iaste netămăduitoare.* ÎMP, 61^v; cf. G 1693, 3^v, 4^v; CAL. 1733, 12; EG, 124; ÎMP, 62^f.

2. (ȚR) Vătămare. *Vredî. Betejală.* LEX. 1683, 13^f.

Etimologie: **beteji** + suf. *-eală*.

Vezi și *beteag, beteji, betejie, betejit, betejune, beteșig, nebetejit*.

Cf. *beteșig; betejie, betejune*.

BETEJI vb. 1. (Trans. SV) A se îmbolnăvi. *Tot omul ară pofti cum, de s-ară beteji el, alții să-l vindece.* SA, 34^f. *Iară Filip să beteji de voie rea și era foarte rău beteag.* A 1776, 102^v; cf. SA, 61^v; VISKI, apud TEW; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW; A 1776, 103^f.

2. (Mold., ȚR) A (se) vătăma. **A:** *Mădulările i s-au betejit.* DOSOFTEI, VS. *Iară fragida și molcelușea a acelor brudiori cuconași cărnicea a o beteji sau a o ovili macar cevaș nu putu [focul].* CD 1698, 40^f; cf. CANTEMIR, HR. ♦ Fig. *Cinstea a nu-i beteji ne silim.* CANTEMIR, HR. **B:** *Pentru aceea Dumnezeu le-au dat toate părechii firii noastre: doi ochi, doo urechi, doo mîini, doo picioare, ca, de se va beteji o parte, cu ceea-laltă să avem mîngiere întru trebuința noastră.* MĂRGĂRITARE 1746.

Etimologie: **beteag** + suf. *-i*.

Vezi și *beteag, betejeală, betejie, betejit, betejune, beteșig, nebetejit*.

Cf. *bătogi*.

BETEJIE s. f. (Mold.) Vătămare, rană. *Fu croit și zdrumicat și fript pre grătariu și ieși sănătos, fără nice o betejie.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: **beteag** + suf. *-ie*.

Vezi și *beteag, betejeală, beteji, betejit, betejune, beteșig, nebetejit*.

Cf. *betejeală (2), betejune*.

* **BETEJIT** adj. (Mold.) Vătămat. *Ce sămnul grozav locul odănoară betejit învață.* CI, 174. ♦ (Substantival) *Se dărmă sănătatea betejitilor.*

DOSOFTEI, VS, s. v. **beteji**.

Etimologie: **beteji**.

Vezi și *beteag, betejeală, beteji, betejie, betejiune, beteșig, nebetejit*.

BETEJUNE s. f. (TR) Vătămare. *La cițiova și moarte s-au făcut, și betejiuni la alții*. R. GRECEANU; cf. ÎNDREPTAREA LEGII.

Etimologie: **beteag** + suf. *-une*.

Vezi și *beteag, betejeală, beteji, betejie, betejiit, beteșig, nebetejit*.

Cf. *betejeală* (2), *betejie*.

BETEȘIG s. n. (Ban., Criș., Trans. SV) Boală. *Întristat de beteșugul sau boala featei sale*. SICRIUL DE AUR, apud TEW. *Boalele ccaale multe și beteșigurile și ustăneala le vindecă somnul*. MOL. 1695, 94^r. *Infirmitas. Betegsigul. Betegség.* LEX. MARS., 217. *Invaletudo. Betegsigul. Betegség.* LEX. MARS., 220. *Pre noi au pogoritu toată amărăciunea ... și totu beteșigul*. MISC. SEC. XVII, 55^v; cf. AGYAGFALVI, apud TEW; MOL. 1676², 112^r; VISKI, apud TEW; MISC. SEC. XVII, 9^r, 183^v; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW; OG, 391.

Variante: **beteșug** (SICRIUL DE AUR, apud TEW; MISC. SEC. XVII, 9^r; OG, 391).

Etimologie: magh. **betegség**.

Vezi și *beteag, betejeală, beteji, betejie, betejiit, betejiune, nebetejit*.

Cf. *betejeală* (1).

BETEȘUG s. n. v. **beteșig**.

BETIȚ adj. (Ban.) Bețiv. *Betzitz. Ebriosus. Temulentus*. AC, 330. *Ebriosus. Beczicz. Részeges*. LEX. MARS., 201.

Etimologie: lat. ***bibiticius**.

Cf. *șumen*.

BEZACONIC adj. (Mold.) Nelegiuit, fără de lege. *Găsit-u-s-au și un copil de creștin, muncit de bezaconicii jidovi*. NECULCE.

Etimologie: sl. **bezzakoninikŭ**.

Vezi și *bezaconie*.

Cf. *preastîpnic*.

BEZACONIE s. f. (Mold.) Nelegiuire, fărădelege. *Făcuși bezaconie ca aceea*. VARLAAM.

Etimologie: sl. **bezŭ-zakonije**.

Vezi și *bezaconic*.

Cf. *șugubină* (1).

BEZĂDEA s. f. v. **beizadea**.

BEZEDEA s. f. v. **beizadea**.

BEZMÂN s. n. (Mold.) Formă de arendare a unei proprietăți pe termen lung. *Bezmănul cu cepărie, ce au fost dînd cîrșmele din toată țara*. PSEUDO-COSTIN.

Etimologie necunoscută. Cf. sl. **bězmeninŭ** „neschimbă”, rus. **bezmen** „cîntar”.

BEZMETIC adj. (Mold.) Zăpăcit, uluit, buimac. *Îl bucura ..., ca un bezmetic ce era la minte*. NECULCE.

Etimologie: ucr. **bezmatok** „(stup) fără matcă”.

Cf. *buiguit*² (2), *buiguitor* (2), *cebăluit*.

BLAZ s. n. (Mold.) Hirtie albă prevăzută cu iscălitura sau pecetea cuiwa. *Îi triimetea și bliazuri cu pecetea Măriei sale, ca să scrie după cum va găsi cu cale și să arăte la împărăție*. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

Etimologie: tc. **beyaz** [üzerinde irade].

BICĂ s. f. (Ban.) Taur. *Bikě. Taurus.* AC, 330.

Etimologie: magh. **bika**.

Cf. *buhai*.

BICEU s. n. (Ban.) Apreciere, evaluare. *Bicsěu. Aestimatio.* AC, 30.

Etimologie: magh. **beesű**.

Vezi și *bicilui, biciluit, biciulat*.

Cf. *biciulat*.

BICILUI vb. (Ban., Trans., SV) A aprecia, a evalua, a estima. *Bics-luiěsk. Aestimo.* AC, 330; cf. AGYAGFALVI, apud TEW. ♦ A onora, a respecta. *Kuwentul teu tare voj bislui. VISKI,* apud TEW.

Etimologie: magh. **beesűlni**.

Vezi și *biceu, biciluit, biciulat*.

Cf. *sămălu* (3).

BICILUIT adj. (Ban.) Apreciat, evaluat. *Bicsluit. Aestimatus.* AC, 330.

Etimologie: **bicilui**.

Vezi și *biceu, bicilui, biciulat*.

BICIULAT s. n. (Ban.) Apreciere, estimare; onoare. *Bicsulat. Honor. Aestimatio.* AC, 330.

Etimologie: **bicula**.

Vezi și *biceu, bicilui, biciluit*.

Cf. *biceu*.

BILI vb. (Mold.) A înălbi. *Spălind și bilind cămeșfi*. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: ucr. **biliti**.

Vezi și *bilitor*.

BILITOR s. m. (Mold.) Persoană care spală rufe. *Duse cămeșile pre la stăpini, că era bilitoriu.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: **bili** + suf. *-tor*.

Vezi și *bili*.

BINTĂ s. f. (Criș.) Pedepsă. *Că n-au sucuit Dumnezău cu binta sa a păzi pre om, ce vreamă cu alcam îngăduiaște păcătoșilor pre pocanie. C. 1692, 511^v. Pentru-aceaea, fraților creștini, auzim noi acesteia binte și pedepse a jidovilor, cum i-au bătut Dumnezău pre ei prin păcatele lor. C. 1692, 518^v. Aceaea bintă și osindă va cădea și pre noi. C. 1692, 518^v.*

Etimologie: **bintătui**.

Vezi și *bintătui, bintătuială*.

Cf. *bintătuială, pedepsitură*.

BINTĂTLUI vb. v. **bintătui**.

BINTĂTLUIALĂ s. f. v. **bintătuială**.

BINTĂTUI vb. (Ban., Criș., Trans. SV) A pedepsi. *El va bate si bintetlui. FOGARASI,* apud TEW. *Eu sint al tău Domn Dumnezău putearnic, stătătoriu de băsău, cine bintătuiesc răutate părinților in feciori. C. 1692, 517^v. Purure Dumnezău ne bintătuiește in ceastă lume cu bici mare. CAT. B, 44; cf. CAT. CALV., apud TEW; SAVA, RÎNDUIALA SĂBORULUI; MISC. SEC. XVII, 164^v; PP, 75^v; BUITUL, CAT., apud TEW.*

Variante: **bintătui** (FOGARASI, apud TEW).

Etimologie: magh. **büntetni**.

Vezi și *bintă, bintătuială*.

BINTĂTUIALĂ s. f. (Ban., Trans. SV) Pedepsire. *Voi mărturisi din bintătuiala ingerilor răi, a lumii dintii cu popolul. PP, 7^v. Bintătuiala cu*

toată voia păcatelor care am făcut. CAT. B. 38; cf. FOGARASI. apud TEW; SAVA, RÎNDUIALA SĂBORULUI; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW; PP, 4^v.

Variante: **bintătluială** (FOGARASI, apud TEW).

Etimologie: **bintătui** + suf. *-eală*.

Vezi și *bintă, bintătui*.

Cf. *bintă, pedepsitură*.

BIOS adj. (Ban., Criș., Trans. SV) Roditor, fertil; îmbelșugat. **C:** *Bios. Fertilis*. AC, 330. *M-ai pusu în dulceață bioasă*. MISC. SEC. XVII, 130^v; cf. AGYAGFALVI, apud TEW; SICRIUL DE AUR. apud TEW; VISKI, apud TEW; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW. ◇ Fig. *Șuma mai pre largă și mai bioasă a acestui psalom iaste tipărită în Psaltire*. SA, 17^v. ◇ (Adverbial) *Din riuri frumoase m-adapă bios*. VCC, 29. // **B:** *Loc mai bun și mai bios căutindu-și ..., au ajuns și prin aceste pămînturi*. C. CANTACUZINO.

Etimologie: **biu** + suf. *-os*.

Vezi și *biosime, biu*.

Cf. **biu** (1), **buiac** (1).

BIOSIME s. f. (Ban.) Fertilitate. *Biosime. Fertilitas*. AC, 330.

Etimologie: **bios** + suf. *-ime*.

Vezi și *bios, biu*.

Cf. **biu** (2).

BIRĂU s. n. 1. (Trans. SV) Judecător. *Prin cine să face giudecată strimbă?* „Prin biraiile ceale strîmbe“. PP, 86^r.

2. (Trans. SE) Primar. TI (gl.).

Etimologie: magh. **biró**.

Cf. *chinez, jude* (2); *funogiu*.

BIRIȘ s. m. (Ban.) Argat. *Birish. Mercenarius*. AC, 330.

Etimologie: magh. **béres**.

Cf. *celednic, poslușnic*.

BIRUDALM subst. (Criș.) Imperiu, împărăție; stăpînire. *În vremea lui Neron împărat din Roma, supt birudalmul lor fiind jidovii un dărab de vreamă, dup-aceaea să rupsără și să despărțiră jidovii de cătră romani*. C 1692, 512^r. *Și iară supt birudalmul împăratului de Roma să deaderă jidovii*. C 1692, 512^r.

Etimologie: magh. **birodalom**.

BISTĂTUI vb. (Trans. SV) A încuraja. *Pre jele biztetui: „Nu averec voj frike“*. PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW.

Etimologie: magh. **bízatni**.

Cf. *hrăbóri*.

BIU adj. și s. n. sg. 1. Adj. (Trans. SV) Bogat, îmbelșugat. *Rod biu vor rodi*. VISKI, apud TEW. ◇ Loc. adj. **De biu** = deplin. *Întremare cé de biu a credinței noastre*. CAT. CALV., apud TEW.

2. S. n. sg. (Mold., Trans. SV) Abundență, prisos, belșug. **A:** *Bișugul și bivul carile peste toată iarna avusease*. CANTEMIR, IST. ◇ Loc. adv. **De biu** = îndestul; cu prisosință, din belșug. **A:** *Împăratul i-au dat să-și ia obrocuri și venituri de tot felul ..., să-și aibă de ajuns și de biu de toate*. DOSOFTEI, VS, apud TDRG. *Și oricît de flămînd stomahul ț-ar fi, de biv și de sațiu a-l sătura și a-l implea destul să fie*. CI, 171; cf. DOSOFTEI, PARIMIAR; CANTEMIR, IST.; N. COSTIN. **C:** *Ce mai bună-i zuaa morții, precum mai de biu am înțeles mai deasupra*. SA, 58^v; cf. SICRIUL

DE AUR, apud TEW; VISKI, apud TEW; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW.

Variante: **biv** (CI, 171; CANTEMIR, IST.; N. COSTIN).

Etimologie: magh. **b6**, **b6v**.

Vezi și *bios*, *biosime*.

Cf. *bios*, *buiac* (1); *biosime*.

BIV s. n. sg. v. **biu**.

BIZUIT adv. și s. f. 1. Adv. (Trans. SV) Chiar, tocmai, cu adevărat, cu siguranță. *Cel ce-i culcat în iesle, acela-i bizuit cel Isus, fiul lui Dumnezeu*. CÎNTEC DE CRĂCIUN.

2. S. f. (Ban.) În loc. adv. **Cu bizuita** = chiar, tocmai, cu adevărat, cu siguranță. *Sanè. Cu bizuita. Bézonyossan*. LEX. MARS., 244.

Etimologie: **bizui**.

Cf. *adevăr*, *așași* (2).

BILIE s. f. (Mold.) Buruiană, ierburi. *Hrana ti era samorasle bilii*. DOSOFTEI, VS. *N-aflam într-insul nice o rădăcină de bilie*. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: sl. **bylĭje**.

BÎT s. n. (Trans. SV) Sceptru. *Și bitul crăiesc ti am dat în mână, Mai mare în Sionul meu l-am pus*. VCC, 7. *Bitul crăiesc cel de fier*. VCC, 7.

Etimologie: sl. **bŭtŭ**.

BÎVTUI vb. (Trans. SV) A înfrunta pe cineva, a se împotrivi cuiva. *Și viața încă să fim gata a o pune gios decit am bivtui pre Dumnezeu*. P, 63^r.

Etimologie necunoscută. Cf. *bivaș*, *bivă*.

Cf. *alean* (2) (a face ~, a umbla în ~).

BLAGĂ s. f. (Trans. SV) Bogăție, avere, bunuri. *Lăzile le voi ține să le umplu de blaga ta*. A 1776, 106^v.

Etimologie: scr. **blago**.

Cf. *agonisită* (2), *bogătate*, *bucate*, *iosag*, *marhă*, *povijie*, *prilej*, *sirmea*.

BLĪDNIC, -Ă s. m. și f. (Mold.) Desfrinat(ă), prostituat(ă). *Această blidnică ce-au spurcat atîția oameni*. DOSOFTEI, VS. *Dumineca blidnicului*. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: sl. **blōdĭnikŭ**.

Cf. *blidniță*, *hlapă*.

BLĪDNITĂ s. f. (Mold.) Femeie desfrinată. *Ca și cînd spăla picioarele Sfinții sale blidnița*. DOSOFTEI, PS.

Etimologie: sl. **blōdĭnica**.

Cf. *blidnică*, *hlapă*.

BLJERITOR s. m. (Mold.) Persoană care clevețește, defăimează pe cineva, scornește ceva pe seama cuiva. *Armele ... apucînd împotriva blojeritorilor*. CANTEMIR, HR. *Pentru istorici ... am giuruît, iară nu și pentru blojviitori și din toată cărarea istoriei adevărat rățăciți*. CANTEMIR, HR.

Variante: **blojviitor** (CANTEMIR, HR.).

Etimologie: **blojori** + suf. *-tor*.

Vezi și *blojeritură*, *blojitură*, *blojori*.

Cf. *balamut*, *ciocotniță* (1,2), *mozavir*, *ocarnic* (2).

BLJERITURĂ s. f. (Mold.) Defăimare, scornitură. *Cîte năcazuri și dodeiele [înțeleptul] despre minciunoasele ale lumii blojirituri au tras*. CANTEMIR, DIVANUL. *Minciună sau alt chip de blojeritură în voroava*

mea. CANTEMIR, IST. *Și altele ca acestea blojărituri ce zic ei în pomenitul lor hronograf.* CANTEMIR, HR.

Etimologie: **blojori** + suf. *-tură*.

Vezi și *blojeritor, blojitură, blojori*.

Cf. *balamuție, blojitură, clevetă, mozavirie, ponos*.

BLOJITURĂ s. f. (Mold.) Defăimare, scornitură. *Poveastea a unei adevărate istorii în urechile și gurile a unor băsnuitori căzând, în putoase și grozave blojituri să prefacă.* CANTEMIR, HR.

Etimologie: **bloji** + suf. *-tură*.

Vezi și *blojeritor, blojeritură, blojori*.

Cf. *balamuție, blojeritură, clevetă, mozavirie, ponos*.

BLOJORI vb. (Mold.) A cleveti, a defăima. *Mult mă mier de ce ruledzi și de ce blojorăști, grăind în deșert.* CD 1698, 16^v. *Hameleonul în cale ca aceștea mărind și blojorind la Șoim sosi.* CI, 175; cf. CANTEMIR, IST.; CANTEMIR, HR.

Etimologie: **bloj**.

Vezi și *blojeritor, blojeritură, blojitură*.

Cf. *amesteca, balamuți, mozaviri, pohlibui*.

BLOJVIITOR s. m. v. **blojeritor**.

BLOTOR s. m. (Ban.) Om de nimic. *Blotor. Homo nauci.* AC, 330.

Etimologie: magh. **botor** + **bleot** (< germ. *blöd*).

Cf. *poghihală*.

BOAGHE¹ s. f. (Mold., Trans. SV) Bufniță. **A:** *Palaturile lui, sălaşe boaghelor și puhacelor.* CD 1698, 11^r; cf. CD 1770, 12^v. **C:** *Iară bulgariul să izbiă în mîni ca o boaghe în gura lupului.* İVM, 202^v; cf. VISKI, apud TEW; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW.

Etimologie: magh. **bagoly**.

Cf. *bogză, bufniță, buhă, buhnace, puhace*.

BOAGHE² s. f. (Ban.) Căpiță, clăie de fin. *Bogyë. Cynulus. Acervus.* AC, 331.

Etimologie: magh. dial. **bogja**.

BOAMBĂ s. f. (Ban.) Bob, grăunte. *Bombë. Granum.* AC, 331.

Etimologie necunoscută. Cf. **bob** + **boabă** + **boană**.

Vezi și *bombiță*.

Cf. *broboană*.

BOARE s. f. sg. (ȚR) Furtună, vijelie. *Marea să va turbura și de boare vor fi răutăți celor ce imblă pre ea.* C 1717, 199^v.

Etimologie: lat. **boreas**.

Cf. *fouaș, vicodol*.

BOAZ s. n. v. **bogaz**.

BOĂR s. m. v. **bour**.

BOBOANĂ s. f. (Mold., Ban.) Farmec, descintec, vrajă. **A:** *Mearse la capiștea unde făcea împăratul boboanele aceale spurcate idolești.* DOSOFTEI, VS. **C:** *Bobonë. Praestigiae. Superstitio.* AC, 331. *Cuntinește și blastămă idolatria, cinste a tuturor dumnedzei striini, mîndria drăcească, farmecele și boboanele.* CAT. B, 23; cf. CAT. B, 29.

Etimologie: magh. **babona**.

Vezi și *boboni, bobonitor, bobonoșag*.

Cf. *bobonoșag, cinic*¹ (2).

BOBOAȘĂ s. f. (Ban.) Cartof. *Boboshë*. AC, 331.

Etimologie: **boabă** + **gogoasă**.

BOBONI vb. (Ban.) A lermeca, a vrăji. *Bobonesk. Superstitionbus utor*. AC, 331.

Etimologie: **boboană**.

Vezi și *boboană, bobonitor, bobonoșag*.

BOBONITOR, -TOARE adj. și s. f. (Ban., Criș.) Descintător, -oare, vrăjitor, -oare. *Mulți oameni-și învață... featele fărâmcătoare și bobonitoare. curve și descintătoare. C 1692, 500^r. Bobonitore. Superstitiosa. Praestigiatrix*. AC, 331.

Etimologie: **boboni** + suf. *-tor*.

Vezi și *boboană, boboni, bobonoșag*.

BOBONOȘAG s. n. (Trans. SV) Vrajă, farmec. *De bobonoșaguri ce nu iaste scris la tipic să nu ție. SAVA, RÎNDUIALA SĂBORULUI, apud TEW. Bobonoșag au fost cînd Elisei au băgat sare în apă ca să să vindece apa. PP, 143^v; cf. PP, 144^r, 144^v.*

Etimologie: magh. **babonaság**.

Vezi și *boboană, boboni, bobonitor*.

Cf. *boboană, cinie¹ (2)*.

BOBOU s. n. (ȚR, Trans. SV) Haină țărănească, sarică. **B:** *Portū. Bobou. Zeachie. ST. LEX., 271. Răpiia cine ce putea ..., cine ii, cine șube. cine buboao, cine pături, cine cizme. IM 1730, 105^v; cf. CAZANIE 1642; MARDARIE, 202. C: Și schimbîndu-și portul, s-au îmbrăcat într-un bobou ciobănesc. și așa de-abia au scăpat cu viața. GH. BRANCOVICI. || A: Petrecură în boboaă și piei de capră. DOSOFTEI, VS; cf. IM 1754, 75^r.*

Variante: **bubou** (IM 1730, 105^v; IM 1754, 75^r).

Etimologie: magh. **guba**.

BOCI vb. (Mold.) A (se) jeli, a (se) plînge cu vaiete și strigăte. *Bocia Ierusalimul Ieremia. DOSOFTEI, VS. Să bocie tatăl său, știind că a doi zi vor s-o tai. H 1771, 91^r; cf. NECULCE.*

Etimologie: **boace**.

Cf. *cînta, glăsi, olecăi, ruguci¹*.

BOGAZ s. n. (Mold., ȚR) 1. Canal, gură de riu. **A:** *Apa Volga, cîzînd în Marea Caspia, se împarte în 70 și mai bine de boazuri. N. COSTIN. Bosforul ... la bogazul Mării Azacului, unde se împreună cu Marea Neagră. CANTEMIR, HR.; cf. M. COSTIN; IM 1754, 7^v. B:* *Au înghețat bogazul mării spre tersana, de d-abia o spârgea caicicii cu caicile. IM 1730, 12^r.*

2. Strîmtoare, pas. **A:** *Această cale iaste ca un bogaz de mearge pentru dealuri, pentru munți și pentru surpături. IM 1754, 79^r; cf. IM 1754, 79^v. B:* *Să meargă să păzească boazurile de cătră Ardeal. ANON. BRÎNCOV.; cf. IM 1730, 111^v, 112^r.*

Variante: **boaz** (M. COSTIN; N. COSTIN; IM 1730, 111^v, 112^r), **bohaz** (ANON. BRÎNCOV.).

Etimologie: tc. **boğaz**.

BOGĂTATE s. f. (Criș.) Bogăție. *Că și el încă să intoarsă ... din bogătatea cea falnică pre mare surumănie. MOL. 1695, 51^v.*

Etimologie: **bogat** + suf. *-(ăt)ate*.

Cf. *agonisită (2), blagă, bucate, iosag, marhă, povijie, prilej, sirmea*.

BOGZĂ s. f. (Mold., TR) Bufniță. **A:** *Tu rizi, bogză?* B 1775, 77^v. *Ce faci tu, bogză?* B 1775, 89^r; cf. B 1779, 47^v, 56^f. **B:** *Nu se vor minca ... strușul și bogza și babița.* BIBLIA (1688).

Etimologie necunoscută. Cf. **boaghe**¹.

Cf. **boaghe**¹, **bufniță**, **buhă**, **buhnace**, **puhace**.

BOHAZ s. n. v. **bogaz**.

BOINIC s. m. (Mold., TR) Luptător, atlet, gladiator. **A:** [Împăratul] *avea un boinic, ... om mare și virtuos.* VARLAAM. *Tiranul puse nește boinici să-l giunghe cu cutitele.* DOSOFTEI, VS. ◊ (Adjectival) *Ccise crai boinici.* DOSOFTEI, PS. *Într-acel turnu fiind mulți eghipteni boinici sau luptători.* NCCD, 380. **B:** (Adjectival) *Și cel boinic nu ca mintui sufletul lui.* BIBLIA (1688).

Etimologie: sl. **bojnikŭ**. Cf. scr. **bojnik**, idem, bg. **bojnik** „o pasăre răpitoare“, rus. **bojnik** „pescar care pescuiește cu ostia“.

Vezi și **boiniță**.

BOINIȚĂ s. f. (Mold.) Loc de luptă. *Ulița boiniței.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: sl., rus., scr. **bojnica**.

Vezi și **boinic**.

BOLDI vb. (Mold.) A căsca, a holba, a zgii ochii. *Boldind to[și] la dînsul, le zise.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: **bold** + suf. **-i**.

Vezi și **boldit**.

BOLDIT adj. (Mold.) Holbat, zgîit (despre ochi). *Unul spre alalt cu ochii boldiți căuta.* CANTEMIR, HR.

Etimologie: **boldi**.

Vezi și **boldi**.

BOLEAC adj. (Mold.) Bolnăvicios, suferind. *Om boleac fiind Radul-Vodă și de mîni și de picioare.* M. COSTIN. *Slabă și bolnicioasă firea lui Iustin, carele mai mult boleac fiind, de-abia de se arăta creodată la nărod.* CANTEMIR, HR.

Etimologie: rus. **boljaga**.

Cf. **beteag** (1), **zaiif**.

BOLOND adj. v. **bolund**.

BOLONȘAG s. n. (Ban.) Nebunie, nerozie, prostie. *Insipientia. Bolonssiagh. Bolontsagh.* LEX. MARS., 218.

Etimologie: magh. **bolondságh**.

Vezi și **bolonzește**, **bolund**, **bolunzi**, **bolunzie**.

Cf. **bolunzie**, **zăluzie**.

BOLONZEȘTE adv. (Ban.) Nebunește, prosteste. *Dementer. Bolonseste. Bolondul.* LEX. MARS., 199. *Indocte. Bolondseste. Bolondul.* LEX. MARS., 217.

Etimologie: **bolond** + suf. **-ește**.

Vezi și **bolonșag**, **bolund**, **bolunzi**, **bolunzie**.

BOLTĂ s. f. (Criș., Trans. SE) Prăvălie, dugheană. *Au cumpărat case și bolte și moșii (...), și pînă a direage robul acela casele și boltele și moșiile au trecut trei-patru luni și mai mult.* C 1737, 348^r. *Boltele, casele ceale slobode și circimile au fost închise, pentru ca să nu să facă oreo gilreaoă sau rebelie.* ÎMP, 69^v; cf. TI (gl.); TEMPEA, apud TEW.

Etimologie: magh. **bolt**.

Cf. **budă**, **dugheană**, **prăvălie**.

BOLUND adj. (Ban.) Nebun, smintit; nerod, prost. *Demens. Bolund. Bolond.* LEX. MARS. 199. *Insipientens. Bolond. Bolond.* LEX. MARS., 218.

Variante: **bolond** (LEX. MARS., 218).

Etimologie: magh. **bolond**.

Vezi și *bolonșag*, *bolonzește*, *bolunzi*, *bolunzie*.

Cf. *aluzit*, *buiac* (4), *nerod*, *șod* (1), *zălud*.

BOLUNZI vb. (Criș.) A innebuni; a se prosti. *Toți acește s-au îmbătatu și de băutură au bolundziu*. MISC. SEC. XVII, 58^r.

Etimologie: **bolund** + suf. *-i*. Cf. magh. **bolondulni**, **bolonditni**.

Vezi și *bolonșag*, *bolonzește*, *bolund*, *bolunzie*.

Cf. *aluzi*, *șozi*.

BOLUNZIE s. f. (Ban.) Nebunie, nerozie, prostie. *Dementia. Bolunzia. Bolondsagh*. LEX. MARS., 199.

Etimologie: **bolund** + suf. *-ie*.

Vezi și *bolonșag*, *bolonzește*, *bolund*, *bolunzi*.

Cf. *bolonșag*, *zăluzie*.

BOMB s. m. v. **bumb**.

BOMBIȚĂ s. f. (Ban.) Diminutiv al lui *b o a m b ă*. *Bombicē*. AC, 331.

Etimologie: **boambă** + suf. *-iță*.

Vezi și *boambă*.

BONCĂI vb. (Mold.) A scoate mugete sau răgete puternice, mai ales cînd se luptă (despre vite mari). *Cînd va veni un dobitoc boncîindu-să spre altul, . . . , nice o leage să nu aibă cela cu boul*. PRAV., s. v. **bui**. *Cînd vor paște nește vite streine împreună la un loc și va înceape una dentr-inse a se boncîi pentru să întărite pre vreuna să să lupte*. PRAV., s. v. **bui**.

Etimologie: cf. scr. **bukati**.

Cf. *bui*.

BORBOANĂ s. f. v. **broboană**.

BORFE s. f. pl. (Mold.) Haine, rufe. *Împlutu-s-au căzaccii de borfe, de sabii, de rafturi și de corturi*. M. COSTIN. *I-am văzut și borfile, măcar că era pline de singe, dar tot să cunoștea că nu este om prostu*. H 1771, 87^r; cf. PSEUDO-COSTIN; PSEUDO-MUSTE; NECULȚE. // **B**: *Să fie carările pentru deșărtarea Cameniții, ce ar fi borfe și alte ca acelea, iar salahorii să curățească pre marginea Nistrului*. R. GRECEANU.

Etimologie necunoscută.

Cf. *strai* (2).

BORTĂ s. f. (Mold.) Gaură, adincitură (într-un arbore sau într-o stîncă); scorbura. *Rădăcina ierbii și apa din borta copaciului*. CD 1698, 17^r. *Eu odată, pre malul mării, în borta unii stînci lăcuind*. CANTEMIR, IST.; cf. CD 1770, 19^v.

Etimologie: ucr. **bort**, **borta**.

Vezi și *bortită*.

BORTIȚĂ s. f. (Mold.) Diminutiv al lui *b o r t ă*. *Oricînd leul brîncea în bortița stîncii și-ar băga*. CANTEMIR, IST.

Etimologie: **bortă** + suf. *-iță*.

Vezi și *bortă*.

BOSTANGIU s. m. (Mold.) Soldat din garda sultanului care avea grijă și de grădinile seraiului. *Avînd cu el mai bine de 40 de bostangii*. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU; cf. PSEUDO-AMIRAS (gl.); NECULȚE.

Etimologie: tc. **bostanei**.

BOTĂ s. f. (Ban., Criș.) Bită, băț. *Fustis. Bota. Dorangh*. LEX. MARS., 210. *Cu arme și cu bote*. MISC. SEC. XVII, 17^r; cf. MISC. SEC. XVII, 17^v.

Etimologie: magh. **bot**.

Cf. **matrac**, **paliță**, **ștap**.

BOȚ s. m. (Mold.) Cocoloș. *Boți de lut. CANTEMIR, IST. Cum adușără plăcintile în masă, el le lua și le stringe boți și le mînca cu alte bucate, ca pînea. E 1779, 9^v.*

Etimologie necunoscută.

Vezi și **boți**, **boșos**.

BOȚI vb. (Mold.) 1. A prinde la strîmtoare, a înghesui pe cineva. *Boțind pre carvari în balta ce era acolo, ca la 14 mii. . . au pierit. CANTEMIR, HR. L-au boțit la un gard și l-au prins viu. NECULCE; cf. CANTEMIR, IST.*

2. A (se) îngrămădi, a (se) aduna, a (se) stringe. [Tina Nilului] *în patruzeci de zile crescînd se boțește. CANTEMIR, IST.; cf. NECULCE. ◇ Fig. Și s-au boțit toate aceste [pire]. . . asupra lui Constantin-Vodă la Poartă. NECULCE.*

Etimologie: **boț** + suf. *-i*.

Vezi și **boț**, **boșos**.

Cf. **decăsi**, **înglоти** (2).

BOȚOS adj. (Mold.) Noduros. *Picioare înalte și la genunchi boțose. CANTEMIR, IST.*

Etimologie: **boț** + suf. *-os*.

Vezi și **boț**, **boți**.

BOUR adj., adv. și s. m. (Mold.) 1. S. m. Taur sălbatic. **A:** *Cap de buăr. PRAV. Fiara aceasta, ce-i zic bour, poate că au fost zimbru. N. COSTIN. Boărul carile împreună cu cățaua Molda să se fi înecat în apa Moldovei. CANTEMIR, HR.; cf. DOSOFTEI, PS. // B: Gonind un buor, s-au fost înecat coteica într-o apă. R. POPESCU.*

2. Adj. Îndreptat, ațintit (despre coarne; ca ale bourului). *Tine-te, cerbule, cu coarnele cele boure. NECULCE; cf. DOSOFTEI, PS.*

3. Adv. Iute ca bourul. *Vădzuiu pre spurcatul suindu-se buor. DOSOFTEI, PS.*

Variante: **boăr** (CANTEMIR, HR.), **buăr** (PRAV.), **buor** (DOSOFTEI, PS.; R. POPESCU).

Etimologie: lat. **bubalus**.

Vezi și **buăra**, **buărat**.

Cf. **buărat**.

BRABEȚ s. m. v. **vrăbeț**.

BRANIȘTE s. f. (Mold., ȚR) Moșie domnească folosită ca pășune și fineață. **A:** *Gășpar-Vodă au trecut Prutul, numai în braniște. M. COSTIN. B: Șuma. Braniște. ST. LEX., 271.*

Etimologie: bg. **branište** „pădure oprită“.

Vezi și **brăni**.

BRAT s. m. (Ban.) Călugăr. *Brat. Monachus. AC, 330.*

Etimologie: sl. **bratŭ**.

Vezi și **brățesc**, **brăți**.

BRATĂȘ s. m. v. **bărateș**.

BRĂNI vb. (Mold.) A împiedica, a opri. *Pre apărătoriul carile pre altii aceasta a face brăniia, vinovat și rău a fi vrea să-l dovedească. CANTEMIR, HR.*

Etimologie: sl. **braniti**.

Vezi și **braniște**.

Cf. **zătici**.

BRĂTESC adj. (Ban.) Călugăresc. *Brätzesk. Monachalis. AC, 330.*
Etimologie: **brat** + suf. *-esc*.

Vezi și *brat, brăți*.

BRĂȚI vb. (Ban.) A se călugări. *Brätzesku-mě. Monachus fio. AC, 330.*

Etimologie: **brat** + suf. *-i*.

Vezi și *brat, brătesc*.

Cf. *postrîgi*.

BRE interj. (Mold.) Măi! Măre! *Corăbiarul zise: Bre, hei porc peștit și pește porcit!* CANTEMIR, IST.

Etimologie: tc. **bre**.

BREHĂI vb. (Mold.) A lătra. *Dulăii... prin somn ca cum ar scînci și ar brehăi se videa.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: ucr. **breháty**.

Vezi și *brehăit, brehăitură, brehău*.

Cf. *cehni*.

BREHĂIT s. n. (Mold.) Lătrat. *Coteii de cehnit, ogarii de scîncit, dulăii de brehăit și Șoimul de piuit amurțisă.* CI, 170.

Etimologie: **brehăi**.

Vezi și *brehăi, brehăitură, brehău*.

Cf. *brehăitură*.

BREHĂITURĂ s. f. (Mold.) Lătrătură. *Dulăul... indată toată pădurea de lătrături și de brehăituri implu.* CI, 96.

Etimologie: **brehăi** + suf. *-tură*.

Vezi și *brehăi, brehăit, brehău*.

Cf. *brehăit*.

BREHĂU s. m. (Mold.) Ciine care latră. *Pre dulăi și pre cotei și pre alalți brehăi, pre toți la un loc afla.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: **brehăi** + suf. *-ău*.

Vezi și *brehăi, brehăit, brehăitură*.

BREHNACE s. f. (Mold.) Specie de uliu. **A:** *Brehnacea de sus țepurile supt stîncă virit... pindea.* CANTEMIR, IST. **Aripile culturilor, brehnicilor, rarăilor.** CANTEMIR, IST. // **B:** *S-au rînduit spre hrana brehnacelor.* BIBLIA (1688).

Variante: **brehnice** (CANTEMIR, IST.)

Etimologie necunoscută.

BREHNICE s. f. v. **brehnace**.

BRÎNCĂ s. f. **1.** (Ban., Trans. SV) Mină. *Brënkë. Branca. AC, 331. Și în acelea blide... era tot brinci și trupuri de prunci mici.* AMD 1759, 61^r.

2. (Mold.) Partea de jos a picioarelor animalelor; labă. *Leul apucă cu brîncile denainte de săpă cit să să acopere trupul sfintei.* DOSOFTEI, VS, apud TDRG. *Cînd va să să suie sau să coboare pre varga suptire, precum cu brîncele apucă, așe și coada în giur impregiur își impleticește, ca din mină de s-ar scăpa, de coadă spîndzurat rîmîind, iarăși a să apuca să potă.* CI, 172; cf. CANTEMIR, IST.; CI, 174.

3. (Mold.) Instrument de tortură. **A:** *Cu mînuș[i] ascuțite, brinci de her tî strujiră coastele.* DOSOFTEI, VS. // **B:** *Și-l zgîrtiară pre spinare cu brinci ascuțite și tăioase.* MINEIUL 1776.

Etimologie: lat. **branca**.

Cf. *drăpănare*.

BROBOANĂ s. f. (ȚR) Boabă, bobîță. *Să iai strugurii și-i pune să să zvînteaze la soare 4—5 zile, curățînd broboanele ceale putrede.* ŪM, 59^v.

Să aseamănă ca borboana de strugure. MD¹, 150^r; cf. BIBLIA (1688); ANTIM.

Variante: **borboană** (BIBLIA 1688; MD¹, 150^r).

Etimologie: bg. **brăbonka**.

Cf. **boambă**.

BRODELNICITURĂ s. f. (Mold.) Vorbă nesocotită. *Lasă-ți brodelniciturile și fă porunca împăratului*. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: **brodi**.

Vezi și **brodi**.

Cf. **buiguire (1)**, **buiguitură**, **îngăimeală**.

BRODI vb. (Mold.) 1. A umbla (prin apă) bălăcind; a naviga. *Vei brodi prin singe, ca și de mainte*. DOSOFTEI, PS. *Nu poate acela carele brudește pre apă să aibă bucurie deplin*. NCCD, 385; cf. NCCD, 257.

2. A vorbi aiurea, a bligui. *Și-ți ado aminte de ocară Ce brodesc nebunii pină-n sară*. DOSOFTEI, PS. *Tu într-acest veac trupurilor omenesti foc curățitoriu ești, iară nu altul în ceaea lume, cum brudesc papistașii*. CD 1698, 31^v; cf. DOSOFTEI, VS, apud TDRG, s.v. **brodi**²; CD 1770, 38^r.

Etimologie: sl. **broditi**.

Vezi și **brodelnicitură**.

Cf. **buigui (1)**, **îngăima (1)**.

BROTEALĂ s. f. (Ban.) Legătură de prietenie, intimitate. *Brotală*. *Conversatio*. AC, 331.

Etimologie: **broți** + suf. **-eală**.

Vezi și **broți**.

Cf. **prietnicie**.

BROTI vb. (Ban.) A umbla, a avea legături de prietenie cu cineva. *Brotesk. Conversor*. AC, 331.

Etimologie necunoscută.

Vezi și **broteală**.

BRUDATEC adj. (Mold.) Copilăros, naiv, fără judecată. *Și mai virtos (o, brudatecule) prin a mea pricină și prin mijlocul mieu tu cu dînsăle să te slujești*. CD 1698, 18^r; cf. CD 1770, 21^r.

Etimologie: **brudiu** + suf. **-atec**.

Vezi și **brudiesc**, **brudiește**, **brudior**, **brudiu**.

Cf. **brudiesc**, **brudior**, **brudiu**, **lud**.

BRUDIESC adj. (Mold.) Copilăresc. *Cuvinte copilărești... și... lucruri brudiești*. CANTEMIR, IST¹.

Etimologie: **brudiu** + suf. **-esc**.

Vezi și **brudatec**, **brudiește**, **brudior**, **brudiu**.

Cf. **brudatec**, **brudior**, **brudiu**, **lud**.

BRUDIEȘTE adv. (Mold.) Copilărește. *Vredniciilor lui Traian de-a tocmă să le facă brudiiște gindea*. CANTEMIR, HR.

Etimologie: **brudiu** + suf. **-ește**.

Vezi și **brudatec**, **brudiesc**, **brudior**, **brudiu**.

BRUDIOR adj. (Mold.) Tinăr, crud, fraged. *Iară fragida și molce-lușea a acelor brudiori cuonași cărnicea a o beteji sau a o ocli macar cevaș nu putu*. CD 1698, 40^r; cf. CD 1770, 49^v.

Etimologie: **brudiu** + suf. **-ior**.

Vezi și **brudatec**, **brudiesc**, **brudiește**, **brudiu**.

Cf. **brudatec**, **brudiesc**, **brudiu**, **lud**.

BRUDIU adj. (Mold., Trans. SE) Tinăr, crud, fraged, minor; naiv, copilăresc. **A**: *Ceia ce vor face silă a cuconi brudii*. PRAV¹, apud TDRG.

Ești brudiv și fără minte. DOSOFTEI, VS. *Vei vedea, Măria ta, că iaste un pruncu brudiu.* CRON. 1689, 44^r. *Brudii și tinerele de virstă.* CANTEMIR, HR.; cf. URECHE; DOSOFTEI, PS; DVS, 23^r; CANTEMIR, IST.; CRON. 1707, 41^r; CRON. 1732, 33^v. ◇ Fig. *Ce cuvinte brudii sint aceste?* CANTEMIR, IST. C: *Să știi că atunci am fost brudiu și n-am putut să învăț.* S, 116^v. // B: *Să juca toți d-a valma ca niște coconi brudii.* LET. 1758, 111^r.

Variante: **brudiv** (DOSOFTEI, PS; DOSOFTEI, VS; S, 116^v).

Etimologie necunoscută. Cf. ucr. **brud** „fir de păr abia crescut pe fața unui bărbat“.

Vezi și *brudatec*, *brudiesc*, *brudiește*, *brudior*.

Cf. *brudatec*, *brudiesc*, *brudior*, lud.

BRUDIV adj. v. **brudiu**.

BUĂR s. m. v. **bour**.

BUĂRA vb. (Mold.) A ține coarnele gata de atac. (Fig.) *Condeiele mai ascuțite decît sulele și mai lungi decît sulițele asupra-le-și buărează.* CANTEMIR, HR. ◆ A ciuli urechile. *Căci armăsariul, coada pre spinare rădicindu-și și urechile înainte buărindu-și, ... toată herghelia... ocolea.* CI, 98—99.

Etimologie: **buăr** + suf. -a.

Vezi și *bour*, *buărat*.

BUĂRAT adj. (Mold.) Îndreptat, ațintit (despre coarne; ca ale bourului). *Coarne buorate.* CANTEMIR, IST. *Bou cornat și buărat.* CANTEMIR, IST. ◇ Fig. *Cu sulița buărată, pre bietul iepure in goană luă.* CANTEMIR, IST.

Variante: **buorat** (CANTEMIR, IST.).

Etimologie: **buăra**.

Vezi și *bour*, *buăra*.

Cf. **bour** (2).

BUBOU s. n. v. **bobou**.

BUCATE s. f. pl. (Mold.) Vite; avere mobilă. A: *Cela ce va fi ispravnie vreunui cucon micșor, de-i va ținea bucatele pre urma și după moartea părinților, și de va lăcomi să ia ceva dentr-aceale bucate... face greșală cu înșelăciune.* PRAV. *Să orinduiască din pămîntul Moldovei loc... de pășunarea bucatelor.* PSEUDO-AMIRAS. *Și măcar că de la o vreme încoace o mai scăzuse [dajdea goștinei] și alți domni și la opt parale de oale, și la cinci, dară foarte se impușinase aceste bucate din țară.* CANTA, apud TDRG; cf. ȘAPTE TAINE, apud TDRG. // B: cf. ÎNDREPTAREA LEGII.

Etimologie: lat. **buccata**.

Cf. agonisită (2), blagă, bogătate, iosag, marhă, povijie, prilej, sirmea.

BUDĂ s. f. (Mold.) Prăvălioară de lemn, magherniță. *Alexie Bababan, neguțitoriul cel mare, carele au avut și citeva bude în țara Moldovei.* PSEUDO-COSTIN. *Au avut și giudecată... pentru niște bude.* NECULCE.

Etimologie: rus., pol. **buda**.

Cf. boltă, dugheană, prăvălie.

BUDĂI s. n. (Mold.) Vas de lemn făcut din doage; putinică. *Feace un budăiu mare și mina argații de căra apă.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: magh. **bödön(y)**, **hodon(y)**.

Cf. barilcă, berbință, buduroi, buriu.

BUDUROI s. n. (Ban.) Buloiaș. *Budurony*. AC, 331.

Etimologie: **budur** „trunchi de copac scorburos” + suf. *-oi*.

Cf. *barilcă, berbință, budăi, buriu*.

BUDUȘLAU s. m. (Trans.) Vagabond. // **A**: *Den Tara Ungurească veneau budușlăi preste munte. . . de prădau și jăcuiau*. PSEUDO-MUSTE.

Etimologie: **budușlui** + suf. *-ău*. Cf. magh. **bűdosó**.

Vezi și *budușlui, budușluitură*.

BUDUȘLUI vb. (Trans. SV) A rătăci, a pribegi. *Budușluitind sze koldujaszke*. VISKI, apud TEW.

Etimologie: magh. **bűdosolni**.

Vezi și *budușlău, budușluitură*.

BUDUȘLUITURĂ s. f. (Trans. SV) Rătăcire, pribegie; exil. *En lokul budușluiturej mele*. PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW; cf. VISKI, apud TEW.

Etimologie: **budușlui** + suf. *-tură*.

Vezi și *budușlău, budușlui*.

BUFNIȚĂ s. f. (ȚR) Pasăre răpitoare de noapte. *Sova. Buhnita, huhurez, cioolica*. ST. LEX., 273. *Bufnița. Într-o fereastră sta o bușniță și cînta*. E 1748, 22^r.

Variante: **buhnită** (ST. LEX., 273), **bușniță** (E 1748, 22^r).

Etimologie: **bufnă** + suf. *-iță*.

Cf. *boaghe¹, bogză, buhă, buhnace, puhace*.

BUGED adj. (Mold.) Buhăit, umflat la față. *Picioarele imflate, gura fără dinți, fața bugedă, barba afumată*. PSEUDO-MUSTE.

Etimologie: lat. ***buccidus**.

BUHAI s. m. (Mold.) Taur. *Buhai negru. . . la apa Nilului hrănit*. NCCD, 313. *Răget ca de buhai*. NCCD, 350; cf. NCCD, 351.

Etimologie: ucr. **buhaj**.

Cf. *bică*.

BUHĂ s. f. (Trans. N) Bufniță. *Mai mult umblă nespălată Cu capu netieptănată Ca o buhă împănată*. CÎNTECE, 7^r.

Etimologie: formație onomatopeică.

Cf. *boaghe¹, bogză, bufniță, buhnace, puhace*.

BUHNACE s. f. (Mold.) Bufniță. *Cu cine grăiești tu, buhnace zburlită?* B 1774, 19^r. *Tu rizi, buhnace?* B 1774, 24^v. *Ce faci tu, buhnace?* B 1774, 36^v.

Etimologie: **buhnă** + suf. *-ac(e)* sau **buhnă** + **puhace**.

Cf. *boaghe¹, bogză, bufniță, buhă, puhace*.

BUHNIȚĂ s. f. v. **bufniță**.

BUI vb. (ȚR) A scoate mugete sau răgete puternice, mai ales cînd se luptă (despre vite mari). *Cînd va veni un dobitoc buindu-se spre altul, . . . nice o leage să n-aibă cela cu boul*. ÎNDREPTAREA LEGII. *Cînd vor paște niște vite străine împreună la un loc și va începe una dentr-insele a se bui ca să întărite pe vreuna să se lupte*. ÎNDREPTAREA LEGII.

Etimologie: scr. **bujati**.

Cf. *b o n c ă i*.

BUIAC adj. 1. (Mold., Trans. SV) Roditor, fertil; îmbelsugat. **A**: *Descălecat-au țara domnul Draguș-Vodă, Fericită, buiacă, cu tot feali de roadă*. DM, II^v. *Cu cît mai buiac copaciul, cu atîta mai multu să asuprește de viermi*. NCCD, 314; cf. DOSOFTEI, PS. **C**: *Tremete ploaie buiacă pre răi*. VCC, 28.

2. (Mold., Criș.) Răsfățat, dezmiertat; prosper. **A:** (Substantival) *Dumnezău-i giudeț cumplit mindrilor, buiacilor.* VARLAAM. **C:** *Trupul prea buiac iaste orăjmaș sufletului său.* MOL. 1695, 64^r.

3. (Mold.) Neimblinzit, fioros; sălbatic (despre animale). *Pre citu-i de mare fiara și buiacă, Coarnele-n pășune la pământu-și pleacă.* FM, I^v; cf. DOSOFTEI, VS.

4. (Mold., Criș.) Nebun, smintit, nechibzuit. **A:** *O, buieci izraileni, ce mă improșcați?* DOSOFTEI, VS, apud TDRG. *Cel cu inimă buiacă nu suferă să să pleace supt ascultare.* L SEC. XVII, 136^v. <> (Substantival) *Buiacii să-nțaleagă.* DOSOFTEI, PS. **C:** (Substantival) *În dulcele lumii petrec cu mindrii și cu buieci, înșelați de veacul acest trecătoriu.* C 1737, 7^v. // **B:** *Cel cu inimă buiacă [sic! marg. minioasă] nu suferă să să pleace supt ascultare.* L ante 1693, 215^v.

Etimologie: sl. **bujakŭ**.

Vezi și *buieceală, buieci, buiecie, buiecitură*.

Cf. bios, biu (1); porav, sireap (1); aluzit, bolund, nerod, șod (1), zălud.

BUICI vb. v. *buieci*.

BUICIE s.f. v. *buiecie*.

BUIECEALĂ s.f. (Criș.) Nechibzuință, îngimfare. *Cu buieceală su-pără și fac băsău.* MOL. 1695, 57^r.

Etimologie: *buieci* + suf. *-eală*.

Vezi și *buiac, buieci, buiecie, buiecitură*.

Cf. *buiecie, buiecitură* (1), *fălie* (2), *făloșie, hici-mășie, măroșie, zuzie*.

BUIECI vb. (Mold.) 1. A se dezvolta, a crește peste măsură (plantele și vitele). *Bogatul... de carele scrie svnta evanghelie... că-i buieciră țarinele, adecă i să inmulți avuția și agonisita.* VARLAAM.

2. A deveni îngimfat, încrezut; a ameți (norocul de cap (pe cineva)). **A:** *Lauda omenească înaltă și buieceaste sufletul, și deaca să înaltă sufletul, atunci-l cuprinde mindria.* L SEC. XVII, 134^r. *Vlahii... de biruință ca aceastea buiecindu-să.* CANTEMIR, HR. *Nărocul pe bulgari buiecină, capetele ei înde ei au început a se gilcevi.* CANTEMIR, HR. // **B:** cf. L ante 1693, 212^r.

Variante: *buici* (L ante 1693, 212^r).

Etimologie: *buiac* + suf. *-i*. Cf. ucr. *bujaty*.

Vezi și *buiac, buieceală, buiecie, buiecitură*.

Cf. *fălui* (2), *măroși*.

BUIECIE s.f. (Mold., Criș., Trans. SV, Trans. N) Îngimfare, sminteață, nechibzuință. **A:** *Dzise cătră Dumnezău cu buiecie: „Măi-măscu-ți, Doamne, că nu simt ca alți oameni“.* L SEC. XVII, 136^r. *Necoiia în carea Iulian, cu mindria și cu buieciia lui, adusease oastea.* CANTEMIR, HR.; cf. VARLAAM; DOSOFTEI, PS; DOSOFTEI, VS. **C:** *Pleveaste afară, Domnu Dumnezău, dintre noi... buiecia, uriciunea.* MISC. SEC. XVII, 162^v. *Am greșit cuiva... cu glumiia sau cu buiăciia.* POGREB., 115^r. *O, voi, mini grabnice în buiecie, Tare o-ați grăbit.* CSOM, 4^v; cf. MOL. 1695, 100^r; MISC. SEC. XVII, 88^v. // **B:** *Și înăspri Dumnezeu inima lui Faraon de să porni cu minie și cu buicie cu toate oștile sale.* CRON. 1687, 33^v; cf. L ante 1693, 215^v.

Variante: *buicie* (CRON. 1687, 33^v).

Etimologie: *buiac* + suf. *-ie*.

Vezi și *buiac, buieceală, buieci, buiecitură*.

Cf. buieceală, buiecitură (1), fălie (2), făloșie, hicimășie, măroșie, zuzie.

BUIECITURĂ s.f. (Mold.) 1. Îngîmfare, nechibzuință. *Iară eu dзіș în buiecitură mea: „Nu m-oi clăti în veac!”* DOSOFTEI, PSALTIRE 1680.

2. Trai liber. Cf. NCCD (gl.).

Etimologie: **buieci** + suf. -tură.

Vezi și *buia*c, *buieceală*, *buieci*, *buiecie*.

Cf. buieceală, buiecie, fălie (2), făloșie, hicimășie, măroșie, zuzie.

BUIGUI vb. (Mold.) 1. A vorbi alandala. *L-au încățat să creadză întru Hristos și să nu mai dзіcă că-i năroc și cealea ce-a să pață omul, cum buiguia întii.* DVS, 154^r. *Și altele cite buiguiaște, tuturor sînt știute.* CANTEMIR. HR.

2. A aiura, a delira, a rătăci cu mintea; a (se) zăpăci, a (se) ului, a (se) năuci, a (se) buimăci. **A:** *Îi părea că doară visadză sau buiguiaște.* DVS, 76^v. *S-au mirat și s-au buiguit tiranul.* DOSOFTEI, VS. *Pre muritori buiguiești, imbeți și nebunești.* CANTEMIR, IST. ◇ Fig. *Cînd mădulele buiguiesc, lipsa crierilor arată.* CANTEMIR, IST. // **B:** *Și ca buiguui asupra mea sufletul mieu.* BIBLIA (1688).

Variante: **buiguui** (BIBLIA, 1688).

Etimologie: magh. **holyo(n)gni** „a rătăci“.

Vezi și *buiguire*, *buiguit*¹, *buiguit*², *buiguitor*, *buiguitură*.

Cf. brodi (2), îngăima (1); cebălui, hămei.

BUIGUIRE s.f. 1. (Mold.) Vorbire fără rost, fără înțeles. *Pildele mele buigu[i]ri și cuvintele mele într-aiuri fiind.* CANTEMIR, IST.

2. (Mold., Trans. N) Zăpăcire, buimăcire, rătăcire cu mintea. **A:** *Iară uimirea și buiguirea menței lor iaste sămn cum i-au opustit Dumnedzău.* L SEC. XVII, 136^v; cf. DVS, 106^r; L SEC. XVII, 138^r. **C:** *Să ne trezim din buiguire lumiei aceștie.* POGREB., 95^v. // **B:** *Călugăria iaste o buiguire a minții pururea de lucrurile ceale cerești.* L ante 1693, 218^r; cf. L ante 1693, 216^r. ◆ Extaz, vedenie. **A:** *Iară o femeaie de cinste, luminată cu duhul lui Dumnedzău, fu în buiguire de istiplenie, vădzînd pre Scînt Andrei unde <u>mbla prin nărod și lumina ca un stîlp de foc.* DVS, 68^v; cf. DVS, 34^v, 149^r.

Variante: **buiguire** (L SEC. XVII, 136^v, 138^r).

Etimologie: **buigui**.

Vezi și *buigui*, *buiguit*¹, *buiguit*², *buiguitor*, *buiguitură*.

Cf. brodelnicitură, buiguitură, îngăimeală; cebală; buiguit¹.

BUIGUIT¹ s.n. (Mold.) Extaz, vedenie. *Aceastea le adeveria acel svînit Ilustrie că le-au vădzut avidomă au în buiguit.* DVS, 88^v.

Etimologie: **buigui**.

Vezi și *buigui*, *buiguire*, *buiguit*², *buiguitor*, *buiguitură*.

Cf. buiguire (2).

BUIGUIT² adj. 1. (Mold.) Fără rost sau fără înțeles, incurcat, confuz (despre cuvinte). *Buiguite scornituri și deșerte.* NCL I, 40; cf. M. COSTIN.

2. (Mold., Criș.) Zăpăcit, uluit, năucit, buimăcit. **A:** *Ce eu, buiguit de mînte, Dзіș de tot omul că mînte.* DOSOFTEI, PS. *Și mai buiguiți, și mai uluiți au fost.* CANTEMIR, HR.; cf. VARLAAM; M. COSTIN; DVS, 45^v. **C:** *În dulcețile lumii petrec cu mindrii și cu buiecii, înșelați de veacul acest trecătoriu, buiguuiți în dezmierdăciunea lumii.* C 1737, 7^v.

Variante: **buiguit** (VARLAAM; C 1737, 7^v).

Etimologie: **buigui**.

Vezi și *buigui*, *buiguire*, *buiguit*¹, *buiguitor*, *buiguitură*.

Cf. *buiguitor* (1); *bezmetic*, *buiguitor* (2), *cebăluit*.

BUIGUITOR adj. (Mold.) 1. Fără rost sau fără înțeles, încurcat, confuz. *A mea proastă și acmu, de bătrână, buiguitoare socoteală.* CANTEMIR, IST. ◇ (Substantival) *Mustră pe unii buiguitori carii... cu basne au muruit hîrta.* CANTEMIR, HR.

2. Zăpăcit, aiurit. *Om fără de nice o frică de Dumnezeu, fără de nice un temei, tiran, drept fantastic, adecă buiguitoriu în gânduri.* M. COSTIN.

Etimologie: **buigui** + suf. *-tor*.

Vezi și *buigui*, *buiguire*, *buiguit*¹, *buiguit*², *buiguitură*.

Cf. *buiguit*² (1); *bezmetic*, *buiguit*² (2), *cebăluit*.

BUIGUITURĂ s.f. (Mold.) Vorbă negîndită, fără rost sau fără înțeles, aiurare. *Basne și blojerituri și buiguituri sint cite... Simion Măzacul... adaoge.* CANTEMIR, HR.; cf. CANTEMIR, IST.

Etimologie: **buigui** + suf. *-tură*.

Vezi și *buigui*, *buiguire*, *buiguit*¹, *buiguit*², *buiguitor*.

Cf. *brodelnicitură*, *buiguire* (1), *îngăimeală*.

BUIRULTĂU s.n. v. *buiurlău*.

BUIUGUI vb. v. *buigui*.

BUIUGUIRE s.f. v. *buiguire*.

BUIUGUIT adj. v. *buiguit*².

BUIURDI vb. (Mold.) A da un ordin, a transmite oficial un act unei autorități inferioare. *Sultanul... cetindu-l [arzul boierilor], l-au buiurdit la Vezirul, să le facă pe voie.* NECULCE.

Etimologie: **buiurdîu**.

Vezi și *buiurlău*.

BUIURLĂU s.n. (Mold.) Ordin sau decret domnesc. *Au scris buiurlături la Nicolai-Vodă.* AXINTE URICARIUL. *I-au venit lui Grigorie-Vodă... buiurlău de la Abdula-Pașa.* PSEUDO-AMIRAS.

Variante: **buirultău** (AXINTE URICARIUL).

Etimologie: cf. tc. **buyraltu**.

Vezi și *buiurdi*.

BULĂ s.f. (Ban.) Turcoaică. *Bulă. Turcica mulier.* AC, 331.

Etimologie: scr. **bula**.

Vezi și *bulesc*.

BULCIUG s.n. (Trans. SV) Iertăciune (la morți). [*Îngerii*] *stau amindoi deasupra lăzii și ascultă cum popii în cer bulciugul.* IERT., 15^r.

Etimologie: magh. **bolesú** „rămas bun“.

Vezi și *bulciuş*, *bulciuşag*.

BULCIUŞ adj. (Criş.) Iertător, îndurător, milostiv. *Acel Dumnezeu sfînt și bulciuş el în bulciuşagul său scirbeaşte omul cu voie rea.* MOL. 1695, 55^v.

Etimologie: cf. **bulciug**, **bulciuşag**.

Vezi și *bulciug*, *bulciuşag*.

Cf. *meserernic*, *miloserdnic*, *milosîrd*.

BULCIUŞAG s.n. (Criş.) Îndurare. *Acel Dumnezeu sfînt și bulciuş el în bulciuşagul său scirbeaşte omul cu voie rea.* MOL. 1695, 55^v.

Etimologie: cf. **bulciug**, **bulciuş**.

Vezi și *bulciug*, *bulciuş*.

Cf. *mesereare* (1), *milosîrdie*, *miloste*.

BULESC adj. (Ban.) Care este făcut de turcoaise. *Bulaskë. Quod Turcicae mulieres conficiunt.* AC, 331.

Etimologie: **bulă** + suf. *-esc*.

Vezi și *bulă*.

BULUBAȘ s.m. v. **buluc-baș**.

BULUBAȘĂ s.m. v. **buluc-baș**.

BULUC s.n. (Mold., ȚR) Unitate militară tactică care corespundea aproximativ efectivului unei companii. **A:** *Au mai ieșit steagurile leșești și au mai lovit pe o drîmbă (buluc) de tătari.* M. COSTIN. *Niceodată toate bulucurile nu încep războiul, ce numai cele den frunte, iară alte bulucuri cu mare tocmală stau de paza celor ce fac războiu.* NCL I, 43; cf. CANTEMIR, HR.; PSEUDO-AMIRAS; PSEUDO-MUSTE. ♦ *Ceată de oameni înarmați.* **A:** *De oameni răi așa se umpluse țara, cit aieve bulucuri tmbla de prăda.* M. COSTIN; cf. IM 1754, 100^v. **B:** *Au încetat din toate focurile și s-au strînsu bulucuri mari pe la toate porțile.* IM 1730, 141^r.

Etimologie: tc. **bölük**.

Vezi și *buluc-baș, buluci*.

BULUC-BAȘ s.m. (Mold., ȚR) Comandantul unui buluc. **A:** *Buluc-bașii și căpitaniii siimenilor celor muntenești.* M. COSTIN. *Au triimes niște bulubași cu siimeni, de i-au luat de pre la gazdele lor.* NECULCE; cf. PSEUDO-AMIRAS (gl.); PSEUDO-MUSTE, apud TDRG; GHEORGACHI. **B:** *Au chemat toți buluc-bașii siimenilor și le-au dat bani.* IST. ȚR, 5.

Variante: **bulubaș** (NECULCE), **bulubașă** (PSEUDO-AMIRAS, gl.).

Etimologie: tc. **bölük başı**.

Vezi și *buluc, buluci*.

Cf. *hotnog* (1), *iuzbașă, vătăf* (1).

BULUCI vb. (Mold.) A se aduna, a forma bulucuri (despre oști). *Petru-Vodă iară s-au bulucit al doile rînd, la Orbic, de s-au lovit cu Ștefan-Vodă.* URECHE. *Să fie volnici a se bulucire și a se oștire împotriva tătarilor.* M. COSTIN, apud TDRG; cf. N. COSTIN.

Etimologie: **buluc** + suf. *-i*.

Vezi și *buluc, buluc-baș*.

Cf. *îngloti* (1).

BUMB s.m. (Ban., Trans. SV) Nod, legătură între capetele a două sau mai multe fire, folosită ca nasture; nasture. *Bumb. Nodus.* AC, 331. *Nodus. Nod, Bomb. Csomo.* LEX. MARS., 230. *Bomb, nodus.* MȘE, 81.

Variante: **bomb** (LEX. MARS., 230; MȘE, 81).

Etimologie: magh. **gomb**.

Vezi și *bumbșor*.

Cf. *nasture*.

BUMBARA s.f. v. **cumbara**.

BUMBARAGIU s.m. (Mold.) Tunar; grenadier. *Bumbaragiii și uce-nicii lor.* PSEUDO-COSTIN, s.v. **cumbara**.

Etimologie: tc. **kumbaracı**.

Vezi și *cumbara, cumbaragi-bașă*.

BUMBȘOR s.m. (Ban.) Diminutiv al lui *b u m b*. *Bumbșor. Nodus.* AC, 331.

Etimologie: **bumb** + suf. *-(u)șor*.

Vezi și *bumb*.

BUNCIUC s.n. (Mold.) Steag turcesc sau tătarăsc, alcătuit dintr-o jumătate de coadă albă de cal fixată pe o prăjină. *Luat-au [Mihai-Vodă] și șapte bunciucuri tătarăști, de le-au închinat lui Jicmond-Craiu.* N. COSTIN.

Etimologie: rus. **bunčuk** (<tăt. crim. *bunčuq*).

BUNETE s.f. (Ban., Trans. SV) Bunătate. *Ceartă și tare înfruntă nebuniia acelora carii nu caută, nu cinstesc muiarea pre înțelepciune, pre smerenie, pre buneate*. SA. 75^v. *Bunécé. Bonitas*. AC, 331. *Au făcut puternică buneța ta*. CAT. B. 58.

Etimologie: **bun** + suf. *-ete*.

Cf. *Iască*.

BUOR adj., adv. și s.m. v. **bour**.

BUORAT adj. v. **buărat**.

BURIE s.f. v. **buriu**.

BURIU s.n. (TR, Ban., Trans. SE) Butoiaș. **B**: *Au avut acuzie inecată, în burie, în heleșteul de la Dobreni*. R. POPESCU. *Intr-un burriu cu mustu, de sead[re]* 10. CM, 53^v; cf. IM 1730, 106^r. **C**: *Burič. Dolium parvum*. AC, 331. *Cadus, di. Burie. Bor hordo*. LEX. MARS., 191; cf. TI (gl.). **A**: *De răpia cine ce putea . . ., cine sticle, cine clondire, . . ., cine burie, cine năstrăpi, cine oale*. IM 1754, 75^v.

Variante: **burie** s.f. (AC, 331; LEX. MARS., 191).

Etimologie: bg. **burija**.

Cf. *barilcă, berbință, budăi, buduroi*.

BUSURMAN s.m. (Mold.) Musulman, mahomedan. *Turcii-și zic busurmani, adică tăiați împrejur sau credincioși*. URECHE. *Iar tu, vezi Doamne, ești busurman, și nu știi nimică*. NECULCE; cf. CANTEMIR, HR.

Etimologie: rus. **busurman**.

BUȘLUI vb. (Ban., Criș., Trans. SV) A (se) neliniști, a (se) tulbura; a (se) amări, a (se) întrista. *Au gândit cum pre tine Ei să te bușluiască*. VCC. 47. *Bushlueskunč. Conturbor. Bushluiesk. Conturbo*. AC, 331. *Inima mea foarte se bușului*. MISC. SEC. XVII, 96^r; cf. VCC, 8, 91; VISKI, apud TEW; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW.

Variante: **bușului** (MISC. SEC. XVII, 96^r).

Etimologie: magh. **búsúlni**.

Vezi și *bușluială, bușluito*.

Cf. *giutru*.

BUȘLUIALĂ s.f. (Ban., Criș., Trans. SV) Neliniște, tulburare; tristețe, mîhnire. *Adsutor en buslujala me*. VISKI, apud TEW. *Bushluială. Afflictio. Moeror. Turbatio*. AC, 331. *Bușluială mare a lui sfintu Davidu craiu cîndu dreptu păcate . . . pre elu-l certasă*. MISC. SEC. XVII, 81^r; cf. AGYAGFALVI, apud TEW; VCC, 14; MISC. SEC. XVII, 48^v, 102^r; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW.

Variante: **bușluială** (MISC. SEC. XVII, 48^v, 81^r, 102^r).

Etimologie: **bușlui** + suf. *-eală*.

Vezi și *bușlui, bușluito*.

Cf. *gitrulam, giutruială, vălășag, zăhăială; bănat (I), bănuială (I), tingă, tristeală*.

BUȘLUITOR adj. (Ban.) Tulburător. *Bushluito. Conturbator*. AC, 331.

Etimologie: **bușlui** + suf. *-tor*.

Vezi și *bușlui, bușluială*.

BUȘNIȚĂ s.f. v. **bușniță**.

BUȘLUI vb. v. **bușlui**.

BUȘLUIALĂ s.f. v. **bușluială**.

BUT s.n. (Trans. SV) Minie. *Bate-j prae jej cu but jute al teu.* VISKI, apud TEW.

Etimologie: magh. **bút.**

Cf. **bănăt** (3).

BUTCĂ s.f. (Mold.) Trăsură boierească închisă; caleașcă. *Împăratul au luat pe Dimitrașco-Vodă și l-au ascuns într-o butcă a lui, de cele cu două roate.* NECULCE. *Primblindu-se pe la Prut Cu butca cu patru cai.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

Etimologie: ucr. **budka.**

Cf. **leagăn.**

BUTE s.f. (Mold., Trans. SE) Butucul roșii. **A:** *Cum este osiia neunsă în butea roșii uscate.* CANTEMIR, IST. **C:** *Pământul . . . iaste depăriat de ceriu în toate părțile tocma într-un chip, cum ai zice butea roatei de cătră obeade.* COSM. 1693—1703, 68^r.

Etimologie: lat. **buttis.**

CADĂ s.f. (Mold., Ban., Trans. SE) Putină mare. **A:** *Din singile a oameni junghiați au umplut o cadă de singe.* CVL, 168—169. **C:** *Kadē. Cadus.* AC, 334. *Au făcut în două cade chiselite, iară în a treia cadă mursă de miare. Și au săpat trei puțuri și au băgat într-insele acele trei cade.* IR 1757, 24^r.

Etimologie: sl. **kadī**. Cf. lat. **cadus (cada)**, bg., scr. **kada**, magh. **kád**.
Vezi și **cădar**.

Cf. tocitoare.

CADIU s.m. (Mold., TR) Judecător de turci. **A:** *Minți aiave, o, cadiule!* VARLAAM. *Fiind și cadiul de Brăila față.* NCL II, 300. *Și au făcut și cadiu, judecătoriu cetății.* IM, 1754, 79^r; cf. NECULCE; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU. **B:** *Și au făcut și cadiu (judecătoriu) cetății.* IM 1730, 111^r.

Etimologie: tc. **kadi**.

CAHLĂ s.f. (Mold.) Deschizătură prin care iese fumul din horn în tinda sau (direct) în podul casei țărănești. *Atita puteare de fierbinteală și de vopaie ca pre o cahlă izbucnea.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: ucr. **kahlja**.

CAIMACAM s.m. 1. (Mold.) Locțiitor de demnitar turc. *Ieșise poruncă de la caimacamul. M. COSTIN.*

2. (Mold., TR) Locțiitor de domn. **A:** *Și au pus vezirul caimacami în scaun.* PSEUDO-COSTIN, 1^v. *Pre acești doi i-au făcut acel agă... caimacami de au păzit scaunul.* NCL II, 288; cf. PSEUDO-COSTIN, 30^v; NCL II, 289, 290, 293; NECULCE; PSEUDO-MUSTE; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU. **B:** *Caimacan în locul lui, purtătoriu de grijă tuturor lucrurilor țării.* R. POPESCU.

Variante: **caimacan** (R. POPESCU).

Vezi și **căimăcămī, căimăcămīe**.

Etimologie: tc. **kaymakam**.

CAIMACAN s.m. v. **caimacam**.

CALABALÎC s.n. (Mold.) Zarvă, ceartă, demonstrație ostilă. *Pre-cum este obiceiul moldovenilor celor necăjiți să facă calabalcuri domnilor mazili.* NECULCE. *Viața sa își necăjaște în scîrbe, în năcazuri, în gilcevi, în calabalcuri și în întimplări nenădăjduite.* ALF., 3^r. *Nemaiputînd răbda atita calabalic.* B 1774, 10^v; cf. NECULCE; B 1775, 68^r.

Etimologie: tc. **kalabalık**.

Cf. dihonie, hăbrușag, învălușag, potcă, prigoană, vălășag, zarvă, zavistie, zăhăială; holcă, vreauă.

CALIC s.m. (Mold.) Olog, paralytic; ciung. *Calicii și orbii și schiopii și nevolnicii.* VARLAAM.

Vezi și *calici*.

Etimologie: ucr. **kalika**.

CALICI vb. (Mold.) A ologi; a ciunti. *De mîni și de picioare ti calicea*. URECHE. *Stăpînii . . . calicesc cu bătăi cumpănite*. BUCOAVNĂ 1775, 49^v.

Etimologie: **calie** + suf. **-i**; cf. rus. **kaléčiti**.

Vezi și *calic*.

CALO s.m. v. **călău**.

CAMĂNĂ s.f. (Mold.) 1. Unitate de măsură pentru greutatea (a cincea parte dintr-un chintal). *Dzeace mii de camene de galbeni*. VARLAAM. 200 *camine de moron*. URECHE.

2. Impozit. *Camăna și bezmănul cu cepărie ce au fost dînd crișmele din toată țara*. PSEUDO-COSTIN.

Etimologie: sl. **kameni**.

CAMENIȚĂ s.f. (Ban., Trans. SV) Cuptor, sobă. *Ca-nfocată camenița . . . Pre ei toț ti cutropă*. VCC, 46. *Fornax. Camenyca. Kemenicze*. LEX. MARS., 207; cf. PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW.

Etimologie: magh. **kemence**.

Cf. *cămin*.

CANAF s.n. (Mold.) Ciucure. *Cănafe sau săcșori de lastră*. N. COSTIN. *Macatul cu canafuri de mărgăritariu*. H 1771, 94^r.

Etimologie: magh. **kanaf**.

CANCIOĬ s.n. (Ban.) Ulcior, clondir. *Amphora. Kancsol. Korso*. LEX. MARS., 188.

Etimologie: magh. **kancsó**.

Cf. *clondir*.

CAPCANĂ s.f. (Mold.) Cursă. *Picioarele să-mi scoți din căpcană*. DOSOFTEI, PS.

Etimologie: tăt. **kapkan**.

Cf. *clucșă, măiestrie, pruglă, silță, zăbroană*.

CAPECHEHAIE s.f. v. **capichehaia**.

CAPICHEHAIA s.f. (Mold., ȚR) Reprezentant al domnilor români pe lângă Poarta Otomană sau pe lângă pașii din cetățile turcești. **A**: *Țîndu-l Vasilie-Vodă de credință, l-au trimis la Poartă capichihaie*. M. COSTIN. *Mihaiu-Vodă așeză capichihaie la Poartă*. NECULCE; cf. PSEUDO-AMIRAS; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU. **B**: *Capichehaiua lui ti scria să vie la vizir*. R. POPESCU; cf. ANON. BRÎNCOV.

Variante: **capechehaie** (PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU), **capichihaie** (ANON. BRÎNCOV.; NECULCE; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU).

Etimologie: tc. **kapı kâhyası**.

CAPICHIHAIE s.f. v. **capichehaia**.

CĂDAR s.m. (Ban.) Dogar. *Kădar. Victor. AC, 344. Doliarius. Kadar. Kadar*. LEX. MARS., 201.

Etimologie: **cadă** + suf. **-ar**. Cf. magh. **kádár**.

Vezi și *cadă*.

CĂDI vb. (Mold., Criș.) A tămia. **A**: *Cădește în cruciș*. DM, 32^r. *Mitropolitul . . . cădește înți sfintele icoane*. GHEORGACHI; cf. VARLAAM; DOSOFTEI, PS; DOSOFTEI, VS; SP, 5^v. **C**: *Și cădească popii toți*. MOL. 1676¹, 190^v; cf. MOL. 1676², 63^v, 92^r. // **B**: *Să cădești înaintea chivotului*. P, 28^r.

Etimologie: sl. **kaditi**.

Vezi și *cădire*.

CĂDIRĚ s.f. (Criș.) Tămiiere. *Să-l îngroape cu cădiri și cu lumini aprinse.* MOL. 1695, 44^r.

Etimologie: **cădi**.

Vezi și *cădi*.

CĂMĂCAN s.m. v. **caimacam**.

CĂMĂCĂMI vb. (Mold.) A exercita funcția de caimacam. *Au cămăcămît Lupul vornicul.* N. COSTIN.

Etimologie: **caimacam** + suf. *-i*.

Vezi și *caimacam*, *căimăcămie*.

CĂMĂCĂMIE s.f. (Mold.) Locotenență domnească. *Viind la cămăcămia țării.* N. COSTIN; cf. NECULCE.

Etimologie: **caimacam** + suf. *-ie*.

Vezi și *caimacam*, *căimăcămi*.

CĂLĂCI s.n. (Mold., ȚR) Sabie. **A:** *Împăratul dede corona și căftan și călăci.* H 1779², 88^v; cf. IM 1754, 141^r; H 1779², 86^r. **B:** *Trimițindu-i împăratul călăci și caftan.* R. POPESCU; cf. IM 1730, 199^v.

Variante: **călici** (R. POPESCU).

Etimologie: tc. **kılıç**.

CĂLĂU s.m. (Mold.) Cel care execută pedeapsa cu moartea. **A:** *Avea un țigan călău, adevă pierzător de oameni.* M. COSTIN. *Moartea-i celor răi calo.* NCCD, 257; cf. NECULCE. // **B:** *Speculator, calo, gide, hegher.* ST. LEX., 284.

Variante: *calo* (NCCD, 257; ST. LEX., 284).

Etimologie: țig. **kalo**.

Cf. *gelaț, gide, ho her.*

CĂLDARĂ s.f. v. **căldare**.

CĂLDARE s.f. (Mold., Ban., Criș., Trans. N) Cazan. **A:** *În căldări hierbea-l.* VARLAAM. *Să topască într-o căldare rășină.* DVS, 8^r; cf. DVS, 5^v, 18^v; PSEUDO-COSTIN; AXINTE URICARIUL. **C:** *Keldaré, Cacabus.* AC, 344. *Ea luo apă cu mina din căldară.* VPV, 125^r; cf. VPV, 124^v; MISC. 1778, 17^v.

Variante: **căldară** (VPV, 125^r).

Etimologie: lat. *caldaria*.

CĂLĂCI s.n. v. **călăci**.

CĂMIN s.n. 1. (Mold.) Cuptor. *Înfierbintă un cămin să o arunce.* DVS, 6^r; cf. DVS, 3^v, 4^r.

2. (ȚR, Trans. SV) Vatră. **B:** *Cuptoare și căminuri se vor surpa.* BIBLIA (1688). **C:** *Ca argintul care-i pren foc purtat și în chimini l-au curățit.* VCC, 30; cf. FSALT. SEC. XVII, apud TEW.

Variante: **chimini** (VCC. 30).

Etimologie: sl. **kamina**, bg. **kamin**, **kamina**, rus. **kamin**, magh. **kémény**.

Cf. *ca meniță*.

CĂPUT s.n. (Ban., Criș.) Poartă. *Képut. Porta.* AC, 345. *Și acela căput aiia era de greu, cit abia lu deschidea și lu închidea 20 de bărbați tari.* C 1692, 512^v.

Etimologie: magh. **kapu**.

CĂRCICA vb. v. **erișea**.

CĂRICA vb. (Ban.) A învîrți, a suci. *Kerikêdz. Roto.* AC, 345.

Etimologie: magh. **karikázni**.

Vezi și *căricat, cărică*.

CĂRICAT adj. (Ban.) Învirtit, sucit. *Kërikat. Rotatus. AC, 345.*

Etimologie: **cărica**.

Vezi și *cărica, cărică*.

CĂRICĂ s.f. (Ban., Trans. SV) Rotiță. *Kërikë. Rotula. AC, 345. Paszerile kedzure . . . ka ceriga. PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW.*

Variante: **cărigă** (PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW).

Etimologie: magh. **karika**.

Vezi și *cărica, căricat*.

CĂRIGĂ s.f. v. *cărică*.

CĂSAȘ s.m. (Mold.) 1. Om căsătorit. *Au va putea să despartă căsașii. PRAV.; cf. VARLAAM; M. COSTIN; NCL I, 11. ◇ (Adjectival) Să dea tot omul căsaș cite o sută și cinci părale. NECULCE.*

2. (Pl.) Persoane care locuiesc într-o casă. *Toată agonisita căsașilor. NCL I, 12; cf. URECHE; CANTEMIR, HR. ◇ (Fig.) Slușitor și căsașilor lui Dumnedzău. VARLAAM.*

Etimologie: **casă** + suf. *-aș*.

CĂTANĂ s.f. (Ban., Trans.) Oștean, soldat. *Ketanë. Miles. AC, 345. Încălecară toți boteri<i>i</i> și domni<i>i</i> cu catanele. A 1776, 100^v. Du-te cu cătane și . . . il sugrumă. OG, 337; cf. LEX. MARS., 228; OG, 378.*

◆ (Mold., TR) Soldat (mercenar) din armata ungară sau austriacă. *A: Racoși i-au dat o samă de nemți ai săi și catane. M. COSTIN; cf. NECULCE.*

B: Pogoară cătanele nemțești la Rușava. R. POPESCU.

Etimologie: magh. **katona**.

Vezi și *cătănie*.

CĂTĂNIE s.f. (Ban.) Serviciu militar. *Kětënië. Militia. AC, 346.*

Etimologie: **cătană** + suf. *-ie*.

Vezi și *catană*.

CĂTUR s.m. (Mold.) Fag, stejar, brad sau orice arbore înalt și subțire. *Și toate leamnele cimpului vor sălta cu ramurile lor și in loc de cătur s-a rădica chiparis. DM, 4^r.*

Etimologie necunoscută. Cf. bg. **katurjam**.

CĂTEL s. m. (Trans. S) Pui de orice animal sălbatic. *Spre căteful leului și a bălaurului vei călca. PS 1651, 194^r; cf. F 1693, 4^v.*

Etimologie: lat. **catellus**.

Cf. ț în c.

CEABIL s. n. v. *ceambur*.

CEABUL s. n. v. *ceambur*.

CEAIR s. n. (Mold.) Izlaz, pășune. *Apoi au luat spre Socola, în șes, la ceir. M. COSTIN. Căii lui Cantemir-Vodă din ceair i-au luat. NECULCE.*

Variante: **ceir(iu)** (M. COSTIN).

Etimologie: tc. **çayır**.

CEAMBUL s. n. v. *ceambur*.

CEAMBUR s. n. (Mold.) Incursiune; hoardă (lătărească). *Au slobozit călărimea ceambur și au prădat orașele săcuilor. URECHE. Tătarii Crimului . . . de la amîndoi lua daruri să nu le strice țările cu ciambulurile lor. NCL I, 43; cf. M. COSTIN; PSEUDO-COSTIN, 13^v; CANTEMIR, HR.; NECULCE; PSEUDO-AMIRAS; PSEUDO-MUSTE.*

Variante: **ceabil, ceabul** (CANTEMIR, HR.), **ceambul** (M. COSTIN; NCL I, 43).

Etimologie: ucr. **čambul**. Cf. pol. **czambul**.

Cf. **poghiaz**.

CEARAP s. m. v. **ciorap**.

CEAUȘ s. m. (Mold., ȚR) 1. Funcționar inferior al sultanului. A: *Trimișind ceauși la craiul leșesc*. M. COSTIN. *rădicindu-i 4 ceauși ... i-au pus într-o corabie*. IM 1754, 4^r; cf. URECHE; PSEUDO-COSTIN, 14^r; CANTEMIR, IST.; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU; GHEORGACHI. B: 4 *ceauși*. IM. 1730, 7^r.

2. Funcționar inferior în Țările Române. A: [În suita domnească] *Înainte de izbășii, ceaușii cu cioianile lor a mină*. GHEORGACHI; cf. M. COSTIN. B: *Cantemir ... întâiu au fost hergheliegiu, apoi lefeciu, apoi și ceauș la steagul spătăresc*. R. GRECEANU; cf. ANON. CANTAC.

Etimologie: tc. **çavuș**.

CEBALĂ s. f. (Ban.) Amețeală, zăpăceală. *Csëbalë*. AC, 332.

Etimologie: **cebălui**.

Vezi și *cebălui, căbăluit, căbăluitor*.

Cf. **buiguire** (2).

CEBĂLUI vb. (Ban., Trans. SV) A ameteți, a zăpăci. *Csëbeluiëshk*. AC, 332. *Ket nu-m mintya csebelujeste*. PSALT. SEC. XVII, apud TEW.

Etimologie: magh. **csábulni**.

Vezi și *cebală, căbăluit, căbăluitor*.

Cf. **buigui** (2), hă mei.

CEBĂLUIT adj. (Trans. SV) Ametețit, zăpăcit. *Povestind Pavel de multe, căbăluit de somn, căzu*. N. TEST. (1648).

Etimologie: **cebălui**.

Vezi și *cebală, căbălui, căbăluitor*.

Cf. **bezmetic**, **buiguit**³ (2), **buiguitor** (2).

CEBĂLUITOR adj. și s. m. (Ban.) (Cel) care provoacă tulburare, zăpăceală. *Csëbăluitor*. AC, 332.

Etimologie: **cebălui** + suf. *-tor*.

Vezi și *cebală, căbălui, căbăluit*.

CEHLUI vb. v. **cețlui**.

CEHNI vb. (Mold.) A lătra. *Ca ciinele ... pregiur tirgul tot să chehăiască*. DOSOFTEI, PS. *Coteii de chehănit, ogarii de scincit ... amurșișă*. CI, 170.

Variante: **chehăi** (DOSOFTEI, PS).

Etimologie: magh. **csahni**.

Cf. **brehăi**.

CEIR(IU) s. n. v. **ceair**.

CELAR s. n. (ȚR) Cămară, magazie. *Klëti. Cămară. Celariu*. MARDARIE, 159. *Nu era ascunsă în celariu, ce sta supt copaciu*. MĂRG. 1691, 22^r; cf. MARDARIE, 182; MĂRG. 1746, 23^r.

Etimologie: lat. **cellarium**.

Cf. **cleat**, **sclip**.

CELARNIC adj. (Ban., Criș.) Înșelător. *Cselarnik, -ë. Fallax*. AC, 332. *Și-i zicea că-i îndrăcit și celarnic și făcătoriu de rău*. C 1692, 517^r. *Iastă lume celarnică*. MISC. SEC. XVII, 4^v; cf. MOL. 1695, 89^v; MISC. SEC. XVII, 2^v. ◇ (Substantival) *Prindeți voi pre acestu celarnic*. MISC. SEC. XVII, 49^v.

Etimologie: scr. **čalarnik**.

Vezi și *celărnicie*.

Cf. alnic, amăgelnic, amăgeu, balamut, celuitor, hamiş, hitru (2), înceluitor, marghiol, măiestreţ, opăcitor, şugubăţ (2), şuvealnic, telpiz.

CELĂRNICIE s. f. (Criş.) Înşelătorie. *Pre el să-lu prinză cu mare celărnice*. MISC. SEC. XVII, 112^v; cf. MISC. SEC. XVII, 13^v.

Etimologie: **celarnic** + suf. *-ie*.

Vezi şi *celarnic*.

Cf. alnicie, aslam, celşag, celuitură, geambaşie, hămişag, hitrie (2), marghiolie, meteahnă, tălpijic, tălpizie.

CELEBIU adj. şi s.m. v. **clibiu**.

CELEDNIC s. m. (Mold.) Servitor, argat. *Prinzînd limbă de la un celednic leavu cum că sint ca la 500 de oameni*. CRB, 174^r. *Au prins limbă pre un celednic Leah*. NECULCE.

Etimologie: ucr. **čelednik**, rus. **čeljadnik**.

Cf. biriş, posluşnic.

CELŞAG s. n. (Ban.) Înşelăciune. *Cselshag. Deceptio, fallacia*. AC, 332.

Etimologie: magh. **csalság**.

Vezi şi *celui, celuitor, celuitură, încelui, înceluitor*.

Cf. alnicie, aslam, celărnice, celuitură, geambaşie, hămişag, hitrie (2), marghiolie, meteahnă, tălpijic, tălpizie.

CELUI vb. (Ban., Criş., Trans. SV) A înşela. *Cseluiesk. Decipio. Fallo*. AC, 332. *L-au înşelat şi l-au celuit diavolul pre Adam de au greşit*. MOL. 1695, 32^r. *Să oatămă dragoste frătască şi e celuit prietnicul*. CAT. B, 28; cf. AGYAGFALVI, apud TEW; VCC, 13; MISC. SEC. XVII, 100^v; PSALT. SEC. XVII, apud TEW. *Ce cea moarte tristă rău l-au celuit*. CSOM., 2^v. ♦ (Criş.) A lua prin înşelăciune. *Îmblă cu hicleşigul ... de celuiesc de la vecinul*. C 1692, 508^r.

Etimologie: magh. **csalni**.

Vezi şi *celşag, celuitor, celuitură, încelui, înceluitor*.

Cf. încelui, opăci, poticăli.

CELUITOR, TOARE adj. şi s.m. şi f. (Ban.) Înşelător. *Cseluitor, -ě. Deceptor, -trix*. AC, 332.

Etimologie: **celui** + suf. *-tor*.

Vezi şi *celşag, celui, celuitură, încelui, înceluitor*.

Cf. alnic, amăgelnic, amăgeu, balamut, celarnic, hamiş, hitru (2), înceluitor, marghiol, măiestreţ, opăcitor, şugubăţ (2), şuvealnic, telpiz.

CELUITURĂ s. f. (Ban., Criş.) Înşelăciune. *Cseluitorě. Deceptio*. AC, 332. *De celuitura dracului fereşte-ne*. MISC. SEC. XVII, 9^r; cf. MISC. SEC. XVII, 24^r, 45^r.

Etimologie: **celui** + suf. *-tură*.

Vezi şi *celşag, celui, celuitor, încelui, înceluitor*.

Cf. alnicie, aslam, celărnice, celşag, geambaşie, hămişag, hitrie (2), marghiolie, meteahnă, tălpijic, tălpizie.

CENGHIE s. f. v. **cinghie**.

CEPLAC s. m. (Mold.) Om sărac, golan. *Iară pe Elagasi ... şi cu alt ceplac l-au trimes să năzuiască la cişla hănească*. PSEUDO-AMIRAS.

Etimologie: tc. **çiplak**.

Cf. neputincios (1), niştotos, pehnit, suruman (1).

CERAP s. m. v. **ciorap**.

CERBET s. n. v. șerbet.

***CERCA** vb. (Mold., Trans.) A căuta. **A:** *Iată, trei bărbați te cercă pre tine.* AP. 1646, 35^r. *Lupul altă soție își cercă.* CI, 97. *A cerca pre cel pierdut.* LET. 1766—1767, 6^v. *Dacă nu-mi crezi, cercă și vei afla.* H 1771, 91^r. *Umbă cercîndu-l și nu-l află.* B 1775, 97^r; cf. URECHE; VARLAAM; M. COSTIN; CVL, 166; DOSOFTEI, VS; N. COSTIN; CD, 1698, 29^r, 36^r, 36^v; CI, 169, 176; NCL II, 292, 294; CD, 1770, 36^r; H 1771, 80^v, 86^v, 86^v, 99^v; B^v 1779, 62^r. **C:** *Stătu Maria la groapă de cerca preacinstiuitul trupul Sfinții Tale.* O, 33^v. *Unde mă veți cerca, acolo mă veți afla.* LD, 14^r. *La tine alerg, cercînd mîntuire.* MCCR, 47; cf. O, 46^v, 55^v; MCCR, 77. // **B:** *Iată, bărbați trei cercă pre tine.* NT 1703, 103^v. *Mița ... să ne cearce prin găuri.* E ante 1704, 30^v; cf. BIBLIA (1688).

Etimologie: lat. **circare**.

Vezi și **cercător**.

***CERCĂTOR** s. m. (Mold., Olt.) Căutător. **A:** *Cercătorii ... întrebîndu-l de sfîntul Dioscorid, răspuse că nu-l știe unde-i.* DOSOFTEI, VS. *Cercătorii tăi încă au lipsit.* H 1771, 99^v. **B:** *Trimease să caute țara cea făgăduită și porunci cercătorilor să aducă din rodul aceluia pămînt.* CAZANIE (1642).

Etimologie: **cerca** + suf. **-tor**.

Vezi și **cerca**.

CERCHIE s. f. v. cerepie.

***CERDAC** s. n. 1. (Mold., TR) Foișor. **A:** *Au apucat în curte cerdacul cel de piatră și s-au orînduit de apărare acolo.* N. COSTIN. *Cerdace ghizdave și frumoase, afară din zid, asupra apii scoase avea.* CANTEMIR, IST. *Așijdere au făcut și cerdacurili cele înalte.* PSEUDO-COSTIN, 27^r. *În mijloc ave un cerdac cu stîlpi minunați de marmură.* H 1771, 100^v; cf. CANTEMIR, IST.; NECULCE; H 1771, 100^v; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU. **B:** *Să sui Petru în cerdac să să roage.* AP. 1683, 13^r. *Să-i facem lui dară cerdac.* BIBLIA (1688). *Și-l află pre cine șazînd suii într-un cerdac sus.* E ante 1704, 28^r. // **C:** *Acela voao va arăta un cerdac.* NT 1648, 60^r. *Era toți ... sus în cerdac, în polată, de să uspăta.* C 1692, 522^r.

2. (Mold.) Construcție făcută deasupra unei cruci sau fintini. *O cruce mare de piatră și cerdac iarăși de piatră deasupra crucii.* NECULCE.

Etimologie: tc. **çardak**.

Vezi și **cerdăcel**, **cerdăcuț**.

***CERDĂCEL** s. n. (TR) 1. Diminutiv al lui **cerdac** (1). *Și făcu un cerdăcel înaintea bisericii, pre patru stîlpi de marmură.* GI, 22^r; cf. GI, 20^v; GAVRIL, NIF.

2. Diminutiv al lui **cerdac** (2). *Și pe tronul cu moaștele au făcut un cerdăcel de piatră și l-au zugrăvit frumos.* GI, 20^v.

Etimologie: **cerdac** + suf. **-el**.

Vezi și **cerdac**, **cerdăcuț**.

Cf. **cerdăcuț**.

***CERDĂCUȚ** s. n. (Mold.) Diminutiv al lui **cerdac** (1). *La toată casa în cetate cite un cerdăcuț de acea materie de marmure se afla.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: **cerdac** + suf. **-uț**.

Vezi și **cerdac**, **cerdăcel**.

Cf. **cerdăcel** (1).

CEREADĂ s. f. v. *circadă*.

CEREPIE s. f. (Mold.) Sfoară roșie folosită de dulgheri spre a trasa linii drepte pe scinduri etc. *Lemnul ... cel strîmb, cînd vor meșterii să-l facă să fie bun ... pun peste dinsul acea unealtă ce-i zic greșii canon, ghiunie și pirighel, iară moldovenii îi zic ghiunie, linie și pas și cerepie și alții sfoară.* CĂ, 89^v; cf. CA, 89^f.

Variante: **cerchie** (CA, 89^f).

Etimologie: tc. **çirpi**.

Cf. *ghiunie*.

CERETEI s. n. (Mold.) Tufiș. *Păștea caii ținîndu-i de-a mină, prin ceretei.* M. COSTIN. *Ciriteaiele scutura și cu picioarele uscate frunze ... suna.* CI, 97.

Etimologie: ucr. **(o) čeret**.

CEȘCUT s. n. (Mold.) Clipă, moment. **A:** *Prespre un ceșcut să-i zică PRAV. Un ceșcut, să merg să aduc.* CANTEMIR, IST.; cf. DOSOFTEI, VS; NCCD (gl.). // **B:** *Iară peste un ceșcut să-i zică.* ÎNDREPTAREA LEGII.

Etimologie: ceas + suf. -cuț.

Cf. *mică*.

CEȘME s. f. v. *cișmea*.

CEȘT s. n. (ȚR) Bucată de prescură. *Meridele sau cesturile celea ce scoate popa la proscomidie.* ÎNDREPTAREA LEGII. *Din cisturile apostolilor și din cisturile ci să scot pentru vii și pentru morți n-avem poruncă să cuminecăm.* ÎNV. 1702, 17^f.

Variante: **cist** (ÎNV. 1702, 17^f).

Etimologie: bg. **čest**.

CETERĂ s. f. (Mold., Trans. SV) Instrument cu coarde; harfă; vioară. **A:** *În ceateri și cu glasurile cîntărilor.* DOSOFTEI, PS; cf. DOSOFTEI, VS. **C:** *Ochii vază cetera.* OG, 390.

Etimologie: lat. **cithera**.

CETLUI vb. (Mold.) **1.** A lega strîns. *Fură ... cetluiți cu vîrteaje.* DOSOFTEI, VS. *Cu mlădișele vișei și cu circeaiele mlădișelor tare era cetluit.* CI, 100.

2. A strînge capul cuiva cu instrumentul de tortură numit *ceatlă* u. *I-au ars împrejurul capului de le au pirjolit părul cu un hier inhierbîntat; care semn trăiește și pînă astăzi în țeara Moldovei și la Maramoruș, de să cehluiesc prejur cap.* URECHE. *Muncîndu-i în tot fealiul, pe cărbuni îi punea, le cetluie capetele.* PSEUDO-COSTIN, 21^r; cf. NECULCE, apud TEW. ♦ A tunde. *Cehlui.* NCCD (gl.). ♦ A tortura. *Și-l pugorîră ... de pe cruce de-l cetluiră.* DOSOFTEI, VS.

Variante: **cehlui** (URECHE; NCCD), gl. **cezlui** (CI, 100).

Etimologie: magh. **csatolni**.

Vezi și *cetluitură*.

CETLUITURĂ s. f. (Mold.) Tortură. *Munciți cu foc și sabie ... și cetluituri de domnul Galatiei.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: **cetlui** + suf. -tură.

Vezi și *cetlui*.

CEZLUI vb. v. *cetlui*.

CHEATVIȘ adj. (Criș., Trans. SE) Plăcut. *Decît acare viță de oamini era ei mai cheatviși.* C 1695, 517^r; cf. TEMPEA, apud TEW.

Etimologie: magh. **kedves**.

Vezi și *chedve*, *chetvălui*.

CHEDVE s. f. (Trans. SV) Plac, bunăvoință. *Kedva ta szze o doben-deszk.* PSALT. SEC. XVII, apud TEW.

Etimologie: magh. **kedv(e)**.

Vezi și *cheatviș, chetvălui*.

CHEHAIA s. f. I. (Mold., TR) Intendent al vizirului sau al unui pașă. **A:** *Cu știrea chehaiei vizirului.* M. COSTIN. *Au chemat Suleiman chihaiaua vezirului.* PSEUDO-COSTIN, 18^r. *S-au schimbat trei veziriși șapte chihaiele.* NECULCE. *Făcînd și chehaia pe Ibrahim-Aga.* IM 1754, 2^r; cf. M. COSTIN; AXINTE URICARIUL; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU. **B:** *Abdulah-pașa, ce atunci fusesse chehaia.* ANON. CANTAC. *Ajungînd chehaia vizirului, l-au mazilit pe Antonie-Vodă Ruset.* R. GRECEANU; cf. ANON. CANTAC.; IM 1730, 3^v, 4^r.

2. (Mold.) Subofițer. *Să ieie de tot polcoonicul cite o sută de ruble... și de chihai și de stegar cite zece.* NECULCE.

Variante: **chehaie** (M. COSTIN; R. GRECEANU), **chiaie** (M. COSTIN).

chihai s. m. (NECULCE).

Etimologie: tc. **kehaia**.

CHEHAIE s. f. v. **chehaia**.

CHEHAI vb. v. **cehni**.

CHELBE s. f. (Mold.) Boală de piele a capului. *Dedesubtul cușmii des șade ascunsă chelbile.* B 1774, 15^r.

Etimologie: cf. lat. **calvia**; **călbează, gălbează**.

Vezi și *chelbos*.

CHELBOS adj. (Mold.) Bolnav de chelbe. *Muștele carele să pun pe capul celor chelboși să pun și pe masa împăratului.* B 1774, 37^r.

Etimologie: **chelbe** + suf. **-os**.

Vezi și *chelbe*.

CHEMA vb. (Trans. SV) A striga. *Cu glasul meu cătră Domnul chemai.* PS. SEC. XVIII, 57^v.

Etimologie: lat. **clamare**.

CHEMULUI vb. (Criș.) A lua în seamă, a băga de seamă. *Zece mii de oameni cădea într-o zi mcrji de armele lor și nice un fealiu de omu nu chimuluia ... nice pre sine încă nu chimuluia, nice vecinii și priiatenii săi.* C 1692, 514^r. ♦ *A păzi. S-ai pofit bunătatea mea și toată marha mea, nu aș eu ține și nu o așu chimului eu de tine, Doamne, toată.* MISC. SEC. XVII, 83^r.

Etimologie: magh. **kémelni, kémlelni**.

Cf. a d i n t a.

CHENDEU s. n. (Ban.) Șervet, ștergar. *Mantile. Kengyeu. Kendö.* LEX. MARS., 227.

Etimologie: magh. **kendö**.

CHESEA s. f. (Mold.) Vas (mic) de sticlă, cristal, porțelan, metal etc. *Ave copilul în mînă o chesea mare de aur ... și într-însa vin bun.* H 1771, 82^r—82^v; cf. H 1771, 81^v, 82^v; H 1779², 76^r.

Etimologie: tc. **kâse**.

CHETVĂLUI vb. (Criș.) A plăcea. *Dară amu ție, oame creștine, cum să-ți chetvăluiască și să-ți îngăduiască păcatele tale?* C 1692, 518^r.

Etimologie: magh. **kedvelni**.

Vezi și *cheatviș, chedve*.

CHIABUT s. n. (Mold.) Lădiță. *Întrîndu innuntru, au deschis chiabutul.* H 1771, 99^r.

Etimologie necunoscută.

Cf. sânduc, scatulcă.

CHIAIE s. f. v. **chehaia**.

CHIHAI s. m. v. **chehaia**.

CHILĂ¹ s. f. (Mold., ȚR) Măsură de capacitate. **A:** *Cumpăra ... făină, chila cite 20 galbini de aur.* N. COSTIN. **B:** *Se scumpi griul ... cit se vindea chila 12 galbeni de aur.* PAT. 1676, 17^v; cf. PAT. 1676, 175^r.

Etimologie: tc. **kile**.

CHILĂ² s. f. (Mold.) Hernie. *Având chilă impunoiată.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: sl. **kyla**, gr. **kíle**, bg., scr. **kila**.

CHILIN adj. și adv. Separat. 1. Adj. (Mold., Criș.) **A:** *I-au pus turmele chiline Pre moșii în rind, cum li să vine.* DOSOFTEI, PS. **C:** *Dumnăzău are oamini chilini de diavolul.* MOL. 1695, 90^v.

2. Adv. (Ban.) *Kilin. Seorsim.* AC, 346. ◇ (Trans. S) Loc. adv.

De chilin = separat. *Cine de chilin dintru apostoli au surzuit vreo cloambă a Credeului?* PP, 5^r; cf. PP, 39^v; EG (gl.).

Etimologie: magh. **külön**.

CHIMINI s. n. v. **cămin**.

CHINCI s. n. (Ban., Criș., Trans. SV) Comoară, tezaur. *Kincs. The-saurus.* AC, 346. *Aur și argint și chinciu mult.* C 1692, 590^r; cf. VISKI, apud TEW. ◇ Fig. *Din chinciul besearecii arătăm pentru ei facere destul.* PP, 62^r; cf. C 1692, 522^v; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW.

Etimologie: magh. **kincs**.

Cf. *hazna* (1).

CHINDINAR s. n. (Trans. SV) Măsură de greutate. *Și au aflat numai trei chindinare de aur.* ÎVM, 204^v.

Etimologie: ngr. **kentináron**.

CHINEZ s. m. (Ban.) Primar, judecător. *Judex. Kiness. Biro.* LEX. MARS., 221.

Etimologie: scr. **knez**.

Cf. birău, funogiu, jude (2).

CHİPEȘ adj. 1. (Ban.) Convenabil, cumsecade. *Kipish. Conveniens.* AC, 346.

2. (Mold.) Arătos. *Voinici chipeși.* DOSOFTEI, VS. *Asemine unor poame, carele pe dinafară arătoase și chipeșe se arată.* CANTEMIR. *Era ... om mare la trup, cinstiș, chipiș, la minte așezat.* NECULCE. *El iaste mai bogat sau ... mai chipeș decit dînsul.* DÎ, 33^r.

Etimologie: magh. **képes**. Cf. **chip**.

Cf. cilibiu (2), cînsteș (3), faieș (2), ghizdav.

CHIRIE s. f. (Mold., ȚR) Sumă plătită în schimbul folosirii temporare a unui lucru. **A:** *Plata, ce să zice chiria, să plătească indoit.* PRAV. **B:** *Plata, ce să zice chiria, să-i plătească indoit.* ÎNDREPTAREA LEGII. ◇ Loc. adj. și adv. **Cu (în) chirie** = (care este dat) pentru folosire temporară în schimbul unei plăți. **A:** *Va năimi casă în chirie.* PRAV. *Și încă au căutat cîteva case cu chirie.* NECULCE. *I-am prins cu chirii un han.* H 1771, 87^v. **B:** *Acea casă a fost prinsă cu chirie.* ÎNDREPTAREA LEGII.

Etimologie: bg., scr. **kirija**.

CHIRIGIU s. m. (Mola) Cărăuș, căruțaș, *Dind întiiu domnia acei șasezeci de bani chirigiilor.* NECULCE.

Etimologie: tc. **kiraci**.

Cf. **cociș**.

CHIȘIȚĂ s. f. (Mold., Ban., Trans. S) (Smocul de păr de la) glezna calului. **A:** *Și cură singile pînă în chișița calului*. IT 1778, 6^v; cf. IT 1778, 10^r; IT SEC. XVIII, 145^v. **C:** *Kishiczē*. AC, 346. *Cura singele oaminilor pînă în chișiță pre porțile cetății*. IT 1714, 35^v; cf. IT 1748, 194^v; IT 1779, 174^v.

Etimologie: scr. **kičica**, bg. **kitčica**.

CHITEALĂ s. f. (Mold.) Chibzuială, judecată. *Supțire la minte, iscusit la socoteală și întreg la chiteală*. CD 1698, 22^r. *Precum pașii, așe chitealele își muta*. CI, 175; cf. CI, 100, 171; CANTEMIR, HR.; CD 1770, 26^r.

Etimologie: **chiti** + suf. **-eală**.

Vezi și **chiti**, **chitire**, **chitit¹**, **chitit²**, **chititură**, **nechitit**, **răschiti**.

Cf. **chitire**, **chitit²**, **chititură**, **chiverniseală** (1) **chivernisire** (1), **sămăluință**, **sămăluire** (2), **schiverniseală**.

CHITI vb. I. (Ban.) A împodobi. *Kitesk. Orno. Kitesku-mē. Ornor. AC, 346; cf. LEX. MARS., 232.* ♦ (Trans. SV) A aranja, a rindui. *Stelele care l(e)-ai chitit frumos*. VCC, 21; cf. VCC, 18, 42.

2. (Mold.) A gândi, a chibzui, a pune la cale. **A:** *Nemică trupeaște să nu chitim, nice să ținem*. VARLAAM. *Cu viclesug chiteaște*. DP, 12^r. *Chitiiu preste puțină ... vreme să le vie culesul poamelor*. DOSOFTEI, VS. *Nu va socoti și va chiti precum de demoni ... îi iaste a se feri*. CD 1698, 34^r. *Oi chiti să fac aceea*. B 1774, 35^v; cf. DOSOFTEI, PS; CANTEMIR IST.; CD 1770, 41^v. // **B:** *Cu dînșii va chiti într-o credință*. PRAV. GOV. *Și cugetam noaptea, cu inima mea, chiteam și se mihnea duhul meu*. BIBLIA (1688).

Etimologie: scr. **kititi**, bg. **kitja**.

Vezi și **chiteală**, **chitire**, **chitit¹**, **chitit²**, **chititură**, **nechitit**, **răschiti**.

Cf. **răsăjdui**, **răschiti**, **sămălui** (2).

CHITIRE s. f. (Mold.) Chiteală. *Că toată învătătura și tot lucrul cu ostirdie zace spre nevointă și chitirea minții*. ALF., 29^r. ♦ Obiect al meditației, al reflecției. *Precum am îndrăgit învătătura ta, Doamne, toată dzua chitirea mea iaste*. DPRS, 159^r—159^v. ♦ Închipuire, plăsmuire. *Jiganiile însămnăază a demonilor și a răutăților chitiri*. CD 1698, 33^r.

Etimologie: **chiti**.

Vezi și **chiteală**, **chiti**, **chitire**, **chitit¹**, **chitit²**, **chititură**, **nechitit**, **răschiti**.

Cf. **chiteală**, **chitit²**, **chititură**, **chiverniseală** (1), **chivernisire** (1), **sămăluință**, **sămăluire** (2), **schiverniseală**.

CHITIT¹ adj. I. (Ban.) Împodobit. *Kitit. Ornatus*. AC, 346; cf. LEX. MARS., 232.

2. (Mold.) Chibzuit, isteț, priceput. *Tu ești un om foarte chitit*. B 1774, 36^r.

Etimologie: **chiti**.

Vezi și **chiteală**, **chiti**, **chitire**, **chitit²**, **chititură**, **nechitit**, **răschiti**.

Cf. **hitru** (1), **ocoș**, **răsăjduitor**, **sămăluitor**.

CHITIT² s. n. (Mold.) Chiteală. *Să țină cu postul și cu ruga și cu chititul s(oi)ntelor scripturi*. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: **chiti**.

Vezi și **chiteală**, **chiti**, **chitire**, **chitit¹**, **chititură**, **nechitit**, **răschiti**.

Cf. chiteală, chitare, chititură, chiverniseală (1), chivernisire (1), sămăluință, sămăluire (2), schiverniseală.

CHITITURĂ s. f. (Mold.) Chiteală. *Că de n-ar hi că leagea ta chititura mea iaste, atunci amu perit aş fi in smerenia mea.* DPSR, 159^r.

Etimologie: **chitit** + suf. -ură.

Vezi și chiteală, chiti, chitare, chiti¹, chiti², nechitit, răschiti.

Cf. chiteală, chitare, chitit², chiverniseală (1), chivernisire (1), sămăluință, sămăluire (2), schiverniseală.

CHIȚORAN s. m. (ȚR) 1. Șoarece de câmp. *Chițoranul și hameleon și nevăstuica și șopirla și șomicul.* BIBLIA (1688).

2. Cîrțiță. **B:** *Kroti. Chițoran.* LEX. 1683, 28^r. *Poți să aseameni minciuna pre chițoran.* FL. D 1700, 51^v. // **C:** *Poți să asameni minciuna pre chițoran, carele n-are ochi și pururea merge dedesuptul pămîntului.* FL. D 1764, 34^v.

Etimologie necunoscută.

Cf. guziu, sobol (2), șomic (3).

CHIURECHI s. n. v. curechi.

CHIVERNI vb. (Mold.) A conduce, a governa. *Iară ca un măiestru chivernitoriu o chivernia.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: gr. **kyverno**.

Vezi și chiverniseală, chivernisi, chivernisire, chivernisit, chivernisitor, chivernitor, nechivernisit, schiverniseală, schivernisi.

Cf. chivernisi (1), hătmăni, isprăvnici, schivernisi (1).

CHIVERNISEALĂ s. f. 1. (Mold., ȚR, Trans. SV) Conducere, guvernare, administrare. **A:** *Tocmit-au boteriile mari în sfat, de chiverniseala țării și a pămîntului Moldovei.* URECHE. *Iară a celor înțelepți politici chiverniseală iaste ca nici în frica fricosului să cadză, nici în norocul nărocosului să ispitească.* CI, 173; cf. NCL II, 290; PSEUDO-COSTIN; CANTEMIR, HR.: PSEUDO-MUSTE. **B:** *Te-au luminat Dumnezeu de ai aflat chiverniseala acelor trei pungi.* ANTIM; cf. R. POPESCU; MINEIUȚ (1776). **C:** *Bogăție multă și fără chiverniseală.* ÎF, 72^r. ◆ (ȚR) Organizare, aranjament. *Cu nici o chivernisală ostășască nu iaste leasne a lua cetatea.* IR 1755, 23^v; cf. R. POPESCU. ◆ (Mold.) Judecată, chibzuință. *Nu bună socoteală în chivernisala ta pui, ce numai ceale ce spre rău mîrg gindești.* CD 1698, 11^v. *Întăleapta chivernisala sa.* NCL II, 291; cf. CD 1698, 21^r; CD 1770, 13^r, 24^v.

2. (Mold., ȚR) Agonisire, subsistență. **A:** *A ara, a sămăna, oia a lucra, neșușitorie a face, carile toate pentru a omului chiverniseală sint.* CD 1698, 39^r. *Numai pentru chiverniseală slujăscu la frinci.* IM 1754, 6^v; cf. CD 1698, 27^v, 44^v; CI, 170; CD 1770, 32^v, 39^r, 44^v; H 1771, 92^r; BUCOAVNĂ 1775, 61^r. **B:** *Numai pentru chiverniseală slujăscu la frinci.* IM 1730, 10^v.

Etimologie: **chivernis** + suf. -eală.

Vezi și chiverni, chivernisi, chivernisire, chivernisit, chivernisitor, chivernitor, nechivernisit, schiverniseală, schivernisi.

Cf. chivernisire; hotnologie; chiteală, chitare, chitit², chititură, sămăluință, sămăluire (2), schiverniseală; agonisită (1).

CHIVERNISI vb. 1. (Mold., ȚR, Trans. S) A conduce, a guverna, a administra. **A:** *Nevoiesc cu ostrdie să chivernisească țările sale.* M. COSTIN. *Cu mare filosofie lupul viața sa își chiverniseaste.* CI, 98. *Prin adincul înțelepciunii tale toate le chivernisești.* MOL. 1754—1762, 29^f. *Lăsă la Stocolm un divan de epitropi ca să chivernisească țara lui.* VP, 52^f; cf. DOSOFTEI, VS; CANTEMİR, DIVANUL; PSEUDO-AMIRAS; NECULCE; CANTA. **B:** *Chivernisești și bine oblăduiești.* BIBLIA (1688). *Acela care nu-ș poate chivernisi casa lui nu poate chivernisi pre altul.* FL. D 1700, 40^v; cf. R. POPESCU; MINEIUL (1776). **C:** *Ingerii ... chivernisesc acea după noi erarhie.* IOAN ZOBA, RÎNDUIALA DIACON-STVELOR; cf. IR 1757, 13^f; MCCR, 18. ♦ **A se conduce, a se călăuzi.** **A:** *A te chivernisi la greale vremi nu poți.* M. COSTIN. *Domnul cunoaște gindurile oamenilor ... cu dumnezeiescul duh nechivernisindu-să.* AR, 36^v; cf. PSEUDO-COSTIN; NECULCE. **B:** *Dumnezeu, după ce a făcut lumea, a orinduit să se chivernisească cu lege.* ANTIM. **C:** *Cel ce se chiverniseaște rău ades să să sfătuiască.* FL. D 1764, 45^v.

2. (Mold.) A aranja, a pune la cale. *A scos tuiurile și corturile afară din Iași ... ca să mai chivernisească lucrul ceva înainte.* NECULCE; cf. PSEUDO-AMIRAS. ♦ Fig. *A face rău cu premeditare. Lasă toată treaba asupra mea și eu îl voi chivernisi pe Abul-Casim de și comora îi vom lua și viața, cu meșterșug supțire.* H 1771, 97^f. ♦ **A se tocni. Și așa să chivernisiia unul cu altul.** CA, 85^f.

3. (Mold., ȚR) A purta de grijă, a asigura mijloacele de trai. **A:** *Va chivernisi și pe oamenii mortului, că au rămas nechivernisiți.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU. *Datoria nacealnicilor ... ca să chivernisească pentru olină și folosul cel bun a supușilor lor.* BUCOAVNĂ 1775, 44^v; cf. DOSOFTEI, MOL.; CD 1698, 27^f; CANTEMİR, IST.; PSEUDO-MUSTE; NECULCE; AR, 4^f; CD 1770, 32^v; BUCOAVNĂ 1775, 43^v; H 1779², 77^f. ◇ (Fig.) *Aferim! aferim! adecă: bine m-ați chivernisit.* AXINTE URICARIUL. **B:** *Nu te rog să-mi chivernisești viața, că am eu cu ce trăi.* ANTIM.

Etimologie: gr. *kyvernó*, aor. *kyvernísa*.

Vezi și *chiverni*, *chiverniseală*, *chivernisire*, *chivernisit*, *chivernisitor*, *chivernitor*, *nechivernisit*, *schiverniseală*, *schivernisi*.

Cf. *chiverni*, *hătmăni*, *isprăvnici*, *schivernisi*; *rindălui*.

CHIVERNISIRE s. f. 1. (Mold., ȚR, Trans. SE) Conducere, guvernare, administrare. **B:** *Avînd domnia pace și liniște, se afla asupra treburilor și chivernisirilor țării.* R. GRECEANU; cf. ANTIM. **C:** *Mai bine este bogatului a avea bogăția sa spre chivernisire decît spre stăpinire.* EG, 108. *Toate cnejile rusești cu bună chivernisire și înțelepciune le-au chivernisit.* IR 1757, 13^f. ♦ *Chibzuință, rațiune.* **A:** *Fietecine cel ce om să numeaste și cu chivernisirea întregii minți să slujaște ... să socotească.* CD 1698, 42^v; cf. CD 1770, 53^f.

2. (ȚR) Agonisirea mijloacelor de trai. **B:** *Veniturile de toate părțile, spre chivernisirea și hrana călugărilor.* MINEIUL (1776). ♦ (Mold.) Economisire. **A:** *Ori ca să arati vitejie, ori pentru chivernisire ... nevrînd să fie ațitia orăjmasi în casa sa.* VP, 57^v.

Etimologie: *chivernisi*.

Vezi și *chiverni*, *chiverniseală*, *chivernisi*, *chivernisit*, *chivernisitor*, *chivernitor*, *nechivernisi*, *schiverniseală*, *schivernisi*.

Cf. *chiverniseală*; *hotnogie*; *chiteală*, *chitare*, *chitit²*, *chititură*, *sămăluință*, *sămăluire* (2), *schiverniseală*; *agonisită* (1).

CHIVERNISIT adj. (Mold.) Înzestrat cu cele necesare traiului. *Pe oameni îi iubea și dorea să îi vadă chivernisiți*. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

Etimologie: **chivernisi**.

Vezi și *chiverni*, *chiverniseală*, *chivernisi*, *chivernisire*, *chivernisitor*, *chivernitor*, *nechivernisit*, *schiverniseală*, *schivernisi*.

CHIVERNISITOR s. m. (Mold., Trans. SE) Conducător, circumitor, administrator. A: *Eparh și chivernisitoriu a toată Igrîia*. VP, 69^v; cf. CANTEMIR, IST.; PSEUDO-AMIRAS; NECULCE; AR, 43^f; VP, 73^f. ◇(Adjectival) *Un bun chivernisitoriu părinte*. CD 1698, 27^f; cf. NECULCE; CD 1770, 24^f. C: *Poate fi vreun chivernisitor, iar nu stăpînitor*. EG, 110.

Etimologie: **chivernisi** + suf. *-tor*.

Vezi și *chiverni*, *chiverniseală*, *chivernisi*, *chivernisire*, *chivernisit*, *chivernitor*, *nechivernisit*, *schiverniseală*, *schivernisi*.

Cf. *chivernitor*, *hotnog* (2), *ispravnic* (1), *nacealnic*, *povață*.

CHIVERNITOR s. m. (Mold.) Conducător. *Iară ca un măiestru chivernitoriu o chiverniia*. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: **chiverni** + suf. *-tor*.

Vezi și *chiverni*, *chiverniseală*, *chivernisi*, *chivernisire*, *chivernisit*, *chivernisitor*, *nechivernisit*, *schiverniseală*, *schivernisi*.

Cf. *chivernisitor*, *hotnog* (2), *ispravnic* (1), *nacealnic*, *povață*.

CIBOTĂ s. f. v. *ciobotă*.

CICILI vb. (Trans. SV) A lustrui, a dichisi. *Din măduha în ea băgată, Facă-și, carii capu ciclesc, Pomadă și sopon de Anglia*. OG, 390.

Etimologie: cf. *cicea*.

CIHODAR(IU) s. m. v. *ciohodar*.

CILIBILIC s. n. (Mold.) Gentilețe. *Cunoști tu vreunul ca să fii asămine ca mine la măriri și la îndurare și la cilibilic?* H 1779¹, 146^v.

Etimologie: tc. **celebilik**.

Vezi și *cilibiu*.

CILIBIU adj. și s. m. (Mold.) 1. Adj. și s. m. Nobil, distins. [Italianii] *sînt subțiri, pentru aceea le zic gentilomi, cum zic grecii, celebii*. M. COSTIN. *Cu mare omenire, pentru aceia le dzic gintiloni, cum zic grecii, celebii*. NCL I, 40. *O, ce cilibii și împărătești fapte!* B 1774, 10^v.

2. Adj. Fin, grațios. A: *Cu cît ti lua mai mult sama, atîta o afla mai frumoasă și mai cilibie*. H 1771, 101^f; cf. B 1774, 8^v. // C: *Că te văz că ești cuminte, O cucoană zulfie, Frumoasă și cilibie*. MISC. 1778, 37^v.

Variante: **celebitu** (M. COSTIN; NCL I, 40; B 1774, 8^v).

Etimologie: tc. **celebi**.

Vezi și *cilibilic*.

Cf. *chipeș* (2), *cinsteș* (3), *faieș*, *ghizdav*.

CIMILI vb. (Mold.) A tilcui; a semnifica. *Multe cimileaste această pildă*. VARLAAM.

Etimologie necunoscută.

Vezi și *cimilitură*.

CIMILITURĂ s. f. (Mold.) Ghicitoare, șaradă. *Din rostul meu voi scoate pilde și cimilituri*. DOSOFTEI, PS. *Multe cuvinte și tilcui filo sofești și cimilituri*. E 1779, 10^v; cf. DOSOFTEI, VS; NCL I, 49.

Variante: **ciumilitură** (DOSOFTEI, PS; DOSOFTEI, VS).

Etimologie: **cimili** + suf. *-tură*.

Cf. *gîcitoare*, *gîcitură*.

CIMPOIAȘ s. m. (Mold., Criș.) Cîntăreț din cimpoi. **A:** *Aron-Vodă... nu se sătura de curvării, de giucat, de cimpoiăși*. URECHE. **C:** *A să veselii și cu cimpoiăși și cu alături drăcești*. AA 1778, 9^r.

Etimologie: **cimpoi** + suf. *-aș*.

CINGHIASĂ s. f. (ȚR) Cinghie. *Cinghiasă se cheamă muierile care cîntă pe la veselii cu tambura*. ÎNDREPTAREA LEGII.

Etimologie: **cinghie**.

Vezi și *cinghie*, *cinghireasă*.

Cf. *cinghie*, *cinghireasă*.

CINGHIE s. f. (Mold., ȚR) Cîntăreață și dansatoare. **A:** *Veniră cinghii de giucară foarte frumos*. H 1779², 76^r. **B:** *Mai nainte de ce vor intra cinghiile sau măscăricii care fac glume*. ÎNDREPTAREA LEGII. ◇ (Adjectival) *Urechile care ascultă și iau aminte cu de-adins cîntecule muierilor celor curve și cenghii*. EV, 22; cf. EV, 92.

Variante: **cenghie** (EV., 22).

Etimologie: tc. **çengi**, scr. **çengija**.

Vezi și *cinhiasă*, *cinghireasă*.

Cf. *cinghiasă*, *cinghireasă*.

CINGHIREASĂ s. f. (ȚR) Cinghie. *Cinghirease, jucătoare*. ST. LEX., 273.

Etimologie: v. **cinghie**.

Vezi și *cinghiasă*, *cinghie*.

Cf. *cinghiasă*, *cinghie*.

CINIE¹ s. f. **1.** (Mold.) Unealtă. **A:** *Cindu să vor găsi scări, pre unde s-au suit, sau alte cinii (meșteșugure MUNT.) carele slujesc la desciuat*. PRAV. *Și adusă Esop vulturii și copiii<i> cu toate cinile*. E 1779, 18^v; cf. DOSOFTEI, VS; CANTEMIR, IST.; CANTEMIR, HR. // **B:** *Fieștecare oînător își gătește sculele și cinile meșteșugului său*. ANTIM.

2. (ȚR) Făcătură, vrajă. *Neprelestitul acesta... gonind cinia dracului, ieși nevătămat*. MINEIUL 1776).

Etimologie: sl. **činiže (1)**; scr. **čini(2)**

Cf. *sir*; *boboaănă*, *bobonoșag*.

CINIE² s. f. (Mold.) Decorațiune de faianță. *Au făcut... curțile ceale domnești... casele cele cu cinii, grădini, grajduri*. M. COSTIN; cf. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

Etimologie: tc. **çini**.

CINSTE s. f. În loc. adv. (Ban., Trans. SE) În **cinste** = zadarnic, gratuit. *Iară puii cunosc pre mumi-sa ceaea ce le-au ouat... iară ceaea ce le-au clocit ea rămîne numai cu munca în cinste*. FL. D 1693, 32^v. *Do, dono. Dau în cinste*. Ajándékozok. LEX. MARS., 200.

Etimologie: sl. **čisti**.

Cf. *afetele (de ~)*, *har (în ~)*, *hieba (în ~)*, *ză lud (în ~)*.

CINSTEȘ adj. **1.** (Mold., Trans. SE) Cinstit, onest. **A:** *De urmează pre cel cinsteș, cinsteș este, și cine urmează pre cel rău, rău este*. M. COSTIN. *Face la oameni gînduri și înalte priceperi, gingași, cinsteși, îndreptători*. CAL. 1762, 241^v; cf. CANTEMIR, HR. ◇ (Adverbial) *Nu rău și fără socoteală, ce bine și cinsteș este de viețuit*. CANTEMIR, IST. **C:** *Face la*

samini mari ginduri și inalte priceperi, gingaș, cinsteș, rinduială mare. CAL. 1733, 27.

2. (Mold.) Demn de respect. *Dzăule cinsteșule.* DOSOFTEI, VS; cf. CANTEMIR, IST.

3. (Mold.) Arătos, chipeș. *La stat sprinten și cinsteș.* DOSOFTEI, VS. *Antioh-Vodă... era om mare la trup, cinștiș, chipiș, la minte așezat.* NECULCE; cf. N. COSTIN; AXINTE URICARIUL; CANTEMIR, HR.; PSEUDO-MUSTE.

Etimologie: **cinste** + suf. *-eș*.

Vezi și *cinsteșie, necinsteș*.

Cf. *pravednic; chipeș (2), cilibiu (2), faieș (2), ghizd a v.*

CINSTEȘIE s. f. (Mold.) Omenie, bună-cuviință. *Cinsteșia omenească.* CANTEMIR, HR.

Etimologie: **cinsteș** + suf. *-ie*.

Vezi și *cinsteș, necinsteș*.

CIOBAN s. m. (Mold., ȚR) Păstor. **A:** *Ciobanii... pre un cot la pămint lăsați era.* CANTEMIR, IST. *Iar în urma lui îndată au nimerit niște ciobani.* IT 1778, 1^v. ◇ S. comp. **Steaua ciobanului** = luceafărul de seară. *Steaua care întâiu se arată de cu seară, steaua ciobanului.* CANTEMIR, IST. **B:** *Acei doi ciobani îl duseră la sălașul lor.* LET. ȚR, 53^v; cf. LET. ȚR, 53^r, 54^r. // **C:** *Iară un cioban îl întrebă: „Unde mergi, lupule, așa tare?”* AA 1773, 135^v.

Etimologie: tc. **çoban**.

CIOBOATĂ s. f. v. **ciobotă**.

CIOBOTAR s. m. (Mold.) Cizmar. **A:** *A petreace în Iopii la un Simon oarecarele ciobotar.* AP. 1646, 33^r; cf. DOSOFTEI, VS; NECULCE. // **C:** *Acea vulpe în toate nopțile intra într-un târgu pre fereastra unui ciobotari.* S, 117^v. *Csobotar, Suttor.* AC, 332. **B:** *Din câte minciuni au rămas, toate... le-au dat ciobotariului și pentru aceasta sînt toți meșterii mincinoși, iar mai mult decît toți ciobotarii.* E 1748, 25^r.

Etimologie: **ciobotă** + suf. *-ar*.

Vezi și *ciobotă*.

CIOBOTĂ s. f. (Mold.) Gheată, cizmă. **A:** *Să fie încălțați cu ciobotele lor.* CRON. 1689, 48^v. *Trăgîndu-i cibotele, numai cu călțuni au fost încălțat.* AXINTE URICARIUL; cf. CRON. 1707, 44^v; CRON. 1732, 37^r. // **C:** *Ciobotă. Calceus.* AC, 332. **B:** *Sapogi. Cizme, cioboate. Sapogă. Cizmă, cioboată.* LEX., 239^r; cf. LEX. 1683, 13^v, 60^r; LUMINĂ.

Variante: **cibotă** (AXINTE URICARIUL), **cioboată** (LEX., 239^r).

Etimologie: ucr. **čoboty**.

Vezi și *ciobotar*.

CIOCODNIȚĂ s. f. v. **ciocotniță**.

CIOCOTNIȚĂ s. f. 1. (ȚR, Ban., Trans. SV) Flecar. **B:** *Șepotnik, ciocotnița, balamut.* ST. LEX., 273. *Șepotnik. Ciocotniță.* LEX. 1683, 83^r. **C:** *Ciocotnițe iscoditoare grăind cealea ce nu se cade.* N TEST. (1648). *Csokotnică. Garrulus.* AC, 332.

2. (ȚR) Defăimător, piriș. *Klevetnikă. Ciocotniță, piriș.* LEX., 110^r.

3. (ȚR, Trans. SV) Parazit. **B:** *Pritrapeznik, ciocotnița, lingător, mesar care păzește masa.* ST. LEX., 273. *Cela ce păzește mesele altora, ciocotnița, lingătoriu.* LEX. 1683, 50^r. **C:** Cf. N TEST. (1648).

Variante: **ciocodniță** (N TEST. 1648).

Etimologie: **ciocoti** + suf. *-niță*.

Vezi și *ciocotniți*.

Cf. *balamut, blojeritor, mozavir, ocarnic* (2).

CIOCOTNIȚI vb. (ȚR) A (se) *linguși. Pentru cel bogat... nu ciocotnițeași la el pină ieri și-l lăudai?* MĂRG. 1691, 20^r; cf. MĂRG. 1746, 20^r.

Etimologie: **ciocotniță** + suf. *-i*.

Vezi și *ciocotniță*.

Cf. *amăguli, șutili*.

CIOHDAR s. m. v. **ciohodar**.

CIOHDAR s. m. (Mold., ȚR) 1. Slugă la un vizir sau la un pașă.

A: *Rămas-au hanul cu tătarii și pașa numai cu ciohodarii.* AXINTE URICARIUL. *Îndată au poruncit vezirul acelor doi ciohodari.* H 1771, 97^v; cf. PSEUDO-MUSTE; IM 1754, 10^v; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU; H 1779², 86^v. B: *Avea lingă dinsul șase ciohodari, iară în cojoace îmbrăcați.* IM 1730, 16^f.

2. Slujitor domnesc, lacheu al palatului. A: *L-au pus în caretă domnească cu șase cai și cu ciohodari.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU; cf. AXINTE URICARIUL; GHEORGACHI. B: *Să-i lase numai cămăraș și ciohadariu, iar alt grec lingă el nu-i mai trebuie.* ANON. CANTAC.; cf. LEX. 1683, 57^v.

Variante: **cihodar(iu)** (AXINTE URICARIUL; ANON. CANTAC.), **ciohdar** (AXINTE URICARIUL), **ciuhodar** (PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU; H 1779², 86^v).

Etimologie: tc. **çuhadar**.

CIORAP s. m. (Mold., ȚR) Obiect de îmbrăcăminte care acoperă piciorul. A: *Plata păcatului ca despletitura ciorapului fiind.* CANTEMIR, HR. *Răpia cine ce putea... cine cerapi, cine călțuni, cine pălării.* IM 1754, 75^f. B: *Răpia cine ce putea... cine cearapi, cine călțuni, cine pălării.* IM 1730, 106^f.

Variante: **cearap** (IM 1730, 106^f), **cerap** (IM 1754, 75^f).

Etimologie: tc. **çorap**.

CIORBAGIU s. m. (Mold., ȚR) Ofițer de ieniceri. A: *Enicer-Aga au strîns ciorbagii.* PSEUDO-COSTIN; cf. AXINTE URICARIUL; IM 1754, 71^v. B: *Au tremis Gebegî-Bașa... și pre alți din ciorbagii de au apucat porțile cetății.* IM 1730, 100^v.

Etimologie: tc. **çorbacl**.

CIORDAR s.m. (Ban.) Păzitor de vite. *Csordar. Pastor gregis.* AC, 332.

Etimologie: **ciurdă** + suf. *-ar*.

Vezi și *ciurdă*.

CIORDĂ s.f. v. **ciurdă**.

CIREADĂ s.f. (Mold., ȚR) Grup de vite cornute mari. A: *Boarii ce pasc ciredzi.* PRAV. *Să făcea ciredzi de boi de negoțu.* NCL II, 298; cf. DOSOFTEI, PS; NECULCE. B: *Cirezile boilor tăi.* BIBLIA (1688); cf. ÎNDREPTAREA LEGII. ♦ Grup de vietuitoare; ciopor, roi, stol. A: *Cirezi de cerbi și de ciute.* DOSOFTEI, PS. B: *Acealeași vedem întru ceale necuvințătoare, în albini, în cocori și într-alte cirezi ale dobitoacelor.* II 1771, 19^f.

Variante: **ceradă** (ÎNDREPTAREA LEGII; NECULCE).

Etimologie: sl. **črěda**.

Cf. *ciurdă*.

CIST s.n. v. **cest**.

CIȘME s.f. v. **cișmea**.

CIȘMEA s.f. (Mold.) Fintină. *Și au făcut și o cișme, adecă fintină, în zidiul bisericii*. PSEUDO-COSTIN, 26^v. *Și îndată au mers la ceșme*. H 1771, 87^r; cf. NECULCE; H 1779², 80^r.

Variante: **ceșme** (H 1771, 87^r), **cișme** (PSEUDO-COSTIN, 26; H 1779², 80^r).

Etimologie: tc. **çeșme**.

CIUBĂR s.n. (Mold., Ban.) Hirdău. **A**: *Era acolo cofe de piatră șearse . . . de încăpea ciubeare cîte două și cîte trei*. DM, 39^r; cf. M. COSTIN; NECULCE, apud TEW. **C**: *Csuběr*. AC, 333. *Scaphium*. *Cseber*. *Csobör*. LEX. MARS., 244. // **B**: *7 ciubară de vin*. LET. 1758, 115^r.

Etimologie: bg. **čebăr**. Cf. magh. **esöbör**.

CIUHODAR s.m. v. **ciohodar**.

CIUMILITURĂ s.f. v. **cimilitură**.

CIURDĂ s.f. (Ban., Trans. SV) Grup de vite cornute mari. *Csordé*. *Grex*. AC, 332. *Csorda boilor*. PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW. *Am ciurdă de boi*. OG, 374.

Variante: **ciordă** (AC, 332; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW).

Etimologie: magh. **csurda**, **csorda**.

Vezi și **ciordar**.

Cf. **cireadă**.

***CÎNDAI** adv. și conj. (Mold.) **1**. Adv. Cîndva; cumva. **A**: *Cîndai să nu-l him scîrbit în ceva*. VARLAAM. *Iaste fratele meu flocos, iară eu sint neated, cîndai să nu mă achipăiască părintele*. DP, 16^v. *Lui Leon i se făcu milă de el și-l trăgea de mînă . . . cîndai va afla apă să-l adăpe*.

MÎNTUIREA PĂCĂTOȘILOR; cf. ȘAPTE TAINE; PRAV.; DOSOFTEI, PS; DOSOFTEI, VS; CANTEMIR, IST. // **B**: *La urechile celui fără de mînte nimica nu zice, ca nu cîndai să batjocorească pre cele înțelepte ale tale*. BIBLIA (1688); cf. ÎNDREPTAREA LEGII. **C**: *Iată, stau înaintea ușii mele și bat, cîndai doară va auzi cineva glasul mieu*. APOC., 115^r.

2. Conj. Cînd, dacă. **A**: *Cîne știe cîndai va-ntoarce și-i va căi? DOSOFTEI, PARIMIAR; cf. PRAV. // **B**: *Cîndai să* (MUNT. *cîndai doar se*) *va fi îndemnat: fata . . . , atunce silitoriul să nevoiaște numai să o înzestreadze*. PRAV.; cf. BIBLIA (1688).*

Etimologie: **cînd** + **-ai**.

Vezi și **cîndailea**.

Cf. **cîndailea**.

CÎNDAILEA adv. (Mold.) Cumva, poate. *Cîndailea părea-să-va cuiva*. CANTEMIR, HR.

Etimologie: **cîndai** + **-lea**.

Vezi și **cîndai**.

Cf. **cîndai**.

CÎNTA vb. (Trans. N) **A** (se) jeli, a plînge. *Vrednicu-s tăt să mă cînte*. CÎNTECE, 8^r. *Io-s acela care mă cînt și mă izbesc ca frunza ghie vînt*. CÎNTECE, 6^v.

Etimologie: lat. **cantare**.

Cf. **boci**, **glăsi**, **olecăi**, **ruguci**¹.

CÎRJOB adj. v. **gîrjob**.

CÎȘTIGA vb. (Ban.) **A** se îngriji. *Kështig*. *Procuo* [*Habeo*. *Possideo*. *Solicitus sum*]. AC, 345.

Etimologie: lat. **castigare**.

Vezi și *ciștigă*, *inciștiga*.

Cf. *gîndi*, *inciștiga*.

CIȘTIGĂ s.f. (Ban., Criș., Trans. SV) Grijă. *Spre sine ș-au lăsat surumanul ciștiga sa*. PSALT. (1651). *Cu ciștigă pirtiu au scobit*. VCC, 18. *Keshtigē. Sollicitudo*. AC, 345; cf. MOL. 1695, 97^r; MISC. SEC. XVII, 52^v, 60^v, 108^r.

Etimologie: **ciștiga**.

Vezi și *ciștiga*, *inciștiga*.

CLEAT s.n. (ȚR, Ban.) Cămară. **B:** *Kamara. Celar, cămară, cleat*. LEX. 109^r. **C:** *Klēt*. AC, 346.

Etimologie: bg. **klēt**. Cf. scr. **klījet**.

Cf. *celar*, *sclip*.

CLEVETĂ s.f. (Mold.) Vorbire de rău. *Clevete, ... fătării, ... zavistii și alte pohte reale*. VARLAAM. *Nici clevetei pricină să dăm*. CANTEMIR, HR.; cf. DOSOFTEI, PS; DOSOFTEI, MOL.

Etimologie: sl. **kleveta**.

Cf. *balamuție*, *blojeritură*, *blojitură*, *mozavirie*, *ponos*.

CLIC s.n. (ȚR) Chiot de bucurie. *Aud strigare dimineață și clic în amiazăzi*. BIBLIA (1688).

Etimologie: sl. **klikū**.

Vezi și *clicuti*.

Cf. *haslă*.

CLICUI vb. (ȚR) A chiui. *Norodul clicuia cu glas mare*. BIBLIA (1688).

Etimologie: **clie** + suf. *-ui*.

Vezi și *clie*.

CLIT s.n. (Mold.) Teanc, vraf. *Și pusără deasupra lui un clit de leamne*. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: ucr. **klitl**.

CLIUCER(IU) s.m. v. **clucer**.

CLONDIR s.n. (Mold., ȚR) Vas de sticlă cu gîtul scurt și strîmt. **A:** *Răpia cine ce putea . . . cine sticle, cine clondire, cine păhare*. IM 1754, 75^v. **B:** *Lagvica. Plosca. Clondir*. MARDARIE, 169. *Luind Moisi jumătate de sînge, turnă în clondir*. BIBLIA (1688); cf. LEX. 1683, 82^r; IM 1730, 106^r.

Etimologie: ngr. **klontiri**. Cf. bg. **krondir**.

Cf. *canciol*.

CLUCER s.m. (Mold., ȚR) Boier însărcinat cu aprovizionarea curții domnești. **A:** *Clucer mare, ispravnic pre beciurile domnești, pre unt, pre miere și pre colacii ce vin de la orașe*. URECHE. *Și Constantin, ce au fost clucer*. PSEUDO-COSTIN, 11^v; cf. GHEORGACHI. **B:** *Atunci au perit Badea cliucerul Buzescul*. LET. ȚR, 31^v; cf. R. POPESCU; LET. ȚR, 36^v.

Variante: **cliucer(iu)** (LET. ȚR, 31^v, 36^v).

Etimologie: sl. **ključari**.

Cf. *sluger*.

CLUCSĂ s.f. (ȚR, Trans. SV) Cursă. **B:** *Teneta. Clupse*. MARDARIE-256. *O păsărea se prinse în clucsă și plîngea*. E, 1717, 173^r; cf. MARDARIE, 252; E 1717, 171^v. **C:** *Îndată diavolul pusă o clucsă în drum*. FL. D 1764, 46^v.

Variante: **clupsă** (MARDARIE, 252, 256).

Etimologie: bg. **kluksa**. Cf. sâs. **Klux**.

Cf. *capcană, măiestrie, pruglă, silță, zăbroană.*

CLUPȘĂ s.f. v. **clucsă**.

COBOC s.n. (Mold.) Pahar mare. *Cuparul le drege cite un coboc de vin... boierii... merg de fac mulțămită domnului, bind cite un pahar de vin din cele mici..., dar citeodată rinduește domnul de beau iar cu cobocul.* GHEORGACHI.

Etimologie: ucr. **kubok**.

COCIȘ s.m. (Ban.) Vizitiu, căruțaș. *Kocsish (kocsis). Auriga.* AC, 346. *Auriga. Kocsis. Kocsis.* LEX. MARS., 189.

Etimologie: magh. **kocsis**.

Vezi și *cociși*.

Cf. *chirigi*u.

COCIȘI vb. (Ban.) A face slujba de vizitiu. *Kocsishesk. Aurigam ago.* AC, 346.

Etimologie: **cociș** + suf. *-i*.

Vezi și *cociș*.

CODRU s.m. (Mold., Ban., Trans. SV) Munte. **A:** *Pre cimpi și pre codri.* VARLAAM; cf. DOSOFTEI, VS **C:** *Kodru. Munte. Peduré.* AC, 342. *Și naltele codrilor ale lui sint.* PS. SEC. XVIII, 47^r.

Etimologie: lat. ***quodrum**.

COLB s.n. (Mold.) Praf. *Să scuture bine colbul din hainele lui.* B 1774, 15^v.

Etimologie necunoscută.

COLCER s.m. (Ban.) Chelar. *Kulcsér. Claviger.* AC, 348; cf. LEX. MARS., 195. ♦ (Trans. SV) Flăcău însărcinat cu paza proviziilor în timpul unor sărbători. *Grumazu il las să bea cine-i colceriu.* OG, 390.

Variante: **culcer** (AC, 348).

Etimologie: magh. **kulesár**.

COLDUN s.m. (Mold.) Cerșetor. *Coldunii (cei ce să lasă pároși și să fac ca cum ar fi nebuni).* BUCOAVNĂ 1775, 34^r.

Etimologie: **coldan** + **colduș**.

Vezi și *colduș, colduși, coldușie*.

Cf. *colduș*.

COLDUȘ s.m. (Ban., Trans. SV) Cerșetor. *Kuldush. Mendicus.* AC, 348. *Dară coldușii? Și ei, de multe ori, nu cer cu dreptul milostenia.* PP, 85^v.

Etimologie: magh. **koldus**.

Vezi și *coldun, colduși, coldușie*.

Cf. *coldun*.

COLDUȘI vb. (Ban., Trans. SV) A cerși. *Care pentru frig, fiind lea-neș, nu ară, colduși-va la secerat, ci nimic nu va afla.* CS, 45^v. *Kulduiesk. Mendico.* AC, 348; cf. VISKI, apud TEW; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW.

Variante: **culdui** (AC, 348; cf. VISKI, apud TEW; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW).

Etimologie: **colduș** + suf. *-i*.

Vezi și *coldun, colduș, coldușie*.

COLDUȘIE s.f. (Trans. SV) Cerșetorie. *Cărare îndreptătoare spre coldușie.* CS, 45^v.

Etimologie: **colduș** + suf. *-ie*.

Vezi și *coldun, colduș, colduși*.

COLUMN s.m. v. **colun.**

COLUN s.m. (Mold., ȚR) Măgar sălbatic. **A:** *Colunii, cind li-i seate, tu-i adăpi.* DOSOFTEI, PS. *Și acolo va fi veselii pasărilor și sălașul colunilor.* ANT., 72^r; cf. CANTEMIR, IST.; CANTEMIR, HR. **B:** *Onagry, coluni.* ST. LEX., 274. *Adăpa-vo toate fiarăle cimpului, priimi-vo colunii la setea lor.* BIBLIA (1688).

Variante: **column** (ANT., 72^r).

Etimologie: sl. **kolunŭ**.

COMIS s.m. (Mold., ȚR) Boier însărcinat cu îngrijirea grajdurilor domnești. **A:** *Comisul cel mare.* PSEUDO-COSTIN, 3^r. *Manolachie Hri-soverghi comisul.* NCL II, 292; cf. URECHE. **B:** *Golescul, marele comis.* R. GRECEANU. *Vintilă comisul.* LET. ȚR, 29^r; cf. LET. ȚR, 35^v.

Etimologie: sl. **komisŭ**.

Vezi și *comisoaie, comișel*.

COMISOAIE s.f. (Mold.) Soția comisului. *Apoi au dat rind giupineselor, de la logofeteasa cea mare pînă la comisoaie.* GHEORGACHI.

Etimologie: **comis** + suf. *-oaie*.

Vezi și *comis, comișel*.

COMIȘEL s.m. (Mold., ȚR) Servitor la grajdurile domnești. **A:** *Și îmbrăcînd pașa pre doi comișei de a grajdiului în haine scumpe . . . i-au trimis.* N. COSTIN. *Și-l hrăniia acolo și numai comișulul (!) intra la dinsul.* A 1756, 5^r; cf. GHEORGACHI; H 1779², 102^r. **B:** *Iși lega chica de coadă-i și-l bătea comișălu cît putea.* R. POPESCU.

Etimologie: **comis** + suf. *-el*.

Vezi și *comis, comisoaie*.

COMÎND s.n. (Mold., Ban., Criș.) Pomană. **A:** *O babă săracă ce torcea în furcă să-și agonisească hrana și comîndul său.* CANTA. **C:** *Să face a treia zi cumînd și alămojnă după cel mort.* MOL. 1695, 46^r. *Kumënd. Exsequiae.* AC, 348; cf. MOL. 1676¹. 149^r; MOL. 1695, 80^v.

Etimologie: **comînda**.

Vezi și *comînda, comîndare*.

Cf. *alămojnă, comîndare* (2), *paos* (2).

COMÎNDA vb. (Trans. SV) A aduce jertfă. *Cu voie cumînd ție.* PS. SEC. XVIII, 37^r.

Etimologie: lat. ***commandare**.

Vezi și *comînd, comîndare*.

Cf. *pominoci*.

COMÎNDARE s.f. 1. (Trans. SV) Jertfă. *Că s-ai vrut crea comîndarea da-o-reamu. Toate arsele nu dulce-vruși. Comîndarea zeului.* PS. SEC. XVIII, 36^v.

2. (Criș.) Pomană. *Iară după moarte . . . să le faci cumîndări și prescuri.* C 1692, 503^v; cf. MOL. 1695, 78^r.

Etimologie: **comînda**.

Vezi și *comînd, comînda*.

Cf. *pominoc, alămojnă, comînd, paos* (2).

COMOARĂ s.f. (Trans. SV) Vizuină. *Ca schimenul ce iaste de lă-șuișești în comoara sa.* PS. SEC. XVIII, 32^v.

Etimologie: sl. **komora**.

Cf. *covru, mișină, peșteră*.

CONAC s.n. 1. (Mold., TR, Ban.) Popas. **A:** *Cu al doilea conac, au stat la Podul Înalt, spre Birlad.* CLM, 125^v. *La toate conacele mulțimea de țărani și de slujitori îi ieșia înainte.* NCL II, 292. *Au purces veziriul de la Stife cu toate oștile, făcînd doao conace.* IM 1754, 144^r; cf. M. COSTIN; PSEUDO-AMIRAS; IM 1754, 144^v; H 1779², 74^v. **B:** *Despre rînduiala conacelor.* R. GRECEANU. *Au purces veziriul de la Stife cu toate oștile, făcînd doao conace.* IM 1730, 203^v; cf. NEAGOE; R. POPESCU; IM 1730, 204^r. **C:** *Konak.* AC, 347. // *Să gătească conac, că vine Darie cu putearea lui.* A 1776, 93^v.

2. (Mold.) Distanța de la un popas la altul. *Spun să-l fi petrecut un conac singur Despot-Vodă.* N. COSTIN.

Etimologie: tc. **konak**.

Vezi și **conăci**.

Cf. **oturac**.

CONĂCI vb. (Mold., TR) A face popas. **A:** *Kemeni Ianoș au conăcit acolo cu oastea lui.* PSEUDO-AMIRAS. *Purcegînd de la Corinthos, au conăcit la Curteza.* IM 1754, 79^r; cf. IM 1754, 143^r, 144^r; GHEORGHICI; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU. **B:** *Conăcind pentru odihna namieșii.* R. POPESCU. *Și au conăcit cu toată ordiia.* IM 1730, 202^v.

Etimologie: **conac** + suf. **-i**.

Vezi și **conac**.

CONDEI s.n. (Mold., TR) Instrument de scris. **A:** *Eu de la inimă te mărturisesc cu condeiul meu.* VARLAAM. *Le trec cu condeiul nostru pentru zăbava.* NCL I, 39. *Și altul încă, pre carile treacă-l condeiul meu.* PSEUDO-COSTIN, 30^r; cf. DOSOFTEI, PS; CANTEMIR, HR. **B:** *Trușii. Trestie. Condeiu.* MARDARIE, 259. *Cu condeiu de fier și de plumb sau în pietri or săpa.* BIBLIA (1688). ♦ (Mold.) Paragraf al unei condici de socoteli. *Se mira boierii . . . cînd se citea anume condeile, de cele ce i-au dat pentru domnia nouă.* AXINTE URICARIUL.

Etimologie: ngr. **kondili**.

CONIHĂ s.f. (Ban.) Bucătărie. *Culina. Konyha. Konyha.* LEX. MARS., 197.

Etimologie: magh. **konyha**.

Cf. magh. **herniță**.

COPAIE s.f. (Ban.) Albie. *Copanyč.* AC, 347.

Etimologie: bg., scr. **kopanja**.

Cf. **covată**.

COPAR(IU) s.m. v. **cupar**.

COPÎRȘEU s.n. (Ban.) Sicriu. *Koperšeul. Tumba. Sepulchrum.* AC, 356.

Etimologie: magh. **koporsó**.

Cf. **coșciug (2)**, **ladă**.

COPOS adj. (Trans. SV) Chel. *Păru-l las la cei copoși deasupra de frunte.* OG, 390.

Etimologie: magh. **kopasz**.

Cf. **pleșuv**, **tîrcav**.

CORFĂ s.f. (Ban.) Coș, paner. *Corbis. Korfa. Kossár.* LEX. MARS., 197.

Etimologie: săs. **Korf**.

Cf. **coșciug (1)**, **zimbil**.

CORN s.n. (Mold.) (Fig.) Însemn al puterii, al biruinței. **A:** *Dumnezeu ce-mi este corn de mîntuînță.* DOSOFTEI, PS. *Ca un mare corn al credincioșilor s-au înălțat pre cruce fiiiul tău.* AR, 75^r. *Cela ce-ai înălțat*

cornul credincioșilor. SP, 16^r; cf. PSEUDO-COSTIN. // B: *Ai înălțat cornul credincioșilor*. MINEIUL (1776).

Etimologie: lat. **cornu**.

CORȘAG s.n. (Trans. SV) Diaree. *De corșag*. PL, 145^r.

Etimologie: magh. **kérság**.

COSTIȘ adv. (Mold., Ban.) Înclinat, pieziș. A: *Din fundul groapei un girliciu strimpt pină în fața pământului costiș scotea*. CANTEMIR, IST. C: *Kostish. Per latus. Ad latus*. AC, 347.

Etimologie: **coastă** + suf. *-iș*.

Vezi și *costișă*.

Cf. *horțiș*.

COSTIȘĂ s.f. (Mold.) Pantă abruptă. *Mearsă, luind costișa muntelui, la un sat*. DOSOFTEI, VS. *Era cuprinsă toată costișa pină pre subț pădure*. NECULCE; cf. M. COSTIN.

Etimologie: **coastă** + suf. *-ișă*.

Vezi și *costiș*.

COȘCIUG s.n. 1. (Mold.) Coș. *Adormi pre coșciugul cu smochine*. DOSOFTEI, VS; cf. NCCD (gl.).

2. (ȚR) Sicriu. B: *Luară trupul de-l băgară într-un coșciug*. NB, 184. *Și pui acoperământul deasupra coșciugului*. MĂRG. 1691, 25^v. *Și deacal oăzu beat, îl băgă într-un coșciug*. E 1717, 177^v; cf. NB, 201, 202; GI, 17^r; MĂRG. 1746, 27^v. // A: *Iară ei avea un secrei . . . umplut de alte lucruri, cit să se îngreiază ca și de un om . . .*, „Să nu vă ispitiți a face cinste coșciugului acestuia plin cu fin”. MP 1691, 18^r; cf. MP 1691, 18^r. C: *Dară coșciugul monarhului au fost larg*. ÎMP, 70^r.

3. (Mold.) Burduf. *Pre svinți ti băgară în coșciuge de bou și-i aruncară în mare*. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: sl. **kovčegŭ**, apropiat de **coș**.

Cf. *corfă*, *zimbil*; *copârșeu*, *ladă*.

COTIGĂ s.f. (Mold.) Căruță scurtă (cu două roate). *În loc de case, cotigi poartă*. URECHE. *Fără sape, fără hîrlețe, fără lopeți, fără cotige*. VP, 65^r; cf. DOSOFTEI, PS.

Etimologie: ucr. **kotyha**.

COVACI s.m. (Ban., Trans. SV) Fierar. C: *Kovács. Faber. Ferrarus*. LEX. MARS., 204, 205. *Și chemă maistori covaci, croitori*. A 1776, 104^v. // B: *Meșteri de lemn și covaci de aramă*. IT 1766, 11^r.

Etimologie: magh. **kovács**, sl. **kovači**.

COVATĂ s.f. (Mold.) Albie. *Timpă custură băbască și numai de covăți răzătoare*. CANTEMIR, HR. *Covată care frământă pine într-insa*. B 1774, 22^v.

Etimologie: tc. **kavata** (dial. **kovata**).

Cf. *copaie*.

COVRU s.n. (Mold.) Gaură în pământ servind drept adăpost; vizuină. *Un prieten implintasă un migdal lângă covrul lui*. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: cf. rus. **krov**.

Cf. *comoară*, *mișină*, *peșteră*.

CREDE vb. (Mold.) A preda, a încredința. *Mai cu credință iaste cuiva trupul fără vas oceanului a-și crede decit norocul*. CI, 97. *Marginea împărăției și hotarul cel mai în fruntea a tuturor tătarilor în mină străină nu-l putea crede*. CANTEMIR, HR.

Etimologie: lat. **credere**.

CREDINȚA vb. (Trans. SV) A logodi. *Eu o am credințat.* OG, 375.

Etimologie: **credință**. † suf. -a.

Vezi și *incredinți*.

Cf. *incredinți*, jurui (1).

CRIJAC s.m. (Mold.) Cruciat; cavalier din ordinul crucii. *Au poftit craiul [leșesc] pre Alexandru-Vodă ca să-i trimiță ajutor împotriva crijacilor la pruși. URECHE. Ocirmuitorul crijacilor.* M. COSTIN.

Etimologie: pol. **krzyzak**, ucr. **križak**.

CRIJMĂ s.f. (Mold., Trans. SV) Unguent folosit la botez. **A:** *Savanul, pindza, crijma.* DOSOFTEI, MOL. **C:** *Să ung in botez cu uloiu in piept și in grumaz, cu crișmă in creștet.* PP, 101^v.

Variante: **crișmă** (PP, 101^v).

Etimologie: sl. **križma**.

Cf. scr. ucr. **kryžma**.

CRİȘMĂ s.f.v. **crijmă**.

CRÎNG s.n. (Mold.) Cielu, curs. *Cu 4 ore mi cringul anului l-ai incununat.* DM, 12^r; cf. DOSOFTEI, VS. ♦ Soartă, destin. *Crîng.* NCCD (gl.). ♦ (Trans. SV) Direcție (de urmat). *Botezul și cina Domnului . . . trebuiaște să le slujim, și isprava și folosul lor trebuiește să le spunem și alte crînguri ale credinței direpte.* PSALTIRE (1651).

Etimologie: sl. **krōgŭ**.

CRÎȘCA vb. (Ban., Trans. SV) A scrișni, a trosni. *Kërckedz. Strideo.* AC, 345. *Iară Diaoolul . . . deade a plînge și Iadul a crișca.* IB, 42^v.

Variante: **căricea** (AC, 345).

Etimologie: formație onomatopeică.

Vezi și *scrișcătură, scrișca, scrișcare*.

Cf. *scrișca*.

CUCĂ s.f. (Mold., TR) Căciulă dată de sultan domnului la urcarea pe tron. **A:** *Nicolae-Vodă . . . au luat și cuca, după obicei, de la împărăție.* NCL II, 290; cf. CANTEMIR, IST.; GHEORGACHI. **B:** *Au venit în București, puindu-iși cuca în cap.* ANON. BRÎNCOV. ♦ (TR) Autoritate (supremă). *Să mă pui mai mare preste dînșii și le voi fi in loc de cucă.* E 1777, 72^v.

Etimologie: tc. **kuka**.

CUCULIU s.n. (Mold., Olt.) Potcap călugăresc. **A:** *Îl aflai cu haina ruptă . . . și cuculiul denainte.* DOSOFTEI, VS. **B:** *Călugărul de-și va lepăda cuculiul său.* PRAV. GOV.

Etimologie: gr. **koukoulion**, sl. **kukuli**.

Cf. *potcapoc*.

CULĂ s.f. 1. (Mold., TR) Turn, cupolă. **A:** *Chioșchiul împăratului . . . iaste in culă mare împotriva porții saraiului.* IM, 1754, 9^v. **B:** *Chioșchiul împăratului . . . este in culă mare împotriva porții saraiului.* IM 1730, 14^v.

2. (TR) Clădire fortificată. *Iară de la Sti Pavel au făcut o culă din temelie, ca să fie de strajă.* GI, 20^r; cf. ANON. CANTAC.

Etimologie: tc. **kule**. Cf. bg., scr. **kula**.

CULCER s.m. v. **colcer**.

CULDUI vb. v. **colduși**.

CUMBARA s.f. 1. (Mold., TR) Bombă, obuz, ghiulea. **A:** *Poartă la sine dumarale de cele mici, cu feștilă, de aruncă din mîni.* NCL II, 335. *Iară pe cumbaragi-bașa îl inchisease viziriul . . . pentru o cumbara ce aruncase.* IM 1754, 74^r; cf. PSEUDO-COSTIN; IM 1754, 72^r. **B:** *Iară pe cumbaragi-bașa îl inchisease veziriul . . . pentru o cumbara ce aruncase.* IM 1730, 104^r.

2. (Mold.) Mortier. *Moscarii au inceput a bate Orul din puște și din cumbarale.* NECULCE.

Variante: **bumbara** (NCL II, 335).

Etimologie: tc. **kumbara**.

Vezi și *bumbaragiu*, *cumbaragi-bașă*.

CUMBARAGI-BAȘĂ s.m. (Mold., TR) Comandantul cumbaragiilor.
A: *Pe cumbaragi-bașa îl închisease viziriul.* IM 1754, 74^f. **B:** *Mehmet-Aga ce era cumparagi-bașă împărătesc.* R. GRECEANU; cf. IM 1730, 104^f.

Variante: **cumparagi-bașă** (R. GRECEANU).

Etimologie: tc. **kumbaraci-bași**.

Vezi și *bumbaragiu*, *cumbara*.

CUMPARAGI-BAȘĂ s.m. v. **cumbaragi-bașă**.

CUMPĂT s.n. În loc. adv. (Mold., Olt., Trans. S) **Pre sub cumpăt** = pe ascuns. **A:** *Deaca se apropie cătră Hristos, pre supt cumpăt tinse cuvîni de grăi.* VARLAAM. *L-au scos . . . pre supt cumpăt îmbrăcîndu-l în haine proaste.* PSEUDO-MUSTE. **B:** *Îl trimise pe supt cumpăt la un frate al ei.* GAVRIL, NIF. **C:** *Strinseră oști pre sub cumpăt de uciseră pre Martisia.* GA, 64^v; cf. NT 1648, 200^v.

Etimologie: lat. **compitum**.

CUMPLECIUNE s.f. v. **cumpliciune**.

CUMPLET s.n. v. **cumplit**².

CUMPLICIUNE s.f. (Mold.) Cruzime; grozăvie. *Cumpliciunea celor nemilostivi.* VARLAAM. *A lui Batie cupleciune și a tatarilor vrăjmășie bărbătește au timpit.* CANTEMIR, HR.

Variante: **cupleciune** (CANTEMIR, HR.).

Etimologie: **cumpli** + suf. **-ciune**.

Vezi și *cumplit*¹.

Cf. *sirepie*.

CUMPLIT¹ adj. și adv. (Mold.) **1.** Adj. Crud; neîndurător; groaznic. **A:** *Lupi sireapi și cumpliți.* VARLAAM. *Rușine și necinste pizmașii mei să pață și muștrări cumplite.* DOSOFTEI, PS. *Aceste cumplite vremi a anilor noștri.* M. COSTIN; cf. PRAV.; N. COSTIN; NECULCE. ◇ (Substantival) *Și-au rădicat craiu șie pre acel mare cumplit, pre Atila.* N. COSTIN. // **B:** **ÎNDREPTAREA LEGII.**

2. Adv. Groaznic. *Cela ce va fura se va certa cumplit.* PRAV.

Etimologie: **cumpli**.

Vezi și *cumpliciune*.

Cf. *fricos*, *înfricat*.

CUMPLIT² s.n. **1.** (Mold.) Totalitate. *Cumplitele datoriilor meale.* DOSOFTEI, MOL.

2. (Trans. SV) În expr. **Pină în cumplit** = în veci. *Nu pină în cumplet minieși.* PS. SEC. XVIII, 40^f.

Variante: **cumplet** (PS. SEC. XVIII, 40^f).

Etimologie: **cumpli**.

CUNEALĂ s.f. (Mold.) Iepure de casă. *Au mersu pină la țara cunelilor.* B 1774, 33^v; cf. B 1774, 33^v.

Etimologie: ngr. **kouneli**.

CUNITĂ s.f. (Mold.) Impozit pe vite. *Pogonărit și cunițe, cite opt potronci de vită.* NECULCE. *Grigorie-Vodă au scos cunița cite 50 parale pe vită.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU; cf. CANTA.

Etimologie: rus. **kunica**, ucr. **kunicja**.

Cf. **văcărit**.

CUPAR s. m. (Mold.) (Ajutor de) paharnic (uneori însoțit de determinări de tipul *vel*). **A:** *Fiind cupariul cel bătrîn la Țarigrad, au tocmit lucru de domnie pentru Dabija vornic*. CRB, 160^v. *Vel cupar pune-putcâ în două pahară*. GHEORGACHI; cf. CRB, 161^r; PSEUDO-MUSTE // **B:** *Dupre aceasta greși cupariul împăratului și pitariul*. CRON. 1687-21^v; cf. CRON. 1687, 22^r. **C:** *Kupar*. AC, 349.

Variante: **copar(iu)** (CRON. 1687, 22^r).

Etimologie: **cupă** + suf. **-ar**.

Vezi și **cupărie**.

Cf. **mescător**, **paharnic**.

CUPĂRIE s. f. (Mold.) Serviciul administrației băuturilor. *De se dincea pînă afară din tîrg..., tot cu căruța cea de cupărie după dinsul*. NECULCE.

Etimologie: **cupar** + suf. **-ie**.

Vezi și **cupar**.

CURA vb. 1. (ȚR, Trans. SV) A curăța (de coajă). **B:** *Și le cură pre dinsele Iacov ... și ... să arăta ... albeața ce au curat împistrită*. BIBLIA (1688). *Să iei patlagenele și să le curi de coaja lor cea mohorită*. CARTE DE BUCATE. **C:** (Fig.) *Toate fărâdelegile mele cură*. PS. SEC. XVIII, 36^r.

2. (ȚR) A se dezvinovăți; a se scuza. *Toți să cură cu pricini*. BIBLIA (1688). *Și muiarea, iar, să cura pre șarpe*. ANTIM; cf. MĂRG. 1691. ♦ A absolvi. *Curat vei fi de jurămîntul acesta*. BIBLIA (1688).

Etimologie: lat. **colare** + **curare**.

Cf. **șuvăi**.

CURECHI s. n. 1. (Mold., Ban., Criș., Trans. SV) Varză. **A:** *Rădăcinele curechiului*. CANTEMIR, IST. **C:** *Cînd cade ceva spurcat în vasul au cu vin, au cu oloiu ... au <cu> curechiu*. MOL. 1676, 63^v. *Kurekyu*. Caulis. AC, 349. *Frunză de curechi acru*. PL, 148^r; cf. PL, 150^r.

2. (Mold.; pl.) Verdețuri. *N-au mîncat nice boburi madzări, adecă legumi, nice verdeți (marg. chiurechiuri) ... hiarte la foc*. DVS, 68^v.

Variante: **chiurechi** (DVS, 68^v).

Etimologie: lat. **colic(u)lus**.

Cf. **varză**.

CUST s. n. (Mold., Criș.) Viață, durată a vieții. **A:** *Trăgea nădeajde ... de cust mult*. VARLAAM. *Custul vieții tale să fie 100 de ani*. CD 1698, 37^r. cf. DOSOFTEI, PS; DOSOFTEI, VS; CD 1698, 16^v, 38^r, 44^r; CD 1770, 19^r, 46^v, 47^r, 55^r. **C:** *Ce-i custul omului de pre această lume?* MOL. 1695, 87^v; cf. MOL. 1695, 55^v, 88^r, 88^v, 94^r.

Etimologie: **custa**.

Vezi și **custa**.

CUSTA vb. 1. (Mold., Ban., Criș., Trans. SV) A trăi, a fi în viață. **A:** *Să custe în mulți ani*. VARLAAM. *Hainele și veșmintele cite făcea cu-nuse pînă custă*. AP. 1646, 32^v. *Au custat numai 25 de ani*. NCCD, 261; cf. DOSOFTEI, PS; CD 1698, 16^v; CD 1770, 19^r. **C:** *Nime nu poate învăța așa mult, nice custă așa îndelung*. SA, 13^r. *Iară să vei custă, rob rumanilor vei fi*. C 1692, 512^r. *Kuszt, kusztii, kuszte*. *Consevor. Vivo*. AC, 349. *Unii au custat cite 9 sute de ani*. CSOM, 1^v; cf. SA, 2^v, 14^r, 15^r, 41^v-42^r; MOL. 1695, 91^v; MISC. SEC. XVII, 4^v; CSOM., 2^r.

2. (Mold., Trans. SV) A ține în viață. **A:** *Să ne custe Domnul.* DO. SOFTEI, PS. **C:** *Pină ne va costa milostivul Dumnezeu.* SICRIUL DE AUR.

Etimologie: lat. **constare.**

Vezi și *cust.*

Cf. ilui.

CUȘCĂ s. f. (Mold.) **1.** Colivie. *Hrănește o pasăre într-o cușcă.* AXINTE URICĂRIUL. *Și în cerdac feliuri de feliuri de pasări în cușce.* H 1771, 100^v.

2. Celulă cu gratii. *Prinzînd viu pe sultan Baiazit, l-au băgat în cușca de fier.* N. COSTIN.

Forme gramaticale: pl. *cușce* (H 1771, 100^v).

Etimologie: rus., ucr. **kučka.**

CUTE s. f. (Mold.) Gresie. *Briciu ascuțit pre cute.* DOSOFTEI, PS. *Cușitul pre cute se ascute.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: lat. **cos, costem.**

D

DAVA s. f. (Mold.) Reclamație, proces. *Toate gilcecele și davalele tătarilor, cu cîte se acolisea ei de moldoveni, unii cerînd robi, alții cai, boi și alte nenumărate de tot felul de dava, ... că davalele lor nu avea sfîrșit.* PSEUDO-AMIRAS.

Etimologie: tc. **dava**.

Cf. p o n o s l u.

DĂNĂOARĂ adv. (Mold.) 1. O singură dată. *Toți minca dănăoară în dzi.* VARLAAM. *Dînăoară sau de daori în săptămînă.* DOSOFTEI, VS.

2. Într-o bună zi, la un moment dat. *Dănăoară, șezînd la casa sa supt un smochin.* VARLAAM. *De-ași grăi dănăoară.* DP, 11^v; cf. DOSOFTEI, VS. ◇ Adv. comp. **Nice dănăoară** = niciodată. *Porcul nice dănăoară nu poate căgta cătri soare.* VARLAAM. *Nice dănăoară n-au fostu giudecătoriu.* NCCD, 260; cf. PRAV.

Etimologie: **de + ună + oară**.

Cf. ș o h a n.

DĂRAB s. n. (Mold., Ban., Criș., Trans. SV) Bucată. **A:** *Un cîne duce un dărab de carne în gură.* VARLAAM. **C:** *Dintr-un dărab face foc, dintr-altul d[ă]rab își face Dumnezeu.* CAT. CALV., apud TEW. *Frustrum. Darab. Darab.* LEX. MARS., 209. ◇ Fig. *În vreama lui Neron ... supt birudalmul lor fiind jidovii un dărab de vreama.* C 1692, 512^r.

Etimologie: magh. **darab**.

Cf. ș t i u c.

DECĂSI vb. (Mold.) A se îmbulzi. *Doamne, năroadele să decăsesc și te impresoară.* VARLAAM.

Etimologie necunoscută.

Cf. b o ț i (2), î n g l o t i (2).

DEJOSI vb. (Ban.) A se umili, a se degrada. *Desosesku-mă.* AC, 334.

Etimologie: **de + jos + suf. -i**.

DESCOMPĂRA vb. v. **descumpăra**.

DESCUMPĂRA vb. (Ban., Trans. SV) A răscumpăra. *Domnul țși oa descumpăra robii.* VCC, 32. *Eximo. Descompar. Kiváltok.* LEX. MARS., 203. ◆ (Criș.) A mintui, a absolvi. *Hristos descumpără ceastă lume.* MISC. SEC. XVII, 56^v.

Variante: **descompăra** (LEX. MARS., 203).

Etimologie: cf. **cumpăra, scumpăra**.

DESETINĂ s. f. (Mold.) Impozit de zece la sută din recoltă (de miere). *La vremea desetinii li-au orînduitu de ș-au luat u o samă de bani, din im-*

prumuta ce didese. NCL II, 295. Făcut-au și alt obicei nou ... de-au dat desetină la stupi. NECULCE; cf. PSEUDO-MUSTE.

Etimologie: bg., scr. *desetina*.

DESMÎNTĂ s. f. (Trans. SV) Punere la indoială, dubiu. *Au n-ai auzit Cum el au grăit Sfint David proroc Din cea carte sfintă Ce iaste fără desmîntă?* CSOM, 4^r.

Etimologie: *desmînta*.

DETORNİ vb. (Mold., Ban.) A se întoarce; a se abate. **A:** (Fig.) *Răii se detorniră-n volnicie largă. DOSOFTEI, PS. C: Detornesk. AC, 334.*

Etimologie: lat. *detornare*.

DIATĂ s. f. (Mold., ȚR, Trans. SE) Testament. **A:** *Harta testamentului, adecă carte cu limbă de moarte, ce-i zic diata acum. DOSOFTEI, VS. După moartea tătine-meu, după diata lui, am împărțit părinteasca averi. H 1779¹, 19^v; cf. NECULCE; B 1774, 58^v, 61^v; B 1775, 108^v, 109^r, 109^v, 110^r, 112^v; B 1779, 63^v. B: *Îți va zice pentru moștenire, pentru diată. MĂRG. 1691, 21^r. Trimite ... să-i zică să facă diate pentru că nu iaste nădejde de viață. MC 8^r; cf. ANTIM; MĂRG. 1746, 22^r; PRAV. COND. (1780). C: Testament (sau diată) [titlu]. EUSTATIEVICI.**

Etimologie: ngr. *dieta*.

DIBUI vb. 1. (Trans. SV) A găsi după multă căutare. *Și de va dibui apă ca aceea, și rinduiăște vas curat. ERES., 197^v.*

2. (ȚR) A ținti. *Cu pușcă ghintuită l-au dibuit și l-au lovit în cap. R. POPESCU.*

Etimologie necunoscută.

Vezi și *dibuire*.

DIBUIRE s. f. (Trans. SV) Rătăcire, orbecăire. (Fig.) *De armeneasca dibuire. ERES., 197^r.*

Etimologie: *dibui*.

Vezi și *dibui*.

Cf. *rătăcitură*.

DIHONIE s. f. (Mold.) Vrajbă, discordie. *Fecul gilcevei și a dihonii (i) a se așta inepu. CANTEMIR, IST.*

Etimologie: ngr. *dihónia*.

Cf. calabalic, hăbrușag, invălușag, potcă, pri-goană, vâlășag, zarvă, zavistie, zăhăială.

DIUG s. n. 1. (Criș.) Cadavru, stîrv. (Fig.) *De diug și de foamete ferește-ne. MISC. SEC. XVII, 8^v.*

2. (Ban.) Miros urit. *Dugh. Foetor. AC, 335.*

Variante: *dug* (AC, 335).

Etimologie: magh. *dög*.

Cf. *iz*.

DIV s. n. (Mold.) Minune, lucru de mirare. // **B:** *Cazi în divuri ce sînt mai multe în Asia. COSM. 1766, 99^v. ◇ În expr. A fi divă = a fi de mirare. A: Nu-i divă că la turci vedem obiceiurile acestea, care au fost și la împărăția Rîmului. M. COSTIN. Ce aceia nu-i divă, că italienii tîrziu s-au scornit limba den lătiniască. NCL I, 41. ◇ Loc. adj. În divuri în chipuri = felurit, fel de fel. A: Iară pre atunci începură a să izvodî armele ceale de războiu în divuri în chipuri. CRON. 1689, 28^r. Feal de fealuri de mîncări, în divuri în chipuri de băuturi. CANTEMIR, IST. // B: Avut-au această țară mai demult în sine noroade în divuri în chipuri și ades să schimba ca și ungerii, cum sînt gheții, dachii, iazighii. COSM. 1766, 88^r.*

◇ Loc. adv. **În divuri în chipuri** = în tot felul. **A:** *Ispitind în divuri în chipuri să încapă la domnie.* M. COSTIN; cf. RAFAIL DIN DRAGOMIRNA; CI, 172.

Variante: **divă** s. f. (M. COSTIN; NCL I, 41).

Etimologie: sl. **divo**.

Cf. **mirac, miraz, șanț.**

DIVAN s. n. (Mold., ȚR) 1. Consiliu cu atribuții politice, administrative și juridice; sfat domnesc. **A:** *Vornice, dzi celui om să mai iasă la divan.* M. COSTIN. *Făcu un divan, ce să zice o sfātuire de război.* VP, 55^v; cf. NECULCE; VP, 54^t. **B:** *Iaste obicei de să vă adunat de seară în divan și să faceți puțină orație înaintea domnului.* ANTIM. *Să se fie condică curată pentru cîte să caută și să hotărâsc la divanul domni(i) mele.* PRAV. COND. (1780).

2. Judecată. **A:** *Giudețele cu mare dreptate și socoteală ... și la multe divanuri cătră vornicii cei de gloată dzicea.* M. COSTIN; cf. NECULCE; ◇ Fig. *Divanul sau gîlceava înțeleptului cu lumea sau giudețul sufletului cu trupul.* CANTEMIR, DIVANUL. **B:** *Cind veți șădea să judecați la divan.* NEĂGOE; cf. PRAV. COND. (1780).

3. Sediul al divanului (1, 2). **A:** *Divanuri, case, cerdacuri ... anume de această treabă făcute.* M. COSTIN. *Au stricat întii toate cele vechi: divanurile, spătăria până la pămînt.* PSEUDO-MUSTE; cf. NECULCE; GHEORGACHI. **B:** *În divanul cel mare suindu-să în scaunul domnesc au șezut.* R. GRECEANU. *Și-i goni pre ei de la divan.* NT 1703, 111^v; cf. IST. ȚR.

Etimologie: tc. **divan**.

DIVĂ s. f. v. **div**.

DÎRMOI s. n. (Mold.) Ciur mare. *Multe cuvinte ... și în ciur și în dirmoi cernute.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: ngr. **drymóni**, bg. **dărmon**.

Vezi și **dirmoia**.

DÎRMOIA vb. (Mold., ȚR) A cerne. **A:** *Dirmoiară și cernură, neghina de griu să aleagă nu putură.* CANTEMIR, IST. ◇ Fig. *Sfaturile greale se zbătea și lucrurile mari se dirmoia.* CANTEMIR, IST. **B:** *Toate le dirmoniră și le aleseră de neghină și de pleavă.* ÎNDREPTAREA LEGII.

Variante: **dîrmoni** (ÎNDREPTAREA LEGII).

Etimologie: **dirmoi** + suf. -a.

Vezi și **dirmoi**.

DÎRMONI vb. v. **dîrmoia**.

DOGANIE s. f. v. **dugheană**.

DOICĂ s. f. (ȚR, Ban., Criș., Trans. SV) Femeie care alăptează în locul mamei. **B:** *El îngrecă pre doica.* ÎNDREPTAREA LEGII. *Doilica. Doică.* LEX., 58^t. *Să-ți aduc o doică să ți-l hrănească.* CRON. 1736, 38^v. *Voia-ți iaste să-ți chem ție muiare doică de la jidovi?* ANT. 1766, 296^t; cf. MARDARIE, 133; LEX. 1683, 44^t; BIBLIA (1688); M 1776, 45^t. **C:** *Cu doică streină de-și va apleca pruncul ei.* CS, 99^v. *Dojkě. Nutrix.* AC, 335. *Voia ți-e să-ți aduc o muiare doică?* CRON. ante 1730, 57^t; cf. CS, 76^v, 101^v; M 1704, 83^v; M 1740, 49^v. // **A:** *Voia-ți iaste să-ți chem ție o muiare doică de la jidovi?* ANT. 1726, 215^t; cf. ANT., 75^t; B 1775, 98^v; H 1779², 81^v.

Etimologie: bg. **dojka**.

Cf. **aplecător (1), mamcă**.

DRAGOMAN s. m. (Mold., ȚR, Trans. SV) Tălmaci. **A:** *Căutară dragoman*. A 1756, 12^r. *Pe unii i-au cumpărat dragomanul*. IM 1754, 77^r; cf. M. COSTIN; AETHIOPICA. **B:** *Prelogăii. Drăgoman*. MARDARIE, 210. *Dragomanul și cu boiarii rumânești*. IM 1730, 109^r; cf. A 1734, 18^r. **C:** *Căutară dragoman*. A SEC. XVIII², 22^v.

Etimologie: ngr. **dragomános**.

Cf. **tergiman**.

DRĂPĂNA vb. (Mold.) A zgîria, a sfișia. *Pre svîntul Ammon îl spînzurără și-l drăpănară preste coaste cu chiapteni*. DOSOFTEI, VS. *Fu drăpănat* (glosat: *strujit*) *și didesupt pirjolit de foc*. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: bg. **drăpinam**.

Vezi și *drăpănare*.

DRĂPĂNARE s. f. (Mold.) Instrument de tortură, cu care se sfișie carnea. *L-au strujit cu drăpănări de fier*. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: **drăpăna**.

Vezi și *drăpăna*.

Cf. **brîncă** (3).

DRIC s. n. (Mold.) Punct central; mijloc. *Au firșitu mănăstirea cea mare în dricul orașului Ieșilor*. M. COSTIN. *Dacă să imple Italia, în dricul împărăției de lăcūitori, ... scotea cu sorți căsași de pen oraș și de pen sate și-i muta la alte țări*. NCL I, 46; cf. NCL I, 39. ◇ (Ban.) Loc adj. **De dric** = esențial, important. *Cselé tréy pércz máy de drik a kredincziéy*. BUITUL, apud TEW.

Etimologie: magh. **dérék**.

DUD s. m. (Olt.) Arbore cu fructe comestibile, ale cărui frunze constituie hrana viermilor de mătase. *Črūničie. Un lemn ce-l cheamă frăgariu. Dud*. MARDARIE, 290.

Etimologie: tc. **dut**.

Cf. **agud**, **frăgar**.

DUDUI vb. (Ban., Trans. SV) A alunga; a pune pe fugă. *Duduješzk. Pello*. AC, 335; cf. MCCR, 36. ◇ Fig. *Asuprelele ispitelor tu le duduși și năcala patimilor*. MCCR, 62.

Etimologie: cf. magh. **dogui**, **dödörögni**.

Vezi și *duduire*.

Cf. **întiri** (1), **pogoni**, **șipa**, **zogoni**.

DUDUIRE s. f. (Trans. SV) Acțiunea de a duduși. *Spre mur și ajutoriu și duduirea celor asupritori*. MCCR, 82.

Etimologie: **dudui**.

Vezi și *dudui*.

DUG s. n. v. **diug**.

DUGHEANĂ s. f. (Mold., Ban., Trans. SV) Prăvălie. **A:** *Va fi furat niscare dugheane* [MUNT. *prăvălii*] *cu negoș*. PRAV. *Mearse într-o dugheană a unui oraci*. L SEC. XVII, 11^r. *Precupia cu dughene pen tîrguri*. NCL II, 298. *Dughenele era pline de negoș*. H 1778, 113^v; cf. DOSOFTEI, VS; PSEUDO-MUSTE; VP, 63^v; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU; H 1771, 81^r, 87^v, 88^v; BUCOAVNĂ 1775, 53^v; H 1778, 113^v; H 1779¹, 19^v, 47^r, 82^v, 83^r; H 1779², 81^v. **C:** *Fornix. Doganyje. Bolt*. LEX. MARS., 207. *Direage... casăle și dugăniile*. C 1729, 366^r// **B:** *Mearse într-o dugheană a unui oraci*. L ante 1693), 31^r. **C:** *Dughcane și ocine*. C 1692, 451^r.

Variante: **doganie** (LEX. MARS., 207; C 1729, 366^r).

Etimologie: tc. **dükkân**. Doganie < scr. **dogauja**, magh. **dogány**.
Vezi și *dugheniță*.

Cf. *boltă*, *budă*, *prăvălie*.

DUGHENIȚĂ s. f. (Mold.) Diminutiv al lui *dugheană*. *Unde și unde au rămas cite o dugheniță*. M. COSTIN.

Etimologie: **dugheană** + suf. *-iță*.

Vezi și *dugheană*.

DUIUM s. n. 1. (Mold., ȚR) Pradă. **A**: *Și s-au întors înapoi la țară așa cu mult plén de robi, ci neputînd leșii a duce atîta duium pre cale*. M. COSTIN, apud ȘIO. *S-au întors ... făcînd multă pradă și stricăciune și încărcăți de duiumuri*. AXINTE URICARIUL. *S-au întors tătării cu duium și cu robi mulți*. PSEUDO-MUSTE, apud ȘIO; cf. N. COSTIN; NECULCE. **B**: *Și s-au întors sultanul îndărăt cu duiumuri multe*. IST. ȚR.

2. (Mold.) Mulțime (de ostași). *Și da duiumuri multe peste moscali, cit îi nădușe*. NECULCE.

Etimologie: tc. **doyum**.

DULĂU s. m. (Mold., ȚR) Ciine mare; zăvod. **A**: *Să plătească celuia cu dulăul*. PRAV. *Dulăii mai mult cu mirosul decît cu viderea arată pre hiară*. NCCD, 252. *Mai de nădêjde iaste dulăul deșteptat decît străjêriul cel insomnorat*. CI, 96. *Iară dulăul sărea și apăra oile*. E 1779, 15^v; cf. M. COSTIN; NECULCE; NCCD, 308; CI, 97, 170, 173, 174; E 1779, 15^f. **B**: *Dulăul să culca jos la rădăcina copaciului*. E ante 1704, 28^v; cf. ÎNDREPTAREA LEGII; E ante 1704, 29^v.

Etimologie: pol. **dolow**.

DUROARE s. f. 1. (Mold., Ban., Criș., Trans. SV) Durere, suferință. **A**: *Nu băga samă de durori de arsură*. DVS, 18^v. *Cu toate fealiruile de durori și de pătîmîri sînt îngreuiăți*. CD 1698, 38^f. *Cuprînsără-mă durorile morții*. ANT., 102^f; cf. DVS, 5^v; CD 1698, 38^f; CANTEMIR, IST; CD 1770, 40^v, 47^f. **C**: *Dolor*. Dorore. *Faidalom*. LEX. MARS., 201. *Nu e zavistnicul fără durori*. FL. D SEC. XVIII¹, 71^v. *Mumă-mea ... cu durori mari și cu plînsu mare pre lume m-au adus*. MISC. SEC. XVII, 82^f. *Pentru durori de ochi*. MISC. 1778, 15^f; cf. N TEST. (1648); PSALT. 1651; MISC. SEC. XVII, 79^f, 131^v. // **B**: *Trimite-va preste el mînia urgiei să cie preste el durori*. BIBLIA (1688).

2. (Ban; pl.) Podagră, reumatism. *Durory*. *Podagra*. AC, 335. *Podagra*. Dorory. *Köszvény*. LEX. MARS., 237.

Etimologie: **dolor**.

DUVALM s. m. 1. (Mold., ȚR) Hergheliegiu. **A**: *Veni duvalmul lui Filipu și zisă: „Astă-noapte făcu o iapă un mînz foarte minunat“*. A 1756, 4^f; cf. A 1777, 6^f. **B**: *Mearse duvalmul la Filip*. A 1717, 11^v; cf. A 1734, 7^v.

2. (ȚR) Armăsar. *Lakina(r)*. *Duvalm*. ST. LEX., 278.

Etimologie necunoscută. Cf. sl. **dvalma**.

Cf. *hergheliegiu*, *stăvar*.

DVBORBĂ s. f. (Mold.) 1. Slujbă. *Păharnicul al doiele, după dvorba păharnicului celui mare, dvoorește la masă*. URECHE. *Îi deade dvorba și cirna orașului Schepsiei*. DVS, 17^v; cf. N. COSTIN. ♦ Oficiere, celebrare. *Scaunele boierilor de Moldova din a dreapta domnului de Moldova; iar din a stînga boierii muntenesți ținea dvorba*. M. COSTIN.

2. Serviciu divin. *Și după obiceiul molitvei și după dvorbă intrară în besecarecă să facă după obiceiul cîntarea vecernii(i)*. PAT. 1685, 12^f;

cf. PAT. 1742, 233^v. ♦ *Meditație religioasă; rugăciune. Cu atita privegheare și dvorbă, trupul ș-au adăvăsit.* DOSOFTEI, VS.

3. Adunare. *Dvorba ingerilor.* VARLAAM. *Sînd nainte-i în dvorbă toți aleși și boiarii.* DOSOFTEI, VS; cf. DOSOFTEI, PS.

Etimologie: sl. **dvoriba**.

Vezi și *dvorbitor, dvoreală, dvorean, dvorelnic, dvori, tvorebnic, zvoritor.*

Cf. *poslușanie* (2).

DVORBITOR, -TOARE adj. și s. f. (Mold.) **1.** Adj. Care slujește. *Postelnic mare, dvorbitor înaintea domnului.* URECHE. ♦ *Supus, smerit. Caută Doamne, asupra dvorbitoriului nărod acesta, și-l îndreaptă la lumina cunoștinții.* DOSOFTEI, VS.

2. S. f. Ajutor, sprijin. *Eu voi fi rugătoare și dvorbitoare către iubitul meu fiu pentru toți creștinii.* VARLAAM. *Că tu ești dvorbitoare creștinilor.* ANT., 99^v.

Etimologie: **dvorbi** + suf. *-tor*.

Vezi și *dvorbă, dvoreală, dvorean, dvorelnic, dvori, tvorebnic, zvoritor.*

DVOREALĂ s. f. (Mold.) **1.** Funcție la curtea domnească. *Tudoseie Dubău ... l-au pus iar logofăt mare; fiind om de treabă, era dvoreala după vel-logofăt.* NECULCE.

2. Adunare, reuniune. *La sfintele Paști tot asemenea se păzea rinduiala meselor domnești ... însă fără zvoreala boierilor.* GHEORGACHI.

Variante: **zvoreală** (GHEORGACHI).

Etimologie: **dvori** + suf. *-eală*.

Vezi și *dvorbă, dvorbitor, dvorean, dvorelnic, dvori, tvorebnic, zvoritor.*

DVOREAN s. m. (Mold.) Curtean. *Slujea la craiul leșesc între dvoreni și avea la craiul leafă.* M. COSTIN. *Trimisă pre părinții miei cu cinste mare și cu mulți petrecători și dvoreani.* DOSOFTEI VS.

Etimologie: sl. **dvorjaninū**.

Vezi și *dvorbă, dvorbitor, dvoreală, dvorelnic, dvori, tvorebnic, zvoritor.*

Cf. **dvorelnic, tvorebnic, zvoritor.**

DVORELNIC s. m. (Mold.) Curtean. **A:** *Venea cu șiraguri de dvorelnici și acolo în ospetă și jocuri petrecea cu dinsul.* N. CÔSTIN. ◇ (Adjectival) *Boierii zvorelnici de mai sus pomeniți ... le poroncește domnul.* GHEORGACHI. // **B:** *Azarias, fiul lui Natan, preste dvorelnici.* BIBLIA (1688).

Variante: **zvorelnic** (GHEORGACHI).

Etimologie: **dvori** + suf. *-elnic*.

Vezi și *dvorbă, dvorbitor, dvoreală, dvorean, dvori, tvorebnic, zvoritor.*

Cf. **dvorean, tvorebnic, zvoritor.**

DVORI vb. (Mold., TR) A face slujba de curtean. **A:** *Păharnicul al doiele ... dvorește la masă.* URECHE. *Vel camaraș ... vin de stau lângă domn ... și zvorind stau pînă ce se isprăvește liturghia.* GHEORGACHI; cf. DOSOFTEI, VS. **B:** *Înșelegînd de la cei ce dvoriia cum că iaste din Iracîia.* MINEIUL (1776); cf. VARLAAM-IOASAF; MĂRGĂRITARE (1691). ♦ *A aștepta (slujind) la curtea unui domn sau a unei bisericî.* **A:** *Un olog și o mută dvorind la besearica soîntului cu alți mulți pentru isțleania.* DOSOFTEI, VS. *Șidea la masă și vidé niscaiva oameni saraci dvorind prin ogradă.* NECULCE. **B:** *Domniia împreună cu fiii lui, cu muierile ceale ce dvoriia lângă ușale cortului.* BIBLIA (1688). ♦ (Mold.,

ȚR, Trans. SE) A sluji. **A:** *Roabile toate zvorie la masă înainte noastră.* H 1779², 81^r; cf. DOȘOFTEI, VS. **B:** *Oarecare om ... dvorla la așternutul lui Alexandru ... din cei mai de casă slugi.* MINEIUL (1776). **C:** cf. S, 89^v, 90^r. ♦ (ȚR) **A** oficia o slujbă religioasă. *Să slujiți slujbele cortului Domnului și să zvoriiți înaintea adunării Domnului.* BIBLIA (1688).

Variante: **zvori** (BIBLIA 1688); S, 90^r; GHEORGACHI; H 1779², 81^r).

Etimologie: sl. **dvoriti**.

Vezi și *dvorbă*, *dvorbitor*, *dvoreală*, *dvorean*, *dvorelnic*, *dvorebnic*, *zvoritor*.

Cf. *posluși*.

DVORNIC s. m. v. **vornic**.

DVORNICEL s. m. v. **vornicel**.

FAI s. n. (Mold.) Înfațișare. *Faiu*. DOSOFTEI, apud TEW.

Etimologie: magh. **faj**.

Vezi și *faieș*.

Cf. *prăvitură*.

FAIDĂ s. f. (Ban.) Folos. *Fajdă. Utilitas*. AC, 338.

Etimologie: scr. **fajda**.

Cf. *agonisită* (2), *hasnă*.

FAIEȘ adj. (Mold.) 1. De soi ales, nobil. *Și atita era mare acel măr și faieș, cât s-ar fi mirat și împăratul*. CRONOGRAF (1760).

2. Arătos, falnic. *Cinsteș și faieșu la față*. DOSOFTEI, VS. *Munții aceia mai nalți decât la noi și mai faieși*. DOSOFTEI, VS. *Fiind împăratul om de fire intru tot și faieși*. N. COSTIN.

Vezi și *fai*.

Etimologie: **fai** + suf. *-eș*.

Cf. *chipeș* (2), *cilibiu*, *cinsteș* (3), *ghizdav*.

FALCĂ s. f. (Mold., Trans. SV) *Obraz*. A: *De te va lovi neștine preste falcă, întoarce-i lui și ceialaltă*. VARLAAM. *Bătut peste fălci*. ALF., 9^r. C: *Tu bătuși pre toți pizmașii mei preste fălci*. PSALT. (1651).

Etimologie: lat. **falx**.

FARAJ s. m. v. **farij**.

FAREJ s. m. v. **farij**.

FARFURIE s. f. (Mold.) 1. Porțelan. *Un păhar ... este de iaspis, ce era în chipul marmurei albe și a farfuriei*. NECULCE.

2. Taler de porțelan. *Bucate minunate pusă în blide de aur curate și în farfuri de China*. H 1779¹, 148^v.

Etimologie: tc. **fağfuri**, ngr. **farfourî**.

FARIJ s. m. (ȚR) Cal frumos, de lux. B: *Și scoaseră un farej alb cu șauo de mult preț*. A 1717, 38^r. *Edropul este în mare(a) ca și farijul [scris greșit: fareolul], și este foarte frumos*. FIZIOLOG (1777); cf. A 1734, 22^r. // A: *Și scoaseră un faraj cu șeua de mult preț*. A 1717, 14^v.

Variante: **faraj** (A 1717, 14^v), **farej** (A 1717, 38^r).

Etimologie: sl. **fariži**.

Cf. at, *parip*.

FĂGADĂ s. f. (Mold.) 1. Primire, acceptare. *Dind făgadă rugătorului*. DOSOFTEI, PSALTIRE (1680).

2. Promisiune. *Și-mi făgădui acolo făgadă*. DP, 19^v. *Au căutat moscalilor a cere pace ... cu făgadă că vor face toate cererile turcilor*. AXINTE URICARIUL; cf. DOSOFTEI, PS; CD 1698, 26^v; CANTEMIR, IST.; VP, 60^r.

Etimologie: **făgădui**.

Vezi și *făgădui*, *făgăduială*.

Cf. făgădaș, făgăduială, juruință, juruire, juruită.

FĂGĂDARIU s. m. (Trans. SV) Cîrciumar, birtaș. *Cine să iscălește cu mina îi făgădăriu.* OG, 372.

Etimologie: făgădău, după cîrciumă-cîrciumar.

Vezi și făgădău.

FĂGĂDAȘ s. n. (Criș., Trans. SV) Promisiune. *Dirept ești și neșchimbătoriu în făgădașurile tale.* SA, 5^r. *Voiu plini căile mele și făgădașul meu.* MOL. 1688, 235^r. *S-au bizuit în făgădașul tău.* MISC. SEC. XVII, 75^v; cf. AGYAGFALVI; CAT. CALV., apud TEW; N TEST. 648), apud TEW; CS, 4^v; C 1692, 515^v; VISKI, apud TEW; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW; PP, 35^v.

Etimologie: magh. fogadás.

Cf. făgadă, făgăduială, juruință, juruire, juruită.

FĂGĂDĂU s. n. (Trans. SV) Cîrciumă, birt. *Destul a bea și a joca în făgădău.* OG, 372; cf. OG, 390.

Etimologie: magh. fogadó.

Vezi și făgădăriu.

FĂGĂDUI vb. (Trans. SV) A primi, a lua în considerație. *Făgăduiaște rugăciunea mea.* PS. SEC. XVIII, 32^r.

Etimologie: magh. fogadni.

Vezi și făgadă, făgăduială.

FĂGĂDUIALĂ s. f. (TR) Promisiune. *Multe featuri de făgăduiale.* BIBLIA (1688). *Călcăm porunca și făgăduiala.* ANTIM; cf. R. POPESCU.

Etimologie: făgădui + suf. -eală.

Vezi și făgadă, făgădui.

Cf. făgadă, făgădaș, juruință, juruire, juruită.

FĂGLU s. m. v. fuglu.

FĂLIE s. f. 1. (Trans. SV) Pompă, splendoare. *Viind Agripa cu Vernichiea cu multă fălie.* N TEST. (1648).

2. (Ban., Trans. SV) Trufie. *Rostul lor grăiaște fălie.* NT 1648, 201^r. *În fălie nedreptul supără surumanul.* PSALT. (1651). *Fălie. Jactantia.* AC, 338; cf. CĂRARE PRE SCURT.

Etimologie: făli + suf. -ie

Vezi și fălos, făloșie, fălui.

Cf. buieceală, buiece, buiecitură (1), făloșie, hicimășie, măroșie, zuzie.

FĂLOS adj. 1. (Trans. SV) Pompos, luxos. *Îmbrăcăminte nice prea făloase, nice prea proaste să nu fie.* CĂRARE PRE SCURT.

2. (Mold., Ban.) Trufaș, semeț. **A:** *Strimbii urăști și făloșii.* DOSOFTEI, PS. C: *Cei făloși călcără leagea foarte.* MOL. 1725, 120^r.

Etimologie: fală + suf. -os.

Vezi și fălie, făloșie, fălui.

Cf. măros.

FĂLOȘIE s. f. (Ban.) Trufie. *Superbia. Falosia. Buszkeségh.* LEX. MARS., 247.

Etimologie: fălos + suf. -ie.

Vezi și fălie, fălos, fălui.

Cf. buieceală, buiece, buiecitură (1), fălie (2), hicimășie, măroșie, zuzie.

FĂLUI vb. (TR) 1. A glorifica, a preamări. *Să laude și să făluiască pre Ziditoriul.* MĂRGĂRITARE (1746).

2. A se făli. *Nu se făluiască cel girbov ca cel drept.* BIBLIA (1688).

Etimologie: **fală** + suf. -ui.

Vezi și *fălie, fălos, făloșie.*

Cf. *buieci* (2), *măroși.*

FĂMEAIE s. f. v. **femeie.**

FĂRSANG s. n. (Trans. SV) Carnaval, cișlegi. *Ii lungă vremea și scurt fărșangul.* OG, 383; cf. OG, 388, 391.

Etimologie: magh. **farsang** (< germ. **Fasching**).

***FĂRTĂT** s. m. 1. (Olt., Trans. SV) Frate de cruce. **B:** *Frătatu-tău soru-ta să nu o ia, nici frate-tău pre sora frătatu-tău să nu se ia.* PRAV. GOV. **C:** *Dracu-i fărțatu-mieu.* OG, 387.

2. (Mold.) Prieten, tovarăș, sot. **A:** *Era Cantemir fărțat lui Barnovschi-Vodă.* M. COSTIN. // **B:** *Drug. Soț, fărțat.* ST. LEX., 280. *Firtate, ado-mi și mie.* MINEIUL (1776).

Etimologie: **frate** + suf. -at; cf. bg., scr., rus. (po)bratim.

Cf. *bărateș.*

FEARDELĂ s. f. v. **ferdelă.**

FELEALIUI vb. v. **felelui.**

FELEANDREȘ s. n. (Mold.) Stofă fină de Flandra. *Cu haine tot de feleandreș, cu nasturi și cu ceapraze de argint.* CLM, 21^v.

Etimologie: cf. pol. **felendysh**, germ. **flandrisch**.

FELELIUI vb. v. **felelui.**

FELELUI vb. (Criș., Trans. SE) A răspunde. *Și felelui lui fidealmul popilor.* MISC. SEC. XVII, 18^v; cf. MISC. SEC. XVII, 14^r, 14^v, 18^r; TI (gl.).

Variante: **fele(a)liui** (MISC. SEC. XVII, 14^v, 18^r).

Etimologie: magh. **felelni**.

FEMEIE s. f. (Mold., Ban., Criș., Trans. S) Familie. **A:** *Și împărțea pre fămeaie bucate.* AP. 1646, 5^v. **C:** *Lot, ieși tu și muiarea ta și fămeaia ta afară din cetate.* FL. D 1693, 32^r. *Femeye. Familia. Foemina.* AC, 338. *Familia. Nyam, fomea. Nemzetségh.* LEX. MARS., 204. *Întoarne de pre mine minia ta și de pre toată femeia mea.* MISC. SEC. XVII, 103^r; cf. PSALT. (1651). ◇ (Trans. SV) Loc. adj. **De fămeaie** = căsătorit. *Muierile ceale ce-s de fămeaie și să leagă cu farmecele drăcești să n-aiă prunci.* AMD 1759, 61^v.

Variante: **fămeaie** (AP. 1646, 5^v; PSALT. 1651; FL. D 1693, 32^r; AMD. 1759, 61^v), **fomeie** (LEX. MARS., 204).

Etimologie: lat. **familia**.

FERDEL s.n. v. **ferdelă.**

FERDELĂ s.f. (Ban., Trans. SV) Măsură de capacitate. **C:** *Măsură di-reaptă font drept, feardelă, cupă, cot drept să ții totdeauna.* CS, 34^r. *Metreta. Spenye, ferdel. Vêka.* LEX. MARS., 228. *Ierusalimenii dăruirod pre Alexandru cu 2 ferdele de migdale.* A SEC. XVIII², 48^v. // **B:** *Se scumpi griul . . . cit se vindea chila (marg. feardela) 12 galbeni de aur.* PAT. 1676, 17^v.

Variante: **feardelă** (CS, 34^r; PAT. 1676, 17^v), **ferdel** (LEX. MARS., 228).

Etimologie: săs. **fyrdel** (= germ. **Viertel**).

FEREDEI s.n. v. **feredeu.**

FEREDEU s.n. (Mold., Ban., Transilvania) 1. Baie. **A:** *Învăța Maximilian de inherbintară un feredeu și-i băgară inontru.* DVS, 8^v. *Alții intrind în ger și în ghețuș ca și cum ari intra în căldură și în feredeu.* CD 1698, 15^v. *Ades mergea la feredeu pentru să s(e) ferească de înflături.* NCCD, 339. *Și deasupra cerdacului era un feredeu împărătesc.* H 1771,

100^v; cf. PRAV.; VARLAAM; CANTEMIR, IST.; N. COSTIN; NECULCE; CD 1770, 18^f; H 1771, 88^v; E 1779, 4^f, 5^f, 10^v, 17^v. C: *Lavacrum. Feredyeu. Fördü.* LEX. MARS., 223. *Thermae. Feredyeu. Fördü.* LEX. MARS., 249. *Și au ieșit muierea de la feredeu afară.* S, 92^v. *Pasă la feredeu de te spală.* AA SEC. XVIII², 18^v; cf. CAT. CALV., apud TEW; MOL. 1688, 211^v; S, 110^v; A SEC. XVIII², 67^f. ◇ Fig. *Beseareca nu păziți, carea iaste voao feredeu de spalarea păcatelor voastre.* LD, 9^v. || B: *La (m)nebae, Feredeu.* LEX., 133^f.

2. Îmbăiere. A: *Botezul cheamă-se feredeu de a doaua naștere.* VARLAAM.

◇ Fig. *Pre noi cu feredeu neputreziciunii să ne îmbraci.* ANT., 86^f. C: (Fig.) *Ai trimis partnicilor tăi darul feredeuului Duhului Sfint; același chip de feredeu a bucuriei dumnezeiești dă acum cestora ce ți să roagă.* MOL. 1689, 59^v—60^f; MOL. 1725, 177^f—177^v. ◆ Fig. (Mold.) *Bătaie cu vârsare (baie) de sânge. Perit-au mulți tătari . . . carii numai cu fuga au scăpat dintr-acei feredeu.* M. COSTIN; cf. PSEUDO-MUSTE.

Variante: **feredei** (AA SEC. XVIII², 18^v).

Etimologie: magh. **feredő**.

Vezi și **feredui**.

FEREDUI vb. (Mold.) A se îmbăia. *Și așe împăratul au mersu cu Abulcastim de s-au fereduit frumos și după ce s-au fereduit au ieșit din feredeu.* H 1771, 100^v.

Etimologie: magh. **feredni**.

Vezi și **feredeu**.

FERICA vb. (Ban., Trans. SV) A socoti pe cineva fericit. C: *Au poameni-te-voa Ceia carii în moarte Zac în triste gropnițe Au ferica-te-voa.* VCC, 15. *Ferik. Laudo. Beatifico.* AC, 339. || A: *Și-n săbor de gloate să-l ridice și-n scaun de bătrini să-l ferice.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: **ferice**.

Vezi și **fericat**, **fericăciune**.

FERICAT adj. (Ban., Criș., Trans. SV) Fericit. *Fericat omul ca acesta.* VCC, 5. *Ce fericăți aceia carii în elu să bizuiesc!* MISC. SEC. XVII, 71^v. *Fericăți-s surumanii sufletește.* CAT. B, 51. *Și fi-eri fericat intru toate muierele.* A SEC. XVIII², 5^f. *Fericăți measerii cu sufletul.* PS. SEC. XVIII, 41^f; cf. VCC, 8; AC, 339; PS. SEC. XVIII, 282^v.

Etimologie: **ferica**.

Vezi și **ferica**, **fericăciune**.

FERICĂCIUNE s.f. (Ban., Criș., Trans. SV) Fericire. *În toate rude-niile după aceea scrie fericăciune celora ce pat scribe.* NT 1648, 308^v. *Tot omul să viiaze dumnezeiaște de va să moară în fericăciune.* SA, 13^v. *Ferikácsune. Gloria. Beatitudo.* AC, 339. *Acesta iaste cuvintul depreună a tuturor căzuților afară din fericăciune.* PP, 37^v; cf. CS, VII; SA, 5^v, 26^f; VCC, 21; MISC. SEC. XVII, 55^f; MS. SEC. XVII.

Etimologie: **ferica** + suf. **-ciune**.

Vezi și **ferica**, **fericat**.

FERIE s.f. (Trans. SV) Măsură de capacitate: vadră. *Doară le vor duce pă dealu cu oiile Să poată bea cu ferile.* OG, 390.

Forme gramaticale: pl. **feri** (OG, 390).

Etimologie necunoscută.

FERTALIU s.n. v. **firtal**.

FEȘTELI vb. (Mold.) A murdări. *Cîți îl vor lua cu mîinile sale, toți sî vor feșteli de dinsul.* CES 1754, 118^v. *Haricliia își ocăra obrazul feșteluindu-l cu frecare de pulbere neagră.* I, 9^r.

Variante: **feștelui** (I, 9^r).

Etimologie: **feșteală** + suf. -i; cf. magh. **festeni**.

Cf. **ima**, **mîzgăi**, **murui**.

FEȘTELEI vb. v. **feșteli**.

FETE adv. v. **afetele**.

FICAT s.m. (Mold., ȚR, Criș., Trans. S) Glandă anexă a tubului digestiv. **A:** (Fig.) *Măcar că pină la ficatii îi atîngea, într-acesta chip îi răsfunseră.* **CANTEMIR**, IST. **B:** *Ficatii lui plini de său.* BIBLIA (1688). *Nepuțința și slăbiciunea ficatului să trage din discrasia sa.* MD², 1^r. ◇ Fig. *Dumnezeu . . . singur ispiteaște inimile și ficatii și știe toate gîndurile noastre.* EV., 71. **C:** *Stăpîneaște pieptu<l> și coastele, hieatul, stilpul trupului.* CAL. 1733, 12. *Ficatii lui să-i usuci.* MISC. 1778, 23^v; cf. OG, 390; MȘE, 80.

Etimologie: lat. **ficatum**.

Cf. **mai**.

FIRAZEU s.n. (Criș.) Ferăstrău. *Pre Isaiia proroc l-au tăiat cu firazeu.* MOL. 1695, 42^v.

Etimologie: **firez** + suf. -ău (-eu).

Vezi și **firiz**.

Cf. **firiz**.

FIREȘ adj. 1. (Mold.) Natural, firesc. *Toiagul fusese uscat, neavînd nici o olagă hireșe.* DOSOFTEI, VS. *Hireșea sau fireasca a omului alcătuire și hireșea și fireasca a minții plînire.* CD 1698, 33^r; cf. DM, 9^r; CD 1698, 40^r; CI, 95; **CANTEMIR**, HR. ◆ Fizic, material. *Sfîntul lui trup . . . iaste ferit de risipitura cea fireșe.* DOSOFTEI, VS. ◆ (ȚR: despre copii) Natural, nelegitim. *Copil hireș.* ÎNDREPTAREA LEGII.

2. (Mold., Criș.) Real. **A:** *Lupul, cu moartea minciunoasă, hirișă și adevărată prostului armăsariu moarte acmu gătiia.* CI, 100. ◇ (Adverbial) *Pricinile era fireș și pre scurt aceaste.* VP, 53^v; cf. CI, 172; **CANTEMIR** HR. **C:** *Căutînd propoveduitorul spre înseși cuvîntul cel hereș.* M 1704, 87^r.

3. (Mold., Trans. SE) De (la) origine. **A:** *Dumitrașco-Vodă Cantacuzino, hireși din grecii cei de frunte a Tarigradului.* PSEUDO-COSTIN. 17^r. **C:** *Un pămînt al nostru hiriș l-am dat acestui om să-l lucreze.* S. 83^v. || **B:** (Adverbial) *Nu știm care mai fireș limba-și vor ținea.* C. CANTACUZINO, apud TDRG.

Variante: **hereș** (M 1704, 87^r).

Etimologie: **fire** + suf. -eș.

Vezi și **hireșie**.

Cf. **adevăr (2)**, **prisne (2)**.

FIRIZ s. n. (Ban.) Ferăstrău. *Firiz.* Serra. AC, 339.

Etimologie: magh. **fűrész**.

Vezi și **firazeu**.

Cf. **firazeu**.

FÎNAR s.n. (Mold., Trans. SV) Felinar. **A:** *Îmblat-au [craiu] toată noaptea cu finare.* N. COSTIN. **C:** *Iuda . . . veni acolo cu finare și făclii.* NT 1648, 129^r.

Etimologie: ngr. **fanári**.

FÎRTAL s.n. (Trans. SV) Sfert. *Trei fertalie pe cinci.* MȘE, 94. ♦ *Nă-tă echivalentă cu un sfert din suma totală. (Fig.) Pentru datoriile care să cuvinea păcatelor în pedeapsă dreptății dumnezeiești... fac îndestul până la firtalu(l) cel de pe urmă.* CAT., 22.

Variante: **fertaliu** (MȘE, 94).

Etimologie: magh. **fertály**.

FLĂMÎNJUNE s.f. (Mold.) Foame mare. *În toate zilele li se adăo-gea lipsa și flămingiunea.* URECHE. *În foamete și amărimea flămingiunii fiind, el le zicea să mănince cini.* CANTEMIR, HR.; cf. VARLAAM; N. COSTIN.

Etimologie: **flămînd** + suf. **-iune**.

Cf. **flă mî n z i e**.

FLĂMÎNZIE s.f. (ȚR) Foame mare. *Să chinui cîtva cu flămînziia.* MINEIUL (1776); cf. R. POPESCU.

Etimologie: **flămînd** + suf. **-ie**.

Cf. **flă mî n j u n e**.

FOALE s.m. (Ban., Trans. SV) Abdomen. *Uter. Folye. Has.* LEX. MARS., 252. *De durerea foalelui.* PL, 147^v. *Foalele mieu, care-i sufletul mieu, îl mincați și în pomana mea vă ospătați.* OG, 388.

Etimologie: lat. **follis**.

FOC s.n. 1. (Trans. SV) Febră cu friguri. *Te-ai atins de soacra lui Pătru și o lăsă pre ea focul și se sculă.* MÔL. 1689, 76^v.

2. (Mold.) Un fel de vărsat. *Cuconii noștri sint cuprinși de foc.* PAT. 1742, 229^v.

Etimologie: lat. **focus**.

FOGLU s.m. v. **fuglu**.

FOITUI vb. (Criș.) A sugruma. *Și începură a o sugruma ș-a o foitui de grumazi.* C 1692, 515^r.

Etimologie: magh. **fojtani**.

Cf. **ină duși, nă duși, suguș a**.

FOMEIE s.f. v. **femeie**.

FOTĂ s.f. (Mold., ȚR) Șorț. **A:** *Cînd se face spălare, este obiceiul a se da... mitropolitului o fotă... cu care se împregiură... și un proson cu care șterge picioarele ucenicilor.* GHEORGACHI. **B:** *Adu-ți fota de preste tine.* BIBLIA (1688). *Ochii înțelegerii cu zvăpăierea ca o fotă le-gîndu-i.* II 1771, 1^v.

Etimologie: tc. **fota**.

FOUAS s.n. (Criș.) Vijelie, rafală. *Ierni reale... și vînturi groaznice și tunete și fulgere cu foc și cu fouașe cu grindine și ploaie cu piatră.* C 1692, 525^r; cf. C 1692, 522^r; MANUSCRIS cca 1750, apud. TEW.

Etimologie: magh. **fu(v)ás**.

Cf. **bo are, vicodol**.

FRĂGAR s.m. (Olt., Ban.) Dud. **B:** *Črničie. Un lemn ce-l cheamă frăgariu.* Dud. MARDARIE, 290. **C:** *Frëgar. Morus. Fregar alb. Morus alba. Fregar negru. Morus nigra.* AC, 339.

Etimologie: **frag** + suf. **-ar**.

Cf. **ag ud, dud**.

FRICOS adj. (Mold., Criș.) Care inspiră frică. **A:** *De fricos glasul tui, nici a mă opri, nici a mă odihni am putut.* CI, 96. **C:** *Că mare-i dumnez(e)ul nostru . . . și fricos asupra a toți dumnădzăi(i) lor.* MISC. SEC. XVII, 71^v.

Etimologie: **frică** + suf. -os.

Vezi și *infrica, infricat*.

Cf. *cumplit*¹ (1), *infricat*.

FUGLU s.m. (Criș., Trans. SV) Captiv. *Cum strigă fuglii Din fund de temniță.* MISC. SEC. XVII, 91^r; cf. MISC. SEC. XVII, 11^r; VISKI, în „Dacoromania“, IV (1924—1926), 117. ◇ (Adjectival) *Și va ride cel slobod de cel fuglu.* MISC. SEC. XVII, 140^r.

Variante: **făglu, foglu** (VISKI, în „Dacoromania“, IV (1924—1926), 117).

Etimologie: magh. **fogoly**.

FUNOGIU s.m. (Trans. SE) Primar de sat. *Funogiu.* TI (gl.)

Etimologie: magh. **falnagy**.

Cf. *birău* (2), *chinez*.

GALEȘ s.n. (Ban.) Un fel de pînză. *Galësh. Tella gallica.* AC, 340.

Etimologie: germ. **gallische Leinwand.**

GAZDĂ s.f. (Trans. SV) Stăpin al unei gospodării, om cu stare. *Părintele să minie pre fiu pentru greșale, gazda pre slugile sale.* PP, 124^v. *Care are plug cu șase boi, acela-i gazdă.* OG, 374.

Etimologie: magh. **gazda.**

Vezi și *găzduc.*

Cf. *găzduc.*

GĂLBENET adj. (Mold.) **1.** Palid. *Smad la peliță, cum zicem noi, smolit, gălbene ț.* DOSOFTEI, VS.

2. Blond. *Gălbeneț.* NCCD (gl.)

Etimologie: **galben** + suf. *-eț.*

Cf. *băl.*

GĂLEATĂ s.f. (TR) **1.** Căldare. **B:** *Și scoasără oroșanii doao mii de găleți de galbeni de aur.* A 1717, 45^v. *Și scoasără orașenii plocon 100# de găleate de migdale.* A 1750, 73^v; cf. A 1734, 27^r. **|| A:** *Și scoasără orașonii 200 de gălăți de galbeni de aur.* A 1777, 17^r.

2. Dijmă în grîne. *I-au adus steag de la Poartă și au adus tn țară găleata.* ANON. CANTAC.; cf. R. POPESCU.

Etimologie: lat. **galleta.**

Cf. *mescătoare.*

GĂTA vb. (Mold., Trans.) A pregăti. **A:** *Abātu de-și gătă mormîntul de-ngropăciune.* DVS, 23^r. *S-au gatat și ei cu oaste împotriva turcilor.* PSEUDO-COSTIN, 15^r. *Se gătează de nuntă.* NECULCE; cf. VARLAAM; PRAV.; AXINTE URICARIUL; CANTEMIR, HR. **C:** *Unde vei să gătezi ție cina?* MISC. SEC. XVII, 14^r. *Și vor gata scaunul de județ.* POGREB., 110^r. *Și porunci Alexandru să se gate toți de războiu.* A 1776, 117^v; cf. MISC. SEC. XVII, 2^v; PP, 2^r; IB, 29^r; OG, 383, 391, 392; MCCR, 79.

Etimologie: **gata** + suf. *-a.*

GĂVOZD s. n. (Mold., Criș., Trans. SV) Cui, piron. **A:** *Încăljamînte de her cu găvoazde.* DOSOFTEI, VS; cf. VARLAAM. **C:** *De nu voi vedea în minile lui seamnele găvoazdelor și să-m pun deagetul meu în ranele găvoazdelor.* C 1729, 52^r. *I-am gatat lui găvoazde de fier foarte ascuțite.* IB, 32^v; cf. STR., 36^v.

Etimologie: sl. **gvozdī.**

Vezi și *găvozdi, găvozdire.*

Cf. *loldău.*

GĂVOZDI vb. (Mold., Criș., Trans. SV, Trans. N) A bate în cuie. **A:** *Nu-l găvozdîră, ce-l lăsară slobod.* VARLAAM. *Se deade de-l prinset . . . de-l găvozdît și-l uciset.* AP. 1646, 3^v; cf. DOSOFTEI, PS; DOSOFTEI.

VS. C: *Pe cruce de lemn găvozdiră-lu.* MOL. 1676¹, 185^v. *Pre tine carele ai crut a te găvozdi . . . te căutăm.* M 1704, 21^v. *Cu voia se găvozdi.* O, 34^r; cf. MOL. 1676¹, 186^v; MOL. 1688, 220^v, 221^v; MOL. 1689, 80^r; O, 34^r; STR., 27^r, 31^r. // B: *Și la cruce l-au găvozdit.* MP 1699, 122^r; cf. MP 1699, 122^v.

Etimologie: sl. **gvozditi**.

Vezi și *găvozd*, *găvozdire*.

GĂVOZDIRE s. f. (Mold.) Țintuire. (Fig.) A: *Plinsul iaste o îndemnare și strămurare de aur sufletului, goală de toată găvozdirea și iubirea lucrurilor celor pămîntești.* L SEC. XVII, 72^v–73^r. // B: *Goală și despărțită de toată găvozdirea și iubirea lucrurilor pămîntești.* L ante 1693, 118^v.

Etimologie: **găvozdi**.

Vezi și *găvozd*, *găvozdi*.

GĂZDAC s. m. (Trans. N) Om bogat. *Împarte . . . la săraci, dacă nu la găzdaci.* POGREB., 116^v.

Etimologie: magh. **gazdag**.

Vezi și *gazdă*.

Cf. *g a z d ă*.

GĂZDĂLUI vb. (Mold.) A locui în gazdă. *Oare nu Simon ce-i numele Petru acicea găzdăluiaște?* AP. 1646, 35^r. *Omul ce rătăcește din calea învățaturii în ceată de ghiganți va găzdălui.* DP, 20^v; cf. AP. 1646, 33^v–34^r; DOSOFTEI, VS; CANTEMIR, IST.

Etimologie: **gazdă** + suf. *-ălui*.

Vezi și *găzdoi*.

GĂZDOI, **-OAI** s.m. și f. (Mold., Ban.) Gazdă. A: *Găzdoi.* NCCD (gl.). C: *Hospita. Gazdonya. Gaszda Aszony.* LEX. MARS., 213.

Etimologie: **gazdă** + suf. *-oi*.

Vezi și *găzdălui*.

GEABHANA s.f. v. *gebhanea*.

GEABHANĂ s.f. v. *gebhanea*.

GEALAT s.m. v. *gelat*.

GEAMBAȘ adj. și s.m. (Mold.) Șarlatan. 1. Adj. (Substantivai) *Mai bine socotiala celui învățat, arătîndu-i prea cuvioas(e) istorii, bătrine și cecchi, decît orbirea celui giambaș vorbind cuvinte rele de vremile de acmu.* NCCD, 328.

2. S.m. *Dimitrașco-Vodă era . . . om nestătător la voroavă, telpiz, amăgitor, geambaș de cei de la Fanar.* NECULCE; cf. PSEUDO-MUSTE.

Etimologie: tc. **cambaz**.

Vezi și *geambașie*.

Cf. *șalvir*.

GEAMBAȘIE s. f. (Mold.) Șarlatanie. *Nu va fi mai de folos deprinderia celui înțelept decît geambașiiile celui întru răutate?* NCCD, 328; cf. NCCD, 356; N. COSTIN.

Variante: **gembășie** (NCCD, 356).

Etimologie: **geambaș** + suf. *-ie*.

Vezi și *geambaș*.

Cf. *alnicie*, *aslam*, *celărnicie*, *celșag*, *celuitură*, *hămișag*, *hitrie* (2), *marghiolie*, *meteahnă*, *tălpîjic*, *tălpizie*.

GEBEHANEA s.f. v. *gebhanea*.

GEBHANE s.f. (Mold., TR) Muniții constînd mai ales în materiale explozive. A: *Oameni, zaphanale, pușce.* PSEUDO-AMIRAS. *Pentru trea-*

ba gebehanelii, a zaharealei și a tunurilor. IM 1754, 1^v. *Au lăsat în tabără toate carele . . . și gebhaneaua.* PSEUDO-E. KOGALNICEANU; cf. NECULCE; IM 1754, 72^r. **B:** *Iară Gebegi-bașa să facă zapt gebhaneaua.* IM 1730, 101^r; cf. IM 1730, 3^v.

Variante: **geabhana** (NECULCE), **geabhană** (NECULCE), **gebhaneaua** (NECULCE; IM 1730, 3^v; IM 1754, 1^v), **zaphana** (PSEUDO-AMIRAS).

Etimologie: tc. **cebbane**.

GELAT s. m. (Mold., ȚR) Călău. **A:** *Au trimis pe acei doi gelăți (adică ucigași de oameni) ca să-l ia.* AXINTE URICARIUL. *Au zis: O, gelate (adecă calo), de ai cît de puțină dureri în inima ta, omoară-mă și nu mă mai căzni!* H 1771, 99^r. **B:** *Gibel, gealău, gide, gealat.* ST. LEX., 281.

Variante: **gealat** (ST. LEX., 281).

Etimologie: tc. **cellât**.

Cf. **calău**, **gide**, **hoher**.

GEMBĂȘIE s. f. v. **geambașie**.

GERAF s. m. v. **gerah**.

GERAH s. m. (Mold., ȚR) Chirurg. **A:** *Pre aceastea unii din gerahî văzindu-le, au zis că pot să le despartă cu nisteriul.* IM, 1754, 8^r. *Eu m-am dus și am adus un gerah, carele . . . în 30 de zile au tămăduit-o și am plătit gerahului.* H 1771, 87^r; cf. H 1779², 80^r, 80^v. **B:** *Pre aceastea unii din gerahî văzindu-le au zis că pot să le despartă cu nisteriul.* IM, 1730, 12^v.

Variante: **geraf** (H 1779², 80^r).

Etimologie: tc. **ceerah**.

GHEB s. n. (Mold.) Coccoasă. *Cu mult mai grozavă iaste o răutate între obiceiuri decît patru gheburi a avea în dos.* NCCD, 319; cf. CANTEMIR, IST.

Variante: **ghib** (CANTEMIR, IST.).

Etimologie: lat. ***glibbus**.

Vezi și **ghebos**.

GHEBOS adj. (Mold.) Coccoșat. **A:** *Era cam . . . ghibos.* DOSOFTEI, VS. *Rid uriașii pre cei mici, cei albi de cei negri, cei drepti de cei gheboși.* NCCD, 318; cf. M. COSTIN; CANTEMIR, IST. || **B:** *Om . . . ghebos.* BIBLIA (1688).

Variante: **ghibos** (DOSOFTEI, VS; CANTEMIR, IST.).

Etimologie: **gheb** + suf. **-os**.

Vezi și **gheb**.

Cf. **g r e b ă n o s**.

GHEMIE s. f. (ȚR) Corabie. *Și întră într-o ghemie de să duc la Rușciuc.* LET. ȚR, 70^v; cf. ANON. CANTAC.

Etimologie: tc. **gemi**.

GHEONOAIE s. f. v. **ghionoaie**.

GHEOROAIE s. f. v. **ghionoaie**.

GHERDAN s. n. (Mold., ȚR) Colier. **A:** *Și-i pusă împăratul gherdan de aur în grumazii lui.* CRON. 1689, 38^v. *Și-i pusă împăratul gherdan de aur de mare preț.* CRON. 1732, 30^r; cf. CRON. 1707, 36^r; CRON. SEC. XVIII, 28^v. **B:** *Iar din piroanele acēlea . . . unul și-l puse la gherdanul de la raftiul calului.* NB, 180. *Și-i zise de aduse gherdan de aur . . . și-l puse împăratul la grumazii lui Iosif.* CRON. 1736, 32^r; cf. MARDARIE, 129; ST. LEX., 282; LEX. 1683, 14^v, 34^r; BIBLIA (1688).

Etimologie: refăcut din tc. **gerdanlık** „colier“.

GHIB s. n. v. **gheb**.

GHIBOS adj. v. **ghebos**.

GHIDUȘESC adj. (Mold.) Comic, caraghios. *Podobiți cu un fealiu de obraze ghidușești.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: **ghidus** + suf. *-esc*.

GHIMP s. m. (Mold., TR) Teapă, spin. A: *Tilnindu-să cu un leu înghimpat, i-au scos ghimpul.* DOSOFTEI, VS. *Cu ghimpul în picior.* CANTEMIR, IST. B: (Fig.) *Ați vedea de cîte rane și ghimpi sint pline sufletele acelora.* MĂRG. 1691, 15^v. *La inima lui tot era ghimpul pentru China.* LET. 1758, 112^r; cf. ANTIM; MĂRG. 1746, 14^r.

Etimologie: alb. **ghiëmp**.

Vezi și *ghimpa, ghimpos, înghimpa, înghimpat, înghimpos.*

GHIMPA vb. (TR) A înțepa. (Fig.) *Alții se papistășesc și așa împotriva ortodoxiei cestorlalți a îmboldi și a ghimpa . . . se ascut și scriu.* C. CANTACUZINO.

Etimologie: **ghimp(e)** + suf. *-a*.

Vezi și *ghimp, ghimpos, înghimpa, înghimpat, înghimpos.*

Cf. *î n g h i m p a*.

GHIMPOS adj. (Mold.) Plin de ghimpi. *Toiage ghimpoase.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: **ghimp(e)** + suf. *-os*.

Vezi și *ghimp, ghimpa, înghimpa, înghimpat, înghimpos.*

Cf. *î n g h i m p o s*.

GHIONOAI s. f. (TR) Ciocănitoare. *Cuvînt de gheonoaie. Gheoroaia iaste o pasăre pestrîță.* F 1700, 264^r. *Ghionoiaia zboară din copaciu în copaciu.* F 1777, 164^r; cf. ST. LEX., 282.

Variante: **gheonoaie, gheoroaie** (F 1700, 264^r).

Etimologie necunoscută.

Vezi și *ghionoi*.

Cf. *v â r d a i c ă*.

GHIONOI s. m. (TR) Masculul ciocănitorei. *Viînd ghionoiul, pică singe de la el peste ranele lor și-i învîiază.* F 1777, 164^r.

Etimologie: **ghionoai**.

Vezi și *ghionoai*.

GHIUŢIE s. f. (Mold.) Unealtă a dulgherului. *Și atuncea pun preste dinsul acea unealtă ce-i zic greții canon, ghiunție și pirighel, iară moldovenii îi zic ghiunție și pas și cerepie și alții șfoară.* C.A, 89^v.

Etimologie: tc. **gönye**, ngr. **gionia**.

Cf. *cerepie*.

GHIZDAV adj. (Mold., Ban., Trans. S) Frumos, grațios, elegant. A: *Iosif acela ghizdavul de frații săi fu vîndut.* VARLAAM. *A venit un om cu muiare foarte ghizdavă.* CRON. 1689, 33^v. *Faptele cuvîntului său sint așa de frumoase, așa de ghizdave, așa de luminoase.* CD 1698, 6^r; cf. DOSOFTEI, VS; CRON. 1689, 29^r; CD 1698, 5^r; CANTEMIR, IST.; CRON. 1707, 31^r; CANTEMIR, HR.; CRON. 1732, 26^r; CD 1770, 5^v, 6^v; IT 1778, 10^v. ◇ (Adverbial) *Cu tot fealiul de marmure scumpă ghizdav pârdoșite.* CD 1698, 10^v; cf. CD 1770, 11^v. C: *Gisdav. Pulcher.* AC, 340. *Sara, frumoasă și ghizdavă foarte.* CRON. ante 1730, 17^r. *Polixeniia, foarte frumoasă și ghizdavă.* IT 1749, 175^r. *Frumoasă la chip și ghizdavă ca o împărăteasă.* MMD ante 1756, 49^r; cf. IT 1714, 28^v; CSOM, 2^r, 3^r; IT 1767, 20^v. || B: *Rahil era ghizdavă foarte.* BIBLIA (1688). *Polixeniia, foarte frumoasă și ghizdavă.* IT 1758, 134^r.

Etimologie: sl. **gyzdavŭ**.

Vezi și *ghizdăvi, ghizdăvie*.

Cf. *chipeș (2), cilibiu (2), cinsteș (3), faieș (2).*

GHIZDĂVI vb. (Mold.) A înfrumuseța. *Frumos s-au schizmit și s-au ghizdăvit.* CANTEMIR, HR.

Etimologie: **ghizdav** + suf. *-i*

Vezi și *ghizdav*, *ghizdăvie*.

GHIZDĂVIE s. f. (Mold.) Frumusețe, grație, eleganță. *Alita frimseate și ghizdăvie.* DOSOFTEI, VS. *Frimseatea și ghizdăvia trupului carea lesne să strică prefăcîndu-să în prah și cenușă.* ALF., 2^r; cf. CANTEMIR, IST.

Etimologie: **ghizdav** + suf. *-ie*.

Vezi și *ghizdav*, *ghizdăvie*.

GINERE s. m. (ȚR) Mire. *Fu logodită după un ginere aseamenea ei.* M 1698, 65^r; cf. M 1780, iul., 114^v.

Etimologie: lat. **gener**.

Cf. *june*, *mire*.

GIOAICĂ s. f. v. *joacă*.

GITRULAM s. n. (Criș.) Frămîntare, zbucium. *Așa și viața trupului nostru, după nevoile trupului nostru și după gitrulamul custului nostru să sparge și piare.* MOL. 1695, 89^v.

Etimologie: magh. **gyötrelem**.

Vezi și *giutru*, *giutruială*.

Cf. *bușluială*, *giutruială*, *vălășag*, *zăhăială*.

GIUI vb. (Mold., Ban.) A satisface. **A:** *Să poată giui și trebuințele Domniei-sale.* PSEUDO-MUSTE. **C:** *Gsuiesk.* AC, 342.

Etimologie: magh. **gyonni**, **gyunni**, **gyözn**.

GIUTRUI vb. (Trans. SV) A se zbuciuma. *Că tare mă giutruiesc.* VCC, 123; cf. PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW.

Etimologie: magh. **gyötörni**.

Vezi și *gitrulam*, *giutruială*.

Cf. *bușlui*.

GIUTRUIALĂ s. f. (Ban., Trans. SV) Frămîntare, zbucium. *Ku dsutrujale neszpusze.* FOGARASI, apud TEW; cf. PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW.

Etimologie: **giutru** + suf. *-eală*.

Vezi și *gitrulam*, *giutru*.

Cf. *bușluială*, *gitrulam*, *vălășag*, *zăhăială*.

GICITOARE s. f. (ȚR) Enigmă. *Și nu au putut să gicească gicitoarea.* BIBLIA (1688). *Isop să pricepea la gicitori și el le gicea.* E 1717, 100^v; cf. E 1777, 100^r.

Etimologie: **gici** + suf. *-toare*.

Cf. *cimilitură*, *gicitură*.

GICITURĂ s. f. (Mold.) Enigmă. *Diavolul spăria oamenii cu gicituri ce gicia oamenii.* VARLAAM; cf. N. COSTIN. ♦ *Prorocie. Ninevii odinioară supuindu-să giciturii prorocului.* AR, 69.

Etimologie: **gici** + suf. *-tură*.

Cf. *cimilitură*, *gicitoare*.

GÎDE s. m. (ȚR) Călău. *Trimise pre gidea cu un ciomag.* ANON. BRÎNCOV. *Șarban-Vodă ... au trimis și pre feciorul Drosului sârdar, tinâr, sâracul, la ocnă ... fiind gide Cobza Dumitrașco căpitan.* R. POPESCU; cf. ST. LEX., 281.

Forme gramaticale: art. sg. nom.-ac. *gidea* (ANON. BRÎNCOV.; ST. LEX., 281).

Etimologie necunoscută.

Cf. *călău*, *gelat*, *hoher*.

GÎNDI vb. (Mold., Ban., Trans. S) A ține seama, a avea grijă, a-i păsa. **A:** *Țăranii de darurile lui Dumnezău puțin gîndesc.* VARLAAM. *Nice gîndi de logodnic.* DOSOFTEI, VS. [Porcii] *De cîte ori azease să gonesc din grădinile ceale cu legumi ... dară ei nimică gîndindu-se de aceasta, iarăși acolo să întorc.* ALF, 51^v. **C:** *Dumneata nu griji de mine și eu încă nu gîndesc de tine.* FL. D 1693, 38^r. *De dumnezeu nu gîndim.* CSOM, 5^r; cf. MOL. 1725, 120^r. // **B:** *Gîndiia de aceeaia de care in toată vreamea să scirbiia.* MINEIUL (1776).

Etimologie: **gînd** + suf. -i; cf. magh. **gondolni**.

Cf. **cîștiga**, **încîștiga**.

GÎRCHIAN s. n. v. **gîrtan**.

GÎRJOB adj. (Mold.) Încovoiat, strimb. *Pre carea linie o pun meșterii pre lemnul cel strimb și girjob și așa să arată strimbătura lemnului.* CA, 89^r; cf. DOSOFTEI, VS. ◇ Fig. *O, dreptate sfîntă, pune-ți îndreptariul și vezi strimbe și cîrjobe lucrurile norocului!* CANTEMIR, IST.

Variante: **cîrjob** (CANTEMIR, IST.).

Etimologie: **cîrjă** + **gîrbov**. Cf. scr. **kržav**.

Vezi și **girjobi**, **girjobire**.

GÎRJOBI vb. (Mold.). A încovoia. *Nice de Ț-ai girjobi ca un giņj grumazii tăi.* DP, 21^r.

Etimologie: **gîrjob** + suf. -i.

Vezi și **girjob**, **girjobire**.

GÎRJOBIRE s. f. (Mold.) Îndoitură. *Îndreptează lemnul și girjobirea lui o leapădă jos.* CA, 88^r-89^v.

Etimologie: **girjobi**.

Vezi și **girjob**, **girjobi**.

GÎRLAN s. n. (Trans. SV) Gitlej. *Girlanul meu cel preabun ... cîntări și hori fetelor in sezători.* OG, 390.

Etimologie: cf. sl. **grŭlo**.

Cf. **gîrtan**, **gușă**, **gușter**.

GÎRTAN s. n. (Mold., Ban., Criș.) Gitlej. **A:** *Prin glasul fără articule din piept și din gîrtan aceasta îi clocoti.* CANTEMIR, IST.; cf. CANTEMIR, HR. **C:** *În matca focului nestins și în gîrtianul balaurului.* C 1692, 510^r. *Gerkyán. Guttur.* AC, 340; cf. C 1692, 514^v.

Variante: **gîrchian** (AC, 340), **gîrtian** (C 1692, 510^r, 514^v).

Etimologie: sl. **gŭrtanŭ**.

Cf. **gîrlan**, **gușă**, **gușter**.

GÎRTIAN s. n. v. **gîrtan**.

GLAJĂ s. f. (Trans. SV) Sticlă. *Gláje. Vitrum.* MȘE, 81^r.

Etimologie: germ. **Glas**.

GLĂSI vb. (Mold.) A se țîngui, a se jeli. *Plîngea toți și glăsiia.* VARLAAM. *Mult plîns feaceră glăsindu-să.* DOSOFTEI, VS; cf. DOSOFTEI, PS.

Etimologie: sl. **glasiti**.

Cf. **boci**, **cînta**, **olecăi**, **ruguci**.

GLOD s. n. (Mold.) Noroi. *Tu mă scoate De pohoiu de ape ... și de gloduri.* DOSOFTEI, PS.

Etimologie necunoscută.

Cf. **imală**.

GOCIMAN s. m. (Trans. SE) Epitrop. *Gociman.* TI (gl.).

Etimologie: säs. **Gottsmann**.

GOID s. n. (Mold.) Țipăt jalnic. *Strigă cu goid și amar foarte.* DP,

17^v; cf. DP, 18^r, 22^r.

Etimologie necunoscută. Cf. **godî**.

Cf. olecăire, olecăit, olecăitură.

GOLUMB s. m. (Trans. SV) Porumbel. *Că ce s-au arătat în chip de golumb?* PP, 26^v. *Să prăsară găinaț de golumb.* PL, 148^r; cf. PP, 26^v, 27^r.

Etimologie: sl. **golōbī**.

GOŢ s. m. și n. (Mold.) 1. S. m. Alergător, urmăritor. *Hameleonul, măcar că în fața tuturor goŢilor să schimbă.* CI, 171.

2. S. n. Joc de-a prinselea. *Aflind în aceia zi o sărbătoare sârba, pre toți dați după jocuri, că cei mai tineri alerga pre cimpî, ce(i) mai bătrini cu roțile pre ulițe, femeile cu goŢuri în grădini.* NCCD, 384.

Etimologie: sl. **goniči**.

GREBĂNOS adj. (Mold.) Cocosat. *Spinarea ca a porcului grebăn-oasă și girbovă-i iaste.* CI, 171. *Întîi era grebăn-os și malicos.* E SEC. XVIII, 20^v.

Etimologie: **greabăn** + suf. **-os**.

Cf. **ghebos**.

GRECIOASĂ adj. f. (Mold., TR) Însărcinată. **A:** *Muiare îmbrăcate-n soare, avind în pîntece, grecioase.* DOSOFTEI, PS. ◇ Loc. vb. **A** *purcede grecioasă* = a rămîne însărcinată. *Purceasă grecioasă.* DOSOFTEI, VS. **B:** *Muierile grecioase ... nu le oprăște a nu se boteza pentru copilul ce va orea să se nască.* MIST., 34^v; cf. BIBLIA (1688).

Etimologie: **greață** + suf. **-oasă**.

Cf. greoaie, tăroasă; arădui (a ~ groasă).

GREOAIE adj. f. (Trans. SE) Însărcinată. **C:** *Și intru ceale în patru picioare, parte bărbătească stricăciune și ceale greoaie să vor ucide.* G 1693, 4^r. || **A:** *Și ceale greoaie să vor ucide.* G 1754, 40^v.

Etimologie: **greu** + suf. **-oaie**.

Cf. grecioasă, tăroasă.

GROF s. m. (Ban., Trans. SE) Conte. **C:** *Grof. Comes liber.* AC, 341. *Comes. Groff. Nacságos.* LEX. MARS., 194; cf. TEMPEA, apud TEW. || **A:** *O samă să ducă pre Tiuchel grof să-l pue craiu.* NECULCE. **B:** *Maximilian, pre un cal, au scăpat la Casa cu cițiva grofi.* R. POPESCU.

Etimologie: magh. **groff**.

GUȘĂ s. f. (Trans. SV) Gitlej. *Scrișcă din dinți și-și gătesc gușa.* VCC, 49. *Să-mi ud o dată gușea.* OG, 391; cf. VCC, 13, 26.

Etimologie: lat. **geusiae**.

Cf. gîrlan, gîrtan, gușter.

GUȘTER s. n. (Mold.) Gitlej. *Că miiare cură din budzele a muiarea curcă carea pînă la o vreamă îndulceaște gușterul său.* DP, 16^r.

Etimologie: bg., scr. **gușter**.

Cf. gîrlan, gîrtan, gușă.

GUZIU s. m. (Mold.) Cîrțiță. *Guziul, nevăstuica și șoarecele.* CANTEMIR, IST. ◇ S. comp. **Guziu-orb** = cîrțiță. *Guziului-orb fericită ti iaste viața!* CANTEMIR, IST.

Etimologie: magh. **güzü**.

Cf. chițoran (2), sobol(2), șomic (3).

H

HAC s. n. 1. (Mold.) Răsplată. *De are și vre[a] împăratul să așeze pace cu nemții ... noi avem a cere hacul singelui nostru și a părinților noștri.* N. COSTIN. *Nohaii ce vor lăcui pre acel loc a Moldovei să-și dea ușurul și hacul pământului.* PSEUDO-AMIRAS.

2. (ȚR) În expr. **A veni la hac** = a pune la respect, a pedepsi. *Pentru ca să le vie la hac, au trimis la Racoș[i] cu rugăciune, de vine și Ștefan-Vodă cu oști, să-i taie, să-i omoare.* R. POPESCU.

Etimologie: tc. **hak**.

HAGIMESC adj. (Mold.) 1. Persan. *Și au agiuns până aproape de Spăhaciu (Ispahan), scaunul țarei hagimești.* PSEUDO-MUSTE.

2. Oriental. *Să facă veselii cu naiuri și cu cîntice hagimești și cu mulți pelivani măscărici.* NECULCE.

Etimologie: (h)agem + suf. -esc.

HAIN s. m. (Mold., ȚR) Trădător. **A:** *Boiarin hiclean unui domn și hain țării.* PRAV. *Iară pină a veni Grigorie-Vodă au fost dată domnia Ducăi-Vodă, ținindu-l hain la leși.* CRB, 166^r. *Ca pe niște răi și haini ... au poruncit să-i pue la opreală.* IM 1754, 78^r. *Schimbătorii, tulburătorii, hainii, oștenii cei vicleni.* BUCOAVNĂ 1775, 48^v; cf. NECULCE; BUCOAVNĂ 1775, 45^v. **B:** *Au început a-l piri la turci că este hain despre împărăție.* R. POPESCU. *Blud, ca un dușman și hain domnului său Iaropolc, îndată s-au făgădui lui Vladimir.* IR 1755, 23^v; cf. ÎNDREPTAREA LEGII; IM 1730, 110^r.

Etimologie: tc. **hain**.

Vezi și haini, hainie, hainlic.

HAINI vb. (Mold., ȚR) A trăda, a se răzvrăti. **A:** *Petricicei-Vod[ă], mai virtos cu îndemnarea hatmanului său Hăbășescului, s-au hainit de multe năcazuri ce-i făcea turcii.* PSEUDO-COSTIN, 16^v. *Auzindu-să la împărăție că s-au hainitu, îi luasă doamna și copiii.* CRB, 165^v; cf. PRAV., PSEUDO-COSTIN, 7^r; CANTEMIR, HR. **B:** *Au mers ... împotriva unor turci ce se hainise de cătră împărăția turcească.* R. POPESCU; cf. ÎNDREPTAREA LEGII.

Etimologie: **hain** + suf. -i.

Vezi și hain, hainie, hainlic.

HAINIE s. f. (Mold., ȚR) Trădare, răzvrătire. **A:** *La greșalele ce încață pravila furci, cunu-i hainia și vicleşugul.* PRAV.; cf. AXINTE URICARIUL. **B:** *Se temea turcii de hainie.* R. GRECEAGU; cf. ÎNDREPTAREA LEGII; R. POPESCU.

Etimologie: **hain** + suf. -ie.

Vezi și hain, haini, hainlic.

Cf. hainlic, predanie (1).

HAINLÎC s. n. (Mold.) Trădare, răzvrătire. *Au luat pre Mihaiu-Vodă cu mare urgie și cu nume de hainlic.* NECULCE; cf. PSEUDO-AMIRAS.

Etimologie: tc. **hainlik**.

Vezi și *hain*, *haini*, *hainie*.

Cf. *hainie*, *predanie* (1).

HALAL s. n. (Cris.) Moarte. *Și dobitoacele voastre le voiți omori și le voiți potopi cu moartea și cu halalul.* C 1692, 529^r.

Etimologie: magh. **halál**.

Cf. *păgubitură* (2).

HALCA s. f. (Mold., TR) Cerc de metal folosit în jocul oriental numit gerid, prin care călăreții își trec, în goana calului, sulița. **A:** *Încă-șeca pre cal domnesc și se slobozea cu sulița asupra halcalii ... și care lua halcaua în repeciunea calului venea de se închina domnului.* GHEORGACHI.

◆ (Mold., TR) Jocul cu halcaua. **A:** *Cu sulița la halca nu lesne avea protionnic.* URECHE; cf. VARLAAM; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU. **B:** *Aleargă la alca.* ST. LEX., 268.

Variante: *alca* (ST. LEX., 268) **halcă** (VARLAAM).

Etimologie: tc. (h)alka.

HALCĂ s. f. v. *halca*.

HAMAL s. m. (Mold.) Persoană care cară poveri contra plată. *Fiind un hamal de dimineața la șehel și așteptind ca să-l tocască cineva la lucru.* H 1779^l, 46^v; cf. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU; H 1779^l, 47^r.

Etimologie: tc. **hamal**.

HAMBAR s. n. (Mold., Ban.) Magazie. **A:** *Făcusa și hambare de punea pinea.* NECULCE. *Și-i poronci ... să pui foc în ambarile șfezilor.* VP, 55^r; cf. CANTEMIR, IST.; CA, 83^r; VP, 55^v. **C:** *Hembar.* AC, 342.

Variante: **ambar** (VP, 55^r).

Etimologie: magh. **hambár**, bg. **hambar**, tc. (h)ambar.

HAMIȘ adj. (Ban., Cris.) Fals, nesincer. *Sint între voi o samă de oameni ... hamiși, furi, tilhari.* C 1692, 542^v. *Falsus. Hamis. Hamis.* LEX. MARS., 204. ◇ (Adverbial) *Voi sinteti fățarnici și minciunoși ... giurați tot hamiș.* C 1692, 528^r.

Etimologie: magh. **hamis**.

Vezi și *hămișag*.

Cf. *alnic*, *amăgelnic*, *amăgeu*, *balamut*, *celar-nic*, *celuitor*, *hitru* (2), *înceluitor*, *marghiol*, *măiestret*, *opăcitor*, *șugubăț* (2), *șuvealnic*, *telpiz*.

HAR s. n. În loc. adv. (Olt., Trans. N, Trans. SV) **în har** = degeaba, zadarnic. **B:** *Tune. În har sau în zălud.* MARDARIE, 260. **C:** *Ce că tulburați în deșerti? Ce vă gilciăviți în har?* MOL. 1706^l, 102^r. *Nu lua numele Domnului Dumnezeuului tău în har.* D^l, 19^r.

Etimologie: sl. **harī**, ngr. **hāris**.

Cf. *afetele* (de-~), *cinste* (în~), *hieba* (în~), *zălud* (în~).

HARBUZ s. m. (Mold.) Pepene verde. **A:** *Filul la harbuz au nemerit.* CANTEMIR, IST. // **B:** *Loc foarte veasel și plin de grădini, cu năramzi și cu alămii, cu harbuji deplin.* COSM. 1766, 92^v.

Etimologie: tc. **harbuz**.

Cf. *lubenită*.

HAREM s. n. 1. (Mold.) Apartament în care locuiesc femeile la mahomedani. *Era dispres parte haremului.* H 1771, 84^r; cf. H 1771, 84^v; H 1779^r, 147^r; H 1779^v, 78^r.

2. (Mold., ȚR) Totalitatea femeilor din harem (1). **A:** *Au purces împăratul și veziriul, cu tot haremul și cu toate oștile la Tarigrad.* IM 1754, 145^v. **B:** *Trectnd Dunărea cu haremul lui.* R. POPESCU; cf. IM 1730, 205^v.

3. (Mold.) Partea palatului domnesc rezervată doamnei și suitei sale. *S-au mutat în curtea domnească ... iară partea haremului a rămas nefăcută.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

Etimologie: tc. **harem**.

HARMATĂ s. f. (Mold.) Tun. *Toată călărima și harmatele lui Faraon.* DOSOFTEI, PARIMIAR. *Feluri și feluri de harmate.* NECULCE; cf. PSEUDO-MUSTE.

Variante: **armată** (PSEUDO-MUSTE).

Etimologie: pol. (h)armata.

HARNIC adj. (Mold.) 1. Demn, vrednic. *Cunoștea toți că-i harnic să domnească.* URECHE. *Harnic de boierie.* NECULCE; cf. DOSOFTEI, PS.; DOSOFTEI, VS; N. COSTIN; PSEUDO-MUSTE.

2. Capabil. *Nu este nime harnic să-i stea împotrivă.* NECULCE; cf. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

Etimologie: har + suf. -nic.

Vezi și hărnicie, neharnic, nehărnicie.

Cf. sămăluitor, stavăr (de ~).

HARZ s. n. v. arz.

HASLĂ s. f. (Mold.) Strigăt de bucurie. *Ferice de-aceia breaslă Ce Ț-au știutu-ți de haslă.* DOSOFTEI, PS; cf. NCCD (gl.).

Etimologie: pol. **hasło**.

Cf. clic.

HASNADAR s. m. v. haznatar.

HASNĂ s. f. (ȚR, Ban., Criș., Trans. SV, Trans. N) Folos. **B:** *Hasnă lui Mihail-Vodă au fost arhangelul Mihail.* ANON. CANTAC.; cf. BIBLIA (1688), apud TDRG. **C:** *Ce hasnă are această învățătură?* SA, 14^r. *Cu mult mai virtos cuvintul lui Dumnăzău iaste de folos și de hasnă.* MOL. 1695, 83^r. *Hasnă. Utilitas.* AC, 34^r. *N-am hasnă de bunătate.* CÎNTECE, 7^v. *Scumpul niceodată nu să umple de bani și ... nu are hasnă de ei.* FL.D SEC. XVIII^r, 89^r; cf. AGYAGFALVI, apud TEW; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW; SA, 4^r, 26^r, 42^v; C 1692, 539^r; MOL. 1695, 83^r; LEX. MARS., 209; MISC. SEC. XVII, 54^r, 90^v; CAT. B, 22.

Etimologie: magh. **haszon**. Cf. scr. **hasna**.

Vezi și hăsnui.

Cf. agonisită (2), faidă.

HATALM s. n. (Mold.) Amendă. *Să-i fie certare cu bani, ce să zice să plătească hatalm.* PRAV.

Etimologie: magh. **hatalom**.

Cf. șugubină (2).

HATIȘERIF s. n. (Mold., ȚR) Ordin emis de cancelaria sultanului. **A:** *Au scos hatișeriful de l-au cetii.* NECULCE. *Scoțind silihidariul hatișeriful, l-au dat la veziriul.* IM 1754, 142^r; cf. M. COSTIN; IM 1754, 141^v, 145^r; GHEORGACHI. **B:** *Citindu-se intii hatișeriful.* R. GRECEANU; cf. ANON. CANTAC; IM 1730, 200^v, 201^v, 205^r.

Variante: **atişerif** (M. COSTIN; ANON. CANTAC.)

Etimologie: tc. **hattı şerif**.

HATÎR s. n. 1. (Mold.) Favoare. *I s-au făcut şi hatirul acesta de câtră stăpin.* GHEORGACHI. *Pentru hatirul dum<itale> mă voi face.* H 1779², 101^r; cf. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU. ♦ Favoritism. *Pe care îl va simţi că au făcut cit de puşin hatir, cu capul va da samă.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

2. (Mold.) Interes. *Am avut cu toţi elcii Franței dragoste şi prieteşug, păzind unul altuie hatirul ori la ce s-ar fi întâmplat.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

3. (ȚR) Plăcere, poftă. *Pentru voia şi hatirul lui Nicolae-Vodă au făcut.* R. POPESCU.

Etimologie: tc. **hatir**.

HATMAN s. m 1. (Mold.) Comandant al unei armate. **A:** *Stratig preste oşti, cum zicem noi ghalman.* DOSOFTEI, VS. *Acestu nume olah să trage de pe Fliac, hatmanul rimlenesc.* NCL I, 41. *Vine peste Nipru Popovici Samuil, hatmanul căzăcesc, cu oaste într-agiutor cetăți<i>* PSEUDO-COSTIN, 28^v; cf. VARLAAM; M. COSTIN; CANTEMIR, IST.; NCL I, 34, 37, 44; PSEUDO-COSTIN, 2^v, 28^v, 29^v // **B:** *Mai-mare oştilor. Hatman.* MARDARIE, 104.

2. (Mold.) Boier de divan însărcinat cu grija puterii armate. *Antiohie Jora hatmanul.* NCL II, 290. *Petriciceico-Vodă mai virtos cu îndemnarea hatmanului său Hôbăşescului s-au hainit.* PSEUDO-COSTIN, 16^v; cf. URECHE; PSEUDO-COSTIN, 19^v, 20^v, 28^r; NCL II, 287, 293, 300; NECULCE.

3. (ȚR) Comandant al zapciilor de divan. *Udrea hatmanul şi Andronic postelnicul.* LET. ȚR, 55^v.

Etimologie: pol. **hetman**.

Vezi şi **hătmăni**, **hătmănie**.

Cf. **s p ă ț a r**.

HAUBITĂ s. f. (Mold.) Tun cu țeava scurtă. *80 de puşte huşnițe (<haubițe).* URECHE; cf. PSEUDO-COSTIN.

Etimologie: pol. **haubice** (< germ. **H(a)ubitze**).

HAZNA s. f. 1. (Mold., ȚR) Tezaur (public). **A:** *Trecea paşi la Cameniță cu haznele şi cu zaharele.* NECULCE. *Sint acum date un meleon şi saşă sute de mii de galbeni şi haznaua me nici are habar, ca cind n-au ieşit nemică.* H 1771, 93^r; cf. N. COSTIN; PSEUDO-MUSTE; IM 1754, 8^v; H 1771, 85^v; H 1779², 102^r. **B:** *Scoşind sangeacul din hazne, îl ia ceauş-başa.* IM 1730, 13^v.

2. (Mold.) Rezervor de apă. *Au adus şi apa de la hazna ... slobozind apa pe trei țavi cu şuruburi.* PSEUDO-AMIRĂS.

3. (Mold.) Cişmea. *Au făcut o hazne mică in trei colțuri cu trei şuruburi.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

Variante: **hazne** (NECULCE; IM 1730, 13^v; IM 1754, 8^v; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU), **haznea** (H 1771, 85^v).

Etimologie: tc. **hazine**, **hazne**.

Vezi şi **haznatar**.

Cf. **chinci**; **visterie**.

HAZNATAR s. m. (Mold., ȚR) Vistier la turci. **A:** *Vezirul ... au şi chemat pre haznetarul lui.* NECULCE; cf. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU; GHEORGACHI; H 1779², 79^r. **B:** *Au trimis un hasnadar al lui împreună cu boiarii la Odriiu.* ANON. BRÎNCOV.

Variante: **hasnadar** (ANON. BRÎNCOV.), **haznătariu** (GHEORGACHI), **haznetar** (NECULCE).

Etimologie: tc. **haznedar**.

Vezi și **hazna**.

HAZNĂTARIU s. m. v. **haznatar**.

HAZNE(A) s. f. v. **hazna**.

HAZNETAR s. m. v. **haznatar**.

HĂBRUȘAG s. n. (Criș.) Vrajbă; răzmeriță; conflict armat. *În toată creamea hăbruşagului nostru utălmăzuiăște-ne, Doamne*. MISC. SEC. XVII, 9^v.

Etimologie: magh. **háborúság**.

Cf. calabalic, dihonie, învălușag, potcă, pri-goană, vălășag, zarvă, zavistie, zăhăială; rocoș, rocoșeală, rocoșire, rocoșit, rocoșitură, zurba (2), zurbalic.

HĂCUI vb. (Mold.) A rupe; a tăia (în bucăți). *Și-i hăcuiră spinarea cu toiagele*. DOSOFTEI, VS. *Pre un Stamatesco ce era grec ... cu sabia ... l-au hăcuit buoăți*. PSEUDO-COSTIN.

Etimologie: germ. **hacken**.

Cf. spîrcui (1).

HĂLĂDUI vb. (Mold., Trans. N) A scăpa, a se salva. **A**: *Nici voi, lumii înțelepți, cu filosofia hălăduiți de lume, nici theologia v-au scutit de primejdii*. CVL, 165. *Cade în cursă păcătosul și hălăduiaște dintr-însă direptul*. DP, 36^v. *Nu hălăduia, de ciambururile slobodzia cu călărimea lor*. NCL I, 43. *A hălăduit din lațul tău*. CD 1698, 12^r. *Să hălăduiască de vrăjmașii lui*. CRB, 171^r. *Și așa au hălăduit cu viața*. NECULCE; cf. URECHE; CVL, 163; CLM, 20^v; M. COSTIN; DOSOFTEI, VS; CRON. 1689, 35^r; N. COSTIN; CRON. 1707, 32^v; CANTEMIR, HR; CRB, 165^v; PSEUDO-MUSTE; CD 1770, 13^v; CRON. SEC. XVIII, 25^v. **C**: *Bine te-ai păzit de ai hălăduit din muncile noastre*. POGREB., 117^r. // **B**: *Cea hălăduită casă a casii Iudii*. BIBLIA (1688). **C**: *Acolo îl trimise să hălăduiască de frate-său Isav*. CRON. ante 1730, 37^v.

Etimologie: magh. **haladni**.

HĂMEI vb. (Mold.) A se zăpăci. *Cu ceale cinsti și tefericii multe se hămeisă de nu se putea să se mai grijască nimică*. NECULCE.

Etimologie: **hamei** + suf. -i.

Cf. buigui (2), cebălui.

HĂMESI vb. (Mold.) A flămînzii. *Și începură oștenii a hămnesi și a se bolnăvi*. N. COSTIN. *Și caili încă hămnesisă*. NECULCE; cf. CANTEMIR, DIVANUL.

Variante: **hemnisi** (CANTEMIR, DIVANUL).

Etimologie: cf. alb. **hamës**.

Vezi și **hămesit**.

HĂMESIT adj. (Mold.) Flămînd. *Mare scădere au acut în oameni, hămisită oastea și caili*. M. COSTIN; cf. NECULCE.

Etimologie: **hămesi**.

Vezi și **hămesi**.

HĂMIȘAG s. n. (Criș.) Înșelăciune. *Și-și cînde vecinul său cu hămișagul și cu tanăi minciunosi*. C 1692, 507^r. *Și toate hămișagurile tale toate le voi intrăba*. MOL. 1695, 65^r; cf. C 1692, 508^r, 528^r; MOL. 1695, 37^r; MISC. SEC. XVII, 161^v.

Etimologie: magh. **hamisság**.

Vezi și **hamiș**.

Cf. alnicie, aslam, celărnicie, celșag, celuitură, geambașie, hitrie (2), marghiolie, meteahnă, tălpijie, țalpie.

HĂRĂȚ s. m. (Mold.) Luptător destinat deschiderii bătăliei sau hărțuieilor. **A:** *Ca unghirăt gata de războiu.* DOSOFTEI, VS. *Ieșea hărăți din oastea moschicească și de la noi.* NECULCE; cf. L SEC. XVII, 9^r; M. COSTIN; N. COSTIN. // **B:** *Urît lucru iaste ... și plin de nevoie ... să slăbească hărățul.* L ante 1693, 28^v.

Variante: **hăriț** (M. COSTIN).

Etimologie: **hărăți**.

Vezi și **hărăți**, **hărăție**.

HĂRĂȚI vb. (Mold.) A se angaja la luptă, a provoca la încăierări. *Au sosit străjile tătarești ... cu carii hărățindu-se au înfrînt ... pre tătari.* M. COSTIN. *Iară el, hărățindu-se oarece, au dat dosu incetu.* CRB, 173^v; cf. NECULCE.

Etimologie necunoscută. Cf. **harță**, **hărțui**; magh. **herécelni**, **hergelni**.

Vezi și **hărăț**, **hărăție**.

HĂRĂȚIE s. f. (Mold.) Vitejie. *L-au îndemnat cătră hărăția nevoinei aceștia.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: **hărăț** + suf. **-ie**.

Vezi și **hărăț**, **hărăți**.

Cf. **hrăborie**, **viteșug**.

HĂRĂZEALĂ s. f. (TR) Donație. *Deteră lui această hărăzeală și dar.* ÎNDREPTAREA LEGII.

Etimologie: **hărăzi** + suf. **-eală**.

Vezi și **hărăzi**, **hărăzitor**, **hărăzitură**.

Cf. **hărăzitură**.

HĂRĂZI vb. (Mold.) A dărui. *Hărăzit-au locuri domnii cei vechi a boieri, a slujitori.* N. COSTIN.

Etimologie: sl. **harizati**.

Vezi și **hărăzeală**, **hărăzitor**, **hărăzitor**.

HĂRĂZITOR s. m. (Mold.) Dăruitor. *Dumnezeu, hărăzitoriul de mîlele sale.* N. COSTIN.

Etimologie: **hărăzi** + suf. **-tor**.

Vezi și **hărăzeală**, **hărăzi**, **hărăzitură**.

HĂRĂZITURĂ s. f. (Mold.) Donație, legat. *Toate hărăziturile ... să le lase neclintite.* N. COSTIN.

Etimologie: **hărăzi** + suf. **-tură**.

Vezi și **hărăzeală**, **hărăzi**, **hărăzitor**.

Cf. **hărăzeală**.

HĂRGAN s. m. (Ban.) Dovleac. *Hërgany. Cucurbita*[*Vel Bosztán*]. AC, 342.

Etimologie: **harbuz** + **bostan**.

HĂRIȚ s. m. v. **hărăț**.

HĂRNICIE s. f. (Mold.) Demnitate, vrednicie. *Hărniciia împăraților și domnilor mai mult să înțelege din cuventele lor.* M. COSTIN; cf. NECULCE.

Etimologie: **harnic** + suf. **-ie**.

Vezi și **harnic**, **neharnic**, **nehărnicie**.

HĂRTEAG s. m. v. **herțeg**.

HĂRTIȘ adv. v. **hortiș**.

HĂSNUI vb. I. (Ban., Criș., Trans. SE) A folosi. *Hesnuiesk. Prosum.* AC, 342. *Frunza acelora pomi foarte hăsnuiaște beteagilor.* MISC. SEC. XVII, 122^r; cf. MISC. SEC. XVII, 56^r; TI (gl.).

2. (Mold.) A pricinui. *Tăindu-i ca nește mădulări putrede ... i-a scosui afară să nu hăsnuiască vro boală la partea cea sănătoasă.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: **hasnă** + suf. -ui.

Vezi și *hasnă*.

HĂTĂLMAȘ adj. (Criș.) Puternic. *Că trei hărțeaghi tari și hătălmași ... era.* C. 1692, 514^r.

Etimologie: magh. **hatalmas**.

HĂTMĂNI vb. (Mold.) A governa. [Isus Navi] *au hătămănit izraeliteanilor.* DOSOFTEI, VS; cf. N. COSTIN.

Etimologie: **hatman** + suf. -i.

Vezi și *hatman*, *hătămănie*.

Cf. *chiverni*, *chivernisi* (1), *isprăvnici*, *schivernisi* (1).

HĂTMĂNIE s. f. (Mold.) Funcția de hatman. **A:** *Filix consul, precum să numia pre acele vremi hătămăniile lor.* NCL I, 42; cf. CANTEMIR, HR.; NECULCE. // **B:** *Hătămănia țărai căzăcești.* R. POPESCU.

Etimologie: **hatman** + suf. -ie.

Vezi și *hatman*, *hătămăni*.

HĂUGAȘ s.n. (Mold.) Făgaș. *Smintătoare sint ghăugașurile ei și nu bine cunoscute.* DP, 16^r.

Etimologie: cf. **văugaș**.

HEIABĂ adv. v. **hieba**.

HELGE s.f. (Mold.) Nevăstuică. *Guziul orb ... cu frumusețea fetii sale, helgii, în dragostea a multor jiganii intrase.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: magh. **helgy** (hölgy).

HEMNISI vb. v. **hămesi**.

HENDEC(HIU) s.n. v. **hindichiu**.

HERAGRĂ s.f. (Mold.) Gută. *Boleac ... și de mini și de picioare, care boală podagra și heragra se zice.* M. COSTIN; cf. NCCD (gl.).

Etimologie: ngr. **hiragra**.

HEREGHIE s.f. (Mold.) Origine. *Iară dintr-altă parte scrie hereghia de Moldova.* M. COSTIN. *Lăsînd ghereghia* (lemma: *neamul*) *legii tătine-său.* DOSOFTEI, VS; cf. CANTEMIR, IST.

Etimologie: cf. magh. **eredni**.

Vezi și *arădat*, *arădui*.

Cf. *arădat*.

HEREȘ adj. v. **fireș**.

HERGHELEGIU s.m. (Mold., ȚR) Păzitor de herghelie. **A:** *Oglindăia încotro hergheliia îmblă și dincotro herghelegiul, bat sau triaz, vine.* CI, 99; cf. CI, 98. **B:** *Întiu au fost herghelegiu.* R. GRECEANU.

Etimologie: tc. **hergeleci**.

Vezi și *herghelie*.

Cf. *duvalm* (1), *stăvar*.

HERGHELIE s.f. (Mold.) Grup de cai. *Jiganiia rea nicicum in herghelie să năvrăpască, au macară să să lipască nu putea.* CI, 98; cf. M. COSTIN.

Etimologie: tc. **hergele**.

Vezi și *herghelegiu*.

Cf. *stăvă* (1).

HERȚ s.m. (Ban.) Șoarece. *Hercz. Mus.* AC, 342.

Etimologie: scr. **hrě(ak)**.

Cf. *pârnuș*, *șpurc*, *șomic* (1).

HERTEAG s.m. v. *herțeg*.

HERȚEG s.m. (Criș.) Prinț, voievod. *Turburarea și sfada șiuciderea hărțeagurilor*. C 1692, 514^r. *Că din tine va ieși h(e)rțeagul meu*. MISC. SEC. XVII, 40^v. ◆ (ȚR) Titlu dat domnilor Țării Românești care aveau feude în Transilvania. *Un voievod ce l-au chemat Radu Negru-Voievod, mare herțeg pre Almaș și pre Făgăraș*. GI, 1^v; cf. GI, 2^v.

Variante: **hărțeg** (C 1692, 514^r), **herțeg** (MISC. SEC. XVII, 40^v).

Etimologie: magh. **herceg**.

Cf. *toparh*.

HETESAR s.m. (Ban.) Argat (angajat cu săptămîna) // **A**: *Dar tu, un tîlhar și cu ai tăi hetesari, ai tăi machidoneni, au cu mine te potrivești?* A 1777, 19^r; cf. A 1777, 16^r.

Etimologie: cf. magh. **hetes**.

HICIMĂȘIE s.f. (Mold.) Îngimfare, trufie. **A**: *Nu cu cuvente cu hici-mășie, ce cu cuvente zmerite strigînd*. L SEC. XVII, 78^v. *Tăierea tuturor hicimășiiilor mindrie[i], cite să pricep că-s a deșartei mării*. L SEC. XVII, 134^v. // **B**: *Tăierea tuturor hicimășiiilor mindriei, cite să pricep că sint ale deșartei mării*. L ante 1693, 212^v–213^r; cf. L ante 1693, 125^v.

Etimologie necunoscută.

Cf. *buieceală*, *buiecie*, *buiecitură* (1), *fălie* (2), *făloșie*, *măroșie*, *zuzie*.

HIEBA adv. (Criș.) Degeaba. *Tine pre noi, hieba ne preveghează ochii noștri*. MISC. SEC. XVII, 70^r. ◇ (Olt.) Loc. adv. **În hiebă** = degeaba. *Și cercei și gherdane, brățări care le porți pre tine în deșert și în heiabă*. CAZANIE (1642).

Variante: **heiabă** (CAZANIE 1642).

Etimologie: magh. **hiába**.

Cf. *afetele* (de- ~), *cinste* (în ~), *har* (în ~), *zăluș* (în ~).

HINDICHIU s.n. (Mold., ȚR) Șanț de întărire. **A**: *Hotarul Moldovei... să începe de la hindichiul lui Traian*. PSEUDO-AMIRAS. *O parte întreagă de zid al cetății căzu în șanțu... și îndată să implu hindichiul și fu oștilor în loc pod*. VP. 68^r; cf. CANTEMIR, IST.; NECULCE. **B**: *Și primprejurul cetății săpase hendechiu de 40 de stinjeni de adîncu*. LET. 1758, 107^r.

Variante: **hendec** (CANTEMIR, IST.), **hendechiu** (NECULCE; LET. 1758, 107^r).

Etimologie: bg., scr. **hendek**.

Cf. *o c o p*.

HIOLĂ s.f. (Mold., Trans. S) În expr. **A lua în hiolă** = a țiri luînd în picioare. **A**: *Și-i lua Ector viteazul în hiola calului*. IT, 1689, 123^v. *Și-i lua viteazul Ector în hiola calului*. IT SEC. XVIII, 136^r–136^v; cf. IT 1778, 7^r. **C**: *Și-i lua viteazul Ector în hiola calului*. IT 1714, 19^r; cf. IT 1749, 171^r.

Variante: **hiulă** (IT 1689, 123^v).

Etimologie necunoscută.

HIREȘIE s.f. (Mold.) Trăsătură (firească). *Prostimea și hirișia inimii asupra adevărului stăruită*. CI, 174; cf. CANTEMIR, IST.; CANTEMIR, HR.

Etimologie: *fireș* + suf. *-ie*.

Vezi și *fireș*.

Cf. *alsău*.

HITION adj. v. vitioan.

HIULĂ s.f. v. hiolă.

HÎJ s.n. (Mold.) Bordei. *Ș-am aflat un hij* (lemma pentru *bordeiu*) și *finic și apă*. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: pol. **hyż**, ucr. **hyža**.

Cf. argea (1), argelaș, zemnic, zomonită.

HÎNSAR s.m. 1. (ȚR.) Tilhar. **B:** *Să nu vă închinați aceluși hînsar*. A 1717, 42^v. *Dară ce tilhar ești tu și acei hînsari ai tăi, machidononii*. A 1717; cf. A 1750, 72^r. // **C:** *Sosit-ai tu cu honsarii tăi și cu tilharii tăi*. A SEC. XVIII², 55^r.

2. (Mold.) Luptător voluntar în trupe de ajutor. *S-au îndemnat cu hînsarii și cu alți ciți au venit de bunăvoie de au mers după căzaci*. URECHE; cf. NECULCE.

Variante: **honsar** (A SEC. XVIII², 55^r).

Etimologie: cf. sl. ***hōsari**.

Cf. jăcaș, lotru.

***HÎRB** s. n. (Mold., Ban., Trans. SV) Ciob. **A:** *Și-i zdrobi ca nește hîrburi*. DOSOFTEI, PS. *Bucăteale din ulcea cit să nu să afle într-însele hîrb cu carele vei lua foc și carele vei turna puțină apă*. AÎ, 66. *Amin-două hîrburile le leapădă în drum, atît a unui vas, cit și a altuia*. B 1774, 31^v; cf. DVS, 5^v. **C:** *Hîrb. Testa*. AC, 342. *Îi spinzura lui la grumazi hîrburi și minuși de oale*. PAT. 1705^r, 25^r; cf. VCC, 49. // **B:** *Luo lui un hîrbu pentru ca să-și rază puroile*. BIBLIA (1688). *Să ia hîrburi de scoică să freace peste rane*. VS 1705, 127^v; cf. MINEIUL (1698); MINEIUL (1778).

Etimologie: cf. bg. **hârbel**.

Vezi și **hîrbuit**.

HÎRBUIT adj. (Mold.) Ciobit, spart. *Scoice tăioase, hîrbuite*. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: **hîrbui**.

Vezi și **hîrb**.

HÎRLEȚ s.n. (Mold.) Cazma. *Deci fără sape, fără hîrlețe ... era siliți săracii muncitori de scurma pămîntul cum putea*. VP, 65^r.

Etimologie: sl. **rylici**.

HÎTRIE s.f. (Mold.) 1. Iscușintă, îndeminare. *Hitrie*. NCCD (gl.).

2. Viclenie, viclesug. **A:** *Unii ca aciiă sint furi, pungăși, plini de hitrie*. BUCOAVNĂ 1775, 53^v; cf. BUCOAVNĂ 1775, 15^v, 57^r, 63^r. // **B:** *De-o răă fi vreo nedereptate sau hitrie vicleană*. NT 1703, 111^v.

Etimologie: **hîtru** + suf. -ie.

Vezi și **hîtru**.

Cf. alnicie, aslam, celărnicie, celșag, celuitură, geambașie, hămîșag, marghiolie, meteahnă, tălpîjic, tălpizie.

HÎTRU adj. (Mold.) 1. Deștept, iscusit. *Atila ... bărbat tare la inimă, hîtru, la inimă îndrăzneț*. N. COSTIN.

2. Șiret, viclean. *Așijderea și săracii aciiă sint hitri, carii fiind sănătoși și nelipsiți, să fac că sint bolnavi și săraci*. BUCOAVNĂ 1775, 55^v; cf. NCCD, 248.

Etimologie: ucr. **hytryj**.

Vezi și **hitrie**.

Cf. chitit¹ (2), ocoș, răsăjduitor, sămăluitar; alnic, amăgelnic, amăgeu, balamut, celarnic, ce-

luitoar, hamis, înceluitoar, marghiol, măiestret
opăcitor, șugubăț (2), șuvealnic, telpiz.

HLAPĂ s.f. (Ban.) Femeie desfrinată. *Hlape. Meretrix. Scortum.* AC, 343.
Etimologie necunoscută.

Cf. blidnică, blidniță.

HLIPI vb. (Mold.) A suspina. *Plingnd și hlipind cu dureare de la inemă.* DVS, 25^r.

Etimologie: sl. *hlipati*.

HODNOGI s. m. v. *hotnog*.

HÖHEAR s.m. v. *hoher*.

HOHER s.m. (Ban., Trans. SV) Călău. *Carnifex. Hoher. Hohér.* LEX. MARȘ., 192. *Ciocanele hohearilor ca din piatră adevărată . . . au scăpărat.* PP, 137^v.

Variante: *hohear* (PP, 137^v).

Etimologie: magh. *hóhér*.

Cf. călău, gelat, gide.

HOLCĂ s.f. (Mold.) Gălăgie, tumult. *Era holcă mare și nu s-au mai auzit ciocanele ce spărgeau zidul.* DOSOFTEI, VS. *Holcă.* NCCD (gl.).

Etimologie: cf. rus. *golka*.

Cf. calabalic, învălușag, vâlășag, vreavă, zarvă.

HOLERCĂ s.f. v. *horilcă*.

HOLOTĂ s.f. (Mold.) Gloată, mulțime. *Ai noștri, moldovenii, . . . îndată au plecat fuga și holota leașilor ce era în goană așijderea.* CLM 30^v; cf. CLM, 29^v.

Etimologie: pol., ucr. *holota*.

Cf. oștorom, șirag (1).

HOLTEI s. m. (Mold., Trans. N) Bărbat tânăr necăsătorit. **A:** *Holteii cei cu părinți să dea cite cincizeci și cinci de părale.* NECULCE. *Piind fi-ciori mari holtei și foarti isteți din fire.* H 1779², 91^r. **C:** *Cinzece cim-penești . . . făcute de un holtei . . . pintru voia fetilor.* CÎNTECE (titlu); cf. CÎNTECE, 8^r.

Etimologie: ucr. *holtjaj*.

HONSAR s.m. v. *hinsar*.

HORCÎȚĂ s.f. (Mold.) Muștar. **A:** *De ați avea credință ca un grăunț de horcîță.* VARLAAM. *Pîinea . . . ce-i plămădită cu horcîță de cea sălbatecă, amară.* L SEC. XVII, 8^v. // **B:** *Pîinea . . . ce-i plămădită cu horcîță de cea sălbatecă, amară.* L ante 1693, 27^v.

Etimologie: cf. rus. *gorčica*.

Cf. muștar.

HORILCĂ s.f. (Mold.) Rachiu. **A:** *Învățați cu bere și cu horilcă.* M. COS-TIN. *Au îmbătat cu holercă pre căzaci.* NECULCE. // **B:** *Acolo creștinii fac horilcă multă, cu care să răscumpără și din robie.* COSM. 1766, 98^r.

Variante: *holercă* (NECULCE).

Etimologie: ucr. *horilka*.

HORN s. n. (Mold., Trans. SV) Coș de fum. **A:** *Fumărit, de tot hornul cite doi ughi.* NECULCE. **C:** *Horn. Caminus.* MȘE, 82.

Etimologie: ucr. *horn*.

HORIȘ adv. (Mold.) Pieziș. *Iară racul atunce imbla înaintea . . . așijdere-și covura, nu umbla hărțiș.* B 1774, 33^v; cf. B 1774, 35^r, 35^v.

Variante: *hărțiș* (B 1774, 33^v).

Etimologie: *horți* + suf. *-iș*.

Cf. costiș.

HOTNOG s.m. 1. (Mold., Criș., Trans. SV) Comandant peste o sută de ostași. **A:** *Cornilie hotnogul . . . i s-au grăit lui . . . să te cheame în casa sa.* AP. 1646, 35^v. *Pre mulți din căpetenii, căpitani, hotnogi, . . . i-au spînzurat și i-au înțapat.* CRB, 162^f. *Să stringă pe toate laturile hotnogii și voievozii.* A 1756, 8^v; cf. URECHE; VARLAAM; NECULCE. **C:** *Sluga acelei hotnogiu ce era pus pre o sută de viteaji.* MOL. 1695, 67^f. *Iară hotnogiul . . . să spăimîntă.* STR., 49^f; cf. SICRIUL DE AUR, apud TEW; C 1729, 55^v.

2. (Trans. SV) Conducător. *Fij Doamne hodnogs nouae.* AGYAGFALVI, apud TEW. *Ku mai mari hodnogs.* PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW.

Variante: **hodnogi** (AGYAGFALVI, apud TEW; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW), **hotnogi** (MOL. 1695, 67^f; STR., 49^f).

Etimologie: magh. **hadnagy**.

Vezi și *hotnogie*.

Cf. bulucbaș, iuzbașă, vâtaf (1); chivernisitor, chivernitor, ispravnic (1), nacealnic, povață.

HOTNOGIE s.f. (Criș.) Conducere. *leși-va dintre jidovi pre hotnogie oamenilor.* MISC. SEC. XVII, 40^v.

Etimologie: **hotnog** + suf. *-ie*.

Vezi și *hotnog*.

Cf. chiverniseală (1), chivernisire (1).

HOTNOGIU s.m. v. **hotnog**.

HOTRI vb. v. **votri**.

HOTRIE s.f. v. **votrie**.

HOTRU, HOTRĂ s.m. și f. v. **votru, voastră**.

HĀBOR adj. v. **hrăbor**.

HĀBOR adj. (ȚR, Ban., Trans. SV) Viteaz, curajos. **B:** *Să mirară toți de cocon mic și pre cal neînvațat și hrăbor.* A 1717, 13^v. *Oameni războinici și hrăburi.* COSM. 1766, 86^f; cf. A 1717, 27^v; A 1734, 8^v; IT 1758, 131^f. **C:** *Zice că era hrăbor.* APOC., 106^v. *Hrăbor. Audax.* AC, 343. *Fii hrăbor, Iudo, spre această sărutare vicleană.* IB, 39^v; cf. VCC, 26; PP, 3^f; IT 1767, 15^f. ◇ (Adverbial) *Hrăbor și dulce mă veselesc.* VCC, 11. *Hrăbor. Audacter.* AC, 343. || **A:** *Să mergeți hrăburi la război.* A 1777, 19^v; cf. DOSOFTEI, VS.

Variante: **hrabor** (DOSOFTEI, VS; PP, 3^f).

Etimologie: sl. **hrabŭrŭ**, bg. **hrabăr**.

Vezi și *hrăburi, hrăborie, hrăboritor*.

HĀBORI vb. (Ban., Criș., Trans. SV) A îmbărbăta. *Să-i hrăborească și să-i veselească cu cuvîntul.* CS, 84^f. *Hrăborește inimile.* VCC, 28. *Hrăboresk. Conforto. Hrăborescu-mă. Confortor.* AC, 343; cf. VCC, 41; MISC. SEC. XVII, 45^f, 59^v; PP, 35^f.

Etimologie: **hrăbor** + suf. *-i*.

Vezi și *hrăbor, hrăborie, hrăboritor*.

Cf. bistătui.

HĀBORIE s.f. (ȚR, Ban., Criș., Trans. SV) Bărbăție, tărie. **B:** *Se intoarseră cu mare hrăborie asupra lui Mihaiu.* ANON. CANTAC. **C:** *Nice hrăburiia trupului tău pre tine să nu te amăgească.* CS, 1^v. *Cu hrăborie de tine m-am lipit.* VCC, 49. *Fii hrăborie sufletului nostru.* MISC. SEC. XVII, 63^f. *Hrăborie. Audacia.* AC, 343; cf. SA, 13^v; MISC. SEC. XVII, 25^v, 58^v, 105^v.

Etimologie: **hrăbor** + suf. *-ie*.

Vezi și *hrăbor*, *hrăburi*, *hrăburi*.

Cf. *hărăție*, *viteșug*.

HRĂBORITOR s.m. (Ban.) Cel care îmbărbătează. *Hrăbitor. Confortator. AC, 343.*

Etimologie: **hrăburi** + suf. *-tor*.

Vezi și *hrăbor*, *hrăburi*, *hrăburi*.

HRUBĂ s.f. (Mold.) Gaură sub pământ. *Au rădicat o piatră și au intrat pe o hrubă . . . și apoi au intrat într-o sală mare pe supt pământ. H 1771, 93^v.*

Etimologie: ucr. **hruba**.

HURSUZ adj. (Mold.) Nenorocos, ghinionist. *Pașa nicicum n-au vrut, fiind hursuz, că și la Seva în Țara Ungurească și în alte locuri . . . au pierdut războiul. PSEUDO-AMIRAS.*

Etimologie: tc. **uğursuz**.

IALOVIȚĂ s.f. (Mold., Ban.) Vacă mare și grasă. **A:** *Giunghiară 7 ialoviță și le făcură jârtoă.* CRON. 1689, 33^r. *1000 de ialoviță pentru hrana slujitorilor.* NCL II, 297; cf. CRB, 163^v; CRON. 1707, 30^v; PSEUDO-COSTIN; CRON. 1732, 25^v; NECULCE. **C:** *Ialovică. Vacca.* AC, 343

Etimologie: bg., scr., rus. **jalovica.**

IAMURLUC s.n. (Mold., ȚR) Manta. **A:** *Scoaseră dar imurlucul lui Solomon împăratul.* A 1756, 14^v–15^r; cf. A 1777, 14^v. **B:** *Hlēmisi. Iepingea sau imurluc.* MARDARIE, 274. *Și mergea Alexandru cu cunună de aur în cap și cu iamurluc roșu.* A 1750, 68^r.

Variante: **imurluc** (A 1756, 14^v; MARDARIE, 274).

Etimologie: tc. **yağmurluk.**

IAZAGIU s.m. (Mold., ȚR) Secretar, scriitor de acte turcești. **A:** *Chemindu și pre iazagiul de li-au citit fermanul împărătescu.* NCL II, 299; cf. PSEUDO-AMIRAS. **B:** *Au făcut și cărți turcești iazagii(i), de mărturiseală.* ANON. BRÎNCOV.

Etimologie: tc. **yazici.**

IE s. f. (Mold., Trans. SV) Parte a abdomenului. **A:** *Lupul . . . de îi îl apucă și îndată birdihanul, spărgindu-i mațile, la pământ îi vărsă.* CANTEMIR, IST. **C:** *Ile meale implură-se de fierbinteală.* PSALTIRE (1651).

Etimologie: lat. **ilia.**

IESNAF s.n. (Mold., ȚR) Corporație, breaslă. **A:** *Să face alaiu de iesnafuri, de breasle, fieștecare breaslă cu podoabele ei.* IM 1754, 9^v; cf. AXINTE URICARIUL; IM 1754, 9^r, 10^r. **B:** *Au ieșit iesnafurile, adevă toate refeturile cite să află în Tarigrad.* IM 1730, 14^v; cf. IM 1730, 14^v, 15^v.

Variante: **isnaf** (AXINTE URICARIUL).

Etimologie: tc. **esnaf.**

Cf. rufet (1).

ILIȘ s.n. (Criș.) Provizii. *Fu pre Ierosalim foametea, că . . . să sfișiș ilişul și bucatele.* C 1692, 514^v.

Etimologie: magh. **élés.**

Vezi și ilui.

ILUI vb. (Criș.) A trăi. *Dară voi cum lăcuiți și cum iluiți cu frații și cu vecinii voștri?* C 1692, 507^r; cf. C 1692, 501^r.

Etimologie: magh. **élni.**

Vezi și iliș.

Cf. custa (1).

IMA vb. (Mold., Ban.) A murdări, a întina. **A:** *Începu a-și ima mâ-nule, cealea ce oarecînd mirostia de mirosuri scumpe.* DÔSOFTEI, VS;

cf. CANTEMIR, HR. ◇ (Fig.) *Botezul lui Hristos cerul descuie, pre care nu-l imă, într-insul suie.* DOSOFTEI, VS. C: *Im. Inficio.* AC, 343.

Etimologie: lat. **limare**.

Vezi și *imală, imare, imăciune, imălos, imător, imătură, imos, neimat.*
Cf. *feșteli, mîz găi, murui.*

IMALĂ s.f. (Ban.) Noroi. *Imalē. Lutum.* AC, 343.

Etimologie: **ima** + suf. *-eală*.

Vezi și *ima, imare, imăciune, imălos, imător, imătură, imos, neimat.*
Cf. *glod.*

IMARE s.f. (Mold.) Murdărire, minjire. *Imarea trupului și sufletului.* DOSOFTEI, MOL.

Etimologie: **ima**.

Vezi și *ima, imală, imăciune, imălos, imător, imătură, imos, neimat.*

IMĂCIUNE s.f. (Mold.) Murdărie, pată. (Fig.) *Feriia trupul său neținat, fără nici o imăciune, de păcate.* DOSOFTEI, VS. *Imăciunea carea astăzi pre obrazele noastre au căzut.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: **ima** + suf. *-ciune*.

Vezi și *ima, imală, imare, imălos, imător, imătură, imos, neimat.*

Cf. *imătură.*

IMĂLOS adj. (Ban.) Noroios. *Imelos. Lutosus.* AC, 343.

Etimologie: **imală** + suf. *-os*.

Vezi și *ima, imală, imare, imăciune, imător, imătură, imos, neimat.*

IMĂTOR adj. (Mold.) Care pătează. *Cu cit de puțină imătoare stro-pire cineva a o păta sau a să silă a o ima.* CANTEMIR, HR.

Etimologie: **ima** + suf. *-tor*.

Vezi și *ima, imală, imare, imăciune, imălos, imătură, imos, neimat.*

IMĂTURĂ s.f. (Mold.) Murdărie. *Imătură.* NCCD (gl.).

Etimologie: **ima** + suf. *-tură*.

Vezi și *ima, imală, imare, imăciune, imălos, imător, imos, neimat.*

Cf. *imăciune.*

IMOS adj. (Ban.) Murdar. *Imos. Infectus.* AC, 343.

Vezi și *ima, imală, imare, imăciune, imălos, imător, imătură, neimat.*

Etimologie: **im** + suf. *-os*.

IMURLUC s.n. v. *iamurluc*.

INGLENDISI vb. v. *inglindisi*.

INGLINDISI vb. (Mold.) A se amuza. *Să vorbească și să inglindisască cu dînsa.* E 1779, 6^r. *Să-i trimată pre Bertold . . . să să inglindisască cu glumile lui.* B 1779, 57^r; cf. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

Variante: **inglindisi** (PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU).

Etimologie: ngr. **eglendízó**.

Cf. *vigădui, zăbovi*.

IOBAGI s.m. (Ban., Criș, Trans. SV) Clăcaș. C: *Incola. Jobbás. Iobágy.* LEX. MARS., 216. *Iubagii tăi și toată marha muncitoare.* MISC. SEC. XVII, 88^r; cf. CAT. CALV, apud TEW// B: *Ungurii . . . s-au supus și i-au făcut obagi, cum le zic ei.* C. CANTACUZINO, apud TDRG..

Variante: **iobaj** (LEX. MARS., 216), **obagi** (C. CANTACUZINO), apud TDRG).

Etimologie: magh. **jobbágy**.

IOBAJ s. m. v. **iobagi**.

Cf. *jelear, rumân, vecin*.

IORGOVAN s.m. (Trans. SV) Liliac. *Să fiarbă iorgovan vinăt P.L.* 150^v; cf. PL, 149^v.

Etimologie: scr. **jorgovan**.

IOSAG s.n. (Criș.) Avuție (în vite). *Să nu furăm marha altuia și iosagul altuia și avuția altuia.* C. 1692, 506^r. *Unii oamini nebuni... gândesc... cum ar putea minca iosagul altuia.* MOL. 1695, 37^r. *Într-o zi să prădă de femeia casei sale și de tot iosagul său.* MOL. 1695, 53^r; cf. C. 1692, 513^v; MISC. SEC. XVII, 5^r, 5^v.

Etimologie: magh. **jószág**.

Cf. agonisită (2), blagă, bogătate, bucate, mar-

ISNAF s. n. v. **iesnaf**.

hă, povijie, prilej, sirmea.

ISPRĂVNIC s.m. (Mold., ȚR) 1. Cîrmuitor, căpetenie. **A:** *Ispravnicii lumiei aceștia.* VARLAAM. *De vor fi unii dintre dinșii mai capete, cumu s-ar dzice, ispravnici.* PRAV. *Voievodul Orn, ce era piste dînsa ispravnic, nu avea mai mult decît 2000 de ostași.* VP, 54^r; cf. URECHE; M. COSTIN; DOSOFTEI, VS. **B:** *Ai ajuns în cetatea Traliei... căriia fiind ispravnic într-însa ai răposat.* MINEIUL (1776); cf. ÎNDREPTAREA LEGII; cf. LUMINĂ.

2. Administrator. **A:** *Lăsînd casa pre sama ispravnicilor.* DOSOFTEI, VS. *Sfezii făcură multe strimbătăți ispravnicului care purta grija olacilor Moscului.* VP, 53^v; cf. URECHE. **B:** *Oricare olădică sau egumen sau ispravnic [n a me ast n ic Mold.], sau călugăr, de va lua vreun lucru al bi-searicii.* ÎNDREPTAREA LEGII. *Ispravnic preste secerători.* BIBLIA (1688).

Etimologie: bg. **izpravnik**, rus. **ispravnik**.

Vezi și *isprăvnici, isprăvnicie*.

Cf. chivernisitor, chivernitor, hotnog (2), na-cealnic, povață; logofăt (2), șafar (2), vălaf (3).

ISPRĂVNICI vb. (ȚR) A conduce. *Samuil sta isprăvnicînd preste ei.* BIBLIA (1688).

Etimologie: **ispravnic** + suf. *-i*.

Vezi și *ispravnic, isprăvnicie*.

Cf. chiverni, chivernisi (1), hătmăni, schivernisi (1).

ISPRĂVNICIE s.f. (Mold., ȚR) Funcție de ispravnic (2). **A:** *Va mazi pe Gheorghe din toată puterea isprăvniciei lui.* M. COSTIN. **B:** *Au trăit aicea cu isprăvnicia aceea ca la 30 ani.* R. POPESCU.

Etimologie: **ispravnic** + suf. *-ie*.

Vezi și *ispravnic, isprăvnici*.

Cf. șofărie.

IȘTELENIE s.f. (Mold.) Vindecare. *Iștealenii de multe chipuri de boale.* VARLAAM; cf. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: sl. **iscelenije**.

Vezi și *ișțeli, iștelitor, neiștelit*.

IȘTELI vb. (Mold.) A vindeca. *Iară după ce-l va boteza și de să va prileji să să iștească pruncul și să va tămădui.* ȘT, 18; cf. DOSOFTEI, VS. ♦ A repara. *Văpsitorilor ce nu le îmbla vâpsealele bine le-au ișțelit.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: sl. **isčeljati**.

Vezi și *iștelenie, iștelitor, neiștelit*.

IȘTELITOR s.m. (Mold.) Vindecător. *Iștelitori s-au arătat a toate boale.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: **ișțeli** + suf. *-tor*.

Vezi și *iștelenie, ișțeli, neiștelit*.

IȘLIC s.n. (Mold., ȚR) Căciulă din blană de samur purtată de domni și boieri. **A:** *Să va prileji să să afle a cuiva veri șlic (MUNT. ișlic) sau altă*

fiece haine. PRAV. Stindu în picioare amîndoi cu șlicele a mînă. NCL II, 297; cf. M. COSTIN; NCCD (gl.); NECULCE; GHEORGACHI. B: L-au îmbrăcat domnește cu haine, ișlic. R. POPESCU. Pre o fereastră, noaptea, s-au slobozit desculți, deșcinși și fără ișlice. GI, 11^v; cf. ÎNDREPTAREA LEGII; LEX. 1683, 28^v. // C: Shlik. Pileus. AC, 369.

Variante: **șilic** (M. COSTIN), **șlie** (PRAV.; M. COSTIN; NCL II, 297; NCCD (gl.); NECULCE; GHEORGACHI; AC, 369).

Etimologie: cf. pol. **szlyk**, rus. **šlik**, tc. **başilk**.

ISPAN s.m. v. **șpan**.

ITROS s.n. (Mold.) Utrenie. *Veri la vecernie, veri la itros, veri la ceasuri. ȘAPTE TAINE. Lovi în toaca itrosului. DOSOFTEI, VS.*

Etimologie: ngr. **órthros**, sl. **utro**.

IUZBAȘ s.m. v. **iuzbașă**.

IUZBAȘĂ s.m. (Mold., ȚR, Ban.) Sutaș. **A:** *Și făcură steaguri multe și căpitani și voivozi și izbași și vătăji. A 1756, 9^r. B: Sotni(k). Sutaș, izbașă. LEX., 248^r; cf. MARDARIE; R. POPESCU. C: Iuzbash. AC, 344.*

Variante: **iuzbaș** (AC, 344), **izbaș(ă)** (LEX., 248^r; A 1756, 9^r).

Etimologie: tc. **yüzbaşı**.

Cf. buluc-baș, hotnog (1) vătăf (1).

IZ s.n. (Mold.) Miros sau gust (neplăcut). *De va fi vinul oțăit... sau alt iz avînd, să nu îndrăznești a sluji. AMI, 19^r.*

Etimologie: magh. **iz**.

Cf. apușit, apușitură, diug (2).

IZBAȘ(Ă) s.m. v. **iuzbașă**.

IZGNANIE s.f. (Mold.) Surghiun. *Răpostînd svintul Pavel la izgnanie departe. DOSOFTEI, VS. Ovidie poeticul... de August au fost trimis în izgnanie la cetatea Tomus. CANTEMIR, HR.*

Etimologie: sl. **izgnanije**.

IZVRĂTIT adj. (ȚR) Răsturnat. (Fig.) *Află turma neplecată și neascultătoare și biserica izvrătită. N 1682, 12^v; cf. ANON. CANTAC.; N 1727, 146^r; GI, 5^r.*

Etimologie: **izvrăti**.

Vezi și **izvreti**.

IZVRETI vb. (ȚR) A răsturna. (Fig.) *Iară latinii și ale scripturii și ale părinților... învățături le stremută și le izvretesc uneori tilcuindu-le rău. LUMINĂ.*

Etimologie: sl. **izvratiti**.

Vezi și **izvrătit**.

Cf. rântuna.

ÎMĂ s.f. (Mold.) Mamă. **A:** *Îma* (MUNT. m u m a) *de-ș[i]* va da feciorul sau fata la giudeș. PRAV. *Anna, ima Preacistei*. VARLAAM. *Melhisedec au avut tată și înmă*. CRON. 1689, 29^r; cf. DVS, 17^r; M. COSTIN; DOSOFTEI, VS: NCCD (gl.). // **C:** *Melhisedec au avut tată și înmă*. CRON. ante 1730, 18^v.

Variante: **înmă** (CRON. 1689, 29^r; CRON. ante 1730, 18^v).

Etimologie: cf. alb. **ema**.

ÎMPĂRTĂȘI vb. (Mold., ȚR) **1.** A se face părtaș. **A:** *Domnul... fiind dorit a să împărtăși cu sărutarea sfințelor moști*. GHEORGACHI. **B:** *Că toți dintr-o piine ne împărtășim*. APOSTOL (1683). *Să ne împărtășim bunătăților tale*. MOL. 1741, 421; cf. MOL. 1743, 421; MOL. 1747, 208^r. ♦ (Mold.) A accepta. *Hotărîrea... toți o împărtășea*. ILIODOR.

2. A se cumineca. **A:** *În ziua de Gioie-Mare, cînd vor să se împărtășască sfințelor, infricoșetoarelor iaine*. GHEORGACHI. **B:** (Fig.) *Iară de vin să se ferească desăvîrșit, fără numai, de va face trebuință pentru slăbiciunea stomahului, atunci să se împărtășască puțințel*. MD², 2^v.

Etimologie: pref. **în-** + **părtaș** + suf. **-i**.

ÎMPISTREALĂ s.f. (Mold.) Unitate de măsură egală cu distanța străbătută de o săgeată. *Iară den afară de schit ca la 9 împistreale era o capiște idolească*. PAT. 1685, 19^v; cf. PAT. 1742, 238^r.

Etimologie: pref. **în-** + **pistreală**.

Vezi și **pistreală**.

Cf. **pistreală** (1), **proașcă** (2).

ÎMPISTRELA vb. (Mold.) A stropi, a mînji. *Daca luară veșmintul lui Iosif, ei giunghiară un iedu ș-au împistrelat cu sînge acel veșmîntu*. CRON. 1689, 37^r.

Etimologie: **împistreală** + suf. **-a**.

Vezi și **pistrela**, **pistrelătură**.

Cf. **pistrela**.

ÎNALJOS adv. și s.n. **1.** Adv. (Mold., ȚR) De sus în jos, la vale. **A:** În loc. vb. **A face (cuiva) înalgiuosul** = a păgubi, a aduce prejudicii. *Iar de au făcut cuivași înalgiuosul, tot pentru turci au făcut*. URECHE; cf. CANTEMIR, IST.; CANTEMIR, HR.; PSEUDO-MUSTE. **B:** *Niz-brüdo, naljosul*. ST. LEX., 295.

2. S.n. (Mold.) Pagubă, neajuns. *Să răscumpere rușinea și nalgiuosul carele au făcut lui*. IT 1689, 121^v. *Nalgiuns*. NCCD (gl.); cf. CANTEMIR, IST.

Variante: **înaltgiuosul** (PSEUDO-MUSTE), **nalgiuns** (NCCD gl.), **naljos** (ST. LEX., 295; IT 1689, 121^v).

Etimologie: **în** + **al** + **jos(ului)**; **nalgions** < (**i**)**naljos** + **neagiuns**).

Cf. *poznă* (1).

ÎNALTGIOSUL adv. v. **inaljos**.

ÎNĂDUȘI vb. (Mold.) A omori prin sufocare. *Pre toți copiii <i> ❧i* *prea frumos parte bărbătească, în fașă, înădușia*. NCCD, 313.

Etimologie: pref. *in-* + **năduși**.

Vezi și *năduși*.

Cf. *foitui*, *năduși*, *sugușă*.

ÎNCĂREȘTE vb. (Ban.) A (se) încălzi. *Enkëreshk. Calefacio. Enkeresku-më. Calefio*. AC, 337.

Etimologie: lat. **incalescere**.

Cf. *prigori*.

ÎNCELUI vb. (Ban., Trans. SV) A înșela, a amăgi. *Nădeajdea aceștii lumi inceluiaste pre om și pre urmă-l umple de frică*. PP, 35^r. *Decipio. Inca-luesk. Csalok. LEX. MARS.*, 198. *Nici nu poate minți și nici inceluii*. CAT., 6; cf. PSALT. SEC. XVII, apud TEW; PP, 3^r, 38^r, 85^v.

Etimologie: pref. *in-* + **celui**.

Vezi și *celșag*, *celui*, *celuitor*, *celuitură*, *inceluitor*.

Cf. *celui*, *opăci*, *poticăli*.

ÎNCELUITOR adj. și s.m. (Trans. SV) Înșelător. *Ku limba-nceluitore. VISKI*, apud TEW. *Au fost perit . . . ca de ar fi fost inceluitorul și întăritătorul norodului*. CAT., 16.

Etimologie: **inceluii** + suf. *-tor*.

Vezi și *celșag*, *celui*, *celuitor*, *celuitură*, *inceluii*.

Cf. *alnic*, *amăgelnic*, *amăgeu*, *balamul*, *celar-nic*, *celuitor*, *hamiș*, *hitru* (2), *marghiol*, *măiestreț*, *opăcilor*, *șugubăț* (2), *șuvealnic*, *telpiz*.

ÎNCEPENIE s.f. (Criș., Trans. SV) Început. *Începenia cuvintului tău*. PSALT. (1651). *Cel fără incepenie pleacă-și cerbicea sa către sluga sa*. MOL. 1688, 245^r; cf. N. TEST. (1648); MOL. 1676², 64^v.

Etimologie: **incepe** + suf. *-enie*.

Cf. *arădat*.

ÎNCÎȘTEGA vb. v. **inciștiga**.

ÎNCÎȘTIGA vb. (Trans. SV) A se îngrijii. **C:** *Cu adevăr în deșert se inciștigă*. PSALT. (1651); // **A:** cf. MOLITVENIC (sec. XVII).

Variante: **inciștega** (MOLITVENIC sec. XVII).

Etimologie: pref. *in-* + **ciștiga**.

Vezi și *ciștiga*, *ciștigă*.

Cf. *ciștiga*, *gîndi*.

ÎNCREDINȚI vb. (Trans. N) A logodi. *Să mă pețască, Ba și să mă-n credințască*. CÎNTECE, 2^r.

Etimologie: pref. *in-* + **credință** + suf. *-i*.

Vezi și *credința*.

Cf. *credința*, *jurui* (1).

ÎNFIERA vb. v. **infiera**.

ÎNFIERA vb. (Mold.; despre mustață) A miji. *Pină ajunge omul la vîrsta de 17 ani, adevă pină înceape (cum să dzice) a infiera musteață, tot copil să cheamă*. CD 1698, 40^v; cf. CD 1770, 50^v.

Variante: **infiera** (CD 1770, 50^v).

Etimologie: lat. ***infilare**.

ÎNFRICA vb. (Trans. SV) A se înfricoșa. *Că nu înfricară-se de Dumnezeu*. PS. SEC. XVIII, 38^v.

Etimologie: pref. *in-* + **frică** + suf. *-a*.

Vezi și *fricos, infricat*.

ÎNFRICAT adj. (Mold.) Înfricoșător. *Și infricat și groznic s-au arătat asupra pizmașilor*. DVS, 3^r; cf. VARLAAM.

Etimologie: **infrica**.

Vezi și *fricos, infrica*.

Cf. *cumplit*¹ (1), *fricos*.

ÎNGĂIMA vb. (Mold.) 1. A lungi vorba, a vorbi dezlinat. *Sarniție mai pe larg îngăimă această disputație*. CANTEMIR, IST.

2. A face ceva de mintuială. *Acesta de nu se va nevoi să lucreadze toate lucrurile la vremea lor, ce o va numai îngăima (ingăla MUNT.)*, acesta să-și piardză munca. PRAV.

3. A sta la indoială. *Alt chip de chiverniseală să se afle și spre aceia a să nevoi să nu să îngăime*. CI, 170. ♦ A se tulbura. *În zădar să îngăimă tot pământul*. DOSOFTEI, MOL.; cf. CANTEMIR, IST.

Etimologie necunoscută.

Vezi și *îngăimare, îngăimat, îngăimeală*.

Cf. *brodi* (2), *buigui* (1); *ingăla*.

ÎNGĂIMARE s.f. (Mold.) Nedumerire, incurcătură. *Ce să răspunză cu toții în îngăimare sta*. CANTEMIR, IST.

Etimologie: **îngăima**.

Vezi și *îngăima, îngăimat, îngăimeală*.

Cf. *aporie, învălătucitură*.

ÎNGĂIMAT adj. (Mold.) Nelămurit, incurcat. *Deci stă de atunci Hotinul așa îngăimat . . . ; nu știm de acum înainte ce a vre Dumnezeu să mai lucreze*. NECULCE.

Etimologie: **îngăima**.

Vezi și *îngăima, îngăimare, îngăimeală*.

Cf. *învălătucit*.

ÎNGĂIMEALĂ s.f. (Mold.) Vorbă incurcată, confuză. *Îngăimele ca acestea de vor mai pomeni și lucrul după poruncă de nu vor plini, cu pe-deapsă de moarte lăudindu-li-să*. CI, 170; cf. CANTEMIR, IST.

Etimologie: **îngăima** + suf. *-eală*.

Vezi și *îngăima, îngăimare, îngăimat*.

Cf. *brodelnicitură, buiguire* (1), *buiguitură*.

ÎNGĂLA vb. (ȚR) A face ceva de mintuială. *De nu se va nevoi să lucreze toate lucrurile [viei] la vremea lor, ce o va numai îngăla [îngăima MOLD.]* ÎNDREPTAREA LEGII.

Etimologie necunoscută.

Cf. *îngăima* (2).

ÎNGHIMPA vb. (ȚR) A înțepa. *Ea să inghimpă de rug*. E 1717, 160^v.

Etimologie: pref. *in-* + **ghimp(e)** + suf. *-a*.

Vezi și *ghimp, ghimpa, ghimpos, inghimpat, inghimpos*.

Cf. *ghimpa*.

ÎNGHIMPAT adj. (Mold.) Înțepat de ghimpe. *Era inghimpat la un picior*. MP 1691, 29^v; cf. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: **inghimpa**.

Vezi și *ghimp, ghimpa, ghimpos, inghimpa, inghimpos*.

ÎNGHIMPOȘ adj. (Mold., ȚR) Plin de ghimpi. *A: Spini inghimpoși*. VARLAAM; cf. CANTEMIR, IST. **B: Lemne inghimpoase**. BIBLIA (1683), apud TDRG; cf. MINEIUL (1776).

Etimologie: pref. *in-* + **ghimp(e)** + suf. *-os*.

Vezi și *ghimp*, *ghimpa*, *ghimpos*, *inghimpa*, *inghimpat*.

Cf. *ghimpos*.

ÎNGLOTA vb. v. **înglоти**.

ÎNGLOTI vb. 1. (Mold., Criș., Trans. S; despre oști) A se aduna, a se strînge în cete. **A:** *Și și-au înglотиit oastea neamul . . . și au început a se batere . . . cu franțujii*. NECULCE; cf. M. COSTIN; PSEUDO-MUSTE. **C:** *Împregiurul scaunului tău înglotescu ingerii*. MOL. 1676², 110^v; cf. PSALT. (1651); TI (gl.).

2. (Mold.) A se îngrămădi. *Înglotindu-să mai mult nărod pe ulițe, Foca au trimis să-i potolească*. CANTEMIR. IST.; cf. DOSOFTEI, VS. ◇ *Fig. Datoria se înglотиa*. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU; cf. NECULCE.

Variante: **înglota** (TI, gl.).

Etimologie: pref. *în* - + **gloată** + suf. -i.

Cf. *buluci*; *boți* (2), *decăsi*.

ÎNJURA vb. (ȚR, Trans. SE) A ocări, a adresa cuvinte insultătoare. **B:** *Cela ce va injura sau va vătămă pre soli, acela iaste ca și furul*. ÎNDREPTAREA LEGII. *Și pre urmă ne-au făcut ciini și ne-au injurat*. E ante 1704, 14^v. *Toți îl mustră și-l injură și-l bleastemă*. MĂRG. 1747, 21^f; cf. LEX. 1683, 21^f; MĂRG. 1691, 20^v; ANTIM; E 1717, 91^v; IM 1730, 16^f. **C:** *Xant îl injură și-l goni*. E 1703, 136^v. // **A:** *Și pe urmă injurindu-l*. IM 1754, 10^v.

Etimologie: lat. **injuriare**.

Vezi și *injurat*, *injurător*.

Cf. *li hăi*, *toi*.

ÎNJURAT adj. (ȚR) Care a fost injurat. (Substantival) *Cela ce va injura pre un om . . . acela se va pedepsi . . . ca și cînd are fi injuratul de față*. ÎNDREPTAREA LEGII.

Etimologie: **injura**.

Vezi și *injura*, *injurător*.

ÎNJURĂTOR s.m. (ȚR) Cel care injură. *Se va certa ca și un injurătoriu*. ÎNDREPTAREA LEGII.

Etimologie: **injura** + suf. -tor.

Vezi și *injura*, *injurat*.

ÎNLUMINA vb. (Ban., Trans. SV) A lumina. *Ėnluminădz. Illumino*. AC, 337; cf. NT 1648, 1^v.

Etimologie: pref. *în*- + **lumina**.

Vezi și *inluminat*.

ÎNLUMINAT adj. (Ban.) Luminat. *Ėnluminat. Illuminatus*. AC. 337.

Etimologie: **inlumina**.

Vezi și *inlumina*.

ÎNMĂ s.f. v. **îmă**.

ÎNSĂMA vb. (Mold.) A agonisi, a procura. **A:** *Nice mir nu putură însăma să ungă trupul*. VARLAAM. *Să imble să însăme bani*. AXINTE URICARIUL. // **C:** *Nice mir . . . nu putură însăma să ungă trupul*. C 1729, 56^v.

Etimologie: pref. *în*- + **sămă**.

Cf. *șurzui* (1).

ÎNTĂRAT adj. (Criș.) Împovărat. *Îmblați cătră mine toți ceia ce vați ustănit și simteți întărați*. C 1692, 510^v.

Etimologie: pref. *în*- + **tar** + suf. -at.

Vezi și *tar*, *tăroasă*.

ÎNTIRI vb. (Mold.) 1. A alunga. *Toți păgînii ce mă-ncungiurară cu Domnul i-am întirit din țară*. DOSOFTEI, PS.

2. A urmări, a hăitui, a prigoni. *Goniia și întiria pre creștini.* DOSOFTEI, VS. *Cu neastîmpărată vrăjmășie într-aceia chip îl goniia și nepărăsit de atita vrême îl întiria.* CI, 176; cf. CI, 98; CANTEMIR, HR.

Etimologie: cf. bg. **tirijam**.

Cf. **dudui**, **pogoni**, **țipa**, **zogoni**.

ÎNTRULOCA vb. (Mold.) A uni, a aduna. (Fig.) *Sufletele și inimile a se intruloaca și a se impreuna ... poștește.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: **intruloc** + suf. -a.

Vezi și **neintrulocat**.

ÎNVĂLĂTUȚI vb. (Mold.) A înfășura. *Trii peri din costița-i zmulgîndu-i, unul la grumazi, altul la brațe, iar al triilea la mijloc înfi învălătuci.* CANTEMIR, IST. ◇ Fig. *Săracul, învălătucit de grijă și de primejdii.* NCCD, 308; cf. N. COSTIN; NCCD, 355. ◆ A încurca, a împiedica. *Picioarele a fugi se impiadecă și în toate ierbșoarele se învălătucesc.* CANTEMIR, IST. ◇ Fig. *Istoria din sine chiară și curată iaste, însă cu tilcurile ... mai mult innecîndu-să și învălătucîndu-să ... slobod să umble... nu va putea.* CANTEMIR, HR.

Etimologie: pref. **în-** + **vălătuc** + suf. -i.

Vezi și **învălătucit**, **învălătucitură**.

ÎNVĂLĂTUCIT adj. (Mold.) Încurcat, obscur. *Învălătucite cuvintele hriomosului tău ce vor să însemneze aieva să-mi spui te poftesc.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: **învălătuci**.

Vezi și **învălătuci**, **învălătucitură**.

Cf. **îngăimat**.

ÎNVĂLĂTUCITURĂ s.f. (Mold.) Încurcătură. *Din toate învălătuciturile îl descurca.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: **învălătuci** + suf. -(i)tură.

Vezi și **învălătuci**, **învălătucit**.

Cf. **aporie**, **îngăimare**.

ÎNVĂLUȘAG s.n. (Mold.) Tulburare, scandal. *Vădzuiu mulțime nenumărată de arapi ... făcînd gilcevi și învălușaguri și zbierînd ca niște hieri sălbatece.* VSV 1691, 131^v; cf. VSV 1742, 182^r.

Etimologie: pref. **în-** + **vălușag**.

Vezi și **vălășag**.

Cf. **calabalic**, **dihonie**, **hăbruşag**, **potcă**, **prigoană**, **vălășag**, **zarvă**, **zavistie**, **zăhăială**; **holcă**, **vreavă**.

ÎNVEȘTE vb. (Mold., Trans. SV) A (se) îmbrăca. **A:** *Te scoală de te-nvește și te-ncinge.* DOSOFTEI, VS. *Cu hainele meale te învești.* CD 1698, 27^r; cf. DOSOFTEI, PS; DOSOFTEI, LITURGHIER; CD 1698, 9^v; CI, 101; CD 1770, 10^v. ◇ Fig. *Ca-n Selmon cînd cade omătul de albeaște, așea toată țara cu tine s-a înveaște.* DOSOFTEI, PS; cf. DOSOFTEI, MOL.; N. COSTIN; CANTEMIR, IST. **C:** *Și în mare frimseațe înveștite.* PS. SEC. XVIII, 53^r.

Variante: **învești** (PS. SEC. XVIII, 53^r).

Etimologie: lat. **investire**.

ÎNVEȘTI vb. v. **învește**.

ÎNVÎRVOMAT adj. (Mold.) Covîrșitor, perfecti. *Necovîntă invîrvomată* [lemma: *covîrșitoare*] și *viață curată.* DVS, 4^r; cf. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: **învîrvoma**.

JAC s.n. (Mold.) Jaf. *Cit le iaste lor văduva de apucat și săracul de jac.* DP, 26^f. *Și multe răutăți și jacuri au făcut prin tirgu.* PSEUDO-COSTIN; cf. URECHE; DP, 11^v; DOSOFTEI, VS; CANTEMIR, HR.; NCCD (gl.); NECULCE; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU. ◇ Loc. vb. **A da jac** = a jefui. *Au dat jac pen bisearici.* IM 1754, 74^v; cf. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: magh. **zsák**. Cf. pol. **żak**.

Vezi și *jăcaș, jăcui, jăcuire*.

Cf. *jăcuire, lotrie, tîlhărit, tîlhușag*.

JALE s.f. (Mold.) Dorință fierbinte. *Pofta lăcomiei și jealea mărimii numelui.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: sl. **žalī**.

Cf. *jelanie*.

JALOBĂ s.f. (Mold.) Jalbă. *Să nu poată grăi cătră giudeț să-și spuie jaloba.* PRAV. *Că acestu domnu . . . au ascultat și giudecat jalobele săracilor.* NCCD, 238; cf. M. COSTIN; CANTEMIR, IST.

Etimologie: rus., pol. **żaloba**.

Cf. *artic*.

JĂCAȘ s.m. (Mold.) Hoț, tilhar. *Jacaș.* NCCD (gl.). *Jăcașii lor și ptnă la Rodostos . . . au agiuns.* CANTEMIR, HR.; cf. PSEUDO-AMIRAS (gl.); NECULCE.

Etimologie: **jac** + suf. *-aș*.

Vezi și *jac, jăcui, jăcuire*.

Cf. *hinsar (1), lotru*.

JĂCUI vb. (Mold.) A jefui, a prăda. **A:** *Prădind și jăcuind.* URECHE. *De averile lor și de viață i-au jecuit.* NCCD, 238; cf. VARLAAM; PRAV.; DOSOFTEI, VS; MOLITVENIC (sec. XVII); PSEUDO-COSTIN, 20^v; AXINTE URICARIUL; CANTEMIR, HR.; PSEUDO-MUSTE; NECULCE. ◇ Fig. *Voiu lua hotarăle limbilor și virtutea lor voiu jecui.* DP, 27^v. // **B:** *Jăcui ră toată tabăra.* BIBLIA (1688).

Variante: **jecui** (VARLAAM; PRAV.; MOLITVENIC (sec. XVII); AXINTE URICARIUL; NCCD, 238; PSEUDO-COSTIN, 20^v; CANTEMIR, HR.).

Etimologie: **jac** + suf. *-ui*. Cf. ucr. **žakuvati**, magh. **zsákolni**.

Vezi și *jac, jăcaș, jăcuire*.

Cf. *lotri, tîlhui*.

JĂCUIRE s.f. (Mold.) Prădare, jaf. *Jăcuirea și averea cea rea pre carea . . . nu să cade a o face.* II 1764, 19^f.

Etimologie: **jăcui**.

Vezi și *jac, jăcaș, jăcui*.

Cf. *jac, lotrie, tîlhărit, tîlhușag*.

JĂLAȘ adj. (Trans. N) Trist. *Io-s acela care mă cînt și mă izbesc ca frunza ghie vînt, Cu inimă jălașă sint. CÎNTECE, 6^v; cf. CÎNTECE, 10^r.*

Etimologie: **jale** + suf. *-aș*.

Cf. *milos, olecăios*.

JĂRATEC s.n. (Mold., ȚR, Trans. SV) Cărbuni aprinși. **A:** *I-au turnatu-i jeratec preste cerbice. DOSOFTEI, VS. B:* *Îl unseră cu undelemn pre cap și-i turnară jeratec aprins. M 1698, 45^v. ◇ Fig. Arătîndu-te, Si-meone, jăratec întelegatoriu, nu te-ai închinat focului. M 1780, apr. 60^v, col. I; cf. MINEIUL (1776); M 1779, febr., 43^v, col. II. C:* *Făcuse jăratec, că era frig și să încălzia. NT 1648, 129^v.*

Variante: **jeratec** (DOSOFTEI, VS; MINEIUL (1776); M 1779, febr., 43^v, col. II).

Etimologie: sl. **žaratŭkŭ**.

Cf. *jăriște (1), jeg*.

JĂRIȘTE s.f. (Mold.) **1.** Jăratec; locul pe care se așază jăratecul (pentru jertfă). *Răsturnîndu-i jeriștea cu jărtvele idolești. DOSOFTEI, VS.*

2. Locul unde a ars o casă. *I-au răsipit casele . . . de au rămas numai jăriște. NECULCE; cf. PSEUDO-COSTIN.*

Variante: **jeriște** (DOSOFTEI, VS).

Etimologie: **jar** + suf. *-iște*.

Cf. *jăratec, jeg*.

JECUI vb. v. **jăcui**.

JEG s.n. (Ban.) Cărbuni aprinși. *Pruna. Seg. Eleven Szen. LEX. MARS., 239.*

Etimologie: sl. **žegŭ**, bg. **žeg**.

Cf. *jăratec, jăriște (1)*.

JELANIE s.f. (Mold.) Dorință fierbinte, dor. *Era aprinsă de jelanie dumnezăiască. VARLAAM; cf. DOSOFTEI, VS.*

Etimologie: sl. **želanije**.

Cf. *jale*.

JELEAR s.m. (Criș., Trans. SV, Trans. N) Clăcaș. *Jelearii cari lăcuiesc in casa mea. SA, 29^v. Nu lucra nice tu, nice femeia ta, nice sluga ta, nice dobitocul tău, nice jileariul tău. C 1692, 502^v. Nu lucra într-aceă zi nemică, nice tu . . . nice jilearii tăi. D², 70^r; cf. CAT. CALV., apud TEW; C 1692, 542^r.*

Etimologie: magh. **zsellér**.

Cf. *iobagi, rumân, vecin*.

JERATEC s.n. v. **jăratec**.

JERIȘTE s.f. v. **jăriște**.

JIREABIE s.f. (Mold.) Fișe de pămînt (moștenită). *Î! [i] voiu da . . . jireabia ta cea măsurată. DOSOFTEI, PS.*

Etimologie: pol. **żerebie**, ucr. **žerebij**.

JOACĂ s.f. (Mold.) Joc. [Băiatul] *feace o gioacă cu alți cuconi. DOSOFTEI, VS; cf. CANTEMIR, IST.*

Variante: **gioaică** (CANTEMIR, IST.).

Etimologie: **juca**.

JOLTAR s.n. (Ban., Criș., Trans. SV) Psalm. *Sholtar. Psalmus. AC, 370. Sfintul David scrie in joltariul său. MISC. SEC. XVII, 81^r; cf. AGYAGFALVI, apud TEW; VCC (foaia de titlu); MISC. SEC. XVII, 85^r*

Etimologie: magh. **zoltár**.

JUDE s.m. 1. (Mold.; Trans. SV) Principe, domn. **A:** *Lăudați pre Domnul . . . boiari, giudeci, năroadele toate.* DOSOFTEI, PS. **C:** *Cu boiarii și cu giudecii oamenilor.* PSALT. (1651). // **B:** *Knež, judele.* ST. LEX., 286.

2. (Mold.) Judecător. *Cărțile giudeațelor* [lemma: *giudecilor*]. DOSOFTEI, VS.

Forme gramaticale: pl. *judeci* (PSALT. (1651); DOSOFTEI, PS; DOSOFTEI, VS).

Etimologie: lat. **judex**.

Cf. birău (1), chinez.

JULI vb. (Mold.) A lua pielea prin rănire ușoară, a zdreli. *Pulpile să nu-i julească.* CANTEMIR, IST.; cf. CANTEMIR, HR.

Etimologie: bg. **žulja**.

Vezi și *julire*.

JULIRE s.f. (Mold.) Luarea pielii, zdrelire. (Fig.) *Betejirea și julirea cinstiții, a slăvăii numelui.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: **juli**.

Vezi și *juli*.

JUNE s.m. (Ban.) Logodnic, mire. *Giune. Sponsus.* AC, 342.

Etimologie: lat. **juvenis**.

Vezi și *junel, junelaș*.

Cf. ginere, mire.

JUNEL s.m. (Ban.) Diminutiv al lui *june*. *Gsunyěl. Sponsulus.* AC, 342.

Etimologie: **june** + suf. *-el*.

Vezi și *june, junelaș*.

Cf. *junelaș*.

JUNELAȘ s.m. (Ban.) Diminutiv al lui *june*. *Gsunelash. Sponsulus.* AC, 342.

Etimologie: **junel** + suf. *-aș*.

Vezi și *june, junel*.

Cf. *junel*.

JUPIN s.m. (Mold.) Stăpin. *Sluga ce va fura în casa giupinu-său* [MUNT. *stăpinu-său*]. PRAV. *O arătă stăpinu-său, deci zisă: „Dă-mi, giuptne, ce mi-ai giuruit.”* E 1779, 13^r; cf. VARLAAM; DOSOFTEI, VS.

Etimologie necunoscută.

Vezi și *jupineasă*.

JUPINEASĂ s.f. (Mold., ȚR, Ban.) 1. Soție de boier. **A:** *Cela ce va lua doi muieri și amîndoaū giupinease să se cearte.* PRAV. *Au pribegit în Țara Leșască luîndu-ș și giupineasa.* NCL II, 299. *Blagorodnicilor boiari și giupinese și fiilor lor.* SP, 27^r; cf. VARLAAM; NCL II, 295. **B:** *Trimise pre doamnă-sa la Giurgiov împreună cu toate jupinesele boierilor.* LET. ȚR, 75^v. *Le luau toate avuțiile și să culca cu toate jupinesele și cocoanele lor.* GI, 9^r; cf. GAVRIL, NIF.; ÎNDREPTAREA LEGII; BIBLIA (1688); ISOPIE (1705); POVESTE DE FOLOS A LUI ALEXIE (1760). **C:** *Gsupēnasē.* AC, 342.

2. Doamnă, cocoană. **A:** *O muiare giupineasă . . . trecea pre acel loc.* VARLAAM. *Am văzut . . . șăzînd în fereastră giupineasa sau do(a)mna aceea.* H 1771, 84^v; cf. DOSOFTEI, VS; NECULCE; IM 1754, 74^v; H 1771, 84^r, 85^r; H 1779¹, 46^v. **B:** *Întru acea cetate era o jupineasă de neam mare.* MINEIUL (1776); cf. IM 1730, 104^v. ◇ Fig. *Jupineasă vulpe.* ISOPIE (1705). **C:** *Gsupēnasē.* AC, 342.

Etimologie: **jupin** + suf. *-easă*.

Vezi și *jupin*.

JURUI vb. (Mold.) 1. A făgădui de soție. *Sora lui craiu, Elisafia, ce i-o giuruise Alexandru-Crai.* URECHE.

2. A făgădui. **A:** *Și giurui că-i va da lui ocină.* AP. 1646, 18^v. *Viiata iaste neștiută, Și pină la ce vreme iaste giuruită.* CVL, 15 ; cf. VARLAAM; PRAV.; DOSOFTEI, PS; DOSOFTEI, VS; CD 1698, 4^v, 5^r, 26^v, 42^r; N. COSTIN; CI, 171, 173; NCCD (gl.); NECULCE, apud TEW; CD 1770, 5^r, 52^v; E 1779, 13^r. // **B:** *De nevoie se juruiesc mult cu cuvintul, iar cu lucrul nu iaste nimic.* E ante 1704, 26^r; cf. CRON. 1687, 31^r.

Etimologie: magh. **gyűrű**, cf. **gyűrűzni**.

Vezi și *juruință, juruire, juruit, juruită*.

Cf. *credința, încredinți*.

JURUINȚĂ s.f. (Mold.) Făgăduință. **A:** *Giuruințe cari le-au giuruit Dumnezeu.* VARLAAM. *Ai trimis . . . giuruința ta pre șefr]bii tăi, pre părintii noștri.* DM, 34^r. *Acestea sint giuruințele filozofilor.* E 1779, 13^v; cf. URECHE; PRAV.; CANTEMIR, HR. // **C:** *Giuruința lui Pavel Apostol.* C 1737, 19^r.

Etimologie: **jurui** + suf. *-ință*.

Vezi și *jurui, juruire, juruit, juruită*.

Cf. *făgadă, făgădaș, făgăduială, juruire, juruită*.

JURUIRE s.f. (Mold.) Făgăduință. *Și să apropie vremea giuruirii ce să giurasă Dumnedzău lui Avram.* AP. 1646, 20^r; cf. VARLAAM.

Etimologie: **jurui**.

Vezi și *jurui, juruință, juruit, juruită*.

Cf. *făgadă, făgădaș, făgăduială, juruință, juruită*.

JURUIT adj. (Mold.) Făgăduit. *Destoinici să ne facă giuruitelor bunuri.* DM, 7^v. ◇ (Substantival) *Să vă spodobască și giuruitului de la sine bine să vă indulciți.* DM, 41^r.

Etimologie: **jurui**.

Vezi și *jurui, juruință, juruire, juruită*.

JURUITĂ s.f. (Mold.) Făgăduință. [Crocodilul] *tare cuvintele și giuruitele Hamleonului poftorind.* CI, 171. *Giuruita călugării(i).* MOL. 1754-1762, 21^r; cf. DOSOFTEI, PS; DOSOFTEI, VS.

Etimologie: **jurui**.

Vezi și *jurui, juruință, juruire, juruit*.

Cf. *făgadă, făgădaș, făgăduială, juruință, juruire*.

L

LA vb. (Mold., Ban., Trans. SV) A spăla. **A:** *Să-și lea cămeșile lor DOSOFTEI, PARIMIAR. C: Lou. Lavo. AC, 349. La-mă-veri și mai virtos de zăpada înălbi-mă-voiu. PS. SEC. XVIII, 36^r. ◇ Fig. Ce mai virtos mă lă de fărălegile mele. PS. SEC. XVIII, 34^v.*

Etimologie: lat. **lavare**.

Vezi și nelăut.

LADĂ s.f. (Ban., Trans. SV) Sicriu. *Ladē. Cista. Arca. AC, 349. Ingerul care mi-au dat Dumnezeu in sfintul botez și ingerul carele mi-au luat sufletul stau amindoi deasupra lăzii și ascultă cum popii îmi cer bulciugul. IERT., 15^r.*

Etimologie: magh. **láda**, germ. **Lade**. Cf. scr., pol. **lad**, ucr. **lado**.

Cf. copîrșeu, coșciug (2).

LAGUM s.n. (Mold., TR) Mină (pentru explozii). **A:** *Așe puind lagum iarbă de sineșe pe suptu zidurile cetăților, le-au aruncat den temelie. PSEUDO-COSTIN, 23^r. Au spart cu lagumul zidul despre poartă. IM 1754, 80^v. Făcură... lagumuri ca să apere locul de vrăjmași. VP, 68^r; cf. URECHE; NECULCE; PSEUDO-MUSTE; IM 1754, 73^r, 73^v. B: Alții in lagum frigindu-se cu vâpaie de foc. IM 1730, 103^r; cf. IM 1730, 102^v, 103^v, 113^v.*

Etimologie: tc. **lağum**.

Vezi și lagumgiu.

LAGUMGIU s.m. (Mold.) Soldat artificier. *Pomoșnicul și minerii, adecă lagumgiii. PSEUDO-COSTIN; cf. N. COSTIN.*

Etimologie: tc. **lağumcu**.

Vezi și lagum.

LAPOVIȚĂ s.f. (Mold., TR) Ninsoare amestecată cu ploaie. **A:** *Fiind ploaie cu lapoviță. IM 1754, 9^r. B: Lapoviță. IM 1730, 14^v.*

Etimologie: bg., scr. **lapavica**.

LARD s.n. (Ban.) Slănină. *Lard. Laridum. AC, 349.*

Etimologie: lat. **lardum**.

Vezi și lărdos.

Cf. ș p e c.

LASCĂ s.f. (Mold.) Bunătate, favoare. *Mare cătră Dumnedzău avea lască. CD 1698, 12^v. Și tot de același neam sint și cei cu lască minciunoasă. BUCOAVNĂ 1775, 56^r; cf. CD 1770, 14^r.*

Etimologie: ucr. **laska**.

Vezi și lascăv, lăscui.

Cf. b u n e ț e.

LASCĂV adj. (Mold.) Binevoitor. *Că toată inima rea a toată răutatea deșchisă gazdă și lascăvă ospătătoare iaste. CI, 173. Îmblarea cea bună și*

lascavă, blindeațele, neaducerea-aminte de răutate. BUCOAVNĂ 1775, 50^r; cf. PSEUDO-COSTIN; VP, 79^r; CANTEMIR, IST.

Etimologie: ucr. **laskav**.

Vezi și *lască, lăscui*.

Cf. *o menit*.

LAZ s.n. (Mold.) 1. Teren defrișat. *Au tăiat pădurea sau au săpat de au făcut laz* [MUNT. *curătură*]. PRAV.

2. Ogradă. *Cela ce să va apuca de o casă pustiită sau de vreun laz* [MUNT. : *ogradă*] *părăsit*. PRAV.

Etimologie: ucr. **laz**. Cf. magh. **las**, scr. **laz**.

Vezi și *lăzui, lăzuit*.

Cf. *târșitură*.

LĂDUNCĂ s.f. (Mold.) Cartușieră. *Dărăbanii foarte imbrăcați bine... cu table de argint la șolduri pre lădunci*. M. COSTIN; cf. NECULCE.

Etimologie: rus. **ladunka** (< germ. **Ladung**).

Cf. *loding*.

LĂLĂI vb. (Mold.) A fredona. *De câte ori au lălăit cîntece lumești*. VSV 1742, 185^r.

Etimologie: formație onomatopeică.

LĂMPAȘ s.n. (Ban., Trans. SV) Felinar. *Ceale feate înțeleapte care au luat uloiu destul în lămpășele sale*. SA, 73^r. *Lempash. Lampas*. AC, 350; cf. NT 1648, 32^v, 33^r; LEX. MARS., 114; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW.

Etimologie: magh. **lămpás**.

Vezi și *lămpășel*.

LĂMPĂSEL s.n. (Ban.) Diminutiv al lui *lămpaș*. *Lempeshel*. AC, 350.

Etimologie: **lămpaș** + suf. *-el*.

Vezi și *lămpaș*.

LĂRDOS adj. (Ban.) Slăninos. *Lerdos. Lerdum habens*. AC, 350.

Etimologie: **lard** + suf. *-os*.

Vezi și *lard*.

LĂSCUI vb. (Mold.) A amăgi. *Numai să lăscuiesc pre sine cu a celorla agiutoriu, cu totul să făgăduiesc negrijii și norocirii*. BUCOAVNĂ 1775, 34^v—35^r.

Etimologie: **lască** + suf. *-ui*; cf. sl. **lask(ov)ati**.

Vezi și *lască, lascăv*.

Cf. *șutili*.

LĂURUSCĂ s.f. (Mold., Ban.) Viță sălbatică. **A**: *Și am plîntat vie deasă... ș-am așteptat să facă struguri de poamă, iară ea face lăuruscă*. DP, 13^f. **C**: *Lëuruskë. Labrusca*. AC, 350.

Etimologie: lat. **labrusca**.

LĂZUI vb. (Trans. N) A defrișa. (Fig.) *Mă țin numai cu cuvîntu Care iute zbor în vîntu. Dar judece-le cel drept și sfințu Le-a lăzui dim pămîntu*. CÎNTECE, 1^v.

Etimologie: **laz** + suf. *-ui*.

Vezi și *laz, lăzuit*.

LĂZUIT adj. (Trans. N) Defrișat. (Fig.) *De m-aș vedea hodinită, De supărări lăzuită*. CÎNTECE, 5^r.

Etimologie: **lăzui**.

Vezi și *laz, lăzui*.

LEAFĂ s.f. 1. (Mold., ȚR, Ban.) Soldă a ostașilor. **A:** *Strinseră oaste cu leafă.* URECHE. *Acolo s-au dat leafa ghenicearilor.* IM 1754, 143^r. **B:** *Să dai lefi slujitorilor.* NEAGOE. *Au poruncit de le-au făcut leafă.* IM 1730, 12^v; cf. IM 1730, 202^r. **C:** *Lafě. Stipenāium.* AC, 349. *Liefa. Praevenda* (= Praebenda). AC, 350. ◆ (Mold.) Slujba de mercenar. *Feciori de boieri se ducea la lefe, unii la moscali, unii la leși.* NECULCE; cf. M. COSTIN; IM 1754, 8^r; VP, 64^r.

2. (Mold., ȚR) Plată, salariu. **A:** *Pre nimenea nu asuprași, nice să grăiți de rău, ce vă agiungă leafa voastră.* ANT., 1726, 216^v. *El mi-au zis să-i fac leafă, pre zi cite 10 galbeni.* H 1771, 94^r. **B:** *Primindu-l cu cinste și leafă făcindu-i, au șezut acolo pînă i-au venit rindul la domnie.* R. POPESCU.

Variante: **lefe** (NECULCE), **liefă** (AC, 350).

Etimologie: bg. **lefe**, scr. (u) **lefa**. Cf. tc. **ulüfe**.

Vezi și **lefeștiu**.

LEAGĂN s.n. (Mold.) Trăsură. *Acea jupineasă au găsit leagăn cu cai și 12 voinici.* URECHE. *Și adevă un bărbat arap spîn . . . era întorcîndu-să și sedea în leagănul său.* AP 1646, 27^r; cf. VARLAAM.

Forme gramaticale: pl. *leagene* (VARLAAM).

Etimologie: **legăna**.

Cf. **buțcă**.

LEANCĂ s.f. (Mold.) Haină lungă pînă la călcîie. *Deschizîndu-mi leanca, și-au băgat mîna și mi-au pipăit tot trupul.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: ucr. **ljanka**.

LEAȘNIC s.m. (Mold.) 1. Pinditor. *Se pun leașnici, întind lațuri și stau de vineadză.* DOSOFTEI, PS.

2. Ascunzătoare a vînătorului. *Ascuns se supune în leașnici cu boğații.* DOSOFTEI, PS; cf. IOAN DIN VASLUI.

Etimologie: **leș(ui)** + suf. **-nic**.

Vezi și **aleș**, **aleșui**, **leș**, **leșui**, **leșuitor**, **leșuitoră**.

Cf. **leșuitor**.

LEFE s. f. v. **leafă**.

LEFECIU s.m. v. **lefeștiu**.

LEFEGIU s.m. (Mold., ȚR, Ban.) Mercenar. **A:** *Ci gîndi ca să nu se încrează țării și lefecîilor de țară.* URECHE; cf. NECULCE. **B:** *Înălțați pe vreun lefeștiu să-l puneți spătar.* NEAGOE; cf. R. GRECEANU. **C:** *Lefegsiu. Stipendiarius.* AC, 350.

Variante: **lefeciu** (URECHE; R. GRECEANU; NECULCE).

Etimologie: tc. **ulüfeci**.

Vezi și **leafă**.

LEGĂNA vb. (Mold., Criș., Trans. SV, Trans. N) A se clătina. **A:** *Tot pămîntul să ridică și să leagănă de frică.* DOSOFTEI, PS. ◆ Fig. *Ștefan-Vodă îmbla legăniindu-se încotro va lua.* M. COSTIN. **C:** *Leagănă cu capul, cu ochii clipeasc.* VCC, 40. *Pămîntul se va legăna.* POGREB., 97^v; cf. STR., 49^r; PS. SEC. XVIII, 32^r.

Etimologie: lat. ***lignare**.

Cf. **țremura**.

LEGĂTUI vb. (Trans. SV) A obliga, a angaja. *Iată, veni muierea precum să legătuisă.* PF, 72^r.

Etimologie: **legat** (< **lega**) + suf. **-ui**.

LEGHEN s.n. v. **lighean**.

LEGHIN s.n. v. **lighean**.

LEHĂI vb. v. **lihăi**.

LEICĂ s.f. (Mold.) Pilnie. *În mina stîngă ținea o leică a căria țevie pină jos . . . ajungea.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: rus. **lejka**, ucr. **lijka**.

Cf. **tolcer**.

LEPEDEU s.n. (Ban., Trans. SV) Cearceaf. *Linteum. Lapedeö. Lapedö.* LEX. MARS., 224. *Să se învălească în lepedeu ud bine.* PL, 145^r; cf. MȘE, 81.

Etimologie: magh. **lepedő**.

Cf. **prostire**.

LESNE adv. (Criș., Trans. SV) Ieftin. *Foarte lesnă ci-l voui da.* MISC. SEC. XVII, 49^r; cf. MȘE, 81.

Etimologie: bg. **lesno**.

LEȘ s.n. (Mold., Ban.) Pindă. **A:** *Ereticii lui Navot . . . puși în leș la strimtori.* DOSOFTEI, VS. **C:** *Lesh. Insidiae.* AC, 350.

Etimologie: magh. **les**.

Vezi și **aleș**, **aleșui**, **leașnic**, **leșui**, **leșuitor**, **leșuitoră**.

Cf. **leșuitoră**.

LEȘUI vb. (Mold., Ban., Trans. SV) **A** sta la pindă. **A:** *Pîndindu-și leșuind la strimtoare.* DOSOFTEI, VS; cf. VARLAAM. **C:** *Leșuiaște întru ascuns ca leul în sălașul său.* PSALT. (1651). *Împregiur mă leșuiesc.* VCC, 36. *Lëshuiesk. Insidior.* AC, 350; cf. N. TEST. (1648), apud TEW, s.v. **aleșui**; SICRIUL DE AUR, apud TEW, s.v. **aleșui**; VISKI, apud TEW, s.v. **aleșui**; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW, s.v. **aleșui**; PS. SEC. XVIII, 132^v.

Etimologie: **leș** + suf. **-ui**.

Vezi și **aleș**, **aleșui**, **leașnic**, **leș**, **leșuitor**, **leșuitoră**.

Cf. **aleșui**.

LEȘUITOR s.m. (Trans. SV) Pinditor. *Puind leșuitori să-l omoară.* N. TEST. (1648).

Etimologie: **leșui** + suf. **-tor**.

Vezi și **aleș**, **aleșui**, **leașnic**, **leș**, **leșui**, **leșuitoră**.

Cf. **leașnic (I)**.

LEȘUITURĂ s.f. (Mold.) Pindă. *Nime nu scapă de leșuitorile vrăjmașului.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: **leșui** + suf. **-tură**.

Vezi și **aleș**, **aleșui**, **leașnic**, **leș**, **leșui**, **leșuitor**.

Cf. **leș**.

LIBADE s.f. (Mold.) Anteriu. *Un rînd de straie de postav, libade și giube.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

Etimologie: tc. **libadé**.

LIEFĂ, s.f. v. **leafă**.

LIFURI vb. (Ban.) A lingări, a gusta din toate mîncările. *Lifurêsc* AC, 351.

Etimologie necunoscută.

Vezi și **lifuroi**.

LIFUROI s.m. (Ban.) Pici, ținc. *Lifurony.* AC, 350.

Etimologie: **lifuri** + suf. **-oi**.

Vezi și **lifuri**.

LIGHEAN s.n. (Mold., ȚR, Ban.) Vas cu margini largi, folosit de obicei pentru spălat. **A:** *Lighean cu ibric de argint.* NECULCĂ. *Răpia . . . cine căldări, cine ligheanuri.* IM 1754, 75^r. **B:** *Un leghin plin de apă.* BIBLIA (1688). *Bagă apă în leghin și mergi de spală picioarele oaspei.* ISOPIE (1705); cf. IM 1730, 105^v. **C:** *Legen. Pelvis.* AC, 350.

Variante: **legheu** (AC, 350), **leghin** (BIBLIA 1688; ISOPIE (1705).

Etimologie: tc. **liġen**, **leġen**.

Cf. medelniță.

LIHĂI vb. (Mold.) A se certa. *Pentru care pricină mai pierdem noi atât vreme lîhăindu întru noi?* B 1774, 27^v. ♦ **A** ocări; a birfi. *Și lîngă alte multe ce lehăia, au început a le face și stihuri în scris.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

Variante: **lehăi** (PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU)

Etimologie necunoscută.

Cf. prigoni; injura, toi.

LIHOT adj. (Ban.) Fără gust, fad. *Lihot.* AC, 350.

Etimologie: sl. **lihŭ**; cf. sl. **lihota**, **lihodŭ**.

LIAMAN s.n. (Mold., ȚR) Port. **A**: *Au așezat limanurile, scalele mării.* NCL I, 28. *Gîndea să întemeiază vre în liman la Marea Baltică.* VP, 53^f; cf. N. COSTIN; PSEUDO-AMIRAS; H 1778, 113^f, 117^f; H 1779¹, 82^v, 85^v. **B**: (Fig.) *Adîncul muceniciei neudat ai trecut și cătră limanurile ceale de sus cu toată avuția ai ajuns.* M 1780, mai, 57^v. // **C**: *Pe marginea apei Neva, spre casa limanului celui mare slăovit, de acolo pre lîngă apă.* ÎMP, 69^v. ♦ Adăpost, refugiu. **A**: (Fig.) *Limanul bunei dinări.* ÎP, 11^f; cf. CANTEMIR, IST.; AR, 62^v, 79^v, 84^f; MOL. 1754—1762, 29^f; SP, 8^f, 19^f. **B**: (Fig.) *Alerg la limanul bunătății tale.* M 1780, iul. 112^v, col. II: cf. ANTIM; M 1776, 178^f, col. I; M 1778, 177^v, col. II, 178^f, col. I; M 1779, febr., 47^f, col. I, mart., 49^f, col. I, dec., 220^v, col. I. // **C**: (Fig.) *La limanul voi(i) tale să scape.* SVA, 9^v.

Etimologie: tc. **liman**.

Cf. cristaniște, schelă (1).

LINCOTE s.f. pl. (Mold.) Vorbe amăgitoare. *Să va fi îndemnat fata, după multe lincote* (lingușale MUNT.) și giuruințe. PRAV.

Etimologie: cf. sl. **lokati**.

LINIȘOR adj. și adv. 1. Adj. (Mold.; despre sunete) Lipsit de intensitate, încet. *Glas... linișor.* DOSOFTEI, VS.

2. Adv. (Mold., Trans. SV) Cu blîndețe, calm. **A**: *Grăindu-i lui cu milă, linișor.* MP, 1691, 17^f. *Linișor vorovînd între dîșii.* VSV 1691, 132^f; cf. DOSOFTEI, VS; VSV 1691, 139^f; VSV 1742, 182^f, 190^v. **C**: *Vorbind cu ei linișor.* VSV 1705, 228^f.

Etimologie: **lin** + suf. **-ișor**.

LIPCAN s.m. (Mold.) Oștean recrutat din tătarii așezați la Hotin. *Și-au făcut... vreo cinci-șase steaguri de lefecii și două steaguri de lipcani.* NECULCE; cf. PSEUDO-MUSTE.

Etimologie: tăt. **lipkan**.

LIPSĂ s.f. (Ban., Trans. SV) Nevoie. **C**: *Nu cheltui pre lucru ca acela pre care n-ai nice o lipsă, ce numai pre care ai lipsă.* CS, 35^v. *Lipsza. Necessitas.* AC, 351. *În lipsele noastre să ne agiutăm.* PP, 75^v; cf. NT 1648, 248^f, 249^f; CS, 26^f, 64^v, 66^f, 67^f, 79^v. ♦ (Trans. SV) Loc. adj. **De lipsă** = necesar. *Cu ce e de lipsă de vreme să se grijască.* CS, 40^f. *A treia faptă bună carea-i mai de lipsă omului creștin.* PP, 62^v; cf. SAVA, AȘEZĂMINTURILE; CS, 18^v; PP, 5^v, 66^v. ♦ Loc. vb. (Trans. SV) **A avea lipsă** = a trebui. *Cărtularii cei învățați au lipsă ca să margă și ei în casa lui Dumnezeu? CS, 94^f.* (Mold., Trans. SV) **A fi lipsă** = a trebui. **A**: *Lui Dumnezeu nu [ti] e lipsă să învețe de la om nimica.* N. COSTIN. **C**: *Iaste lipsă tuturoră să să depărteaze de care mînciună iaste mai mică.* CS, 98^f; cf. SAVA, AȘEZĂMINTURILE; CS, 17^f, 35^f, 95^f, 98^f.

Etimologie: **lipsi**.

Vezi și *lipsi*.

Cf. niștotă (2), sucșig; lipsi.

LIPSI vb. (Ban., Trans. SV) A trebui. *El ști destul, nu-i lipsește mai mult să învețe*. CS, 92^r. *Lipszeszk. Placeo. Obligo. Eliminator*. AC, 350. *Nu numai a ști, ce lipsește și a înțelege*. PP, 5^v; cf. PP, 1^v, 2^v, 3^r, 3^v, 4^v, 5^v, 34^v, 40^v, 75^v, 99^r, 100^v, 101^r.

Etimologie: ngr. **lipsó** (viit. lui **lipó**).

Vezi și *lipsă*.

Cf. lipsă (a fi ~, a avea ~).

LOCMA s.f (Mold.) Ciștig, chilipir. *Cerea una ca aceasta, fiind învățat cu locmale mai mari*. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

Etimologie: tc. **lokma**.

LODING s.n. (Ban.) Cartușieră. *Loding*. AC, 351.

Etimologie: magh. **loding**.

Cf. lăduncă.

LOGOFĂT s.m. 1. (Mold., ȚR) Boier de divan, răspunzător de treburile cancelariei domnești. (Și în sintagmele *logofăt(ul)* (*cel*) mare, al doilea *logofăt*, *logofăt al treilea*). **A**: *Logofăt mare, giudecătoriu și alesătoriu de ocine, ispravnic pre o frunte de oameni de țară ce sînt curteni și giudecătoriu tuturor cine-s cu strîmbătăși în țară*. URECHE. *Făcînd cai-macam pe Ion Buhuș logofătul*. NCL II, 290; cf. VARLAAM; PSEUDOCOSTIN, 15^v, 18^v, 28^r; NCL II, 288, 293; CANTEMIR, HR. **B**: *Au tăiat pre banul Toma și pre Vlaicul logofătul*. LET. ȚR, 28^v; cf. LET. ȚR, 34^v, 40^v, 75^r.

2. (ȚR) Vătaf, vechil. *Porunci Farao ispravnicilor norodului și logofetilor*. BIBLIA (1688).

Variante: **logofet** (VARLAAM).

Etimologie: ngr. **logothétis**.

Vezi și *logofeteasă*.

Cf. ispravnic (2), șafar (2), vătaf (3).

LOGOFET s.m. v. **logofăt**.

LOGOFETEASĂ s.f (Mold.) Soția logofătului (1). *Au dat rînd jupîneselor de la logofeteasa cea mare*. GHEORGACHI.

Etimologie: **logofăt** + suf. -*eașă*.

Vezi și *logofăt*.

LOGOȘ adj. și s.m. (Mold.) Pitic. 1. Adj. (Fig.) *Firea la duhul maminos și virtos stîro logoș și fricos au pus*. CANTEMIR, IST.

2. S.m. *Neste logoși mititei îmbîlînd după dinsul*. DOSOFTEI, VS. *La stat mici cît abita de treția de un logoș*. NCCD, 341. *N-au stătut cucoș fără creastă, nici logoș fără tîlpijic*. B 1774, 20^r; cf. B 1774, 18^r.

Etimologie necunoscută.

Vezi și *logoși*.

LOGOȘI vb. (Mold.) A scădea, a se micșora. *Statul trupului, de mojie, i s-au schimonosît și s-au logoșit*. CANTEMIR, IST.

Etimologie: **logoș** + suf. -i.

Vezi și *logoș*.

Cf. mitutela.

LOLĂ s.f. (Ban.) Soră mai mare. *Lola. Soror maior natu*. AC, 351.

Etimologie: cf. scr. **lola**.

LOM s.n. (Ban.) Crengi rupte, aşchii; agestru. *Lomury*. AC, 351.
Etimologie: magh. **lom**.

LOTRAME s.f. (Ban.) Hoţime, tilhărimе. *Lotrame. Latrones*. AC, 351.
Etimologie: **lotru** + suf. *-ame*.

Vezi şi *lotri, lotrie, lotru*.

Cf. *tilhăret*.

LOTRI vb. (Ban.) A face hoţii; a deveni lotru. *Lotresk. Latrocınor. Lotresku-mě. Lotro fio*. AC, 351.

Etimologie: **lotru** + suf. *-i*.

Vezi şi *lotrame, lotrie, lotru*.

Cf. *jăcui, tilhui*.

LOTRIE s.f. (Ban., Criş.) Hoţie, tilhărie. *Şi toate lotriile... le vor întrăba*. MOL. 1695, 65^r. *Lotrič. Latrocinium*. AC, 351; cf. MOL. 1695, 502^v.

Etimologie: **lotru** + suf. *-ie*.

Vezi şi *lotrame, lotri, lotru*.

Cf. *jac, jăcuire, tilhărit, tilhuşag*.

LOTRU s.m. (ȚR, Ban., Criş., Trans. S) Hoţ, tilhar. **B**: *Atuncea iar să sculase nişte lotri cu un domn despre Olt*. LET. ȚR, 72^v; cf. LET. ȚR, 33^r, 33^v. **C**: *Te faci gazdă de furi şi de lotri*. C 1692, 506^r. *Lotru. Latro*. AC, 351; cf. MCCR, 84. ◇ (Adjectival) *Au fost un om foarte lotru şi rău*. S, 96^v.

Etimologie: sl. **lotrŭ**, ceh., pol. **lotr**, scr. **lotar**, (gen.) **lotra**.

Vezi şi *lotrame, lotri, lotrie*.

Cf. *hînsar (1), jăcaş*.

LOVI vb. 1. (Mold., Trans. SV) A ataca; a se lupta, a se ciocni. **A**: *Lovindu-i noaptea fără veste, rămaseră biruiţi cazacii*. URECHE, apud TDRG. *Şi făcu Alexandru două oşti şi să lovi cu Darie foarte tare*. A 1756, 22^r; cf. CVL, 168; NECULCE, apud TDRG; A 1777, 7^v. **C**: *Şi cum au sosit s-au lovit*. İVM, 212^r.

2. (Mold.) A străbate, a apuca o cale. *Au lovit un sultan cu urdiile sale... sub Hotin*. URECHE, apud TDRG. *Luindu-şi pre doamnă-sa... au lovit prin Moldova pre la Suceava şi au trecut în Țara Leşască*. PSEUDO-COSTIN; cf. CANTEMIR, IST.; NECULCE.

Etimologie: sl. **loviti**.

Cf. *năduli, năvrăpi; proidi*.

LUBENIŢĂ s.f. (ȚR) Pepene verde. *Preaînţeleptul coconar împreună cu lubeniţa, cu castravetele*. IP, 9^r.

Etimologie: bg., scr. **lubenica**.

Cf. *harbuz*.

LUCOARE s.f. (Mold.) Strălucire. *Astădzi luminatele steale cu lumina lucoarei lumea podobăsc*. DM, 10^r; cf. DM, III^r, 10^v; DOSOFTEI, PS apud TDRG.

Etimologie: lat. **lucor**.

Vezi şi *strălucoare*.

Cf. *strălucoare*.

LUD adj. (Ban.) Simplu, neştiutor. *Lud. Infans. Innocens*. AC, 351.

Etimologie: bg., scr. **lud**.

Vezi şi *ludete, ludişor*.

Cf. *brudatec, brudiesc, brudior, brudiu*.

LUDEȚE s.f. (Ban.) Simplitate, naivitate. *Ludecze. Infantia. Innocentia.* AC, 351.

Etimologie: **lud** + suf. *-ețe*.

Vezi și *lud, ludișor*.

LUDIȘOR adj. (Trans. SV) Diminutiv al lui *lud*. *Trecut-au de la bătrâni și mintea cea ludișoară a tinerețelor.* SA, 7^v.

Etimologie: **lud** + suf. *-ișor*.

Vezi și *lud, ludețe*.

LUMINĂ s.f. 1. (Mold., Trans. S) Luminare. **A:** *Întră în besearecă cu luminile aprinse.* DM, 34^v. [Sehastrul] *vedea . . . multe lumini intru acel paltin.* NECULCE; cf. DM, 32^f. **C:** *Pentru cela ce fură lumini din besearecă.* VS 1748—1749, 22^v; cf. VS 1748—1749, 24^v.

2. (Ban.) Flacăără. *Lumině. Lumen. Ignis.* AC, 351.

Etimologie: lat. ***lumina** (<lumen, -inis).

MACAT s.n. (Mold.) 1. Loc (acoperit) de pe podea, pe care șed turcii. *L-au pus viziriul de au șezut înaintea viziriului pre măcat.* NECULCE. *Domnul nu ședi în scaun, ce șăd amîndoi pe măcat.* GHEORGACHI. *Am șezut alături pe macat frumos.* H 1771, 85^r; cf. H 1771, 81^v, 83^v.

2. Cuvertură. *Era făcut ca un pat lungu cît să încapă doi oameni de-a lungul și așternutul foarte frumos și macatul cu canafuri și mărgăritariu.* H 1771, 94^r. *Care odaie era foarte frumos îmbrăcată cu macaturile...* de Hindie. H 1779², 75^v.

Etimologie: tc. **makat**.

Cf. odeal, strai (1), velință.

MADAM s.n. 1. (Mold., ȚR) Minereu. A: *Era de cînste bișugul acelor locuri pentru mademurile aurului, argintului în Ișpania.* NCL I, 27; cf. NCCD, 288. B: *Are scală mare ocna unde se face sare pietroasă ca mademurile.* COSM. 1766, 90^v.

2. (Mold). Mină. *Mademurile aceale zmaragdicești le va lăsa.* AE-THIOPICA.

3. (Mold.) Sursă de venituri. *De la dinsul s-au scornit hirtile, el le-au scos întai, de este madem bun și până astăzi în Moldova.* NECULCE.

Etimologie: tc. **maden**.

Cf. baie.

MAGHER s.m. (Mold., ȚR) Bucătar. A: *Văzu acolo și pre magherul mănăstirii.* DOSOFTEI, VS. B: *Ei-l vindură lui Pentefri, cătahului de magheri al lui faraon.* ÎNV. 164, 172^v. *Pova(r): Magher, bucătar.* LEX., 222^v. *Iar magherul căuta carnea ce-i perise.* E 1717, 168^r.

Etimologie: sl. **magerŭ**.

Vezi și magherniță.

Cf. păzitor, socaci.

MAGHERNIȚĂ s.f. (Mold., ȚR) Bucătărie. A: *L-au ispitit întai cu slujba ospătăriei, apoi la magherniță.* DOSOFTEI, VS. B: *Ștegnușa: maghernița, cuhnie.* LEX., 336^r. *La moară mergea de măcina și la magherniță ajuta.* N 1682, 17^v. *Făcu trapezerie și magherniță.* GI, 25^v; cf. LEX. 1683, 53^r, 83^v; L ante 1693, 26^v; ANON. CANTAC.; N 1727, 152^v; GI, 19^v.

Etimologie: bg. **magernica**.

Vezi și magher.

Cf. conihă.

MAGHISTAN s.m. v. **meghistan**.

MAGOPET s.m. v. **magupeț**.

MAGUPEȚ s.m. (ȚR) Brutar. *Hljabotvoreci: magopeț, pitariu.* MARDARIE, 273. *Žitar(s)ko: pitariu, magupeț sau jitniceariu.* LEX., 76^v; cf. LEX., 302^r; LEX. 1683, 75^v.

Variante: **magopeț** (MARDARIE, 273; LEX. 1683, 75^v).

Etimologie: sl. **magjupeci**.

Vezi și *magupie*.

Cf. șuteu.

MAGOPIE s.f. v. **magupie**.

MAGUPIE s.f. (ȚR) Brutărie. *Hljabnica: magupia.* LEX., 302^r. *La moară mergea de măcina și la magherniță ajută și la magupie așijderea.* N 1682, 17^v. *Hljabnica: magopie.* LEX. 1683, 75^v; cf. MARDARIE, 273; ANON. CANTAC.; N 1727, 152^v; GI 19^v, 25^v.

Variante: **magopie** (LEX. 1683, 75^v).

Etimologie: cf. **magupeț, magupeție**.

Vezi și *magupeț*.

MAHALAGIȚĂ s.f. (Mold.) Vecină (de mahala). *Mună-mea închide ochii unii mahalagiți a ei.* B 1779, 45^v; cf. B 1779, 39^r, 64^v.

Etimologie: **mahalagiu** + suf. *-iță*.

Cf. *megieșiță*.

MAI s.n. (Mold., Ban.) Ficat. **A:** *De inflarea splinii, de căldura muiului, de durerea stomahului de inflarea picioarelor... să strică.* NCCD, 317. *Stăpînește peptul și coastili, maiul, stîlpul trupului.* CAL. 1762, 120^r.
 ◇ În sintagma **maiul cel negru** = ficat. *Maiul cel negru i-au fost sănătos.* N. COSTIN. **C:** = *Hepar. Mai. Măi.* LEX. MARS., 212.

Etimologie: magh. **máj**.

Cf. *ficat*.

MAIER s.n. (Ban.) Mică gospodărie (țărănească) sau grădină la marginea unui oraș (sădesc). *Villa. Maier. Maior.* LEX. MARS., 251.

Etimologie: germ. **Meier [hof]**.

MAJĂ s.f. (Mold.) Năvod. *Cînd au pus țara întăi domnu pre Petru-Vodă Rareș, el nu era acasă, ci să timplase cu măjile lui la Galați, la pește.* NECULCE.

Etimologie: magh. **mázsa**.

Vezi și *măjar*.

Cf. *zăbroană*.

MAMCĂ s.f. (Mold.) Doică. **A:** *Mamce (doice MUNT.) carele apleacă prunci mici.* PRAV. *Să-ț aduc eu o mamcă să-ți-l hrănească foarte bine.* CRON. 1689, 44^r. *Oare carele iaste acela ce ș-ar urî mamca?* CD 1698, 18^v. *De la maice și de la mamce ne deprindem frumos și mult a vorovi.* CI, 102. *Au fostu în mai mare vină muma caré i-au născut, au mamca căre i-au aplecat?* NCCD, 357. *L-au dat la mancă di l-au crescut.* IT 1778, 1^v; cf. DOSOFTEI, VS; CRON. 1707, 40^v; CANTEMIR, HR.; N. COSTIN; CRON. 1732, 33^r; CD 1770, 22^r. // **B:** *Vrea-vei să aducu o mamcă, adecă doică, <șă> apleace coconul?* CRON. 1687, 25^v.

Variante: **mancă** (CRON. 1732, 33^r; IT 1778, 1^v).

Etimologie: ucr. **mamka**.

Cf. *aplecător (I), doică*.

MANCĂ s. f. v. **mamcă**.

MANGAL subst. (Mold.) Vas de metal în care se aprind cărbuni și care servește pentru încălzit. *Era om prea fricos de frig, că și vara îmbla cu două blane și aprindea mangal în odaie.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

Etimologie: tc. **mangal**.

MANGĂR s. m. (Mold., ȚR) Veche monedă divizionară turcească. **A:** *Au dat mangărul cel de apoi. PSEUDO-MUSTE.* **B:** *Pentru un mangăr ce dă omul săracului aicea, Dumnezeu-i dă de 100 de ori mai mult.* ÎNV. 1642, 12^v. *Va cere mangări sau alteceva de la cei ce să priceștiuiesc.* ÎNDREPTAREA LEGII. Kodratu. Rantă. Fileariu, mangăr. LEX., 118^r. *Să dea preț de doi mangări. NEAGOE. Nici unul nu este atât de sărac și lipsit cît să n-aibă măcar numai doi mangări.* MĂRGĂRITARE 1746; cf. MĂRDARIE, 104, 136, 288; ST. LEX., 291; LEX. 1683, 28^v, 42^r.

Etimologie: tc. **mangır.**

MANZÎL s. m. v. **mazil.**

MARGHIOL adj. (Mold., ȚR) Șiret, șmecher, viclean; intrigant. **A:** *Era iote și gata la răspunsuri și afară din iscusirea minții era și marghiol și viclean.* BERTOLDO 1779; cf. NCCD (gl.). ◇ (Substantival) *Putea zice vizirul ... cum că au fost omul acela un marghiol den Țarigrad și i-au spus menciuni.* M. COSTIN. **B:** *Premenind sfaturile celor marghioli, nu vor face mîinile lor adevăr.* BIBLIA (1688.) *Să lucrează, de marghioli, a găti arme cu mîncinos meșteșug.* FN; cf. ANON. CANTAC. ◇ (ȚR) Ușuratic. (Substantival). *Cu cîțiva marghioli blestemați și de minte strîini ... viața lui își petrecea.* R. GRECEANU. ◇ (ȚR) Isteț, abil (Substantival). *Marghiolul, realele viind, să ascunse, iară cei fără de minte mergind, pagubă vor plăti.* BIBLIA (1688).

Etimologie: ngr. **margiolos.** Cf. tc. **maryol.**

Vezi și **marghiolie.**

Cf. alnic, amăgelnic, amăgeu, balamut, celarnic, celuitor, hamis, hitru (2), inceluitor, măiestreț, opăcitor, șugubăț (2), șuvealnic, telpiz.

MARGHIOLIE s.f. (Mold.) Viclenie, șiretlic, înșelăciune; farsă, renghi. *Și dacă au socotit o frumoasă marghiolie, s-au dus de s-au culcat.* B 1774, 10^r; cf. B 1774, 21^r.

Etimologie: ngr. **margiolia.**

Vezi și **marghiol.**

Cf. alnicie, aslam, celărnicie, celșag, celuitură, geambașie, hămășag, hitrie (2), meteahnă, poznă (2), tălpijic, tălpizie.

MARHĂ s.f. (Ban., Trans. SV., Criș.) Vită cornută. *Deade noao fintina aceasta den carea au beut el și feciorii lui și marha lui.* N. TEST. (1648). *Că de poartă grije omul înțelept pre viața marhăi lui, dară cu cît mai virtos pre viața soțului vieții lui.* CS, 54^r. *Mulți oameni ... să ducu de fură marhă omului și dobitocul omului.* C 1692, 506^r. *Să lase de-a face ospăț cu unii și cu alți, ca să nu trăiască ca marhă.* PP, 105; cf. C 1692, 508^v; MISC. SEC. XVII, 4^v, 5^v, 88^r. ◇ *Avut, avere, bogăție constînd (mai ales) în vite.* C: *Sabeușii i-au lovit pre dinșii și marha o au prădat.* SA, 31^r. *Cu mare grije să-ț socotești marha ta.* CS, 40^r. *Să nu furăm marha altuia și iosagul altuia și avuția altuia nice și intru chip.* C 1692, 506^r. *Ai poști bunătatea mea și toată marha mea.* MISC. SEC. XVII, 83^r. *Iumentum. Márha. Marha.* LEX. MARS. 221. // **B:** *Robiră pre muierile den Madiam și marha lor.* BIBLIA (1688). *Săracii cei ce au marhă puțină pre lesne fug și scapă.* E 1717, 174^v.

Etimologie: magh. **marha.**

Cf. agonisită (2), blagă, bogătate, bucate, iosag, povijie, prilej, sirmea.

MARTOLEA subst. (Ban.) Marți seara. *Martzolya*. AC, 352.

Etimologie: cf. **marți**.

MARULĂ s. f. (Mold.) Lăptucă. *Află dândoară în grădina un urs mîncînd marule*. DOSOFTEI, VS. *În șase luni nice apă n-au băut, fără numai miezul a unii marule îi era în loc de mîncare*. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: bg. **marulja**, ngr. **maruli**.

MASCARĂ s. f. 1. (Mold., ȚR) Glumă; farsă. **A**: *Au socotit el să facă o mascara*. B 1775, 98^v; cf. B 1779, 63^f. **B**: *Ceale de ris, de mascară, glume*. LEX., 334^v; cf. LEX. 1683, 83^f.

2. (Mold.) Batjocură, ocară. *Pre toate de mascara covrîșea*. CANTEMIR, IST. ◇ Expr. **A face** (pe cineva) **(de) mascara** = a ocări. *Pentru un lucru de nimica ... făcea pe un boier mare mascara și-l închidea*.

PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

Variante: **mascară** (LEX., 334^v; LEX. 1683, 83^f).

Etimologie: tc. **maskara**.

Cf. **mîniecitură**, **pelivănie**, **șagă**, **șeganie**, **șozie**, **tămășag**, **tămășeală**; **băsău** (3), **mîniecie**, **prohită**.

MASCARĂ s. f. v. **mascara**.

***MAȘTEHĂ** s. f. (Mold., Olt., Trans. S) Mamă vitregă: **A**: *Iară de să va afla cu maștehă-sa, 12 ai post*. ȘT, 293. *La maștehă-sa de greși, 9 ai post*. PRAV., 101^v. *Care va petrece cu ... fiica maștehă-sa, cu foc să se arză*. ÎP, 40^f. *Așa esti și pămîntul: buruienilor celor sălbatice esti mamă, că sînt născuși dintr-însul, iară sămănăturilor esti ca o maștehă*. E 1779, 4^f; cf. ȘT. 283; PRAV.; M. COSTIN; DOSOFTEI, VS; CANTEMIR, HR.; NECULCE; I, 2^f; NCCD, 314. **B**: *Maștehă-sa sau soacră-sa sau mătuși-sa*. PRAV. GOV; cf. ÎNDREPTAREA LEGII. **C**: *Acelora le iaste maștehă*. E 1703, 129^f. ◇ Adjectival. *Aceasta trebuie să poarte în mînte părinții vitregi și muminile maștehă, că și cuconii lor pot rămînea la sărăcie*. CS, 64^v; cf. CS, 63^v, 64^f, 65^f.

Etimologie: sl. **mašeha**.

Cf. **mașteră**.

MAȘTERĂ s. f. (ȚR, Trans. SE) Mamă vitregă. **B**: *Nevoindu-se maștera să le mînceavea părinților, îi piri la domnu că sînt creștini*. MÎNEIUL (1776). *Feciorilor celora ce s-au adus le este mumă, iar care i-au găști la bărbat, acelora le este mașteră*. E 1777, 80^f. **C**: *Deci maștera l-au luat pre cocon și l-au dus la casa sa*. S, 81^f.

Etimologie necunoscută.

Cf. **maștehă**.

MATRAC s. n. (Ban.) Băț, ciomag. *Metrak*. *Baculus*. AC, 353.

Etimologie: scr. **matrak**.

Cf. **botă**, **paliță**, **ștap**.

MAZIL s. m. 1. (Mold.) Demnitar turc din Imperiul Otoman sau domn din Țările Românești destituit. *Și s-au dus cu toată casa lui de iznoavă la Țarigrad, mazil la poartă*. PSEUDO-COSTIN. *Iară mazil tot au rămas, că apucasă împărăția de pusesă pre Ilieșu domnu*. NECULCE; cf. N. COSTIN; GHEORGACHI; H 1779², 84^v.

2. (Mold., ȚR) Mic boier de țară. **A**: *Mazilii și mîndăstirile să-și stăpînească ocinele*. NECULCE. **B**: (Adjectival) *Au început a stringe pre o seamă de boiari manzili, la mitropolie*. R. POPESCU.

3. (Mold.) Răzeș însărcinat cu execuțiile și cu încasarea birurilor. *Unii dzice că i-au pîrit mazilii*. NECULCE.

Variante: **manzil** (R. POPESCU).

Etimologie: tc. **mazul**. Cf. ngr. **manzilis**.

Vezi și **mazili**, **mazilie**, **mazilime**, **mazilit**.

MAZILI vb. (Mold., ȚR) A detrona, a îndepărta din funcție. **A**: *Bine ai nemerit, măria ta, de nu te-ai grăbit să-l mazilești pre acel domn harnic*. NECULCE. **B**: *Și-au domnit ani 8 și l-au mazilit turcii*. R. POPESCU; cf. IST. ȚR.

Etimologie: **mazil** + suf. **-i**.

Vezi și **mazil**, **mazilie**, **mazilime**, **mazilit**.

MAZILIE s. f. 1. (Mold., ȚR) Detronare, destituire. **A**: *Să nu prinzi de veste oastea și țara de mazilie*. URECHE. *Și viniră călărași cu veste de mazilie*. N. COSTIN. **B**: *Iarna au avut domnul odihnă în scaunul lui în București, numai întristat foarte pentru mazălia gineri-său, domnului de la Moldova*. IST. ȚR. *Într-această iarnă s-au întâmpat mazilie și lui Constantin Duca-Vodă*. R. GRECEANU; cf. R. POPESCU.

2. (Mold.) Dispoziție de scoatere din domnie. *Numai giunătate de an au domnit și i-au și vinit mazălia*. NECULCE.

3. (Mold.) Stare, calitate de mazil. *Acei boieri i-au fost de mare folos la mazilie lui Antiohii-Vodă*. NECULCE.

Etimologie: **mazil** + suf. **-ie**. Cf. ngr. **manzilia**.

Vezi și **mazil**, **mazili**, **mazilime**, **mazilit**.

MAZILIME s. f. (Mold.) Totalitatea boierilor mazili, mulțime de boieri mazili. *Triimis-au în toată țara de au poftit pe toată boierimea și mazilimea*. NECULCE.

Etimologie: **mazil** + suf. **-ime**.

Vezi și **mazil**, **mazili**, **mazilie**, **mazilit**.

MAZILIT s. n. (Mold.) Mazilire. *Moldovenii cum li-i firea de stnt gata la gilcevit, ales la mazilitul domnilor*. PSEUDO-COSTIN.

Etimologie: **mazili**.

Vezi și **mazil**, **mazili**, **mazilie**, **mazilime**.

MĂDĂRI vb. (Mold.) 1. A-și bate joc de cineva. *Zmăul acesta ce formuiși să-și mădărească șie*. DPSR, 133^r. ♦ A spune cuiva lucruri rele sau necuviincioase. *Sau necuvioase de-au mădărit*. DM, 80^v.

2. A se fistică. *Sfintul, mădărindu-să de rușine, nește femeii văzind la o ftnă*. DOSOFTEI, VS.

Etimologie necunoscută.

Cf. **prohită** (a lua în ~), **prohiti**.

MĂGIAȘ s. m. v. **megieș**.

MĂHĂI vb. (Mold.) A face semne (cu mina). *Cind vor să-și facă cruce, numai cit măhăiesc cu mna, cum are amăgi oarece*. VARLAAM. *Răul cine-mi vor să nu zimbască și cu ochii să nu măhăiască*. DOSOFTEI, PS. ♦ A amenința. *Omul cela, ce-l îngrozește să-l ucidă, face scamne în toate fealiurile și-i măhăiaște* (a merința MUNT.) și aduce să-l lovască. PRAV.

Etimologie: sl. **mahati**.

MĂIDAN s. n. v. **meldean**.

MĂIEȘTRET adj. (Mold.) Viclean. *Iaste mincinos, amăgeu și măieștreș*. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: **măiestru** + suf. **-eș**.

Vezi și **măiestri**, **măiestrie**.

Cf. alnic, amăgelnic, amăgeu, balamut, celarnic, celuator, hamis, hitru (2), înceluator, marghiol, opăcitor, șugubăț (2), șuvealnic, telpiz.

MĂIESTRI vb. (Mold.) A unelti. *Cu minie și cu otravă dzicea: scăpatu-mi-ai, ce de acum înainte n-oi părăsi, asupra ta ș-a mănăstirii tale în tot chipul măiestrind.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: **măiestru** + suf. -i.

Vezi și *măiestreț, măiestrie*.

MĂIESTRIE s.f. (Mold.) Cursă, laț. *Va întinde nește măiestrii (curse MUNT.) la oreo vie sau la oreun pomăt sau la altceva pentru să prindză pre carii strică roade.* PRAV. *Vinătorii măiestrii spre vinarea fiilor punca.* CANTEMIR, IST.; cf. CI, 169.

Etimologie: **măiestru** + suf. -ie.

Vezi și *măiestreț, măiestri*.

Cf. capcană, clucșă, pruglă, silță, zăbroană.

MĂIMUCĂ s.f. (Ban.) Maimuță. *Mejmukë. Simia.* AC, 352. *Me-mukë. Simia.* AC, 352.

Variante: **mămucă** (AC, 352).

Etimologie: cf. **moimă**.

Cf. *moimă, moimiță*.

MĂJAR s.m. (Mold.) Pescar. **A:** *Să nu puie pre altul la domnie, ci pre Petru Măजारul, ce l-au poreclitu Rareșu.* URĂCHE. // **B:** *Pătru, măjarul den Hirău, este fecior lui Ștefan-Vodă.* R. POPESCU.

Etimologie: **majă** + suf. -ar.

Vezi și *majă*.

MĂLAI subst. 1. (Mold., Ban.) Mei. **A:** *Au fost și timpurile proaste de nu s-au făcut piine ... Agiunsesse mierța de mălai în sus pe suptu munte la 4 lei.* NECULCE. *Cine se teme de vrabii, să nu samene mălaiu.* B 1774, 58^f. *Cine să temi de pasări nu samănă mălaiu.* B 1779, 67^f. **C:** *Millium. Malai. Kölös.* LEX. MARS., 228. // **B:** *S-au făcut și griu și mălai mult de era bilșug în toate.* R. POPESCU.

2. (Mold.) Făină de mei. *Sostnd la adincul pustiei, întră într-o peșteră, mîncînd piine dinăoară în săptămîină și-ncă de mălai și necernută.* DOSOFTEI, VS.

3. (Ban.) Piine făcută din făină de mei. *Mělaj. Milliaceus panis.* AC, 352.

4. (Mold.) Semănătură de mei. *Dat-au o brumă mare, de-u stricat pinele, mălaiiele.* NECULCE.

Forme gramaticale: pl. *mălaie* (NECULCE).

Etimologie necunoscută.

Cf. *păring*.

MĂMUCA s.f. v. **măimucă**.

MĂMULICĂ s.f. (Mold.) Mămică. *Pentru aceasta, — au răspuns — mămulică, pentru că bine mi-ai adus amînte ... de păgina aceea.* I, 20^f.

Etimologie: **mamă** + suf. -ulică.

MĂNUCHI s.n. v. **mănunchi**.

MĂNUNCHI s.n. (Mold., ȚR) Miner, coadă, plăsea. **A:** *Căuta ... înlăontrul Europii să între și toate părțile apusului supt mănunchiul sabiei sale să puie.* CANTEMIR, HR. **B:** *Rukoetĭ, ru(ĭ)ni(k).* Mănunchiu. MARDARIE, 228. *Rukoetĭ. Mănuchiul.* LEX. 1683, 57^f. *Au vîrit și munuchiul după ascuțit.* BIBLIA (1688).

Variante: **mănuchi** (LEX. 1683, 57^r), **munuchi** (BIBLIA 1688).

Etimologie: lat. **manuelus**.

MĂRAZ s. n. (Mold.) Necaz, pică. *Iar împăratul, avindu pe dinsul măraz și gîndu să-l mazilească ..., l-au dus de l-au închis.* NECŪLCE.

Etimologie: tc. **maraz**.

Cf. alean (2), alenie, alenșig (2), băsău (2), rîvnire, zavistie.

MĂRĂDIC s. m. (Trans. SV) Descendent. *Meredikuluj a szeu.* VISKI, apud TEW.

Etimologie: magh. **maradék**.

Cf. rămășiță (2).

MĂRGINAREȚ adj. (Ban.) Vecin, învecinat. *Mergenaretz. Fini-timus.* AC, 353.

Etimologie: **mărgini** + suf. *-areț*.

Cf. megieș.

MĂROȘ adj. (Ban.) Mindru. *Meros. Superbus.* AC, 353.

Etimologie: **mare** + suf. *-os*.

Vezi și măroși, măroșie.

Cf. fălos (2).

MĂROȘI vb. (Ban.) A se mindri. *Meroshesku-mě. Superbio.* AC, 353.

Etimologie: **măros** + suf. *-i*.

Vezi și măros, măroșie.

Cf. buieci (2), fălui (2).

MĂROȘIE s. f. (Ban.) Mindrie. *Meroshiě. Superbia.* AC, 353.

Etimologie: **măros** + suf. *-ie*.

Vezi și măros, măroșie.

Cf. buieceală, buiecie, buiecitură (1), fălie (2), făloșie, hîcimășie, zuzie.

MĂRTINĂ s. f. (Ban.) lapă slabă, mirtoagă. *Mertzeně.* AC, 353.

Etimologie: bg. **mărcina** „cadavru de animal“.

Vezi și mărtinos.

MĂRTINOS adj. (Ban.) Slab, bătrîn, prăpădit. *Mertzenos.* AC, 353.

Etimologie: **mărtină** + suf. *-os*.

Vezi și mărtină.

MĂSAI s. n. (Ban.) Față de masă. *Měsaj. Mappa.* AC, 353.

Etimologie: **masă** + suf. *-ai*.

MĂSDĂ s. f. v. mîzdă.

MĂTĂRÎNGĂ s. f. (Ban.) Jurubiță, scul. *Meterengě.* AC, 353.

Etimologie: cf. scr. **mataruga**, **motoruga**.

Cf. motcă.

MĂZAC adj. (Mold.) Murdar. (Fig.) *Să arătăm de unde iaste înce-pătura aceștii basne și cum, și în ce chip până la acel mazăc Simion au agiuns.* CANTEMIR, HR.

Etimologie: pol. **mazacz**.

Vezi și mazăceală, mazăcie.

MĂZĂCEALĂ s. f. (Mold.) Lucru făcut în grabă, de mintuală. // C: *Sint mulți creștini care nu știu nice cruce să-și facă, ce cîndu să-și facă cruce numai ce mîhnesc cu mîna cum are amăgi oarece; aceea nu iaste cruce, ce-i o mazăceală.* C 1729, 27^r.

Etimologie: cf. **măzac**.

Vezi și mazac, mazăcie.

MĂZĂCIE s. f. (Mold.) Murdărie. (Fig.) *Iară a voastră ocară și blăstămată mazăcie, ca tălanița dezmațată, pre ulița a să purta, pricină sînteți.* CANTEMIR, HR.

Etimologie: **măzac** + suf. -ie.

Vezi și **măzac**, **măzăceală**.

MECCIT s. n. v. **mecet**.

MECET s. n. (Mold., ȚR) Moschee. **A:** *Meccit turcesc a să zidi sau beseacică în geamie a să prefăce până la vreamile noastre n-am văzut.* CANTEMIR, HR. *Mitropolia din București au făcut-o mecet di s-inchină într-însa pașii.* NECULCE. **B:** *Începură turcii a cuprinde Țara Rumânească și a face lăcașuri și meceturi.* LET. ȚR, 36^r.

Variante: **mecit** (CANTEMIR, HR)..

Etimologie: bg. **mečet**, rus. **mečet**. Cf. tc. **mescit**.

MEDELNICER s. m. (Mold., ȚR) În sintagmele **medelnicer mare** și **vel medelnicer** = rang boieresc în țările române. **A:** *Medelnicer mare, cu obiceiul îmbrăcat în haină domnească la zile mari ...* URECHE. *Au fostu medelnicear mare.* PSEUDO-COSTIN, 14^v. *Așijdere și Savin Zmucilă vel medelnicer.* NECULCE; cf. URECHE. **B:** *Pre alți boiari, anume pre Dumitrașcu Caramanliu vel postelnic i Socol vel medelnicer ... i-au trimis la pașa.* R. GRECEANU.

Etimologie: **medelniță** + suf. -er.

Vezi și **medelniță**.

MEDELNIȚĂ s. f. (Mold., ȚR) Lighean. **A:** *Înfigea un ac în luminare aprinsă și cînd agiungea focul luminării la ac, cădea acul într-o medelniță.* DOSOFTEI, VS. **B:** *Într-aceaia vreamie au făcut o medelniță de spălare.* CHEIA ÎN.

Etimologie: sl. **mědělnica**.

Vezi și **medelnicer**.

Cf. **lighean**.

MEDIȘ s. m. v. **megieș**.

MEFLEM s. v. **mehlem**.

MEGEIAȘ s. m. v. **megieș**.

MEGHELEU subst. (Ban.) Masă oferită la nașterea unui copil. *Megyëleu. Convivium natale.* AC, 352.

Etimologie necunoscută. Cf. magh. **májoló**.

MEGHISTAN s. m. (Mold., ȚR) Mare demnitar turc. **A:** *Veziriul și toți meghistanii sta cu mîinile întinse, arătînd evlavie.* IM 1754, 142^r. *Acolo făcusă căutarea oștilor sale, înainte a multor meghistani ai împărății sale.* VP, 73^r; cf. IM 1754, 8^v; VP, 75^r. **B:** *Era vizirul și alaiți meghistani indoți pentru această domnie.* IST. ȚR. *Veziriul și alți meghistani stau.* IM 1730, 13^v; cf. R. POPESCU; IM 1730, 201^v.

Variante: **maghistan** (R. POPESCU).

Etimologie: ngr. **megistan**.

MEGIAȘ s. m. v. **megieș**.

MEGIEȘ s. m. (Mold., ȚR) Vecin. **A:** *Și-i ieșiră înainte mulți megiași cu pocloane.* CRON. 1689, 33^v. *Și ca pentr-o oglindă vei prăvi și a megieșilor lucruri.* NCL I, 8. *Crai Alixandre, trebuie se faci căutare oștilor și se nu întirzii se zică megieșii noștri că am murit și noi cu Filipu.* A 1756, 9^r; cf. URECHE; DOSOFTEI, VS; M. COSTIN; CD 1698, 7^v; CRON. 1707, 31^r; NCL I, 7, 8, 29, 32; CRON. 1732, 26^r; NECULCE; II 1764, 19^v; LET. 1766—1767, 15^r; CD 1770, 8^r; CRON. 1772, 12^r; B 1774, 58^r; B 1775, 107^r; B 1779, 67^r; E 1779, 16^v; CRON. SEC. XVIII, 24^r.

◇ (Adjectival) *Mai pre largu vom scrie, pomenind și alte stăpînii megieșe.* NCL, I, 7. *Și țările megieșe știindu-ne de unde am eșit ... au dzis olah.* NCL I, 49. **B:** *Să nu zică megiiașii noștri că am murit și noi și Filip.* A 1717, 22^f. *Au pus pre roșii un bir foarte mare și pre megeiași găleată de piine și dijămă din 5 stupi un stup.* LET. ȚR, 34^v; cf. A. 1750, 62^v // **C:** *Ieșiră înaintea lui Avraam mulți megiiași cu pocloane.* CRON. ante 1730, 32^f.

Variante: **măgiaș** (B 1774, 58^r), **mediș** (A 1750, 62^v), **megiaș** (URECHE; DOSOFTEI, VS; M. COSTIN; CRON. 1689, 33^v; CD 1698, 7^v; CRON. ante 1730, 32^f; CRON. 1707, 31^r; NCL I, 29, 32; A 1717, 22^f; CRON. 1732, 26^r; LET. ȚR, 34^v; H 1764, 19^v; CRON. SEC. XVIII, 24^r).

Etimologie: scr. **medjaš**, magh. **megyes**.

Vezi și *megieșesc*, *megieși*, *megieșie*, *megieșită*.

Cf. *mărginareț*.

MEGIEȘA vb. v. *megieși*.

MEGIEȘESC adj. (Mold., ȚR) Privitor la megieși. **A:** *Îndemna și sfătua de arme și de războiu cu alalți greci să nu să apuce, nici pre frumuseațe unii muieri să schimbe dragostea frățască și megieșască.* CANTEMIR, HR. *Că acolo boi sînt mulți și mari și-i duc și pre la alte margini megieșăști foarte mulți.* COSM. 1766, 185^v.

Etimologie: **megieș** + suf. *-esc*.

Vezi și *megieș*, *megieși*, *megieșie*, *megieșită*.

MEGIEȘI vb. (Mold.) A se învecina. *Și aceste pentru mai deschise lucruri și a crailor leșești cu care se megieșează țeara noastră macar pe scurt am scris aice.* N. COSTIN. *Toate davalele ori cite ar fi avut tătarii a cere la moldoveni seau moldovenii la tătari de cînd megieșesc ei cu moldovenii și pînă acum.* PSEUDO-AMIRAS; cf. AXINTE URICARIUL.

Variante: **megieșa** (N. COSTIN; PSEUDO-AMIRAS).

Etimologie: **megieș** + suf. *-i*.

Vezi și: *megieș*, *megieșesc*, *megieșie*, *megieșită*.

MEGIEȘIE s. f. (Mold., ȚR) Vecinătate. **A:** *Toval ce au fostu întii meșter de heru, cu megieșie aproape pe halepieni.* NCL I, 27. *El nu uită binele și mila lui Bator Jicmontu, frăține-său, carele l-au agiutorit împotriva turcilor, și precum au fostu în bună megieșie, așea și acmu cu Bator Andriiaș.* N. COSTIN. **B:** *Oamenii de acolo sînt viteji buni, călărești buni pentru megieșia cu tătarii.* COSM. 1766, 90^f. *Că fiecare dintr-insile să silia ca să întreacă altele sau măcar să să potrivească cu megiiașia la iscusirea caselor.* COSM. 1766, 94^v.

Etimologie: **megieș** + suf. *-ie*.

Vezi și *megieș*, *megieșesc*, *megieși*, *megieșită*.

MEGIEȘITĂ s. f. (Mold.) Vecină. *Îndată s-au dus la megieșităle ei.* B 1774, 11^v.

Etimologie: **megieș** + suf. *-ită*.

Vezi și *megieș*, *megieșesc*, *megieși*, *megieșie*.

Cf. *mahalașiță*.

MEHENGI s. n. (Mold.) Piatră cu care se încercau metalele prețioase. *Mehenghiul metalurile de curate și de spurcate ispiteaște.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: tc. **mehenk**.

MEHLEM s. n. (Mold.) Alifie. *La rana rea și grea mehlemul și leacul de să și află.* CI, 174. *Ce meflemul nu vindica, vindica fierul.* CAN-

TEMIR, IST. *Fiindcă preste tot sint răniți, nu iaste unde să pui alifii, un iaste unde să pui mehlem, nu iaste unde să pui bleastur.* I. MINIAT. ◇ Fig. *Împuțite ranele, vrăjmașii cu mehlemul adevăratei dragoste nungindu-se, să se tîmăduiască.* CANTEMIR, IST.

Variante; **meffem** (CANTEMIR, IST)..

Etimologie: tc. **melhem**.

MEIDAN s. n. v. **meidean**.

MEIDEAN s. n. 1. (Mold., Ban.) Teren deschis, loc viran situat în interiorul sau la marginea unei localități, folosit ca arenă sportivă, loc de luptă, loc de plimbare etc. A: *Ca și un împărat cînd are ședea la un meidean înainte căruia are alerga voinicii, unii la halcă, alții la sigeață.* VARLAAM. *Nu i-au lipsit gîndul ... că de m-a scoate la meidean, ori a scoate ceva de la mini, ori ba.* H 1771, 92^r. *Aheleu au poftit pe viteazul I<c>toru să si lovască cu dînsul la meiden.* IT 1778, 9^r; cf. M. COSTIN; N. COSTIN; CANTEMIR, HR. ◇ Fig. *Că precum am petrecut amîndoi desimea tinereților, așa voiu ca la un loc să ne odihnim amîndoi, în meidianul nêted al bătrînelor.* NCCD, 372. C: *Mějdan.* AC, 352. // Cf. C 1737, 38^r.

2. (Mold.) Moment favorabil, ocazie prielnică. *Aflase meidean și vreme a grăi rău de boieri.* N. COSTIN.

3. (Mold.) Șes. *Că meidian foarte mare șes, care era atun<ci> pămîntu viu, astăzi iaste Maria Moartă.* NCCD, 301.

Variante: **măidan** (AC, 352), **meidan** (M. COSTIN; CANTEMIR, HR.; C 1737, 38^r), **meiden** (IT 1778, 9^r), **meidian** (NCCD, 301, 372).

Etimologie: tc. **meydan**.

Cf. a l c a m.

MEIDEN s. n. v. **meidean**.

MEIDIAN s. n. v. **meidean**.

MELCI s. n. (Mold.) Orbita ochiului. *I-au ie șit ochiul cel direpdin melci în afară.* DOSOFTEI, VS. *Nu capul, ce meleciurile ochilor își întoarce, cu carile în toate părțile slobod cîntă.* CI, 172; cf. CI, 100.

Etimologie necunoscută. Cf. bg. **melčo**.

MENZIL s. m. și n. (Mold.) 1. S. n. Serviciu de poștă, olac. *Antonie Vodă ține menzilul di Ștefănești pin-în Cameniță.* NECULCE. ◆ Stație de poștă (unde se schimbau caii). *Cu călărașii carii să întimplă acolo, în menzil, vin la Moldova.* GHEORGACHI. *Atunce era greu țării la zahareh și menziluri la drumul Caminiții.* CRB, 170^r.

2. S. n. Căruță de poștă, diligentă. *L-au și pornit de-au venit în menzil la Ieși.* NECULCE. *Domnii venia călări pină la Dunăre, încă unii din domni au venit și în menzil.* GHEORGACHI. ◇ Expr. *Cu mare menzil = în mare grabă. Au plecat cu mare menzil la Targrad, srăvind două perechi de telegari până la Galați.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

3. S. m. Curier, ștafetă, olăcar. *Să se scrie împăratului cu menzil la craiul de la Basra ca să-i dea știre cum că l-au mazăit.* H 1771, 93^r

4. S. n. Act oficial sau înștiințare scrisă. *Au dat știre ... cum că au murit, iar peste trei ceasuri au scos alt mezil, cum că s-au trezit.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

Variante: **mezil** (CRB, 170^r; PSEUDO E. KOGĂLNICEANU).

Etimologie: tc. **menzil**.

Cf. olăcărie; olac (1), olăcar, v castn ic.

MEREU adj. (Mold.) 1. Fix (despre poliuri, în opoziție cu umblător, mișcător). *Dumitrașco-Vodă ... au făcut pod mereu peste Nistru.* N. COS-

TIN. *Nefăcînd zăbavă, au trecut pe pod mereu peste Dunărea. PSEUDO-MUSTE*; cf. M. COSTIN; NECULCE.

2. Unitar, nediferențiat, omogen. *Atîta cîmpul cu otava inverzia, cit ochilor, preste tot, o tablă ca de zmaragd meree a fi se părea. CANTEMIR, IST.*

Etimologie necunoscută. Cf. magh. *merö* „rigid, fix.“

MERNIȚA s.f. v. **mierță**.

MERSURĂ s.f. (Ban.) Mers (înainte), progres. *Mersurē. Profectio. Progressus. AC, 353. Mersurē nainte. Profectus. AC, 353.*

Etimologie: **mers** + suf. *-ură*.

MERȘTERGRINDĂ s.f. (Ban.) Grindă groasă la casele țărănești. *Mershtergrindē. AC, 353.*

Etimologie: magh. **mestergerenda** (adaptat după *grindă*).

MERZAC s.m. v. **mîrzac**.

MESCA vb. v. **mește**.

MESCĂTOARE s.f. (Olt.) Vadră, găleată. *Počrûpalo: mescătoare. MARDARIE, 205. Črûpalo, počrûpalo: mescătoare, pocerpală, vadră. MARDARIE, 290.*

Etimologie: **mesca** + suf. *-(ă)toare*.

Vezi și *mescător, mește, nemeștit*.

Cf. *găleată (1)*.

MESCĂTOR s.m. (ȚR.) Paharnic. *Vinočerpate (1): mescătoriu de vin. MARDARIE, 117; cf. ST. LEX., 292.*

Etimologie: **mesca** + suf. *-(ă)tor*.

Vezi și *mescătoare, mește, nemeștit*.

Cf. *cupar, paharnic*.

MESCHIU s.n. și f. v. **mîschiu**.

MESEREA s.f. v. **mesereare**.

MESEREAIE s.f. v. **mesereare**.

MESEREARE s.f. 1. (Ban., Criș., Trans. SV) Milă, îndurare. *Arată-mi mie meserearea ta. MISC. SEC. XVII, 79^v. Mesereaia și puterea și judecata care au dat lui părintele o răpeaste și o ia el mai nainte. PAT. SEC. XVII, 21^r. Meserere. Misericordia. AC, 353; cf. PS. SEC. XVIII, 40^r.*

2. (Mold.) Slujbă, funcție, demnitate. *Rogu-te să scoți pre cutarele den cutare mesereare. PRAV. Avea parte la cîntea și mesereaca Sincantului. DOSOFTEI, VS.*

Variante: **meserea** (DOSOFTEI, VS), **mesereaie** (PAT. SEC. XVII, 21^r).

Etimologie: lat. **miserere**.

Vezi și *meserernic*.

Cf. *bulciușag, milosîrdie, miloste*.

MESERERNIC adj. (Ban.) Milos. *Meserernik. Misericors. AC, 353.*

Etimologie: **mesereare** + suf. *-nic*.

Vezi și *meserare*.

Cf. *bulciuș, miloserdnic, milosîrd*.

MESERI vb. (Mold.) A sărăci. *Pentru tine meseri, fiind bogat. VARLAAM. Tot bețivul și curvărețul va meseri. DP, 24^v.*

Etimologie: **measer** + suf. *-i*.

Cf. *surumăni*.

MESERNIȚĂ s.f. (Mold., Trans. SV) Măcelărie. **A:** *Cum iaste nevoie a gonî cîntele de la meserniță, așa iaste nevoie a gonî deșarta mărire. L SEC.*

XVII 132^r. *Fietocarea trunchi de meserniță și prăvălie de carne deschisese. CANTEMIR, IST. Cindu duc pe bou la meserniță, denainte asudă, iar denapoi tremură. B 1779, 33^r; cf. L SEC. XVII, 8^r; NCCD, 67. C: Pavel apostol învață varece să vinde la mesernițe să mincați. CAT. CALV. // B: Ca un ciine ce-i deprins la meserniță (marg.: magherniță). L ante 1693, 26^v; cf. L ante 1693, 203^v. ♦ (Mold., Ban.) Măcel, masacru. A: Nu era altă, fără direaptă osinda pentru faptele lor și nu război sau creo apărare, ce direaptă meserniță. M. COSTIN. C: Meserniczê. Macellum. AC, 353.*

Etimologie: bg. **mesarnica**, scr. **mesârnică**.

MESTI vb. v. **mește**.

MEȘTE vb. (Mold., ȚR, Trans. SV) A pregăti o băutură (pentru a o servi), a turna în pahar. A: (Fig.) *Aravia fericită . . . nefericirea și pustiitatea carea armele turcești i-au mestit, nu numai au gustat-o, ce aseși, până la beție și ametală au sorbit-o. CANTEMIR, HR. B: Toți își meștea băutură de veselie trupească și suflească. N 1682, 16^v. Și vei da paharul lui farao . . . și după boieria ta cea mai denainte după oum erai mescând. BIBLIA (1688). Mescu în paharul ei vin. C 1688, 418^r; cf. ST. LEX., 292; R. POPESCU; N 1727, 151^v. C: Și-ți va da iară boieria să fii la locul ce ai fost să mești paharul. CRON. ante 1730, 49^r. Deci el mește apă (sau ia apă în vas) și merge la casa lui. ERES., 197^r. ♦ Fig. (ȚR) A gusta, a se infrupta. Cei ci cred pre adevăr mesc apa cunoașterii lui Dumnezeu. LEX., 102^v.*

Variante: **mescă** (BIBLIA (1688); C 1688, 418^r; LEX., 102^v), **mesci** (CANTEMIR, HR.).

Etimologie: lat. **miscere**.

Vezi și **mescătoare**, **mescător**, **nemeștit**.

METAHERISI vb. v. **metahirisi**.

METAHIRISI vb. 1. (Mold., ȚR) A folosi, a întrebuința, a utiliza. A: *Pavăza nu o metaherisea, ce cu capul gol să afla la pombă. ILIODOR. B: Doftorul cel orednic știe metahirisi doftoriile bine. ANTIM. Să arate chiiaș arcel din pravilă ce vor metahirisi. PRAV. COND. (1780).*

2. (Olt.) A exercita, a profesa; a practica. *De acii tnainte să metaherisească trebile lui. MD¹, 131^v.*

Variante: **metaherisi** (ILIODOR; MD¹, 131^v).

Etimologie: ngr. **metahirizomai**.

METEAHNĂ s.f. (Mold., ȚR) Necinste, perfidie, viclesug. A: *În taină, fără meteahnă și-n ascuns fără prepus să corovim. CANTEMIR, IST. B: Să putem sta înaintea infricoșatului județ . . . nevinovat și fără meteahnă. NEAGOE.*

Etimologie necunoscută. Cf. **teahnă**.

Cf. **alnicie**, **aslam**, **celărnice**, **celșag**, **celuitură**, **geambașie**, **hămișag**, **hitrie** (2), **marghiolie**, **tălpjic**, **tălpizie**.

METOH s.n. (Mold., ȚR) Mănăstire subordonată altei mănăstiri. A: *Ieși din oraș și mearse la un metoh ce-au dăruit el sofi Jntei mănăstiri. DOSOFTEI, VS. Într-acel ostrov avea mănăstirea metoh. COMOARA LUI DAMASCHIN STUDITUL. B: Și alte metochori cu de toate au zidit și au făcut. ANON. CANTAC. Nicolae . . . zise că ar găsi mare odihnă de ar vrea să meargă la metohul lui ce se cheamă Zulupas. MINEIUL (1776).*

Etimologie: sl. **metohŭ**, ngr. **metohi**.

MEZAT s.n. (Mold., ȚR) În expr. **A scoate la mezat** = a pune la licitație. **A**: *Toate bucatele lui . . . le-au scos la mezat.* PSEUDO-E. KO-GĂLNICEANU. **B**: *Cu hotărîrea judecătii să se scoată zălogul la mezat.* PRAV. COND. (1780).

Etimologie: tc. **mezat**.

MEZDREALĂ s.f. (Ban.) Cuțitoaie. *Mezdrală.* AC, 353.

Etimologie: scr. **mezdra**, bg. **mezdrja**.

Vezi și **mezdri**.

MEZDRI vb. (Ban.) A jupui. *Mézdresk.* AC, 353.

Etimologie: scr. **mezdriti**.

Vezi și **mezdreală**.

MEZELIC s.n. (Mold.) Gustare. *Au luat și bucate, mezelicuri, și băuturi.* H 1779², 102^r; cf. H 1779², 101^v.

Etimologie: tc. **mezelik**.

MEZIL s.n. și m. v. **menzil**.

MICĂ s.f. (Mold., ȚR) În expr. **Într-o mică de ceas (de vreme)** = într-o clipă. **A**: *Să-și piardă viața într-o mică de ceas.* VARLAAM. *N-ar fi sosind în Vavilon așea-m pripă, într-o mică de vreme.* DOSOFTEI, VS. *Să răschirară într-acea mică de ceas;* cf. M. COSTIN; CRON. 1689, 47^r; CANTEMIR, IST.; AXINTE URICARIUL; CRON. 1732, 36^f. **B**: *Într-o mică de ceas au adunat din toată lumea pre apostoli.* ANTIM. *L-au răpit dentru adîncul mării și într-o mică de ceas l-au dus tocmă în mijlocul bisericiei.* COMOARA LUI DAMASCHIN STUDITUL. // **C**: *Să-și piardă viața într-o mică de ceas.* C. 1729, 88^v.

Etimologie: lat. **mica**.

Cf. **cescuț**.

MICUTEL adj. (Ban.) Mititel. *Mikutel. Parvulus.* AC, 353. *Exiguus. Mikutyel. Aprocška.* LEX. MARS., 203. *Parvulus. Mikutel. Aprocška.* LEX. MARS., 233.

Etimologie: cf. **micuțel**.

MIERIU adj. (Mold., Ban., Trans. SV, Trans. N). Albastru. **A**: *Ochii mierii în giur împregiur ca cum ar fi cu siurmea văpsiți.* CANTEMIR, IST. **C**: *Mjériu. Caeruleus.* AC, 313. *Mjerië. Caerulea.* AC, 353. *Cu ochii mierii și luminoasă, În trup naltă și sănătoasă.* CÎNTECE, 5^v. *Mieriu.* MȘE, 85.

Etimologie: **mier** + suf. **-iu**.

MIERTĂ s.f. (Mold., Ban.) Măsură de capacitate; vasul corespunzător. **A**: *Mnerță sau veadre sau alte măsurî hicleani, mai mici decît cum au fost obiceiul.* PRAV. *Va face mîerțe trei.* DP, 15^r. *Nici mîrțele, nici jînițele vor agiunge.* CANTEMIR, IST. *S-au tocmît să dea lui Taxis Craiul unguresc 10 mîerță de bani.* CANTEMIR, HR.; cf. DOSOFTEI, VS; PSEUDO-COSTIN; PSEUDO-AMIRAS (gl.); NECULCE. **C**: *Mérniczë.* AC, 353.

Variante: **merniță** (AC, 353), **mîrță** (CANTEMIR, IST.).

Etimologie: magh. **mérce**.

MILCUȘAG s.n. (Criș.) Rugă. *Ascultă milcușagul nostru.* MISC. SEC. XVII, 154^r.

Etimologie: **milcui** + suf. **-șag**.

MILOS adj. (Mold.) Trist, jalnic. *O prăvirîște miloasă.* DOSOFTEI, VS. *Păseruica . . . cu miloase glasuri . . . moartea puilor săi cu jale cînta.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: **milă** + suf. -os.

Cf. jălaș, olecăios.

MILOSERDIE s.f. v. **milosirdie**.

MILOSERDNIC adj. (Mold.) Milostiv. *Curgerile ceale de sus și cu bogată dare varsă-le, miloserdnice, în casa dumisale.* ALCĂTUIRE ÎNAURITĂ.

Etimologie: **milosird** + suf. -nic. Cf. sl. **milosrūdīnū**.

Vezi și **milosird**, **milosirdi**, **milosirdie**.

Cf. bulcius, meserernic, **milosird**.

MILOSIRD adj. (ȚR) Milostiv. *Milosird fii norodului tău.* BIBLIA (1688). *Cela ce ești bun, unul milosird, unul îndurat și milostiv.* MOL. 1741, 393. *Mucenicul D[io]nului cel prea milosird.* MINEIUL (1776); cf. R. POPESCU.

Etimologie: sl. **milosrūdū**.

Vezi și **miloserdnic**, **milosirdi**, **miloserdie**.

Cf. bulcius, meserernic, **miloserdnic**.

MILOSIRDI vb. (Mold., ȚR) A se milostivi. **A:** *De neputința lui milosirdindu-se.* CANTEMIR, IST. **B:** *Să vor milostrdi spre ei.* BIBLIA (1688).

Etimologie: sl. **milosrūditi**.

Vezi și **miloserdnic**, **milosird**, **milosirdie**.

MILOSERDIE s.f. (Mold., ȚR) Milostivire. **A:** *Împrotiva morții, dentru miloserdia sa dumnezăiască, au făgăduit mintuitoare solie.* N. COSTIN. *A pronii dumnezăești orinduală și nenumărată milă și miloserdie.* CANTEMIR, HR.; cf. CA, 83^v. **B:** *Tu cu milosirdiile tale ceale mari nu i-ai părăsit.* BIBLIA (1688). *Cunosc... milostrdiile tale.* MINEIUL (1776); cf. NEAGOE; R. POPESCU.

Variante: **miloserdie** (N. COSTIN; CANTEMIR, HR.).

Etimologie: sl. mbg. **milosrūdije**, sl. rus. **miloserdije**.

Vezi și **miloserdnic**, **milosird**, **milosirdi**.

Cf. bulciusag, mesereare (1), miloste.

MILOSTE s.f. (Ban.) Milosirdie. *Milosté. Gratia. Clementia.* AC, 353.

Etimologie: sl. **milostl**.

Cf. bulciusag, mesereare (1), **milosirdie**.

MILUAN adv. (Criș.) Precis, sigur. *Eu-mi bănuiesc și pling de perirea sufletului tău, că eu știu miluoan că pentr-aceaea vei lua munca de veaci.* C 1692, 540^v.

Etimologie: magh. **nyilván**.

MINTEN adv. (Trans. SV) Imediat. *Minten isprăvesc ce mi să poruncește.* OG, 380; cf. OG, 388.

Etimologie: magh. **menten**.

Cf. așași (8).

MIRAC s.n. (Mold., Ban.) Miracol. **A:** *Inspăimîndu-i cu minuni și miracuri, i-au făcutu-i fii luminii.* DOSOFTEI, VS. **C:** *Mirak. Miraculum.* AC, 354.

Etimologie: lat. **miraculum**.

Cf. div, miraz, șanț.

MIRAZ s.n. (Ban.) Lucru neobișnuit; ciudățenie. *Miraz. Prodigium. Spectaculum.* AC, 354.

Etimologie: cf. **mira**.

Cf. div, mirac, șanț.

MIRE s.m. (Mold., Criș., Trans. S, Trans. N) Nume purtat de bărbat în ziua (sau în preajma zilei) căsătoriei sale. **A:** *Cela ce va lega nunta, ce să dzice, pre mire să nu să împreune cu nevasta-și.* SAPTE TAINE; cf. DOSOFTEI, PS. **C:** *Ca mirele se scoală devreme.* VCC, 42. *Ieși din groapă ca un mire dentr-o cămară.* O, 36^F. *Noi sintem soli de la cinstitul mire.* MISC. 1778, 39^V; cf. PSALT. (1651); O, 48^F. ◇ Fig. *Sufletul tău să va depărta de la Domnul Dumnezeu al lui, de mirele cel adevărat al sufletelor noastre.* CES 1705, 288^V.

Etimologie: cf. alb. **mirë** „bun“, lat. **miles** „soldat“.

Cf. ginere, june.

MIRȚĂ s.f. v. **mierță**.

MISCHIU, -IE s.n. și f. 1. (Mold., Ban.) Oțel. **A:** *Fierul cel vestit ce-i zic meschiul vechiu.* CANTEMIR, IST. **C:** *Miskië. Chalybs.* AC, 354.

2. (Mold.) Tocilă de oțel. *Pre aur focul, pre fier meschiul, iară pre dreptul necazurile și dodăiele întăresc.* CANTEMIR, DIVANUL.

Variante: **meschiu** (CANTEMIR, DIVANUL; CANTEMIR, IST.).

Etimologie: ngr. **dimiski** (prin falsă analiză).

MISTUI vb. (Mold.) A salva, a scăpa. *Cela ce va petrece prin cel vinovat . . . pentru să-ș poată amistui capul, să va certa după voia giudeșului.* PRAV. *Și mergînd la Tarigrad cu altă nu s-au putut mistui, ce s-au închinat.* CANTA; cf. NCL II, 296.

Variante: **amistui** (PRAV.; NCL II, 296).

Etimologie: magh. **emésztni**.

MIȘINĂ s.f. (Mold., Ban.) Vizină. **A:** *Un guziu grăunceană culesease și cu multe nevoi și osteneale în mișina ce făcuse le strinsease.* CANTEMIR, IST. **C:** *Mishinë.* AC, 354.

Etimologie: cf. rus. **myšina**.

Cf. comoară, covru, peșteră.

MITI vb. v. **mitui**.

MITUI vb. (ȚR, Trans. SV) A da mită. **B:** *Brăilenii mituîndu-l făcut-au după voia lor.* R. GRECEANU. *Vai de judecătoriu acela ce va mitui la hotărîrile judecăților.* PRAV. COND. (1780). **C:** *Deaderă bani mulți străjearilor de-i mitiră să dzică că . . . au venit ucenicii lui de l-au furat.* C 1729, 45^F; cf. C 1729, 92^V.

Variante: **miti** (C 1729, 45^F, 92^V).

Etimologie: **mită** + suf. -ui.

Cf. mîzdi.

MITUTELA vb. (Ban.) A micșora. *Mituteledz. Diminuo.* AC, 354.

Etimologie: **mitutel** + suf. -a.

Cf. logoși.

MIȚAR s.m. (Ban.) Țesător de lină. *Miczar.* AC, 353.

Etimologie: **miță** + suf. -ar.

MIZDĂ s.f. v. **mîzdă**.

MÎGLĂ s.f. (Mold.) Grămadă, morman. *Pre toți i-au tăiat, unde apo măgle de cei morți au strins.* URECHE.

Etimologie: magh. dial. **mágla**.

MÎNCĂTURĂ s.f. (Ban.) Mincare. *Menketurë. Devoratio. Emussio (?)* AC, 352.

Etimologie: **mînca** + suf. -tură.

MÎNIAÇ s.m. (Mold.) Scamator. *Acesta era . . . măscăriciu pelivan de îngina pre alții, cum fac minieci la prăvirîști.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: ngr. **maniahós**.

Vezi și *mîniecie, mîniecitură*.

Cf. *pöhlivan*.

MÎNIECIE s.f. (Mold.) Bătaie de joc. **A:** *Aceia nu iaste cruce, cei o mîniecie*. VARLAAM. *Batjocurează pre ai noștri mari dzei, numind fa-cerile lor basne și mîniecii*. DOSOFTEI, VS. // **C:** *Aceaea nu iaste cruce, ce iaste o mîniecie și o giuchereaie*. C 1727, 33^r.

Etimologie: **mîniac** + suf. *-ie*.

Vezi și *mîniac, mîniecitură*.

Cf. *băsău (3)*, *maskara (2)*, *prohită*.

MÎNIECITURĂ s.f. (Mold.) Bufonerie, maimuțăreală. *Fu poruncit de la boarinul să batjocurească botezul cu mîniecături*. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: cf. **mîniecie**.

Vezi și *mîniac, mîniecie*.

Cf. *maskara (1)*, *pelivănie, șagă, șeganie, șozie, tămașag, tămășeală*.

MÎRSĂCĂCIUNE s.f. (Mold.) Mirsei. *Unii . . . fug de curvii și de măr-săcăciuni*. DOSOFTEI, VS.

Etimologie necunoscută. Cf. *mirsei*.

Vezi și *mîrsăială, mîrsăitură, mirsei*.

Cf. *mîrsăială, mîrsăitură, mirsei*.

MÎRSĂIALĂ s.f. (Mold.) Mirsei. *Mearsă . . . și-nvăță tinerii . . . să urască toată mîrsăiala trupească*. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: *mirsei* + suf. *-eală*.

Vezi și *mîrsăcăciune, mîrsăietură, mirsei*.

Cf. *mîrsăcăciune, mîrsăietură, mirsei*.

MÎRSĂIETURĂ s.f. (Mold.) Mirsei. *Mă întin în păcatele mele și cin-stesc mîrsăieturile trupului*. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: *mirsei* + suf. *-ătură*.

Vezi și *mîrsăcăciune, mîrsăială, mirsei*.

Cf. *mîrsăcăciune, mîrsăială, mirsei*.

MÎRSEI s.n. (Mold.) Dorință de plăceri, poftă (trupească). *Năva-nicile a mirseailor ai potolit de valuri unde*. DOSOFTEI, MOL. *Alții să porniia spre mirseiul păcatelor*. DOSOFTEI, VS.

Etimologie necunoscută. Cf. bg. **mărsen**.

Vezi și *mîrsăcăciune, mîrsăială, mîrsăietură*.

Cf. *mîrsăcăciune, mîrsăială, mîrsăietură*.

MÎRȘAV adj. (Mold., TR, Ban., Trans. SV) Slab. **A:** *Iaste foarte slab și mirșav*. PRAV. *Cu 7 boi mirșavi*. CRON. 1689, 38^v. *Îi bate cu pis-cul în coaste să nu <se> ingrașe și-i face de sint mirșavi*. FL. D 1754—1762, 61^v; cf. DOSOFTEI, PS. **B:** *Biruiră cei mirșavi pre cei grași*. ÎNV. 1642, 18^r; cf. LEX. 1683, 76^v; CRON. 1687, 21^v—22^r; E ante 1704, 28^r; E 1717, 170^r. **C:** *Mērshaw. Macer. Macilentus*. AC, 353. *Meršhavě. Macra. Maci-lenta*. AC, 353. *Mincară cei mirșavi pre cei grași*. CRON. ante 1730, 49^r; cf. CRON. ante 1730, 51^r.

Etimologie: sl. **mršavŭ**.

Vezi și *mirșavi*.

Cf. *nemoșten, vitioan*.

MÎRȘAVI vb. (Ban., Trans. SV) A slăbi. *Și trupul meu mărșevi*. PSALT. (1651). *Meršhavesku-mě. Macer fio*. AC, 353

Etimologie: **mîrșav** + suf. *-i*.

Vezi și *mirșav*.

Cf. adevăsi (2), bățogi, nemoști, vitioni, zămori.

MÎRZAC s.m. (Mold., ȚR) Nobil tătar. **A:** *Au trimes un mirzac la Fasile-Vodă.* M. COSTIN. *Era lângă Ștefan-Vodă un merzac.* M. COSTIN. *Și iarăși au orinduit o samă de tătari cu mirzacul Coza să margă asupra taberii.* CANTEMIR, HR. *Au indemnatu mirzaci tătărăști și l-au lovită noaptea.* CVL, 168; cf. URECHE; NECULCE; CRB, 167^r. **B:** *Dind sultanul și cițiva mirzaci de treabă.* R. GRECEANU.

Variante: **merzac** (M. COSTIN), **mirzag** (M. COSTIN).

Etimologie: tăt. (nogai) **mîrza**.

Cf. șerin.

MÎRZAG s.m. v. **mîrzac**.

MÎȚĂ s.f. 1. (Mold., Ban., Trans. SE) Pisică. **A:** *Denaintea leului . . . sta . . . pardosul, ursul, lupul . . . mița selbatică.* CANTEMIR, IST. *Eghiptenii la la ace vremi să inchina miților.* E 1779, 19^v. **C:** *Mecză. Cattus. Felis.* AC, 352. *Felis. Mucză.* LEX. MARS., 205; cf. E 1703, 143^r, 143^v. // **B:** *Mița întră într-o prăvălie.* E 1717, 178^v; cf. E ante 1704, 21^v, 22^r.

2. (Criș., Trans. SV) Ancoră. *Mițele de fier carele țin corabiia în loc* N. TEST. (1648). *Mițe de fer aruncară în fundul mării.* MISC. SEC. XVII, 133^r. // **B:** Cf. ST. LEX., 291.

Etimologie: probabil formație onomatopeică.

Cf. pisică; anghiră.

MÎZDAR s.m. (Mold.) Persoană care primește mită. *Așijdere . . . apucătorii, asupritorii, mîzdarii, prădătorii, vamășii, furii, tilharii, de nu cor face ca acesta Zacheiu să întoarcă cui ce-au luat cu nedireptul.* VARLAAM.

Etimologie: **mîzdă** + suf. -ar.

Vezi și *măzditor, mîzdă, mîzdealnic, mizdi*.

Cf. *măzditor, mîzdealnic*.

MÎZDĂ s.f. (Mold.) Mită. *Pentru mîzdă ai năpăstuit pre cei trei boiari.* VARLAAM. *Piarde pre sine luătorii de mîzde.* DP, 9^v. *Iau bani mîzdă și acoperă pre cei vinovați.* AMD 1767, 142^r; cf. PRAV.; URECHE; DOSOFTEI, PS.; CANTEMIR, IST.; AXINTE URICARIUL; CANTEMIR, HR.; NCCD (gl.).

Variante: **măsdă** (URECHE), **mîzdă** (AMD 1767, 142^r).

Etimologie: sl. **mizda**.

Vezi și *mîzdar, mîzdealnic, mizdi, mîzditor*.

Cf. *ademană, aslam, ujurie*.

MÎZDEALNIC s.m. (Mold.) Mituitor. *Numai 88 de zile au împărățit și fu omorît de slujitori, cu îndemnarea lui Iulian mîzdealnicul, că au dat mîzdă slujitorilor de l-au ucis.* N. COSTIN; cf. NCCD (gl.).

Etimologie: **mizdi** + suf. -elnic.

Vezi și *mîzdar, mîzdă, mizdi; mîzditor*.

Cf. *mîzdar, mîzditor*.

MÎZDI vb. (Mold.) A mitui. *Și mîzdiră pre Vlast, postelnicul împăratului, de să ruga de pace.* AP. 1646, 44^r. *Parij, feciorul lui Priam împărat, pururea mîzdia pre alți senatori domni să ție cu dînsul.* M. COSTIN. *Mîzdînd pre alți domni svetnici feciorul lui Priam să nu dea pre Elena, s-au tărăgănat zvada pînă la stingerea de tot a Troadei.* NCL I, 35; cf. DOSOFTEI, VS. // **B:** cf. LEX. 1683, 47^r.

Etimologie: **mîzdă** + suf. -i.

Vezi și *mizdar, mizdă, mizdealnic, mizditor.*

Cf. *mitui.*

MÎZDITOR s.m. (Mold.) Mituitor. *Aceștia ce să giură și să blastămă cu strimbul, măzditorii și luătorii de mită și apucătorii de-ș petrec cu bișug adunat cu vicieșug.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: **mizdi** + suf. *-tor.*

Vezi și *mizdar, mizdă, mizdealnic, mizdi.*

Cf. *mizdar, mizdealnic.*

MÎZGĂI vb. (Ban.) A murdări. *Mezgaj. Inficio.* AC, 353.

Etimologie: **mizgă** + suf. *-ăi.*

Vezi și *mizgos, mizguș.*

Cf. *feșteli, ima, murui.*

MÎZGOS adj. (Trans. SV) Lunecos, noroios. *Iară un boiaru... au poruncit să presare cenușă pre jos... că era locul mizgos.* ÎVM, 202^v.

Etimologie: **mizgă** + suf. *-os.*

Vezi și *mizgăi, mizguș.*

MÎZGUȘ s.n. (Ban.) Alunecuș. *Mezgush.* AC, 353.

Etimologie: **mizgă** + suf. *-uș.*

Vezi și *mizgăi, mizgos.*

MLĂDIȚĂ s.f. (Mold., TR, Trans. SV) Vlăstar. **A:** *Li-s feții ca nește mlădiță ultuită.* DOSOFTEI, PS. ◇ Fig. *Vîia domnului Savaoth casa lui Israul iaste și omul lui Iiuda mlădiță îndrăgită.* DP, 13^v. *Cu mlădițele viței și cu circeiele mlădițelor tare era cezluit.* CANTEMIR, IST. **B:** *Stebli. Nuielușă sau mlădiță.* LEX. 1683, 63^r. **C:** *De smochin vă învățați pildă: cînd vor fi mlădițele lui tinere și mugurează șuți că aproape e vara.* N. TEST. (1648).

Etimologie: bg. **mladica.** Cf. scr. **mladica.**

MOARE s.f. (Ban.) Zeamă de varză. *Morë. Jus caulium.* AC, 354.

Etimologie: probabil lat. **mōria.**

Cf. *zeamă (2).*

MOCÂNDEAȚĂ s.f. (Ban.) Nălucire, arătare, sperietoare. *Mokēn-daczē. Spectrum.* AC, 354.

Etimologie: cf. **mogîndă, mogildeață.**

Cf. *m o z o m a i n ă.*

MODRU s.n. (Trans. N, Trans. SV) Mijloc, cale (de a acționa), posibilitate. *N-am putere și nici un modru, Rătăcîi is ca-ntr-un codru.* CÎNTECE, 5^r. *Pin a șasa poruncă să opreaște tot modru a necurățeniei(i).* CAT., 48.

Etimologie: magh. **mod.**

MOHOR s.n. (Mold.) Haină de purpură. *L-au zugrumat ariianii cu mohorul svințiii sale.* DOSOFTEI, VS. // **B:** cf. LEX. 1683, 4^r.

Etimologie: magh. **mohar** „un fel de stofă“.

Vezi și *mohorițeală, mohoriți.*

MOHORIȚEALĂ s.f. (Mold.) Vopsea roșie. *Cu podoabă-mbrăcată de vișin alb și curat... și cu moghorițală de cinstitul și preasfintul său singe.* DOSOFTEI, PS.

Etimologie: **mohoriți** + suf. *-eală.*

Vezi și *mohor, mohoriți.*

MOHORIȚI vb. (Mold.) A înroși. [Apa de ploaie] *albeaște* [florile] și le rușăște... *mohorițește.* VARLAAM. *Îi bātu făcîndu-le rane destule și mohorițîndu-le trupurile de singe.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: **mohorit** + suf. *-i*.

Vezi și *mohor, mohorțeață*.

MOIMĂ s.f. (Mold.) Maimuță. *Și atunci vîu il băga într-un sac și într-acel sac băgă și un dulău și un cucuș și o năpțcă și o moimă*. PRAV. *Deaca ieșim din țara moimelor, venim la munte nalt*. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: magh. **majom**.

Vezi și *moimiță*.

Cf. *măimucă, moimiță*.

MOIMIȚĂ s.f. (Mold.) Maimuță. *Picioare are patru, însă cele denainte la braț cu a moimiței își samănă*. CI, 172; cf. CANTEMIR, HR.

Etimologie: **moimă** + suf. *-iță*; probabil prin contaminare cu *mîță*.

Vezi și *moimă*.

Cf. *măimucă, moimă*.

MOJIC s.m. (Mold., TR) Țăran; om de rînd. **A**: *Au omorît pe toți cîți îl știa că iaste din mojici născut*. CANTEMIR, HR. *Și-i sărăciră de rămasără cum le-u fostu postrigul, mojici*. NECULCE. *Trecea pe lingă dînsul ca pe lingă un mojic sau și nebun*. I, 17^r; cf. M. COSTIN; PSEUDOMUSTE; AETHIOPICA; B 1774, 1^r, 5^r, 23^v; B 1775, 60^v, 76^v; B 1779, 34^r, 35^v, 46^v; E 1779, 9^r. **B**: *Pre toți îi dăruî cu daruri cîți era sveatnici ai săi și cîți era cu boierii, și cîți era oameni de oaste și cîți era mojici și proști*. VI 1673, 14^r. *Cu mulțimea mojicilor ce-i scotea fără voia lor înaintea imbrîhorului... au făcut de au perit Costandin-Vodă*, IST. TR; cf. LEX., 195^r; LEX. 1683, 38^v, 51^r; BIBLIA (1688); R. POPESCU; VI 1745, 417^v/col. I. // **C**: *Pe toți-i cînști cu daruri, cîți era sveatnicii lui... și cîți era de cei proști (mojici)*. N. TEST. (1648).

Etimologie: rus. **музик**.

MORTICIOS adj. (Ban.) Mortal. *Morticosoz. Mortalis*. AC, 354.

Etimologie: **moarte** + suf. *-icios*.

MOSAFIRIU s. m. v. **musafir**.

MOSORÎT adj. (Mold.) Umflat, tumefiat. *Răbdînd bărbătește vin-turile... de-i era zbrîcîită și mosorîită fața*. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: **mosori**.

Vezi și *mosorîtură*.

MOSORÎTURĂ s. f. (Mold.) Umflătură, tumefacție. *Mosoritura aceii locituri durerile vechi în minte să aducă*. CANTEMIR, IST.

Etimologie: **mosori** + suf. *-tură*.

Vezi și *mosorit*.

MOȘAN s. m. (Mold.) 1. Moștenitor. *Jigmontu fiind drept moșan acei(i) crăii(i), ce încă vîu tată-său Ivan craiu l-au ales leașii pre Jig-montu la crăia lor*. CLM, 10^v. *Și s-au făcut troadenii moșeni Italiîi aședzați și legați între sine*. NCL, I, 35. *Pentru aceasta s-au întrupat Dumnedzău pentru să mîngîie jealea lui Adam și iară să-l facă moșan raiului, cum au fost mai înainte*. CRON. SEC. XVIII, 15^r.

2. Băștinaș. *Gavril al doile Tecenschi den Muraviț moșan*. N. COSTIN. *De-ș dau vo fată după vîn străin, pre cu greu, dar moșan nu-l priimăscu, nici la sfat*. NECULCE.

Etimologie: **moș** + sud. *-ean*.

Vezi și *moșancă, moșnean, moșneni, moșnenie*.

Cf. *moșnean (1), ocinaș, uricaș (1); moșnean (2)*.

MOȘANCĂ s. f. (Mold.) Moștenitoare. *Nimeni din crai și din prin-țiți creștini, pînă și venețienii, să-i dea din casele sale moșancă de cînste să fie crăiasă, n-au primit*. M. COSTIN; cf. N. COSTIN.

Etimologie: **moșan** + suf. -că.

Vezi și **moșan**, **moșnean**, **moșneni**, **moșnenie**.

MOȘNEAN s. m. 1. (Mold., ȚR) **Moșan (1)**. A: *Ne-au făcut moșnani împărățiii ceriului*. VARLAAM. *Să fie moșneni domniei și împărăției lui Dumnedzău de sus*. ȘT, 234. *Deaca sint fii, sint și moșnani*. DOSOFTEI, VS. *Acolo casnici și moșnani stitem*. CD 1698, 43^v; cf. PRAV.; CANTEMIR, HR.; CD 1770, 54^r. B: *Vom rădica și pre moșneanul vostru*. BIBLIA (1688). *Mă învredniceaste a fi moșnean împărăției tale*. CES 1700, 31^r; cf. CES 1700, 31^v; P 31^v; NEAGOE.

2. ȚR) **Moșan (2)**. *Va fi ca și cel de pământ moșnean*. BIBLIA (1688).

Etimologie: cf. **moș**, **moșan**, **moșie**.

Vezi și **moșan**, **moșancă**, **moșneni**, **moșnenie**.

Cf. **moșan (1)**, **ocinaș**, **uricaș (1)**; **moșan (2)**.

MOȘNENI vb. (Mold.) A **moșteni**. *De nu să va botedza neștine, ceriurile nu va moșneni*. ȘT, 24. *Cela ce așteaptă să moșnească (moștenească MUNT.) ocinele și avuția cuiva face prepus cum să fie otrăvit pre acea rudă a lui*. PRAV.

Etimologie: **moșnean** + suf. -i.

Vezi și **moșan**, **moșancă**, **moșnean**, **moșnenie**.

Cf. **ocina**, **urici**.

MOȘNENIE s. f. (Mold.) **Moșnenire**. *Cela ce va rări pre altul .. nu-ș va piarde moșneniia (moșniia MUNT.)*. PRAV. *Cind ... acest moșnean nu va griji de dins ..., acesta-ș va piarde moșneniia (moștenirea MUNT.)*. PRAV.

Etimologie: **moșnean** + suf. -ie.

Vezi și **moșan**, **moșancă**, **moșnean**, **moșneni**.

Cf. **ocinire**, **rămășiță (1)**, **uric (1)**.

MOȘTINĂ s. f. (Criș.) **Zapis de moștenire**. *Să să scrie in moștina lor și uriculu lor*. MISC. SEC. XVII, 28^v.

Etimologie: **moșteni**.

Cf. **uric (2)**.

MOTCĂ s. f. (Ban.) **Scul**. *Motkě*. AC, 354.

Etimologie: cf. scr. **motka** „vergea“.

Cf. **mătaringă**.

MOTOC s. m. (Mold.) **Motan**. *Prinsă un motoc și-l legă de grumaz și-l trăgea a doua zi pre motoc pe uliți și-l băte, iară eghiptenii săriră și luară pre motoc din mina omului lui Esop, că eghiptenii la ace vremi să tncina miților*. E 1779, 19^v.

Etimologie: cf. **motan**, **mitoc**.

MOTROC adj. (Ban.) **Prost**, **năting**. *Motrok. Stupidus Bardus*. AC, 354.

Etimologie necunoscută. Cf. **motoc**.

Cf. **prostan**, **prostatic (2)**.

MOZAVIR s. m. (Mold., ȚR) **Defăimător**, **calomniator**. A: *Mozavirul cela ce va fi cu doo fețe*. ȘAPTE TAINÉ. *Mozavirii ce-l băga cu cuvint rău pre David cătră-mpăratul*. DOSOFTEI, PS. B: *Sintu împreunătoriu tuturor răutăților, uritoriu, clevetnic, muzaviriu ...* ÎNV. 1642, 3^v. *Să nu fie fost mindru sau ... mozaviriu*. ÎNV. 1702, 14^v. *Ca un tilhar și mozavir ce este să-l iei și să-l perzi*. E 1777, 101^r; cf. MARDARIE, 158, 282, 293; ST. LEX., 294, LEX. 1683, 36^v; PAT. 1705², 159^v; E 1777, 103^r. // C: *V-ați făcut rări, fără de leage, mozaviri*. LD, 4^v; cf. LD, 9^r; PF, 75^r.

Variante: **muzaviriu** (ÎNV. 1642, 3^v).

Etimologie: tc. **müzevir**.

Vezi și *mozaviri*, *mozavirie*.

Cf. *balamut*, *blojeritor*, *ciocotniță* (2), *ocarnic* (2).

MOZAVIRI vb. (ȚR) A defăima, a calomnia. *Să nu muzaviriri pre nimenea*. ÎNVĂȚĂTORI 1642. *Fu pirit și muzevirit de Manea*. N 1682, 5^r. *Nu mozaviriia aceia unul pre altul precum facem noi, creștinii*. VS 1705, 130^v; cf. ÎNV. 1642, 15^r, 15^v, 16^v, 17^r; MARDARIE, 158; ANON. CANTAC.; ST. LEX., 294; CHEIA ÎN.; LEX. 1683, 46^r; N 1727, 135^r; MĂRGĂRITARE 1746.

Variante: **muzăviri** (ÎNVĂȚĂTORI 1642), **muzeviri** (N 1682, 5^r).

Etimologie: **mozavir** + suf. -i.

Vezi și *mozavir*, *mozavirie*.

Cf. *amesteca*, *balamuți*, *blojori*, *pohlibui*.

MOZAVIRIE s. f. (ȚR) Defăimare, calomnie. *De la începutul lumii au fost muzaviriia și încă pînă în ziua de astăzi tot să află*. ÎNV. 1642, 14^r. *Nu-l lăsa pentru muzaviriia ce muzavirise*. N 1682, 25^v. *Ni să cade să ne ferim de toate pizmele mele și mozaviriile*. NEAGOE; cf. ÎNV. 1642, 16^r, 16^v; MARDARIE, 158, 177; BIBLIA (1688); ST. LEX. 294; LEX. 1683, 50^v; ANON. CANTAC.; ANON. BRÎNCOV.; GI, 15^r; N 1727, 163^v.

Variante: **muzavirie** (ÎNV. 1642, 14^r, 16^r, 16^v; BIBLIA (1688); NEAGOE), **muzăvirie** (N 1682, 25^v).

Etimologie: **mozavir** + suf. -ie.

Vezi și *mozavir*, *mozaviri*.

Cf. *balamuție*, *blojeritură*, *blojitură*, *clevetă*, *ponos*.

MOZGOȘI vb. (Ban.) A mișca. *Mozgosesk. Moveo*. AC, 354.

Etimologie: magh. **mozgatni**.

MOZOMAINĂ s. f. (Ban.) Nălucire, arătare, sperietoare. *Mozomajně. Spectrum. Terriculamentum*. AC, 354.

Etimologie: cf. magh. dial. **mozogány**, germ. **Moselman**.

Cf. *mocăndeață*.

MUFLUZ adj. (ȚR) Falit, ruinat. [Dacă cel osîndit] *va fi mufluz, atunci deopotrivă să cuvine să ia toți din periussia ce i să va afla*. PRAV. COND. (1780).

Etimologie: tc. **müflüz**.

Vezi și *mufluzi*.

MUFLUZI vb. (ȚR) A da faliment. *În Amsterdam, un neguțătoriu bogat să mufluzeaște*. FN.

Etimologie: **mufluz** + suf. -i.

Vezi și *mufluz*.

MUJDEA s. f. (Mold., ȚR) Vestă, știre. **A**: *Într-această zi au venit un capigi-baş de la împăratul cu mujdea la veziriul cum că s-au născut împăratului un cocon*. IM 1754, 143^v; cf. IM 1754, 144^r. **B**: *Au venit la veziriul un alt agă cu mujdea că s-au mai născut împăratului un cocon*. IM 1730, 204^r; cf. IM 1730, 203^r.

Etimologie: tc. **müjde**.

MUNCĂ s. f. (Mold., ȚR) Lucru realizat ca rezultat al unei activități. **A**: *Să-și piardză muncă și să nu ia nemică den roada viei*. PRAV. **B**: *Judecă ... de se cuvine să fiu lipsit ... de munca și osteneala tineretelor mele*. ANTIM; cf. ÎNDREPTAREA LEGII.

Etimologie: sl. **mōka**.

Vezi și *munci*.

MUNCI vb. (Mold., ȚR) A desfășura o activitate, a lucra. **A:** *Cela ce au muncit acolia ... să-și piardă toată usteneala*. PRAV. **B:** *Să n-aibă treabă cu dinsele cela ce au muncit acolea*. ÎNDREPTAREA LEGII.

Etimologie: sl. **mōčiti(se)**.

Vezi și *muncă*.

MUNUCHI s. n. v. **mănunchi**.

MURĂ s. f. (Ban.) Cheag. *Murē. Intestinum constius. (i. i. d. crasius)*. AC, 354.

Etimologie: cf. alb. **mullē**.

MURGI vb. (Ban.) A se însera. *Murgseshte. Advesperascit*. AC, 354.

Etimologie: **murg** + suf. **-i**.

MURGUI vb. (Ban., Trans. SV) A murmura. *Murmuro. Murguesk. Zugolodom*. LEX. MARS., 230; cf. PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW
◆ A prizoni. *Și murguiiă cărtularii și fariseii pre ucenicii lui*. N. TEST. (1648).

Etimologie: magh. **morogni**.

Cf. **bănui**² (2).

MURTAT adj. (Mold., ȚR) Renegat. **A:** *Turcilor le zicea că sînt murtați de cei ce au fost turci și s-au creștinat*. IM 1754, 73^v. **B:** *Iară turcilor le zicea mai marele lor că sînt murtate de cei ce au fost turci și s-au creștinat*. IM 1730, 103^v.

Etimologie: tc. **murtat**.

MURUI vb. (Mold.) A mîzgăli, a murdări. *O basnă ciudată ca aceasta alcătuiind, prostimii să o crează, cu condeiul hîrtia au muruit*. CANTEMIR, HR.

Etimologie: cf. ucr. **murovati**.

Cf. **feșteli**, **ima**, **mîzgăli**.

MUSAFIR s. m. (Mold.) Oaspete. *I-au venit un musafiriu*. H 1779², 75^r. *Vino de-ți vezi mosafiriul*. H 1779², 81^r. *Musafirii turci ce se afla în Iași*. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

Variante: **mosafiriu** (H 1779², 81^r).

Etimologie: tc. **musafir**.

Cf. ***ospeciar**, **ospecioi**.

MUSAHIB s. m. v. **musaip**.

MUSAIP s. m. (Mold., ȚR) Demnitar la curtea sultanului. **A:** *Era la împărăția lui sultan Murat pre acele vremi toate trebile și lucrurile împărăției pre doi oameni carii era musaipi lui Sultan Murat*. M. COSTIN. *Avea un prietin musaip împărătescu*. NECULCE. *Mergind ghenicear-aga și alți musahibi la veziriul, s-au rugat*. IM 1754, 76^v. **B:** *Îndată ce au văzut pe musaipul împăratului, ... nimic alt n-au mai căutat*. IST. ȚR; cf. IM 1730, 107^v.

Variante: **musahib** (IM 1730, 107^v; IM 1754, 76^v).

Etimologie: tc. **musahip**.

MUSTĂREATĂ s. f. (Ban.) Sevă. *Mustêraczē*. AC, 355.

Etimologie: **must** + suf. **-ăreată**.

MUȘCĂTAREȚ adj. (Ban.) Tămîios. *Mushkëtaricz. Muscatell:um apianum*. AC, 355.

Etimologie: **mușcat** + suf. **-areț**.

MUȘINĂ s. f. (Mold.) 1. Țințar. *Vor cădea-n cimpuri goale și mincate de mușini, de păsări, de gadini spurcate.* DOSOFTEI, PS. *Era locul plin de viespi și tăuni și țințari și mușine.* DOSOFTEI, VS.

2. Grămăjoară de ouă depuse de unele muște. *Ca la Endor pologi să dzacă, Muștile mușini într-inșii să facă.* DOSOFTEI, PS.

Etimologie: cf. pol. **muszyna**.

MUȘTAR s. n. (ȚR, Trans. SV) Nume dat mai multor plante erbacee; sămînța acestei plante; condimentul preparat din această plantă. **B:** *Gorușnica. Muștariul.* LEX. 1683, 14^v. *Gorusno. De muștariu.* LEX. 1683, 14^v. *Și-i turnară muștariu pe nări.* MINEIUL 1698; cf. CHEIA ÎN.; LEX. 1683, 28^v, 69^r; ANON. CANTAC. **C:** *Ca grăunțul de muștariu carele cîndu-l samănă în pămînt mai mic iaste de toate semînțele care-s în pămînt.* N. TEST. (1648).

Etimologie: magh. **mustár**.

Cf. horciță.

MUZAVIRIE s. f. v. **mozavirie**.

MUZAVIRIU s. m. v. **mozavir**.

MUZĂVIRI vb. v. **mozaviri**.

MUZĂVIRIE s. f. v. **mozavirie**.

MUZEVIRI vb. v. **mozaviri**.

N

NACARA s. f. v. **nagara**.

NACARADĂ s. f. (ȚR) Țambal. *Alixandru dete în trîmbițe și în surle și în tobe și în nacarade*. A 1746, 28^v; cf. A 1717, 36^v.

Etimologie necunoscută. Cf. scr. **nakarade**.

Cf. **nagara**.

NACEALNIC s. n. (Mold.) Șef, conducător, comandant. A: *Datoriia nacealnicilor celor mai mari ca să chivernisască pentru odihna și folosul cel bun a supușilor lor*. BUCOAVNĂ 1775, 44^v. || B: *Nacealnici întru Isahar cu Devora și Varac*. BIBLIA (1688).

Etimologie: rus. **началник**.

Cf. **chivernisitor**, **chivernitor**, **hotnog** (2), **ispravnic** (1), **povață**.

NAGARA s. f. (Mold., ȚR) Țambal. A: *Ș-au dat în surle și-n nagarale*. CRON. 1689, 39^r; cf. CRON. 1707, 36^r; PSEUDO-AMIRAS (gl.); CRON. 1732, 30^r; CRON. SEC. XVIII, 28^v. B: *Și zicea surlele și trîmbițele și nacaralele la acea cină a păratului*. LET. 1758, 108^r; cf. CRON. 1736, 32^r; A 1746, 30^v; LET. 1758, 114^r.

Variante: **nacara** (CRON. 1736, 32^r; A 1746, 30^v; LET. 1758, 108^r, 114^r).

Etimologie: tc. **nağara**.

Cf. **nacaradă**.

NAI s. n. (Mold.) Instrument muzical. *La cîmp ieșea adese cu boierii săi, zăbovindu-se cu naiuri și cu nagarale*. PSEUDO-AMIRAS.

Etimologie: tc. **nay**.

NALGIUNS s. n. v. **înaljos**.

NALJOS adv. și s. n. v. **înaljos**.

NALSUS adv. (ȚR) La deal, de jos în sus. *Izbrüdo, nalsusul*. ST. LEX., 295.

Etimologie: **în + al + sus(ului)**.

NASTÎNGA adv. (Mold.) În partea stîngă. *De-acicea să ia nastînga, dincătro vin apele*. DOSOFTEI, VS. *Iară în-nastînga ... au pus leșii lefecii și unguri*. M. COSTIN.

Etimologie: pref. **în-** + **a-stînga** sau semicalc după sl. **na lěvo**.

NASTOATEL s. m. (Mold.) Conducător ecleziastic. *Vine nainte nastoatelul și sărută cinstiia cruce*. DM, 15^r. *Marele acesta stătu nastoatel frașilor, rugat de dînșii*. DOSOFTEI, VS.

Variante: **nastoiatel** (DM, 15^r).

Etimologie: sl. **nastoateli**.

Cf. **năstavnîc**.

NASTOIATEL s. n. v. **nastoatel**.

NASTURE s. m. (Mold.) Bumb. *Grijiți bine pedestrimea, cu haine tot de feleandrăș, cu nasturi și cu cepragi de argint.* M. COSTIN. *Hlamida cea albă era încheiată la piepți cu nasturi de aur.* ILIODOR.

Etimologie necunoscută.

Cf. b u m b.

NĂBOI s. n. (Mold.) Șuvoi, puhoi, torent. *Multimea cuvintelor ceale ca păcura izvoritoare și ca naboiul pe toate șesurile.* CANTEMIR, IST. *Toți de naboiul potopului celui mare au perit.* NCL I, 13. ◇ Fig. *Naboiul cuvintelor să-i abat.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: cf. scr. **naboj**.

Cf. ș i r l ă u.

NĂBUȘEALĂ s. f. (Mold.) Invazie. *Împărații pe marginile Dunării ... făcând cetăți și orașe, năbușealele carcarilor opria.* CANTEMIR, HR.

Etimologie: **năbuși** + suf. -eală.

Vezi și **năbuși**.

Cf. s t r o p ș i t u r ă (2).

NĂBUȘI vb. (Mold.) A năvăli, a invade. *Căci au năbușit pre aceste locuri mai pre urmă tătarii.* M. COSTIN. *N-au mai venit în țară până ce-au năbușit moscalii în țară.* NCL II, 299. *Fără veaste au năbușit asupra schytilor.* CANTEMIR, HR.

Etimologie: cf. scr. **nabușiti**.

Vezi și **năbușeală**.

Cf. s t r o p ș i (2).

NĂDĂI vb. (Criș., Trans. SV) A presimți, a bănuși. C: *Veni-ca domnul slugii aceleia în ziua carea nu s-au nădăit.* N. TEST. (1648). *Noi ne nădăim că aceștia iaste de va să mintuiască izdrailii.* MOL. 1676¹, 201^r. *Că în tinerețele noastre nu ne-am știut nădăi că așa cu de grabă vom muri.* CSOM, 6^r. // B: *Și cine ar fi nădăitu-se întru limbi orbite cu întunearecul slujirii de idoli să fie om văzător de bine?* C 1688, 411^v.

Etimologie: sl. **nadajati se**.

Vezi și **nenădăit**.

Cf. a m i r o s i (2), a u l m a.

NĂDULI vb. (Mold.) A năvăli, a se năpusti. *Și au nădulit cu pietri de i-au ucisu-i pre amîndoi.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie necunoscută. Cf. **nadali**, **nădăi**.

Cf. l o v i (1), n ă v r ă p i.

NĂDUȘEALĂ s. f. (Mold., Trans. SV) Arșiță, fierbințeală, căldură. A: *Vara nădușăli nu sint ca aicea la noi.* M. COSTIN. *Țară peste dzi îi acoperiia Dumnădzău cu nuor răcoros pentru nădușala soarelui.* CRON. 1689, 50^v. *Pentru nădușala soarelui să lasă la umbra unui copaci ca să odihnească pușintel.* E SEC. XVIII, 23^v. C: *Preste dzi îi acoperiia Dumnedzău cu nuor pentru nădușala soarelui.* CRON. ante 1730, 79^v. *De nădușala soarelui și fără de apă, pină la sfirșit au vrut să moară.* PAT. 1705¹, 30^r.

Etimologie: **năduși** + suf. -eală.

Cf. n ă d u v, p r i p e c.

NĂDUȘI vb. (Mold.) A sugruma, a sufoca. A: *Au cu mănule-l zugrumă, sau-l nădușeste impresurându-l cu ceca pină creapă.* PRAV. *Gios aprinseră foc cu smoală ... ca să o nădușască.* DVS, 5^v. ◆ A muri prin sufocare. *Craiu s-au năruit într-o mlaștină, călcat de calul său și acolo s-au nădușit.* URECHE, s. v. *năruși*. *Unora limbile li s-au înflat ca un dop și s-au nădușit.* DOSOFTEI, VS. *S-au fostu nădușind oamenii pe*

portile mănăstirilor, fugind noaptea. N. COSTIN. // B: Cf. ÎNDREPTAREA LEGII.

Etimologie: bg. **naduša**. Cf. scr. **nadušiti**.

Vezi și **inăduși**.

Cf. foitui, inăduși, sugușa.

NĂDUV s. n. (Mold.) Arșiță, caniculă, zăduf. Că dzua lucrătorii lucrează și rabdă năduvul și gerul. VARLAAM.

Etimologie: sl. ***naduh**.

Cf. nădușeală, pripec.

NĂMESTI vb. (Ban., Trans. SV) A așeza, a pune. În ce, Domnul locul i-au nămestit. VCC, 28. Marsă în ceruri, unde-i nămestit peste toate. CAT. B, 8; cf. VCC 23, 42.

Etimologie: scr. **namestiti**.

NĂPÎRSTOC s. n. (TR) Degetar. Și-i puseră pren deagete năpârstoace arse. M 1698 aug., 82^r, col. II. Și-i puseră prin deagete năpîrstoace arse. M 1780 aug., 126^r, col. II.

Etimologie: bg. **naprăstok**.

NĂRUI vb. (Mold.) 1. A (se) dărîma, a (se) prăvăli. S-au lovit din toate părțile și năruind copacii cei înținași asupra lor, multă oaste leșească au perit. URECHE. Munții cei nalți și malurile ceale înalte, cînd să năruiesc ..., durăt fac mare. M. COSTIN.

2. A se prăbuși, a cădea inert. Craiu s-au năruit într-o mlaștină călcat de calul său. URECHE.

Etimologie necunoscută.

Vezi și **năruit**, **năruitură**.

NĂRUIT adj. (Mold.) Dărîmat, surpat, prăbușit; ruinat. Care nume și pe o peatră de s-au aflat la o cetate năruită la Galați am cetit-o latinește. M. COSTIN.

Etimologie: **năruî**.

Vezi și **năruî**, **năruitură**.

NĂRUITURĂ s. f. (Mold.) Năruire. [Cetățî] căroră le stau năruiturile, cit de abia semnele se cunosc, cum este una mai sus la Galați. M. COSTIN.

Etimologie: **năruî** + suf. -tură.

Vezi și **năruî**, **năruit**.

NĂSLI vb. (Mold.) 1. A (se) sili, a se strădui. Am năslit de am mărs într-adîncul pustiei să găsesc orun slujitoriu a lui D[u]mn[e]zău. DOSOFTEI, VS. Și-i munciia în tot chipul năslindu să le dea ce le venia lor în cuget. PSEUDO-COSTIN, 18^r; cf. PSEUDO-COSTIN, 21^v.

2. A dori, a aspira (la ceva). Năslind cu dor, purceasă de să sui la muntele sv[î]nt. DOSOFTEI, VS. Tiranul cugeta și nășlea deșearte. DOSOFTEI, VS. ♦ A îndrăzni, a cuteza. Nășlesc de grăiesc ce le place Cu viclesug să facă nepace. DOSOFTEI, PS. Porneala asupra sv[î]ntelor icoane ce au năslit... DOSOFTEI, VS.

Variante: **nășli** (DOSOFTEI, VS).

Etimologie: sl. **nasiliti**.

Vezi și **năslitură**.

Cf. opinti, păzi (2), poară (a pune ~).

NĂSLITURĂ s. f. (Mold.) Pornire, imbold. Că-i de viață năsliturile înțeleptului să să abată de către iad să să mintuiască. DP, 9^r. Credinciosul Leon, invitat de dor d[u]mn[e]dzăiesc, ca dintr-o d[u]mn[e]dzăiesc năslitură, întîi feace sv[î]nt[ui]ului bisearică. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: **nășli** + suf. -tură.

Vezi și *năsli*.

Cf. *năstav*, *strămurare*.

NĂSTAV s. n. (Mold., ȚR) Îndrumare, călăuzire, povățuire.

A: Sultan Mustafa, din *năstav* dumnezeiesc, vrînd să mîngie bătrînețile bătrînului Ioan-Vodă ... au poroncit de s-au dat domnia Moldovei fiului său celui mai mare. GHEORGACHI. **B:** Dat-au Dumnezeu și împărăției *năstav* și au lăsat după a țării poftă, alegere și rugăciune. R. GRECEANU. Singur Dumnezeu care au făcut ceriul și pămîntul au dat *năstav* Isaii (<i>) prorocul de au poroncit pentru tine. LET. 1758, 113^v. Igușenul mănăstirii, dîndu-i-se *năstav* de la Dumnezeu, deate știre patriarhului. MINEIUL (1776). ♦ (Mold.) Impuls, îndemn, imbold (interior); înclinație. Poate fi *năstavul* firii spre aceasta orînduită. CANTEMIR, IST.

Etimologie: *năstăvi*. Cf. sl. *nastavŭ*.

Vezi și *năstăvnic*, *năstăvire*.

Cf. *năslitură*, *năstăvire*, *strămurare*.

NĂSTĂVNIC s. m. (Mold., ȚR) Conducător ecleziastic. **A:** Sfîntul Grigorie ... *beseariicii Dfojmn[ui]lui H[risto]s fu năstăvnic. DOSOFTEI, VS. Să nu-l cruță egumenul pentru ce-l făc[ut] fără înv[ă]țătura năstăvnicului. PRAV., 83^{r-v}; cf. PRAV., 87^r. B: Predoslovie cătră toți *năstăvnicii* sfîntei bisericii. PRAV. GOV.; cf. R. POPESCU; NB, 421.*

Etimologie: sl. *nastavnikŭ*.

Vezi și *năstav*, *năstăvire*.

Cf. *năstoate*.

NĂSTĂVIRE s. f. (ȚR) Îndrumare, povățuire. Prin *năstăvirea* sa au adunat prin noroi pre ucenicii săi ca să te îngroape pe tine. M 1780 aug., 122^v, col. II.

Etimologie: *năstăvi*.

Vezi și *năstav*, *năstăvnic*.

Cf. *năstav*.

NĂSTRAPĂ s. f. (Mold., ȚR, Ban., Trans. SV) Vas (de băut).

A: Să iai într-o *năstrapă* de aur și să <o> impli de acea mană den ceriul. CRON. 1689, 52^r. S-au dus dar Bertold și au luat o *năstrapă* de lapte. B 1775, 76^v. Luară o *năstrapă* de aur din biserică lui Apolon și o ascunsără în desăgii lui Esop. E 1779, 21^r; cf. CRON. 1707, 48^r; CRON. 1732, 40^v; AR, 58^v, 89^v; IM 1754, 75^v; MOL. 1754—1762, 10^r. **B:** *Năstrăpile* lui, ceia ce minca și bea cu dinșii ... stau toți acoloa. MARG. 1691, 25^v; cf. LEX. 267^v; BIBLIA (1688); ANTIM.; IM 1730, 106^r; CRON. 1736, 48^v; MARG. 1746, 27^v; MINEIUL (1776). **C:** *Năstrapă*. AC, 356; *Bucură-te, năstrapă* de aur. MCCR, 67; cf. CRON. ante 1730, 84^v.

Etimologie: ngr. *mastrăpas*, bg. *măstrapa*, *năstrapa*, scr. *nastrap*.

Cf. șc. afă.

NĂSLI vb. v. *năsli*.

NĂVRAP s. m. (Mold.) Năvălitor. Iară turcii s-au pornit pe urma lui Basarabă-Vodă și ... au slobozitu. *năvrăpii* răi, de au prădatu toată țara. URECHE.

Etimologie: *năvrăpi*. ♦

Vezi și *năvrăpi*, *năvrăpitor*, *năvrăpătură*.

Cf. *năvrăpitor*.

NĂVRĂPI vb. (Mold.) A năvăli, a se năpusti. Jigania rea nicicum în herghelie să *năvrăpească*, au măcar să se lipească nu putea. CANTEMIR, IST. Cu totii ... asupra nevinovatului și bunului împărat *năvrăpăse* și acoloa pe loc neomenaște îl ucig. CANTEMIR, HR.; cf. CI, 96, 98. ◇ Fig. *Sau*

Corbului spurcată slujbă, sau Crocodilului cruntă plată cu a Inorogului curăție să facă tare năvrăpia. CI, 173.

Etimologie: sl. **navrapiti**.

Vezi și *năvrap*, *năvrăpitor*, *năvrăpitură*.

Cf. *loyi* (1), *năduli*.

NĂVRĂPITOR s. m. (Mold.) Năvălitor. *Aceștia aceiași romani stnt care, după ce latinii cu amăgeală apucasă Tarigradul de la greci, împotriva năvrăpitorului Balduin, biruitoare arme au purtat.* CANTEMIR, HR.

Etimologie: **năvrăpi** + suf. *-tor*.

Vezi și *năvrap*, *năvrăpi*, *năvrăpitură*.

Cf. *năvrap*.

NĂVRĂPITURĂ s. f. (Mold.) Atac. *Deci Hameleonul, după ce du-lăilor amuțaturile și năvrăpiturele pre cit mai mult putu întărită, pre cro-codil pre cit mai rău și mai vrăjmaș știu il așită.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: **năvrăpi** + suf. *-tură*.

Vezi și *năvrap*, *năvrăpi*, *năvrăpitor*.

Cf. *oștorom*.

NEA s. f. (Ban., Criș., Trans. SV) Zăpadă. *Cum are pogori ploaia sau neaua din ceriu și nu s-are înturna de acia.* MOL. 1688, 234^v. *Albu voiu fi ca neaua.* MISC. SEC. XVII, 77^f. *Stătură înainte lor doi bărbați cu veșminte albe ca neaua.* C 1729, 75^f. *Astă-noapte au căzut brumă, nea, grindină.* MȘE, 93; cf. N. TEST. (1648); AC, 355; LEX. MARS., 230; MCCR, 6.

Etimologie: lat. **nix**.

Cf. *omăt*.

NEADEVĂSIT adj. (Mold., Criș) Nerisipit, necheltuit. **A:** *Te știu vîstiaru nefurat și neadevăsit.* DOSOFTEI, ACATIST. **C:** *Cela ce te-ai arătat proptea neclătita a besearecii, dînd tuturor bogăție neadevăsită.* M 1704, 80^v.

Etimologie: pref. *ne-* + **adevăsit**.

Vezi și *adevăsi*, *adevăsit*.

NEAMZAT s. n. v. **nemzet**.

NEASCULTOI adj. (Mold.) Neascultător. *Defaimi neascultoi legii tale.* DOSOFTEI, PS., s. v. *ascultoi*. *Te feceși neascultoiu și sîmăt.* DOSOFTEI, VS., s. v. *ascultoi*.

Etimologie: pref. *ne-* + **ascultoi**.

Vezi și *ascultoi*.

NEATOCMIRE s. f. (Mold.) Nepotrivire, dezacord. *Carile să fie fost peste tot a hotărîrilor obîrșii, la scriitori cităva neatocmire aflăm.* CANTEMIR, HR., s. v. *atocmire*.

Etimologie: pref. *ne-* + **atocmire**.

Vezi și *atocma*, *atocmat*, *atocmire*.

NEBETEGIT adj. v. **nebetejit**.

NEBETEJIT adj. (Mold.) Nevătămat (Fig.) *Aflarăm moștiile lor întregi și nebetegite.* DOSOFTEI, VS., s. v. *beteji*. *Sufletul nebetejit și neîntinat să-ș păzască.* CD 1698, 44^v; cf. CI, 98; CANTEMIR, HR., s. v. *beteji*.

Variante: **nebetegit** (DOSOFTEI, VS., s. v. *beteji*).

Etimologie: pref. *ne-* + **betejit**.

Vezi și *beteag*, *betejeală*, *beteji*, *betejie*, *betejit*, *betejune*, *beteșig*.

NECHITIT adj. (Ban.) Neîmpodobit. *Inornatus. Nekityit. Czifrazatlan.* LEX. MARS., 218.

Etimologie: pref. *ne-* + **chitit**.

Vezi și *chiteală, chiti, chitire, chitit¹, chitit², chititură, răschiti*.

NECHIVERNISIT adj. (Mold.) Neasigurat cu cele necesare traiului. *Va chivernisi și pe oamenii mortului, căci au rămas nechivernisiți. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU, s. v. chivernisi.*

Etimologie: pref. *ne-* + **chivernisit**.

Vezi și *chiverni, chiverniseală, chivernisi, chivernisire, chivernisit, chivernisitor, chivernitor, schiverniseală, schivernisi*.

NECINSTEȘ adj. (Mold.) Lipsit de respect, ireverențios. *Cei tineri să nu îndrăznească a fi împotriva celor bătrâni necinsteși și neascultători. PSEUDO-MUSTE.*

Etimologie: pref. *ne-* + **cinsteș**.

Vezi și *cinste, cinsteșie*.

NEDEIE s. f. (Mold.) Serbare populară. *Mai mare sudalmă să cheamă cînd va sudui neștine pre altul ... în mijlocul tirgului sau la oreo nedee. (vreun praznic MUNT). PRAV. Răsța sărbătorilor și nedieaelor elinești. DOSOFTEI, VS.*

Etimologie: sl. **nedělja**.

NEHARNIC adj. (Mold., Criș., Trans. SV) Nedemn, nevrednic. **A:** *Ea se feace neharnică a merge la împărăteasă. DOSOFTEI, PS., s. v. harnic. Leon ținea neharnică împărăția Țarigradului. DOSOFTEI, VS., s. v. harnic; cf. CRONOGRAF (1760). C: Luminează și mie, neharnicului șerbului tău. MOL. 1688, 243^r. Și eu, neharnicul, sint fiu lui. VSV 1705, 227. // B: Împărăția romană ... s-au împărțit toată în Crăiți ... de tirania și de hlăpăia unor neharnici, necum împărați, ce nici numele împărătesc să-l aibă nu li să cuvenia. C. CANTACUZINO. ♦ (Ban.) Ne-folositor. Nēharnik. Ingratus. AC, 355.*

Etimologie: pref. *ne-* + **harnic**.

Vezi și *harnic, hărnicie, nehărnicie*.

NEHĂRNICIE s. f. (Ban.) Nevrednicie, nepricepere. *Nehernicsiē. Ingratitudo. AC, 355.*

Etimologie: pref. *ne-* + **hărnicie**.

Vezi și *harnic, hărnicie, neharnic*.

NEHEAZ subst. (Criș.) Greutate, dificultate. *Omul mort să ingroapă cu neheaz mare. MOL. 1695, 92^v.*

Etimologie: magh. **nehéz** „greu, anevoios“.

NEIMAT adj. (Mold.) Nemurdărit. *Mărturia lui asupra Vidrii, de păcura zavistii neimată și neîntinată să se socotească nu poate. CANTEMIR, IST., s. v. ima.*

Etimologie: pref. *ne-* + **imat**.

Vezi și *ima, imală, imare, imăciune, imălos, imător, imătură, imos*.

NEIȘTELIT adj. (Mold.) Nevindecat. *Rana și boala poștei mele ... de tot neiștelită va să rămăie. CANTEMIR, IST., s. v. ișteli.*

Etimologie: pref. *ne-* + **iștelit**.

Vezi și *iștenie, ișteli, iștelitor*.

NEÎNTRULOCAT adj. (Mold.) Despărțit. *Doi frați ... carți cu starea locului și cu depărtarea deosăbirii trupești, macar că ... depărtați și cu pe-treacerea neîntrulocați ar fi ..., însă după a sufletelor ... pururea ne-depărtați. CANTEMIR, DIVANUL, s. v. întroloca.*

Etimologie: pref. *ne-* + **întrulocat**.

Vezi și *întroloca*.

NELĂUT adj. (Ban.) Nespălat. *Nělëut. Immundus. Non lotus.* AC, 355.

Etimologie: pref. *ne-* + **lăut**.

Vezi și *la*.

NEMEȘTIT adj. (ȚR) Neprefăcut. *Înmintescu nemeștita bunătatea cea dumnezeiască.* BUCOAVNA 1779, 28^v.

Etimologie: prep. *ne-* + **meștit**.

Vezi și *mescătoare, mescător, mește*.

NEMETEȚ s. n. (Mold.) Văl. *Datu-i-au de-au inghițit un nemeteț unsu și, trăgîndu-l afară, i-au adus mațele la gură.* PSEUDO-COSTIN, 31^f.

Etimologie: cf. rus. **nametka**.

NEMİȘAG s. n. (Criș.) Starea, calitatea, rangul de nemeș. *Cu mare slobodie și cu mare nemîșagu pre noi ne dărui.* MISC. SEC. XVII. 32^v; cf. MISC. SEC. XVII. 28^v.

Etimologie: magh. **nemesség**.

Cf. *șlehticie*.

NEMOȘTEN adj. (Trans. SV) Slab, neputincios. *Elu-i bate cu piscul în coaste și să face nemoșteni.* FL. D 1682, 81^f.

Etimologie: sl. **nemoštinŭ**.

Vezi și *nemoști*.

Cf. *mîrșav, vitioan*.

NEMOȘTI vb. (ȚR) A slăbi, a deveni neputincios. *Era știînd împăratul aceasta cum topirea trupurilor de truda postului și de sudorile oste-nealelor se-au așa nemoștit.* VI 1671, 54^f; cf. MARDARIE. 154; VI 1700, 32^v; VI 1779, 147^f.

Etimologie: cf. sl. **nemoštavati**.

Vezi și *nemošten*.

Cf. *adevăsi (2), bățogi, mîrșăvi, vitioni, zămeri*.

NEMZAT s. n. v. **nemzet**.

NEMZEAT s. n. v. **nemzet**.

NEMZET s. n. (Ban., Criș., Trans. SV) Neam, popor, seminție. *Căzu David craiu în prăznușag și în curvie și nemzeatul jidovesc în credință.* MOL. 1695, 56^f. *Și vor pieri nemzaturile cari de Domnul se zăuîță.* VCC. 25. *Bărbați dumnezeiești din toate nemzeturile.* MISC. SEC. XVII, 62^f. *O, coi nemzaturile meale, cum vă las în mare jeale!* CSOM. 6^{r-v}; cf. MISC. SEC. XVII, 72^f, 99^v; LEX. MARS., 211.

Variante: **neamzat** (LEX. MARS. 211), **nemzat** (VCC. 25; CSOM. 6^{r-v}), **nemzeat** (MOL. 1695, 56^f).

Etimologie: magh. **nemzet**.

NENĂDĂIT adj. (Mold., Trans. SV) Neașteptat, neobișnuit, extraordinar. **A:** *Pentru nenăduita culezare... fu bătut.* DOSOFTEI, VS. **C:** *Această minie a lui Dumnezeu bate pre oamenii păcătoși cu răutăți ne-spuse și nenădăite.* SA, 21^f.

Variante: **nenăduit** (DOSOFTEI, VS.).

Etimologie: pref. *ne-* + **nădăit**.

Vezi și *nădăi*.

NENĂDUIT adj. v. **nenădăit**.

NENE s.m. (Mold.) Tată. *M-au părăsit neanea ș-am rămas de mamă.* DOSOFTEI, PS. *Eu-s, neaneo, hiică-ta, Eufrosina.* DOSOFTEI, VS. Etimologie: cf. bg. **nenja**, scr. **nenă**.

NEPREȚĂLUIT adj. (Mold.) Neprețuit. *Cu de aceaste neprețăluite cununi i-am încununat și cu înfrumșețate coroane i-am încoronat.* CD 1698, 21^f. *Toate ale tale neprețăluite cuvinte pre amăruntul Șoimului voi povesti.* CI, 175; cf. CD 1698, 16^v; CD 1770, 19^f, 25^f.

Etimologie: pref. **ne-** + **prețăluit**.

Vezi și **prețăluit**.

NEPUTINCIOS adj. 1. (Mold., ȚR) Sărac, nevoiaș; p. ext. lipsit de trecere, de influență. **A:** *Deci, carei am avut puțință și prieteni, mai curînd au dat, și i-au slobodzit, iar carei au fost mai neputincioși au șădzut mult închiși.* NECULCE. **B:** *Noi sintem o țară mică și făr' de oameni, neputincioasă și făr' de ajutor.* ANON. CANTAC. ◇ (Substantival) **A:** *A sa direaptă agonisită să o dea și să o împartă neputincioșilor.* VARLAAM. **B:** *Ștefan-Vodă n-au dat nici un ban nimului, ci au rămas toți cu lacrămile pre obraz și alt n-avea ce face făr de numai aceea ce au obicei neputincioșii, de blestemă.* IST. ȚR.

2. (ȚR) Imposibil, irealizabil. *Știu că toate poți și ție nu e neputincios nemica.* BIBLIA (1688). ◇ (Substantival) *Cele neputincioase toate se pot.* R. GRECEANU.

Etimologie: pref. **ne-** + **putincios**.

Vezi și **neputință**.

Cf. **ceplac**, **niștotos**, **pehnit**, **suruman** (1).

NEPUTINȚĂ s.f. (Mold., ȚR) Sărăcie, lipsă; situație umilă. **A:** *Domnul au învățat ceia ce simt mai slobodzi de nesosințe, de neputințe, să le hie milă de cei mai neavuți, de cei mai neputincioși.* VARLLAM. **B:** *Au trimis . . . la Odriiu . . . cu pocloane la vizirul și la alții ai Porții, după obicei, și ca să facă jalbă de slăbiciunea și de neputința țării.* R. GRECEANU.

Etimologie: pref. **ne-** + **putință**.

Vezi și **neputincios**.

Cf. **niștotă** (1), **pehneală**, **surumănie**.

NEROD adj. (Ban.) Prost, nebun. *Nerod. Stultus.* AC, 256. *Stultus. Narod. Bolond.* LEX. MARS., 247.

Etimologie: bg. **neroda**.

Cf. **aluzit**, **bolund**, **buiac** (4), **șod** (1), **zălud**.

NESĂMĂLUIT adj. (Mold.) Incalculabil. *Au făcut Dunnedzău ce-riul . . . cu nemăsurată și nesămăluită înțelepciune a sa.* CRON. SEC. XVIII, 10^f. *Sufletul iaste un lucru nevăzut și nesămăluit.* CRON. SEC. XVIII, 13^f.

Etimologie: pref. **ne-** + **sămăluit**.

Vezi și **nesămăluitor**, **sămăluit**, **sămăluitință**, **sămăluitre**, **sămăluitor**.

NESĂMĂLUITOR adj. (Mold.) Care nu judecă. *Iată că nu om, ce dobitoc, sau ca altă ceva nesămăluitoriu și nesimțitoriu iaste, precum leamnele, pietrile.* CD 1698, 40^f; cf. CD 1770, 49^v.

Etimologie: pref. **ne-** + **sămăluitor**.

Vezi și **nesămăluit**, **sămăluit**, **sămăluitință**, **sămăluitre**, **sămăluitor**.

NESOSINȚĂ s.f. (Mold., Ban.) Întimplare neprevăzută; p. ext. necaz, neajuns. **A:** *Domnul au învățat ceia ce simt mai slobodzi de nesosințe, de neputințe, să le hie milă de cei neavuți.* VARLAAM, s. v. **neputință**. *Nu numai despre partea boalelor și nesosințelor, ce și de altă parte, că nice de*

duhurile ceale necurate nu iaste slobod trupul omului. VARLAAM. C: *Neszincé. Improvisus casus.* AC, 356.

Etimologie: pref. *ne-* + *sosi* + suf. *-ință*.

NETEZI vb. (Mold.) A mîngia, a consola. *Netedziși-mă luminînd.* DOSOFTEI, MOL.

Etimologie: *neted* + suf. *-i*.

NEVASTĂ s.f. (Mold., TR) Mireasă. A: *Să împreună un mire cu nevasta-ș.* VARLAAM. B: *Și iarăși călugărița să cheamă mireasa (nevasta MUNT.) lui Dumnedzău.* PRAV.

Etimologie: sl. *nevěsta*.

NEVIGĂZUIT adj. (Criș.) Nesfirșit, neterminat, neisprăvit. *Vărgură, tu mi-ajută vindecărilor. Nescăzută te știu, vîstiiariu nefurat și nevigăzuit.* MOL. 1676¹, 217^r. *Vistiiariu nefuratu și nevigăzuitu.* MISC. SEC. XVII, 182^r.

Etimologie: pref. *ne-* + *vigăzuit*.

Vezi și *vig*, *vigăzui*.

NIȘTOTĂ s. f. (Criș., Trans. SV) 1. Lipsă, sărăcie. *Niștota lui cea mare sosit-au acmu pre fericăciune.* MOL. 1676¹, 39^r. *De niștotă și de foamele mare . . . începură a mînca cîinii.* C 1692, 514^v. *Bucuriia voastră să va întoarce întru plîngere . . . și trușia și lăccmîia voastră întru nesațiu și niștotă.* MOL. 1695, 83^v. *În vreme de niștotă.* VCC, 23. *Să meargem la tine în niștota noastră.* MISC. SEC. XVII, 93^v.

2. Nevoie, trebuință, necesitate. *Tipografia rumânească să orînduim . . . după niștota preușilor românești.* SA, 2^v. *Că bună comoară-ți faci atunci în ceriu și mare plată dobîndești în zi de niștotă.* MOL. 1695, 49^v. *O, Doamne, caută-m niștota.* VCC. 36. *Vezi nevoile și niștotele noastre.* MISC. SEC. XVII, 11^v; cf. MISC. SEC. XVII, 24^v, 67^r, 85^r, 95^r.

Etimologie: sl. *ništeta*.

Vezi și *niștoti*, *niștotos*.

Cf. *nepuțință*, *pehneală*, *surumănie*; *lipsă*, *sucși g*.

NIȘTOTI vb. (Trans. SV) A avea nevoie. *Niștotesc di agiutor.* VCC, 24.

Etimologie: *niștotă* + suf. *-i*.

Vezi și *niștotă*, *niștotos*.

NIȘTOTOS adj. (Trans. SV) Nevoiaș. (Substantival) *Pre toț niștotoși<i> asculta-i-va.* VCC, 24.

Etimologie: *niștotă* + suf. *-os*.

Vezi și *niștotă*, *niștoti*.

Cf. *ceplac*, *nepuțincios* (1), *pehnit*, *suruman* (1).

NOAJĂ s.f. (Mold.) Haită. *Așe le-u dat turcii năvală, ca o noajă de lupi într-o turmă de oi.* NECULCĂ.

Etimologie necunoscută.

NORIE s.f. (TR, Trans. SE) Parohie. B: *Enoria, parafă: norie.* MARDARIE, 139; cf. ÎL, 78. C: Cf. TI (glosar).

Etimologie: sl. *norija*, gr. *nória*.

NOTARĂȘ s. m. (Trans. SV) Notar. C: *Notarășul săborului mare.* SA, apud TEW. *Carii fac încă giudecate strîmbe? Proicatorii și notariușii.* PP, 86^r. // B: *Pomenirea sfinților mucenici Marchian și Martirie, notareșii.* MINEIUL (1776).

Variante: **notareș** (MINEIUL 1776), **notarius** (PP, 86^r).

Etimologie: magh. **nótárius**, **notárus**.

Cf. **uricar**.

NOTAREȘ s. m. v. **notarăș**.

NOTARIUȘ s. m. v. **notarăș**.

NUMĂRA vb. (Ban.) A citi. *Număr. Numero. Lego. AC, 356.*

Etimologie: lat. **nominare**.

Vezi și **numărător**.

NUMĂRĂTOR s. m. (Criș., Trans. SE) În sintagma **numărător de stele** = astrolog, cititor în stele. *Meșterii astronomiei ce să cheamă numărători și socotitori de stele. GA, 58^r. Fiind acela numărătoriu de stele. MISC. 1778, 47^r.*

Etimologie: **număra** + suf. **-tor**.

Vezi și **număra**.

OALĂ s. f. (Mold.) 1. Scoc, jgheab, burlan. *Apele ceale calde . . . ies din oale.* DOSOFTEI, VS. *Și au făcut și o cișme, adecă fintină, in zidiul beserecii despre poarta cea mare a curții cei domnești, aducind apă pe oluri de departe.* PSEUDO-COSTIN, 26^v.

2. Țiglă, olan. *S-au apucat de-au acoperit mânăstirea Balica cu oale și au tencuit-o pe dinafară.* NECULCE.

Variante: **ol** s.n. (PSEUDO-COSTIN, 26^v).

Etimologie: lat. **ollae**.

Vezi și *ol*.

Cf. *sulinar*, *vălău*.

OBAGI s.m. v. **iobagi**.

OBEȘTUI vb. v. **obști**.

OBERST s.m. (Trans. SE) Colonel. *După steag mergea patru obirști.* ÎMP, 70^{r-v}.

Etimologie: germ. **Oberst**. Cf. magh. **őbester**.

Cf. *polcovnic* (1), *reimentar*.

OBIAL s.n. v. **odeal**.

OBLU adj. (Trans. N) Drept. *Nu-i prea naltă, nici prea mică, Oablă-n trup și subțirică.* CÎNTECE, 3^v.

Etimologie: sl. **obilŭ**.

OBOROC s.n. (Mold., TR) 1. Vas care servește ca unitate de măsură pentru cereale. **A:** *Norocul nu împarte cu oborocul, ce unora varsă, iar altora nici pică.* CANTEMIR, IST. **B:** *Ceia ce vor avea mierță (o b o r o a c e MUNT.) sau veadre sau alte măsurii hicleani . . . pre aceștia foarte să-i cearte cu bătaie.* ÎNDREPTAREA LEGII. *Să trimiță la Țuțora 30.000 obroace de făină și 50.000 obroace orzu.* R. GRECEANU. *Doao obroace de sămință.* ANT. 1766, 296^v. ◇ Expr. **A ascunde sub obroc** = a tăinui. *Faptele lui cele bune strălucesc tuturor, . . . nu sînt ascunse sub obroc.* AN-TÎM.

2. Rație, porție (de alimente) dată cuiva. **A:** *Ieși un călugăr și-i află dind piinea și bucatele mișeilor ce luasă obroc de la masă.* VARLAAM. *Sulger mare, ispravnic pre toate oboroacele ce să dau la cuhnele domnești.* URECHE. *Făcutu-le-s-au oboroace tuturor de la domnie, de le da de toate ce le trebuie.* NECULCE; cf. M. COSTIN; CANTEMIR, IST.; AXINTE URICARIUL. **B:** *Și i-au făcut obroc bun, ca să-i prîsosească de toate.* ANON. CANTAC. *Și în toate zilele i-au fost ducind acel obrocu de la împărăție.* LET. 1758, 115^r.

Variante: **obroc** (VARLAAM: M. COSTIN; ANON. CANTAC.; R. GRECEANU; CANTEMIR, IST.; ANTIM; LET. 1758, 115^f; ANT. 1766, 296^v).

Etimologie: ucr. **uborok**.

OBROC s. n. v. **oboroc**.

OBȘTI vb. (Mold.) 1. A se uni, a se întovărăși. *Cetind preotul molitcele ceale de facerea frăției și obeștuindu-să cu chizeșie ca aceea denaintea svintei cruci și a svintei Evanghelii, să făcea desăvârșit frați buni.* ST, 260. *Face scribe fraților ce nu vrură să să obeștească cu dinsul.* DOSOFTEI, VS. *Înfricoșături să se zică . . . aceluia carile la acel sobor a se obști ar tăgădui.* CANTEMIR, IST.; cf. DM, 152^f.

2. A vesti, a înștiința, a anunța. *Propozitul socotelii au fost, ca intr-atita adunare, de nevoie adevărul a nu arăta, iară de bună voie numai singur eu a-l ști sau cătră altul iarăși adevărului iubitoriu a-l obști.* CANTEMIR, IST. *Și pre celalalt tomas a istorii(i) a săvârși să ne încrednicim și mai curind . . . tuturor să să obeștească.* CANTEMIR, HR.

Variante: **obeștui** (ST, 260; DM, 152^f).

Etimologie: sl. **obīštiti**.

OCA s. f. (Mold., ȚR, Ban.) Veche unitate de măsură a capacității și greutateii. **A:** *Să nu mai ie părălabii tidve și oce de vin și de horilcă.* NECULCE. *Povestea de un călugăru ce au mincat 10 ocă de carne.* PATERIC 1725. **B:** *Acum vinul să vinde ocoa 5 bani sau zece.* ÎNVĂȚĂTURI 1642; cf. LEX. 1683, 35^f. **C:** *Oka. Libra. AC. 357.*

Forme gramaticale: pl. **ocă** (PATERIC 1725), **oce** (NECULCE).

Variante: **ocă** (NECULCE).

Etimologie: te. **okka**.

OCAIANIC adj. (ȚR, Criș.) Vrednic de plins, nefericit. **B:** *Nu-și pot aduce aminte, ocaianicii de ei, că cite sint ale lumii toate sint putrede și trecătoare ca o nimică.* ÎNV. 1642, 11^f. *O, vai de tine, ocaianice, dară căzutu-ți-s-au să faci hiclenie ca aceasta?* N 1682, 25^v. *Iar podul, cu voia lui Dumnezeu, să rumse și să inecă ocaianicul Maxentie.* NB, 174; cf. GAZANIE 1642; ÎNDREPTAREA LEGII; NEAGOE; N 1727, 164^f; GI, 15^f. **C:** *Nu cunoașteți, ocaianicilor, că iară duminecă voi să giudec viii și morșii?* LD, 5^v—6^f.

Variante: **ocainic** (GI, 15^f).

Etimologie: sl. **okajanikū, okajaninikū**.

Cf. **ocăit**.

OCAINIC adj. v. **ocaianic**.

OCARNIC adj. și s.m. 1. Adj. (Mold.) Vrednic de ocară, rușinos. *Ocarnică faptă, pentru pricină mică au ocărit pe boier mare.* N. COSTIN.

2. S.m. (Mold., Trans. SV) Defăimător, hîrfitor. **A:** *Și să va sfărîma pentru necurățiile de suflet ochiul ocarnicului, limba strimbului.* DP, 20^v; cf. DP, 11^f. **C:** *Să să ferească de amăgitura ocarnicilor ce să cheamă epiceiei.* N. TEST. (1648).

Etimologie: **ocară** + suf. **-nic**.

Cf. **balamut, blojeritor, ciocotniță (2), moza vir**.

OCĂ¹ s.f. 1. (Ban., Criș., Trans. SV) Cauză, motiv, pricină. *Pentru ce ocă-i scrisă această carte?* NT 1648, 250^f. *Afla-vei și cuvinte, pentru că românii nu grăim toți într-un chip, cum iaste oca — pricina au adevărînță.* SA, 4^v. *Cu oce (pricine) și cu pilde să să întărească.* CS, 88^v. *Dirept aceea ocă să luom aminte cum au bintăuit Dumnăzau jidovii.* C 1692,

518^v. Okē. *Causa*. AC, 357. *Arată-mi oca aceștiia*. PP, 64^v. *Spune oca pren ce să nu facă*. CAT. B, 24; cf. SA, 11^r, 13^v; CS, 68^v; PP, 40^r, 124^v, 142^r, 142^v, 144^r; AGYAGFALVI, apud TEW; FOGARASI, apud TEW; CAT. CALV., apud TEW; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW; SA, apud TEW; CAT. B, 33, 37.

2. (Mold.) Vină. *Nevinovată. Fără de prihană, fără ocă, fără maculă, nemăculată*. DM, 155^r.

Etimologie: magh. *oka*.

OCĂ² s. f. v. *oca*.

OCĂIT adj. (Mold.) Vrednic de plins, nefericit. A: *De nu ne vom îndirepta din lege, . . . mai ocăiți de noi altul nu poate hi*. VARLAAM. // C: *De nu ne vom îndirepta din lege, . . . mai ocăiți de noi alții nu pot fi*. C 1737, 38^r.

Etimologie: **ocăi*.

Cf. *ocaianic*.

OCEAIANIE s. f. (Mold., ȚR) Descurajare, deznădejde, desperare. A: *Văzîndu-l dosădit cu foamea în temniță, cădea la ocaianie*. DOSOFTEI, VS. *Ci dupe greșeală (dupe pecatu, adecă) se nu la oceanie cădemu*. CANTEMIR, DIVANUL. *Oceanie de cătră Dumnezeu*. PRAV., 109^v. B: *Întărește pre cei de stau și pre cei căzuți nu-i lasă în oceanie*. ÎNDREPTAREA LEGII. *Mi-am spus cugetele mele și m-am dus la oceanie*. MĂRGĂRITARE 1691. *Deși greși, nu căzu în oceaianie*. NEAGOE; cf. PATERIC 1725; ANTIM.

Variante: *oceanie* (PRAV., 109^v; MĂRGĂRITARE 1691; CANTEMIR, DIVANUL).

Etimologie: sl. *otučajanije, otučaanije*.

Vezi și *ocei, oceință, oceit*.

Cf. *oceință*.

OCEANIE s.f. v. *ocaianie*.

OCEI vb. (Mold., ȚR) A se descuraja, a deznădăjdui. A: *Nime să nu oceiască, fraților, de păcate, ce să răbdăm*. DOSOFTEI, VS. B: *Asupra priiatenului bun, de vei zmulge și armă, tot nu te ocei*. ALB., 51^r. *Ca să nu să oceiască de înviere și să să nădăjduiască de judecată*. MĂRGĂRITARE 1746.

Etimologie: sl. *otučajati*.

Vezi și *ocaianie, oceință, oceit*.

OCEINȚĂ s.f. (Mold., ȚR) Deznădejde, desperare. A: *Să ne pocăim de păcatele noastre, să nu cădem în oceință*. VARLAAM. *Cuotnt mare cuvîntară, Dîndu-și inemii credință, Cîm să hîu cu oceință*. DOSOFTEI, PS. *Duhul oceinței să bucură cînd veade înmulțîndu-se răutățile*. L SEC. XVII, 130^v; cf. L SEC. XVII, 78^v, 82^v, 133^r. B: *Inema . . . să întoarce în răutate, cînd iaste oceința în inemă*. FL.D 1700, 18^v. *La noianul milostirdii prea înduraturului fiului tău îmi aruncu oceința sufletului meu*. MMD 1775, 67^r; cf. ST. LEX.; LEX. 1683, 77^v; L ante 1693, 126^r, 131^r, 206^r, 209^v. // C: *Să ne pocăim de păcatele noastre, să nu cădem în oceință*. C 1737, 39^r; cf. C 1737, 6^v.

Etimologie: *ocei* + suf. *-ință*.

Vezi și *ocaianie, ocei, oceit*.

Cf. *ocaianie*.

OCEIT adj. (Mold., ȚR) Descurajat, deznădăjduit, desperat. A: *Sînt oceiți și părăsiți de toată nedeajdea*. VARLAAM. *De toate era oceiți și nu le mai rămasă altă nemică*. DOSOFTEI, VS. B: *Cela ce slujaște celui*

oceii și lepădat, pentru singură porunca lui Dumnezeu face aceea. ALB., 60^r; cf. LEX. 1683, 77^v.

Etimologie: **ocei**.

Vezi și *oceaianie, ocei, oceiță*.

OCINA vb. (Mold.) A moșteni, a dobîndi, a stăpîni. *Toți ceia ce vor face strimbătate împărăția lui Dumedzău nu vor ocina.* PRAV. Egumenul... nu să cade a-l înfrunta înainte a mulț... ca să nu oci(n)eze blăstămîmul ca Ham, tătîne-său. PRAV., 84^v. *Slavă înțelepții vor ocina.* DP, 14^r; cf. VARLAAM; DOSOFTEI, PS.; N. COSTIN.

Etimologie: **ocină** + suf. -a.

Vezi și *ocinaș, ocinire*.

Cf. *moșneni, urici*.

OCINAȘ s.m. (Mold., Olt.) Moștenitor, stăpin, posesor. **A:** *Ne-au făcut... ocinași binelui de veaci.* VARLAAM. **B:** *Blestema pr-inșii ca pre nește ocinași focului celui netrecut.* PRAV. GOV.

Etimologie: **ocină** + suf. -aș.

Vezi și *ocina, ocinire*.

Cf. *moșan (1), moșnean (1), uricaș (1)*.

OCINIRE s.f. (Mold.) Moștenire, moșie, ocină. *Și nu-i deade lui ocinire într-insă nici citu-i o urmă de picior.* AP 1646, 18^r.

Etimologie: ***ocini**.

Vezi și *ocina, ocinaș*.

Cf. *moșnenie, rămășiță (1), uric (1)*.

OCOP s.n. (Mold.) Șant de apărare, tranșee. *Se cunosc ocupurile leșilor făcute de atunci.* URECHE. *Pre hotarul satului sint ocupuri făcute de leși.* URECHE. *Au intrat în ocop ș-au scos pe turci.* PSEUDO-COSTIN, 15^r. *Numai ce s-audzie tunurile dînd din ocup.* NECULCE.

Variante: **ocup** (URECHE; NECULCE).

Etimologie: pol. **okop**.

Cf. *hindichiu*.

OCOȘ adj. (Ban.) Deștept, cuminte. *Okosh. Prudens.* AC, 357.

Etimologie: magh. **okos**.

Cf. *chitit¹ (2), hitru (1), răsăjduitor, sămăluitar*.

OCUP s.n. v. **ocop**.

ODAGACI subst. (Mold., ȚR) Numele a două plante; lemnul acestor plante. **A:** *Au poroncît de au adus un tambur, căruia coada îi era de odagaci.* H 1771, 82^v. *[Fata] ține în mînă o tambură cu coada de udugaci.* H 1779², 76^v; cf. H 1779², 84^r. **B:** *Ia rădăcină de anghelină... udagaci... coji de lămîie... și le pune într-un săculeț de pînză.* CARTE DE BUCATE.

Variante: **udagaci** (CARTE DE BUCATE), **udugaci** (H 1779², 76^v, 84^r).

Etimologie: tc. **ödağaci**.

ODAIIE s.f. 1. (Mold.) Cameră. *L-au dus într-altă odaie, a patra, cu mult mai frumoasă decît cele trei ce șăzusa ei.* H 1771, 83^v. *Odaie.* H 1778, 8^r. *După acie am intrat într-alte odăi.* H 1779¹, 83^v; cf. H 1771, 81^v, 83^r, 86^r, 88^r, 90^v, 93^v, 99^v; H 1778, 8^v; H 1779², 74^v, 75^r, 75^v.

2. (Mold., ȚR) Locuință. **A:** *Au luat și pe Iordachie Rusi cornicul de l-au dus la odaie lui; așijdere și pre nepotu-său... la odaie lui cel cămăraș.* NCL II, 301. *Logofătul de taină... au avut și odaie osebită în curte.* GHEORGACHI. **B:** *Odăi au zidit... în Ierusalim.* BIBLIA (1688).

3. (Mold.) Cazarmă, folosită uneori și ca închisoare. *S-au așăzatu*

Oprea la odăile dorobanților. URECHE. *I-au dus la odae de siimeni de i-au inchis.* NCL II, 294. *Mai tocmi-au și citeva casă in curțile domnești și odăile simenilor.* NECULCE; cf. M. COSTIN; N. COSTIN. ♦ Regiment de ieniceri. *Au poroncit hanul și pașa de i s-au . . . rădicat și odăile vele ieniceresti ce-l păzeau.* AXINTE URICARIUL.

4. (Mold.; TR) Tirlă cu grajduri pentru vite; stină. A: *Lupul stolnicul . . . avind poroncă de la domnul ca să calce odăile turcești și pe căcarii turcilor să-i puie pe toți la bir.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU. B: *Odăi de oi vom face.* BIBLIA (1688).

Etimologie: tc. *oda*, bg. *odaja*.

ODEAL s.n. (Mold.) Învelitoare de pat, cuvertură, plapumă. *Asternutul . . . era luminat cu . . . odealuri scumpe.* DOSOFTEI, VS. *El acoperit cu fărână, eu înoălit cu obial.* CD 1698, 38^v; cf. CD 1770, 47^v.

Variante: *obial* (CD 1698, 38^v; CD 1770, 47^v).

Etimologie: sl. *odějalo*, rus. *odejalo*.

Cf. *macat* (2), *strai* (1), *velință*.

ODOS s.n. (Trans. N) Ovăz. *Te-ai înturnat, vād, cu dosu', Ca și grul cu odosu'.* CÎNTECE, 4^r.

Etimologie: magh. *vadósz*.

Cf. *z o b*.

ODOVĂI vb. 1. (Mold.) A se termina, a se încheia, a se sfârși. *Ascultă, oame, den ce materie ești și ce ești, și ce vei să fii, nu te mări, ce să fii plecat, vādzîndu-te că ești pămînt și iar in pămînt vei să te odovăiești.* CRON. SEC. XVIII, 13^r.

2. (TR) A sărbători. *Într-această zi să odovăiaște praznicul a cinstitei cruci.* M 1698 sept., 92^r, col. II. *Să odovăiaște praznicul nașterii lui Hristos.* M 1779 dec., 216^v, col. II; cf. M 1779 mart., 47^r, col. I; M 1780 sept., 161^r, col. II.

Etimologie: sl. *otŭdavati*.

Cf. *v i g ă z u i*.

OGLINDI vb. (Mold.) A observa, a cerceta. *Și oglindind l-au cunoscut pre domnu său.* DOSOFTEI, VS. *Nu prăvești podoaba mea? Nu oglindești bunurile mele?* CD 1698, 1^v. *Avea Lupul un loc înalt, in vircul unui deal însămnat, de unde în toate dzilele oglindiaa incotro herghelii imblă.* CI, 99; cf. CD 1770, 1^v.

Etimologie: sl. *ogledati se*.

OGOI vb. (Mold., Ban., Criș., Trans. SV) A (se) liniști, a (se) potoli, a (se) domoli. A: *Măguli firea-mpăratului . . . de-l bucură și-i ogoi gîndul.* DOSOFTEI, VS. *Calul de sărituri și de azvirlituri nu s-au ogoit pînă nu l-au aruncat de pre sine gios.* CANTEMIR, HR. C: *Răul ce nu-l poți ogoi plinu-i de veninul morției.* N. TEST. (1648). *Pre elu ierosalimleanii lu bătea și lu izbiia totdeauna cum să să ogoiască să tacă.* C 1692, 513^f. *Ogoișku-mě. Conquiesco.* AC, 357.

Etimologie: cf. sl. *goj* „pace, înțelegere“.

Vezi și *ogoială*, *ogoitură*.

Cf. *alinta*.

OGOIALĂ s.f. (Ban.) Liniștire, domolire. *Ogoială. Quies. Quietatio.* AC, 357.

Etimologie: *ogoi* + suf. *-eală*.

Vezi și *ogoi*, *ogoitură*.

Cf. *alintare*, *ogoitură*, *potolitură*.

OGOITURĂ s.f. (Ban.) Ogoială. *Ogoitură. Quietatio. AC, 357.*

Etimologie: **ogoi** + suf. *-tură*.

Vezi și *ogoi, ogoială*.

Cf. *alintare, ogoială, potolitură*.

OGRADĂ s.f. 1. (Mold., Ban.) Îngrăditură, gard. **A:** *În curțile lor vei vedea... ferestriile sparte, ogrăzile stricate. N. COSTIN. C: Cgradă. Septim. AC, 357.*

2. (ȚR) Staul, țarc. *Și vă veți zidi voao... ogrăzi dobitoacelor voastre. BIBLIA (1688).*

Etimologie: sl. **ograda**.

Cf. *stobor; perdea*.

OJOGEL s.n. (Criș.) Diminutiv al lui *ojog*; cociorvă mică. *Să faci 7 ojogele de bumbacu și le puie în blidul cel de griu. MOL. 1676¹, 228^r.*

Etimologie: **ojog** + suf. *-el*.

OL s.n.v. *oală*.

OLAC s.m. și n. 1. (Mold., ȚR, Ban.) S.m. Curier, sol, mesager. **A:** *Brincovanul cădusă la mare grijă pentru acel olac al lui. NECULCE. Sfezii făcură multe strimbătăți ispravnicului care purta grija olacilor Moscului. VP, 53^v. Iată și olacul sosești de la Bagdat de la Arun împăratul cu care la craiul. H 1771, 96^v; cf. M. COSTIN; VP, 74^v, 78^r; H 1774, 95^r. B: N-au trecut vreme multă, ci veniră de la împăratul olaci la viziriul. R. POPESCU. C: Olak. AC, 357.*

2. (Mold., ȚR) S.n. În loc. adv. **De olac** = repede. **A:** *S-au făcut omul a merge de olac pe dinaintea împăratului. M. COSTIN. Viind de olac, au intrat în Iași seara. N. COSTIN. Pristavilor porunca să alearge de olac să strige prin toate orașele. VI 1764, 13; cf. ȚRECHE; VP, 76^r; NECULCE. B: Au purces de olac de s-au dus de au trecut Olul. IST. ȚR. ◇ Expr. În cai de olac = cu poștalionul. A: Atunce au trecut pen Ieși... în cai de olac. NECULCE. B: Trimise în cai de olac la Mahamut pașa din Dirstor ca să meargă cu oștile să prade Țara Rumânească. LET. ȚR, 48^r.*

Etimologie: tc. **ulak**.

Vezi și *olăcar, olăcări, olăcărie*.

Cf. *menzil (3), olăcar, veastnic*.

OLĂCAR s.m. (Mold., ȚR, Ban.) Curier. **A:** *Odihnind Ștefan-Vodă la Vasluiu, i-au venit olăcari. ȚRECHE, Sosesc de la hanul olocari la Șirâm-Bei. M. COSTIN; cf. DOSOFTEI, VS; CANTEMIR, IST.; H 1779², 84^v, 86^r, 102^v. B: Încă cărțile să cetia și iată alți olăcari au venit de la Galilea. BIBLIA (1688). C: Olăkar. Cursor. AC, 357.*

Variante: **olocar** (M. COSTIN).

Etimologie: **olac** + suf. *-ar*.

Vezi și *olac, olăcări, olăcărie*.

Cf. *menzil (3), olac (1), veastnic*.

OLĂCĂRI vb. (Mold., Ban.) A îndeplini slujba de olăcar. **A:** (Fig.) *Vrăjile lui spre moarte olăcăria. CANTEMIR, IST. C: Olăkărěsk. Cursoren. ago. AC, 357.*

Etimologie: **olăcar** + suf. *-i*.

Vezi și *olac, olăcar, olăcărie*.

OLĂCĂRIE s.f. (Mold.) Serviciu poștal îndeplinit de olăcari. *Țara era îngreuiată cu dările ce scotea Nicolai-Vodă și era și mare greu de olăcăria craiului șvezesc. PSEUDO-MUSTE.*

Etimologie: **olăcărie** + suf. *-ie*.

Vezi și *olac, olăcar, olăcări*.

Cf. *menzil (1)*.

OLCUȚĂ s. f. (Ban.) Ulciă, oliță. *Ollula. Olkucsa. Fazakocsa.* LEX. MARS., 232.

Etimologie: **ol** + suf. *-ucută*.

OLECĂI vb. (Mold., ȚR, Trans. S) A se văita, a se văicări, a se tîngui. **A:** *Iară voi veț văieta de durearea inemii coastre și de z<d>robitura sufletului veț olecăi-vă.* DP, 23^v. *Ș-au mărsu amîndoi pre la toți domni... olecăindu-să.* IT 1689, 120^r; cf. DOSOFTEI, VS; NECULCE. **B:** *Au mersu amîndoi pre la toți domni și crai<i> elinești, plîngînd cu amar și olecăindu-se.* IT 1758, 127^v. **C:** *Iar într-o zi, supărîndu-l foarte tare, au început bătrînul a să olecăi și a zice dracului: „Pină cînd nu mă lași în pace”* LIM., 19^r. *Au mers amîndoi pre la toți craii și domni elinești, plîngînd cu amar și olecăindu-să.* IT 1767, 6^v.

Etimologie: **oleo**.

Vezi și *olecăios, olecăire, olecăit, olecăitură*.

Cf. *boci, cînta, glăsi, ruguci*¹.

OLECĂIOS adj. (Mold.) Tînguitor, jalnic. *Păseruica ... cu olecăioase oiersuri ... cînta.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: **olecăi** + suf. *-os*.

Vezi și *olecăi, olecăire, olecăit, olecăitură*.

Cf. *jălaș, milos*.

OLECĂIRE s. f. (ȚR) Tînguire, văicăreală. *Cite lacrimi și suspini și olecăiri ne vor impresura.* NEAGOE.

Etimologie: **olecăi**.

Vezi și *olecăi, olecăios, olecăit, olecăitură*.

Cf. *goid, olecăit, olecăitură*.

OLECĂIT s. n. (Mold.) Olecăire. *Mai pre urmă ... amînduror împăraților de plîns și de olecăit sfărîmare și risipă ... să nu vie.* CANTEMIR, HR.

Etimologie: **olecăi**.

Vezi și *olecăi, olecăios, olecăire, olecăitură*.

Cf. *goid, olecăire, olecăitură*.

OLECĂITURĂ s. f. (Mold.) Văicăreală, tînguire. *Nice de olecăiturile și bocetele femeii sale nu s-au înfrînt.* DOSOFTEI, VS. *Văietături și olecăituri în toate părțile ... se auzea.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: **olecăi** + suf. *-tură*.

Vezi și *olecăi, olecăios, olecăire, olecăit*.

Cf. *goid, olecăire, olecăit*.

OLOCAR s. m. v. *olăcar*.

OLOINĂ s. f. v. *olovină*.

OLOVINĂ s. f. (ȚR, Ban.) Băutură fermentată. **B:** *Făcu trapezărie și magherniță, magupie și povarnă de olovină.* ANON. CANTAC.; cf. MARDARIE, 191. **C:** *Olojjine. Cervisia.* AC, 357.

Etimologie: sl. *olovina*.

OLTALM s. n. v. *otalm*.

OLUI vb. v. *ului*.

OLUIT s. n. (Ban.) Cercetare, interogare. *Inquisitio. Oluitul. Inquirálás.* LEX. MARS., 218.

Etimologie: **olui**.

Vezi și *oluitor, ului, uluită, uluitură*.

OLUITOR s. m. (Ban.) Anchetator. *Inquisitor. Oluitor. Inquirálo.* LEX. MARS., 218.

Etimologie: **olui** + suf. *-tor*.

Vezi și *oluit, ului, uluită, uluitură*.

OMĂT s. m. și n. (Mold., Criș., Trans. N, Trans. SV) Zăpadă. **A:** *Pogori ploaie sau omăt din ceriu.* DM, 3^v. *A lui iaste soarele și luna, stealele ceriului și stihile ... grindina, omeții, ploile.* ALF., 6^r; cf. DOSOFTEI, PS.; PAT. 1585, 14^r, 14^v; CANTEMIR, HR.; N. COSTIN; NCCD, 264; PSEUDO-AMIRAS (gl.); PAT. 1742, 234^r, 234^v; VP, 56^r; B 1774, 22^v, 30^r; B 1775, 83^r; CRON. SEC. XVIII, 13^r. **C:** *A doua dzi le plovă Dumnedzău mană din ceri, albă ca omătul.* CRON. ante 1730, 84^v. *De vor fi păcatele voastre ca vâpsite, ca omătul le voi albi.* M 1704, 83^v. *E frumoasă și lată-n șele, Ca omātu' albă-n ptele.* CÎNTECE, 5^r. // **B:** *Au căzut preste mine ca niște omăt sau gheață înghețată.* BIBLIA (1688).

Forme gramaticale: nom. pl. **omeți** (N. COSTIN; CRON. SEC. XVIII, 13^r), **omeții** (ALF., 6^r); gen. pl. **omeților** (CANTEMIR, HR.).

Etimologie: ucr. **obmet** „măturare; pospai“.

Cf. n e a.

OMENIME s. f. (Mold.) Omenire. *Așteptam cineva să mă plîngă ... și n-avea nime Să să găscă din omenime.* DOSOFTEI, PS.

Etimologie: **omen** + suf. *-ime*.

Cf. o m e t.

OMENIT adj. (Mold.) Blind, omenos. *Era ... omenit, blind, cucerit.* DOSOFTEI; cf. CANTEMIR, IST.

Etimologie: **omeni**.

Cf. l a s c ă v.

OMESTI vb. (Ban.) A mistui, a digera. *Omestesk. Digero.* AC, 357.

Etimologie: magh. **emésztni**.

Vezi și *omestitor, omestitură*.

OMESTITOR adj. (Trans. SV) Mistuitor. *Foc omestitor iase den gura lui.* VCC, 38.

Etimologie: **omesti** + suf. *-tor*.

Vezi și *omesti, omestitură*.

OMESTITURĂ s. f. (Ban.) Mistuire, digerare. *Omestitură. Digestio.* AC, 357.

Etimologie: **omesti** + suf. *-tură*.

Vezi și *omesti, omestitor*.

OMET s. m. sg. (Ban.) Mulțime de oameni, lume. *Omăt. Hominum multitudo.* AC, 357.

Etimologie: **om** + suf. *-et*.

Cf. o m e n i m e.

OPACINĂ s. f. (Mold., ȚR) Vislă scurtă. **A:** *Spusă că la lemn știe a face ralișe, giuguri și opacine.* DOSOFTEI, VS. **B:** *Greblo: vislă, opacină.* MARDARIE, 129. *Trag cu visla, cu opacina.* LEX., 53^r; cf. VI 1671, 418^r; VI 1673, 255^r; VI 1700, 244^r; VI 1745, 521^v; VI 1779, 245^r; MINEIUL (1776).

Etimologie: ucr. **opacina**.

Vezi și *opăcinaș*.

OPĂCI vb. (ȚR, Trans. SV) A induce în eroare, a deruta. **B:** *Pentru ce smintiți și opăciți oamenii de la lucruri?* CRON. 1687, 29^r. **C:** *Căutaș și nu vă opăcească cineva pre voi.* N. TEST. (1648). ♦ (Criș., Trans. SV) A ispiți. *Să te va opăci ochiul tău au mîna ta, au piciorul tău, sau acarcarea din mădularele tale, tu să le lapezi de la tine.* C. 1692, 505^r; cf. N. TEST (1648).

Etimologie: bg. **opača**, ser. **opăciti**.

Vezi și **opăcit**, **opăcitor**, **opăcitură**.

Cf. celui, încelui, poticăli.

OPĂCINAȘ s. m. (ȚR) Vislaș. *Grebēja: opăcinași*. MARDARIE, 129. *Cind va zinti și va greși ceva opăcinașul care trage la opăcine. puțină vătămare aduce celor ce înoată cu dînsul în corabie*. VI 1673, 255^r; cf. VI 1779, 245^r.

Etimologie: **opacină** + suf. -aș.

Vezi și **opacină**.

OPĂCIT adj. (ȚR, Criș.) Derutat, uluit. **B:** *Judica și Rimul mult opăcit, ca și pre Antina, doisprăzeace filosofi*. A 1717, 35^v. **C:** *Iară niște oameni ... fătarnici și îndărăbnici și opăciți și întunecați ... știu așea, că în zi de sărbătoare place lui Dumnezeu numai șederea*. C 1692, 542^v.

Etimologie: **opăci**.

Vezi și **opăci**, **opăcitor**, **opăcitură**.

OPĂCITOR s. m. (Ban.) Înșelător. *Den ce voi pute cunoaște au alejui creștinul bun de-ndărătnic și opăcitor?* CAT. B, 13.

Etimologie: **opăci** + suf. -tor.

Vezi și **opăci**, **opăcit**, **opăcitură**.

Cf. alnic, amăgelnic, amăgeu, balamut, celarnic, celuitor, hamîș, hitru (2), înceluitor, marghiol, măiestreț, șugubăț (2), șuvealnic, telpiz.

OPĂCITURĂ s. f. (Ban., Trans. SV) Confuzie, derută. *Noi lăsăm aceaste opăcături și credem și cu adevărat zicem cu besearca lui Dumnezeu*. NT 1648, 199^v. *Întăresc opăcitura sa în aleanul învățaturiei derepte*. CAT. B, 13.

Etimologie: **opăci** + suf. -tură.

Vezi și **opăci**, **opăcit**, **opăcitor**.

OPINTI vb. (Mold.) A sili, a forța, a obliga. **A:** *Să nu ascuți diiavolul cela ce va să te vindză cind te openteaște să-ți arăți lucrurile ceale bune pentru folosul altora*. L SEC. XVII, 133^v. *Unul mă împungea în coaste cu deagetul a deșartei măriri și mă opentia să spuiu vro videanie sau vrun lucru ce făcusă în pustie*. L SEC. XVII, 134^r. // **B:** *Să nu ascuți diiavolul cela ce va să te vînză cind te opintește să-ț arăți lucrurile ceale bune pentru folosul altora*. L ante 1693, 211^r; cf. L ante 1693, 211^v.

Etimologie: cf. sl. **opęti** „îndărăt, înapoi“.

Cf. năsli (1).

ORBALȚ s. n. (Mold., Ban., Trans. SV) Erizipel. **A:** *Bolind cumplita dureare ... cu grea înflătură de orbalț*. DOSOFTEI, VS. **C:** *Orbanz*. AC, 358. *De orbalț*. PL, 148^r.

Variante: **orbant** (AC, 358).

Etimologie: magh. **orbanc**.

Vezi și **orbălcit**.

ORBANT s. n. v. **orbalt**.

ORBĂLCIT adj. (Mold.) Bolnav de orbalț. *Numai de pre graisă cunoștea, aita era de schimosit și orbălcit preste tot trupul*. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: **orbălti**.

Vezi și **orbalt**.

ORBECA vb. (Mold.) A orbecăi. *Prin adunările apelor orbecind, ... [vidra] viață tulburată și neașezată a-și petrecea și-au ales*. CANTEMIR, IST.

Etimologie: orb.

ORDE s. f. v. **ordie**.

ORDIE s. f. (Mold., TR) Oaste (de turci sau de tătari). **A:** *Ordea turcilor încă nu-i strinsă să fie aşăzată la un loc. NECULCE. S-au pus ordia din sus de mori. lângă cetăţia Elenei. IM 1754, 141^v; cf. IM 1754, 9^r, 75^v, 141^r; M. COSTIN; NECULCE. B:* *Cară şi salahori cu bani ... la ordie le-au trinitis. R. GRECEANU; cf. IM 1730, 14^v, 106^v, 199^v, 200^r.*

Variante: **orde** (NECULCE), **urdie** (M. COSTIN, NECULCE).

Etimologie: bg. **ordija**.

Cf. şirag (2).

ORTA s. f. (Mold., TR) Unitate militară corespunzătoare unui regiment. **A:** *Au rinduit pentru paza cetăţii Corinthos câteva ortale de ghe-niceari. IM 1754, 79^r. S-au închinat la ortaa ienicerilor şi așa şi-au scăpat viaţa. CANTA. B:* *După ce s-au isprăvit toate, au rinduit pentru paza cetăţii Corinthos câteva ortale de ieniceri. IM 1730, 111^r.*

Etimologie: tc. **orta**.

Cf. pole (1).

ORTAC s. m. (Trans. N) Tovarăs, asociat, părtaş. *Unul dintru acei şilhari intră în cetate ca să cumpere bucate să ducă la ceilalţi ortaci ai săi. PF, 89^r.*

Etimologie: scr. **ortak**.

Cf. simbraş.

OSEBITURĂ s. f. (Trans. SV) Diferenţă, deosebire. *N-ai făcut usebituri. N. TEST. (1648). Au nu face cu această osibitură micşorare mare de pe purtătura de grije a lui Dumnezeu? SA, 76^r; cf. SA, 76^v, 77^r.*

Variante: **usebitură** (N. TEST. 1648).

Etimologie: **oseb** + suf. -tură.

***OSPECIAR** s. m. (TR) Oaspete. *Xant zise să-i dea să bea un păhar de cin ospectarului. E 1777, 87^r; cf. E 1777, 87^v, 88^r.*

Variante: **ospetar** (E 1777, 87^v, 88^r).

Etimologie: **oaspete** + suf. -ar.

Cf. musafir, ospecioi.

OSPECIOI s. m. (Ban.) Oaspete. *Hospes. Ospeconsy. Vendégh. LEX. MARS., 213.*

Etimologie: **oaspete** + suf. -oi.

Cf. musafir. *ospeciar.

***OSPEŢAR** s. m. v. *ospeciar.

OSTIE s. f. (Mold., Ban.) Furcă cu trei dinţi. **A:** *Îi spintecară pin-tecele cu ostie şi cu aceasta-l premeniră din viaţă. DOSOFTEI, VS. < Fig. Le sînt dinţii lănci cu ostii de minie Slobodzite şi li-i limba spată iute. DOSOFTEI, PS. C: Ostië. Tridens. AC, 358.*

Etimologie: sl. **osti**. Cf. bg. **osti**, scr. **osti**, rus. **osti**.

OSTÎMPI vb. (Mold.) A se depărta. *Ostîmpim de tine şi prea gre-şim intru toate. CANTEMIR, apud TDRG. < A respinge. Uneori singur, alteori prin hatmanii săi năpădirile tătarilor şi a vlahilor ostîmpuia. CANTEMIR, HR.*

Variante: **ostîmpui** (CANTEMIR, HR.).

Etimologie: sl. **otüstōpiti**.

OSTÎMPIUI vb. v. **ostîmpi**.

OSTOROM s. n. (Criş.) Atac, asediu. *Să împace pină nu vine alen-şigul şi nu să pune cu oştorom supt cetate. MOL. 1695, 52^v. < Fig.*

Îngrămădeală, mulțime. *Îngerii iau acea milostenie ... și tot să rad păcatele aceluia suflet din hoștoromul păcatelor.* MOL. 1695, 81^r. *Duc hoștoromul păcatelor înaintea lui Dumnăzău.* MOL. 1695, 81^r.

Variante: **hoștorom** (MOL. 1695, 81^r).

Etimologie: magh. **ost(o)rom**.

Cf. năvrăpitură; holotă, șirag (1).

OTAC s. n. (Mold., ȚR) Cort. **A:** *Au umblat pe la otace cu făclii de cînt.* CLM, 31^v. *S-au dus la otacul lor.* NECULCE. *Iar veziriul au rămas la otac.* IM 1754, 141^v. *Și sosi Alexandru la otacul lui Darie.* A 1777, 20^r; cf. CLM, 31^v; M. COSTIN; IM 1754, 145^r. **B:** *Mers-au la sultanul, unde era la otacul lui de au dat mulțemî[ă].* R. GRECEANU.

Etimologie: tc. **otak**.

Cf. șaivan, șator.

OTALM s. n. (Ban., Criș., Trans. SV) Apărare, ocrotire. *Să fie lor de otalm și de curăție a tot lucrul.* MOL. 1688, 239^v. *Le făgăduisă așea otalm că le va fi să vor ținea porincile lui.* C 1692, 516^r. *Otalm. Defensio.* AC, 358; cf. PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW; VISKI, apud TEW; MISC. SEC. XVII, 73^v, 84^v; CAT. B, 45.

Variante: **oltalm** (VISKI, apud TEW), **utalm** (C 1692, 516^r; MISC. SEC. XVII, 73^v, 84^v).

Etimologie: magh. **o(I)talom**.

Vezi și otălmăzui, ualalmaz, utălmăzuiitor.

OTASTINĂ s. f. (ȚR) Dijmă pentru viile luate în arendă. *Să dea otaștină, de la doaozeci de vedre o vadră.* PRAV. COND. (1780).

Etimologie necunoscută.

Cf. vinărici.

OTĂLMĂZUI vb. (Ban., Criș.) **A** apăra, a ocroti. *Utălmăzuiaste pre noi cu milostea ta.* MISC. SEC. XVII, 154^r. *Otălmăzuiesk. Defendo.* AC, 358; cf. MISC. SEC. XVII, 9^v, 11^r.

Variante: **utălmăzui** (MISC. SEC. XVII, 9^v, 11^r, 154^r).

Etimologie: magh. **óltalmazni, óltalmazni**.

Vezi și otalm, ualalmaz, utălmăzuiitor.

OTROC s. m. (Mold., ȚR) Mucenic, martir. **A:** *Cei trei otroci cu credința stinsără cuptoriul cel de foc.* VARLAAM. *Ai ferit cei trei otroci în cuptoriul cel înfocat.* DM, 37^r; cf. DOSOFTEI, PS. **B:** *Și-i îndrăgi Navihodo(no)sor pre acei trei otroci cu sufletul lui.* LET. 1758, 99^r; cf. LET. 1758, 98^r.

Etimologie: sl. **otrokū**.

OTURAC s. n. (Mold., ȚR) Popas, oprire. **A:** *Merge încet și făce oturace cîte 5—6 zile și mai mult, la un loc.* NECULCE. *Au conăcit supt cetatea Corinthos unde și oturac o zi.* IM 1754, 143^v. *Fîindu trudit și ostenit de cale ... au făcutu pașa oturac trei zile.* GHEORGACHI. **B:** *Au poposit ... fiind o zi oturac.* R. GRECEANU. *Oturac au șazut o zi.* IM 1730, 202^v.

Etimologie: tc. **oturak**.

Cf. conac (1).

OZOR s. n. (Mold.) Model, desen, motiv de cusătură sau de țesătură. *Cu săcuri unșorii să-i oboară, Să-i dezbrace aur cu ozoară.* DOSOFTEI, PS.

Etimologie: ucr. **uzoru** (gen. al lui **uzir**).

PAHARNIC s. m. (Mold., ȚR) Rang boieresc în Țările Române. **A:** *Tăie Ștefan-Vodă pre Isaiia vornicul și pre Negrilă păharnicul. URECHE. Stoico păharnicul și cu alții ... au făcut cum au putut ș-au fugit ș-acee în Moldova. NECULCE; cf. NCL II, 292, 293; IM 1754, 77^v, 145^v; CRON. SEC. XVIII, 28^r. B:* *Zise păharnicului să aducă aminte de dinsul împăratului. INV. 1642, 18^r. Să înveațe stolnicii și păharnicii. IT 1758, 126^r; cf. LEX., 22^r; R. POPESCU; R. GRECEANU; IM 1730, 109^r, 205^v; LET. ȚR., 33^v. // C:* *Să înveațe stolnicii și păharnicii. IT 1767, 4^r. ♦* Persoană care toarnă băutura în pahare. **B:** *Greși cel mai mare peste paharnicii împăratului. BIBLIA (1688). Vinoțe (r)patel. Păharnic. LEX. 1683, 8^r; cf. MARDARIE, 290; LEX. 1683, 82^r.*

Etimologie: **pahar** + suf. **-nic**.

Cf. **cupar**, **mescător**.

PAIC s. m. (Mold., ȚR) Soldat din garda personală a sultanului sau a domnitorilor Țărilor Române. **A:** *Sint paici până la 100. URECHE. L-au priceput îndată un peic. M. COSTIN. Au purces ... cu alai domnesc șiimeni, paici, până la curte. NCL II, 296; cf. CANTEMIR, HR.; GHEORGACHI. B:* *Pe doi paici împărătești, cu caștane îmbrăcându-i, s-au dus la gazdă. R. GRECEANU.*

Variante: **peic** (M. COSTIN).

Etimologie: tc. **peyk**.

PAING s. m. (Mold.) Păianjen. **A:** *Văzu den dereapta sotntului prestol ca un caier de fuior pâlăind de vînt sau ca nește painjine de paing. DOSOFTEI, VS. În mreaja paingului alte lighioi nu să pot prinde fără numai musculițe. CANTEMIR, HR.; cf. NCCD, 317. // B:* *Peste toată lumea, vrăjmașii cei sufletești spre oameni întind ca și paingul carele întinde mreșile sale. CHEIA ÎN.*

Etimologie: sl. ***pa(j)okŭ**.

PALETĂ s. f. v. **palită**.

PALITĂ s. f. (Mold., Ban., Criș.) Par; nuia, vargă, băț. **A:** *Veni ... cu gloate multe, cu arme și cu palite. VARLAAM. Este birnă lungă sau paleță lungă. URECHE; cf. DOSOFTEI, VS; NCL I, 31. C:* *Paliczé. Baculus. AC, 358; cf. C 1737, 50^v.*

Variante: **paleță** (URECHE).

Etimologie: sl. **palica**.

Cf. **pociumb**, **șarampoi**; **botă**, **matrac**, **ștap**.

PANȚIR s. m. (Ban.) Cuirasă, platoșă. *Pantzir. Lorica. AC, 358.*

Etimologie: scr. **pancir**. Cf. magh. **páncér**.

PAOS s. n. 1. (Trans. N) Liniște, calm. *Banii i-o fost adaosu care mni-ș m'ncat paosu. CÎNTECE, 6^v.*

2. (Mold., Criș., Trans. SV) Pomană. **A:** *Cine știe, cîndva-i va-n-toarce și-i va căi, și va lăsa bl[ago]s[lo]venie după sine, jărtvă și paos D[lo]jmn[fului] D[umne]jdzăului vostru.* DOSOFTEI, VS. **C:** *Așea și hainele și paușele date drept Dumnăzău ei le dau dracului.* C 1692, 503^v. *Să-ți aduci aminte și de mine și să mă pomenești, unde cu cuvîntul, unde cu molitva, unde cu pausul.* IERT., 12^v.

Variante: **paus** (IERT., 12^v).

Etimologie: lat. ***pausum**.

Cf. alămojnă, comînd, comîndare (2).

PARASNIC s. m. (Ban.) Țăran, plugar. *Colonus.* *Parasznic.* *Paraszt* Ember. LEX. MARS., 193. *Ruricola.* *Parasnik.* *Paraszt* Ember. LEX. MARS., 242.

Etimologie: scr. **parasnik**.

PARCAN s. n. (Mold., Ban.) Fortificație, zid de apărare. **A:** *Sinan-Pașa ... cu înconjurat Bucureștii ... cu șanț și cu pârcașe.* N. COSTIN. *Făcînd pâlânci și pârcașe de apărare.* PSEUDO-MUSTE. *Măcar că să afla cu pârcașe cei mai aleși ostași ai lor.* VP, 56^v; cf. NECULCE; PSEUDO-AMIRAS (gl.); VP, 57^f, 68^v, 74^f. **C:** *Përkan.* AC. 359.

Etimologie: pol. **parkan**, ucr. **parkan**, magh. **párkány**.

Cf. z a m c ă.

PARIE s. f. (Trans. SE) Copie. *Dintr-această parie a diplomei.* R. TEMPEA, apud. TEW.

Etimologie: lat. **paria**, magh. **pária**.

PARIP s. m. (Ban.) Bidiviu, telegar. *Përip.* *Equus.* AC. 359.

Etimologie: magh. **paripa**.

Cf. at, farij.

PARNIC s. m. v. **partnic**.

PARTĂ s. f. v. **bartă**.

PARTNIC s. m. 1. (Mold., Ban.) Părtaș. **A:** *Să să facă partnic patimilor despuitoriului nostru.* DOSOFTEI, VS. **C:** *Partnik.* *Particeps.* AC. 358.

2. (Mold.) Adept, partizan. *Iară nu numai cu treacerea ... Dachii să fie apucați o parte din limba românească (precum Zamoschie leahul și alalți aceștii păreri parnici vînturează).* CANTEMIR, HR.

Variante: **parnic** (CANTEMIR, HR.).

Etimologie: **parte** + suf. -**nic**.

PASTRAMĂ s. f. (ȚR) Bujeniță. *Sușanica.* *Pastrama.* LEX., 254^f.

Etimologie: ngr. **patrâmas**, tc. **pastirma**.

PAȘUȘ s. n. (Trans. SE) Pașaport. *Cu pașuș de la Măriia sa ghine-rariud.* R. TEMPEA, apud. TEW.

Etimologie: magh. **passzus**.

PATAȘCĂ s. f. (Mold.) Targă; brancardă. *Boierii ... au făcut pătăști și au fugit pe potică, în Țara Ungurească.* NECULCE. *Craiul șvezesc ... în pătășcă, că era rănit de mai înainte ... într-un picior.* PSEUDO-MUSTE.

Etimologie: cf. rus., ucr. **tačka**.

PAUS s. n. v. **paos**.

PĂCURĂ s. f. (Ban., Criș., Trans. SV) Infern. *Pre ei să-i păgubească în păcură.* MISC. SEC. XVII, 78^f. *Pëkurë.* *Infernus.* AC. 359. *Născu den Maria oărgură, păși supt Pontius Pilatus, răstigni-se și muri îngrupă-se, pogori pre păcure.* CATEHISM 1648; cf. MISC. SEC. XVII, 25^v.

Etimologie: lat. **picula**.

PĂCURĂRESC adj. (Ban.) Ciobănesc, păstoresc. *Pëkurëresk. Pastoralis*. AC, 359.

Etimologie: **păcurar** + suf. *-esc*.

PĂGUBI vb. (Ban., Criș., Trans. SV) A condamna, a osindi. *Să nu ne păgubeaște pre noi inima noastră*. N. TEST. (1648). *Pre ei să-i păgubască în păcură*. MISC. SEC. XVII, 78^r. *Păguběsk. Damnifico*. AC, 359. *Pëgubesku-mě. Damnor*. AC, 359.

Etimologie: **pagubă** + suf. *-i*.

Vezi și *păgubie, păgubitură*.

PĂGUBIE s.f. 1. (Ban.) Condamnare, osindă. *Pëgubiě. Damnatio*. AC, 359.

2. (Criș.) Hulă. *Păgubie grăi*. MISC. SEC. XVII, 18^v.

Etimologie: **păgubi** + suf. *-ie*.

Vezi și *păgubi, păgubitură*.

Cf. *păgubitură* (1).

PĂGUBITURĂ s.f. 1. (Ban., Trans. SV) Osindă. *Muți vor merge după păgubitura lor*. N. TEST. (1648). *Ne-ai răscumpărat din păgubitura de vecie*. SICRIUL DE AUR. *Pëgubiturě. Damnatio*. AC, 359.

2. (Criș.) Pieire, moarte. *La păgubitură nu va merge*. MOL. 1706^t, 103^v.

Etimologie: **păgubi** + suf. *-tură*.

Vezi și *păgubi, păgubie*.

Cf. *păgubie* (1); *halal*.

PĂHARSEC s.n. (Ban.) Dulap, bufet. *Peharsek. Abacus*. AC, 359.

Etimologie: magh. **pohárszék**.

PĂNICHIU s.m. v. **păring**.

PĂLIVAN s.m. v. **pehlivan**.

PĂLMI vb. (Mold.) A pălmuî. *Aceia era cei goniți pentru ăreptate den oamenii cei credincioși, fiind batgiocoriți și pălmiți fără vină*. VSV 1691, 153^v; cf. VSV 1742, 207^r.

Etimologie: **palmă** + suf. *-i*.

Vezi și *pălmire*.

PĂLMIRE s.f. (Mold.) Pălmuire. *Ne timpină altă vamă, care era tihărească, întru carea era toată facerea de minie și toată bătaia și pălmirea, lovitura și uciderea*. VSV 1691, 136^v; cf. VSV 1742, 188^r.

Etimologie: **pălmi**.

Vezi și *pălmi*.

PĂNINC s.n. v. **păring**.

PĂPIROS s.n. (Ban.) Hîrtie. *Pëpiros. Papyrus*. AC, 354.

Etimologie: magh. **papiros**.

PĂPRIȘTE s.f. 1. (Mold., ȚR) Unitate de măsură pentru lungimi. **A:** *Păpriștea iaste de 100 de stînjini*. VARLAAM. *Au ajuns pină mai sus de Liov 25 de păpriști*. URECHE; cf. M. COSTIN. **B:** *Și o popriște are 78 de coți*. PAN., 362; cf. PAN., 363; NB, 421.

2. (Mold.) Perioadă (de timp), durată. *Păpriștea nopții să o petrecem fără prihană*. DOSOFTEI, PS.

Variante: **popriște** (PAN., 362, 363).

Etimologie: sl. **pŭprište, poprište**.

Cf. *stadin, pistreală* (1).

PĂRĂȘITURĂ s.f. (Ban.) Părăsire; pustietate. *Peresitură. Desertio. Desertum*. AC, 359.

Etimologie: **părăsi** + suf. *-tură*.

PĂRING s. m. v. **păring**.

PĂRING s. m. (Mold., Ban.) Mei. **A:** *Au scos de pogonul de păpușoiu și de păringu ce-l făce oameni cu sapeli pen curățuri să nu moară de foame.* NECULCE. ◇ Fig. [Istoricul] *cind culeage istoria ... trebuie să pomenească și să dovedească de unde au cules acealea, ce el samână, ... că aceasta nefăcînd, nu griu, nu săcară, nu o altă sămîntă adevărată, ce zizanie și păring din sine născut și plodit va sămăna.* CANTEMIR, HR. **C:** *Pênink. Panicum.* AC, 359. // **B:** *Păinichiu.* ST. LEX., 296.

Variante: **păinichiu** (ST. LEX., 296), **păininc** (AC, 359), **părine** (CANTEMIR, HR.).

Etimologie: lat. **panicum**.

Cf. **mălai (1)**.

PĂRNUȘ s. m. (Mold.) Numele unei specii de șoareci. *Cine a minca arici, pârnuș, I an post.* PRAV., 102^r.

Etimologie necunoscută.

Cf. **herț, spurc, șomic (1)**.

PĂRTĂLUI vb. (Ban., Trans. SV) A părtini. *Perteluind lui.* PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW. *Përtëluïesk.* AC, 359.

Etimologie: magh. **pártolni**.

Vezi și **părtăluitor**.

PĂRTĂLUITOR adj. (Ban., Trans. SV) Părtinitor. *A tot rendul de om perteluitar.* PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW. *Përteluitar.* AC, 359; cf. **VISKI**, apud TEW.

Etimologie: **părtălui** + suf. *-tor*.

Vezi și **părtălui**.

PĂSMAG s. m. v. **posmag**.

PĂȘITURĂ s. f. (Mold., ȚR, Ban.) P'as. **A:** (Fig.). *Luînd pre Cel-de-sus într-agiutor, vom fi intru a sa grijă toate pășiturile neprietenesti a le întrece.* N. COSTIN. **B:** *Cel mare, rizindu-și de pitiicii ce-i stau împotrivă, urmează cu mari pășituri socotealelor lui.* FN. **C:** *Pëshiturë.* AC, 360. *Gresus. Passitura. Lipis.* LEX. MARS., 212.

Etimologie: **păși** + suf. *-tură*.

PĂȘITURĂ s. f. (Ban.) Pășanie. *Pecziturë. Passio.* AC, 358.

Etimologie: **păși** + suf. *-tură*.

PĂZI vb. **1.** (Mold., ȚR) A frecventa. **A:** *După cum avca obicină a păzi besecarea, mearsă într-una de dzile la o besecarecă.* VARLAAM. *Acest Nicolai Alexandru-Vodă ... era cînștes om ... și om dumnezeiesc, păzca tare biserică.* N. COSTIN. **B:** *Iară carii păzescu curvele nu numai în ceaea lume să muncesc de veaci, ce și aici cu rea răuioate au perit.* MĂRGĂRITARE 1691.

2. (Mold.) A se grăbi; a se strădui. *Păzi de se pogori și-l primi cu bucurie.* VARLAAM. *Le-au găsit, le-au arătat domnului acelu loc și s-au păzit (se - au grăbit - MUNT.) de-au ocărămit.* PRAV.; cf. **DOSOFTEI**, VS; N. COSTIN; **AXINTE URICARIUL**.

3. (Ban.) A găti. *Păzesk. Cibaș coquo.* AC, 360.

Etimologie: sl. **paziti**.

Vezi și **păzitor, păzitură**.

Cf. **sprînteni, stejii; năsli, poară (a pune ~)**.

PĂZITOR s. m. (Ban.) Bucătar. *Pezitor. Cocus.* AC, 360. *Cocus; Sokacs, pasitor. Szakacs.* LEX. MARS., 195. *Coquus. Pasitor, sokacs. Szokacs.* LEX. MARS., 197.

Etimologie: **păzi** + suf. *-tor*.

Vezi și *păzi*, *păzitură*.

Cf. *magher*, *socaci*.

PĂZITURĂ s. f. (Ban.) Mincare gătită. *Pezitură. Ciborum apparatus.* AC, 360. *Cibus. Pasitura. Étek.* LEX. MARS., 192; cf. LEX. MARS., 203, 205.

Etimologie: **păzi** + suf. *-tură*.

Vezi și *păzi*, *păzitor*.

PECIE s. f. (Mold.) Carne slabă, bună pentru friptură. *Nu-ți cei pecie de vacă, Nice de vițal să-mi placă.* DOSOFTEI, PS. ♦ (Ban.) Friptură. *Pecsină. Assatura.* AC, 358.

Variante: **pecină** (AC, 358).

Etimologie: magh. *pecsenye*.

PECINĂ s. f. v. *pecie*.

PEDEPSI vb. (ȚR) A instrui, a învăța. *Și-ș pedepsi copilul la carte.* MINEIUL (1776).

Etimologie: ngr. *epédepsa* (aor. al lui *pedévo*).

Vezi și *pedepsit*.

PEDEPSIT adj. (Mold., ȚR) Instruit, învățat. **A:** *În capul pedepsit și cu multe nevoi domirit, crierii cei mulți sălășluiesc.* CANTEMIR, IST. **B:** *Oameni ... pedepsiti întru a noastră limbă.* BIBLIA (1688). *Cei învățați și pedepsiti în bunătăți stau de se miră de mărirea ei.* ANTIM.

Etimologie: **pedepsi**.

Vezi și *pedepsi*.

PEDEPSITURĂ s. f. (Ban.) Pedepsă. *Pedepsitură. Afflictio.* AC, 358.

Etimologie: **pedepsi** + suf. *-tură*.

Cf. *bintă*, *bintătuială*.

PEHLIVAN s. m. (Mold., ȚR) Personaj comic în reprezentațiile de circ. **A:** *S-au veselit 2 săptămîni cu feluri de feluri de muzici și de jocuri și pelivani.* NECULCE. *Au ieșit pașa la cortul său ... unde și oarecare luptături de pehliveni au fost.* GHEORGACHI. *Adus-au pehliveni de cei ce joacă pã funii.* R. POPESCU. || **C:** *Cel ce iubeaște înălțarea este rob pãlivanului.* FL. D. 1764, 42^r.

Forme gramaticale: nom. pl. **pehliveni** (GHEORGACHI).

Variante: **pălivan** (FL. D. 1764, 42^r), **pelivan** (NECULCE).

Etimologie: tc. **pehlivan**.

Vezi și *pelivănie*.

Cf. *miniac*.

PEHNEALĂ s. f. (Ban.) Lipsă, pierdere. *Pehnelă. Deliquium.* AC, 359.

Etimologie: **pehni** + suf. *-eală*.

Vezi și *pehni*, *pehnit*.

Cf. *neputință*, *niștotă (1)*, *surumănie*.

PEHNI vb. (Ban.) A duce lipsă de ceva. *Pehnesk. Deliquium patior.* AC, 359.

Etimologie necunoscută.

Vezi și *pehneală*, *pehnit*.

PEHNIT adj. (Ban.) Care duce lipsă de ceva. *Pehnit. Deliquium passus.* AC, 359.

Etimologie: **pehni**.

Vezi și *pehneală*, *pehni*.

Cf. *ceplac*, *neputincios (1)*, *niștotos*, *suruman (1)*.

PEIC s. m. v. paic.

PEIRE s. f. v. perire.

PELIVAN s. m. v. pehlivan.

PELIVĂNIE s. f. (Mold.) Reprezentație dată de pehlivani; glumă, bufonerie. *Nuntiră 3 săptămîni ... cu feluri de feluri de muzice și de pelivănii.* NECULCE.

Etimologie: **pelivan** + suf. *-ie*.

Vezi și *pehlivan*.

Cf. mascara (1), mîniecitură, șagă, șeganie, șozie, tămășag, tămășeală.

PERDEA s. f. (ȚR) Țarc, staul, ocol. *De la perdelele de oi ce sînt de fătăciune pe moșie, are să ia stăpinul moșii de toată perdeaua cite un miel.* PRAV. COND. (1780).

Etimologie: tc. **perde**.

Cf. o gradă (2).

PERIRE s. f. (Mold., Ban., Trans. SV) Pericol, primejdie. **A:** *Cu mare peire spre îngăduință a-l pleca putuiu.* CI, 96. *Și așa s-au apucat de lucru, care cu mare peire pîn'în iarnă abia s-au găsit.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU. **C:** *Iară multă vreamă trecînd și fiind vînsare cu perire pentru că și postul trecuse, îndemna-i Pavel grăind lor ...* N. TEST. (1648), 170^v. *Pêriré. Periculum.* AC, 359.

Variante: **peire** (CI, 96; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU).

Etimologie: **peri**.

PESCĂRIE s. f. (Mold.) Pescuit. *Trăia ... ori cu vîntoria, ori cu pascăria.* M. COSTIN. *Făcîndu-și prilej cu pascărie, da în dar cine-i cerea pește.* DOSOFTEI, VS. *Ficiorii lui, la mare lipsă, se hrănie cu pascăria la Țarigrad.* NECULCE.

Etimologie: **pescar** + suf. *-ie*.

PESCUT s. m. (Ban.) Peștișar. *Pěskucz. Pisciculus.* AC, 360. *Pisciculus. Pescucz. Halaczka.* LEX. MARS., 237.

Etimologie: **pește** + suf. *-uț*.

PESTRILA vb. v. **pistrila**.

PEȘCHEȘ s. n. (Mold., ȚR) Plocon, dar, cadou. **A:** *Dintr-acele bucate Constantin-Vodă au trimis și peșcheș cumătrului său.* M. COSTIN. *Peșcheșul cel orînduit al mării sale lui Ștefan-Vodă s-au dat la toată Poarta veziriului dupe obiceiul, iar peșcheșul Porții împăratului s-au dat la Odriiu.* IM 1754, 143^f. **B:** *Peșcheșul cel orînduit al lui Ștefan-Vodă s-au dat la toată poarta veziriului după obiceiul.* IM 1730, 202^f. *Și să găti și luînd peșcheșurile care îi didese Albu-Hasim și purcease și să duse la Bagdat.* H 1779^z, 84^f.

Etimologie: tc. **peșkeș**.

Cf. **plocon**.

PEȘCHIR s. m. (Mold., ȚR) Ștergar, prosop. **A:** *Răpia cine ce putea ... cine peșchire, cine mease, cine șerveate, cine furci ...* IM 1754, 75^f. *Iaste făcută lumea aceasta ca o masă mare cu un peșchir micu.* FL. D SEC. XVIII^z, 5^v. **B:** *Minăstergu(ră), peșchir.* LEX., 193^f. *Rukomik. Peșchir de miini.* LEX. 1683, 57^f. *Iaste făcut ca o masă mare cu un peșchir mic.* FL. D 1700, 4^v; cf. MARDARIE, 169, 201; IM 1730, 105^v; FL. D 1780, 9^f.

Etimologie: tc. **peșkir**.

Cf. **prosop**.

PEȘTERĂ s. f. (Trans. SV) Vizuină, birlog. [Puii leului] *să adună și în peșterile sale zac.* PS 1651, 215^f. *Lăcuiesc în peștere.* VCC, 36. ◇ Fig.

Casa mea carea de rugăciune se cheamă... făcut-ați pre ea peșter ă tilha rilor. N. TEST. (1648).

Etimologie: sl. **peštera**.

Cf. comoară, covru, mișină.

PEVEȚ s.m. (Mold., TR) Cântăreț (la biserică). **A:** *Peveț deplin învâțat fiind.* DOSOFTEI, VS. *Iară peveții cîntă niște stihuri ce nu le-m mai scris.* N. COSTIN. *Protopsaltul cu al doilea cîntărețu și cu alți peveți.* GHEORGACHI. **B:** *Și levitii și peveții toți...* BIBLIA (1688).

Etimologie: sl. **pěvici**.

Vezi și *peveți, peveție*.

PEVEȚI vb. (TR) A cînta la biserică (în calitate de dascăl). *Să făcu un glas trimbiînd și pevețînd.* BIBLIA (1688). *Eu D[oj]mnului voi pevețui și voi cînta.* BIBLIA (1688).

Variante: **pevețui** (BIBLIA (1688)).

Etimologie: **peveț** + suf. *-i*.

Vezi și *peveț, peveție*.

PEVEȚIE s.f. (Mold.) Cîntare bisericească. *Cîntînd cu acel glas de peveție meșteșugită.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: **peveți** + suf. *-ie*.

Vezi și *peveț, peveți*.

PEVEȚUI vb. v. **peveți**.

***PIATRĂ** s.f. (Mold., TR, Ban.) Grindină. **A:** *Pre multe locuri au căzut smidă (peatră).* URECHE. *Și piatră pre multe locuri au căzut.* N. COSTIN. **B:** *Și trimise Dumnezeu ploaie cu piatră și cu fulgere.* CRON. 1687, 32^r. **C:** *Grando. Ploaia cu piatra. Kō essō.* LEX. MARS., 211.

Etimologie: lat. **petra**.

Cf. *smidă*.

PICURA vb. 1. (Mold.) A moțai. *Svinții picurînd de somn...* răpăosară. DOSOFTEI, VS.

2. (Ban.) A mușca. *Picur. Morsico.* AC, 360.

Etimologie: **picur** + suf. *-a*.

Vezi și *picurat*.

PICURAT s.n. (Ban.) Mușcătură. *Picurat. Morsicatio.* AC, 360.

Etimologie: **picura**.

Vezi și *picura*.

PIELCUTĂ s.f. (Ban.) Pielică. *Pielkuczě. Pellicula.* AC, 360.

Etimologie: **piele** + suf. *-icută*.

Vezi și *pielușină*.

PIELUȘINĂ s.f. (Ban.) Peliță. *Pielushině.* AC, 360.

Etimologie: **piele** + suf. *-ușină*.

Vezi și *pielcută*.

PIFTUI vb. (Ban.) A se face, a se încheaga ca piftia. *Piftuy. Cibus frigidus coagulatus.* AC, 360. *Piftuiěšk.* AC, 360.

Etimologie: **piftie** + suf. *-ui*.

PINT s.n. (Ban.) Măsură de capacitate. *Pint. Pinta. Urna.* AC, 360.

Etimologie: magh. **pint**.

PIPARCĂ s.f. (Ban.) Ardei. *Piparkě.* AC, 360.

Etimologie: cf. **paper**.

PISC s.n. (Mold., Trans. S) Plisc, cioc, clonț. **A:** *Iară ea îi bate cu piscul în coaste să nu se îngrășe.* FL. D 1754-1762, 61^v. **C:** *El orbeaște și i să*

zgîrceaște piscul supt barbă. F 1693, 47^r; cf. FL. D 1682, 81^r; FL. D 1693, 17^v.

Etimologie necunoscută.

PISICĂ s.f. (ȚR) Miță. *Ko(t)ka. Pisică. LEX., 115^v. Kotenci. Pui de piscică. LEX. 1683, 29^r. Anatema acea piscică carea denainte mă linge și denapoi mă zgîrție. FL. D 1700, 24^v. Isop zise copiilor să prinză o piscică. E 1777, 105^r; cf. PRAV. GOV.; LEX. 1683, 28^r; BIBLIA (1688); E 1748, 4^r.*

Etimologie: **pis** + suf. **-ică**.

Cf. **miță** (1).

PISTREALĂ s.f. 1. (Mold., ȚR) Distanță pe care o poate străbate un proiectil, o săgeată. **A:** *Șearpele . . . purcesă trăgindu-să după sv[i]nt[ui]t loc de o pistreală. DOSOFTEI, VS. S-au depăriat ca trii pistrele de la căzaci. N. COSTIN. Marsără așa cu toții la un locu, cit o pistreală de săgeată. NECULCE. B: Și au făcut cetatea în largu în toate părțile de 40 de pistreale. LET. 1758, 107^r. ♦ (Mold.) Interval de timp. A nopții pistreală să trecem. DOSOFTEI, MOL.*

2. (Mold.) Loc pentru alergări, întreceri etc. *Alegă la locul cel de nevoie la pistreală și intrind în mijlocul zborului strigă cu mare glas. DOSOFTEI, VS.*

Etimologie: sl. **prestrělŭ**.

Vezi și **impistreală**.

Cf. **impistreală**, **proașcă** (2); **păpriște** (2).

PISTRELA vb. (Mold.) A improșca, a minji. *Fața ta . . . cu foc pistrelează. DOSOFTEI, PS. De la cruce sărea pistrelind scintei. DOSOFTEI, VS. Ei au giunghiat un ied și cu sîngele au pistrelat haina lui Iosif. CRON. SEC. XVIII, 27^v; cf. CRON. 1707, 34^v; CRON. 1732, 28^v.*

Variante: **pestrila** (CRON. 1732, 28^v).

Etimologie: **pistreală** + suf. **-a**.

Vezi și **impistrela**, **pistrelătură**.

Cf. **impistrela**.

PISTRELĂTURĂ s.f. (Mold.) Împroșcare. *Și-l bătu cu ștranguri atita de cumplit, cit s-au roșit pămîntul jos de pistrelăturile singelui. DOSOFTEI, VS.*

Etimologie: **pistrela** + suf. **-ătură**.

Vezi și **impistrela**, **pistrela**.

PITAR s.m. (Mold., ȚR) Titlu dat boierului care se ocupa de aprovizionarea cu piine a curții domnești (și a oștirii) și cu supravegherea brutarilor domnești; boier care avea acest titlu; uneori cu determinanțele **mare**, **vel**. **A:** *Vel pitar. GHEORGACHI. B: Venit-au și boiarii pribegi . . . Vasile aga, Mîtreă pitarul. ANON. CANTAC. Preda Brătășanul, cel pitar. R. GRECEANU. S-au sculat un boiari, anume Barbul Merișan, pîtari mare ș-au fugit la nemți. R. POPESCU.*

Etimologie: **pită** + suf. **-ar**.

PÎRCĂLAB s.m. (Mold., ȚR) Titlu dat, în evul mediu, în Țările Române, persoanelor însărcinate cu conducerea unui județ, a unui ținut, a unei cetăți, avînd atribuții militare; în Țara Românească, titlu dat administratorilor satelor boierești și mănăstirești. **A:** *El era ca pîrcălabul Sărghie. AP. 1646, 45^r. Au trimis înainte carele cu pîrcălabul de Hotin. URECHE; cf. NCL II, 296; NECULCE; GHEORGACHI. B: Să dea pîrcălabilcr ce i să cade. PRAV. GOV. Au trimis pre o samă de*

boiari . . . *Bratul păharnicul i Ion pircălabul*. ANON. CANTAC.; cf. R. POPESCU; R. GRECEANU.

Etimologie: magh. **porkolab**.

Cf. v ă t ă m a n.

PÎRCI s.m. (Mold., ȚR, Ban.) Țap (de prăsilă). **A:** *Rădică de cautiă cu ochii tăi de vedz pircii și arești cum să suie pre oi și pre capre*. DP, 124; cf. NCCD (gl.). **B:** *Kozel. Țap. Pirciu*. LEX. 1683, 29^r. **C:** *Hædus. Percs. Kecske Bak*. LEX. MARS., 212.

Etimologie: scr. **prě**, bg. **părě**.

PLAHIE s.f. v. **plavie**.

PLAVIE s.f. (Mold., ȚR) Plaur. **A:** *Fiece lucru . . . carile va fi aruncat apa ca o plavie, acesta de nu-l va mărturisi nu va avea nici o certare*. PRAV. *Prutul pusese Niculai-Vodă . . . de-l curăție, cu multe sute de oameni, de copaci și de plahii*. NECULCE. *Eu socotescu să vă asamăn lemnului ce-l poartă mare sau plavii care aduce apa*. E 1779, 21^r. **B:** *Niște călători trecea pre marginea mării și văzură o plavie viind pre mare spre margine*. E 1717, 181^v.

Variante: **plahie** (NECULCE).

Etimologie: cf. rus., ucr. **plavnja** „stufăriș“.

PLĂIAȘ s.m. (ȚR) Locuitor de la graniță (din Țara Românească) însărcinat cu paza frontierei. *Plăiașii l-au prins și l-au întors îndărăt*. IST. ȚR. *Pă urmă prind plăiașii și pă Ilie armaș*. R. POPESCU. *Au mers cu țirgoviștenii și cu toți plăiașii Ialomiții*. ANON. CANTAC.

Etimologie: **plai** + suf. -aș.

Cf. s t r a j ă.

PLEAȘĂ s.f. 1. (Mold., ȚR, Ban.) Chelie. **A:** *Scuipindu-i-să pleașă*. B 1775, 74^v. *Fiind cu pleșul scuipat*. B 1779, 44^v. **B:** *Plěși. Pleașă*. LEX. 1683, 44^r. *Se va face în pleașa lui sau în țircăvirea lui pipăire albă*. BIBLIA (1688); cf. MARDARIE, 196. **C:** *Plěsshe. Calvities*. AC, 361.

2. (Mold.) Loc lipsit de vegetație. *La suișul muntelui una era potica . . . carea în pleșea muntelui prea cu lesne închizindu-să, pre aiurea de suit alt drum și altă cale nici era, nici să afla*. CI, 169.

Variante: **pleș** s.n. (B 1779, 44^v).

Etimologie: sl. **plěši**.

Cf. țircăvire.

PLEH s.n. (Ban.) Tablă, tinichea. *Pleh*. AC, 361.

Etimologie: scr. **pleh**, magh. **pléh**.

PLEHUPĂ s.f. (ȚR) Capac. *Făcu sicriu de argint curat și-l polei cu aur . . . și deasupra pe plehupă scrisă trupul sfintului întreg*. GI, 18^v; cf. ANON. CANTAC.; NB, 421.

Etimologie: cf. bg. **pohlupka**.

PLEȘ s.n. v. **pleașă**.

PLEȘIV adj. v. **pleșuv**.

PLEȘUG adj. v. **pleșuv**.

PLEȘUV adj. (Mold., ȚR, Ban., Trans. SV) Chel. **A:** [Era] *cam pleșiv*. DOSOFTEI, VS. *Era foarte pleșuv*. B 1775, 74^r. **B:** *Lysi. Pleșuv*. LEX. 1683, 31^v. *Pleșio iaste*. BIBLIA (1688); cf. MARDARIE, 120; LEX. 1683, 58^r. **C:** *Plěshio. Calvus*. AC, 361. *Glaber. Plesugh. Kappász (sic!)*. LEX. MARS., 211. *Plesiuğ*. MȘE, 80.

Variante: **pleșiv** (DOSOFTEI, VS.; BIBLIA (1688); AC, 361), **pleșug** (LEX. MARS., 211; MȘE, 80).

Etimologie: bg. **plešiv**.

Vezi și *pleasă, pleș*.

Cf. *copos, tîrcav*.

PLÎNSĂTURĂ s.f. (Ban.) Plîngere. *Plîn(se)tură*. AC, 361.

Etimologie: **plîns** + suf. *-ătură*.

PLOCON s.n. (Mold., ȚR) Dar, cadou. **A:** *Pocloane de vin de la orașă*.

URECHE. *Au trimis la Poartă poclon de au mulțămît împăratului*. **NĒCULCE;** cf. A 1756, 11^v; A 1777, 12^f. **B:** *I-au trimis la Țarigrad cu bani ca să dea pocloanile domniei*. IST. ȚR. *Mehmet . . . vrea să mărească ploconul rumânilor și al moldovenilor*. R. POPESCU; cf. ANON. CANTAC.; **ANTIM;** ESOPIA 1705; A 1717, 24^v, 42^f.

Variante: **poclon** (URECHE; IST. ȚR; ANON. CANTAC.; **ANTIM;** ESOPIA 1705; R. POPESCU; A 1717, 27^v, 42^f; A 1756, 11^v; A 1777, 12^f).

Etimologie: sl. **poklonŭ**.

Cf. *peșcheș*.

PLODI vb. (Mold., ȚR) A (se) naște, a (se) prăsi, a (se) înmulți (prin naștere). **A:** [Tătarii] *mai plodindu-se . . . s-au tins de au trecut peste munți la Ardeal*. URECHE. *Și au luat Noe în corabie . . . parte bărbătească și fâmească, pentru să să plodiască pre pământ după potop*. NCL I, 15; cf. NCL I, 23, 26; CANTEMIR, HR. **B:** *Partea femeiască le adună acele icre și le mântincă; apoi să plodesc*. FIZIOLOGUL.

Etimologie: sl. **ploditi**.

Vezi și *plodicios, ploditor, plodnic, plodnicie*.

PLODICIOS adj. (Mold.) Fecund, prolific. *Oile lor le sint plodicioase*.

DOSOFTEI, PS.

Etimologie: **plodi** + suf. *-(i)cios*.

Vezi și *plodi, ploditor, plodnic, plodnicie*.

Cf. *ploditor, plodnic*.

PLODITOR adj. (Mold.) Fig. Plodicios. *Biserica . . . cea ploditoare slăbi și sterpi*. VARLAAM.

Etimologie: **plodi** + suf. *-tor*.

Vezi și *plodi, plodicios, plodnic, plodnicie*.

Cf. *plodicios, plodnic*.

PLODNIC adj. (Mold.) Plodicios. *Alte stearpe femei, cu ruga, plodnice le feace*. DOSOFTEI, VS.; cf. DOSOFTEI, MOL.

Etimologie: sl. **plodnŭ**.

Vezi și *plodi, plodicios, ploditor, plodnicie*.

Cf. *plodicios, ploditor*.

PLODNICIE s.f. (Mold.) Prolificitate, fecunditate. [Feciorii] *după moartea părinților lor, cu aceiaș plodnicie în locul lor urma*. NCL I, 17.

Etimologie: **plodnic** + suf. *-ie*.

Vezi și *plodi, plodicios, ploditor, plodnic*.

POAMĂ s.f. (Mold., ȚR) Strugure; și în sintagma **Poamă de vie** = strugure. **A:** *Poamă de vie*. PSEUDO-AMIRAS. **B:** *Culeagere struguri sau poamă*. ST. LEX. ◇ Fig. *Strugurul lor, strugur de hiare, poamă de amărăciune*. BIBLIA (1688).

Etimologie: lat. **poma**.

Cf. *auă*.

POARĂ s.f. (Mold.) În expr. **A pune poară** = a se strădui, a se sforța. *Eu păcătosul mult m-am silit ș-am pus poară să o fac această*. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: sl. **pora**.

Cf. n ă s l i, p ă z i (2).

POCERNIT adj. (Olt.) Înnegrit. *Uneori să aseamănă trupul cu buruienile care să sfoiegesc și îngălbinește, iar alte ori negrește ca plumbul precum și să face mai neagră și mai pocernită fața acestui fel de bolnav.* MD², 16^v.

Etimologie: **pocerni**.

Cf. p o n e g r i t.

POCERPI vb. (Mold.) A scoate lichid dintr-un vas; a-l turna dintr-un vas în altul. (Fig.) *Iară de te vei rău alege, singur îți vei pocerpi realele.* DP, 28^v.

Etimologie: sl. **počerpati**.

Cf. t o c i ².

POCIUMB s.m. (Ban.) Stilp, par, țaruș. *Pocumb.* AC, 361.

Etimologie: cf. **ciomp**.

Cf. p a l i ț ă, ș a r a m p o i.

POCLON s.n. v. **plocon**.

PeOCLUS s.m. (Criș.) Curelar. *Era domnul Isus în Viștania în casa lui polușu Simon.* MISC. SEC. XVII, 13^r.

Etimologie: **poclă** + suf. -us.

PODAN s.m. (Mold., ȚR) Supus, locuitor al unui stat, al unui oraș etc. **A:** *Au intratu de i-au arsu țirgurile și i-au robit podanii.* URECHE; cf. N. COSTIN; CANTEMIR, HR.; NECULCE; PSEUDO-MUSTE. **B:** *Totdeauna i-au biruit pe ei ungunii și alții, ca pe nește podani ai lor.* R. POPESCU.

Etimologie: pol. **poddany**, rus. **poddannyj**.

PODGHIAZ s.n. v. **poghiaz**.

PODITURĂ s.f. (ȚR, Ban.) Pardoseală. **A:** *Au acoperit casa cu poditură și rinduiale de chedri.* BIBLIA (1688). **C:** *Poditură.* AC, 361.

Etimologie: **podi** + suf. -tură.

PODVOĐ s.m. (Mold.) Obligație la care erau supuși țărani depenđenți în Țările Române. *Ieu podvozi nu după orinduială.* BUCOAVNĂ 1775, 52^v.

Etimologie: sl. **podŭvodŭ**.

PODVODNIC s.m. v. **povodnic**.

POEDINOC subst. (Mold.) Duel. *Să să numere cei ce ies la poedinoc.* BUCOAVNĂ 1775, 48^v; cf. CANTEMIR, IST.; N. COSTIN; NCCD (gl.).

Etimologie: rus. **poedinok**.

POGACE s.f. (Ban.) Azimă. *Pogacsă. Azyrna.* AC, 361.

Etimologie: magh. **pogácsa**, germ. dial. **Pogatsche**, scr. **pogača**.

Vezi și **pogăci**.

POGĂCI vb. (Ban.) A minca (des) pogace. *Pogăcsesk. Azymis frequen-
tor.* AC, 361.

Etimologie: **pogace** + suf. -i.

Vezi și **pogace**.

POGHIAZ s.n. (Mold.) Incursiune, expediție de pradă; (concretizat) unitate militară care face astfel de incursiuni. *Zicu să fii căzutu un fecior a lui Ramadan la turci dintr-un poghiazu cîndu am mersu spre Crimu.* CRB, 169^r. *Veniia podghiazuri dela leși la drumul Caminiții de lovia pre turci.* CRB, 170^r; cf. NECULCE; PSEUDO-AMIRAS (gl.); PSEUDO-MUSTE.

Variante: **podghiaz** (NECULCE; CRB, 170^r).

Etimologie: pol. **podjazd**.

Cf. c e a m b u r.

POGHIBALĂ s.f. (Mold.) Om de nimic, secătură, pușlama. *Acea poghibală spurcată, Spandoni, sfetnicul lui Nicolai-Vodă.* PSEUDO-MUSTE.

Etimologie: cf. ucr. **pohybeli**. „prăpăd, nenorocire“.

Cf. blotor.

POGÎRNI vb. v. **povîrni**.

POGONĂRIT s.n. (Mold.) Impozit care se percepea pe pogonul de vie în favoarea domniei. *Nicolai-Vodă... rădicase și pogonăritul oilor, care era cîte 20 bani de pogon.* AXINTE URICARIUL; cf. NECULCE; CANTA; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

Etimologie: **pogon** + suf. -ărit.

POGONI vb. (Mold.) A goni, a alunga. *Fu pogonit pînă la Nicopoli.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: sl. **pogoniti**.

Cf. dudu, întiri (1), țipa, zogoni.

POHÎRNI vb. v. **povîrni**.

POHLIBUI vb. (Mold.) A defăima, a cleveti, a birfi, a ponegri. *După 2 ani, pohlibuindu-l mulți din neprietenii lui cu multe cuvinte rele către împăratul, au căzut la închisoare.* URECHE.

Etimologie: ucr. **pohlibuvati**.

Vezi și **pohlibuitor**, **pohlibuitură**.

Cf. amesteca, balamuți, blojori, mozaviri.

POHLIBUITOR s.m. (Mold.) Lingău, lingușitor. *Pururea tinerii se pleacă și cred cuvintele cele rele a pohlibuitorilor.* URECHE; cf. M. COSTIN.

Etimologie: **pohlibui** + suf. -tor.

Vezi și **pohlibui**, **pohlibuitură**.

Cf. amăguliitor, șutilitor.

POHLIBUITURĂ s.f. (ȚR) Linguşeală. *Otomanul, imblinzit cu niște pohlibuituri a unor marghioli.* FN.

Etimologie: **pohlibui** + suf. -tură.

Vezi și **pohlibui**, **pohlibuitor**.

Cf. șuteală, șutilire.

POHOD s.n. v. **povod**.

POHODNIC s.m. v. **povodnic**.

POHREB s.n. (Mold.) Subsol (al unei case); pivniță. *I-ai dat gazdă în pohgreb.* DOSOFTEI, VS. *Mearsă în gazdă în pohgrebul unii azoteance.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: rus. **pogreb**.

Cf. beci, sclip.

POIATĂ s.f. 1. (Ban.) Grajd (pentru vite mari). *Poiată. Stabulum.* AC, 361.

2. (Mold.) Coteț (pentru păsări). *Fumăritul... cîte 2 orți de casă sau de grajdii cine avea sau poiată.* N. COSTIN.

Etimologie: sl. **pojata**, scr. **pojat**.

Cf. șură.

POJAR s.n. (Mold., Ban., Trans. SV) Incendiu. A: *Va slobozi pojar în pădure.* PRAV. *Slobozea pojar în cîmpi de ardea iarba.* N. COSTIN. *Văd că să bat și nu vor să-i despartă sau văd pojarul și nu-l sting.* BU-COAVNĂ 1775, 49^r; cf. M. COSTIN; DOSOFTEI, VS; CANTEMIR, IST.; BUCOAVNĂ 1775, 54^r, 55^v. ◇ Fig. *Pîrjolul mîinii și pojarul izbindii.* CANTEMIR, IST. C: *Pojarul ce aprinde monșii.* PSALTIRE

(1651). *Poshar. Incendium*. AC, 362. ♦ (Mold.) Calamitate, nenorocire. *Să dea război și să apere pre craiul și pre cei scăpați dintru acel pojar*. URECHE; cf. N. COSTIN. *Mare și lat au fost pojărul acestui varcar*. CANTEMIR. HR. *Au sărit scinteia și la noi . . . , de s-au aprinsu acestu pojar*. NECULCE.

Etimologie: sl. **požarŭ**.

Vezi și *pojări*.

POJĂRI vb. (Ban.) A incendia. *Posheresk. Incendo*. AC, 362.

Etimologie: **pojar** + suf. -i.

Vezi și *pojar*.

Cf. *a s c r u m a*.

POJIVĂI vb. (Mold.) A (se) risipi, a (se) prăpădi. *Avuțtia stăpînu-nostru noi o vom pojivăi*. URECHE. *Den pămînt sînt sufeletele dobitoacelor și iar în pămînt să pojivăiesc*. CRON. SEC. XVIII, 12^r.

Etimologie: rus. **поживати**.

Cf. *a d e v ă s i* (1).

POLC s.n. (Mold.) 1. Veche unitate militară, corespunzătoare regimentului de mai tirziu. **A:** *S-au schimbat polcurile, de au intrat oastea proaspătă în cetate*. PSEUDO-COSTIN, 29^v. *Aflară că vine un polc al rușilor de la Plescovie*. VP, 55^r; cf. URECHE; NECULCE; PSEUDO-MUSTE. // **B:** *Polcurile taberii lui Ruvim*. BIBLIA (1688).

2. Legiune romană. *Antonie Frian aceluși întii deregătoriului a darcomanilor, a ulpiianilor, a lui Traian, a sarmaților oroșan, sabinul, purtătoriu a treisprădzecze polcuri, au viețuit ani 30*. NCL I, 49. *Din polcurile și coloniile (adeacă sloboziile), pre carile Traian . . . li-au adus în Dachia, valahii aceștia să trag*. CANTEMIR, HR.; cf. CANTEMIR, IST.

Etimologie: ucr., rus. **полк**.

Vezi și *polcovnic*.

Cf. *o r ă a*.

POLCOVNIC s.m. (Mold.) 1. Comandant al unui polc. *Și un polcovnic . . . vestit . . . s-au inecat*. URECHE; cf. M. COSTIN, NECULCE.

2. Persoană care în trecut comanda un grup de oameni însărcinați cu ordinea publică, cu paza podurilor etc. // **B:** *Acolo au pus polcovnici, judecători, logofeți, după obiceiurile lor*. R. POPESCU.

Etimologie: ucr., rus. **полковник**.

Vezi și *polc*.

Cf. *o b e r s t, r e i m e n t a r*.

POLEGNITĂ s.f. (TR) Gheață, polei. *Golotî. Polegniță*. LEX. 1683, 14^r; cf. ST. LEX., 297.

Etimologie: bg., scr. **poledica**.

POLOBOC s.n. (Mold.) Butoi. *Să le care apă . . . cu poloboace*. NECULCE.

Etimologie: ucr. **polubok**.

POLOG s.n. (Mold.) Țesătură sau împletitură fină folosită mai ales ca perdea, ca draperie. *Au pus zaveasă polog pre denaintes*. DOSOFTEI, VS. ♦ Fig. *Pologul stidirii să se ridice și supt singurătate acoperămîntul necunoștinții să arunce*. CANTEMIR, IST.

Etimologie: rus. **polog**.

POMINOC s. n. (Mold.) Dar, ofrandă (oferită divinității). **A:** *Dusără doauă turtureale . . . pominoc preutului*. VARLAAM. *Ducînd cu sine mare dominoace de agonisitele sale*. DVS, 15^r. *Așea trebuie să facem și noi, creștinii, cînd ducem prescurea și pominocul nostru la sînta besearecă*. CRON.

1689, 49^v; cf. DOSOFTEI, PS.; CANTEMIR, IST.; CRON. 1707, 45^v, CANTEMIR, HR.; CRON. 1732, 38^r. // C: *Așa trebuie să facem și noi creștinii, când ducem prescurea și pominocul la sfînta besearecă.* CRON. ante 1730, 75^v.

Etimologie: sl. **pominnokŭ**.

Vezi și *pominoci*.

Cf. comîndare (1).

POMINOCI vb. (Mold.) A (se) dărui, a (se) jertfi. A: *S-au pomincit ... lui Dumn[e]dzău.* DOSOFTEI, VS. // B: *Avraame, ia-ți coconul tău cel iubit, pre Isaac, și te du în pămîntul cela înaltul și să-l pominocești acolo, să-l faci jirtvă.* CRON. 1687, 19^r.

Etimologie: **pominoc** + suf. -i.

Vezi și *pominoc*.

Cf. comînda.

POMOST s. n. (Ban.) Strat de pămînt bătătorit. *Pomost. Pons. Stratus.* AC, 362.

Etimologie: scr. **pomost**.

PONEGRIT adj. (Mold.) Înnegrit. *Te vădz mort ... și frămșeța feței tale ponegrită și schimonosită.* VARLAAM; cf. DOSOFTEI, VS; CANTEMIR, IST.

Etimologie: **ponegri**.

Vezi și *ponegru*.

Cf. pocernit.

PONEGRU adj. (Mold.) Foarte negru. (Fig.) *Și precum pe dinafară neagra din herghelie, încă mai poneagră pe dinluntru era de pizmă și de minie.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: **po-** + **negru**.

Vezi și *ponegrit*.

PONOS s. n. (ȚR) Defăimare, ocară, batjocură. *Luatu-mi-au D[u]m-n[e]zeu ponosul meu (ocara mea B 1938).* BIBLIA (1688). *Alc mai virtos a muri pentru Hristos decît să slujască cu ponos și cu necinste.* M 1698, apr. 42^r, col. I; cf. M 1780, apr. 68^v, col. I.

Etimologie: sl. **ponosŭ**.

Cf. balamușie, blojeritură, blojitură, clevetă, mozavirie.

PONOSLU s. n. (Mold., Trans. SV) Plingere, reclamație. A: *Au mersu ponoslude la Pătru-Vodă la craiul leșescu.* URECHE; cf. M. COSTIN; N. COSTIN. C: *Înmulțindu-si ucenicii, fu ponoslul grecilor spre jidovi.* N. TEST. (1648).

Etimologie: **ponoslui**.

Vezi și *ponoslui*.

Cf. d a v a.

PONOSLUI vb. (Mold., Ban.) A piri, a reclama. A: *N-au orut să ponosluiască lui Bellean.* M. COSTIN. C: *Conqueror. Ponossluesk. Panszol-kodom.* LEX. MARS., 196.

Etimologie: magh. **panaszolni**.

Vezi și *ponoslu*.

POPOSEALĂ s. f. (Criș.) Odihnă. *Fă-i loc de poposeală și în poala lui Avraam odihnește el.* MOL. 1676², 91^v. *Pristăvitului de la noi la Hristos poposeală să-i cearem.* MOL. 1676², 103^r. *Toți în casă au poposală.* MOL. 1695, 90^v.

Etimologie: **poposi** + suf. *-eală*.

Vezi și *poposi*.

POPOSI vb. (Criș.) A odihni. *Schimbatul de la noi poposeaște-l unde toți să veselesc în sălașele tale.* MOL. 1676², 106^f. *Moartea scutură custul nevoilor și poposeaște trupul de grijile ceștii lumi.* MOL. 1695, 94^f; cf. MOL. 1676², 116^f; MOL. 1695, 87^f.

Etimologie: **popas** + suf. *-i*.

Vezi și *poposeală*.

POPRIȘTE s. f. v. **păpriște**.

PORAV adj. (Ban.) lute, aprig; nărăvaș. *Porav.* AC, 362.

Etimologie: **poară** + suf. *-av*.

Cf. buiac (3), sireap (1).

POROBOACĂ s. f. (Ban., Trans. SV) Fetiță. *Poroboaca n-au murit, ce doarme.* N. TEST. (1648). *Porobaka. Filia parva.* AC, 362.

Etimologie: **poroboc** + suf. *-ă*.

Vezi și *poroboc, porobocesc, porobocie*.

POROBOC s. m. (Criș., Trans. SV) Prunc, copil mic. *Deaca naște porobocul, de-acii nu-ș mai aduce aminte de durori pentru bucurie că născu om în lume.* NT 1648, 127^v. *Giucă porobocul în trupul ei.* MOL. 1676¹, 222^f. *Astăzi porobocul cel născut cu slavă îl măresc ingerii.* M 1740, 41^v; cf. NT 1648, 2^v, 54^f; PS. 1651, 24^f, 42^f, 273^v; SA, 24^v; MOL. 1695, 52^f, 55^v; VCC, 21; MISC. SEC. XVII, 10^v, 12^f, 22^v, 29^v, 31^v, 39^v, 41^f, 100^f; PP, 3^v; M 1704, 82^v.

Etimologie: sl. **parobokŭ**. Cf. ucr. **parobok**.

Vezi și *poroboacă, porobocesc, porobocie*.

POROBOCESC adj. (Trans. SV) Copilăresc. *Nu în vîrstă porobocescă, ce în vîrstă întreagă.* PP, 32^v.

Etimologie: **poroboc** + suf. *-esc*.

Vezi și *poroboacă, poroboc, porobocie*.

POROBOCIE s. f. (Trans. SV) Copilărie. *Tu din porobocie ai știut sc(r)ipturile sfinte carele te pot face pre tine înțelept.* SA, 3^v.

Etimologie: **poroboc** + suf. *-ie*.

Vezi și *poroboacă, poroboc, porobocesc*.

POȘ s. n. (Trans. SE) Altoi; răsad, plantă. **C:** *Primăvara cu rînduială bună, uscată, pentru viță și pentru posuri a sădi.* CAL. 1733, 21. // **A:** Cf. CAL. 1762, 122^v.

Etimologie necunoscută.

POȘADNICĂ s. f. (ȚR, Trans. SV) Concubină. **B:** *Posadnice să nu fie nimenea în casa lui.* ÎL, 197. *Založnica. Posadnică.* LEX. 1683, 22^f. *Posadnica lui Halev Moxa au născut pre Siver.* BIBLIA (1688). *Pasă dă te culcă tu cu posadnicile tătine-tău.* NEAGOE. **C:** *Împăratul ... curvia cu ea ca cu o posadnică.* ÎVM, 211^f.

Etimologie: sl. **posadnica**, cu schimbare de sufix.

POSLUJNIC s. m. v. **poslușnic**.

POSLUȘANIE s. f. 1. (Mold.) Ascultare, supunere. *Era drag tuturor fraților în mîndăstire pentru smerenia și poslușania ce avea cătră toți.* VARLAAM; cf. DOSOFTEI, VS.

2. (Mold., ȚR) Muncă prestată pe moșiile boierești sau mănăstirești; muncă, slujbă, serviciu. **A:** *Și făcîndu-i poslușanie un ucenic ...* DOSOFTEI, VS; cf. URECHE. **B:** *Să nevoia spre toate poslușaniile.* ANON. CANTAC.; cf. BIBLIA (1688); NEAGOE. ♦ Slujbă religioasă. **A:**

Să fac (ă) sfinta pos[lu]șanie. MÎNTUIREA PĂCĂTOȘILOR 1691. B: Și fraților ... dați ... la toată slujba poslușeniei ... BIBLIA (1688). ♦ (ȚR) Obiect de cult religios. Și toate vasele lor și toate poslușaniile lor pre nume să socotiți pre dinșii. BIBLIA (1688).

3. (Mold.) Dezlegare, îngăduință, aprobare. *Parimiile preste an ti-părite ... cu poslușaniia smeritului Dosoftei mitropolitul. DOSOFTEI, PARIMIAR; cf. PRAV.*

Variante: **poslușenie** (BIBLIA 1688).

Etimologie: sl. **poslušanije**.

Vezi și *posluși, poslușire, poslușitor, poslușnic*.

Cf. *dvorbă (2), pozvoî, pozvolenie, pozvolire*.

POSLUȘENIE s. f. v. **poslușanie**.

POSLUȘI vb. (Mold., ȚR) A sluji. **A:** *Fratele ce-i poslușea la treava svi[n]tei liturghii. DOSOFTEI, VS; cf. PRAV. B: Poslușanie ce poslușăști la mine. BIBLIA (1688); cf. MINEIUL (1776).*

Etimologie: sl. **poslušati**.

Vezi și *poslușanie, poslușire, poslușitor, poslușnic*.

Cf. *dvori*.

POSLUȘIRE s. f. (ȚR) Slujire. *Și poslușire multă foarte și lucrure mari era lui pre pământ. BIBLIA (1688).*

Etimologie: **posluși**.

Vezi și *poslușanie, posluși, poslușitor, poslușnic*.

POSLUȘITOR adj. și s. m. (ȚR) (Persoană) care slujea cuiva. *Dumnezău în ceriu are duhuri poslușitoare. BIBLIA (1688). De mare lucruri să invrednicise a fi poslușitoriu. BIBLIA (1688).*

Etimologie: **posluși** + suf. *-tor*.

Vezi și *poslușanie, posluși, poslușire, poslușnic*.

POSLUȘNIC s. m. (Mold., ȚR) Slujitor mânăstiresc sau boieresc, slugă, servitor. **A:** *Patriarhul de va scrie la oreun poslușnic al său ... acest poslușnic nu iaste datoriu să-l asculte pre patriarhul. PRAV.; cf. DOSOFTEI, VS. B: Luă cu sine poslușnicul care-i rămăsese. ANON. CANTAC.; cf. NEAGOE; BIBLIA (1688); LET. 1758, 115^r; MINEIUL (1776).*

Variante: **poslușnic** (ANON. CANTAC.).

Etimologie: sl. **poslušnikŭ**.

Vezi și *poslușanie, posluși, poslușire, poslușitor*.

Cf. *birîș, celednic*.

POSMAG s. m. (Mold., ȚR) Pesmet. **A:** *Uscăciunea posmagului spre potolirea foamei, iară nu spre dezmiardarea mėsii să gătește. CI, 171; cf. DOSOFTEI, VS; N. COSTIN; NECULCE. B: Bosmani, Păsmagi. LEX., 347^v. Să vor întimpla corăbii la care dau milosteniia posmagi. MMD 1775, 59^v; cf. MINEIUL (1776).*

Variante: **păsmag** (LEX., 347^v).

Etimologie: sl. **posmagŭ**.

POSOACĂ s. f. (Mold.) Singe sau lichid amestecat cu singe care curge din gură, din nas sau dintr-o rană (în urma unei lovituri). *Multă posoacă cruntă ... cursă. DOSOFTEI, VS.*

Etimologie: pol. **posoka**.

POSTELNEC s. m. v. **postelnic**.

POSTELNIC s. m. 1. (Mold., ȚR) Titlu dat, în orinduirea feudală din Țările Române, boierului de curte cu anumite însărcinări pe lângă domnitor; boier care avea acest titlu; uneori și cu determinări de tipul

vel, (cel) mare, al doilea. A: Postelnic mare, dvorbitor înaintea domnului și părcălab de Iași. URECHE. Alexandru Costin postealnicul. PSEUDO-COSTIN, 1^r. Au prinsu pre Mihălachie Ralachie ce fusesă postelnic al doile la Mihai-Vodă. NCL II, 288. Pusă boieri după obiceiul ... pe Panait Morona vel postelnic, pe Cuze vel spătar. NECULCE; cf. PSEUDO-COSTIN, 28^v; GHEORGACHI. B: El încă trimise postelnicul cel mare. ANON. CANTAC. La trecătoarea Dunării carită cu un postelnic al doile și cu un buluc-basa ... Măriia sa vodă trimițându. R. GRECEANU. Și au zis să fie postelnic în casă. LET. ȚR, 26^v; cf. R. POPESCU.

2. (Mold.) Sfetnic împărătesc. *Și mîzdiră pre Vlast, postelnicul împăratului, de să ruga de pace. AP. 1646, 44^r. Au fost mai ales dentr-alți postealnici. DOSOFTEI, VS. // C: Mearse postealnicul la călugăriță și zise: „Maică, cheamă-te împăratu <I>“. FL. D (1693).*

Variante: **postelnee** (R. GRECEANU; LET. ȚR, 26^v).

Etimologie: sl. **postělnikŭ**.

Vezi și **postelnicel, postelnicie**.

POSTELNICEL s. m. (Mold., ȚR) Titlu dat unui boiernaș, unui slujbaș de la curte sau unui ostaș aflat sub comanda postelnicului; persoană care purta acest titlu. **A: Au trimes un postelnicel de i-au căutat în toată țara. NECULCE; cf. M. COSTIN. B: Au mersu și el cu oștile lui ... stringîndu-și den toate breaslele: călărași ..., visternicei, spătărei, postelniciei. R. POPESCU.**

Etimologie: **postelnic** + suf. **-el**.

Vezi și **postelnic, postelnicie**.

POSTELNICIE s. f. (Mold.) 1. Funcția sau rangul de postelnic; perioadă de timp în care cineva exercită această funcție. **M. COSTIN.**

2. Instituția aflată sub conducerea postelnicului; clădire în care se află această instituție. *După băutul cafealii, să scoală întii mitropolitul și face plecare către Domn, apoi arhieriei și boierii și ies din spătărie, ori în divan, ori în postelnicie. GHEORGACHI.*

Etimologie: **postelnic** + suf. **-ie**.

Vezi și **postelnic, postelnicel**.

POSTRIG subst. 1. (Mold.) Ceremonia călugăririi. *S-au călugărit și la postrig i-au fost nănaș împăratul. DOSOFTEI, VS. ♦ Mănăstire. Vrrură părinții de la postrig să-i aducă oasele. DOSOFTEI, VS.*

2. (Mold., Olt.) Tagmă călugărească. **A: Călugărul nu i să cade să-ș lasă postrigul lui și să umble încoace și incolo. PRAV., 96^v. B: Călugărul să nu iasă de la postrigul lui fără de o nevoie mare. PRAV. GOV.**

3. (Mold.) Stare socială, rang. *Și-i sărăciră de rămasără cum le-u fostu postrigul, mojici. NECULCE. I-au blagoslovit Dumnădzău să să înmulțască careș pe postrigul lui. CRON. SEC. XVIII, 18^r.*

Etimologie: sl. **postrigŭ**.

Vezi și **postrigaș, postrigi**.

POSTRIGAȘ s. m. (Olt.) Persoană (mai ales călugăr) care ține de un postrig (2). *Nu-ș va învăța cu de-adins postrigașii lui. PRAV. GOV.*

Etimologie: **postrig** + suf. **-aș**.

Vezi și **postrig, postrigi**.

POSTRIGI vb. (Olt.) A se călugări. *Se vor postrigi călugări fără de învățatura părinților lor. PRAV. GOV.*

Etimologie: **postrig** + suf. **-i**.

Vezi și **postrig, postrigaș**.

Cf. **brăți**.

POTCAPOC s. n. (Mold.) Potcap. **A:** *De să va fi îmbrăcat într-alte haine mirenești și-ș va fi ascuns potcapocul ... să cheamă hiclean.* PRAV. // **B:** Cf. ÎNDREPTAREA LEGII.

Etimologie: sl. **podŭkapokŭ.**

Cf. cuculiu.

POTCĂ s. f. (Mold., Ban.) Ceartă, scandal; supărare, necaz. **A:** *Bine mi-ai adus aminte și de potcă și de păgina aceea.* I, 20^r. **C:** *Potkă. Malum. Miseria.* AC, 362.

Etimologie: sl. **potŭka.**

Cf. calabalic, dihonie, hăbruşag, învăluşag, pri-goană, vâlăşag, zarvă, zavistie, zăhăială; bănat (2), băsau (3), poticală (1), siclet, supăr.

POTICALĂ s. f. (Mold.) 1. Supărare, necaz; piedică, obstacol. **A:** *În porț poticală-i vor pune.* DP, 3^r. *Cu amăgeală scăpînd, fără poticală hălăduiaște.* CD 1698, 20^r. *Acela cu adevărat nu poate să cadză în oro poticală.* L SEC. XVII, 78^r. // **B:** Cf. BIBLIA (1688); L ante 1693, 125^v.

2. Înfrîngere (în lupte armate). *Pătru-Vodă, știind poticala dentii ce-au pățit cu căzaci, nu s-au apucat de război.* N. COSTIN; cf. URECHE.

Etimologie: cf. **poticni.**

Vezi și *poticăli, poticălit.*

Cf. bănat (2), băsau (3), potcă, siclet, supăr.

POTICĂLI vb. (Mold.) A corupe; a înșela, a păcăli. *Cu direptul i s-au pus numele Iacov, că m-au poticălit de d<o>a ori cu asta.* DP, 17^v. *Înșelat și poticălit de pizmașul omenescului rod.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: **poticală** + suf. -i.

Vezi și *poticală, poticălit.*

Cf. celui, încelui, opăci.

POTICĂLIT adj. (Mold.) Corupt; înșelat, păcălit. (Substantival) *De încredzămînt poticăliților, să nu să indoiască a veni spre pocăință.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: **poticăli.**

Vezi și *poticală, poticăli.*

POTOC subst. (Ban.) Pîriu. *Potok. Torrens. [vel Porrou, i.e. Torrens].* AC, 362.

Etimologie: scr. **potok.** Cf. magh. **patak.**

POTOLITURĂ s. f. (Ban.) Potolire. *Potolitură. Sopor.* AC, 362.

Etimologie: **potoli** + suf. -tură.

Cf. alintare, ogoială, ogoitură.

POTOR s. m. (Mold.) Nume dat în trecut unei monede care a circulat mai ales în Transilvania. *La moartea lui s-au găsit 160 000 de galbini de aur ... fără potori și copeice.* N. COSTIN.

Etimologie: pol. **półtora.**

POTRICALĂ s. f. (Mold.) Preducea. *I-au pătruns și picioarele cu o potricală de her.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: rus. **protkalo.**

Vezi și *potricăli, potricălit.*

POTRICĂLI vb. (Mold.) A găuri (cu potricala), a perfora, a stră-punge. *Și cu hiare înfocate îl potricăli ră.* DVS, 73^r. *Cu multe rane potricălit, au perit.* CANTEMIR, HR.; cf. DOSOFTEI, PS; CANTEMIR, IST.

Etimologie: **potricală** + suf. -i.

Vezi și *potricală, potricălit.*

POTRICĂLIT adj. (Mold.) Găurit (cu potricala), perforat, străpuns. *Toată coasta munților ... ca buretele potricălită și găunoasă iaste.* CANTEMIR, IST.; cf. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: **potricăli**.

Vezi și *potricală, potricăli*.

POVAȚĂ s. f. (Mold., Olt). Conducător, îndrumător, povățuitor. **A:** *Căzaciî cariî era în Litva, avîndu povață pre un Berila, au intrat de au prădat în Țara Moscului.* N. COSTIN; cf. DOSOFTEI, PS.; PSEUDO-AMIRAS. **B:** *Și nu faci păcate numai ție unuia, ce și fratelui tău ești povață cătră păcat.* CAZANIE 1644; cf. MARDARIE, 229. ◆ (Mold., Trans. SV) Ghid, călăuză. **A:** *Iliaș-Vodă ... avînd povoață pre un turc au mers la Brațlav.* URECHE; cf. M. COSTIN. ◇ Fig. *Și dzua le-au pus nuor povață, Prin pustie de-au mărs fără greață.* DOSOFTEI, PS.; cf. CANTEMIR, HR. **C:** (Fig.) *Legea povață ne-au fost spre H[risto]s.* N. TEST. (1648). ◆ (Mold.) Persoană care conduce un vehicul. *Deaca să inecă cirmaciul, și să stinge lumina și piare povoața, ce nedeajde va mai hi ... celora ce sămt în corabie?* VARLAAM.

Variante: **povoată** (VARLAAM, URECHE).

Etimologie: pol. **powodca**.

Cf. *chivernisitor, chivernitor, hotnog (2), ispravnic (1), nacealnic*.

POVEDI vb. (Mold.) A-și pierde echilibrul; a merge clătînindu-se, gata să cadă. *Pornit, mă povediîu să cazu și Domnul m-au sprijenit.* DPRS, 152^r. *Mă tem că m-oi povedi să cad.* B 1774, 48^v.

Etimologie: ucr. **povedu** (pers. 1 sg. prez. ind. a verbului **povesti**).

POVESTAR s. m. (Ban.) Povestitor. *Povesztar. Concionator.* AC, 362.

Etimologie: **poveste** + suf. **-ar**.

POVESTUI vb. (Criș., Trans. SV) A propovădui, a predica. *Încun-giură I[su]s toată Galileea ... povestuiîd evanghelia.* N. TEST. (1648). *Povăstuiaste-ne sfinte cuvinte.* MISC. SEC. XVII, 97^v; cf. MISC. SEC. XVII, 13^v, 22^r.

Etimologie: **poveste** + suf. **-ui**.

POVIJIE s. f. (Mold.) Bunuri, avere. *S-a sculat cu tot neamul ..., cu muieri, cu copii și cu toată povijie caselor.* CANTEMIR, HR.

Etimologie: cf. ucr. **poživa** „hrană, ciștig“.

Cf. *agonisită (2), blagă, bogătate, bucate, iosag, marhă, prilej, sirmea*.

POVOAȚĂ s. f. v. **povață**.

POVOD s. n. (Mold.) În loc. adj. **În povod** = (despre cai) dus de căpăstru, lăturaș. *Era călare pe un cal și cu alt cal în povod.* DOSOFTEI, VS. *În imbe părțile mergea șiraguri de cămile și caii în povod.* N. COSTIN; cf. NECULCE.

Variante: **pohod** (DOSOFTEI, VS).

Etimologie: rus., scr. **povod**.

Vezi și *povodnic*.

POVODNIC s. m. (Mold., ȚR, Ban., Trans. SV) Cal dus de căpăstru; lăturaș. **A:** *Și era mindru și bogat și umbla cu povodnicii înainte domnești.* NECULCE. *Și povodnicii mergea înainte.* A 1777, 14^r. *Povodnicii i-au legat pe lingă telegari.* H 1779², 102^r; cf. URECHE; N. COSTIN; GHEORGACHI; A 1756, 13^v; H 1779^r, 101^v. **B:** *Alexandru încălecă pre Ducipal și-ș puse stema în cap și-și puse povodnicii înaintea lui.* A 1717, 36^v; cf.

R. POPESCU; A 1734, 21^v; A 1750, 68^r. C: *Povodnik*. AC, 362. *Și într-alți povodnici scosease și un povodnic dăruit de arapi de mult preț*. İVM, 203^r. *Și-ș puse povodnicii înainte*. A SEC. XVIII², 32^r.

Variante: **podvodnic** (N. COSTIN), **pohodnic** (URECHE).

Etimologie: **povod** + suf. -*nic*. Cf. scr. **povodnik**.

Vezi și *poșod*.

POVOIALĂ s. f. (Mold.) Membrană care învește diferite organe interne ale corpului, în special stomacul. *I s-au spart pintecele și povoiata de i să vedea mațele*. DOSOFTEI, VS.

Etimologie necunoscută.

POZNĂ s. f. (Mold.) 1. Faptă, întâmplare, situație care provoacă cuiva un rău, un neajuns, un necaz, o nenorocire. *Ciude și pozne făcea în domnia lui*. URECHE. *Trecind la Hotin ... mare stricăciune și pozne făcē oamenilor pre unde loviē*. NECULCE; cf. M. COSTIN; N. COSTIN.

2. Păcăleală, farsă; festă, ienghi. *Făcusă acea poznă cu luarea hainei*. B 1774, 52^r.

Etimologie necunoscută.

Cf. în aljos (2); marghiolie, tâlpîjic.

POZVOL subst. (Mold.) Permișiune. *Turcul i-au dat pozvol să-ș cerce strîmbătatea*. NECULCE.

Etimologie: **pozvoli**.

Vezi și *pozvolenie, pozvoli, pozvolire*.

Cf. *poslușanie* (3), *pozvolenie, pozvolire*.

POZVOLENIE s. f. (Mold.) Permișiune. *Pozvolenie mi s-au dat pentru aceea cu lucrurile tale: precum în va plăcea, așa mă voi sluji*. CD 1698, 28^r. *Și domnii și-au luat pozvolenie să se întoarcă în țările lor*. PSE-UDO-AMIRAS; cf. M. COSTIN; CANTEMIR, IST.; CD 1770, 33^v.

Etimologie: pol. **pozwolenie**, rus. **pozwolenie**.

Vezi și *pozvol, pozvoli, pozvolire*.

Cf. *poslușanie* (3), *pozvol, pozvolire*.

POZVOLI vb. (Mold.) A permite. *I-au pozvolit și i-au întărit să facă și vase de Marea Neagră*. M. COSTIN; cf. N. COSTIN.

Etimologie: pol. **pozwolić**, ucr. **pozwoliti**, rus. **pozwoliti**.

Vezi și *pozvol, pozvolenie, pozvolire*.

Cf. *pristăni* (4).

POZVOLIRE s. f. (Mold.) Permișiune. *Măria sa craiul ... pozvolire așijderea așa au făgăduit*. M. COSTIN.

Etimologie: **pozvoli**.

Vezi și *pozvol, pozvolenie, pozvoli*.

Cf. *poslușanie* (3), *pozvol, pozvolenie*.

PRAVĂȚ s. m. și n. (Mold.) 1. S. n. Țintă, obiectiv (final), țel, scop. *Au dat ... termin sau pravăț de hotar scris*. DOSOFTEI, VS.

2. S. n. Loc de observație. *Sfătuiescu-te ca un priiatin că de vei ședa ca în pravăț, să tai sama carii să cunosc că-s creștini și să-i muncești*. DOSOFTEI, VS.

3. S. n. Învățătură, normă, lucrare care servește drept îndrumător. *Acestea toate vei afla într-aceaste pravețe și să știi că în pravățul lui papa, ceia ce-s pre deasupra sint papijii, iară cei sup dinșii sint nameastnicii lor*. DOSOFTEI, VS.

4. S. m. Dirijor (de cor). *Iară praveții cîntă niște stihuri ce nu le-am mai scris*. M. COSTIN.

Variante: **praveț** (M. COSTIN).

Etimologie: sl. **pravūci**.

Cf. **proașcă** (3), **țeanchi** (2), **vig**.

PRAVEDNIC adj. și s. m. (Mold.) Om drept, cinstit, bun. *Atunce încinsâr(ă) toț pravednicii carii au fost de la Adam. RAFAIL DE LA DRAGOMIRNA. O, fiiule, a pravednic om ficior ești. DOSOFTEI, VS.*

Etimologie: sl. **pravednikū**.

Cf. **cinsteș** (1).

PRAVEȚ s. m. v. **pravăț**.

PRĂPĂȘTENIE s. f. (Olt., Trans. SE) Prăpastie. **B:** *Pururea mă ascunzu în pustii și măguri, întru vrătoape și întru propășteniile pămîntului. CAZANIE 1642. C:* *Are el întru sine pre alocurea munți înalți și vâi adinci și dealure și prăpăștenie. COSM. 1693—1703, 68^v.*

Variante: **propăștenie** (CAZANIE 1642).

Etimologie: **prăpastie** + suf. **-enie**.

PRĂVĂLIE s. f. (Mold., ȚR, Trans. S) Local în care se expun și se vind diferite mărfuri. **A:** *Fietecarea trunchi de meserniță și prăvălie de carne deschisease. CANTEMIR, IST. Au dat jac pen bisearici, pen case, pen magazii, pen prăvălii, de răpia cine ce putea și fugiia. IM 1754, 74^v.* ◇ *Fig. M-am făcut prăvălie fărădelegilor. AR, 68^v. B:* *De va imprunuita neștine pre altul ... vreo prăvălie sau altă ce va fi dup-aceaia singur cu voia lui fără știrea judecătorului va scoate-l ... acela nu se va certia. ÎNDREPTAREA LEGII. Iaste și țirg cu prăvălii. COSM. 1766, 86^r; cf. IM 1730, 105^r. C:* *Prăvălii, adecă case de vînzare și de cumpărat și de lucruri de trebuințe. VSV 1705, 241^v; cf. S, 89^v.*

Etimologie: sl. **privillie** „privilegiu“.

Cf. **bolță**, **budă**, **đugheană**.

PRĂVITURĂ s. f. (Mold., Ban.) Înfățișare. **A:** *Întru carea [carte] am scris ... și alte multe de treabă pentru ceale ce sint, de a cugetăcioase și smțecioase prăvitură, adecă socoteală lumii ceii nevădzute și ceii vădzute. DOSOFTEI, VS. C:* *Previtură. Aspectus. AC, 363.*

Variante: **previtură** (AC, 363).

Etimologie: **prăvi** + suf. **-tură**.

Cf. **fai**.

PREASTÎPNIC adj. (Mold.) Care incalcă legea în mod sistematic. *Să-i pedepsească foarte cu un canon mare, ca pe niște preastîpnici. ȘT, 252. Această svîntă stariță, fiind de față preastîpnicul Iulian, incepu a cînta în glasul mare cu svîntele feașe. DOSOFTEI, VS. ◇ (Ca nume propriu) Sîtu împărat Iulian Preastîpnicul. VARLAAM.*

Etimologie: sl. **prĕstōpinikū**.

Cf. **bezaconic**.

PRECUPI vb. (Mold., ȚR) A precupeți; a cumpăra și a revinde. **A:** *Vameșii să chema cea ce cumpăra veniturile domnilor și le precupea. VARLAAM; cf. DOSOFTEI, VS; PSEUDUR-COSTIN. B:* *Vind țara fără milă și o precupesce pre camete asupraite. R. POPESCU.*

Etimologie: sl. **prĕkupiti**.

Vezi și **precupie**.

Cf. **tîrgui**.

PRECUPIE s. f. (Mold., ȚR) Precupeție; comerț necinstit, speculă. **A:** *Casa cea de lăcomii și de camatnicii și de precupii, sîtu de fu casă lui Dumnedzău. VARLAAM; cf. NCCD (gl.). ◇ Fig. Au certat Dumnedzău cu stricăciune pre Ghezi, sluga acestuiaș, pentru lăcomie și pentru precupia*

duhului svint. VARLAAM. B: Mulți in bisearică de neguțătorii, de pre cupii vorbesc. C 1688, 419^r. ◇ Fig. De și facem cindva vreun bine, și acela il facem ... cu multă neguțatorie și precupie, pentru că cercetăm cu deadinsul ce plată și ce dobîndă vom să avem. MĂRCĂRITARE 1746, apud TDRG.

Etimologie: **precupi** + suf. -ie.

Vezi și *precupi*.

PRE DANIE s. f. 1. (Mold.) Trădare. *Va sosi și săptămîna chinurilor ... lui Isus Hristos, predania, legăturile svenții sale, răstignirea, îngroparea.* VARLAAM; cf. DOSOFTEI, VS.

2. (Trans. SV) Tradiție. *Pin cuvîntul lui Dumnezău nescris (care tradiția au predania din gură in gură dată se cheamă) aceale datorii și învătături a credinții care svinții apostoli au din inșa gura lui Isus Hristos au auzit.* CAT., 3.

Etimologie: sl. **prědanije**.

Cf. hainie, hainlic.

PREOB RĂZI vb. (Mold.) A mostra (aspru). *Îi nevoiaște deșarta mărîre să să răzdrăjască și să preobrazăscă fără de nice o mîlă pre cei mai proști.* L SEC. XVII, 132^v; cf. L SEC. XVII, 130^v. // B: *Iscodeaste tot să ocărăscă și să preobrazăscă pre altul.* L ante 1693, 205^v; cf. L ante 1693, 209^v, 209^v.

Etimologie: sl. **preobraziti**.

Vezi și *preobrazitură*.

Cf. probozi, țoi, vrevi.

PREOB RĂZITURĂ s. f. (Mold.) Mustrare (aspră). *Iară ea mustrarea și preobrazitura aceea nemica nu socotia.* VARLAAM.

Etimologie: **preob răzi** + suf. -tură.

Vezi *preob răzi*.

Cf. bănat (4), probozeală, răpște (1).

PREȚĂLUI vb. (Mold.) A se țirgui, a se tocmi. *Pre aceea oaste turcească era cap un agă prea bogat și să prețăluia cu mulți bani și odoară să să răscumpere de la căzaci.* N. COSTIN.

Etimologie: **preț** + suf. -ălui.

Vezi și *neprețăluit*.

PREVITURĂ s. f. v. **prăvitură**.

PRIETEN s. m. (Ban.) Rudă de singe. *Consaguineus. Pretien. Attyafi.* LEX. MARS., 196.

Etimologie: bg. **prijaten**.

Vezi și *prieteșug*.

PRIETEȘUG s. n. (Mold.) (Legătură de) rudenie. *Thevanii nu numai că nu suferița împreunare cu mueri streini, ce și rudă pre rudă lua, ca între sine să fie mai tari cununii și legătură de prieteșug mai strinsu.* NCCD, 313.

Etimologie: **prieten** + suf. -șug.

Vezi și *prieten*.

PRIETNIC s. m. 1. (ȚR, Ban.) Prieten. B: *O, priiatnice, știi cite făcuu celora ce se chema călugări și tuturor creștinilor, iară acuma veniui intru mare căintă.* VI 1671, 36^v; cf. NEAGOE. C: *Prietnik. Amicus.* AC, 363.

2. (Trans. SV, Criș.) Semen. *Iubeaște priiatnicul tău ca și pre tine.* N. TEST. (1648). *Și iarăși cheltuiaște argintul tău pântru priiatnicu tău.* FL. D 1682, 72^v. *Mare dragostă să fie in noi și in priia(t)nicii noștri.* MISC. SEC. XVII, 65^v. *Muierea priiatnicului tău cu păcat nu pohti.* PP,

90^v; cf. PP, 63^r, 63^v, 64^r, 64^v, 65^v, 75^r, 85^v, 86^v, 87^r, 90^v, 124^v, 125^v; CAT. B, 21, 22, 23, 27, 28, 29, 30, 48, 49.

Etimologie: sl. **prijetinikŭ**.

Vezi și *prietnicesc*, *prietnicie*.

PRIETNICESC adj. (ȚR) Prietenesc. *Daruri prietnicești*. VI 1671, 39^r, cf. VI 1673, 23^r; VI 1700, 24^r.

‡ Etimologie: **prietnic** + suf. *-esc*.

Vezi și *prietnic*, *prietnicie*.

PRIETNICIE s.f. (ȚR, Ban., Trans. S) Prietenie. **B:** *Făcu Dumnezeu den ceale amară dulci și den cele pizmașă cu prietnicii*. N 1682, 15^v. *Făcu prietnicie cu păgini*. NB, 172; cf. ANON. CANTAC.; N 1727, 150^r. **C:** *O parte de Midia avea pace și prietnicie cu rimleanii*. GA, 55^v. *Prietnicieșă. Amicitia*. AC, 363. *Sparge prietnicia și unirea bună*. PP, 88^r; cf. PP, 31^r.

Etimologie: **prietnic** + suf. *-ie*.

Vezi și *prietnic*, *prietnicesc*.

Cf. *brofeală*.

PRIGOANĂ s.f. (ȚR, Trans. SV) Neînțelegere, ceartă, dispută, coalit. **B:** *Pentru care papă, luteranii și calvinii ... au mari prigoane și întrebări*. C. CANTACUZINO. **C:** *Și acestea zicind el, ieșiră iudovii multă prigoană avind între ei*. N. TEST. (1648).

Etimologie: **prigoni**.

Vezi și *prigoni*.

Cf. *calabalic*, *dihonie*, *hăbrușag*, *invălușag*, *potcă*, *vălășag*, *zarvă*, *zavistie*, *zăhăială*.

PRIGONI vb. (ȚR, Ban., Trans. SV) A se certa. **B:** *Iară ei tăcură că se prigonișe pre cale unul cu alt cine are fi mai mare întru ei*. BIBLIA (1688). **C:** *Ce vă prigoniți că plini nu aveți?* N. TEST. (1648). *Prigonesku-mă. Contendo*. AC, 363.

Etimologie: sl. **progoniti**.

Vezi și *prigoană*.

Cf. *lihăi*.

PRIGORI vb. (ȚR, Ban.) A (se) încălzi. **B:** *Este un lucru anevoie a șădea cineva lingă foc și să nu se prigorească*. NEAGOE. **C:** *Prigoresku-mă*. AC, 363.

Etimologie: bg. **pregori**.

Cf. *incărește*.

PRILEJ s.n. (Mold.) Avere, bogăție. *Atunce Iordachi visternicul Rusăt, într-aceli vremi de vrăjbi, au slăbit tare din prilej pe mânăstiri și pe breslași*. NECULCE. *O samă cari au poștit să-și cisluiască ei banii și să se puie rupta lor cineși pe prilej, le-au dat voie*. M. COSTIN.

Etimologie: bg. **prilež**.

Cf. *agonisită* (2), *blagă*, *bogătate*, *bucate*, *iosag*, *marhă*, *povijie*, *sirmea*.

PRIMURĂ s.f. (Ban.) Panglică, *Primură. Fimbria*. AC, 363.

Etimologie: magh. **prim**.

PRIPEC s.n. (Mold., ȚR, Trans. SE) Arșiță, dogoare. **A:** *Nu vor flămîndzi, nice vor însăta, nice îi va lovi pre înș pripăcul*. DP, 19^r. *Vara fierbinteala și pripăcul fierbindu-l și coctindu-l*. CD 1698, 16^v; cf. VARLAAM; DOSOFTEI, VS; CD 1698, 17^r; CAL. 1762, 128^v; CD 1770, 19^v, 20^r. **B:** *Cum ghiiașa de pripecul soarelui se topeaște, așa dracii de rugăciunea cea caldă se sting*. C 1688, 431^r. *Arapii sint pirliși și negri de pripecu l*

soarelui. ÎR, 47^r; cf. MARDARIE, 115; LEX., 19^r; MĂRGĂRITARE 1746; ÎR, 23^r. C: *August — plecat spre vihor și pripec*. CAL. 1733, 39.

Etimologie: bg. **pripek**. Cf. scr. **pripeka**.

Cf. nădușeală, năduv.

PRIPELNIC adj. (ȚR) Pripit, grăbit. *Cel ostaș nu fie așa pripealnic, pentru că nu-i va lipsi prilej bun de a nu să slăvi*. FN. *Pripealnică călătorie [a] solilor straordinarii*. FN.

Etimologie: **pripă** + suf. **-elnic**.

Vezi și **pript**, **pripitoare**.

PRIPI vb. (Mold.) A surprinde. *Acolo pripi pre un bălaur intrind în peșteră*. DOSOFTEI, VS. *Purcesesă și Vasilie Costache vornicul, ce, pripindu-l moartea acolo, s-au săvârșit*. N. COSTIN.

Etimologie: sl. **prispeti**.

Vezi și **pripelnic**, **pripitoare**.

PRIPIȚOARE s.f. (Mold.) Prevestitoare. *Iacă dară pripitoarele unde cîntă ursitoarele*. CANTEMIR, IST.

Etimologie: **prip** + suf. **-toare**.

Vezi și **pripelnic**, **prip**.

Cf. **providet**.

PRIȘACĂ s.f. (Mold.) Stupină. *Vor nămi case... și alte locuri de odihnă ce vor fi... pe la priseci (stupini MUNT.)* PRAY. *Acoalea... au găsit o prisacă cu stupi*. URĂCHE; cf. M. COSTIN; CANTEMIR, IST.; PSEUDO-AMIRAS; NECULCE.

Etimologie: sl. ***prěsěka**.

Vezi și **prisăcar**, **prisăcări**, **prisăcărit**.

PRIȘACAR s.m. (Mold.) Apicultor. *Iară Ețco prisăcariul... îndată l-au dus la Țara Leșească*. URĂCHE. *Fi s-ar căzut... vulpea prisăcarului bătrîn ciumiliturile să-și areate*. CANTEMIR, IST. *Au agiunsu într-o vale la un prisăcar și acolo au dat telegarii cu carita prisăcarului*. H 1779^v, 102^v.

Etimologie: **prisacă** + suf. **-ar**.

Vezi și **prisacă**, **prisăcări**, **prisăcărit**.

PRIȘĂCĂRI vb. (Mold.) A se îndeletnici cu apicultura. *Au găsit o prisăcă cu stupi și un moșneag bătrîn de prisăcăria stupii*. URĂCHE, L. 64.

Etimologie: **prisăcar** + suf. **-i**.

Vezi și **prisacă**, **prisăcar**, **prisăcărit**.

PRIȘĂCĂRIT s.n. (Mold.) Impozit care se plătea pe prisăci în Moldova. *Cu prisăcăritu și cu desătina au stins stupii oamenilor*. PSEUDO-AMIRAS. *Au rădicat... morăritul și prisăcăritul și circumăritul care le scornisă Mihai-Vodă*. NECULCE.

Etimologie: **prisăcări**.

Vezi **prisacă**, **prisăcar**, **prisăcări**.

PRISECI vb. (ȚR) A bara, a tăia, a închide (o cale de acces). *S-au sfătuit pentru trecirea oștilor în Ardeal pre unde ar fi, căci căile era prise, cite și astupate*. R. GRECEANU.

Etimologie: sl. **prěsěkatŭ**.

Cf. **zătici**.

PRIȘNE adj., adv. și s.f. 1. Adv. (Mold., Trans. SV). În întregime-cu totul, complet. A: *Macar di-are face neștine bani cit de buni, galbeni prisne (lămurii MUNT.) de aur curat, sau taleri, sau alt feal de bani,*

să fie prisne (lămurii MUNT.) de argint curat... sau prisne de arame (de aramă lămurită MUNT.) PRAV. *Dzie călugării să fie fost făcut și sfeșnicele... și policandru și hora tot prisne de argint.* NECULCE. C: *Luo sulia lui cea minunată ce au fost prisne de mischiu.* IT 1767, 11^r. ♦ (Mold.) Exact, întocmai, chiar. *Și-ntrebînd ceasul cînd au rîpăosat, aflară prisne atunce la al noăle ceas.* DOSOFTEI, VS. *Viețuia prisne ca un inger.* DOSOFTEI, VS.

2. Adj. (Mold.) Curat, pur, neamestecat, veritabil. A: *Într-acealea părți de lume dereg vinul cu apă că nu-l pot bea prisne de mare tărie.* DOSOFTEI, VS; cf. NCCD (gl.). ♦ Autentic, adevărat, veritabil. *Ne-au îndrăgii ca nește cuconi ai săi prisne.* DOSOFTEI, VS. *S-au vădit și soșijnja sa ca un prisne a lui D[u]mn[e]jdău prietîn.* DOSOFTEI, VS.

3. S.f. (Mold.) Candelă. *Prisne cu trei ipostaze.* DOSOFTEI, MOL.

Etimologie: sl. **prisnŭ**. Cf. rus. **prisnyj**.

Cf. adevăr (2), fireș (2).

PRISTANIȘTE s.f. (Mold., TR) Port; loc de refugiu (la țărmul unei ape). A: *Să alină marea... Atunce curibiarii să voroviră și stitură în pristaniștea Mirlichiei.* VARLAAM. ♦ Fig. *Iaste... încare și răstpire curabiei ceii sufletești ce stă în pristaniște.* L SEC. XVII, 130^v. B: *Ies cu corabia afară din pristaniște.* ÎNDREPTAREA LEGII. *Așjidirea făcu o pristaniște în Ascalon, la mare, să fie curăbiarii.* GI, 19^v; cf. ANON. CANTAC.; *COMOARA LUI DAMASCHIN STUDITUL.* ♦ Fig. *Tu ești nădeajdea creștinilor celor cu nevoie, învioraților pristaniște, bolnavilor dohtorie.* C 1688, 423^v; cf. ÎNDREPTAREA LEGII; L ante 1693, 206^r.

Etimologie: sl. **pristanište**.

Cf. liman, șchelă (1).

PRISTĂNI vb. 1. (Trans. SE) A se împotrivi. *Cu nebunul să nu pristănești, că mai rău iaste.* FL. D 1693, 38^v.

2. (Mold., TR) A face pe voia cuiva, a susține pe cineva. A: *Mihul hatmanul și Troțușanul logofătul, dimpreună cu alții carii era, de le pristăniia lor... au rădicatu domnu pre Alexandru-Vodă.* URECHE. [Domnul] *nu putea de tot slobod să hie în gîndul său de boieri, carii, socotînd cea de apoi, să nu vie vreo perire țării, nu-i pristăniia boierii.* M. COSTIN. B: *Să nu pristănești cu cel strîmbu, ca să fii mărturie strîmbă.* BIBLIA (1688). *Știînd că nu-i vor pristăni boierii, i-au tăiat.* ANON. CANTAC.

3. (Mold.) A se învoi, a accepta; a adera. *Împăratul Paleolog, de nevoia turcilor ce-i venise la grumazi... pristăniise la toate capetele legii pre voia papei.* URECHE. *Prinseră de viu pe căpitanul de lipcâni, de lege turc, și pristăniisă a ținea cu creștinii.* N. COSTIN.

4. (TR) A îngădui, a tolera, a permite. *Să nu pristănești lor și d[u]mn[e]zâilor făgăduință.* BIBLIA (1688).

5. (TR) A rămîne, a se statornici. *Să nu pristănească în pămîntul tău pentru ca să nu te facă să păcătuiești.* BIBLIA (1688).

Etimologie: sl. **pristaniti**.

Cf. pozvoli; stăvi.

PRIVISTULUI vb. (Trans. SE) A saluta. *Iară monarhul era întru tăcere și spre toți cei ce venia cătră el privia, ca cînd îi privistulua.* ÎMP, 64^v.

Etimologie: rus. **privjatstvovati**.

Cf. priviti, selam (a face sau a da ~).

PRIVITA vb. v. **priviti**.

PRIVITĂ s.f. (ȚR) Nuia flexibilă (în care se leagă o sarcină de lemne, de fin). *L-au pus într-un car cu 2 boi, numai cu antiriul și cu nădragii, și au pus niște priviți la car.* R. POPESCU.

Etimologie: cf. bg. **previja**, scr. **previti**.

PRIVITI vb. (Mold.) A saluta. *Sofi]ntul . . . le ieși în timpinare deschizându-le ușa și privitindu-i ca nește cunoscuți.* DOSOFTEI, VS. *Vornicul Lupul . . . i-au ieșit înainte și l-au privitat cu căzută închinăciune.* N. COSTIN.

Variante: **privita** (N. COSTIN).

Etimologie: pol. **przywitać**.

Cf. **privistului**, **selam** (a face sau a da ~).

PROAȘCĂ s.f. 1. (Mold., ȚR) Țintă (în care se ocheste), punct de ochit (cu o armă). **A:** *Turcii ca într-o proască săgita într-inșii, de-i umplea de săgeți.* URECHE. *Îl pusese în proască să-l omoare.* M. COSTIN; cf. DOSOFTEI, VS. **B:** *Voiu întrei săgețile . . . slobozindu-le la proască.* BIBLIA (1688). *Să puie o proască în vârful unei prăjini tnalte și să zică să săgețe oștile într-acea proască.* NEAGOE.

2. (Mold., ȚR) Distanță (variabilă) pină la care poate ajunge o săgeată, un proiectil; aruncătură. **A:** *Ieși din cetate ca la trei proășce.* DVS, 6^r. *Să depărtă de la dinsul ca o proască de arc.* CRON. SEC. XVIII, 22^v. **B:** *Au șezut în preajma lui departe ca o proască de arc.* BIBLIA (1688).

3. (Mold.) Țel, scop. *Că un scopos (sau o proască) la care domnul tiran își pune socotiala (de cite) ori de li să cade, ori de nu li să cade, numai ce să să îmbogățească.* NCCD, 405.

Etimologie: [im] **proșca**.

Cf. **impistreală**, **pistreală** (1); **pravăț** (1), **țeanchi** (2), **vig**.

PROBOZEALĂ s.f. (Mold.) Muștrare, dojană, reproș. *Neputînd răbda păgînel îndrăznirea și probrăzala soîn[u]lui Theofil.* DOSOFTEI, VS. *Cu mare minie și probozală a o tistui începutu.* CANTEMIR, IST. *Caută și mai pe larg în capetele ce urmează, și a leșilor acestora cuvinte și probozale.* CANTEMIR, HR.

Variante: **probrăzală** (DOSOFTEI, VS).

Etimologie: **probozi** + suf. **-eală**.

Vezi și **probozi**.

Cf. **bănat** (4), **preobrăzitură**, **răpște**.

PROBOZI vb. (Mold., Trans. SE) A muștra (aspru). **A:** *Și după ce îl probozi cu certarea, îl închisă într-o temniță.* VP, 68^v. *Nu înceta a mă probozi cu fel de fel de sudălmii, săracul de mine.* H 1778, 10^r. *Au început a mă probozi.* H 1779¹, 154^r; cf. DOSOFTEI, VS; CANTEMIR, HR.; NCCD (gl.); NECULCE; H 1779¹, 157^r. **C:** cf. **TI** (gl.).

Variante: **probrăzi** (DOSOFTEI, VS).

Etimologie: sl. **preobraziti**.

Vezi și **probozeală**.

Cf. **preobrăzi**, **toi**, **vrevi**.

PROBRĂZALĂ s.f. v. **probozeală**.

PROBRĂZI vb. v. **probozi**.

PROCATOR s.m. (Ban., Trans. S) Avocat. **C:** *Prokator. Causidicus.* AC, 363. *Carii fac încă giudecate strimbe? Proicatorii și notariușii.* PP,

86^f. *Proicator, adecă așezători de vorbă*. CAL. 1733, 20. // **A**: *Protacăn, adecă așezător de vorbă*. CAL. 1762, 122^f.

Variante: **protacăn** (CAL. 1762, 122^f).

Etimologie: magh. **prókátor**.

Vezi și *proicatorie*.

Cf. *arca, urător*.

PROCIATORIE s.f. (Ban.) Avocatură. *Prokatoriē*. AC, 363.

Etimologie: **proicator** + suf. *-ie*.

Vezi și *proicator*.

PROHITĂ s.f. (Mold.) Batjocură. *Sint a mulți de prohită*. DOSOFTEI, PS 230. ◇ Loc. vb. **A lua în prohită** = a batjocori. *Pizmașii mă iau în prohită*. DOSOFTEI, PS 141.

Etimologie necunoscută. Cf. pol. **pochyba**.

Vezi și *prohiti*.

Cf. *băsău* (3), *maskara* (2), *miniecie*; *mădări* (1), *prohiti*.

PROHITI vb. (Mold.) A batjocori. *Să nu las nebunul să mă ia-n ocară, Să-l prohitească tutinderea-n țară*. DOSOFTEI, PS.

Etimologie: **prohită**.

Vezi și *prohită*.

Cf. *mădări* (1), *prohită* (a lua în ~).

PROIDI vb. (Ban., Trans. SV) A străbate, a ieși. *Proidit*. AC, 363. *Întru ea proidesc toate fierile lunciei*. PS. SEC. XVIII, 55^f.

Etimologie: sl. **proiti(-ide)**.

Cf. *lovi* (2).

PROPĂȘTENIE s.f. v. **prăpăștenie**.

PROPTĂ s.f. (Ban., Criș.) Proptea. *Proptē. Fulcrum*. AC, 363. ◇ Fig. *Fii proptă de aleanul pagubeei*. MISC. SEC. XVII, 60^v.

Etimologie: **propti**.

PROSOP s.n. (Mold.) Ștergar. *Este obiceiul a se da la visterie mitropolitului... un prosop de cele bune cu care șterge picioarele ucenicilor*. GHEORGACHI.

Etimologie: ngr. **prósopon** „pentru față“, **prosopís** „ștergar“.

Cf. *peșchir*.

PROSTAC adj. (Mold.) 1. Simplu. (Substantival) *Din cei prostaci de multe ori mari au deprins a face minuni*. DVS, 12^v. *Acesta, născut din țărani și prostaci și prostac fiind, să pusă a sluji la mânăstire*. DVS, 15^v.

2. De calitate inferioară. *Purta haine mijlocii și prostace*. DOSOFTEI, VS.

3. Neinstruit, neștiutor. (Substantival) *Iaste în locul prostacului ce nu-nteleage limba cărții*. DPSR, II^v. *Dară ce sint eu un prostac sau de unde aș hi eu învâțat*. DOSOFTEI, VS. *Sau singur din capul său au scornit-o, sau de ea vreun prostac însă zavistuiitoriu... au aflat-o*. CANTEMIR, HR.

Etimologie: pol., scr. **prostak**.

Cf. *suruman* (1).

PROSTAN adj. (Mold.) Prostănac. *Fiind la hire foarte prostan, l-au fost scos din împărăție*. M. COSTIN.

Etimologie: **prost** + suf. *-an*.

Vezi și *prostatic*.

Cf. *motroc, prostatic* (2).

PROSTATEC adj. v. **prostatic**.

PROSTATIC adj. **1.** (Mold., ȚR) Simplu, sincer, curat, firesc. **A:** *Ingenunchiară amindoi și să sărutară cu prostatecă sărutare.* DOSOFTEI, VS. *Sufletele sint blagoslovite toate cele prostatece.* DP, 34^v; cf. DOSOFTEI, PS. **B:** *Întru cinstea lui am a zice înaintea dragostei voastre puține cuvinte... nu cu vorbe ritoricești și alcătuite, ci cuvinte smerite și prostatece.* ANTIM.

2. (Mold.) Prost, nepriceput. *Prostatec ținea Vasilie-Vodă pre Matei-Vodă.* M. COSTIN. *Un blanariu, în meșterșug isteț, pre altul... prostatec au amăgit.* CANTEMIR, IST.

3. (Mold.) (Adverbial) Prostește. *Era domn cu-nțelepciune, și la mnia lui grăie tot cu cinste și cu îngăduială, nu cu răstituri, prostatic.* NECULCE.

Variante: **prostatec** (M. COSTIN; DOSOFTEI, VS; DP, 34^v; CANTEMIR, IST.).

Etimologie: **prost** + suf. *-atic*.

Vezi și *prostan*.

Cf. *mötroc, prostan*.

PROSTIRE s.f. (Mold.) Cearșaf. *Căpeteniile înfășară în prostirile acele ce priimără, de sprejimiră singele svinții sale.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: ucr. **postilii**.

Cf. *lepedeu*.

PROTACĂN s.m. v. **proicator**.

PROVIDEȚ s.m. (Mold., ȚR) Prezicător. **A:** *Oarecarele de provideți, carele putea să vadă, socoti și pricepu ș-acesta meșterșug a diiacolului.* L SEC. XVII, 134^r; cf. DOSOFTEI, VS; L SEC. XVII, 83^v, 132^r; CANTEMIR, IST. **B:** *Au nemerit la un părinte călugăr pre carele îl chiama foasaf, dascal și provideț.* N 1682, 6^r. *Și-l lauda de-acii ca pre un provideț.* L ante 1693, 208^r; cf. N 1682, 6^v; L ante 1693, 133^r, 211^v; N 1727, 136^v, 137^r.

Etimologie: sl. **provideci**.

Cf. *pripitoare*.

PRUGLĂ s.f. (Ban.) Un fel de lanț, cursă. *Pruglă. Laquei genus.* AC, 363.

Etimologie: scr. **pruglo**.

Cf. *capcană, clucșă, măiestrie, siltă, zăbroană.*

PUHACE s.f. (Mold.) Bufniță. *Palaturile lui, ... sălaşe boagheilor și puhacelor, le-au premenit.* CD 1698, 11^r. *Ochii... decit a puhacii mai mari.* CANTEMIR, IST.; cf. CD 1770, 12^v.

Etimologie: ucr. **pugač**.

Cf. *boagheț, bogză, bufniță, buhă, buhnace.*

PUHĂ s.f. (Mold.) Bici lung, girbaci, harapnic. *Și puné de-i bătē cu puha.* NECULCE. *L-au golit pînă la briu și cu pei de bou ce era făcute ca puhile au început a-l bate cîteva ceasuri.* H 1771, 97^v.

Etimologie: pol. **puha**, ucr. **puga**.

Cf. *zbici*¹.

PUSTH vb. **1.** (Mold., ȚR) A prăpădi, a distruge. **A:** *Pre noi nedosioinicii ne va piarde și in muncă și întunerec... ne va pustii.* VARLAAM. **B:** *Den dachi nici unul n-au mai rămas, cit pustiindu-se de tot și nemai-rămîind nimeni... au așezat romani.* C. CANTACUZINO.

2. (Mold.) A părăsi. *Pustiau casele și fugeau în lume.* N. COSTIN. *Fugii-au mulți boieri și mazili de groaza lui pentr-alte țări, de s-au pustii casele.* NECULCE.

Etimologie: **pustiu** + suf. *-i*.

PUȘUȘAG s.n. (Criș.) Nimicire. *Învățătură de pre pustuşagul Ierosolimului în ce chip au bătut Dumnăzău pre Ierosalim.* C 1692, 509^v.

Etimologie: **pustiu** + suf. *-şag*. Cf. magh. **pusztaság**.

Cf. **stropșitură** (2).

PUȘCĂRIE s.f. (Mold.) Artilerie. *Tot ce au fost ale oștii . . . cu alte ce au fost de a pușcării . . . s-au trimis la ghegeneral.* N. COSTIN. *Artilerie, adecă pușcării.* N. COSTIN.

Etimologie: **pușcar** + suf. *-ie*.

RAFT s.n. (Mold., ȚR) Harnașament de lux. **A:** *Nu era ei acolo grija de pluguri, de boi, nice de cai cu rafturi scumpe.* VARLAAM. *Era împodobit cu hașele și cu rafturi de argint.* ILIODOR; cf. M. COSTIN; DOSOFTEI, VS; CANTEMIR, IST.; N. COSTIN. **B:** *Vezi cite un om, fiind călare pre cal bun, împodobit cu rafturi.* MĂRG. 1691, 19^r. *Caii și catirile poartă rafturi poleite.* MĂRG. 1746, 24^v; cf. VARLAAM-IOASAF; MĂRG. 1691, 23^v; PAN., 40^v; NEAGOE; MĂRG. 1746, 19^r.

Variante: **raht** (ILIODOR).

Etimologie: tc. **raht**.

Cf. t a c î m (1).

RAHT s.n. v. **raft**.

RARĂU s.m. (Mold.) Numele unei păsări răpitoare. *Iuți aripile vulturilor, brehnicilor, rarăilor, șoimilor... cu mare vijituri aerul despica.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: magh. **ráró**.

RATOT s.n. (Ban.) Omletă. *Ratot. Frixum.* AC, 364.

Etimologie: magh. **rá(n)totta**.

RĂCODEALĂ s.f. v. **răcodelie**.

RĂCODELIE s.f. (Mold., ȚR) Muncă manuală; lucru de mină. **A:** *Să-și vîndă răcodealia lui.* PAT. 1685, 24^v. *Prin vreama a șese dzile lucrînd și isprăvind toate răcodealiile tale, iară a șaptea dzi te odihneaste.* CD 1698, 36^r. *Și celelalte rucodealii femeiești iarăși ea le-a aflat.* LET. 1766—1767, 25^r; cf. DOSOFTEI, VS; PAT. 1742, 227^r. **B:** *De multe ori îndireptează sufletul spre bine nu numai pomenirea priiatenilor, ce și vedearea veșmintelor... sau altă rucodealie ce au lucrat el.* ALB., 51^r; cf. NB, 421.

Variante: **răcodeală** (DOSOFTEI, VS), **rucodealie** (PAT. 1685, 24^v), **rucodealie** (ALB., 51^r; LET. 1766—1767, 25^r).

Etimologie: sl. **roċkodělie**.

RĂCOȘI vb. v. **rocoși**.

RĂFET s.n. v. **rufet**.

RĂHNI vb. v. **rîvni**.

RĂIMENTAR s.m. v. **reimentar**.

RĂMAS s.n. (ȚR, Ban., Trans. SE) Rămășag, pariu. **B:** *Dă-mi ajutor ca să biruiesc și să stric rămasul.* E 1777, 90^v; cf. E 1777, 91^r, 91^v. **C:** *Rămas.* AC, 364. *Mulți aleargă la maidan, iară cel ce întrece cîștigă rămasul.* EG, 112.

Etimologie: **rămine**.

Vezi și **rămăși**, **rămășire**.

Cf. **ră mășire**, **verșun**.

RĂMĂȘI vb. (ȚR, Ban., Trans. S) A pune rămășag, a paria. **B:** *Te-ai rămășit cum că vei bea marea toată. E ante 1704, 12^r. Te-ai rămășit cu filosofii precum să bei marea toată. E 1777, 90^v; cf. E ante 1704, 12^v. C: Eu m-am rămășit să beau marea. E 1703, 136^f. Rēmëshesku-mē. Sti-pulor. AC. 364.*

Etimologie: rămășag.

Vezi și rămas, rămășire.

RĂMĂȘIRE s.f. (Trans. SV) Rămășag. *Și rămășire fiind, mearșă omul către dascalul Lina slujind și plecindu-să ei pină ce o înșelă. ERES, 199^v.*

Etimologie: rămăși.

Vezi și rămas, rămăși.

Cf. r a m a s, v e r ș u n.

RĂMĂȘITĂ s.f. 1. (Mold.) Moștenire. **A:** *Nice la ocine să nu incapă, nice la rămășitele părinților săi. ȘT, 253; cf. PRAV.; URECHE. // B: ÎNDREPTAREA LEGII.*

2. (Mold., Trans. SV) Urmaș, descendent. **A:** *Iară rămășitele pentru răutățile lor oa să le dea Domnul Dumnedzău. ȘT, 282; cf. DÓSOFTEI, PS: N. COSTIN. C: Fiicul al doilea, Vilcul, s-au petrecut fără de rămășită pentru că nu s-au însurat. GH. BRANCOVICI.*

Etimologie: rămas + suf. -iță.

Cf. moșnenie, ocinire, uric (1); mărădic.

RĂMENTAR s.m. v. reimentar.

RĂNICH(U) s.m. v. rinichi.

RĂNTUNA vb. (Mold., Criș., Trans. SV) A răsturna. **A:** *Cine va răntuna noaă piatra de pre ușa gropiei? VARLAAM. Omul . . . răntuna piatră de la peșteră. DÓSOFTEI, VS. Să-i răntune și să ia de pre inima lui piatra orbirei. L SEC. XVII, 7^r. C: Mă răntuniu să pier. MOL. 1695, 52^v. Piatra era mare și cu greu a o răntuna. C 1729, 57^r. // B: Vine Hristos ca să-i răntune și să ia duple inima lui piatra orbirii. L ante 1693, 25^v. ♦ (Mold.) A se rostogoli. O piatră din deal la vale . . . să răntună și nu să poate opri. VARLAAM; cf. NECULCE.*

Variante: răntune (MOL. 1695, 52^v).

Etimologie: cf. înturna.

Cf. izvreti.

RĂNUNCHI s.m. v. rărunchi.

RĂPȘTA s.f. v. răpște.

RĂPȘTE s.f. (Mold., Trans. N) Muștrare, dojană. **A:** *Pentru răpșta și pentru cleveța ce grăi improtiva frăține-său . . . audzi Dumnedzău și să mănă. VARLAAM. Înmulțindu-să creștinii, fu răpște de alte limbi cătră jidovi. AP. 1646, 16^v; cf. DÓSOFTEI, VS. C: Să nu grăim cuvinte de răpște spre Dumnedzău. POGREB., 100^v.*

Variante: răpștă (VARLAAM).

Etimologie: răpști.

Cf. bănat (4), preobrăzitură, probozeală.

RĂRUNCHI s.m. 1. (Mold., Ban., Trans. SV). Rinichi. **A:** *Doftorii au mai aflat și la rărunchi lui de cătră stînga alte doă pietre. N. COSTIN. Boale la rărunchi. CAL. 1762, 131^r. C: Cu rărunchiul său acoperi-ș fața. PS. 1651, 23^v. Renunkyu. Ren. AC, 365; cf. PL, 146^f. ♦ Fig. Persoană din același neam cu cineva. **A:** *Mă certară din dzi până-n noapte Rărunchiu miei. DÓSOFTEI, PS.**

2. (Mold., TR, Trans. SV) Adinecul trupului omenesc. **A:** *Tu m-ai făcut, Doamne, tu ai zidit rărunchii miei și toată putearea trupului meu.* AR, 44^v; cf. AR, 11^v. **B:** *Pre cruce văzindu-te pre tine... spinzurind, sfărîmîndu-se ca o maică la rărunchi, au zis.* MINEIUL (1776). **C:** *Eu sint cela ce ispitescu rărunchii și inimile.* N. TEST. (1648); PSALT. (1651). *Rărunchi(i) miei încă mă învață.* VCC, 34.

Variante: **rărunchi** (VCC, 34; AC, 365).

Etimologie: lat. **renunculus**.

Cf. rinichi.

RĂSĂJDUI vb. (Mold.) A chibzui, a cumpăni, a aprecia. *Canonul acestora păcate... în voia duhovnicului să fie, după cum va răsăjdui el.* ST, 293.

Etimologie: sl. **rasoždati, rasūzdati**.

Vezi și răsăjduitor.

Cf. chiti (2), răschiti, sămălui (2).

RĂSĂJDUIȚOR adj. (Olt.) Care chibzuiește, care cumpănește (înainte de a decide). *Se cade duhovnicului foarte să fie înțelegător și răsăjduitor.* PRAV. GOV.

Etimologie: **răsăjdui** + suf. -tor.

Vezi și răsăjdui.

Cf. chitit¹ (2), hitru (1), ocoș, sămăluitor.

RĂSCHITI vb. (Mold.) A socoti, a gândi, a judeca. *Socotind și răschiind... gîndul într-alt chip inceptu a i să pleca.* CI, 176.

Etimologie: pref. răs- + **chiti**.

Vezi și chiteală, chiti, chitare, chitit¹, chitit², chititură, nechitit.

Cf. chiti (2), răsăjdui, sămălui (2).

RĂSURĂ¹ s.f. (Olt.) Răsătură, pilitură. *Răsurile de dinți dă fildeș.* MD², 3^v.

Etimologie: **rade** + suf. -ură.

RĂSURĂ² s.f. (Mold.) Impozit. *Și le-au ales răsura să ie giunărate mai mult decît soțiile lor.* NECULCE; cf. PSEUDO-AMIRAS (gl.).

Etimologie necunoscută. Cf. **răsură**¹.

Cf. adău, ajutorința, ruptă, ruptoare, satara.

RĂTĂCITURĂ s.f. (Ban., Trans. SV) Rătăcire. *Curăți orașul de multe necurății și rătăciturile.* N. TEST. (1648). *Și turma oilor tale ceale sufletești nu o ai lăsat în rătăcitură.* SA, 38^v. *Retăcitură. Aberratio. Error.* AC, 365.

Etimologie: **rătăci** + suf. -tură.

Cf. dibuire.

RĂTEZ s.n. 1. (Mold., Trans. SV) Închizătoare, incuetoare. **A:** *Încuiați porțile... cu râteaze și cu lăcăți.* VARLAAM. *Laudă pre Dum-năzăul tău, Sionule, c-au întărit râteadzele porților tale.* DPSR, 186^r. *Vom strica râtezile și-l vom ucide acolo în odaie.* N. COSTIN; cf. DVS, 7^r. **C:** *Toate incuitorile și râteadzăle s-au sfărîmat.* C 1729, 47^r. <> Fig. *Pogoriu la rădăcinele munților și mă incuie pămîntul cu râteazele lui în veac.* PSALT. (1651).

2. (Mold.) Lanț. *Puseră râteadzele greale pregiur grumadzii sv[i]nții sale.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: ucr. **retjazi**, magh. **retesz**.

RĂULA vb. v. rula.

REFET s.n. v. rufet.

REGEA s. f. (Mold.) Rugămintе, cerere. *Am venit la împărăție ta că am o răge, de mi s-a trece. Împăratul zisă: „Spune-m ce răge ai”.* H 1779², 101^v. *Este frînc, ori frîncoaică, de merge la o sultană și face regea pentru un patriarh.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

Etimologie: tc. *reca, rica*,

REGHIMENTARIU s. m. v. *reimentar*.

REIMENTAR s. m. (Mold.) Comandant de regiment. **A:** *Iară aice pre leși fiindu lăsat reimentar Grujinschii ...* NCL II, 298; cf. NECULCE. **B:** *Cap oștilor era Dimidenschî, reghimentariul de la Snetin.* R. POPESCU.

Variante: **răimentar** (NECULCE), **rămentar** (NECULCE), **regimentariu** (R. POPESCU), **rementariu** (NECULCE).

Etimologie: pol. *regimentarz*.

Cf. *oberst, polcovnic* (1).

REMENTARIU s. n. v. *reimentar*.

RINICHI s. m. (ȚR, Trans. SE) Rărunchi. **B:** *Jatro, Rănichi.* LEX. 1683, 84^r. *Și vei lua de la berbeace ... rănichii amindoi.* BIBLIA (1688); cf. MARDARIE, 112, 190, 297. **C:** *Boale primăvara: paraliș, adecă ameție, umflătură, gălbenare, oștică, boale la rinichi, la coaste.* CAL. 1733, 49.

Variante: **rănichi(u)** (MARDARIE, 112, 190, 297; BIBLIA 1688).

Etimologie: lat. *reniculus*.

Cf. *rărunchi*.

RÎBNIC s. n. (ȚR) Iaz, heleșteu. *Kuplûselû. Ribnic au heleșteu.* LEX. 1683, 27^v.

Etimologie: bg. *ribnik*.

Cf. *tău*.

RÎMNI vb. v. *rîvni*.

RÎNDĂLUI vb. (Criș.) A rîndui. *Atît au fost tocmît și rîndăluit custul și viața acestuia.* MOL. 1695, 48^v.

Etimologie: magh. *rendelni*.

Cf. *chivernisi* (2).

RÎPCĂ s. f. (Mold.) Ramură (uscată) a viței de vie. [Cără] *mare grămadă de cărbuni ... și snopi de ripce.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie necunoscută.

RÎT s. n. (Trans. SV) Șes cu iarbă. *Ară pămîntul altuia și cosesc ritul altuia.* PP, 85^{r-v}.

Etimologie: magh. *rét, rit*, scr. *rit*.

RÎVNI vb. (Mold., ȚR) 1. A invidia. **A:** *Toți munții aceștia vor răhni Sionul.* DOSOFTEI, PS. *Aflînd acolo o peșteră, lăcuî călugărește, căruia mulți răhnînd năzuiră la acea peșteră.* DOSOFTEI, VS. **B:** *Patriarșii rîvînd pre Iosif il vîndură la Eghiptet.* NT 1703, 99^v; cf. NEAGOE; MINEIUL (1776). ♦ A dușmăni. **A:** *Ūnul altuia rîvnește, unul altuia prepune.* VARLAAM. **B:** *Ei m-au răvînit pre mine nu ca pre D[u]mn[e]zău ... și eu voi răvni pre ei.* BIBLIA (1688).

2. A se supăra, a se mîhni, a se amări. **A:** *Iuda ..., deaca vădzu pre Maria că varsă mirul ..., rîvni întru sine și dzise: „Pentru ce nu vîndut acesta mir?”* VARLAAM. *Să răvni la s[u]fl[e]șt de jealea lor.* DOSOFTEI, VS. **B:** *Vădzu D[oj]mnul și răvni și să scribi pentru urgîia fiilor lor.* R. GRECEANU.

Variante: **răhni** (DOSOFTEI, PS; DOSOFTEI, VS).

Etimologie: sl. *rîvînovati*.

Vezi și *rîvnire*.

Cf. *alenui*, *bănuie*² (2), *zavistui*.

RÎVNIRE s.f. (TR) Dușmănie, ură. *Și văzînd jidovii gloatele să implură de rîvnire*. NT 1703, 107^f.

Etimologie: *rîvni*.

Vezi și *rîvni*.

Cf. *alean* (2), *alenie*, *alensig* (2), *băsău* (2), *măraz*, *zavistie*.

ROBCĂ s.f. (Ban.) Sclavă, roabă, captivă. *Robkě. Captiva*. AC, 365.

Etimologie: bg. *robka*.

Cf. șerb. *șearbă*.

ROCMISTRU s.m. v. *rotmistru*.

ROCOȘ s.n. (Mold.) Răzvrătire, răscoală. *Potolindu-să rocoșul*. DOSOFTEI, apud. TDRG.

Etimologie: pol. *rokosz*. Cf. *rocoși*.

Vezi și *rocoșan*, *rocoșeală*, *rocoșelnic*, *rocoși*, *rocoșire*, *rocoșit*, *rocoșitor*, *rocoșitură*.

Cf. *hăbruşag*, *rocoșeală*, *rocoșire*, *rocoșit*, *rocoșitură*, *zurba* (2), *zurbalic*.

ROCOȘAN s.m. (Mold.) Rebel, răzvrătit, răsculat. *Ostenind craiul după așezarea și potolitul acelor rocoșeni, să bolnăvește în oraș*. N. COSTIN. *Să făcusă rocoșeni asupra împărății*. CANTEMIR, HR.

Etimologie: pol. *rokoszanie*.

Vezi și *rocoș*, *rocoșeală*, *rocoșelnic*, *rocoși*, *rocoșire*, *rocoșit*, *rocoșitor*, *rocoșitură*.

Cf. *hăbruşag*, *rocoșelnic*, *rocoșitor*, *zurba* (1), *zurbagiu*.

ROCOȘEALĂ s.f. (Mold.) Răzvrătire, răscoală. *După aședzarea și potolitul rocoșelii în Ardeal*. M. COSTIN.

Etimologie: *rocoși* + suf. *-eală*.

Vezi și *rocoș*, *rocoșan*, *rocoșelnic*, *rocoși*, *rocoșire*, *rocoșit*, *rocoșitor*, *rocoșitură*.

Cf. *hăbruşag*, *rocoș*, *rocoșire*, *rocoșit*, *rocoșitură*, *zurba* (2), *zurbalic*.

ROCOȘELNIC s.m. (Mold.) Rebel, răzvrătit, răsculat. *Că așea s-au tocmit, de domnul rău face rocoșelnic pe slugă, iară sluga rea face pre stăpin tiran*. NCCD, 292; cf. N. COSTIN.

Etimologie: *rocoși* + suf. *-elnic*.

Vezi și *rocoș*, *rocoșan*, *rocoșeală*, *rocoși*, *rocoșire*, *rocoșit*, *rocoșitor*, *rocoșitură*.

Cf. *rocoșan*, *rocoșitor*, *zurba* (1), *zurbagiu*.

ROCOȘI vb. (Mold.) A se răzvrăti, a se răscula. *De multe ori i-au și biruit ... de multe ori i-au asudat, rocoșindu-să și nu fără moarte*. URECHE. *Aceale capete ce s-au fost rocoșit asupra lui, nevrînd să i să inchine, Duca-Vodă le-au dat război la Chișinău*. PSEUDO-COSTIN, 12^v. *Iară cu cit s-au lepădat omul de Dumnedzău, cu atîta și zidirile s-au rocoșit asupra omului*. NCCD, 307; cf. M. COSTIN; N. COSTIN; NCL I 33, 45; CANTEMIR, HR.; PSEUDO-AMIRAS; PSEUDO-MUSTE.

Variante: *răcoși* (CANTEMIR, HR.).

Etimologie: pol. *rokoszyc sie*.

Vezi și *rocoș*, *rocoșan*, *rocoșeală*, *rocoșelnic*, *rocoșire*, *rocoșit*, *rocoșitor*, *rocoșitură*.

ROCOȘIRE s. f. (Mold.) Răzvrătire, răscoală. *După multă muștrare pentru rocoșirea lui asupra împărăției Râmului, l-au omorât.* NCL I, 45; cf. NCL I, 33.

Etimologie: **rocoși**.

Vezi și *rocoș*, *rocoșan*, *rocoșeală*, *rocoșelnic*, *rocoși*, *rocoșit*, *rocoșitor*, *rocoșitură*.

Cf. *hăbrușag*, *rocoș*, *rocoșeală*, *rocoșit*, *rocoșitură*, *zurba* (2), *zurbalic*.

ROCOȘIT s. n. (Mold.) Răzvrătire, răscoală. *Sosind solul acela în Țarigrad, au aflat împărăția lui Sultan Osman la mare turburare și închis Țarigradul de rocoșitul ienicearilor asupra împărăției.* M. COSTIN.

Etimologie: **rocoși**.

Vezi și *rocoș*, *rocoșan*, *rocoșeală*, *rocoșelnic*, *rocoși*, *rocoșire*, *rocoșitor*, *rocoșitură*.

Cf. *hăbrușag*, *rocoș*, *rocoșeală*, *rocoșire*, *rocoșitură*, *zurba* (2), *zurbalic*.

ROCOȘITOR s. m. (Mold.) Răzvrătit, răscolat. *Au perit și Ilie Toroman, cel întâi rocoșitoriu asupra domnu-său.* M. COSTIN.

Etimologie: **rocoși** + suf. *-tor*.

Vezi și *rocoș*, *rocoșan*, *rocoșeală*, *rocoșelnic*, *rocoși*, *rocoșire*, *rocoșit*, *rocoșitură*.

Cf. *rocoșan*, *rocoșelnic*, *zurba*, (1), *zurbagiu*.

ROCOȘITURĂ s. f. (Mold.) Răzvrătire, răscoală. *Rădicându-se asupra nemților pentru rocoșiturile lor ..., și-au agonisit ură despre toți și l-au ucis.* N. COSTIN; cf. PSEUDO-MUSTE.

Etimologie: **rocoși** + suf. *-tură*.

Vezi și *rocoș*, *rocoșeală*, *rocoșan*, *rocoșelnic*, *rocoși*, *rocoșire*, *rocoșit*, *rocoșitor*.

Cf. *hăbrușag*, *rocoș*, *rocoșeală*, *rocoșire*, *rocoșit*, *zurba* (2), *zurbalic*.

ROHMISTRU s. m. v. **rotmistru**.

ROTMISTRU s. m. (Mold.) Căpitan de cavalerie (în armata polonă). *Leșii ... fiind ... fără orinduială, nice hatmani, nici rohmistri, nici stegari.* N. COSTIN. *Era să între pre poartă un rotmistru.* CRB, 173^v; cf. M. COSTIN; NECULCE.

Variante: **rocmistru** (NECULCE), **rohmistru** (N. COSTIN).

Etimologie: pol. **rotmistrz**.

RUFET s. n. 1. (Mold., ȚR) Breaslă, isnaf. **A:** *Au ieșit iesnafurile, adecă toate răfeturile, cite să află în Țarigrad, de au făcut alaiul ordiei.* IM 1754, 9^r; cf. GHEORGACHI. **B:** *Au ieșit iesnafurile, adecă toate refeturile.* IM 1730, 14^v; cf. PRAV. COND. (1780).

2. (Mold.) Corp de ostași. *Numai s-au și sculat zorba mari din Țarigrad toate mulaleli și rusfeturili cu oaste și cu puști.* NECULCE. *Era trei mii de oameni pedestrime, așijdere și călărime, boiernași, copii din casă ..., armășei, aprozi și alte rufeturi, cineși cu steagul său.* PSEUDO-AMIRAS. *Domnul, după ce să schimbă în straie ..., îl întâmpină și alaiul cel gătit din partea hatmanului, a agăi și a altor rufeturi.* GHEORGACHI.

Variante: **răfet** (IM 1754, 9^r), **refet** (IM 1730, 14^v), **rusfet** (NECULCE).

Etimologie: tc. **rufet**.

Cf. *iesnaf*.

RUGUCI vb. (Mold.) A se văita, a se văicări. *Ei au audzit rugucindu-să* (văietîndu-se MUNT.) *ș-au alergat de l-au scos.* PRAV. Etimologie necunoscută.

Cf. boci, cînta, glăsi, olecăi.

RUGUCI² vb. (Criș.) A lovi cu piciorul. *Leagă-mi dară, părintele mieu, ... mînule și picioare<le> să nu te rugucescu.* MISC. SEC. XVII, 5^v.

Etimologie: magh. **rugni**.

RUJĂ s. f. (Mold., Ban., Trans. SV) Floare de trandafir. **A:** *Cununi de ruji, de trandafiri și de crini.* DOSOFTEI, VS. *Antus ca rujea cea-nflorită-n grădină ș-au mutat viața în lumea cea senină.* DOSOFTEI, VS. **C:** *Rushê. Rosa.* AC, 366. *Cu șofran și cu apă de ruji să se ungă.* PL, 146^r; cf. AGYAGFALVI, apud TEW; PL, 149^r; MȘE, 83. // **B:** *Ruje sau trandafir.* MARDARIE, 227.

Etimologie: bg. **ruža**, scr. **ruža**. Cf. magh. **róssa**.

RULA vb. (Mold.) A flecări. *S-au născut nu precum rulează oarecari de dzic de șapte luni sau fără tată, ce s-au născut la noăă luni deplin.* DOSOFTEI, VS. *Mult mă mier de ce ruledzi și de ce blojorăști, grăind în deșert.* CD 1698, 16^v. *Mult mă mier de ce răulezi.* CD 1770, 19^r.

Variante: **răula** (CD 1770, 19^r).

Etimologie: scr. **ruļati** „a striga“.

RUMÂN s. m. (ȚR) Iobag, clăcaș. *Pentru vecinul, sau rumânul, ce va fugi de în sat și-i vor rămînea ocinele.* ÎNDREPTAREA LEGII. *Matei, fii-său, au gătit oameni și rumâni de ai lor, și pen meșteșug au luat pă Stroeie vornic și l-au trecut în Țara Ungurească.* R. POPESCU; cf. ST. LEX., 299.

Etimologie: lat. **romanus**.

Cf. iobagi, jelear, vecin.

RUPTĂ s. f. (Mold.) (În evul mediu, în Țările Române) Sumă de bani depusă anual de contribuabili în visteria statului. *Scos-au Nicolae-Vodă rupta pe toată țara și pe mazili.* NCL II, 299. *Și scoasă și ruptă pe țară, de-i aședza pre oameni pre puțință.* NECULCE; cf. N. COSTIN.

Etimologie: **rupe**.

Cf. adău, ajutorință, răsură², ruptoare, satara.

RUPTOARE s. f. (Mold. ȚR) Ruptă. **A:** *Le-au făcut ruptoare* [preoților]. N. COSTIN. **B:** *Socotit-au măriia-sa de au făcut ruptori în toată țară, pin sate, de bir, ca să dea de patru ori pe an.* R. POPESCU.

Etimologie: **rupt** + suf. **-oare**.

Cf. adău, ajutorință, răsură², ruptă, satara.

RUSFET s. n. v. **rufet**.

RUTĂ s. f. (Ban., Trans. SV) Numele mai multor plante erbacee. *Zeciuîț mînta și ruta și toate legumile.* N. TEST. (1648). *Ruiă. Ruta.* AC, 366. *Să mîntinci rută.* PL, 150^r.

Etimologie: lat. **ruta**.

SABOU s. m. v. **săbău**.

SACALUȘ s. n. (Mold.) Tun mic primitiv sau pușcă mică folosite în evul mediu ca arme de luptă. *Au slobozit ȧrgoveȧii... un sacaluș*. M. COSTIN *Acolo au agiuns ... cu oastea turcească și cu două puscii și cu niște sacalușe* PSEUDO-COSTIN. *Ș-au lăsat pușcile și caii și 2 sacaluși și 2 căruȧă iarbă, ș-au fugit care încotro au putut*. NECULCE; cf. PSEUDO-AMIRAS (gl.).

Etimologie: magh. **szakallás**.

SAGRIU s. m. (Mold.) Specie de măgar alb, cu pielea granulată. *Peste tot trupul păr sau alt feli de piiale nu are, ce în chipul sagriului soldzi mănunȧei și în vîro ascuȧitei are*. CI, 171. *Grăunȧele cële mănunȧele carile în chipul sagriului peste piiale ti sint*. CI, 172.

Etimologie: tc. **sağrı**.

SAHAN s. n. (Mold.) Vas metalic în care se servește sau se gătește mîncarea. *Iară Esop turnă apa în care fierșășă grăunȧul cel de linte într-un săhan*. E 1779, 4^v. *Mînca bucatele toate de prin săhane*. E 1779, 9^f.

Etimologie: tc. **sahan**.

Cf. ȧîngire.

SAICĂ s. f. (Ban.) Gaiȧă. *Sajkě. Graculus*. AC, 366.

Etimologie: magh. **szajkó**.

SAIEVANT s. n. v. **saivan**.

SAIVAN s. n. (Mold.) Cort deschis, mobil, destinat domnitorului sau înalȧilor demnitari (turci sau români). *Dacă au descălecat împăratul sub saivan, i-au închinat daruri Duca-Vodă*. PSEUDO-MUSTE. *Și marsără așa cu toȧii la un loc, ... până la un săivan a pașii, ce era întinsu*. NECULCE. *Și saivantul este întins pre malul Dunării*. GHEORGACHI; cf. PSEUDO-COSTIN; CRB, 163^f.

Variante: **salevant** (PSEUDO-MUSTE), **saivant** (GHEORGACHI), **seivan** (PSEUDO-COSTIN).

Etimologie: tc. **sayvan**; *saivant* < tc. dial. **sayvant**.

Cf. otac, șator.

SAIVANT s. n. v. **saivan**.

SALAMLIC s. n. (Mold.) 1. (La turci) Parte a casei rezervată bărbăȧilor și musafirilor. *S-au și apucat de lucrul caselor despre salamlic, lășind haremul mai în urmă*. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

2. (În ȧările Române) Totalitatea încăperilor destinate domnitorului și slujitorilor lui. *După venirea vestei de domnie nouă s-au mutat în curtea domnească, căci se isprăvisă tot salămlăcul și-l așternusă frumos*. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

Variante: **salămlăc** (PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU).

Etimologie: tc. **selâmlık**.

SALĂMLĂC s. n. v. **salamlic**.

SALT adv. (Mold., ȚR) Singur. **A:** *De acolo au mers salt numai cu curtea sa Antioh-Vodă.* N. COSTIN. *Au venit în mezul la Ieși saltu, numai cu dzece, doădzeci de oameni.* NECULCE. **B:** *Nu trebuie să vii cu oaste multă ..., ci vino salt.* R. POPESCU.

Etimologie: tc. **salt**.

SANDAL¹ s. n. (Mold., ȚR) Luntre lungă pentru transportat mărfuri (ia turci). **A:** *Au alergat cu sandalurile și i-au luat în galioane.* IM 1754, 127^v. **B:** cf. IM 1730, 180^v—181^r.

Etimologie: tc. **sandal** „luntre“.

SANDAL² s. n. (Mold.) Țesătură de mătase pentru obiecte de îmbrăcăminte. *Au învălit toate cărțile într-un sandal verde.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

Etimologie: tc. **sandal** „țesătură de mătase“.

SANDUC s. n. (Mold.) Cufăr, ladă. *Și nu știu că în sânduțe N-au șoarecii ce s-apuce.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

Etimologie: tc. **sanduk**.

Vezi și **sanducel**.

Cf. **chiabut**, **scatulcă**.

SANDUCEL s. n. (Mold., ȚR) Diminutiv al lui **sanduc**. **A:** *Sanducel de aur bătut cu rubinuri.* EROTOCRIT; cf. IM 1754, 103^r. **B:** *Cu oglinjoarele, cu sânduțecele, cu sticlășoarele, cu floricealele, cine cu ce apucase.* IM 1730, 144^v.

Variante: **senducel** (IM 1754, 103^r).

Etimologie: **sanduc** + suf. *-el*.

Vezi și **sanduc**.

SANGEAC s. n. și m. (Mold., ȚR) 1. S. n. Steag turcesc. **A:** *După aceea, scoțind sangeacul din hazne, îl ia ceauș-bașa.* IM 1754, 8^v; cf. IM 1754, 144^v. **B:** *Au venit Mehmet-bei cu toate oștile și sangealele gata de oaste.* ANON. CANTAC. *Au luat sangeacul de l-au sărutat.* IM 1730, 204^v; cf. IM 1730, 13^v.

2. S. n. Steag cu semilună în vârful lăncii, trimis de Poarta Otomană cu prilejul alegerii unui nou domn în Țările Române, ca semn de investire. **A:** *Dumitrașco-Vodă ... au purces din Țarigrad spre Moldova ... fără tuiuri, fără sangeac.* N. COSTIN. *Tuiurile și sîngeacul pre urmă i l-au trimis.* NECULCE. *Au scoborit și tuiurile și sîngeacul.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU; cf. AXINTE URICARIUȘ; GHEORGACHI. **B:** *După aceștia urmează sangeacul cel mare, adecă steagul cel mare, care are în vîrf semiluna, împreună cu alte două steaguri ce să dau domnului, cînd intră în stăpînire, de la Curtea Împărătească.* R. POPESCU.

3. S. m. Guvernator al unei subdiviziuni teritorial-administrative a pașalicului. **A:** *Mulți pași și sîngeați au perit.* URECHE. *Dete poruncă puternicului sangeacului de Temișvar.* M. COSTIN. **B:** *Deci Mihai-Voievod foarte să intrisă și începu a face pace cu turcii și cu sangeacul de la Necopos.* LET. ȚR, 47^r; cf. ANON. CANTAC.

Variante: **sangeac** s. m. (URECHE), **sangeal** s. n. (ANON. CANTAC.), **sîngeat** s. m. (URECHE), **sîngeac** s. n. (NECULCE), **sîngeac** s. n. (PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU), **sîngeaș** s. m. (M. COSTIN).

Etimologie: tc. **sancak**.

Vezi și **sangeagaș**, **sangeangiu**.

SANGEAG s. m. v. **sangeac**.

SANGEAGAȘ s. m. (Mold.) Portdrapel la turci. *După povodnici vînia sangeagașii.* NCL I, 224. *Acei singegași și spahii petrec pe sarascheriul până la cortul lui.* NCL I, 225.

Variante: **singegaș** (NCL I, 225).

Etimologie: **sangeac** + suf. -aș.

Vezi și **sangeac**, **sangeangiu**.

Cf. **s a n g e a n g i u**.

SANGEAL s. n. v. **sangeac**.

SANGEANGIU s. m. (Mold.) Portdrapel la turci. *Cu cinci sangeangii au rămas la Azac.* N. COSTIN.

Etimologie: **sangeac** + suf. -giu.

Vezi și **sangeac**, **sangeagaș**.

Cf. **s a n g e a g a ș**.

SAPĂ s. f. (Mold., Ban.) Partea de jos a spatelui. **A:** *Coada Păunului cea rotată, nu despre sapă, după obiceiul a tuturor dobitoacele (sic!), ce n loc de cercel, alătura cu capul, în sus o rădicase.* CI, 153. *Să fie lepădat tot, și numai pe sora lui Laslău, ... pe sapa calului, după sine aruncînd-o, să fie plecat fuga.* CANTEMIR, HR. **C:** *Sapa. Posterior pars dorsi.* AC, 366.

Etimologie: cf. scr. **sapî**.

SARAGEA s. f. (Mold., TR) Ostaș din corpurile de cavalerie. **A:** *Ducîndu-l prin lunca Buzăului, mergînd saragelele înaintea lui.* N. COSTIN. *Trimis-au și el pe Mănăilă căpitanul cu saragele să prînză pe giupineasa lui Iordachi Rusăt.* NECULCE. **B:** *Și au strîns turci mulți, unii saragele, alții delii, alții beșlii, alții seimeni.* ANON. CANTAC. *Avea Măria sa cu cazaci pedestrima, cu saragele, cu seimeni și cu alți lefecii ca la 2000 de oameni buni.* R. GRECEANU.

Etimologie: tc. **sarıca**.

SARAI(U) s. n. v. **serai**.

SARASCHER(IU) s. m. v. **serascher**.

SARASCHERLÎC s. n. v. **serascherlic**.

SARASCHIERIU s. m. v. **serascher**.

SARHAT s. n. (Mold.) Fortăreață turcească situată la marginea Imperiului Otoman. *Înștiinșîndu-se împărăția turcească și pașii de pre la cetățile Moldovei și de pre la alte sarhaturi de primpregiur.* CANTA. *Fost-au rînduit pașă la sarhatul Hotinului Hamza-Pașa, om mare, vestit.* GHEORGACHI.

Etimologie: tc. **serhat**.

SARIC s. n. (Mold.) Văl făcut dintr-o țesătură fină, care se înfășura în jurul fesului, alcătuiind împreună turbanul turcesc. *După ce am socotit cum și ranele nu sînt de moarte, am început cu saricul a le lega, și stricînd tot saricul, încă mi-am tăiet și antereul mieu dispre o po<a>lă.* H 1771, 87^r.

Etimologie: tc. **sarık**.

SATARA s. f. (Mold.) Impozit, bir, dare. *Scoasă orînduiele multe și satarale și hirtii și fumăret cite un zlot de toată casa.* NECULCE.

Etimologie: cf. tc. **(mu)sadare** „confiscare”.

Cf. adău, ajutorință, răsura², ruptă, ruptoare.

SATÎR s. m. (Mold.) Slujitor care făcea parte din garda domnească. *Dinapoi a acestora stau satirii și ciodarii cu zapcii lor pe rînduială.* GHEORGACHI, s. v. **șatir**.

Etimologie: tc. **șatir**.

Vezi și **sattr**-baș.

SATÎR-BAȘ s. m. (Mold.) Șeful satirilor. *Satâr-baș și baș-ciohodar.*
GHEORGACHI, s. v. **șatîrbaș**.

Etimologie: tc. **șatîr bași**.

Vezi și *satîr*.

SĂBĂIESC adj. (Ban.) Specific croitorilor. *Sëbëiesk. Sartorius. Sëbeias-kë. Sartoria.* AC, 367.

Etimologie: **săbău** + suf. *-esc*.

Vezi și *săbău*.

SĂBĂU s. m. (Ban.) Croitor. *Sëbëu. Sartor.* AC, 367. *Sartor. Szabol.*
Szabo. LEX. MARS., 244.

Variante: **sabou** (LEX. MARS., 244).

Etimologie: magh. **szabó**.

Vezi și *săbăiesc*.

SĂLIHTAR s. m. v. **silihtar**.

SĂLIHTAR s. m. v. **silihtar**.

SĂMĂLUI vb. 1. (Mold.) A calcula, a socoti. *Tri vestiți și a vre-milor iscusiiți sămăluitori ... cursul anilor nu numai istoricește, ci încă și astrologicește foarte curat sămăluind, din toate învălătuciturile îi descurecă.*
CANTEMIR, HR. ◇ Fig. *Socotindu cu firea sa că aceale greșeale a lui nu le sămăluiaște Dumnădzău intru nemică.* CRON. 1689, 42^v.

2. (Mold., Trans. SE) A gândi, a chibzui, a judeca. **A:** *Iară omul acela, fiind înțelept, au sămăluit ș-au giudecat că acesta lucru iaste o socoteală dumnădzăiască.* DVS, 12^r. *Să nu părăsim de-a cercetarea și de-a nesămăluirea pre sine, socotind în mintea noastră pururea viața părinților.* L SEC. XVII, 137^v. **C:** *Au sămăluit cu firea lor și au priceput că mare urgie au biruit pre împăratul.* S, 82^r—82^v. // **B:** *În toate zilele alt lucru nu mai făcea, ci tot vrăji, și sămăluia cum va mai munci pre oameni să crează în bozii lui.* LET. 1758, 94^v; cf. L ante 1693, 217^v—218^r.

3. (Mold.) A aprecia; a presupune, a conchide. *Sămăluiaște-să acesta să fie fost crai dachilor pre vrămile lui Iulie Chesar.* **CANTEMIR**, HR. *Această vîrstă a lui Milutin o sămăluiește Posonie.* **CANTEMIR**, HR.

Etimologie: magh. **számolni**.

Vezi și *nesămăluit*, *nesămăluitor*, *sămăluință*, *sămăluire*, *sămăluitor*.

Cf. *chiti* (2), *răsăjdui*, *răschiti*; *bicilui*.

SĂMĂLUINȚĂ s. f. (Mold.) Discernămint, judecată. *I s-au adaos lui încă și a sămăluinței dar și ceale fiitoare gicea.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: **sămălui** + suf. *-ință*.

Vezi și *nesămăluit*, *nesămăluitor*, *sămălui*, *sămăluire*, *sămăluitor*. Cf. *chiteală*, *chitare*, *chitit*², *chititură*, *chiverniseală* (1), *chivernisire* (1), *sămăluire* (2), *schiverniseală*.

SĂMĂLUIRE s. f. (Mold.) 1. Calculare, socoteală. *Patavie, în cartea sămăluirii vremilor ..., o pune cu 39 de ani mai pre urmă.* **CANTEMIR**, HR. *Greșala ce fac istoriile noastre în sămăluirea anilor ... înainte pre larg avem de arătat.* **CANTEMIR**, HR.

2. Discernămint, judecată. *Au nu toate laudele Cucunozului și sămălurile Corbului mi se cuvin?* **CANTEMIR**, IST.

Etimologie: **sămălui**.

Vezi și *nesămăluit*, *nesămăluitor*, *sămălui*, *sămăluință*, *sămăluitor*.

Cf. *chiteală*, *chitare*, *chitit*², *chititură*, *chiverniseală* (1), *chivernisire* (1), *sămăluință*, *schiverniseală*.

SĂMĂLUITOR adj. și s. m. (Mold.) (Persoană) care judecă, gîndește, chibzuiește. *Că aceasta nu numai dobitoacele sămăluitoare (adecă*

oamenii), ce nici dobitoacele simptoare vedem că nu fac. CD 1698, 28^v. Apoi giudecătoriu asupra mele și drept sămăluitoriu să te poftesc. CANTEMIR, IST. *Petavie, iscusit a vremilor sămăluitoriu*. CANTEMIR, HR.; cf. CD 1770, 34^v. ♦ Capabil, destoinic. Și mai virtos pentru ca toți ai cărora ochi sămăluitori sint să vadă și să mărturisească. CANTEMIR, DIVANUL.

Etimologie: **sămălui** + suf. -tor.

Vezi și *nesămăluit, nesămăluitor, sămălui, sămăluință, sămăluire*. Cf. *chitit* (2), *hitru* (1), *ocoș, răsăjduitor*; *har-nie* (2), *stavăr* (de ~).

SĂMEN s. m. v. *seimen*.

SĂNEATĂ s. f. v. *sineată*.

SĂNGEAT s. m. v. *sangeac*.

SĂRAI s. n. v. *serai*.

SĂRĂIMAN s. m. v. *suruman*.

SĂRĂZUI vb. v. *surzui*.

SĂRZUI vb. v. *surzui*.

SCAFĂ s. f. (Mold., Trans. SV) Cupă, ceașcă. **A:** (Fig.) *Au poroncit de eu adus un tambur, căruia coada îi era de odagaci, scafa de lemn de ciniian*. H 1771, 82^v. **C:** *Să plecară înaintea Mielului, avînd tot insul alăute și scafe de aur, pline de mirodenie*. NT 1648, 307^r. ♦ (Ban.) *Vas mare pentru păstrarea vinului sfințit. Skafě. Crater*. AC, 368.

Etimologie: ngr. *skáfi*.

Cf. *năstrapă*.

SCARANDIVI vb. (Mold., ȚR) A-i fi scîrbă, a se îngrețoșa. **A:** *Cum nu îți rușine a chema de carele înainte te-ai scarandivii?* VARLAAM. *Și pentru aceastea nemică nicum să scărândăvii*. CD 1698, 16^r. **B:** *De nește frimșei ca aceaste se scarandivește*. CAZANIE (1642). *Voiu pune sfatul meu întru voi și nu să va sc(ă)rândăvi sufletul meu de voi*. P, 8^v; cf. ST. LEX., 300; LEX., 46^v.

Variante: *scarîndivi* (VARLAAM), *scărândăvi* (CD 1698, 16^r; P, 8^v).

Etimologie: sl. *skaređovati se*.

Vezi și *scarandivire, scărândăvicios, scărândăvitură, scărândăvos*.

SCARANDIVIRE s. f. (ȚR) Scîrbire. *Omrazenie* (i.l.d. *otrazenie*). *Scarandivire, urire, scîrbire*. ST. LEX., 300; cf. LEX., 319^v.

Etimologie: **scarandivi**.

Vezi și *scarandivi, scărândăvicios, scărândăvitură, scărândăvos*.

Cf. *scărândăvitură*.

SCARÎNDIVI vb. v. *scarandivi*.

SCATULCĂ s. f. (Mold.) Lădiță, cutie, cufăraș. *O scatulcă ce avea cu odorele sale*. N. COSTIN. *Mitropolitul acela, luînd acea scatulcă cu odorele lui Iordachi vornicul, o duse la Nicolai-Vodă*. N. COSTIN, apud CALE; cf. NCCD (gl.).

Variante: **șcatulcă** (NCCD, gl.).

Etimologie: rus., ucr. *škatulka*.

Cf. *chiabut, sanduc*.

SCĂPA vb. (Mold.) 1. A se mișca, a cădea, a aluneca. *Pămîntul ... L-ai întemeiatu-l ca să nu să scape*. DOSOFTEI, PS. *Puțin de n-am smintit din cărare, Să mă scap în gios cătră pierzare*. DOSOFTEI, PS.

2. A se priva, a se lipsi de ceva. **A:** *Să va sărăci de toate, după cum scrie pravila besearicii, de tot binele ce va fi avînd de la besearică să va scăpa*.

PRAV. *S-au scăpat și de acvare și de cuconi și de femeaie.* DOSOFTEI, VS. *Folositoarele meale cuvinte neînțelegînd, de toate s-au scăpat și s-au depărtat.* CD 1698, 25^v; cf. VARLAAM; URECHE (gl.); CD 1698, 25^r; CD 1770, 30^r. // **B:** *Nu ne lipsi de ceale cerești pentru ceale pămîntești, <de> care ne-am scăpat.* M 1698 oct., 36^v, col. II; cf. M 1776, 51^r, col. II.

Etimologie: lat. **excappare*.

SCĂPAI s. n. (Criș.) Scăpare, salvare. *Cătră tine am scăpaiu, tinzîndu-mi sufletul și gîndurile.* MOL. 1676¹, 216^r; cf. MOL. 1676¹, 231^r.

Etimologie: *scăpa* „salva” + suf. -ai.

SCĂPĂTA vb. (ȚR) A se îndepărta, a se abate. *Să nu se scapete de slava celor ce s-au incununat pentru vărsarea singelui lor.* NEAGŢE, ÎNV. ♦ *A cădea în greșeală; a greși. Cînd ajunse la vîrstă de douăzeci de ani, i s-a întimplă de să scăpătă și fugi de să duse la o casă de curvăsărie.* MINEIUL (1776).

Etimologie: lat. **excipitare*.

Cf. *s.p. greși*.

SCĂRĂNDĂVI vb. v. *scarandivi*.

SCĂRĂNDĂVICIOS adj. (Mold.) Scîrbos, grețos. *De lucru spurcat și scărîndăvicios ca acesta să apucă.* CI, 173. *În sine socoti că acel feli de scărîndăvicioasă cîntătoare preste toată fărădeléga covîrșește.* CI, 176.

Etimologie: *scarandiv* + suf. -icios.

Vezi și *scarandivi*, *scarandivire*, *scărîndăvitură*, *scărîndăvos*.

Cf. *scărîndăvos*.

SCĂRĂNDĂVITURĂ s. f. (Mold.) Scîrbă, greață. *A nebunului bol-hăitură șie ură, iară altora scărîndăvitură este.* CANTEMIR, IST., apud TDRG.

Etimologie: *scărîndăvi* + suf. -tură.

Vezi și *scarandivi*, *scarandivire*, *scărîndăvicios*, *scărîndăvos*.

Cf. *scarandivire*.

SCĂRĂNDĂVOS adj. (Mold.) Care produce scîrbă, greață. *Și a numelui pomenire grețoasă și auzului scărîndăvoasă este.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: *scarandiv* + suf. -os.

Vezi și *scarandivi*, *scarandivire*, *scărîndăvicios*, *scărîndăvitură*.

Cf. *scărîndăvicios*.

SCHELĂ s. f. 1. (Mold., ȚR) Port mic. **A:** *Le-au dat zălog Crîmul și această parte de loc, unghiul Mării Negre cu schelele lor.* M. COSTIN. **B:** *Trecînd Dunărea . . . i-au oprit la lăzăret la schela nemțească, de ceea parte la Islaz.* R. POPESCU.

2. (Mold.) Tirg, piață pentru mărfuri. *Fiînd un hamal de dimineată la șchele și așteptînd ca să-l tocmască cineva la lucru.* H 1779¹, 46^v.

Variante: *șchele* (H 1779¹, 46^v).

Etimologie: scr. *skela*, bg. *skelja*.

Cf. *liman*, *pristaniște*; *zbor*.

SCHIMI-AGA s. f. v. *schimni-aga*.

SCHIMNI-AGA s. f. (Mold., ȚR) Înalt demnitar turc însărcinat cu instalarea noului domn în Țările Române. **A:** *S-au răpedzit Gligorie-Vodă oamenii săi înainte cu schimi-aga.* NECULCE; cf. PSEUDO-AMIRAS (gl.); CANTA; GHEORGACHI. **B:** *Au și venit cu tabăra lingă Colîntina . . . și era și schimni-aga cu dîșii.* R. POPESCU.

Variante: *schimi-aga* (NECULCE).

Etimologie: tc. *iskemni ağası*.

SCHIMNI-CEAUȘ s.m. (Mold.) Ceaș care însoțea în Țările Române pe noul domn numit de Poartă. *Purces-au Ghica-Vodă spre țară cu ... schimni-ceaș.* M. COSTIN.

Etimologie: tc. **iskemni çavuşu**.

SCHIVERNISEALĂ s.f. (Mold.) Administrare. *I-au luat toți [galbenii] și venic n-au lăsat mânăstirii de schivernisală.* NECULCE. ♦ Judecată. *chibzuință. Nu bună socoteală în schivernisala ta pui, ce numai celi ce mergu spre rău gindești.* CD 1770, 13^r.

Etimologie: pref. s- + **chiverniseală**.

Vezi și *chiverni, chiverniseală, chivernisi, chivernisire, chivernisit, chivernisitor, chivernitor, nechivernisit, schiverniseală*.

Cf. *chiteală, chitire, chitit², chititură, chiverniseală (1), chivernisire (1), sămăluință, sămăluire (2)*.

SCHIVERNISI vb. (Mold.) 1. A conduce, a governa, a administra. *Schivernisîe și mînca țara, cum le era voia.* NECULCE. *Țara era puțină și boierii era tineri, nu știu cum or schivernisi.* NECULCE.

2. A-și purta de grijă, a-și asigura mijloacele de trai. *Dar nu cu ale mele bunătați în tot chipul te schivernisăști?* CD 1770, 32^v; cf. CD 1770, 55^v.

Etimologie: pref. s- + **chivernisi**.

Vezi și *chiverni, chiverniseală, chivernisi, chivernisire, chivernisit, chivernisitor, chivernitor, nechivernisit, schiverniseală*.

Cf. *chiverni, chivernisi (1, 3), hătmăni, isprăvnic*.

SCRÎȘCA vb. v. *scrișca*.

SCRÎȘCARE s.f. v. *scrișcare*.

SCRÎȘCĂTURĂ s.f. (Criș.) Scrișnet. (Fig.) *Și ceriurile cu mari scrișcături vor trece pre zuoa Domnului.* MOL. 1695, 50^v.

Etimologie: **scrișca** + suf. -*ătură*.

Vezi și *crișca, scrișca, scrișcare*.

Cf. *scrișcare*.

SCLEAPȚ s.m. (Mold.) Streche. *Un loc ... plin de viespi și gărgăuni și tămii și scleapți.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie necunoscută. Cf. scr. **šklopac**.

SCLIP s.n. (Mold.) Boltă, arcadă. *Nici peste tot poate unul de altul să să lipască, și ca cum am dzice pre oun rătund sclip sau în vîrful acelui rătund sclip.* CD 1698, 35^v. *Fiecare picior de pod să fie stătut de 170 picioare departe unul de altul și din picior în picior boltă, sau cum mai prost zicem, sclip rădicat.* CANTEMIR, HR.; cf. DOSOFTEI, VS; CANTEMIR, IST., s.v. **atocma**; PSEUDO-COSTIN; CD 1770, 44^r. ♦ Cămară; pivniță (boltită). **A:** *Vel clucer ... este purtătorul de grijă a mezelilor ce se adue de la beciul domnesc și de la sclipul despre doamna.* GHEORGACHI. ||

♦ Pl. Coloane care susțin o boltă sau o arcadă. **B:** *Au făcut porții beserici și lipi de lemn ... sclipuri împătrit.* BIBLIA (1688).

Etimologie: pol. **sklep**.

Cf. *argea (2); celar, cleat; beci, pohreb*.

SCRÎȘCA vb. (Mold., Criș., Trans. SV, Trans. N) A scriși. **A:** *Să înțimfa cu inimile sale și scrișca cu dinții spre-ns.* AP. 1646, 23^v. *Arapii aceia scrișca cu dinții orînd să mă apuce.* VSV 1691, 132^v. *Îndată au amurții și s-au mîhnit, unii scrișcîndu în dinți au ieșit din spătărie.* NCL II, 299; cf. PAT. 1685, 16^v; VSV 1691, 134^r, 137^r; VSV 1742, 183^v, 184^r, 185^r.

◇ Fig. *Țara scrișca ... după atîta răutate ce făcuse.* URECHE. **C:** *Și*

ei, ca un leu răpitor, așa Scrișcă cu dinți<i> și-ș gătesc gușa. VCC, 49. Alții scrișcă în dinți. POGREB., 103^v; cf. MISC. SEC. XVII, 1^r. ◇ Fig. 7 tuneturi deodată vor tuna și iadul va scrișca și toți dracii cu mare frică să vor înfricoșea. MOL. 1695, 47^v.

Variante: **scrișca** (URECHE; MOL. 1695, 47^v; MISC. SEC. XVII, 1^r; NCL II, 299; VSV 1742, 183^v).

Etimologie: pref. s- + **crișca**.

Vezi și **crișca**, **scrișcătură**, **scrișcare**.

Cf. **crișca**.

SCRÎȘCARE s.f. (Mold., Trans. N) Scrișnire. A: *Mulți bărbați și femei plînge și mari gilceavă și scrișcarea dinților era.* AMD 1767, 137^v; cf. DOSOFTEI, VS; s.v. **șuierat**¹. C: *Plîngere și scrișcare dinților.* POGREB., 96^v; cf. POGREB., 117^v.

Variante: **scrișcare** (DOSOFTEI, VS, s.v. **șuierat**¹).

Etimologie: **scrișca**.

Vezi și **crișca**, **scrișcătură**, **scrișca**.

Cf. **scrișcătură**.

SCRUNTAR s.n. (Mold.) Loc nisipos sau pietros la marginea unei ape. *Abătîndu-să curăbiarii la un scruntari de mare cu vad, îngroșară, reșind la pămînt, sc[ri]ntele ei moștii.* DOSOFTEI, VS. *O grozavă furtună însă aruncă corabia într-un scruntar.* CANTEMIR, IST.

Etimologie necunoscută.

SEC adj. (Mold., Trans. SV) Atrofiat, paralizat. A: *Mina lui cea direaptă era cu totul sacă.* DOSOFTEI, VS. ◇ (Substantival) *Dzăcea mulțime de bolnavi: orbi, schiopi, seci.* VARLAAM. C: *Zise omului celuia ce avea mină seacă.* N. TEST. (1648).

Etimologie: lat. **siccus**.

SECA vb. (Mold.) A tăia. *Să răpedziră cu obrăznicie asupra-i și le săcară minule.* DVS, 8^v. ◆ A omori. *Odînoară au săcat pre un bălaur numai cu sămnul svi[n]tei cruci.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: lat. **seccare**.

SECI s.n. (Mold.) Gard din crengi rămuroase. *Lațurile nu l-au oprit, seciurile nu l-au incuiat și tot feliul de măiestrii a-l domoli nu l-au putut.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: bg. **seč**.

Vezi și **seciui**.

SECIUI vb. (Mold.) A tăia, a reteza, a prăvăli (copaci, păduri). *Pre la codrul Cosminului să treacă se temea de țerani, înțelegînd de dinșii să nu săciuiască pădurea asupra lor.* URECHE. *Au trimes înainte... să săciuiască pădurea.* URECHE; cf. M. COSTIN.

Etimologie: **seci** + suf. -ui.

Vezi și **seci**.

SECRETARIUM s.m. v. **secretarius**.

SECRETARIUS s.m. v. **secretarius**.

SECRETARIUȘ s.m. (Trans. SV) Secretar. *Secretariuș îmi voi băga.* OG, 369. *Văd acuma din toate că ești mare sicritariuș, dară știi ce-i scris aici?* OG, 372; cf. OG, 371.

Variante: **secretarium** (OG, 371, 372), **secretarius** (OG, 372).

Etimologie: magh. **szekretárius** (< lat. *secretarius*).

Vezi și **secretărășie**.

SECRETĂRĂȘIE s.f. (Trans. SV) Secretariat. *Secretărășia îmi trebuiește; rogu-mă iștanție îmi cetește.* OG, 371.

Etimologie: **secretareș** + suf. **-ie**.

Vezi și **secretariuș**.

SEIM s.n. (Mold.) Sfat, divan (din Polonia). *Au trimes Ștefan-Vodă solii sei la craiul leșesc la săim. URECHE. Fiind leșii adunați la Varsav, la seimu, și strinși de grije. NCL II, 296. Leșii iarăși au făcut săim la mai și așe au primit pre Frederic. NECULCE; cf. M. COSTIN.*

Etimologie: pol. **sejm**.

SEIMEN s.m. (Mold., ȚR) 1. (La turci) Soldat dintr-un corp special al ienicerilor. **A:** *Seimen. PSEUDO-AMIRAS* (gl.). **B:** *Acolo au ieșit siimenii vizirului și bostangii împărătești. IST. Ț.R.*

2. (În Țările Române) Ostaș mercenar pedestru care avea ca principala atribuție paza curții domnești. **A:** *I-au dus la odae de siimeni de i-au închis. NCL II, 294. I-au închis giupineasa ș-au pus și sămenii de i-au răsipit curțile din Iași. NECULCE; cf. M. COSTIN; NCL II, 296, 301; GHEORGACHI. B:* *Acest vistier . . . făcea rău, închidea pre la siimeni. R. POPESCU.*

Variante: **sămen** (NECULCE), **siimen** (IST. ȚR.; NCL II, 294, 296, 301; R. POPESCU), **simen** (GHEORGACHI), **simen** (GHEORGACHI).

Etimologie: tc. **seğmen**.

SEIVAN s.n. v. **saivan**.

SELAM subst. (Mold., ȚR) În loc. vb. **A face (a da) selam(ul)** = a saluta. **A:** *Le-au dat selemul de buna venire. N. COSTIN. Au făcut selemul dupe obiceiul despre partea împăratului. IM 1754, 142^f. B:* *Au făcut selemul despre partea împăratului. ISTORIA MOREII; cf. IM 1730, 200^v.*

Variante: **seleam** (N. COSTIN), **selem** (ISTORIA MOREII).

Etimologie: tc. **selâm**.

Cf. **privistului**, **priviti**.

SELĂT s.m. v. **solac**.

SELEAM subst. v. **selam**.

SELEAM-AGASI s.m. (Mold.) Reprezentant al sultanului însărcinat să răspundă la salutul trimis de către domnitorul unui stat. *Au trimis pașe la craiul pe seleam-agasi . . . de i-au făcut știre că au venit hatișerifu împărătesc. AXINTE URICARIUL. Au trimis pe al său seleam-agasi între întimpinarea domnului. GHEORGACHI.*

Etimologie: tc. **selâm ağası**.

SELEM subst. v. **selam**.

SENDUCEL s.n. v. **sanducel**.

SERAI s.n. (Mold., ȚR) Palat al sultanului sau al marilor demnitari turci. **A:** *Cei mai iscusiți îi bagă la saraiul împărătesc. URECHE. Palaturile și saraiurile lui cele minunate și de piatră incolțurată zidite. CD 1698, 10^v. I-a închis pe tuspaturu în serai. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU; cf. CD 1698, 9^v; AXINTE URICARIUL; PSEUDO-MUSTE; NECULCE; IM 1754, 6^f, 7^v, 9^f, 145^f; CD 1770, 10^v, 11^v; H 1771, 85^v, 87^v, 90^v, 91^f, 93^v, 101^f; H 1778, 5^v, 10^v, 12^f, 114^f; H 1779², 47^f, 83^f, 147^v, 153^v; H 1779², 78^f, 80^v. B:* *Îl ținea în saraiurile împărătești ca pre al lui copil. IST. ȚR. Luind pre hanul cu frumoasă țerimonie l-a suit sus în serai. R. POPESCU. Merg la saraiul vezirului. IM 1730, 14^f; cf. IM 1730, 9^v, 12^f, 204^v.*

Variante: **sarai(u)** (URECHE; IST. ȚR.; CD 1698, 9^v, 10^v; AXINTE URICARIUL; R. POPESCU; PSEUDO-MUSTE; IM 1730, 9^v, 12^f, 14^f, 204^v; NECULCE; IM 1754, 6^f, 7^v, 9^f, 145^f; CD 1770, 11^v; H 1771,

85^v, 87^v, 90^v, 91^r, 93^v, 101^r; H 1778, 5^v, 10^v, 12^r, 114^r; H 1779¹, 47^r, 83^r, 147^v; H 1779², 78^r, 80^v), *sărai* (CD 1770, 10^v; H 1779¹, 153^v).

Etimologie: tc. *seray, saray*.

SERASCHER s.m. (Mold., ȚR) Comandant suprem al armatei sau comandant militar al unei unități teritoriale turcești. **A:** *Orinduindu împărăția pre oștile turcești sarascheriu pe Sară Husain-Pașea*. PSEUDO-COSTIN, 1^v–2^r. *Au trimis serascheriul, pe Peta, carele mărgind au prădat toată Silezia*. CANTEMIR, HR.; cf. M. COSTIN; N. COSTIN; NCL II, 288, 289; PSEUDO-COSTIN, 2^r, 12^r, 24^v; PSEUDO-AMIRAS (gl.); NECULCE; IM 1754, 71^r, 78^v, 145^r. **B:** *Au pecelluit armazarările care au scris turcește la pașa seraschieariul*. IST. Ț.R. *Dupe aceasta au făcut serascher mare cu carele împreună au rinduit și pre alt pașă*. IM 1730, 110^v; cf. R. GRECEANU; IM 1730, 99^r, 205^v.

Variante: **sarascher(iu)** (NCL II, 288, 289; PSEUDO-COSTIN, 1^v–2^r, 2^r, 12^r, 24^v; PSEUDO-AMIRAS, gl.; NECULCE), **saraschieriu** (N. COSTIN), **seraschieariu** (IST. Ț.R.), **seraschier(iu)** (M. COSTIN; IST. Ț.R.).

Etimologie: tc. *serasker*.

Vezi și *serascherlic*.

SERASCHERLÎC s.n. (Mold.) 1. Demnitatea de serascher. PSEUDO-AMIRAS (gl.).

2. Comandament al unei armate turcești. *Împărăția a schimbat serascherlicul, lăsind pe Mustafa-Pașea să păzească Hotinul*. PSEUDO-AMIRAS. *De vară s-au mutat Isuf-Pașe de la Baba cu sarascherlicul la Tighine*. NECULCE.

Variante: **sarascherlic** (PSEUDO-AMIRAS, gl.; NECULCE).

Etimologie: tc. *seraskerlik*.

Vezi și *serascher*.

SERASCHIEARIU s.m. v. *serascher*.

SERASCHIER(IU) s.m. v. *serascher*.

SERDAR s.m. (Mold., ȚR) Dregător domnesc, indeplinind mai ales atribuții militare (uneori cu determinări de tipul *mare, vel*); în Țara Românească este comandant de cavalerie, subordonat marelui spătar. **A:** *Au legat voroava . . . și cu Ștefan sârdariul*. M. COSTIN. *Șoimii ca hatmanii, uleii ca serdarii, corvii ca căpitanii pe dinaintea gloatelor . . . se primbla*. CANTEMIR, IST. *Vel sârdar*. GHEORGACHI; cf. N. COSTIN; PSEUDO-COSTIN, 3^r, 11^v; PSEUDO-MUSTE; NECULCE. **B:** *Au sosit Barbul sârdar*. IST. Ț.R. *Pre Lupul l-au pus spătar mare, pre Buzdugan, sârdar*. R. POPESCU. // **C:** *Îndată l-au pus sârdariu mare oștilor*. ÎVM, 203^r.

Etimologie: tc. *serdar*.

Vezi și *serdărie*.

SERDĂRIE s.f. (Mold.) 1. Funcția, rangul de serdar. *Dimitrașco-Vodă l-au suit la boțerie mai mare, la serdărie și clucerie*. PSEUDO-MUSTE.

2. Locul în care serdarul își desfășoară activitatea (în palatul domnesc). PSEUDO-AMIRAS (gl.).

Etimologie: *serdar* + suf. *-ie*.

Vezi și *serdar*.

SFARĂ s.f. (Mold.) Diră de fum. *Să umplură toate cetăți și orașe de ragetele dobitoacelor . . . și de fumul jărtvelor și era pretutinderea mare greutate și văzduhul să-mplu de sfară*. DOSOFTEI, VS. *Dobitoace giunghia și*

aprindea pre jărtăonic și să înălța sfara dreptu la ceriu și primiia Dumnedzău jârtoa lui Avel. NCL I, 12; cf. DOSOFTEI, MOL.

Etimologie: sl. **skvara**.

SFIȚOC s.n. 1. (ȚR) Text scris pe hîrtie sau pergament în formă de sul; act. *Și au scris și sfitocol, puînd închipuirea legii.* PAN., 24^r. *Și cînd au scris sfitocol și-l iscăiliră sfinții părinți, îndată cătră coșciugurile sfinților părinți celor răpăosați să dusără și zisără vorbă către dinșii.* PAN., 24^v; cf. PAN., 25^r.

2. (Mold.) Mănunchi, snop. (Fig.) *Și iată alt tinăr cu chipul albu fiind în mîna sa un sfitoc de foc.* VSV 1691, 146^r; cf. VSV 1742, 198^v.

Etimologie: rus. **svitok**, bg. **svitak**.

SHIMĂ s.f. (Mold.) Rasă călugărească, haină preotească. *Fu oprit de domnul Alexafnjdriei și dezbrăcat de shima călugărească.* DOSOFTEI, VS. *Îmbrăca shima îngerească cînd slujia sofi]nta liturghie.* DOSOFTEI, VS. < Expr. **A lua shima călugărească** = a se călugări. *Theodosie . . . de bună voie lăsînd împărăția și luînd shima călugărească, au lăsat în locul său pe Leon.* CANTEMIR, HR. **A dezbrăca pe cineva de shima călugărească** = a face să renunțe la călugărie. *Dezbrăcînd-o de shima călugărească, o luase femeie.* CANTEMIR, HR.

Etimologie: ngr. **shîma**.

SICLET s.n. (Mold.) Supărare, necaz. *Aflînd țara stricată și boierii intrîstați de multă datorie ce-i îndatorise Mihai-Vodă cu împrumutatele, făcîndu-le siclet de luase bani de la turci în datorie.* PSEUDO-AMIRAS. *Domnul mult siclet au tras pîn s-au strîns banii slujbei acestii.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU; cf. PSEUDO-AMIRAS (gl.).

Etimologie: tc. **siklet**.

Cf. bănat (2), băsău (3), potcă, poticală (1), supăr.

SIMEN s. m. v. **seimen**.

SILEHTAR s. m. v. **silihtar**.

SILIH DAR s. m. v. **silihtar**.

SILIH TAR s. m. 1. (Mold., ȚR) (Mare) demnitar la turci, care purta sabia sultanului sau avea în grijă armele unui mare vizir. **A:** *Silihtar ce era înlăuntru, care slujbă este de împărăție foarte aproape, adecă spătar ce poartă spata sau buzduganul după împăratul.* M. COSTIN; cf. NECULCE; IM 1754, 141^r; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU. **B:** *I-au venit ceste de la silihtariul împăratului, carele sosise la Anapoli.* IM 1730, 199^v. ◇ S. comp. **Silihtar-aga, silihtar-pașa** = primul mareșal al palatului împărătesc în administrația Imperiului Otoman. **A:** *Pre unul den acele capete la împărăție, pre silihtar-pașa, îl cuprînsese Matei-Vodă cu dările.* M. COSTIN; cf. IM 1754, 141^v. **B:** *Trimișînd cal împodobit la cort la silihtar-aga ca să-l aducă.* IM 1730, 200^r.

2. (Mold.; la pl.) Spătărei sau armași în ierarhia Imperiului Otoman. *2000 de silihtari slujesc în patru sau în cinci cai.* URECHE.

Variante: **sălihtar** (PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU), **sălihtar** (NECULCE), **silehtar** (NECULCE), **silihdar** (IM 1754, 141^r).

Etimologie: tc. **silâhdar**.

SILȚĂ s. f. v. **silță**.

SIMCEA s. f. v. **șimcea**.

SIMEN s. m. v. **seimen**.

SINCEA s. f. v. **șimcea**.

SINEATĂ s.f. (Mold.) 1. Pușcă primitivă, cu cremene. *De vor și ieși crăjmașii lor înainte, se vor apăra din sinețe și se vor sprijini din arme.*

URECHE. *Au nemerit glonțul den sineț pe Caracaș-Pășea, drept pren cap. M. COSTIN. Moscalii alergară ca să săvârșască cu sinețile lor aceea ce începuseră atita de bine tunurile lor.* VP, 74^r; cf. PSEUDO-AMIRAS; VP, 67^r, 69^r, 74^v.

2. Lovitură, izbitură dată cu o sineță. *Dintr-o 1000 de sinețe abie să timpă de lovește un om.* NECULCE.

Variante: **săneată** (M. COSTIN), **sineț** s. m. (M. COSTIN), **sineț** s. m. (PSEUDO-AMIRAS).

Etimologie: sl. **svinicĭ**.

Vezi și *sinețar*, *sinețaș*.

SINEȚ s. m. v. **sineță**.

SINEȚAR s. m. (Mold.) Persoană care fabrică sau repară sinețe. *Au fost odată un sinețariu bun, carele pentru uciderea ce făcuse nu l-au omorît, ce l-au izgonit den locul lui.* PRAV.

Etimologie: **sineță** + suf. -ar.

Vezi și *sineță*, *sinețaș*.

SINEȚAȘ s. m. v. **sinețaș**.

SINGEAC s. n. v. **sangeac**.

SINGEGAȘ s. m. v. **sangeagaș**.

SINGLIT s. n. (Mold., ȚR) Sfatul țării, senat. **A:** *I-au ieșit in [in]-timpinare împăratul cu tot singlitul.* DOSOFTEI, VS. **B:** *Aduna iar tot singlitul . . . și pe Constantin l-au pus împărat.* PAN., 5^v; cf. PAN., 5^r, 7^r.

Etimologie: ngr. **sinclitos**.

Vezi și *singlitic*.

SINGLITIC s. m. (Mold., ȚR) Senator. **A:** *Și era Hrisant fiu al boiarii, singlitic de Rim.* DOSOFTEI, VS. **B:** *Am fost fecior unui singlitic.* MI-NEIUL (1776).

Variante: **singlitit** (DOSOFTEI, VS).

Etimologie: ngr. **sincliticós**.

Vezi și *singlit*.

SINGLITIT s. m. v. **singlitic**.

SIR s. n. (Ban., Trans. SV) Sculă, unealtă, instrument. *Sir. Instrumentum.* AC, 368. ♦ Instrument muzical. *En szirur de tote fele, En szirurj szunetore.* VISKI, apud TEW. *En szirur frumoszej reszunacz.* PSAL-TIRE SEC. XVII, apud TEW.

Etimologie: magh. **szer**.

Cf. *cinie*¹ (I).

SIREAP adj. (Mold.) **I.** (Despre animale) Neîmblinzit, fioros; (despre cai) aprig, iute. *Ne leapedzi pre noi, oile tale ceale slabe, pre mijloc de lupi sireapi și cumpliți.* VARLAAM. *Iară ighemonul . . . slobodzi 2 lei sireapi asupra ei.* DVS, 6^r. *Pizma îndelungată calului siriap și nedomolit să asamănă.* CI, 169; cf. DOSOFTEI, VS; CD 1698, 15^v; CANTEMIR, HR.; CD 1770, 18^r. ♦ Fig. *Așa să cade a imblindzi tinerețele cele svirepe.* II 1764, 8^r. ♦ (Adverbial) *I să spărie calul și-l zmici și purceasă sireap fugind grozav.* DOSOFTEI, VS.

2. (Despre oameni și însușiri ale lor) Crud, barbar, rău, violent. *Pâni . . . să va mai domoli firea bărbatului cea sireapi și orăjmașe.* PRAV. *Știind neînduplecată și sireapă tirănia lui Iustinian, au socotit că . . . să va întoarce înapoi.* CANTEMIR, HR.; cf. DOSOFTEI, VS. ♦ (Adverbial) *Căutind sireap cu căutătură sălbatecă.* DOSOFTEI, VS.

Variante: **sirep** (CD 1770, 18^r), **svirep** (II 1764, 8^r).

Etimologie: sl. **sverěpŭ**.

Vezi și *sirepie*.

Cf. *buiac* (3), *porav*.

SIREP adj. v. *sireap*.

SIREPIE s.f. (Mold.) Cruzime. răutate. *Scoală-te, Doamne, de-i ingrozește și sirepia le potoleaște. DOSOFTEI, PS. Atita le-au imblinzit și le-au domolit . . . , cit din cea veache și de fire a lor sirepie macar o picătură nu le-au rămas. CANTEMIR, HR.; cf. DOSOFTEI, VS.*

Etimologie: *sireap* + suf. *-ie*.

Vezi și *sireap*.

Cf. *cumpliciune*.

SIRIMAN s. m. v. *suruman*.

SIRIMÂNIE s. f. v. *surumănie*.

SIRMAN adj. v. *suruman*.

SIRMEA s. f. (Mold.) Proprietate, avere. *Și bucate . . . , odoară, toate le dedese lui Dumitrașco-Vodă, sirmeua acelu ghenărar, cădzind el într-o greșală. NECULCE.*

Etimologie: tc. *sermaye*.

Cf. *agonisită* (2), *blagă*, *bogătate*, *bucate*, *iosag*, *marhă*, *povijie*, *prilej*.

SIROMAN s. m. v. *suruman*.

SIROMĂNI vb. v. *surumăni*.

SIROMĂNIE s. f. v. *surumănie*.

SIRUMAN adj. și s. m. v. *suruman*.

SIUSIG s. n. v. *sucșig*.

SÎLTĂ s.f. (Mold.) Cursă, laț. *Îmi întinseră silte picioarelor. DOSOFTEI, apud CADE. Iară dinainte apa îl ocolêște, din dreapta și din stînga malurile cu mreji și cu silte avea împănate. CI, 170. ◇ Fig. El organul fărâlegii, vasul otrăvii, lingura vrăjbii, tocul minciunilor, silta amăgălii, cursa viclesugului . . . să să facă priimi. CI, 173.*

Variante: *siltă* (CI, 170, 173).

Etimologie: ukr. *sylice*.

Cf. *capcană*, *clucsă*, *măiestrie*, *pruglă*, *zăbroană*.

SÎMBRAȘ s. m. (Ban.) Asociat, tovarăș. *Sēmbrash. Conventionalis. AC, 367.*

Etimologie: *sîmbră* + suf. *-aș*.

Vezi și *sîmbră*.

Cf. *ortac*.

SÎMBRĂ s.f. (Mold., Ban.) Asociație, tovarășie. **A:** *Astepta cu adevărat pe H[risto]s, care n-avea nice o sîmbră cu ceilalți. DOSOFTEI, VS.* **C:** *Sēmbrē. Conventio. AC, 367.*

Etimologie: cf. ngr. *simvolî*.

Vezi și *sîmbraș*.

SÎMCEA s. f. (Mold., Ban., Trans. SV) Virf ascuțit sau tăios al unor obiecte; pisc, creștet. **A:** *Greu îți iaste ție a călca în simceao țepiei? AP, 1646, 29^r. Carii lăcuiesc pre piatră din simceaoa munților striga-vor. DP, 10^v. De multe ori ce sînceaoa suleții n-au pătruns cuvîntul umilit au domolit. CI, 174; cf. VARLAAM; DOSOFTEI, VS; DP, 8^r; CD 1698, 22^r; CI, 169, 174; CD 1770, 26^r. ◇ Fig. La cel mai virtos împotrivnic simceaoa condeiiului să întorcem. CANTEMIR, HR. Robesc pre muerușcile ceale îngreuiate cu păcat, precum împotiva sîmcealii firești a călca nu pot. IP, 31^r—32^r. **C:** *Sēmcsē. Acumen. Cuspis. AC, 367. ◇ Fig. Să le răbdăm cu răbdare mare de pace, gîndind că-i cu greu în simceaoa strămurării a**

zvirli. SA. 11^v. // **B**: *Cu greu-ți iaste a călca în simcea?* AP. 1683, 11^f; cf. BIBLIA (1688); AP. 1704, 10^f. ♦ (Mold.) Fig. Limită, punct extrem pînă la care se poate ajunge. *Sosind la simceaua virstei... răpăosă către Domnul.* DOSOFTEI, VS. *Toată simceaua minții iaste la nevoie lesnirea a nimeri și la lesnirea de nevoia fără veste tare a să păzi.* CI, 100.

Variante: **simcea** (VARLAAM; AP. 1646, 29^f; AP. 1683, 11^f; DP, 10^v; CD 1698, 22^f; AP. 1704, 10^f; CI, 100, 169, 174; CANTEMIR, HR.), **sincea** (CI, 171).

Etimologie: lat. **senticella**. Cf. **smicea**.

Cf. **țeanchi (1)**, vig.

SÎMEN s.m. v. **seimen**.

SÎNET s.m. v. **sineață**.

SÎNEȚAȘ s. m. (Mold.) Ostaș purtător de sineață. *Ori pedestrașul, ori călărețul vei socoti, și nu vei afla să hie de protiva sinețășului căzăcesc.* M. COSTIN. *Iară pre sinețăși unguri și nemți... au poroncil să nu dea den sineță peste poronca lui.* N. COSTIN. < (Adjectival) *Să hie fără de grije, s-a căzut să puie oameni sinețăși.* M. COSTIN.

Variante: **sinețăș** (M. COSTIN; N. COSTIN).

Etimologie: **sineață** + suf. -aș.

Vezi și **sineață**, **sinețar**.

SÎNGEAC s. n. v. **sangeac**.

SÎNGEAȘ s. m. v. **sangeac**.

SÎNIE s. f. (Mold.) Tavă mare și rotundă de metal. *Acolo era masa gătită cu mare orinduală, pe sinia ce mare de farfurie scumpă și, în scurt, toate vasăli mesei de farfurii scumpă.* H 1771, 81^v. *Și iarăși au venit 12 roabe îmbrăcate frumos și avea fieștecare în mină cite o sinie de farfurie minunată cu fel de fel de poame.* H 1771, 81^v.

Etimologie: tc. **sini**, bg. **sinija**.

Cf. **t a b l a**.

SLUGER s. m. (Mold., TR) Dregător însărcinat cu aprovizionarea curții domnești și a armatei cu carne (uneori cu determinantul *mare*). **A**: *Sulger mare ispravnic pre toate obroacele ce să dau la culnele domnești și la slujitorii curții.* URECHE. *Pavel Rugină ce fusese sulger mare la Antioh-Vodă.* NCL II, 295; cf. NCL II, 293, 300; PSEUDO-COSTIN, 19^v, 26^f; GHEORGACHI. **B**: *Trimise aicea în țară pre Stanciul slugerul de dete veste boierilor și roșiilor.* LET. TR, 65^f; cf. LET. TR, 74^v.

Variante: **sulger** (URECHE; NCL II, 293, 295, 300; PSEUDO-COSTIN, 19^v, 26^f; GHEORGACHI).

Etimologie: scr. **služar**.

Vezi și **slugerie**.

Cf. **cl u c e r**.

SLUGERIE s. f. (Mold.) 1. Demnitatea de sluger. *Nici avea cămară, nici visterie și slugeriile încă luasă în sama sa.* PSEUDO-AMIRAS.

2. Serviciul aprovizionării la curtea domnească. *Era și cițva boieri cari cheltuisă în zilele lui Mihai-Vodă, unii la visterie, alții la sulgerie, alții la jicniță.* NCL, II, 293.

Variante: **sulgerie** (NCL II, 293).

Etimologie: **sluger** + suf. -ie.

Vezi și **sluger**.

SLUT adj. (Mold., Ban.) Urit. **A**: *Alții zic că fața lui Cain s-au făcut foarte slută și groaznică și sirașnică.* LET. 1765-1767, 20^f. *O căiuătură*

slută. H 1778, 113^r; cf. H 1778, 15^r; H 1779¹, 82^v. **C:** (Substantival) *Slut*. [*Monstrum. Deformis*]. AC, 370.

Etimologie: ucr. **slutyj**.

Vezi și *slutăciune*, *sluti*.

SLUTĂCIUNE s. f. (Ban.) Urîșenie. *Slutăcsunè*. AC, 370.

Etimologie: **slut** + suf. *-ăciune*.

Vezi și *slut*, *sluti*.

SLUTI vb. (Ban.) A urîși. *Slutěsk*. AC, 370.

Etimologie: **slut** + suf. *-i*.

Vezi și *slut*, *slutăciune*.

SMIDĂ s. f. (Mold.) Grindină. **A:** *Pre multe locuri au căzut smidă*. M. COSTIN. *Le trimisă Dumnedzău ploaie cu smidă și cu foc*. CRON. 1689, 47^v. *Din ceriu fulgere, din nutri smidă și piatră, în aer focul cu apa să amesteca*. CANTEMIR, IST.; cf. DOSOFTEI, VS; CRON. 1707, 44^r; CRON. 1732, 36^v. // **B:** *Și iarăși le-au mai trimis Dumnezeu ... ploaie cu spidă (sic!) și cu foc*. CRON. 1736, 43^r. **C:** *Și le trimise Dumnedzău ploaie cu smidă*. CRON. ante 1730, 69^v.

Etimologie necunoscută.

Cf. *piatră*.

SMOMEALĂ s. f. (Mold.) Momeală. *Dar el nu înceta a zăbovi pe acea oștire cu alie smomeli și-ncurcături de cuvinte*. VP, 78^r.

Etimologie: **smomi** + suf. *-eală*.

Vezi și *smomi*.

Cf. *aromeală*.

SMOMI vb. (Mold.) A ademeni, a momi. *Va smomi pre bărbat să-ș lase muiarea pentru ca să o ia*. ȘT, 262. *Dară cu aceastea ale tale minciunoase înșelături inima nu-m vei smomi, nici cu gîndul mă voiu îndoi*. CD 1698, 24^v. *Pentru că de multe ori nu era pine de mîncat, el, ca să ne smomească și să ne culcăm sătui în pat, să obicinuisă de ni spunea cite o basnă*. B 1775, 85^v; cf. URECHE; PRAV.; DOSOFTEI, VS; N. COSTIN; CANTEMIR, HR.; PSEUDO-AMIRAS; CD 1770, 29^r.

Etimologie: pref. *s-* + **momî**.

Vezi și *smomeală*.

SOAGE vb. (Mold.) A rupe o parte din aluatul dospit și a da formă piinii, înainte de a o băga în cuptor. *Soagem noi pita din aloat și deacii o și coacem*. DOSOFTEI, PARIMIAR. ◇ Fig. *Lesne Svinția sa ne-au frămîntat din lut și ne-au sopt și ne-au însuflețat*. DOSOFTEI, PARIMIAR.

Etimologie: lat. **subigere**.

SOBOL s. m. 1. (Mold.) Samur. *Fu priimit de împărăție cu mare cinste, îmbrăcîndu-l împăratul cu blană de sobol; care această iaste cîntea cea mai mare la turci, cîndu îmbracă pre cineva împăratul cu blană de soboli*. NCL II, 292. *Au trimis la Poartă poclon ... blane de spinări de soboli*. NECULCE. ◆ *Blană de samur. Om sprinten ... cu cojoc de soboli*. M. COSTIN. *O purta ... cu șlic de sobol*. NECULCE.

2. (ȚR) Cîrțiță. *Krotorye. Sobolul. (...) Cîrțița*. MARDARIE, 163. *Sobolul iaste dihanie oarbă*. E 1717, 172^v.

Etimologie: (1) rus., ucr. **sobol**, (2) cf. bg. **sobolec**.

Cf. chițoran (2), guziu, șomic (3).

SOCACI s. m. (Ban.) Bucătar. **C:** *Sokacs. Cocus*. AC, 370. *Cocus. Sokacs, pasitor. Szakács*. LEX. MARS., 195. *Coquus. Pasitor. Sokacs. Szokacs*. LEX. MARS., 197. // **B:** *Un socaciu la o bucătărie făcea bucate*. E ante 1704, 27^v. *Socaciu cu ciinele. Un ciine întră într-o cuhnie și avîn-*

du socaciul lucru, iară cîinele găsi o inimă și o mincă. E 1717, 169^v. *Arhi-
magiri: mai mare socacilor sau mai mare oștilor, hatman. MARDARIE,
104; cf. E ante 1704, 30^f.

Etimologie: magh. **szakács**.

Cf. magher. păzitor.

SOCAȘ s. n. (Ban.) Obicei. *Sokash. Consuetudo*. AC, 370. *Pren noitura
și schimbătura socașului de afară au succuțu-se a se sparge*. CAT. B,
35; cf. BUITUL, CAT., apud TEW.

Etimologie: magh. **szokás**.

Cf. sucă, sucluitură, vâlaș. **zacon** (2).

SOCLUI vb. v. **sueni**.

SODĂȘ s. m. (Mold., Ban.) Chezaș, garant. A: *Cela ce (...) nu-ș
va putea pune sodășul să-i dea giurămînt, de va giura cum nu știe c-au fost
acei bani răi, să fie în pace*. PRAV. C: *Soldush. Primus author*. AC, 370.

Variante: **solduș** (AC, 370).

Etimologie: magh. **szovados**.

SOLAC s. m. (Mold.) Arcaș pedestru din grupul de ieniceri ai cor-
pului de gardă al sultanului. *După aceștia ... merg selașii, carii poartă
arcele pre umăr. URECHE. După ianiceri venea solacii cu arce, ce poartă
șilice sau cauce în cap*. M. COSTIN. *Numai ce am văzut un solac împă-
rătesc și im zice cum că mă cheamă Muctifel împăratul*. H 1771, 92^v; cf.
N. COSTIN.

Variante: **selat** (URECHE).

Etimologie: tc. **solak**.

SOLDUȘ s. m. v. **sodăș**.

SOLGĂBIRĂU s. m. (Trans. SV) Pretor. *De te vei duce pe lingă
vreun solgăbirău, îți voi da o țiră de comendație pă hirtie*. OG, 369.

Etimologie: magh. **szolgabíró**.

SOROMAN s. m. v. **suruman**.

SPAGĂ s. f. v. **șpagă**.

SPĂTAR s. m. (Mold., TR) Înalt demnitar la curtea domnească
din evul mediu care purta la festivități sabia și buzduganul domnului
(uneori cu determinări de tipul *cel mare(le)*, *al doilea*, *al treilea*); în
Țara Românească marele spătar era și comandant suprem al armatei,
mai ales al cavaleriei, în lipsa domnitorului de pe cimpul de luptă (funcție
îndeplinită de *marele hatman în Moldova*). A: *Spătariu al doilea și al
treilea*; *al doilea zvorește cînd nu zvorește cel mare, ... iar spătariul al treilea
zvorește peste toată vremea*. URECHE. *La munteni cap al oastei pînă acum
este marele spătar*. M. COSTIN. *Ilie Catargiul, spatariul cel mare*. NCL II,
294; cf. NCL II, 293; PSEUDO-COSTIN, 4^r, 22^r; PSEUDO-AMIRAS
(gl.); NECULCE. B: *I-au boierit, pre Lupul l-au pus spătar mare, pre
Buzdugan, sârdar*. R. POPESCU. *A tăiat pre boieri, anume Coadă cor-
necul și pre Stroeie spătarul și pre Vintilă comisul*. LET. TR, 29^r; cf. ST.
LEX.; LET. TR, 55^v, 74^r, 74^v, 75^r, 75^v; MINEIUL (1776). // C: *Spătar.
Armiger*. AC, 371. *Muri spătariul sau secretariușul și tocma acuma-i lucru
mai mare*. OG, 369.

Etimologie: ngr. **spatharios**.

Vezi și *spătărel*, *spătăresc*, *spătări*, *spătărie*.

Cf. **h a t m a n**.

SPĂTĂREL s. m. (Mold.) Boier de rang mic care supraveghea or-
dinea la sate și avea unele atribuții militare în timp de război. *Stringin-*

du-se din toate breslile, călărași, dărăbanți, roșii, cisternicei, spătărei, postelniciei ... au făcut oaste frumoasă. PSEUDO-AMIRAS.

Etimologie: **spătar** + suf. *-el*.

Vezi și **spătar**, **spătăresc**, **spătări**, **spătărie**.

SPĂTĂRESC adj. (Mold.) Care este în serviciul unui spătar sau al spătăriei. *S-au dus ... în Țara Muntencască și au fost acolo ceauș spătărescu. NECULCE.*

Etimologie: **spătar** + suf. *-esc*.

Vezi și **spătar**, **spătărel**, **spătări**, **spătărie**.

SPĂTĂRI vb. (Mold.) A exercita funcția de (mare) spătar. *L-au pus spătar mare, și n-au spătărit vreme multă ș-au murit. NECULCE.*

Etimologie: **spătar** + suf. *-i*.

Vezi și **spătar**, **spătărel**, **spătăresc**, **spătărie**.

SPĂTĂRIE s. f. (Mold., ȚR) 1. Sală din palatul domnesc unde aveau loc unele ceremonii. **A:** *Vasilie-Vodă ... îndată au ieșit în spătărie și l-au chemat la sine la adunare. M. COSTIN. Din spătărie încolo, mai înluntru, nime nu pute intra, nici boieri, nici mazili. NECULCE; cf. NCL II, 299; GHEORGACHI. B:* *Gheorghe logofătul, în mare grijă, săzind în spătăria lor, ținea toiagul la gură. R. POPESCU. ◇ S. comp. Spătăria (cea) mică = cabinet personal al domnitorului. I-au ieșit înainte Domnul pînă în pridvor și ... s-au suit în spătăria cea mică. R. POPESCU.*

2. Clădire în care își avea sediul instituția condusă de (marele) spătar. **A:** *Și la purces petrecuți până la spătărie, iarăș cu alai l-au petrecut boerii orînduiți pînă la gazda lui. NCL II, 297. B:* *Marșea înaintea spătării[și] să aibă vreme a se arăta cîți din boiari mazili au să arate cevaș mai deosebit. PRAV. COND. (1780).*

Etimologie: **spătar** + suf. *-ie*.

Vezi și **spătar**, **spătărel**, **spătăresc**, **spătări**.

SPICHINARD subst. (Ban.) Levănțică. *Spikinard. Spicinardus. AC, 371.*

Etimologie: magh. **spikinard**, germ. **Spiekenard**.

SPÎRCUI vb. (Mold.) 1. A rupe, a tăia în bucăți, a sfîrteca. *Cîți au rămas au început a-i tăia și a-i spîrcui și pe unii au prins de vii. AXINTE URICARIUL.*

2. A distruge, a nimici; a risipi, a împrăștia. *Oastea așa greu s-au tulburat ... unii de alții fugind, s-au spîrcuit toată tabăra. M. COSTIN. Singur, Mihai-Vodă, văzînd că sta războiul neales, au dat năvală în ardeleni de i-au spîrcuit. N. COSTIN; cf. CANTEMIR, IST.; NCL II, 296. ◇ Fig. Cîrpiurile mincinoșilor încă a mai destrăma și a spîrcui. CANTEMIR, HR.*

Variante: **spîrcui** (CANTEMIR, IST.; N. COSTIN; NCL II, 296; CANTEMIR, HR.).

Etimologie: pol. **spierzchać**.

Vezi și **spîrcuit**.

Cf. **hăcui**; **stropși** (2).

SPÎRCUIT adj. (Mold.) 1. Sfîrtecat, rupt în bucăți. *Alții de coadele a cai sireapi și nemoliș, cu iute alergătură, tiriit și pre a uliților pietre spîrcuit. CD 1698, 15^v.*

2. Distrus, nimicit; risipit, împrășliat. *Spîrcuită oastea și fără nici o tocmeală. M. COSTIN. Decheval căzîndu-și oamenii răsipiți și în toate părțile spîrcuiri ..., singur șie ș-au făcut moarte. CANTEMIR, HR.; cf. PSEUDO-MUSTE.*

Variante: **spîrcuit** (CD 1698, 15^v; CANTEMIR, HR.).

Etimologie: **spîrcui**.

Vezi și *spîrcui*.

Cf. *stropșit*.

SPOGREȘI vb. (Mold.) 1. A greși. *Aruncară cu pușturile să dea în cerb d-îmbe părți și spogreșiră de să lovără pre sine frate pre frate. DOSOFTEI, VS.* ◇ Fig. *Patimile trupului ... multe ori să ascund și să spogreșesc. DOSOFTEI, VS.*

2. A se dezvăra. *De pohta no(a)stră cu dreptul ne-am scăpat [marg.: spogreșii]. DOSOFTEI, VS.*

Etimologie: cf. sl. **pogrěšiti se**.

Cf. *scăpăta*.

SPOI vb. (ȚR) A lipi cu lut. *Și lutul vor lua și vor spoi casa. BIBLIA (1688).*

Etimologie: sl. **sūpoiti**.

SPRENȚAR adj. v. **sprințar**.

SPRINTENI vb. (Mold., Ban.) A se grăbi, a se iuți. **A:** *Lupul, după greimea ce avea, cu cit mai mult putu se sprintini și de năprasnă pre ... armăsar de nări apucă. CANTEMIR, IST. C: Sprinteneskumē. Allevior. Celer fio. AC, 371.*

Etimologie: **sprinten** + suf. *-i*.

Cf. *păzi (2)*, *steji*.

SPRÎNȚAR adj. 1. (Mold., Trans. N) Amenințător, defăimător (despre cuvinte). **A:** *Să va despărți ... și pentru cuvinte ce va grăi bărbatul sprințare și o va îngrozi. PRAV., 82^v. C: Să te ferești de cuvinte sprețare, să nu le grăiești fără ispravă și minciunoase. AA SEC. XVIII², 62^v. // B: cf. ÎL, 150.*

2. (Mold.) Nestatornic, aventurier. **A:** *Cind va fi bărbatul om rău, sprințar, și va îmbla den loc în loc și den sat în sat. PRAV., 90^v. Rugină Sulgerul, fiind om mai sprințar, nu s-au mai întors în țară. N. COSTIN. // B: cf. ÎL, 158.*

Variante: **sprețar** (AA SEC. XVIII², 62^v).

Etimologie necunoscută.

SPURC s. m. (Ban.) Șoarece. *Spurk. Mus. AC, 371.*

Etimologie: lat. **spureus**.

Cf. *herț*, *părnuș*, *șomic (1)*.

STAD s. n. v. **stadiu**.

STADIU s. n. (Mold., Criș.) Unitate de măsură pentru distanță la greci, echivalând cu 147—192 m. **A:** *Mergind înainte ca cinci stadii, săruta unul pre altul cu sărutările ceale de pre urmă. I, 9^v. C: Doi dintr-înșii era ducindu-să într-aceaea zi întru oraș de departe ca șasăzăci de stadii din Ierusalim. MOL. 1676¹, 200^f. Pentru ce au încălecat într-aita loc numai 15 stadii? Stadul iaste o sută de stînjini, carii fac o mie și cinci sute de stînjini. C 1737, 46^f.*

Variante: **stad** (C 1737, 46^f).

Etimologie: lat. **stadium**.

Cf. *păpriște (1)*.

STAVĂ s. f. 1. (Mold., Ban.) Herghelie. **A:** *Lupul ... pre cit mai aproape putu lingă stavă să apropie. CI, 100. C: Stavē. Grex. AC, 371.*

2. (Trans. SV) Îngrăditură în care se țin caii la pășunat. *Veni ispravnicul de la stava cailor. A 1776, 99^v.*

Etimologie: cf. bg. *stava*, alb. *stavë*.

Vezi și *stăvar*.

Cf. *herghelie*.

STAVĂR s. n. (Mold.) Statornicie, tărie, asiduitate. *Și deaca vădzu împăratul stavărul și tăria gândului ei, i se feace rușine și o slobodzi. DOSOFTEI, VS. Minuind pre eparhul cu stavărul și nemutatul gândului său. DOSOFTEI, VS.* ◇ Loc. adj. **De stavăr** = capabil, destoinic. *Cind ... nice la un lucru nu va fi om de stavăr, ... să-l gonească și să-l scoată dentr-acel loc. PRAV.* ◇ Loc. adv. **De stavăr** = temeinic, cu sîrguință. *Foarte de stavăr învăind. DOSOFTEI, VS.*

Etimologie: lat. **stabilis**.

Cf. *harnic (2)*, *sămăluitor*.

STĂVAR s. m. (Mold., Ban.) Herghelie. // **B:** *Într-o zi mearșă stăvariul la Filip împărat și zisă. A 1750, 58^r.*

Etimologie: **stavă** + suf. *-ar*.

Vezi și *stavă*.

Cf. *duvalm (1)*, *herghelie*.

STĂVI vb. (Mold.) A se stabili într-un anumit loc; a se statornici. *Numai în cetate pușini țigoveși și slujitori să putea stăvi. CANTEMIR, HR. De mirat lucru iaste cum ungurii ... s-au putut stăvi și a să ținea pre aceale locuri. CANTEMIR, HR.*

Etimologie: sl. **staviti**.

Cf. *pristăni (5)*.

STEJI vb. (Mold., Trans. SV) A se grăbi. **A:** *Se stejiră să nu innopteadze. VARLAAM; cf. DOSOFTEI, PS. C: Deci pentru că a doua zi schimbă era ... să stăjiră să nu innopteadză. C 1729, 56^v.*

Etimologie: sl. **sūtěžati**.

Cf. *păzi (2)*, *sprinteni*.

STEREVIE s. f. (Mold.) Funingine, zgură; lavă. *Va ploua domnul cu iarbă pucioasă ..., foc și stervie. DOSOFTEI, PS. Și plo(a)ia era stervie, pulbere neagră și foarte herbinte, foarte sămănindu-și cu funinginea cea de cuptoriu. DOSOFTEI, VS.* ◇ Fig. *Să spălăm înfocarea răutăților și stervia fărălegilor. DOSOFTEI, VS.*

Variante: **stervie** (DOSOFTEI, VS).

Etimologie necunoscută.

STERVIE s. f. v. **stervie**.

STIRMINĂ s. f. v. **stîrmină**.

STIROS adj. v. **știros**.

STÎRMINĂ s. f. 1. (Trans. SV) Scobitură, crăpătură în stîncă. *Să ascunsără în peșteri și în stîrminele pietrilor. NT 1648, 308^r.*

2. (Mold.) Groapă adîncă cu apă, ripă, mocirlă. *Și sosim la stîrmină. DOSOFTEI, VS.*

Variante: **stîrmină** (DOSOFTEI, VS).

Etimologie: scr. **strmen**.

Cf. *b a h n ă*.

STÎRNI vb. (Mold.) A se scula, a se trezi, a se deștepta. *Atunce îngerul întoarse sufletul la trup și se stîrni mortul. DOSOFTEI, VS. Încă și un feliu de scînciitură ca acela da, cit dulăul deșteptat să să stîrnească. CI. 97. Nenții stîrniindu-se ca din somn s-au gătit degrabă ... și i-au bătut. PSEUDO-COSTIN.*

Etimologie necunoscută.

STOBOR subst. (Ban., Trans. SE) Gard de scinduri, împrejmuire de uluci. *Stobor*. AC, 372; cf. TI (gl.).

Etimologie: bg., scr. *stobor*.

Cf. ogradă (1).

STOLĂ s. f. (Trans. SV) Un fel de orar pe care preoții catolici îl poartă în timpul slujbelor religioase. *Înti dreapta căsătoriiilor să leagă cu stola, a doua pun inelul unul altuia în al patrulea deaget, a treia-ș spun voia unul altuia*. PP, 105^r.

Etimologie: lat. *stola*.

STOLNEC s. m. v. *stolnic*.

STOLNIC s. m. (Mold., ȚR) Dregător care se ocupa de masa domnească, fiind șeful bucătarilor, al pescarilor și al grădinarilor (uneori cu determinări de tipul *mare, vel*). **A:** *Stolnic mare, cu obiceiul la dzile mari și la veselii domnești, îmbrăcat în haină domnească, și vine înaintea bucatelor domnești, le tocmește pre masă înaintea domnului cu tipsiile*. URECHE. *După vel ban, vel păharnic, vel visternic, vel stolnic... fiestecare boierie să păzea și să cinstea la rinduiala sa*. GHEORGACHI; cf. NCL II, 290; PSEUDO-COSTIN, 11^v; PSEUDO-AMIRAS (gl.); NECULCE. **B:** *Radul stolnicul, feciorul lui Tudor sătrarul din Greci*. ANON. BRÎNCOV., s. v. *sătrar*. *Radul stolnecul ot Boldești*. LET. ȚR, 32^v; cf. LET. ȚR, 37^r, 38^v, 50^r, 67^r. // **C:** *Stolnik*. AC, 372.

Variante: *stolnec* (LET. ȚR, 32^v).

Etimologie: sl. *stolnikŭ*.

STOPI vb. v. *stupi*.

STOROHĂNI vb. (Mold.) A bate tare pe cineva, a zdrobi în bătaie. *Fu spînzurat și storohănit fără milă*. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: **storohan* + suf. -i.

Cf. șupî (2), zmicura.

STRAI s. n. 1. (Ban.) Cergă. *Strany. Stragulum*. AC, 372.

2. (Mold.) Haină, veșmint. *Hainele cu care era deprinși nu lăsa să le poarte, ci își făcea loruși alt fealiu de straie neobicinuite*. CA, 99^r. *Mi-au zis de mi-am făcut și mie straie bune*. H 1771, 87^v. *M-am dus ca să mă împodobăscu cu straile cele mai bune*. H 1779^r, 155^v; cf. GHEORGACHI; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU; H 1778, 5^r, 5^v, 14^r; H 1779^r, 156^r, 159^r; H 1779^v, 76^v, 80^v, 93^v, 100^r, 101^v.

Etimologie: lat. *stragulum*.

Cf. macat (2), odeal, velință; borfe.

STRAIȚĂ s. f. (Ban., Trans. SV) Traistă, săculeț. *Strajcză. Canisterium (l. canistrum)*. AC, 372. *Îți trimit o straiță de piper*. A 1776, 107^r. *Cumpără un cap de berbece și-l băgă într-o straiță*. PF, 90^r.

Etimologie: cf. alb. *strajcë*.

Cf. tisug, tuiță.

STRAJĂ s. f. (Mold., ȚR) Persoană însărcinată cu paza frontierei țării; grănicer. **A:** *Dărăbanii ce era străji la porț*. DOSOFTEI, VS; cf. H 1779^v, 92^r. **B:** *Radul-Vodă încă să întorcea la scaun și nu avea grijă să se păzească cu străji despre turci*. R. POPESCU. ♦ (Mold.) Cetate de apărare la frontiera țării, situată la oarecare înălțime, în care se adăposteau străjerii; post de veghe. *Denafară de cetatea cea mare a Chilieii, iaste alta mai mică, carea să o fie zidit Ștefan-Vodă cel Bun, ca o strajă cetății cei mari*. N. COSTIN. ♦ (Mold.) Barieră la intrarea într-o localitate. (Fig.) [Lupul] *de nu ca la strajea birlogului său merge, cu pe-deapse groznice și și înfricoșări de moarte i să lăudară*. CANTEMIR, IST.

Etimologie: sl. **straža**.

Cf. plăiaș.

STRĂLUCOARE s. f. (Mold.) Strălucire. *Au făcut zugrăvite de dau strălucoare, Să-i trăiască pomana-n bun nume supt soare.* DM, III^r. *Strălucorile pietrilor celor scumpe.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: pref. **stră-** + **lucoare**.

Vezi și **lucoare**.

Cf. **lucoare**.

STRĂMURARE s. f. (Mold., Ban., Trans. SV) Băt ascuțit, nua sau prăjină cu virf de fier cu care se îndeamnă vitele la mers. **A:** *Împungînd cu strămurări slugile pre mișcoi.* DOSOFTEI, VS. *Cînd au fost arînd... cu leșii, i-au fost împungînd cu strămurările, ca pre boi.* NECULCE. (1648). **C:** *Ce mă gonești? Cu greu-ț iaste a zvirli împotriva strămurării.* N TEST. (1648). *Pentru aceara să le răbdăm cu răbdare mare de pace, gîndînd că-i cu greu în simceaua strămurării a zvirli.* SA, 11^v; cf. SA, 19^v. ♦ **Îndemn**, impuls: pornire, instinct. **A:** *Plînsul iaste o îndemnare și strămurare de aur sufletului.* L SEC. XVII, 72^v—73^r. *Scrisorile, precum a celui bun, așe a celui rău sfat, iască și strămurare sint.* CANTEMIR, IST.; cf. DOSOFTEI, MOL. **C:** *Stremurare. Stimulus.* AC, 372. // **B:** cf. L ante 1693, 148^v.

Variante: **stremurare** (AC, 372).

Etimologie: lat. ***stimularia**.

Cf. năslitură, năstav.

STRELEȚ s. m. (Mold.) Soldat dintr-un corp de vînători. *Mai lesne strelețului a nemeri o vrabie decît pe un om călare.* M. COSTIN. *Strelețul, arcul frîngînd, ținta nu lovască.* CANTEMIR, IST. *Atunce au ieșit și Mihai-Vodă cu seimenii și cu streleții, adecă vînătorii ce ave.* NECULCE.

Etimologie: rus. **strelec**.

STREMURARE s. f. v. **strămurare**.

STRÎJNIC, -Ă s. m. și f. (Ban., Trans. SE) Minz(ă) între 1 și 3 ani; noaten(ă). *Aceaea fiară iaste de mare ca un strîjnic.* FL. D (1693). *Equulz. Strîsnika. Kancza csitko.* LEX. MARS., 203; cf. COSM. 1693—1703, 72^v.

Etimologie: sl. **strižnikŭ**.

STROPSI vb. (Mold.) 1. A strivi, a zdrobi; a călca în picioare. **A:** *Mă stropsiră pizmașii miei, Miluiaște-mă, Dumnădzău, că m-au stropsit omul.* DP, 29^v. *Armăsariul ... pre Lup ... de multe ori mai pînă la moarte cu picioarele îl stropsîia.* CI, 99; cf. DOSOFTEI, PS; DOSOFTEI, VS; CI, 97. // **B:** (Fig.) *Ușurează de la mine toiagul și frica lui nu mă stropsască.* BIBLIA (1688).

2. A invade, a cotropi; a înfringe, a nimici în luptă. *Au stropsit toată Asia și cu foc o au pîrjolit, orașele au prădat.* URECHE. *Venea cu atîta fală să stropsască și să calce țara.* M. COSTIN. *Traian ... după ce au stropsit pe dachi, au dus în Dachia slobozii de „romani”.* CANTEMIR, HR. ♦ Fig. A încălca, a nesocoti o poruncă sau o hotărîre. *Poronca și învătătura Domnului ... călcînd și stropsînd.* CANTEMIR, HR.; cf. VARLAAM.

Etimologie: bg. **strošvam**.

Vezi și **stropsit**, **stropsitură**.

Cf. năbuși; spîrcui (2).

STROPSIT adj. (Mold.) Distrus, nimitit în luptă. *Cînd au stătut Irachie la împărăție, puterile împărăției ... atît de stropsite și de oșteanîi cei vechi și de ispravă atîta de sărăcite era.* CANTEMIR, HR.

Etimologie: **stroși**.

Vezi și *stroși*, *stroșitură*.

Cf. *spîrcuț* (2).

STROȘITURĂ s. f. (Mold.) 1. Strivire, zdrobire; călcare în picioare. *Înflut preste tot de stroșiturile ce-l stroșise oștenii*. DOSOFTEI, VS. *Niciun a leilor sau a altor jgâanii călcături și stroșituri în samă băgînd*. CANTEMIR, IST.

2. Năvălire, cotropire; nimicire. *Ungurii, văzîndu atîta stroșitură și nevoie țării, ... s-au închinat turcilor*. URECHE. *Călcături și stroșituri în hotarile împărății să nu mai facă*. CANTEMIR, HR.

Etimologie: **stroși** + suf. *-tură*.

Vezi și *stroși*, *stroșit*.

Cf. *năbușeală*; *pustușag*.

STRUJNITĂ s. f. (Mold.) Daltă, răzuș. *Îl spinzurară de mini și-l freară cu strujnițe*. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: ser. **stružnica**.

Cf. *vișeu*.

STUPI vb. (Mold.) A scuipa. *L-ași stupi și nu-l pociu*. CANTEMIR, IST. *Friul, ca pre un stăpin avîndu-l [calul], îl lepăda ștupîndu-l și adevasă șpunegînd*. ILIODOR. „*Unde voiu ștopi?*“ *Zisu-i-au împăratul: „Du-te de ștopește în cerdac*“. B 1774, 20^v; cf. B 1774, 30^r; B 1775, 74^r, 83^r.

Variante: **stopi** (B 1774, 20^v), **știupi** (B 1774, 20^v, 30^r), **ștopi** (B 1774, 20^v), **ștupi** (ILIODOR; B 1775, 74^r).

Etimologie: probabil lat. **stupire* (< **scuppire* + *sputare*).

Vezi și *știupit*, *știupitură*.

SUBAȘĂ s. m. (Mold., ȚR) Agent de poliție numit de turci în Țările Române. **A:** *S-au așezat în olatul Cămenității ... de-u pus subași pen sate după obiceiul lor*. NECULCE. **B:** *Pusease subași pen toate orașale și pen toate satele*. R. POPESCU. *Deci Meemet-beiu au cuprins toată țara și au pus din oamenii lui subași pre la toate orașale*. LET. ȚR, 25^r; cf. IST. ȚR.

Etimologie: tc. **subași**.

SUCĂ s. f. (Ban., Trans. SV) Obicei. *Sukě. Consuetudo*. AC, 373. *En atare szuke*. PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW; cf. VISKI, apud TEW.

Etimologie: **sucui**.

Vezi și *suclitură*, *sucui*, *sucuit*.

Cf. *socaș*, *suclitură*, *vălaș*, *zacon* (2).

SUCI s. m. (Ban.) Cojocar. *Sucs. Pellio*. AC, 372.

Etimologie: magh. **szücs**.

SUCLUI vb. v. **sucui**.

SUCLUITURĂ s. f. (Ban.) Obicei. *Suklui (tu)rě. Consuetudo*. AC, 373.

Etimologie: **sucui** + suf. *-tură*.

Vezi și *sucă*, *sucui*, *sucuit*.

Cf. *socaș*, *sucă*, *vălaș*, *zacon* (2).

SUCȘIG s.n. (Ban., Criș., Trans. SV) Nevoie, trebuință. *Trupul dorește și are siușig mare de suflet*. MOL. 1695, 93^r. *Și-n acel orașu nu-i suușigu de soare, nice de lună*. MISC. SEC. XVII, 124^v. *Aszkulteme en szuksigul mjeu*. PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW. *Pre lukru né en-vácze kárey szuksig szé kredém*. BUITUL, CAT., apud TEW; cf. C 1692, 529^r; VISKI, apud TEW; MISC. SEC. XVII, 64^v, 87^v, 108^r.

Variante: **siușig** (C 1692, 529^r; MOL. 1695, 93^r), **suușig** (MISC. SEC. XVII, 64^v, 87^v, 108^r, 124^v).

Etimologie: magh. **szükség**.

Cf. lipsă, niștotă (2).

SUCUI vb. (Ban., Criș., Trans. SV) A avea obiceiul, a obișnui. *N-au sucuit Dumnezeu cu binta sa a păzi pre om, ce creame cu alcam îngăduiaște păcătoșilor pre pocanie.* C 1692, 511^v. *N-au socluit a-ș lepăda frunzda.* VCC, 5. *Suklutěsk. Consvesco.* AC, 373. *Aceia cari iau științele să mărească cinste dentru inimă pre care au sucuit Dumnezeu a căuta.* CAT. B, 34; cf. VISKI, apud TEW; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW; PP, 89^r; CAT. B, 45, 48.

Variante: **soclui** (VCC, 5), **suclui** (VISKI, apud TEW; AC, 373; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW; PP, 89^r).

Etimologie: magh. **szokni**.

Vezi și *sucă*, *sucluitură*, *sucuit*.

SUCUIT adj. (Ban., Criș.) Obișnuit. *Omul in ce iaste încăfat și sucuit, tot așa iaste în viața lui.* C 1692, 505^v. *A serba sărbătorile sucuite a beseceiei svente.* CAT. B, 31.

Etimologie: **sucui**.

Vezi și *sucă*, *sucluitură*, *sucui*.

SUFERI vb. (Mold.) A-i prii cuiva ceva, a-i face bine. *Și luind boala în pitej, să făcea că nu-i suferă la bucate.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: lat. **sufferire**.

SUGUȘA vb. (Ban., Criș., Trans. SV) A sugruma. *Suggush. Suffoco.* AC, 373. ◀ Fig. *Primeaște sluga ta în bine, ca să nu mă sugușe pre mine făloși.* MOL. 1695, 9^r; cf. PSALT. (1651).

Etimologie: **su(b)** + **gușă** + suf. -a.

Vezi și *sugușat*.

Cf. foitui, înăduși, năduși.

SUGUȘAT adj. (Ban.) Sugrumat. *Suggushat. Suffocatus.* AC, 373.

Etimologie: **sugușă**.

Vezi și *sugușă*.

SULEAGEC adj. v. *suleged*.

SULEGED adj. (Mold.) Subțire, zvelt; delicat, fin. *Și era pre chipul trupului . . . suleaged, albineț, galben.* DOSOFTEI, VS. *Grumadzii îi sint suleagedzi și gingași.* CANTEMIR, IST.

Variante: **suleagec** (CANTEMIR, IST.).

Etimologie: lat. ***sablicidus**.

SULGER s.m. v. *sluger*.

SULGERIE s.f. v. *slugerie*.

SULINAR s.n. (Mold.) Tub de canal pentru scurgerea apei. A: *Să-pind, aflară fintna aceasta ducindu-se apa pre sulinare in cetate.* VARLAAM. I; C: cf. C 1729, 69^v.

Etimologie: cf. ngr. **solinarion**.

Cf. oală (1).

SUMĂ s.f. (Ban., Trans. SV) Sumar. *În acest Testament intiu am pus șuma la toate capetele.* N TEST. (1648). *Întiu arătăm . . . despre șuma psaltirii. A treia oară, despre părțile și despre rindul psaltirii.* PSALT. (1651; cf. FOGARASI, apud TEW, s.v. **șumă**; VISKI, apud TEW, s.v. **șumă**; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW, s.v. **șumă**. ♦ Conținut. *În șumă sint stihuri.* N TEST. (1648). *Șuma mai pre scurt iaste aceasta: 2 lucruri sint scrise intr-acest psalom.* SĂ, 18^v.

Variante: **șumă** (N TEST. 1648; FOGARASI, apud TEW, s.v. **șumă**; SA, 18^v; VISKI, apud TEW, s.v. **șumă**; PSALTIRE SEC. XVII^a apud TEW, s.v. **șumă**).

Etimologie: lat. **summa**; **șumă** < magh. **summa**.

SUPĂR s.n. (Mold.) Supărare, necaz. *Pentru ca proimul sorbavei mele cu lungimea ceva mai mult supăr să nu aducă.* CANTEMIR. IST., apud TDRG. *Să facă și unul și altul supăr cu închisoarea.* NCL II, 294. *Mare jale și supărare au căzut preste toți, făcându-li-se supăr de au plătit stupii indoiti.* PSEUDO-MUSTE, apud CADE; cf. PSEUDO-COSTIN, apud CADE și TDRG; PSEUDO-AMIRAS (gl.); NECULCE, apud CADE și TDRG.

Etimologie: **supăra**.

Cf. bănat (2), băsău (3), potcă, poticală (1), siclet.

SUROMAN adj. și s.m. v. **suruman**.

SUROMAN adj. și s.m. 1. Adj. și s.m. (Mold., Ban., Trans.) (Om) lipsit de bunuri materiale; sărac. **A:** *Fericitu-i cela ce înțaleage spre mișel și sărăiman.* DOSOFTEI, PSALTIRE (1680). *Sirimanului tu fii ajutoriu.* AR, 4^v. ◊ Fig. *Surumani cu sufletul.* DOSOFTEI, MOL. C: *Adecăr zic voauo că aceasta văduo suromană mai multe aruncă de toți de alalți cei ce aruncară în lada suromanilor.* NT 1648, 58^f. *Nu înfrunta pre sirimani, rind sună la ușa ta pentru milosteniia, ci frînge piinea ta flămînzilor.* CS, 36^f. *O muiare surumană din Șuniam să bucura pentr(u) costul poroșocului ce avea.* MOL. 1695, 55^v. *Siroman, -ă. Pauper.* AC, 368. *Și-ș aduc aminte de cei surumani.* MOL. 1706^f, 80^f; cf. N TEST. (1648); NT 1648, 54^v, 56^v, 59^v; PSALT. (1651); PS. 1651, 41^f, 181^f; SA, 14^f, 15^f, 33^v, 34^v, 35^f; CS, 26^v, 82^f; MOL. 1689, 64^f; VCC, 23, 25; MISC. SEC. XVII. 13^v, 20^v, 31^v; CAT. B, 44; M 1704, 80^v; TI (gl.); MOL. 1725, 178^v. ◊ Fig. *Fericiti surumanii sufletești, că a celora iaste împărăția ceriurilor.* STR., 37^v; cf. N TEST. (1648); CAT. B, 51. ◆ De condiție joasă.

A: *Te-i îmbrăcat întru a no(a)stră mestecare slabă și surumană.* ANT., 83^v. **2.** S.m. (Mold., TR) Orfan. **A:** *Să cercetăm pre cei sirimani și pre văduve întru scirbele lor.* II 1764, 17^f. **B:** *Și pre văduve le-ai trimis deșarte și pre surumani ai chinuit.* BIBLIA (1688). *Am mintuit pre sârse den mina silnicului și surumanului căruia nu era ajutoriu am ajutat.* BIBLIA (1688).

Variante: **sărăiman** (DOSOFTEI, PSALTIRE, 1680), **siriman** (CS, 36^f; TI, gl.; AR, 4^v; II 1764, 17^f), **sirman** (MISC. SEC. XVII. 20^v), **siroman** (VCC, 25; AC, 368), **siruman** (N TEST. 1648; NT 1648, 56^v; MISC. SEC. XVII, 13^v), **soroman** (VCC, 23), **suroman** (NT 1648, 58^f).

Etimologie: sl. **siromahŭ**, bg., scr. **siromah**.

Vezi și **surumăni**, **surumănie**.

Cf. ceplac, neputincios (1), niștotos, pehnit; prostac.

SURUMĂNI vb. (Ban., Trans. SV) A săraci. *Deacă veți surumăni să vă priimească pre voi în corturile ceale de veaci.* N TEST. (1648). *Siromănesk. Pauper fio.* AC, 368.

Variante: **siromăni** (AC, 368).

Etimologie: **suruman** + suf. **-i**.

Vezi și **suruman**, **surumănie**.

Cf. **meseri**.

SURUMĂNIE s.f. (Ban., Criș., Trans. SV) Sărăcie. *Că toți den rămășițele lor aruncară, iară aceasta den surumăniia ei tot cit avu aruncă, toată*

acuză ei. NT 1648, 58^f. *Și el încă să întoarsă... din bogătatea cea falnică pre mare surumănie.* MOL. 1695, 51^v. *Siromenič. Paupertas.* AC, 368; cf. N TEST. (1648); SA, 2^v; MISC. SEC. XVII, 40^f.

Variante: **sirimănie** (MISC. SEC. XVII, 40^f), **siromănie** (AC, 368).

Etimologie: **suruman** + suf. -ie.

Vezi și **suruman**, **surumăni**.

Cf. neputință, niștotă (1), pehneală.

SURUZUI vb. v. **surzui**.

SURZUI vb. 1. (Ban., Criș., Trans. SV) A agonisi, a ciștiga, a procura. *Impetro. Szeresuesk. Szerszek.* LEX. MARS., 215. *Cu voia unul alătui suruzuiră 30 de bani.* MISC. SEC. XVII, 14^f. *Alduit uricu suruzui noau.* MISC. SEC. XVII, 31^f. *Noe lok à nye szerzui.* PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW.

2. (Trans. SV) A pricinui, a cauza. *Ce au surzuit graba aceasta?* PP, 128^f.

3. (Trans. SV) A compune, a redacta; a întemeia. *Cine au întemeiat Crede-ul? „Apostoli”. Cind l-au surzuit? (...) Pentru ce l-au surzuit? (...) Cine de chilin dintru apostoli au surzuit oro cloambă a Crede-ului? „Nu să știe adevărat, destul că toț într-una dintr-o voie l-au surzuit”.* PP, 4^f–5^f. *Cine au surzuit rinduiala besearecii?* PP, 102^v.

Variante: **sărăzui** (LEX. MARS., 215), **sărzui** (PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW), **suruzui** (MISC. SEC. XVII, 14^f, 31^f).

Etimologie: magh. **szerezni**.

Vezi și **surzuită**.

Cf. **însăma**.

SURZUITĂ s.f. (Trans. SV) Tocmeală, rinduială. *Iară de pre altă parte iaste cinul, care se ține de fapă și de surzuita Domnului, adecă de apă, cuvine-se a ști hasna șacramentului sau tainei întru spălarea trupului* CĂTEHISM CALVIN.

Etimologie: **surzui**.

Vezi și **surzui**.

Cf. **ustav** (2).

SUȘIG s.n. v. **sucșig**.

SVIREP adj. v. **sireap**.

ŞAFAR s.m. 1. (Mold.) Subaltern al marelui stolnic, fiind şef al bucătarilor curţii domneşti. *Pre o samă de boiari vii nevătămaţi i-au prinsu . . . , cărora nu le putem afla numile, fără numai al Cirstii, Petrica şafariu, Dobroştimpu.* URECHE.

2. (Trans. SV) Administrator, intendent. *Era un om bogat carele avea un şofariu şi acesta fu pirit la el că răsipeaşte averea lui.* N TEST. (1648). *Pentr-aceaea că el nu mai iaste şofariu, pentr-aceaea după voia lui Dumnezeu trebuie lui a împărţi.* PP, 60^v—61^r.

Variante: **şofariu** (N TEST. 1648; PP, 60^v—61^r).

Etimologie: ucr. **şofer**, pol. **szafar**, magh. **sáfár**.

Vezi **şi şofărie**.

Cf. **ispravnic (2)**, **logofăt (2)**, **vătaf (3)**.

ŞAGĂ s.f. (Mold., Ban., Trans. SV) Vorbă, faptă glumeaţă; glumă. **A:** *Nice va prăvi unde fac glume De nebunii şi de şegi de lume.* DOSOFTEI, PS. *Are tocmaţă de piare şi fuge foarte pre lesne de călăşaguri şi de griji irupeşti şi de hrană, şi mai virtos de cuvente multe şi de şegi să topeaşte ca ceara de foc.* L SEC. XVII, 73^v. *Au scris carte la dinsul oarecare filosof grec, certind tirăniia lui prin şagă.* NCCD, 356. *Am păgubit boii pentru o şagă.* E 1779, 22^r; cf. CANTEMİR, IST.; NCCD, 328, 368; AETHIO-PICĂ; B 1774, 32^v; BUCOAVNĂ 1775, 51^r. **C:** *Şagă. Iocus.* AC, 366. **I; B:** *Are tocmăţă de piare şi fuge foarte pre lesne de valuri şi de griji trupeşti şi de hrană, şi mai virtos de cuvinte multe şi de şezi [sic!] să topeaşte ca ceara de foc.* L ante 1693, 119^v. **◇** Loc. adj. **De şagă** = glumeţ. **A:** *Voroașele şi cuventele tinerilor ceale de glume şi de şagă nice leac nu le iubea.* VARLAAM. **◇** Loc. adv. **În (cu) şagă** = fără seriozitate, cu intenţia de a glumi, într-o doară. **A:** *Svătuiă pre Dispot-Vodă să omoară pre cei vicleni ai săi. Zicea în şagă.* N. COSTIN. *Puţin cu glumă clevetind unul pre altul şi zicind în şagă cu batgiocură unul altuia cum că îi şade bine portul . . . , să grăbiia spre satul Visa.* I, 9^v. **C:** *El rise şi dzise cam cu şagă.* CRON. ante 1730, 44^r. **◇** Loc. vb. **A face şagă** = a glumi; a face seamătorii. **A:** *Vrind să facă şagă, au sărit peste zidul frăţine-său, rizind.* M. COSTIN. *Un mascaragiu . . . , vrind să facă şagă pre apa Prutului . . . , s-au cufundat.* N. COSTIN. *De grăieşti adevărul . . . sau de faci şagă cu mine, rămiee așa această dată.* I, 8^v; cf. NCL I, 36; I, 2^r. **◇** Expr. **A fi (a părea) (lucru de) şagă** = a fi (a părea cuiva că este) ceva neserios, fără importanţă. **A:** *Au trimis soltanul un mirzac la Vasilie-Vodă, întrebându-l că ce au fugit din scaun? (De şagă lucru este întrebare ca aceasta pre o vreme ca aceea?).* M. COSTIN. *Să nu le pară şagă să minie pre craiul.* N. COSTIN. *Nice iaste şagă a năvăli la focul nemţăscu caștea ce-i deprinsă mai la largu.* PSEUDO-COSTIN, 3^r. **A se îngroșa şaga** = a se

agrava situația. **A:** *Să îngroșase amu șaga, cind au sosit steagurile ostii noastre.* M. COSTIN.

Etimologie: bg. **šega**.

Vezi și **șăgaci**, **șegante**, **șugui**, **șuguiitor**.

Cf. mascara (1), miniecitură, pelivănie, șeganie, șozie, tămășag, tămășeală.

ȘAHMARAND s.n. (Mold.) Brocart. *Își luasă o față... țititoare... și o purta cu sălbi de galbeni și cu haine de șahmarand.* NECULCE.

Etimologie: tc. **șahmeram**.

SALĂU s.m. (Mold.) Veche monedă de aramă. **A:** *Tu de ierți greșala altuia, dai un șalău, iară Dumnedzău de iartă greșala ta, iș iartă o mie de zloți.* VARLAAM. *Direptului toată lumea cu avere, iară necredinciosului nice un șalău.* DP, 12^v. *Era bănărie în cetatea Sucevei... și făceaz șalăi de aramă, carii numai aice în țară imbla, 4 șalăi la un ban bun.* PSEUDO-MUSTE. // **C:** *Și au pus pre dinșii dajde cite un șalău de plug.* IR 1757, 23^v.

Etimologie: cf. pol. **szalag**, **szalawa**.

SALGĂU s.m. v. **șaugău**.

SALVIR s.m. (Mold.) Escroc, șarlatan, pungaș. *Mai tare prepus era pe cornicul Iordachii Deleanul Catacozino, făcindu-l șalvir cu două fețe.* NECULCE.

Etimologie: ucr. **šalivir**.

Cf. **g e a m b a ș**.

ȘANȚ s.n. (Mold.) Ciudățenie, minunăție. *Minuni ce-au făcut [Domnul] să țineli mințe și de șanțuri dintiū de maine.* DOSOFTEI, PS., apud TDRG. *Minunînd pre mulți cu ciudesele și cu șanțurile.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie necunoscută.

Cf. div, mirac, miraz.

***ȘAR** s.n. (Mold., Criș.) Vopsea. **A:** *Zugravii au luat de-i zugrăvesc cu șarurile în obraz prunesc.* DOSOFTEI, MOL. *La cel luminos chip și a adecerinții figură a vinii preste puțința șarurilor a fi, zicea.* CANTEMIR, IST. ◇ Fig. *Podobind frămseața s[u]f[e]țului cu șarurile bunătăților.* DOSOFTEI, VS. **C:** *Împăratul mie dedesupt scrie slobodzie cu șar roșiu.* MOL. 1676², 117^r. // **B:** *Șarū: șarul, văpseale.* LEX., 333^v; cf. ST. LEX.; LEX. 1683, 82^r, 83^r.

Etimologie: sl. **šarū**.

Vezi și **șerui**, **șeruire**, **șeruitură**.

ȘARAG s.n. v. **șirag**.

ȘARAMPOI s.m. (Mold.) Par, stîlp, birnă. *Dulapi de scinduri bine încheiate și cu șarampoi pe dinafară.* AETHIOPICA.

Etimologie: magh. dial. **sarampó**.

Cf. **p ali ț ă**, **p o c i u m b**.

ȘARG s.m. (Ban.) Cal cu părul galben deschis. *Șargul.* AC, 366.

Etimologie: magh. **sárga**.

ȘARVANA s.f. (Mold.) Haină scumpă, ca un anterior, purtată de vornici, aprozii și copiii de casă de la curțile domnești. *El... de jele ș-au rumt pre sine șervăneaoa.* DOSOFTEI, VS. *Un cornic mare purta un cap de danțu și alt cornic mare alt cap de danțu, îmbrăcați cu șarvanele domnești.* NECULCE. *Aprozii... imbla cu șarvanele.* GHEORGACHI.

Variante: **șervănea** (DOSOFTEI, VS).

Etimologie: tc. **șebane**.

ŞATOR subst. (Criş.) Cort. *Aşa-u ținut Dumnăzău supt şator pre Acram şi pre Isac şi pre Iacov în pribăgiia lor.* MOL. 1695, 88^r. *Pentru-acecea zice cum că şatorul casei noastre cestui de pământ să va sparge. Deci pentru ce să asemănă şatorului viaţa noastră? Întîiu pentru-acecea să asemănă că şatorul nu-i făcut numai să stea într-u(n) loc, ce să mută dintr-u(n) loc într-alt.* MOL. 1695, 88^r; cf. MOL. 1695, 87^r, 88^v, 89^f.

Variante: **şotor** (MOL. 1695, 87^r, 88^r).

Etimologie: magh. **sátor**.

Cf. oțac, saivan.

ŞAUGĂU s.m. (Mold.) Lucrător în ocele de sare. *S-au îndemnat şaugăii de la Ocnă şi au ținut calea pedestrimei aceia a lui Racoți.* M. COSTIN. *Au adus şalgăii de la Ocnă.* PSEUDO-MUSTE.

Variante: **şalgău** (PSEUDO-MUSTE).

Etimologie: magh. **sóvágó**.

ŞĂGACI adj. (Mold., Ban.) Glumeț. **A:** *Mihai-Vodă nu este, cum s-arăta, blind, şigaci cu toți și moale, ce într-alt chip.* NECULCE. *La cină de masă cu şăgi îl desfăta pre dinsul, că era în lucrurile şăgilor de mirat şegaciu.* NCCD, 368. **C:** *Shégács. Jocosus.* AC, 367.

Variante: **şegaciu** (NCCD, 368), **şigaci** (NECULCE).

Etimologie: **şagă** + suf. -aci.

Vezi și şagă, şeganie, şugui, şuguior.

Cf. şod (2), şuguior, zefliu.

ŞĂNEC s.n. v. **şenlic**.

ŞĂNLIC s.n. v. **şenlic**.

ŞĂRAG s.n. v. **şirag**.

ŞĂŞTAC s.m. (Mold.) Monedă poloneză de argint. *Iar banul ce s-au aflat mai jos de Roman, iar la năruiturile unei cetăți, așa era de mare cât şăştacul cel de patru bani leșești.* M. COSTIN.

Variante: **şestac** (M. COSTIN).

Etimologie: pol. **szóstak**.

ŞĂTRAR s.m. (Mold., ȚR) Boier care avea în grijă corturile domnești și tunurile și asigura aprovizionarea armatei în timp de război (uneori cu determinări de tipul *mare, vel*). **A:** *Şetrarii mare pre corturile domnești și-n oști și-ntr-alte căli și purtătoriu de grijă tunurilor.* URECHE. *După vel comis: vel medelnicer, vel clucer, vel sârdar, vel sulger, vel căminar, vel jicnicer, vel pitar, vel şătrar, vel armaș, vtori logofăt, vel uşăr, vel agă.* GHEORGACHI. **B:** *Radul stolnicul, feciorul lui Tudor şătrarul din Greci.* ANON. BRÎNCOV. *Pe alți boiari, anume: Mihalcea şătrariul i Costandin clucer Ciorogirleanul, au mai trimis la hanul Selim Gherei.* R. GRECEANU. // **C:** *Shëtrar.* AC, 368.

Variante: **şetrar** (URECHE).

Etimologie: **şatră** + suf. -ar.

ŞCATULCĂ s.f. v. **scatulcă**.

ŞCHELE s.f. v. **schelă**.

ŞEGACIU adj. v. **şăgaci**.

ŞEGANIE s.f. (Mold.) Glumă; bufonerie. *Din mică vîrstă în mimuri, ce să dzice ingnăciuni de şeganii și la prăvîriști crescut.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: **şagă** + suf. -anie.

Vezi și şagă, şăgaci, şugui, şuguior.

Cf. mascara (1), miniecitură, pelivănie, şagă, şozie, tămăşag, tămăşeală.

ŞEGUI vb. v. **şugui**.

ȘENLIC s.n. (Mold., TR) Manifestație publică de veselie, cu salve de puști și de tunuri. **A:** *Și-ndat. . . gătiră pușcele și surleli să facă Constantin-Todă șenlicu de bucurie.* NECULCE. *Se face șinlăc de slobozirea a toute tunurile.* GHEORGACHI. *S-au bucurat cu toții, făcînd și domnul mare șinlec.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU; cf. IM 1754, 143^v, 144^r. **B:** *L-au îmbrăcat cu caftan, și săzînd în scaun, făcîndu-să șanlic cu pușcili și cu tunurile după obicei.* R. POPESCU. *S-au născut împăratului un cocon, pentru care iar au făcut șenlic.* IM 1730, 203^r; cf. IM 1730, 203^v.

Variante: **șānec** (PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU), **șānlic** (R. POPESCU; IM 1754, 143^v, 144^r), **șinlăc** (GHEORGACHI), **șinlec** (PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU).

Etimologie: tc. **șenlik**.

ȘEPELEAV adj. (Mold.) Peltic. *Poftescu-l ca șepeleavii mele limbi . . . ascultătoare ureache să pleace.* CANTEMIR, IST., s.v. **cepeleag**. *Glasul lui era amurîi, șepeleav la limbă, gîngav.* E SEC. XVIII, 20^v.

Etimologie: ucr., rus. **șepeljavyj**.

ȘERB, ȘEARBĂ s.m. și f. (Mold., Criș., Trans. SV, Trans. N) Rob, slugă, sclav. **A:** *Haritina era . . . șarbă . . . orecăruia Caludie.* DOSOFTEI, VS. *Și dzi . . . șerbului nostru muncitoriului: „fă aceasta“, și va face.* L SEC. XVII, 78^r. ♦ *Persoană aservită cuiva.* **A:** *Vom pomeni de începătura și adaosul turcilor . . . , că supt mina lor și supt jugul lor sintem șerbi.* URECHE. *Pre șerbii mei și pre șearbele mele într-acealea dzile vărsovoiu din duhul mieu și vor proroci.* AP. 1646, 3^r. *Trimete asupra acestui șerb al tău . . . darul tău.* N. COSTIN; cf. VARLAAM; DM, 1^v, 12^v, 32^v, 33^r, 33^v, 34^r, 35^r, 36^r, 37^r, 39^v, 41^r; DVS, 6^r; DOSOFTEI, VS; L SEC. XVII, 12^r. **C:** *Luminează și mie, nehartnicului șerbului tău.* MOL. 1688, 243^r. *Priimeaste ruga șerbeii tale.* VPV, 124^r. *Fă repaus, Doamne, sufletelor șerbilor tăi unde nu este durere.* MCCR, 32. *Spăsește fiul șarbei tale.* PS. SEC. XVIII, 45^v; cf. O, 43^r; MCCR, 10, 15, 16, 50; MȘE, 89.

Etimologie: lat. **servus, serva**.

Vezi și **șerbesc, șerbi, șerbie**.

Cf. **robcă**.

ȘERBESC adj. (Mold.) Care aparține sau este propriu șerbilor; de șerb. *Și șerbăsc botez să-ț iai sîrgutești, bunule.* DM, 1^v. *Încă și de șerbăscă mîndă în Iordan a te boteza suferiși.* DM, 8^r.

Etimologie: **șerb** + suf. **-esc**.

Vezi și **șerb, șerbi, șerbie**.

ȘERBET s.n. (Mold., TR, Ban.) Băutură răcoritoare din apă de tranșafiri cu miere sau zahăr; preparat alimentar din sirop de zahăr bine legat și frecat. **A:** *Și-i cinsti pașa cu cafe și cu cerbet, după cum este cinstea turcească.* NECULCE. *Și înlontru, în chesele, fel de fel de șerbeturi.* H 1771, 81^v. *În minule lor păhară împodobite cu petri scumpe pline de feli de feli de șarbeturi minunate.* H 1779¹, 148^r. *Bind ei cafeaua și șerbeturile.* H 1779², 75^v; cf. CANTEMIR, IST.; AXINTE URICĂRIUL; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU; H 1779², 76^r, 87^v. **B:** *Mingîndu-și poh-ta lor, unii cu bragă, alții cu bere, alții cu șerbet.* ANTIM. **C:** *Mulsum.* *Serbet.* Mărcz. LEX. MARS., 229.

Variante: **cerbet** (NECULCE).

Etimologie: tc. **șerbet**.

ȘERBI vb. (Mold.) A robi. *Va hi semințiaa lui nemearnici în țară streină (. . .) și vor șerbi și-i vor dosădi.* AP. 1646, 18^v. ♦ A se devota,

a se aservi cuiva. *Ceia ce vor să șerbască cu de-adinsu lui Dumnedzău, mainte de toate să cearce și să facă aceasta.* L SEC. XVII, 13^v. *I se vor închina lui toți împărații pementești și toate limbile-i vor șerbi lui.* IOAN DIN VASLUI; cf. VARLAAM; DOSOFTEI, MOL.

Etimologie: **șerb** + suf. **-i**.

Vezi și **șerb**, **șerbesc**, **șerbie**.

ȘERBIE s.f. (Mold.) 1. Robie, sclavie. *Pre noi de la șerbie să ne izbăvască.* DM, 11^r; cf. DOSOFTEI, VS. ♦ Devotare, consacrare; aservire. *Cu a șerbiei măsurii te împreună pugořiși.* DM, 8^r. *Toată oiața sa să hie adăoșită intru șerbiia lui Dumnedzău.* L SEC. XVII, 78^r.

2. Iobăgie. *Mulți se află și de bună voie de merg, ca să iasă din șerbie.* URECHE.

Etimologie: **șerb** + suf. **-ie**.

Vezi și **șerb**, **șerbesc**, **șerbi**.

Cf. vecinătate, vecinie.

ȘERIM s.m. v. **șerin**.

ȘERIN s.m. (Mold.) Nobil tătar care conducea o ceată ostășească. *Hanul i-au zis că nu poate să-i dea pentru aceasta răspuns de la sine, pină nu se vor stringe mirzaci ce se chiamă șerini.* AXINTE URICARIUL. *Au trimis la leși . . . sol pre un șerim din Crim.* NECULCE.

Variante: **șerim** (NECULCE).

Etimologie: tăt. **șirin**.

Cf. **mirzac**.

***ȘERUI** vb. (Mold., Ban.) A zugrăvi, a picta, a desena. **A:** *Șeruiaste crucea naintea dvernițelor besearicii.* DOSOFTEI, MOL. *Mearsi roaba de-au arătat șeruind chipul [bisericii] pre pământ.* DOSOFTEI, VS. *Carele. . . forma și chipul acuzției fiilor tăi au șeruit și adevărat o au zugrăvit.* CD 1698, 22^r; cf. CD 1770, 26^r. ♦ Fig. *Cu frumoase stihuri biruința aceasta precum au fost o șeruiaste.* CANTEMIR, HR. C: *Sheruiěsk.* AC, 367.

Etimologie: **șar** + suf. **-ui**. Cf. sl. **šarovati**.

Vezi și **șar**, **șeruire**, **șeruitură**.

***ȘERUIRE** s.f. (Mold.) Zugrăvire, pictură. *Palaturile și saraiurile lui seale minunate și de piatră incolțurată zidite și șeruiri de săpături incusite și cu tot fealiul de marmure scumpă ghizdav părdosite.* CD 1698, 16^v; cf. CD 1770, 11^v. ♦ Fig. *Pre Ptolomei . . . în cele mai multe să fîe greșit îl arată și mai ales în șiruirea ostrovului Thulé.* CANTEMIR, HR., s.v. **șiruire**¹.

Variante: **șiruire** (CANTEMIR, HR., s.v. **șiruire**¹).

Etimologie: **șerui**.

Vezi și **șar**, **șerui**, **șeruitură**.

***ȘERUITURĂ** s.f. (Mold.) Pictură, tablou. *Dumnăzătiasca icoană . . . neștrămutată din șaruitură o feriră.* DOSOFTEI, VS. ♦ Fig. *Chip, aspect, înfățișare. Aceșta au sămănat cu sofi]ntul Ioan Bogoslov la șeruitura trupului.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: **șerui** + suf. **-tură**.

Vezi și **șar**, **șerui**, **șeruire**.

ȘERVĂNEA s.f. v. **șarvana**.

ȘESTAC s.m. v. **șăștar**.

ȘETRAR s.m. v. **șătrar**.

ȘICUI vb. (Mold.) A (se) așeza în ordine de bătaie. *Cu dobe și cu surle alaiurile șicuind, pentru biruință în mare numărul oștilor sale cineva să.*

încrede. CI. 97. Împărțind oastea pe la hatmani și șicuindu-să, au luat drept pe acea cale în carea spunea omul că vin nepriiatinii. CANTEMIR, HR.

Etimologie: pol. *szykować*.

Vezi și *șicuire*.

ȘICUIRE s. f. (Mold.) Așezare a oștilor în ordine de bătaie. *Șicuirea oștii împărăției. CANTEMIR, IST.*

Etimologie: *șicui*.

Vezi și *șicui*.

ȘIGACI adj. v. *șăgaci*.

ȘIGUBĂȚ adj. v. *șugubăț*.

ȘIGUBINĂ s. f. v. *șugubină*.

ȘILIC s. n. v. *ișlic*.

ȘINLĂC s. n. v. *șenlic*.

ȘINLEC s. n. v. *șenlic*.

ȘIPINĂ s. f. (Mold.) Vîltoare, bulboană. [Hristos] *to[t] păcatul e[fa]menilor astrucînd în șipinile Iordanului, îndată să sui de la apă și pre vechitul om de păcate înnoind. DOSOFTEI, VS.*

Etimologie: cf. ucr. *șipinja*.

ȘIPURI vb. (Mold.) A se furișa, a se strecura. *Lupul dară de departe prin iarbă șipurindu-să și pre pîntece ținîndu-să, ca doară armăsariul nu l-ar simți, spre herghelie să trăgea. CI, 99. Zlotașii, ca vai de capetele lor, îmbla șipurindu-să și rugindu-să mojiților. NECULCE; cf. CANTEMIR, IST.*

Etimologie necunoscută. Cf. *șipi*.

ȘIRAG s. n. 1. (Criș., Trans. SV) Mulțime, gloată, ceată. C: *Rău-tățile și greutățile s-au apropiat ca o turmă sau ca un șireag. SA, 6^r. Șireagul jidovilor cu alenșigu viniră înaintea lui. MISC. SEC. XVII. 44^r. Ce să înțeleage prin besearca sfintă? Șireagul credincioșilor, carii după Hristos pre acest pămînt supt un păstoriu mare să îndireptează. PP, 27^r—27^v; cf. AGYAGFALVI, apud TEW; SA, 5^r; VISKI, apud TEW; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW; PP, 9^v, 11^v. || B: (Fig.) Pentru marea și minunata strălucire de toate șireagurile stelelor celor din taină se cinstește ca o împărăteasă. ANTIM.*

2. (Mold., Ban., Criș., Trans. SV) Armată, trupă; linie de bătaie, coloană de ostași. A: *Toată oastea într-un șirag tocmită ca 9000 de oameni. M. COSTIN. Fiind căpitan pre șireagul mavorilor. DOSOFTEI, VS. Enias încă oastea carea cu sine avea în șirag tocmind-o, de război și de bătaie să să apuce era gata. CANTEMIR, HR. Să lărgisă șireagurile cele de moscali, în lature, cit alergai cu calul. NECULCE; cf. M. COSTIN, apud TEW; DOSOFTEI, LITURGHIER, apud TEW; DOSOFTEI, MOL.; N. COSTIN; GHEORGACHI. C: *Și era numărul șireagului călărașilor doauo mii de sute de mii. NT 1648, 310^r. A caldianilor trei șireaguri viniră pre cămile și le mînară acealea toate și pre slugile tale cu arma-i omorîră. C 1692, 521^v. Shirag. Exercitus. AC, 368; cf. FOGARASI, apud TEW; NT 1648, 129^r, 129^v, 248^v; N TEST. (1648); SICRIUL DE AUR; CS, 16^r; C 1692, 509^v. || B: *Ieși om tare den șireagul celor streini de fealiu. BIBLIA (1688).***

Variante: *șarag* (N. COSTIN), *șărag* (GHEORGACHI), *șireag* (NT 1648, 129^r, 129^v, 248^v, 310^r; N TEST. 1648; M. COSTIN, apud TEW; DOSOFTEI, LITURGHIER, apud TEW; DOSOFTEI, VS; SA,

5^r, 6^r; SICRIUL DE AUR; CS, 16^r; BIBLIA 1688; C 1692, 509^v, 521^v; MISC. SEC. XVII, 44^r; PP, 9^v, 11^v, 27^r—27^v; NECULCE; ANTIM).

Etimologie: magh. sereg. Cf. pol. szereg.

Cf. holotă, oștorom; ordie.

SIREAG s. n. v. șirag.

ȘIRINCĂ s. f. (Mold.) Basma, năframă. *Înfățișându-le în năframă șirince cu miroșuri, cu unșori scumpe.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: ucr. *Șyrynka*, rus. *Șirinka*.

ȘIRLĂU s. n. (Mold.) Șiroi. *Sudorile ... de pre armăsariu ca șir-laiete curea. CI, 99. Șirlaile sudorilor, izvoarele lacrimilor ... toate cu totul în cânt și în deșert se duseră.* CANTEMIR, IST. *Au lăcrămatu icoana Precistii atîta cît curea șirlauri și pîca într-o tîpsie.* CRB, 162^v.

Etimologie: probabil formație onomatopeică. Cf. șirloii, șurloi.

Cf. năboi.

SIRUIRE s. f. v. șeruire.

ȘISAC subst. (Ban.) Coif, cască. *Shishak. Galea.* AC, 368.

Etimologie: magh. sisak.

SLAH s. n. v. șleah.

ȘLAHTĂ s. f. v. șleahță.

ȘLEAH s. n. (Mold.) Drum de mare circulație; itinerar, traseu. *Împărații turcești și vezirii lor, pe unde merg cu oști, fac movile în șleavul oștilor.* M. COSTIN. *Era șleahul oștilor lui.* CANTEMIR, HR. *Au vădzut oro 46 de turci pe șlah viînd de la Cameniță.* NECULCE; cf. PSEUDO-MUSTE. ◇ Expr. **A ține șleahul (cuiva)** = a pîndi venirea cuiva. *Au dat peste niște căzaci, ce ținea șleahul turcilor, din niște stînci de piatră.* PSEUDO-MUSTE.

Variante: **șlah** (NECULCE), **șleav** (M. COSTIN; PSEUDO-MUSTE), **șlev** (NECULCE).

Etimologie: pol. szlak, szlach, ucr. *Șlah*.

Cf. tract (2).

ȘLEAHTĂ s. f. (Mold., TR) Nobilime poloneză mică și mijlocie; corp de armată alcătuit din nobili polonezi. **A:** *Nemeșii carei le zic șleahță nu așu de crai ascultă, cum de lege.* URECHE. *Așijderea și mazilimea, șlahța, și ei au rădicat cap pre un boier.* NECULCE; cf. M. COSTIN. **B:** *Multă neunire s-au făcut între boierii leșăști și între oaste și între toată șleahța.* ANON. BRÎNCOV. ◆ (Mold.) Nobilime. *Au scos craiul șleahța rusească ... de la Premișlea.* URECHE. *Mulți se nevoiesc, unii și cu plată, să-și facă nume de șleahță pentru cinstea și slava aceștii lumi.* DOSOFTEI, PS; cf. M. COSTIN.

Variante: **șlahță** (NECULCE).

Etimologie: pol. szlachta.

Vezi și șleahțic, șlehticic.

Cf. șlehticie.

ȘLEAHTIC s. m. (Mold.) Nobil polon. *Pre un șleahțici l-au dătunat supr cort.* URECHE. *Au scris cătră capetele obuzului și cătră toți șleahțicii, adecă mazilii.* NECULCE; cf. M. COSTIN; NCL I, 47; N. COSTIN. ◆ Nobil. *Să fie ... în volnicia Italiei șpani, adecă șleahțicii.* M. COSTIN; cf. DOSOFTEI, VS.

Variante: **șleahțici** (URECHE).

Etimologie: pol. szlachcic.

Vezi și șleahță, șlehticic.

Cf. șpan.

ȘLEAHTICI s. m. v. **șleahțic**.

ȘLEAV s. n. v. **șleah**.

ȘLEHTECIE s. f. v. **șlehticie**.

ȘLEHTICIE s. f. (Mold.) Nobilime. *Statut-au acesta Alexandru, ce să numia din șlehticia Mavrocordat, tergiman mare. NCL II, 291.* ♦ Calitate, rang de nobil. *Șlehticia și blagorodnicia cînd nu este cu fapte bune nu cinstește, ci mai virtos ocărășie pre om. AXINTE URICARIUL.*

Variante: **șlehtecie** (NCL II, 291).

Etimologie: **șleahțic** + suf. *-ie*.

Vezi și **șleahță**, **șleahțic**.

Cf. **șleahță**; **nemișag**.

ȘLEV s. n. v. **șleah**.

ȘLIC s. n. v. **ișlic**.

ȘLOG s. n. (Ban.) Apoplexie. *Șlog. AC, 370.*

Etimologie: germ. dial. **Schlog**.

ȘOD adj. (Ban.) 1. Nebun. *Șod. Stultus. Facetus. AC, 370.*

2. Amuzant, nostim; ciudat, curios, bizar. *Șod. Stultus. Facetus. AC, 370.*

Etimologie: magh. **sod**.

Vezi și **șozi**, **șozie**.

Cf. **aluzit**, **bolund**, **buiac** (4), **nerod**, **zălud**; **șăgaci**, **șuguitoar**, **zefliu**.

ȘOFARIU s.m. v. **șafar**.

ȘOFĂRIE s.f. (Trans. SV) Funcția de administrator, intendent. *Zise intru sine șofariul: „Ce voi face, că domnul va lua șofăria de la mine”. N TEST. (1648).*

Etimologie: **șofar** + suf. *-ie*.

Vezi și **șafar**.

Cf. **ișprăvnicie**.

ȘOHAN adv. (Criș., Trans. N) Niciodată. *O piatră pre alta încă nu va rămînea și șohan mai mult nu să va zidi. C 1692, 516^v. Eu șohanu de cătră tine nu voi fi îndoiatu. MISC. SEC. XVII, 15^v. Am un bărbat: prăpăditu De lenea lui prea vestitu Șohan nu l-am îndrăgitu. CÎNTECE. 6^r; cf. MOL. 1695, 93^r; MISC. SEC. XVII, 81^v.*

Etimologie: magh. **soha** n[em].

Cf. **dănăoară** (nice ~).

ȘOLTUZ s.m. (Mold.) Cirmuitoarul unui oraș. *Au plătit șoltuzul butea ce de vin. NECULCE.*

Etimologie: pol. **szoltys**.

ȘOMÎC s.m. 1. (Ban.) Șoarece. *Șornek* (i.l.d. *Șomek*). *Mus. AC, 370.*

2. (ȚR) Cățelul-pămîntului, orbeș. *Bleastemu-vă pre voi, fierile ceale de multe fealiuri, viermii, omidele, gîndacii, lăcustele, șoarecii și cîrțile și șomilecii, și multe feliiuri de muște. MOL. 1741, 378; cf. MOL. 1743, 378; MOL. 1747, 186^v.*

3. (ȚR) Cirtită. *Tiritoarele ce să tirăsc pre pămînt... nevăstăica și șopirla și șomicul. BIBLIA (1688).*

Variante: **șomic** (MOL. 1741, 378; MOL. 1743, 378).

Etimologie: cf. bg. **homjak**, **homek** „hîrciog”.

Cf. **herț**, **părnus**, **spurc**; **chițoran** (2), **guziu**, **so-**

bol (2).

ȘOMÎLC s.m. v. **șomic**.

ȘOTOR subst. v. **șator**.

ȘOZI vb. (Ban.) A glumi, a face comicării; a se prosti. *Shodzesh. Facetas misceo. Stultizo. AC, 370.*

Etimologie: **șod** + suf. -i.

Vezi și **șod**, **șozie**.

Cf. **șugui**; **aluzi**, **bolunzi**.

ȘOZIE s.f. (Ban., Trans. SV) Vorbă ori faptă caraghioasă. *Shozie. Facetas. Stultitia. AC, 370. Ce iaste păcatul din șozie? PP, 87^v. Cind din ghemă minte au din șozie, au care-i spre vrun folos. PP, 87^v.*

Etimologie: **șod** + suf. -ie.

Vezi și **șod**, **șozi**.

Cf. mascara (I), miniecitură, pelivănie, șagă, șeganie, tămășag, tămășeală.

ȘPAGĂ s.f. (Mold., TR) Armă albă. **A:** *Au sărit pe o fereastră cu șpagă a mână în gloata turcilor. PSEUDO-MUSTE. Au lepădat șpăgile. NECULCE. Au intrat în Iași cu mare alai și cu multă oaste cu spegele scoase din teacă. CANTA; cf. IM 1754, 72^v. B:* *Au scos șpaga și l-au jungheat. R. POPESCU. Care nevoie căzînd straordinariul și ceialalți, au scos șpăgile să se opere. IM 1730, 102^r.*

Variante: **șpagă** (NECULCE; CANTA).

Etimologie: rus. **șpaga**.

ȘPAN s.m. (Ban., Trans. SV) Nobil care stăpinea sau administra un pînt. *Cine va ține crăji, aceia să să de șpanilor, să nu să vor lăsa. SAVA, AȘEZĂMÎNTURILE. Din mila... șpanului săcuilor. SA, 2^r. Ishpan. Castellanus. Comes. AC, 344; cf. PP, 3. ♦ (Mold.) Nobil. Izvorîia den toată lumea la Italia, pentru să fie în volnicia Italiei șpan, adecă nemîș, cum zic leșii șlehtici. NCL I, 47; cf. M. COSTIN; N. COSTIN.*

Variante: **ișpan** (AC, 344; PP, 3).

Etimologie: magh. **spán**, **ispán**.

Cf. **șleahtic**.

ȘPEC s.n. (Ban.) Slănină. *Shpek. AC, 370.*

Etimologie: germ. **Speck**, magh. **spék**.

Cf. **lard**.

ȘPILĂ s.f. (Ban.) Cărămidă. *Shpilă. Later. AC, 371.*

Etimologie necunoscută.

Cf. **teglă**.

ȘPÎRCUI vb. v. **spîrcui**.

ȘPÎRCUIT adj. v. **spîrcuit**.

ȘTAP s.m. (Ban.) Băț. *Bacculus. Stăp. Pălca. LEX. MARS., 189.*

Etimologie: scr. **ștap**, germ. **Stab**.

Cf. **botă**, **matrac**, **paliță**.

ȘTIR adj. (Ban.) Acru. *Shtir. Acerbus. AC, 372.*

Etimologie: cf. **știr** „plantă erbacee“ (< bg., scr. *știr*), **știros** „acru“.

Vezi și **știros**.

Cf. **știros**.

ȘTIROS adj. (Olt.) Acru, astringent. *Să bea apă de scorțișoară ori zeară de rodii acre, ori de alte poame răcoroase și stiroase [marg. știroase]. MD¹, 132^r. Iar alifie să facă acest fel: miez de curmale, flori de melilot, sîrfuri de pîn și dă mușătel, șofran, zmirnă muială în vin vechiu și știros. MD², 6^v.*

Variante: **ștîros** (MD¹, 132^r).

Etimologie: **știr** „plantă erbacee“ (< bg., scr. *știr*) ÷ suf. -os.

Vezi și **știr**.

Cf. **știr**.

ȘTIUBEI s.n. (Mold.) Stup primitiv. *Ursul . . . toate ștubelele cu miere fără nici o șfială fărăimă.* CANTEMIR, IST. *În știubeiu toate albinile anuî d<o>mnu a sluji videm. Deci că albinile nu sintu fără cap in știubeiu. nu iaste cu cale oamenilor a fi fără domnu in republică.* NCCD, 292; cf. NECULCE; FL. D 1754—1762, 66^v.

Variante: **ștubei** (CANTEMIR, IST.; NECULCE).

Etimologie: **știob** (< ucr. *štob, štub*) + suf. *-ei*.

Cf. *ulei*².

ȘTIUC s.n. (Olt., Trans. S) Bucată, parte dintr-un întreg. **B:** *Să mănince cu bună rinduală la vremea lui, nu cu pornire și cu pripă. nici deodată știucul mare și neamestecat.* MD¹, 131^f. **Ū:** *Odinăoară era un corb într-un copaci și ținea in gură un știuc de caș.* FL. D 1693, 26^f. *Ceale cinci știucuri de iămție într-însa pusă însămnează ceale cinci rane c lui Hristos.* PP, 136^f.

Etimologie: germ. **Stück**.

Vezi și **știuculeț**.

Cf. *dărab*.

ȘTIUCULEȚ s.m. și n. (Olt.) Diminutiv al lui *știuc*. *Pune pe foc vreo citeva ștuculețe de lemnu de frasin verzi.* MD¹, 73^v. *Taie pelin dă cel albu știuculeți mici și le pune într-o oală.* MD¹, 140^v. *Să ude un știuculeț de piine in apă fiiartă și să mănince.* MD¹, 142^v.

Variante: **ștuculeț** (MD¹, 73^v).

Etimologie: **știuc** + suf. *-uleț*.

Vezi și **știuc**.

Cf. *țiră*.

ȘTIUPI vb. v. **stupi**.

ȘTIUPIT s.n. (Mold.) Scuipat. *Ochii orbului din naștere spălină. prin știupit și tină le deschide luminile.* CANTEMIR, HR., s.v. **stupit**.

Etimologie: **știupi**.

Vezi și *stupi, știupitură*.

ȘTIUPIȚURĂ s.f. (Mold.) Scuipătură. *Știupitura iarăși îți înghiți.* CANTEMIR, IST., s.v. **stupitură**.

Etimologie: **știupi** + suf. *-tură*.

Vezi și *stupi, știupit*.

ȘTOPI vb. v. **stupi**.

ȘTUBEI s.n. v. **știubei**.

ȘTUCULEȚ s.n. v. **știuculeț**.

ȘTIUPI vb. v. **stupi**.

ȘUGUBĂȚ adj. (Mold.) **1.** Ucigaș, criminal. *Acesta au gonit din beșearică pre-mpăratul Numerian că era șigubăț, că ucisease pre fiul împăratului persilor.* DOSOFTEI, VS; cf. DOSOFTEI, MOL. ◇ (Substantival) *Un neguțătoriu cu aur mult trecind pre acolea, l-au ucis un șugubăț.* DOSOFTEI, VS.

2. Periculos, primejdios; viclean, perfid. *Mult mă mir, atita cît ești de amăgitoare, mincinoasă și șugubață, cum te Dumnezău rabdă.* CD 1698, 1^v.

Variante: **șigubăț** (DOSOFTEI, VS).

Etimologie: sl. **dušegubič**.

Vezi și *șugubină*.

Cf. *alnic, amăgelnic, amăgeu, balamut, celarnic, celuitor, hamîș, hitru (2), înceluitor, marghiol, măiestreț, opăcitor, șuvealnic, telpiz*.

ȘUGUBINĂ s.f. 1. (Mold.) Faptă gravă, nelegiuire, în special omucidere, tilhărie sau adulter. *Vornicul cel mare de Tara de Sus, giudecătoriu tuturor den țară, cine au strimbătăți și globnic de morți de om și de șugubini ce să fac la partea lui.* URECHE; cf. URECHE, 70.

2. (ȚR) Amendă percepută pentru omucidere, tilhărie sau adulter. *Tine pre acest voinic la tine, iar de va scăpa și va fugi, tu in locul lui vei fi, sau vei plăti șugubina.* NEAGOE, ÎNV.

Variante: **șigubină** (URECHE, 70).

Etimologie: **deșugubină** (< *dușegubină* < sl. *dušegubina*).

Vezi și **șugubă**.

Cf. **bezaconie**; **hatalm**.

ȘUGUI vb. (Mold., Ban.) A glumi. A: *Norocul așe de aspru cu muritorii șuguiaste, cit, de multe ori, călea ce și cu ochii li-ar înghiți, nici cu nasul nu-i lasă a le mirosi.* CI, 96. *Mai multu ti videm pre dinșii pierdzind vrămă șuguind.* NCCD, 328. *Să nu șuguiască eu domnii sau cu boierii cei mari.* B 1774, 59^v; cf. AP. 1646, 43^r; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU; B 1775, 111^r. ◇ Expr. **A nu fi de a șuguire cu cineva** = a trebui luat în serios. *Nu era de a șuguire cu el.* M. COSTIN. C: *S(h)egušk. [Jocor].* AC, 367. *Shuguışk. Iocor.* AC, 372.

Variante: **șegui** (AC, 367).

Etimologie: **șagă** + suf. **-ui**. Cf. bg. *šeguvam se*.

Vezi și **șagă**, **șăgaci**, **șeganie**, **șuguito**.

Cf. **șozi**.

ȘUGUITOR adj. (Ban.) Glumeț. *Shuguito. Iocosus.* AC, 372.

Etimologie: **șugui** + suf. **-tor**.

Vezi și **șagă**, **șăgaci**, **șeganie**, **șugui**.

Cf. **șăgaci**, **șod** (2), **zefli** u.

SUMĂ s.f. v. **sumă**.

ȘUMEN adj. (Mold.) Beat, amețit de băutură. *Ca din somn sări, Domnul rumân Ca de vin ce-i aburit și șumân.* DOSOFTEI, PS.

Etimologie: sl. **šuminū**.

Cf. **bețit**.

ȘUPI vb. (ȚR) 1. A se repezi, a se năpusti. *Cum le aduc banii și pungile, ei șupesc dă le numără ei singuri.* ÎNV. 1642, 10^r.

2. A bate, a lovi; a schingiui. *Trupul acesta ce iaste împotrivă lui Dumnezeu și a multe răutăți și vinovat, cătră omorirea caznelor a-l șupi și cu Isus Hristos a se răstigni.* C 1688, 425^r.

3. A răpi, a fura; a lua. *Razhištaju, șupesc, jăhuiesc. — Uhaplētū, șupeaște, apucă, răpeaște.* ST. LEX., 304. *Iară ea, sărind, îndată șupeaște cite una dintr-insele și cu aceeaa să hrăneaște.* F 1700, 258^r; cf. LEX., 68^r; LEX. 1683, 13^r; E 1717, 158^v. ◇ Fig. *Neaducându-și ei aminte de toate, judecară spre moarte, supindu-și ei spre vinzarea lui pre unul den ucenticii lui.* VI 1671, 70^v; cf. VI 1673, 42^r; VI 1700, 42^v; VI 1779, 151^v.

Etimologie necunoscută. Cf. germ. dial. **schuppen** „a înghionti, a îmbrânci”.

Vezi și **șupire**, **șupitor**.

Cf. **storohăni**, **zmicura**.

ȘUPIRE s.f. (ȚR) Răpire. *Hištenie. Șupire, jefuire.* MARDARIE, 273. *Să nu bag nici într-un chip mintuitoarea sămință să o puu să fie de răpire și de șupire pasărilor și gadinelor.* VI 1671, 52^r. *Eu sînt Dumnezeu cela ce iubesc dreptate și cela ce nu iubesc șupirea cu nedreptate.* P, 7^v; cf. VI 1700, 31^v; VI 1745, 424^v.

Etimologie: **șupi**.

Vezi și *șupi*, *șupitor*.

ȘUPITOR adj. (Olt.) Răpitor. (Substantival) *Hișnikî. Șupitoriu, jefuitoriu, tilharianu. MARDARIE, 273.*

Etimologie: **șupi** + suf. *-tor*.

Vezi și *șupi*, *șupire*.

ȘURĂ s.f. (Mold., Ban., Trans. SV) Șopron. A: *Pe Struțocamilă într-o șură închidzînd, mîncarea și băutura la măsură îi orînduiră. CANTEMIR, IST. C: Gritul stringeți în șura mea. N TEST. (1648). Li-i plină de grîu șura. VCC, 19. Shurë. Horreum. AC, 373. Horreum. Sura. Csür. LEX. MARS., 213.*

Etimologie: germ. dial. **Schûr**, săs. **Schyren**.

Cf. *poiată* (1).

ȘUTEALĂ s.f. (ȚR) Linguseală, măguleală; ademenire. *El cu multe amăgele și șuteale și cu greale jurămînturi să lega cu boiarîi carîi era de acel neam că nu-i va omori, nici nu le va face nice o nevoie. N 1682, 19^v. Și voi, bărbaților, nu vă plecareați șutealelor muierilor voastre. C 1688, 421^r; cf. ANON. CANTAC.; N 1727, 156^r.*

Etimologie necunoscută.

Vezi și *șutili*, *șutilire*, *șutilitor*.

Cf. *pohlibuitură*, *șutilire*.

ȘUTELI vb. v. **șutili**.

ȘUTELITOR s.m. v. **șutilitor**.

ȘUTEU s.m. (Ban.) Brutar. *Furnarius. Suteu. Pitar. Suto. LEX. MARS., 210.*

Etimologie: magh. **sütő**.

Cf. *magu peț*.

ȘUTILI vb. (ȚR) A măguli, a linguși; a amăgi. *Să o șutiliească pînă va pleca singură cu sine, de să va da spre dezmierdăciunea bărbaților. ÎNDREPTAREA LEGII. Laskaju. Șutilesc. LEX. 1683, 30^r. Nu să află ea aceia ce îmbunează și șutelesc pre ceia ce au puteare pentru ca să-i dăruiască și să-i ospeteaze. ALB., 67^r; cf. MARDARIE, 165.*

Variante: **șuteli** (ALB., 67^r).

Etimologie necunoscută. Cf. **șuteală**.

Vezi și *șuteală*, *șutilire*, *șutilitor*.

Cf. *amăguli*, *ciocotniți*; *lăscui*.

ȘUTILIRE s.f. (ȚR) Măgulire, amăgire, înșelăciune. *Laskanie. Șutilire. MARDARIE, 164; cf. LEX., 124^r; LEX. 1683, 30^r.*

Etimologie: **șutili**.

Vezi și *șuteală*, *șutili*, *șutilitor*.

Cf. *pohlibuitură*, *șuteală*.

ȘUTILITOR s.m. (ȚR) Persoană lingușitoare, nesinceră. *Laskateli. Șutilitoriu. MARDARIE, 165. La(s)katel. Șutilitoriu. LEX. 1683, 30^r.*

Variante: **șutilitor** (MARDARIE, 165).

Etimologie: **șutili** + suf. *-tor*.

Vezi și *șuteală*, *șutili*, *șutilire*.

Cf. *amăgulitor*, *pohlibuitor*.

ȘUVAI s.n. (Mold.) Eschivare, pretext, subterfugiu. *Să n-aveți într-aceasta nice un șuvai. DOSOFTIEI, VS.*

Etimologie: cf. **șuvăi**.

Vezi și *șuvăi*, *șuvăială*, *șuvealnic*.

Cf. *șuvăială*.

ȘUVĂI vb. (Mold.) A se eschiva, a căuta pretexte; a încerca să tergiverseze, ocolind adevărul. **A:** *Acela ce va lua ceva vreun lucru cu voia acestuia giudeț, nu va putea să șuvăiască, să nu plătească ș-alt preț.* PRAV. Zise [împăratul] ca să șuvăiască: „Nu să cuvine împăratul să vorbească cu femei“. DOSOFTEI, VS. *Cela ce șuvăiaște de-a-nvățarea cădea-va în reale.* DP, 13^r. // **B:** cf. MARDARIE, 117; ÎNDREPTAREA LEGII. ◆ **A** (se) disculpa. **A:** *Nunta ce să va face între obrazul cel răpitoriu și aceii răpite, șuvăiaște răpitoriul și scapă să nu să omoară.* PRAV. Muiarea poate șuvăi că n-au știut sminteala nuntei sale. PRAV. // **B:** cf. ÎNDREPTAREA LEGII.

Etimologie: sl. *šavati, bg. šavam.

Vezi și șuvai, șuvăială, șuvealnic.

Cf. cura (2).

ȘUVĂIALĂ s.f. (Mold.) Eschivare, pretext, subterfugiu. **A:** *Cînd nu vrea muiarea să imble după bărbat, ce va imbla cu șuveale . . . , nu i să vor prinde aceastea șuveale.* PRAV. *Din asupreală gînduri de șuvăială și cuvinte de răsufolare se scornesc.* CANTEMIR, IST. // **B:** cf. ÎNDREPTAREA LEGII. ◆ Tergiversare. **A:** *Fără nici de un fial de șuveale toți cîți vor fi să vor cearta de la giudeț.* PRAV. // **B:** cf. ÎNDREPTAREA LEGII.

Variante: **șuveală** (PRAV.).

Etimologie: **șuvăi** + suf. -eală.

Vezi și șuvai, șuvăi, șuvealnic.

Cf. șuvai.

ȘUVEALĂ s.f. v. **șuvăială**.

ȘUVEALNIC adj. (Mold.) Ipocrit, perfid. *Zeves . . . iaste mincinos, amăgeu și măiestreț și șuvealnic.* DOSOFTEI, VS. ◆ (Substantival) *Aceasta o face spurcatul cu viclesug pentru sine ca un șuvealnic.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: **șuvăi** + suf. -elnic.

Vezi și șuvai, șuvăi, șuvăială.

Cf. alnic, amăgelnic, amăgeu, balamut, celarnic, celuitor, hamis, hitru (2), înceluitor, marghiol, măiestreț, opăcitor, șugubăț (2), telpiz.

TABLA s.f. (Mold.) Tavă. *Și el îndată să sculă și-mi luă tabla din cap și o aruncă cu totul gios.* H 1779², 82^v.

Etimologie: tc. **tabla**.

Cf. **șinie**.

TABLĂ s.f. (Mold.) Ogor, tarla. *Atia cimpul cu otavă înverzea, cît ochilor, preste tot, tot o tablă de zmaragd meree a fi se părea.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: lat. **tab(u)la**, magh. **tábla**.

Cf. **agru**.

TACÎM s.n. (Mold.) 1. Harnașament. *S-au adus și cal împărătesc cu tacîmul lui.* GHEORGACHI. *Au îmbrăcat pașa pe Paladi cu blană de samur . . . trăgîndu-i și un misir a pașai cu frumos tacîm la scară.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

2. Cortegiu, alai, suită. *Domnul în toate zilele mergea cu tot tacîmul său și cu boiarii cei mari și numai cu alaiul leventilor la Frumoasa.* GHEORGACHI. *Mergînd și în Iași cu tacîm domnesc, imblînd pe la toate mănăstirile, de s-au închinat.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

Etimologie: tc. **takım**.

Cf. **raft**; **taifa**.

***TAGĂ** s.f. (Mold., TR) În loc. vb. **A prinde tagă, a-i fi tagă (de . . .)** = a nega, a contesta. **A:** *De cuvînt drept tu prinzi tagă.* DOSOFTEI, PS. *De giudețul tău nu . . . mi-i tagă.* DOSOFTEI, PS. **B:** *Fiecare ce va prinde tagă de zapis sau de iscălitura lui să fie lipsit și gol de cîstea ce va avea.* ÎL, 49. ◇ (Mold.) Loc. adv. **Fără tagă** = fără șovăire. *Multă-mescu-ți cu inemă întreagă, slăvindu-ți sfînt nume fără tagă.* DOSOFTEI, PS. *Fără tagă propoveduînd cuvîntul și făcînd multe minuni, au întors pre mulți la credință.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: cf. **tăgădui**.

Cf. **tăgădă**, **tăgădaș**.

TAHMEN s.n. v. **tahmin**.

TAHMIN s.n. (Mold., TR) Socoteală, deviz aproximativ; aproximație. **A:** *Tahmin s-au făcut de cei ce s-au omorît.* ÎM 1754, 73^v. *Să nu fie nimine scutit de această slujbă, făcînd și tahmen.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU. **B:** *Tahmin s-au făcut de cei ce s-au omorît.* ÎM 1730, 103^v. *Zeciuiala zapciului să se socotească cu tahmin de oameni cu știință.* PRAV. COND. (1780).

Variante: **tahmen** (PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU).

Etimologie: tc. **tahmin**.

TAIFA s.f. (Mold., TR) Grup, ceată, alai. **A:** *Au intrat ceauș-bașa și hazichiul cu taifaua lor.* AXINTE URICARIUL. *Alarie . . . au trecut*

cu taifaua lui după ceilalți la Italia. CANTEMIR, HR.; cf. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANŪ. **B:** *S-au gătit cu casa lui și cu toată taifaua domnească.* R. POPESCU.

Etimologie: tc. **taifa**.

Cf. **t a c i m** (2).

TAINĂ s.f. (Mold., Trans. N) Ascunzătoare. **A:** *Au zis Laskii lui Despot . . . să iasă de la taina unde era închis.* URECHE. *Stau tainele și pină astăzi deșarte, unde au fost ace avere.* NECULCE. **C:** *Iară pre Archie il băgă la o taină mare și adincă.* AA SEC. XVIII², 66^r.

Etimologie: sl. **tajna**.

TAMBUR s.n. v. **tambură**.

TAMBURĂ s.f. (Mold.) Instrument muzical. *Începînd din gură a cînta versul cit și zicătura tamburii.* H 1771, 82^v. *I-au dat în mină o tambură și au început a cînta.* H 1779¹, 150^r. *Fata cu tamburul de udugaci.* H 1779², 76^v. *Ține în mină o tambură.* H 1779², 76^v; cf. N. COSTIN; NECULCE; H 1779², 84^r.

Variante: **tambur** s.n. (N. COSTIN; H 1771, 82^v; H 1779², 76^v, 84^r).

Etimologie: ngr., tc. **tambura**.

TANĂU s.m. (Ban., Criș.) Martor (la judecată). *Pireaște fratele său și-și vinde vecinul său cu hămîșagul și cu tănăi minciunoși.* C 1692, 507^r. *Viniră cu doi tanăi strîmbi.* MISC. SEC. XVII, 18^r. *Tănău.* AC, 374; cf. MISC. SEC. XVII, 50^r.

Etimologie: magh. **tanú**.

TANIER s.n. (Ban.) Obiect de formă circulară; disc. *Tényer. Discus. Orbis.* AC, 374. *Tinyér. Discus. Orbis.* AC, 374. *Orbis. Lume. Tanyer. Vi-lagh. Tányér.* LEX. MARS., 252.

Variante: **tánier** (AC, 374), **tinier** (AC, 374).

Etimologie: magh. **tányér**.

TAR s.n. (Mold., Olt., Criș., Trans. SV) Povară. **A:** *Nice hiece cal încalecă husarii, ce tot cai mare, groși să poată birui tarul.* M. COSTIN; cf. MOLITVENIC (c. 1650—1675). \diamond Fig. *Să-ș lepede deasupra sa tarul păcatelor.* VARLAAM. **B:** (Fig.) *O mie de talere se grăiaște tarul păcatelor.* PRAV. GOV. **C:** *Tarul și muncile toate geameți de mine.* MOL. 1676¹, 20^v. *Voi știți că cine tarul său va purta și cine al său răspuns va da înaintea lui Dumnăzău.* C 1692, 545^r. *Să nu lăsați tar și ponoslu după mine și după sufletul mieu.* MOL. 1695, 100^r. *Totu tarul tău elu-l va purta.* MISC. SEC. XVII, 92^v; cf. MISC. SEC. XVII, 66^v; AGYAGFALVI, apud TEW. // **B:** cf. ST. LEX., 305.

Etimologie: magh. **tár**.

Vezi și *intărat, tăroasă*.

Cf. **tărhat**.

TARCONI s.n. (Ban.) Piatră semiprețioasă cunoscută și sub numele de granat (Pyrethrum parthenium). *Tarkony. Pirethrum.* AC, 373.

Etimologie: magh. **tárkony**.

TARLIȚĂ s.f. (Mold.) Șa. *Îl pusără călare pre un asin legat pre samar [marg.: tarliță] cu funia.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: ucr. **tarnica**.

TAXIM s.n. (Mold.) Cîntec popular executat la cobză sau la scripcă. *Iar fata începu a face un taxim foarte minunat.* H 1779², 76^v.

Etimologie: tc. **taksim**.

TĂBLUȚĂ s.f. (Ban.) Tăbliță. *Těbluczě. Tabella.* AC, 373.

Etimologie: **tablá** + suf. -uță.

TĂCĂTOR adj. (Mold., Trans. N) Tăcut, morocănos. **A:** (Fig.) *Vre-mea . . . care, precum voroavii voroavitoare, așa tăcerii tăcătoare, cumpeni-toare și giudecătoare va fi.* CANTEMIR, IST. **C:** *Da singură-s tăcătoare și cu inimă plingătoare.* CÎNTECE, 10^v.

Etimologie: **tăcea** + suf. -ător.

TĂFĂRAGĂ s.f. (Ban.) Brînză de vacă. *Tefêragê.* *Caseus vaccinus.* AC, 373.

Etimologie: bg. **tvorog**.

***TĂGADĂ** s.f. (Mold.) Negare, contestare. *Și greșealele-mi știi de grămadă, Că de tine nu-mi iaste tăgadă.* DOSOFTEI, PȘ. *Din care lucru din tăgadă mărturisire adevărului, de cînd zicem.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: **tăgădui**.

Cf. **tăgă**, **tăgădaș**.

TĂGĂDAȘ s.n. (Trans. SV) Negare, tăgadă. *Pre omu-l duce pre tă-gădașul lui Dumnezău.* PP, 4^r.

Etimologie: magh. **tagadás**.

Cf. **tăgă**, **tăgadă**.

TĂLMĂȘAG s.n. v. **tămășag**.

TĂLPĂLUI vb. (Ban.) A tâlpui. *Telpeluiesk.* AC, 374.

Etimologie: magh. **talpalni**.

TĂLPIJIC s.n. (Mold.) Înșelăciune, viclenie, fățărnicie; șiretlic. *Men-ciuneli, tâlpizicurili nu le iubie, la averi nu era lacom.* NECULCE. *N-au stătut cucoș fără creastă, nici logoș fără tâlpijic.* B 1774, 20^r. *Tâlpijicul lui Bertoldo ca să nu se plece împăratului.* B 1774, 32^v.

Variante: **tâlpizic** (NECULCE), **tâlpizlic** (NECULCE).

Etimologie: tc. **telbislik**.

Vezi și **tâlpizie**, **telpiz**.

Cf. **alnicie**, **aslam**, **celărnicie**, **celșag**, **celuitură**, **geambașie**, **hămișag**, **hîtrie** (2), **marghiolie**, **meteahnă**, **poznă** (2), **tâlpizie**.

TĂLPIZ adj. v. **telpiz**.

TĂLPIZIC s.n. v. **tâlpijic**.

TĂLPIZIE s.f. (ȚR) Înșelăciune, vicleșug. *Turcii . . . intoarsără sfatul lor cel trușag a începe să să poarte în meșteșuguri și în tâlpizii.* R. GRECEANU.

Etimologie: **tâlpiz** + suf. -ie.

Vezi și **tâlpijic**, **telpiz**.

Cf. **alnicie**, **aslam**, **celărnicie**, **celșag**, **celuitură**, **geambașie**, **hămișag**, **hîtrie** (2), **marghiolie**, **meteahnă**, **tâlpijic**.

TĂLPIZLÎC s.n. v. **tâlpijic**.

TĂMĂȘAG s.n. (Mold.) Glumă; vorbă hazlie. *Fiindu cam bolnavă, pohtește să se zăbovescă cu tămășagurile lui.* B 1774, 38^v. *S-au vesălit de tămășagurile lui.* B 1775, 58^r; cf. B 1774, 1^v.

Variante: **tălmășag** (B 1774, 1^v).

Etimologie necunoscută.

Vezi și **tămășeală**.

Cf. **mascara** (1), **mîniecitură**, **pelivănie**, **șagă**, **șeganie**, **șozie**, **tămășeală**.

TĂMĂȘEALĂ s.f. (ȚR) Bufonerie; glumă. **B:** *Șad oamenii de cernuș frămîntă, tind pe lopată, bagă în cuptoriu, scot, aruncă pre la oameni de*

fac tamașale. IM 1730, 15^v. Carii avea și veaverițe vii, și oulpi avea, și lupi umpluți cu fin, de făcea tamașale. IM 1730, 15^v. // A: Fac tamașale. IM 1754, 10^f. Făcea tamașale. IM 1754, 10^f.

Etimologie: cf. **tămășag**.

Vezi și **tămășag**.

Cf. mascara (1), miniecitură, pelivănie, șagă, șeganie, șozie, tămășag.

TĂMÎIA vb. (Mold.) A se inchina (unei divinități), a adora; a aduce jertfă. *Nu te inchini dumnezărilor noștri și să-i tămîiedzi ca și noi?* VARLAAM. *Să nu lase să să-nchine oamenii lui viu D[u]mn[e]zău, ce idolilor și dracilor să tămîieze.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: **tămîie** + suf. -a.

TĂNIER s.n. v. **tanier**.

TĂRHAT s.n. (Ban., Criș., Trans. SV) Greutate, sarcină, povară. *Să-zind spre asin și desupra minzului și asinei învățată supt tîrhat.* N. TEST. (1648). *Tras-am de supt tîrhat umărul lui.* PSALT. (1651). *Onus. Terhat. Terh.* LEX. MARS., 232. ◇ Fig. *Tîrhatul răotăților loru noi-l purtăm.* MISC. SEC. XVII, 11^v. *Să nu fim noi țara dracului, . . . , păcatul necredinței; tîrhat a grozniciei.* MISC. SEC. XVII, 60^v; cf. MISC. SEC. XVII, 100^v; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW.

Etimologie: magh. **terhet** (ac. al lui **terh**).

Cf. **tar**.

TĂROASĂ adj. f. (Trans. SV) Însărcinată. *Au pornit Iacov cu muierea lui cea tăroasă.* SICRIUL DE AUR.

Etimologie: **tar** + suf. -oasă.

Vezi și **intărat**, **tar**.

Cf. **grecioasă**, **greoaie**.

TĂRTAZ s.m. și n. (Mold., Trans. SV) Cărtică, caiet, condică. A: *Am mai adaos la această istorie și niște trătăje moschicești, tiparnice:* N. COSTIN. *Și la oamenii cei înțelepți în loc de ris să socotească aceste mici tîrtaze, după cum iaste această cărtică, a le arăta cu lungă înainte cuvîntare.* ÎP, 8^f. C: *Și ș-au lăsat călimările și tratajii și scaunul.* ÎVM, 216^f.

Variante: **trataj** s.m. (ÎVM, 216^f), **trătăj** s.n. (N. COSTIN).

Etimologie: ngr. **tetrádion**, sl. **tatrati**, **tetradi**, **totradi**.

TĂRZĂMANIE s.f. v. **tergimănfe**.

TĂRZIMAN s.m. v. **tergiman**.

TĂTĂIȘĂ s.f. (Ban.) Cumnată. *Tatajshë. Uxor fratris.* AC, 373. *Teteishë.* AC, 374.

Etimologie necunoscută.

Cf. **tetă**.

TĂTĂRĂZA vb. (Ban.) A drege, a repara. *Tetëredz.* AC, 374.

Etimologie: magh. **tatarozni**.

TĂU s.n. (Mold., Ban., Criș., Trans. SV) Lac, iezor. A: *Rumpse în pustie apă și tău în pămînt însătat.* DM, 2^f; cf. DPRS, 132^f. C: *Vor vedea oamenii cei răi tăul celu de focu.* MISC. SEC. XVII, 124^f. *Tău. Stagnum.* AC, 374. *Să mă ducă în rai cu diboli și în tău cu ingeri.* OG, 388; cf. N. TEST. (1648), apud TEW; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW; VISKI, apud TEW; LEX. MARS., 222, 237. ◆ Prăpastie, abis, genune. A: *Iară aceia ce-mi cearcă răul, Fără de veaste să-i soarbă tăul.* DOSOFTEI, PS. *Sări șearpele gios în căscătura tăului și cădzură dea-țurile imbe preste șearpe, de vindecară tăul și-l asămănară de să feace șes.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: magh. **to**.

Vezi și *tăușor*.

Cf. *ribnic*.

TĂUȘOR s. n. (Ban.) Diminutiv de la *tău*. *Těushror* (l. -*shor*). AC, 374; cf. LEX. MARS., 222.

Etimologie: **tău** + suf. -*ușor*.

Vezi și *tău*.

TĂVĂLIC s. m. sau n. (Mold.) Tăvălug. *Un ... rătund tăvălic de piatră poate să stea?* CD 1698, 36^r; cf. CD 1770, 44^r.

Etimologie: cf. **tăvăli**.

TEARFĂ s. f. (Mold.) Zdreanță. *Tot bețivul și curvărețul va meseri și să va îmbrăcă în tearfe rupte și-n drantii reale*. DP, 24^v. *Căra lutul cu poalile lor sau cu alte terfe sau rogojini rupte*. VP, 65^r. *Hariclia și Calasir întâi își schimbă portul ca săracii, făcându-să oameni proști prin tearfile ce era gătite mai înainte*. I, 9^r. *El era îmbrăcat cu tearfele ceale proaste*. I, 17^r; cf. DOSOFTEI, VS; AETHIOPICA.

Etimologie necunoscută.

TEFERICIE s. f. (Mold., TR) Petrecere, distracție, desfătare. **A:** *Cu ceale cinsti și tefericii multe să hămeisă de nu pute să să mai grijască nimic*. NECULCE. **B:** *Dacă o văzu Priiam împărat atita ațuție, foarte i-au părut bine și făcură veselie și tefericie multă*. IT 1758, 127^r.

Etimologie: cf. tc. **teferrüç** „plimbare, excursie“.

Cf. *vigășag*, *zăbavă*, *zăiafet*, *zefchi*.

TEGLĂ s. f. (Ban.) Cărămidă. *Teglă*. Later. AC, 373.

Etimologie: magh. **tégla**.

Cf. *șpilă*.

TELPIZ adj. (Mold.) Viclean, prefăcut, șiret. *Samănă să fie niște tâlpizi, de vreme ce au aprins rogojina în cap*. AXINTE URICARIUL. *Dumitrașco-Vodă, fiind grec tâlpiz și fricos, ... pune pricini asupra boierilor*. NECULCE. *Iar țărânelul tâlpiz ... îndată au aflat un vicleșug nou*. B 1774, 16^r. *Ele foarte s-au defăimat prin lucrare telpizului Bertoldu*. B 1774, 29^v; cf. B 1774, 5^r, 23^v. ◇ (Substantival) *Atunce împăratul au cunoscut că este tâlpizul tâlpizilor*. B 1774, 32^v.

Forme gramaticale: nom. pl. *tâlpizi* (B 1774, 32^v).

Variante: **tâlpiz** (AXINTE URICARIUL; NECULCE; B 1774, 5^r, 16^r, 23^v, 32^v).

Etimologie: tc. **telbis**.

Vezi și *tâlpijic*, *tâlpizie*.

Cf. *alnic*, *amăgelnic*, *amăgeu*, *balamut*, *celar-nic*, *celuitor*, *hamiș*, *hitru* (2), *înceluitor*, *marghiol*, *măiestreț*, *opăcitor*, *șugubăț* (2), *șuvealnic*.

TEMĂTURĂ s. f. (Ban., Trans. SV) Teamă, spaimă, frică. *Nu cinstesc muiarea pre înșelepciune, pre smerenie, pre buneate, nice pre temătura dumnezăiască*. SA, 75^v. *Temetură*. Timor. AC, 374.

Etimologie: **teme** + suf. -*ătură*.

Cf. *timoare*.

TENCHI s. n. (TR) Măsură de greutate. *Fierbe-l într-o ulcea smântuită ... cu un tenchiu de cuișoare întregi*. CARTE DE BUCATE.

Etimologie: tc. **tenk**.

TENGHELIȚĂ s. f. (Ban.) Sticlete. *Tengeliczë*. AC, 374.

Etimologie: magh. **tengelice**.

TENGIRE s. f. v. **tingire**.

TEPTIL adv. (Mold., TR) Deghizat, travestit, costumat (pentru a nu fi recunoscut). **A:** *Mergînd însuși . . . în uliță, teptil, bat, au nimerit pe niște beți, s-au întărit sfadă între dinșii și într-acea sfadă au rănit pre craiul*. N. COSTIN. *Iară Dumitrașco hatman au fugit teptil preste Duna-re*. NECULCE. *Să margă împreună cu ficiorul tău tiptili pe la alte țeri*. H 1779², 91^v; cf. PSEUDO-AMIRAS. **B:** *S-au dus teptil în cai de poște pînă în țara lui*. R. POPESCU. ◇ (Adjectival) **A:** *Craiul Stanislav au început . . . să nu mai fie neștiut și teptil precum îl apucase vremea*. AXINTE URICARIUL. *Să ne dai voi să mergim . . . cu chip teptil pîntr-alte țeri*. H 1779², 91^r; cf. H 1779², 74^v, 75^r.

Variante: **teptiliu** (H 1779², 74^v), **tiptili** (H 1779², 91^v), **tiptiliu** (H 1779², 75^r).

Etimologie: tc. **tebdil**.

TEPTILIU adv. v. **teptil**.

TERDZIMĂNIE s. f. v. **tergimănie**.

TERGIMAN s. m. (Mold., TR) Tălmaci. **A:** *Au fost om vestitu pe acele vremi și tergiman mare la împărăție*. NCL II, 291. *Dupe aceeaa au trimis de au prinsu pe toți tergimanii solului și i-au adus la veziriul*. IM 1754, 6^v; cf. M. COSTIN; NCL I, 51; NECULCE; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU. **B:** *Era atuncea mare terziman al împărăției*. R. POPESCU. *Au prinsu pe toți tergimanii solului*. IM 1730, 10^v.

Variante: **tărziman** (NECULCE), **terziman** (M. COSTIN; NECULCE; R. POPESCU).

Etimologie: tc. **tercūman**.

Vezi și **tergimănie**.

Cf. **dragoman**.

TERGIMĂNIE s. f. (Mold.) Funcție de tergiman. *Slujind Porții 12 ani în slujba tergimăniei, au sosit și la domnia țării Moldovei*. N. COSTIN. *S-au întorsu la slujba sa, în Tarigrad, la terdzimănie*. NECULCE. *Au săzut amindoi la voroavă, fiind cunoscuți și vechi prieteni încă din tărzămănie*. GHEORGACHI.

Variante: **tărzămănie** (GHEORGACHI), **terdzimănie** (NECULCE).

Etimologie: **tergiman** + suf. **-ie**.

Vezi și **tergiman**.

TERSANA s. f. (Mold., TR) Șantier naval. **A:** *Au înghețat bogazul mării spre tersana*. IM 1754, 7^v. **B:** *Au înghețat bogazul mării spre tersana*. IM, 1730, 12^r.

Etimologie: tc. **tersané**.

TERZIMAN s. m. v. **tergiman**.

TESLAR s. m. (Mold., TR) Dulgher. **A:** *Iosif teslarul*. DVS, 11^v; cf. DOSOFTEI, VS; NCCD (gl.). ◇ Fig. *Nu știi mila și credința teslarii răutăților*. DP, 4^r. **B:** *Nu este acesta fiul Mariei și al teslariului Iosif?* MĂRG. 1746, 205^v; cf. MARDARIE, 257.

Etimologie: **teslă** + suf. **-ar**.

Vezi și **teslărie**.

Cf. **aci**, **astaloș**.

TESLĂRIE s. f. (TR) Dulgherie. *Lucrurile teslăriei leamnelor*. BIBLIA (1688).

Etimologie: **teslar** + suf. *-ie*.

Vezi și *teslar*.

TESLIM s. n. (Mold., ȚR) În expr. **A face teslim** = a preda, a înredința. **A: Să facă banii teslim.** IM 1754, 3^v. *I-au făcut tuiurile teslim.* ȚHEORGACHI. *Coroana să o facă teslim în capul lui Abulcasim.* H 1771, 17^f; cf. H 1779², 84^v. **B: Să facă banii teslim.** IM 1730, 6^v.

Etimologie: tc. **teslim**.

TEȘTELUI vb. (Trans. SV) A lăsa (ceva) prin testament. *Eu nici cum nu teșteluiesc cana la nime.* OG, 391.

Etimologie: magh. **testálni**.

TETĂ s. f. (Ban.) Cumnată. *Tétě. Cognata.* AC, 374.

Etimologie: scr. **teta**.

Cf. *tătăișă*.

TICALĂ s. f. (Mold., Criș.) Suferință, chin, durere. **A: Și Lot încă să veade, pentr-a lui ticală, C-au pus supt nevoiță multă osteneală.** DOSOFTEI, VS. **C: Dumnăzău l-au împregiurat cu ticală și cu răotate.** C 1692, 324^v. *Fie-ți milă... de mișăi, săracii, în ticalele lor.* MISC. SEC. XVII, 163^v.

Etimologie: cf. **ticăi**.

Vezi și *ticăi, ticăit*.

TICĂCI vb. v. **ticăi**.

TICĂI vb. **1.** (Ban.) A lucra încet, fără spor. *Tikeišk. Frustra laboro.* AC, 374.

2. (Mold.) A suferi. Cf. DOSOFTEI, VS.

Variante: **ticăci** (DOSOFTEI, VS).

Etimologie necunoscută. Cf. **ticală**.

Vezi și *ticală, ticăit*.

TICĂIT adj. (Ban.) Mocăit, mocoșit. *Tikëit.* AC, 374.

Etimologie: **ticăi**.

Vezi și *ticală, ticăi*.

TIMOARE s. f. (Ban., Trans. SV) Frică. *Vă-nchinați cu timoare și cu viața diraptă.* VCC, 7. *Timoré. Timor.* AC, 374; cf. VCC, 43.

Etimologie: lat. **timor**.

Cf. *temătură*.

TINCĂ s. f. (Ban.) Curcă. *Tinkě. Gallus Indianus.* AC, 374.

Etimologie: cf. **tlurcă, tiucă**.

TINGIRE s. f. (Mold., ȚR) Cratiță, tigaie. **A: Racul de multe ori sare din tingire și cade pe cărbuni.** B 1775, 70^f; cf. CANTEMIR, IST.; B 1779, 41^v. **B: O slobozia pre ea în căldarea cea mare sau în tângire sau în oală.** BIBLIA (1688). *Dupre ce vei griji peaștile, să-l faci în patru părți . . . și-l pune în tingire.* CM, 2^f; cf. MARDARIE, 192; LEX., 182^v.

Variante: **tengire** (BIBLIA 1688).

Etimologie: tc. **tencere**.

Cf. *sahran*.

TINIER s. n. v. **tanier**.

TINTĂ s. f. (Ban.) Cerneală. *Tintě. Atramentum.* AC, 374.

Etimologie: magh. **tinta**, germ. **Tinte**.

TIPIRE s. f. (Trans. SV) Imagine, înfățișare; model. *Scaunele . . . sînt înălțate de toată tipirea smerită și cătră acel înalt . . . neclăiute și întărite stau.* IOAN ZOBA, RÎNDUIALA DIACONSTVELOR. *Slobodă suire a lor dau toată tipirea smerită.* IOAN ZOBA, RÎNDUIALA DIACONSTVELOR.

Etimologie: cf. **tip**.

Vezi și *tipos, tiposi, tiposire*.

Cf. *tipos*.

TIPOS s. n. (Mold., ȚR) Formă, model. **A:** *Pruncia tipos și pildă ale altor vârste este*. CANTEMIR, DIVANUL. **B:** *Ca o zidire a mîinilor sale și căci iaste tiposul tocmirii întrupării sale*. ÎNDREPTAREA LEGII. *Un trup, cîndu-l arde trăsnetul, chipul trupului stă, tiposul obrazului fața focului, iară puterea ba*. MĂRGĂRITARE 1746.

Etimologie: ngr. **tipos**.

Vezi și *tipire, tiposi, tiposire*.

Cf. *tipire*.

TIPOSI vb. (Mold., ȚR) A forma, a modela, a alcătui, a crea. **A:** *Vădu în pârdoesala casii o tablă de marmure, în caré era tiposită crucea Domnului*. NCCD, 407. **B:** *Aceasta s-au tiposit, s-au ijderit despre neareoa împăratului depurarea pomenitul Leu înțeleptul*. ÎNDREPTAREA LEGII. ◆ (ȚR) A întipări, a imprima. *Și le-au pus într-o puiatră... în loc de peceate... , iar ca și cînd ar fi fost aceale slove de fier, așa s-au tiposit de tare într-acea puiatră*. LET 1758, 106^F. ◇ Fig. *Să tiposească în sufletul celui hirotonit stăpinire și putere dumnezeiască*. ANTIM.

Etimologie: ngr. **tiposa**. (aor. al lui **tipóno**).

Vezi și *tipire, tipos, tiposire*.

TIPOSIRE s. f. (ȚR) Formare, creare. *Sufletul imblă singur mai nainte de tiposirea trupului*. ÎNDREPTAREA LEGII.

Etimologie: **tiposi**.

Vezi și *tipire, tipos, tiposi*.

TIPTILI adv. v. **teptil**.

TIPTILIU adv. v. **teptil**.

TIRIAC s. n. (Mold., ȚR) Preparat medicinal. **A:** *Trebuie să fie de potriva celui ce face tiriacul, care de nu să va vătămă de otravă, cu lesne va afia cumpărătorii de tiriac; niceodată nu va avea credință tiriacul, de nu să va ispiti întii de bun*. NCCD, 266. **B:** *Năpirca mușcă de moarte, iar din trupul ei se face tiriacul ce este împotriva veninului*. ANTIM.

Etimologie: tc. **tiryak**.

TIST s. n. (Trans. SV) Funcționar, slujbaş (cu funcții înalte) în cadrul unei instituții. *Popilor toți și mireani, tisturilor și țereani... să vă veselii cu fărșangu*. OG, 391.

Etimologie: magh. **tiszt**.

TISUG subst. (Ban.) Săculeț. *Tisug. Sacculus*. AC, 374.

Etimologie: cf. **tisău** (din magh. **tüszö**).

Cf. *straiță, tulbă*.

TIZEDIȘ s. m. (Ban.) Caporal. *Tizedish. Decurio*. AC, 374.

Etimologie: magh. **tizedes**.

TÎLHĂRET s. n. (Mold.) Tilhărimă. **A:** *N-a rămas loc necălcat de tâlhăret*. PSEUDO-MUSTE. *Tilhăret mult era. De la Cotnar în sus era țara pustie*. NECULCE. // **B:** *Trimise D[omn]ul preste dînșii... tilhăreturile sirilor și tilhăretul moavitenilor*. BIBLIA (1688).

Etimologie: **tilhar** + suf. *-et*.

Vezi și *tilhărit*.

Cf. *lotrame*.

TÎLHĂRIT s. n. (Mold.) Tilhărie. *De atunci nu mai avea Cante-mir-Vodă odihnă în domnie... , că se impluse țara de tâlhărit*. N. COSTIN. *Nu ave cum merge într-altă parte de răul tilhăritului*. NECULCE.

Etimologie: **tilhări**.

Vezi și *tilhăret*.

Cf. *jac*, *jăcuire*, *lotrie*, *tîlhușag*.

TÎLHUI vb. (Mold.) A *tilhări*. *Cela ce va fi tâlhar de drum și... de-l vor fi prins tâlhuind (tilhărint MUNT.) de față, pre acesta să-l spînzure într-acel loc.* PRAV. *De ar prinde pe cineva tâlhuind, să nu-l omoară, ce cu sâmnu în frunte să să însămnêdze.* NCCD, 377; cf. N. COSTIN.

Etimologie: magh. **tolvajolni**.

Vezi și *tîlhușag*.

Cf. *jăcui*, *lotri*.

TÎLHUȘAG s.n. (Mold.) *Tilhărie*. *Să cade a tot omul creștin să-ș ferească ochiul menței sale... de asuprele și de tilhușaguri.* VARLAAM. *Mearge să facă oreo răotate, ce se dzice furtușag, tâlhușag (tilhărie MUNT.)* PRAV. *Cel mîndru să leapede mîndria.., ũlhariul tilhușagul.* CA 1753, 90^r. *Iaste sătul un neam prea războinic, pururea viețuind în tilhușaguri.* I, 10^r; cf. AXINTE URICARIUL; CANTEMIR, HR.; NCCD (gl.).

Etimologie: magh. **tolvajság**.

Vezi și *tîlhui*.

Cf. *jac*, *jăcuire*, *lotrie*, *tîlhărit*.

TÎLNI vb. (Mold.) A (se) *îtilni*. *Răul va să te tîlnească.* DOSOFTEI, PS.

Etimologie: magh. **találni**.

Vezi și *tîlniș*, *îtilnitoră*.

TÎLNIȘ s.n. (Mold.) *Îtilnire*. *Iară sfîntul, spăriindu-să de fărăr veaste tîlniș și împiedecîndu-să de dinsul, deade în gios cu capul.* DVS, 43^r.

Etimologie: **tîlni** + suf. *-iș*.

Vezi și *tîlni*, *îtilnitoră*.

Cf. *tîlnitoră*.

TÎLNIȚURĂ s.f. (Ban.) *Îtilnire*. *Telnitoră*. AC, 373.

Etimologie: **tîlni** + suf. *-tură*

Vezi și *tîlni*, *tîlniș*.

Cf. *tîlniș*.

TÎMBAR s.n. (Mold., ȚR, Ban., Trans. SV) *Haină, veșmînt*. **A:** *Luați timbariul și o bateți.* DVS, 8^r. *Țîndu-i giupîneasa lui poala timbariului despre partea ce era paznici.* N. COSTIN. **B:** *Utcorenîe. Timbariul.* LEX., 292; cf. ST. LEX., 305. **C:** *Și în timbariu de urșinic îmbrăcară pre el.* NT 1648, 130^v. *Tembar.* AC, 374.

Etimologie: ngr. **tamparion**.

TÎMPINUȘ s.n. (Mold.) *Întîmpinare*. *Cuget de... tîmpinușurile a vamășilor duhurilor văzduhului.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: **tîmpina** + suf. *-uș*.

TÎND adv. (Mold.) *Cînd* (numai corelativ, cu valoare de conjuncție). *Pune mîna tînd într-un umăr, tînd într-alt, tînd pe frunte, tînd pe piept.* VARLAAM. *Ieșîia serpii... tînd cu dinții, tînd cu coadele bătîndu-i.* DOSOFTEI, VS. *Cela ce tînd plînge, tînd ride amăgește săturarea pîntecelui.* L SEC. XVII, 74^v. *Cu sufletele numai tînd biruia, tînd se biruia.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: lat. ***tando**.

TÎNGĂ s.f. (Mold.) *Mîhnire adîncă, jale, amărăciune*. *Asteptam cineva să mă plîngă* *La nevoie ce sint și la tîngă.* DOSOFTEI, PS. *Iară tu și trupul aduci la tîngă și sufletul duci în muncă.* CD 1698, 24^v; cf. DPRS, 84^v.

Etimologie; sl. *toğa*.

Cf. *bănat* (1), *bănuială* (1), *buşluială*, *tristeală*.

TÎRCAV adj. (ȚR) Pleşuv, chel. *Iară de se va zmulge cuiva capul den faţă, iaste tîrcav*. BIBLIA (1688).

Etimologie: ucr. *tirkavij*.

Vezi şi *tîrcăvire*.

Cf. *copos*, *pleşuv*.

TÎRCĂVIRE s. f. (ȚR) Chelie. *Se va face în pleaşa lui au în tîrcăvirea lui pipăire albă au roşatică*. BIBLIA (1688).

Etimologie: *tîrcăvi*.

Vezi şi *tîrcav*.

Cf. *pleaşă* (1).

TÎRGUI vb. (Trans. SV) A face negoţ. *Vom petrece acolo un an şi vom tîrgui şi vom dobîndi*. N. TEST. (1648).

Etimologie: sl. *trǔgovati*.

Vezi şi *tîrguitură*.

Cf. *precupi*.

TÎRGUITURĂ s. f. (Trans. SV) Marfă (destinată vânzării). *Mear-sără unul la agrul său, iară altul la tîrguitura sa*. N. TEST. (1648).

Etimologie: *tîrgui* + suf. *-tură*.

Vezi şi *tîrgui*.

TÎRNAŢ s. n. (Ban., Criş., Trans. SV) Pridvor, foisor; prispă. *Porunci în tîrnaţul lui Irod să-l pădzească pre el*. N. TEST. (1648). *În tîrnaţele casei Dumnezăului*. PS 1651, 269^v. *Au crutu ieşi în tîrnaţu*. MISC. SEC. XVII, 79^r. *Térnacsz. Porticus*. AC, 374; cf. VCC, 39, 88.

Etimologie: magh. *tornác*.

TÎRNOMEATĂ s. f. (Ban.) Pleavă; resturi de paie. *Ternomète*. AC, 374.

Etimologie: bg. *tárnomet*. Cf. scr. *trnomet*.

TÎRSINĂ s. f. (Mold., ȚR) 1. Împletitură din păr de cal sau de capră din care se fac fringhii, odgoane. **A:** *Află la puţ o tîrsină de păr, ce era legată vadra*. VARLAAM. *Cealealalte 2* [racle]... *le legă cu nişte tîrsine*. VI 1764, 26-27. **B:** *Célélalte 2*... *le infăşură cîte cu o tîrsină*. NB, 81^v.

2. Ţesătură aspră din păr de capră, purtată de asceţi, direct pe piele. **A:** *Cu tîrsine-i frecară* [ranele]. DOSOFTEI, VS. **B:** *Aceşii sfinţi mucenici... fură... arşi pe spinare... şi frecăli cu tîrsini*. MINEIUL (1776).

Etimologie: sl. *trūsina*. Cf. bg. *târsina*.

TÎRŞITURĂ s. f. (Ban.) Loc într o pădure unde s-au tăiat copacii. *Tersitură*. AC, 374.

Etimologie: *tîrşi* + suf. *-tură*.

Cf. *laz* (1).

TÎRTĂI vb. (Ban.) A ride de cineva. *Tèrtièèsk. Irrideo*. AC, 374.

Etimologie: *tîrt* + suf. *-ăi*.

TOBLĂ s. f. (Ban.) Scindură (groasă). *Toblě. Asser*. AC, 374.

Etimologie necunoscută.

TOCI ¹ vb. (Mold., Ban.) A ascuţi. **A:** *Toată jigania complită colţii îşi tocea şi toată pasirea rumpătoare pîntenii îşi ascuţea*. CANTEMIR, 1 IST. Ū: *Toesesk. Acuo*. AC, 375.

Etimologie: sl. *točiti*.

TOCI ² vb. (Ban.) A scoate, a trage (vin) dintr-un butoi (mai mare) în alt vas (mai mic). *Toesèsk. Haurio. Educillo*. AC, 375.

Etimologie: scr. **točiti**.

Vezi și **tocitoare**.

Cf. **pocerpi**.

TOCITOARE s. f. (ȚR, Ban., Trans. SV) Cadă, zăcătoare. **B:** *Delva: Bute, tocitoare, albie, puțină*. LEX., 55^r. **C:** *Culease viaa pământului și o aruncă în tocitoarea cea mare*. N. TEST. (1648). *Tocsitóre*. AC, 375.

Etimologie: **toci**² + suf. **-toare**.

Vezi și **toci**².

Cf. **cadă**.

TOCMĂ s. f. (Ban.) Învoială, tocmeală. *Tokmë*. AC, 375.

Etimologie: **toemi**.

TOI vb. (Mold., Criș.) A muștra; a ocări. **A:** *Fericitul... să feace ca focul asupra lor... și-i toia zicînd: a ce le scrieți voi aceastea?* DOSOFTEI, VS. **C:** *Voi nu gîndiți să ascultați cuvîntul lui Dumnăzău... , ce încă toți și vă aflați alte bezezi*. MOL. 1695, 83^v.

Etimologie: **toi** s. n. (< tc. **toy**).

Cf. **preobrăzi**, **probozi**, **vrevi**; **înjura**, **lihăi**.

TOLCER s. n. (Ban., Trans. SV) Pilnie. *Tolcser. Infundibulum*. AC, 375. *Infundibulum. Tolcser. Tölcsér*. LEX. MARS., 218. *Nasu fie la buți tolceriu*. OG, 390.

Etimologie: magh. **tölesér**.

Cf. **leică**.

TOLDĂU s. n. (Ban.) Cui gros de fier care unește două dintre părțile componente ale carului. *Toldëu*. AC, 375.

Etimologie: magh. **toldó**.

Vezi și **tuldui**.

Cf. **găvoz d**.

TOPARH s. m. (Mold.) Principe, voievod, guvernator. *Toparh a unui țărișoare*. DOSOFTEI, VS. *Ieșitu-i-au înainte... Bogdan, a celor mai din luntru țări toparha și crăișor*. CANTEMIR, HR.

Variante: **toparha** (CANTEMIR, HR.).

Etimologie: ngr. **topárhis**.

Cf. **herțeg**.

TOPARHA s. m. v. **toparh**.

TOTULUȘ s. n. (Trans. SV) În loc. adv. **Cu totul** = cu totul. *Cearță... pre aceia carii preste rînd și fără samă plîng după morții lor, ca și cînd i-ară fi pierdut cu totul*. SA, 70^v; cf. SA, 92^v.

Etimologie: **totulu** + ș(i).

Cf. **prisne(1)**.

TOVĂRÎ vb. (Ban.) A încărca, a împovăra. *Toveresk. Onero*. AC, 375.

Etimologie: scr. **tovariti**.

TRACT s. n. (Mold.) 1. Ținut, regiune, district. *Funtamenturile s-au aruncat pre unde acum iaste... Hesia, Mesnia și tot tractul carele cu numele Franconii să cunoaște*. CANTEMIR, HR.

2. Cale de comunicație importantă. *Purcegînd cu oastea spre răsărit și luînd tractul de pe ceea parte de Dunăre... pre toți i-au biruit*. CANTEMIR, HR.

Etimologie: lat. **tractus**, germ. **Trakt**, pol. **trakt**.

Cf. **varmeghie**; **șleah**.

TRAMĂ s. f. (Ban.) Bătătură. *Tramë*. AC, 375.

Etimologie: lat. **trama**.

TRAPEZARE s. f. (Mold., TR) Trapeză. **A:** *Ieșind din biserică s-au suit la trapezarea egumânului.* N. COSTIN. *Să făcea o masă și egumenilor de la toate mănăstirile . . . la o trapezare unde să găsea loc mai lung.* GHEORGACHI. **B:** *L-au dus în trepezare și, de stilpul cel mare legindu-l, l-au sugrumat.* R. POPESCU.

Variante: **trepezare** (R. POPESCU).

Etimologie: ngr. **trapezárion**.

Vezi și *trapezărie, trăpezar.*

Cf. *trapezărie.*

TRAPEZĂRIE s. f. (TR) Trapeză. *Și au făcut biserică sfintului Nicolae . . . cu turle, chilii și trapezărie.* ANON. CANTAC.

Etimologie: **trapeză** + suf. *-arie*.

Vezi și *trapezare, trăpezar.*

Cf. *trapezare.*

TRĂTAJ s. m. v. **tărtaz**.

TRĂGÂNĂTURĂ s. f. (Ban.) Tărăgănare. *Tregenătură. Prolongatio.* AC, 375.

Etimologie: **trăgăna** + suf. *-(ă)tură*.

TRĂPEZAR s. m. (Mold., Olt.) Persoană care se ocupă cu aranjarea mesei într-o trapeză. **A:** *Chelariu sau trepezariu de vor lăsa niscare bucate să să strice . . .* PRAV., 86^v. **B:** *Chelariul sau trăpezariul . . . vor lăsa niscare bucate cu nesocotință.* PRAV. GOV.

Variante: **trepezariu** (PRAV., 86^v).

Etimologie: **trapeză** + suf. *-ar*.

Vezi și *trapezare, trapezărie.*

TRĂTAJ s. n. v. **tărtaz**.

TRECĂTOARE s. f. (Mold.) Faptul de a trece; trecere. *Au trimis o samă de oaste . . . ca să apere trecătoarea turcilor, să nu treacă Dunărea.* URECHE. *Legasă priitensug încă din mirzecia lui . . . la o trecătoare a lui în Țara Leșască.* M. COSTIN. *Cite soții luăm de ne petrec să nu cădem în tilhari și-m primejde și la trecători preste ape.* DOSOFTEI, VS; cf. N. COSTIN.

Etimologie: **trece** + suf. *-ătoare*.

TREMUR s. n. (Mold.) Zguduitură, cutremur. *Din toate părțile și marginile pământului . . . tremuri, cutremuri, tunele, trăsnete . . . scorniră.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: **tremura**.

Vezi și *tremura*.

TREMURA vb. (Trans. SV) A zgudui, a cutremura. *Caută spre pământ și fece-l a tremura-se.* PS. SEC. XVIII, 56^r.

Etimologie: lat. **tremulare**.

Vezi și *tremur*.

Cf. *legăna*.

TREPEZARE s. f. v. **trapezare**.

TREPEZARIU s. m. v. **trăpezar**.

TREZVIRE s. f. (Mold.) Judecată limpede. *Cu trezvire și cu bună credință în fapte bune să petreacă.* IACOV, SYN.

Etimologie: **trezvi**.

TRISTEALĂ s. f. (Ban.) Tristețe. *Tristală.* AC, 375.

Etimologie: **trist** + suf. *-eală*.

Cf. *bănat (1), bănuială (1), bușluială, tingă.*

TRIMBACI s.m. (Mold.) Trimbițaș. *Au trimis trimbacii de au zis de întorsu oștii.* N. COSTIN.

Etimologie: pol. **trębacz**.

TROAHNĂ s.f. (Mold., Ban., Criș.) Guturai, răceală. **A:** *Și alte locuri megiașe cu acestea ca cum ar fi fost o troahnă lipicioasă intrat într-insele.* CANTEMIR, HR. **C:** *Trohnē. Catharrhus.* AC, 375. *Pentru troană doftoria: miere, vin . . . să le măninci că-ți va trece.* MISC. 1778, 16^v.

Variante: **troană** (MISC. 1778, 16^v).

Etimologie necunoscută.

TROANĂ s.f. v. **troahnă**.

TROIAN s.n. (Ban.) Stradă, uliță. *Troian. Via strata.* AC, 375.

Etimologie: de la numele topic **Troian**.

TULBĂ s.f. (Mold.) Traistă, desagi. **A:** *Calasir, tulba Haricliei înfășurându-o cu niște piei roase, ca cum ar fi fost vreo altă sarcină, o purta pieziș peste umere.* I, 9^v. *Aicea Calasir s-au culcat puind capul peste tulbă, iar Haricliia au șezut făcînd traista scaon.* I, 44^r. // **B:** cf. ST. LEX., 305.

Etimologie: ucr. **torba**.

Vezi și **tulbiță**.

Cf. **straiță**, **tisug**.

TULBIȚĂ s.f. (Mold.) Diminutiv al lui **tulbă**. *Are săgeți amină scoase din tulbiță.* DOSOFTEI, PS. *Și în tulbița sa mă ascunsă.* DP, 16^f.

Etimologie: **tulbă** + suf. **-iță**.

Vezi și **tulbă**.

TULDUI vb. (Trans. SV) A prelungi, a adăuga. *Au tulduit.* PP, apud TEW.

Etimologie: magh. **toldni**.

Vezi și **toldău**.

TULI vb. (Mold.) A se ascunde, a se adăposti. *Mearsără zifeanii la Saul de-i spusără că să tuliaște David la dinșii.* DOSOFTEI, PS. *Am pățit rău . . . din loc în loc tulindu-mă de-am incungiurat Mesopotamia.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: sl. **tuliti**.

TUREAC s.n. v. **tureată**.

TUREATCĂ s.f. (Mold., Trans. SV) Carîmb. **A:** *Cu tureatce de aramă infocate încălțat îl munciră.* DOSOFTEI, VS. **C:** *Ci păzeaste . . . că tot poartă cuțit în tureac.* ÎVM, 207^r.

Variante: **tureac** s.n. (ÎVM, 207^r).

Etimologie: cf. **tur**.

TVOREBNIC s.m. (Mold.) Curtean. *Și la împărăție vro curte mare ca acee cu tvorebnici mulți nu-i.* NECULCE.

Etimologie: cf. sl. **dvoriba**.

Vezi și **dvorbă**, **dvorbitor**, **dvoreală**, **dvorean**, **dvorelnic**, **dvori**, **zvoritor**. Cf. **dvorean**, **dvorelnic**, **zvoritor**.

ȚĂNCHI s. n. v. **țeanchi**.

ȚEANCHI s.n. (Mold.) 1. Semn care marchează hotarul unui teritoriu; graniță, hotar. *Acesta Mahomet Țara Muntenească și Machidonia au supus și țenchiul sau hotarul turcesc . . . l-au mutat.* URECHE; cf. CANTEMIR, HR. ◇ Fig. *Precum prieteșugul, așe neprieteșugul hotarâle și țenchiurile sale are.* CI, 176. ◆ Limită de timp. *Strimtoarea vremii și mai virtos lipsa unor istorici foarte de treabă țenchiu sfârșitului mi-au abătut.* CANTEMIR, HR. ◇ Loc. vb. **A pune țenchi(ul)** = a face să înceteze. *De vom avea zile și nu va hi pus preavecinicul sfat puternicului Dumne-dzâu țării aceștiia țenchi și soroc de sftșire.* M. COSTIN; cf. AXINTE URICARIUL; CANTEMIR, HR. ◆ Sfârșitul vieții, soroc. *I-au tăiat capul . . . Așa au petrecut Iancul-Vodă țenchiul său.* URECHE; cf. M. COSTIN.

2. Țintă, scop. *Țenchiul cel ce din a lor cuconie a agiunge siliia să agiungă.* CD 1698, 16^f. *Că omul . . . în pușine lucruri de la țenchiu poate rătăci.* NCCD, 287; cf. CANTEMIR, IST.; CANTEMIR, HR.; CD 1770, 18^v. ◇ Fig. *Mai aproape de țenchiul voroaiei mele să mă lipesc.* CANTEMIR, IST.

Variante: **țănchi** (CD 1770, 18^v), **țenchi** (URECHE; M. COSTIN; CANTEMIR, IST.; CANTEMIR, HR.; AXINTE URICARIUL).

Etimologie necunoscută.

Cf. simcea; pravăț (1), proașcă (3); vig.

ȚENCHI s. n. v. **țeanchi**.

ȚINC s.m. v. **ținc**.

ȚINCĂ s.f. v. **țincă**.

ȚINCȘOR s.m. (Mold.) Cățeluș. *Țincșorul acesta născut, crescut . . . la oi era.* CANTEMIR, IST., apud TDRG; cf. CANTEMIR, HR., apud TDRG.

Etimologie: ținc + suf. -(u)șor.

Vezi și ținc, țincă.

ȚINTERIM s.n. v. **țintirim**.

ȚINTIRIM s.n. (Mold.) Cimitir. *Să-l ducă în țintirimul sfintului apostol Luca să-l îngroape.* DOSOFTEI, VS, apud TDRG. *Astăzi uci-gașii de oameni în țintirimurile besearecii scăptnd, hălăduiescu de răscum-părarea giudecâții.* NCCD, 474; cf. DOSOFTEI, VS, apud TEW.

Variante: **ținterim** (DOSOFTEI, VS, apud TEW).

Etimologie: magh. **cinterem**.

ȚIPA vb. (Criș., Trans. SV) A arunca, a lepăda. *Și-lu țipă afară din sine.* MISC. SEC. XVII, 2^r. *Țipă hainele jos și te du la porci.* OG, 369. ◆ A alunga. *Dară de cînd m-au țipat Că i-au vestit moartea-n sat, Tot oile am păzit.* OG, 383.

Etimologie necunoscută.

Cf. dudui, întiri (1), pogoni, zogoni.

ȚIPOU s.n. (Ban., Trans. SV) Pîine albă mică; chiflă. *Cine te va ku semlie și cu czipou.* AGYAGFALVI, apud TEW. *Czipou. Libo.* AC, 333.

Etimologie: magh. cipó.

ȚIPROȘ s.m. v. **șipruș**.

ȚIPRUȘ s.m. (Ban., Trans. SV) Chiparos. *Cziprosh. Cyparissus.* AC, 333. *Țipruș alb.* PL, 147^r.

Variante: **țiproș** (AC, 333).

Etimologie: magh. ciprus.

ȚÎNC s.m. (Mold.) Pui de animal. *Țîncilor de leu.* DOSOFTEI, PSAL-TIRÉ (1680), apud TEW. *Țîncii leului rănind.* CANTEMIR, DIVANUL, apud TDRG; cf. DOSOFTEI, VS, apud TDRG.

Variante: **ține** (CANTEMIR, DIVANUL, apud TDRG).

Etimologie: magh. cenk.

Vezi și *țineșor*, *țincă*.

Cf. cățel.

ȚÎNCĂ s.f. (Mold.) Cățelușă. *Ș-au pus acei ape numele Moldova, pre numele unii ținci ce s-au inecat într-acea apă, ce o au chemat pe țincă Molda.* URECHE; cf. N. COSTIN, apud TDRG.

Variante: **țincă** (N. COSTIN, apud TDRG).

Etimologie: **ținc** + suf. -ă.

Vezi și *țineșor*, *ținc*.

ȚÎRĂ s.f. (Ban., Trans. SV) Bucățică, fragment. *Czerē. Mica. Fragmentum.* AC, 333. ◇ Loc. adj. **O țiră** = puțin. *Să beai . . . o țiră de stre-goie.* PL, 149^v. *Îți voi da o țiră de comendație pă hirtie.* OG, 369.

Etimologie necunoscută.

Cf. știuculeț.

ȚUNDRĂ s.f. (Ban.) Suman, zeghe. *Czondrē Bracca. Vile indumentum rusticorum.* AC, 333.

Etimologie: magh. condra.

U

UCAZ s.n. (Mold.) Ordin. *Aștepta să le vie ucaz de la Petreburhu de la împăratul moschicesc. NECULCE.*

Etimologie: rus. **ukaz**.

Cf. *u s t a v ă*.

***UCIDE** vb. (Mold., Ban., Criș., Trans. S) A lovi. **A:** *Cu pietri-l ucidea pri-nsu.* AP. 1646, 24^r. *Prespre ceafă cu pietri ucigindu-o.* DVS, 18^v; cf. VARLAAM; PRAV.; DOSOFTEI, VS.; COSMA. **C:** *Alții dindărăt mă împingea, iar alții foarte mă ucidea.* PAT. SEC. XVII, 10^r. *Ucsig. Percutio. Mactio.* AC, 378. *Părulu-și zmulgea și în piept să ucidea.* STR., 51^v; cf. N. TEST. (1648); COSM. 1693—1703, 70^v. // **B:** *Îl ucidea cu pietri.* AP. 1704, 8^r; cf. ÎNDREPTAREA LEGII; AP. 1683, 9^v; MINEIUL (1776). ♦ (Mold., Trans. SE) A se izbi. **A:** *De pietri să ucidea și hiarăle, obezile strica.* VARLAAM. **C:** *El să imbată și sare la pădure și să ucide de toți copacii.* F 1693, 46^r. ♦ (Mold.) A se tingui, a se frământa, a suferi. *Bocindu-se și ucigindu-se ca o maică.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: lat. **occidere**.

UDAGACI subst. v. **odagaci**.

UDUGACI subst. v. **odagaci**.

UJURĂ s.f. v. **ujurie**.

UJURIE s. f. (Criș.) Camătă. *Dați bani pre ujurie ca și păgtnii.* MISC. SEC. XVII, 194^r; cf. MISC. SEC. XVII, 76^r, 88^v.

Variante: **ujură** (MISC. SEC. XVII, 88^v).

Etimologie: magh. **uzsura**.

Cf. *a d e m a n ă*, *a s l a m*, *m i z d ă*.

ULEI¹ s.n. (Ban., Trans. SV) Untdelemn. *Cu uleiu capul meu n-ai uns.* N. TEST. (1648). *Oléi. Oleum. Oloj. Oleum.* AC, 357; cf. SICRIUL DE AUR, apud TDRG.

Variante: **oloi** (SICRIUL DE AUR, apud TDRG; AC, 357).

Etimologie: sl. **olej**.

ULEI² s.n. (TR) Stup (sălbatic). *Poți să asameni minia rea cu ursul, carle foarte mănincă la miare și crind ca să o scoată din uleiu, albinele îl mușcă pe nas.* FL. D 1700, 19^r.

Etimologie: bg. **ulej**.

Cf. *ș t i u b e i*.

ULUI vb. **1.** (Ban., Criș., Trans. SV) A mărturisi. *Ssete ulluim.* AGYAGFALVI, apud TEW. *Noi cunoaștem și uluim pe Hristos a fi Mesia.* C 1692, 519^r. *Limba mea să uluiască direptatea ta.* MISC. SEC. XVII, 7^r; cf. FOGARASI, apud TEW; VISKI, apud TEW; MISC. SEC. XVII,

23^v, 70^v, 84^v, 87^r; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW; CAT. B, 3, 11, 12, 14.

2. (Ban.) A cerceta. *Inquiro. Olu. Inquirálok.* LEX. MARS., 218.

Forme gramaticale: ind. prez. 1 sg. *olu* (LEX. MARS., 218), *ului* (PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW), *uluiesc* (FOGARASI, apud TEW; MISC. SEC. XVII, 84^v; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW), 2 sg. *uluiești* (FOGARASI, apud TEW), 3 sg. *uluiește* (MISC. SEC. XVII, 70^v; BUITUL, apud TEW), cj. prez. 3 sg. *să uluiască* (MISC. SEC. XVII, 77^v).

Etimologie: magh. **vallani**.

Vezi și *oluit, oluitor, uluită, uluitură*.

ULUITĂ s.f. (Ban., Criș., Trans. SV) Mărturisire. *Dereptu păcate-ș uluită-ș făcea.* MISC. SEC. XVII, 83^r. *Uluita apostolească carea nu iaste în scriptura sfintă.* PP, 3^v; cf. AGYAGFALVI, apud TEW; FOGARASI, apud TEW; MISC. SEC. XVII, 65^v, 97^v; PP, 2^v, 26^r.

Etimologie: **ului**.

Vezi și *oluit, oluitor, ului, uluitură*.

Cf. *uluitoră*.

ULUITURĂ s.f. (Ban.) Mărturisire. *Spovedania, adecătă uluitura păcatelor.* CAT. B, 38; cf. CAT. B, 34.

Etimologie: **ului** + suf. *-tură*.

Vezi și *oluit, oluitor, ului, uluită*.

Cf. *uluită*.

UNĂCIUNE s.f. v. **uniciune**.

UNCROP s.n. (Mold.) Apă fierbinte. *În trei zile udindu-l cu uncrop și cu unt, deabia-l dezbrăcară.* VARLAAM. *Dinți în gură n-avea. Dimineața îi încliea . . . iar sara îi deschia cu uncrop.* NECULGE; cf. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: sl. **ucropŭ**.

UNICIUNE s.f. (Mold., Criș., Trans. SV) Unitate. **A:** *A tuturor uni-ciune.* DM, 5^v; cf. DM, 40^v, 41^r. **C:** *Într-o uniciune deplină.* SA, 15^v. *Și Troița în uniciune.* CES 1702—1758, 170^v; cf. MISC. SEC. XVII, 63^r.

Variante: **unăciune** (MISC. SEC. XVII, 63^r).

Etimologie: **uni** + suf. *-(i)ciune*.

UNIȘOR adj. (Mold., Trans. SV) Unic. **A:** *Cuconășul ei de șapte ai unișor, adecă numai acela avînd unul născut.* DOSOFTEI, VS. ◇ (Substantival) Fig. *Să deratici unișoara mea de la sălbatici.* DOSOFTEI, PS. **C:** *Unișoara fetiță alui ca la 12 ani.* SA, 61^v. ◇ (Substantival) *Moartea unișorului său.* SA, 66^v; cf. PSALT. (1651).

Etimologie: **un(u)** + suf. *-ișor*.

URA vb. (Ban.) A prevesti. *Ur. Praesagio. Ominor. Urędz. Idem. Auguros.* AC, 379.

Forme gramaticale: ind. prez. 1 sg. *ur, urădz* (AC, 379).

Etimologie: lat. **orare**.

URĂTOR s.m. (Trans. SV) Avocat. *Cobori popa cel mare cu un urătoriu, anume Tertulie, carii stătură înaintea deregătoriuului împotriva lui Pavel.* N. TEST. (1648).

Etimologie: **ura** + suf. *-tor*, după lat. **orator**.

Cf. *arca, proicator*.

URDIE s.f. v. **ordie**.

URIC s.n. 1. (Mold., Ban., Criș., Trans. SV) Loc, posesiune de veci, ce se poate transmite prin moștenire. **A:** *Cetățile toate s-or face . . . Să*

lăcuiască și să petreacă și urice pre dinsa să-și facă. DOSOFTEI, PS.C: *Nime nu iaste carele ș-au lăsat casa, sau frații. . . au uricul pentru mine.* NT 1648, 54^v. *Urik. Haereditas. Patrimonium.* AC, 379. *Uricurile noastre streinii le biruiescu.* MISC. SEC. XVII, 11^v; cf. AGYAGFALVI, apud TEW; N. TEST. (1648); SICRIUL DE AUR, apud TEW; VISKI, apud TEW; MISC. SEC. XVII, 28^r; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW. ◇ Fig. *Domnul Dumnezeu uricul meu este.* VCC, 34. ◇ (Criș., Trans. SV) Loc. adv. **De uric** = pentru totdeauna. *Că noao încă nu ni o au dat Dumndă-zău de uric această lume.* MOL. 1695, 36^v. *Toți păgini(i) eu de uric îți voi da ție.* VCC, 7; cf. MISC. SEC. XVII, 71^r.

2. (Mold.) Act de proprietate veșnică sau donație; document, hrisov. *Leage scrisă să cheamă uricele și ispisoacele.* PRAV. *Au făcut legătură și uric cu mare blăstăm pentru împreunarea nuntei.* ȘT, 248. *Acele urice domnești pe slovenie n-au nici o indoială a nu se crede.* GHEORGACHI; cf. M. COSTIN; DOSOFTEI, PS.; N. COSTIN; CANTEMIR, IST.

Etimologie: magh. **örök**.

Vezi și *uricar, uricaș, urici*.

Cf. moșnenie, ocinire, rămășiță (1); moștină.

URICAR s.m. (Mold.) Funcționar de cancelarie care se ocupă cu scrierea uricelor. *Boul vel logofet. . . Coțofana uricar.* CANTEMIR, IST. *Între diecui divanului era cîte 5 și 6 uricari. . . tălmăcitori și făcători uricilor celor slovenești.* GHEORGACHI.

Etimologie: **uric** + suf. -ar.

Vezi și *uric, uricaș, urici*.

Cf. notarăș.

URICAȘ adj., s.m. 1. S.m. (Ban., Criș., Trans. SV) Moștenitor. *Acesta iaste uricașul, veniți să omorim pre el și să ținem uricul lui.* N. TEST. (1648). *Cinie uricaș va fi tn d(e)alul lăcuinței tale?* VCC, 33. *Urikash. Haeres.* AC, 379; cf. FOGARASI, apud TEW; CAT. CALV., apud TEW; SICRIUL DE AUR, apud TEW; MISC. SEC. XVII, 78^v; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW.

2. Adj. (Trans. SV) Veșnic. *Szae fim faecz urikas lu Dom Dumnedzeu.* AGYAGFALVI, apud TEW.

Etimologie: **uric** + suf. -aș, după magh. **örökös**.

Vezi și *uric, uricar, urici*.

Cf. moșan (1), moșnean (1), ocinaș.

URICI vb. (Ban.) A moșteni. *Uricsesc. Haeredito.* AC, 379.

Etimologie: **uric** + suf. -i.

Vezi și *uric, uricar, uricaș*.

Cf. moșneni, ocina.

URȘENIC s.n. v. *urșinic*.

URȘINIC s.n. 1. (Mold., Trans. SV) Catifea. **A:** *Era bogat și să tmbrăca în olofire și urșinice.* VARLAAM. *Cu urșinice mulți și cu cabaniță de jder și cu hulpi tmbrăcați.* M. COSTIN. *Trei pungă de urșinic cu trui chei a curților.* NECULCE; cf. DOSOFTEI, VS. **C:** *Creștea tmbrăcați în urșinic roșu.* SA, 69^f.

2. (Ban., Trans. SV) Purpură. *Ieși deaci Isus afară purtind cununa cea de spini și tmbariul de urșinic.* NT 1648, 130^v. *Urshénik. Purpura.* AC, 379; cf. CÎNTEC DE CRĂCIUN.

Variante: **urșenie** (CÎNTEC DE CRĂCIUN; AC, 379).

Etimologie necunoscută.

USTA s.f. (Mold.) Supraveghetor. *Viind . . . la un saraiu vechiu împărătesc, au chemat pe usta, care păzea acolo.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

Etimologie: tc. **usta**.

USTAV s.n. (Mold.) 1. Sfirșit de rugăciune. *De aciea ținea ustavul ce avea de rămășiță.* DOSOFTEI, VS.

2. Regulă, rânduială (bisericească sau monahală). *Tocmirea ustavului preuțăsc.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: sl. **ustavŭ**.

Cf. surzuită.

USTAVĂ s.f. (Mold.) Poruncă, ordin. *De mîncat și de băut lua de la pămînteni . . . aruncase și ustavă, precum zic ei, și lua bani de la oameni.* AXINTE URICARIUL.

Etimologie: pol. **ustawa**.

Cf. ucaz.

UTALM s.n. v. **otalm**.

UTALMAZ s.n. (Criș.) Ajutor, sprijin. *Dindu-ne noo utalmazul tău.* MISC. SEC. XVII, 23^v.

Etimologie: magh. **ótalmaz**.

Vezi și **otalm**, **otălmăzui**, **utălmăzuiitor**.

UTĂLMĂZUI vb. v. **otălmăzui**.

UTĂLMĂZUIITOR s.m. (Criș.) Apărător, ocrotitor. *Utălmăzuiitorii noștri îndireaptă-i.* MISC. SEC. XVII, 10^f.

Etimologie: **utălmăzui** + suf. **-tor**.

Vezi și **otalm**, **otălmăzui**, **utalmaz**.

UZBĂI vb. (Ban., Trans. SV) A se încrede, a nădăjdui. *Noi ne uzbăim în Domnul.* VCC, 44. *Uzbeiescu-mă. Confido.* AC, 379. *Slobodu-i a ne uzbăi în faptele noastre?* PP, 36^f; cf. VCC, 24, 31.

Etimologie necunoscută.

Vezi și **uzbăială**.

UZBĂIALĂ s.f. (Ban., Trans. SV) Încredere. *În tine am numai nădejde, Oh, Domnul meu, și uzbăială.* VCC, 16. *Uzbeială. Confidentia.* AC, 379. *Că în care iaste uzbăială oarbă slobod mearge spre toate realele.* PP, 37^v.

Etimologie: **uzbăi** + suf. **-eală**.

Vezi și **uzbăi**.

VADE s.f. (Mold.) Termen de plată, scadență. *Aice bani n-avem, dar să ni se puie o vade, și mergînd în țară, pină la vade îi vom triimete.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU. *Venise și vadeoa banilor și nime nu vrea să-l îndatorească.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

Etimologie: tc. **vade**.

VARMEGHIE s.f. (Trans. SV) Comitat, județ, ținut. *A treia varmeghie, ce se spune ținutul Turdei, carele-i numele pre orașul Turdei.* GEOGRAFIA ARDEALULUI. *Vreadnicului Măriei sale craiului preoțesc . . . și marelui ișpan aceeași varmeghii.* PP, 3.

Etimologie: magh. **vármegye**.

Cf. tract (1).

VAROȘ adj. (Ban.) Roșu. *Városh. Rubens.* AC, 376.

Etimologie: magh. **vörös**.

Vezi și *văroșatec*.

VART subst. v. **vartă**.

VARTĂ s. f. 1. (Mold.) Strajă, gardă. *Au poroncit de au schimbat toate vartile pre la toate porțile.* NECULCE; cf. PSEUDO-MUSTE, apud TEW. ♦ Escortă. **A:** *Au trimis de i-au luat cu vartă, de i-au dus la Harcov.* NECULCE. // **B:** *Pre Ion hatmanul . . . supt vartă l-au pus și cu mare ocară l-au dus.* R. GRECEANU.

2. (Mold., Trans. SE) Sediul unui corp de gardă, care servea și ca loc de detenție. **A:** *În vartă prespre toată noaptea ris și batjocorit de slujitori [fu].* VARLAAM. *Spre închisoarea și legarea trupului un lanțuh și o vartă destule sint.* CANTEMIR, IST.; cf. NECULCE; NECULCE, apud TEW. **C:** *Au vrut să-l puie în vartă.* TEMPEA, apud TEW. *Au pus la vart pe preotul Toma.* TEMPEA, apud TEW.

Variante: **vart** subst. (TEMPEA, apud TEW).

Etimologie: pol. **warta**, ucr. **varta**; **vart** < germ. **Wart**.

VARZĂ s.f. (ȚR) Curechi. *Kramvi, kapu(s)ta. Varză.* LEX. 1683, 28^v. *Iar ei nu vrea să mănince, ci zicea să le dea alte legume, cum ar fi bob muiat și cu varză murată.* LET. 1758, 96^v. *Foi de varză și tămiiie pisează bine.* MD², 13^v; cf. MARDARIE, 164; MD¹, 139^r, 144^v; MD², 19^v.

Etimologie: lat. **vir(i)dia**.

Cf. **curechi** (1).

VĂCĂRET s.n. v. **văcărit**.

VĂCĂRIT s.n. (Mold., ȚR) Impozit care se plătea în trecut pe vite mari și pe cai. **A:** *Pină și văcărit l-au făcut de au scos în țară.* PSEUDO-MUSTE. *Au scos văcăret întâieș dată un tult de vită și doi orți de cal.* NE-

CULCE; cf. CANTEMIR, IST.; PSEUDO-AMIRAS (gl.). B: *Au scos vâcâritul de vită cite doi orși.* IST. ȚR. *Au scos un bir pă dobitoace și l-au numit vâcâritul, să dea de tot dobitocu un ort.* R. POPESCU.

Variante: **văcăret** (NECULCE).

Etimologie: **vacă** + suf. -ărit.

Cf. cuniță.

VĂDRĂRIT s.n. (Mold.) 1. Impozit care se percepea pentru fiecare vadră de vin. *Intr-acea toamnă fiind vâdrăritul cite patru bani de vadră, au rădicat Nicolai-Vodă doi bani, și au rămas să dea numai cite doi bani.* AXINTE URICARIUL. *Scos-au desătina, și goștina, și vâdrăritul.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU; cf. NECULCE.

2. Încasare a acestui impozit. *Au trimis pe Enache-Aga... cu mulți slujitori, făcînd veste că merge în gios la vâdrărit.* NECULCE.

Etimologie: **vadră** + suf. -ărit.

Vezi și vedrit.

Cf. vedrit.

VĂLAȘ s.n. (Criș.) Obicei. *Aștaptă să li să dea rindul și vălașul și gîndesc astăzi sau mîine cu(m) să vor înturna înapoi.* MOL. 1695, 58^v.

Etimologie: magh. **vallás** „credință, religie“.

Cf. socaș, sucă, sucluitură, zacon (2).

VĂLĂȘAG s.n. (Mold., Criș., Trans. SV) Tulburare, îngrijorare; scandal. A: *Să vădzu pre sine slobodî de toate vâlășagurile lumiei.* VARLAAM. *Iară deacă să feace dzuă, era vâlășag mult întru curteani.* AP. 1646, 43^v. *Are tocmală de piare și fuge foarte pre lesne de vâlășaguri și de griji irupești.* L SEC. XVII, 73^v; cf. VSV 1742, 186^f. C: *Iastă lume... plină... de vâlășaguri.* MISC. SEC. XVII, 4^v. *Am văzut mulțime nenumărată de havapi... făcînd gilcevi, vâlășaguri și zbierînd.* VSV 1705, 227^v; cf. MISC. SEC. XVII, 1^f.

Variante: **vâlășag** (AP. 1646, 43^v; MISC. SEC. XVII, 1^f, 4^v; VSV 1705, 227^v; VSV 1742, 186^f).

Etimologie: **val** + suf. -ășag.

Vezi și învâlășag.

Cf. bușluială, gitrulam, giutruială, zăhăială; calabalic, dihonie, hăbruşag, învâlășag, potcă, prigoană, zarvă, zavistie, zăhăială; holcă, vreavă.

VĂLĂU s.n. (Ban.) Jgheab de apă, adăpătoare. *Vălău.* AC, 376.

Etimologie: magh. dial. **válló**.

Cf. oală (1).

VĂLUȘAG s.n. v. **vălășag**.

VĂPSEA s.f. (Mold.) Nuanță, culoare. *Nuări... de aur, în toate feiurile de vâpsele podobii și frumoși.* VARLAAM. *Spicul părului și asemănarea vâpselii, pre Vidră creodată Breb să fie fost o dovedește?* CANTEMIR, IST. *Curcubău pre ceriu în citeva vâpsele.* N. COSTIN; cf. AETHIOPICA.

Etimologie: sg. refăcut după pl. **vâpsele** (< **vâpsi** + suf. -eală).

VĂRDAICĂ s.f. (Ban.) Ciocănitoare. *Vérdajkě.* AC, 377.

Etimologie: lat. ***vīr(f)idaria** (< **vīridis**).

Cf. ghionoaie.

VĂROȘATEC adj. (Ban.) Roșietic. *Veroshatěk.* AC, 377.

Etimologie: **varoș** + suf. -atec.

Vezi și varoș.

VĂTAF s.m. 1. (Mold.) Comandant militar care avea în subordine o unitate cuprinzând 100 sau 500 de oameni. *Un vâtah de carii sta acoloa . . . cuvîntă și dzise cătră Sointul.* VARLAAM. *Și făcură steaguri multe și căpitani și voievozi și izbăși și vâtaji.* A 1756, 9^r.

2. (Mold., TR) Conducător al unui grup de curteni sau de slujitori domnești. **A:** *Era vâtav de aprodzi.* M. COSTIN. *Atunce eram și eu, Ion Neculce vel vornic, pe acie vreme vâtav de aprodzi.* NECULCE; cf. PSEUDO-AMIRAS (gl.); PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU. **B:** *Neagoe, vâtahul de vînători.* ANON. CANTAC. *Au trimis Costandin-Vodă pă Văcărescu, vâtaf de copii, la Craiova, de au prins pă Ștefan Cioran.* R. POPESCU. // **C:** *Văzînd mintea lui, l-au pus vâtaf de feciori.* ÎVM, 202^r.

3. (Olt., Ban.) Intendent, administrator. **B:** *Domostroite (1).* (. . .) *Tocmitoriu de case.* Vâtah. MARDARIE, 133. *Pristavniki.* Vâtah. MARDARIE, 215. **C:** *Vetah. Praefectus.* AC, 377.

Forme gramaticale: pl. nom.-ac. *vâtaji* (A 1756, 9^r).

Variante: **vâtah** (VARLAAM; MARDARIE, 133, 215; ANON. CANTAC.; AC, 377; PSEUDO-AMIRAS, gl.), **vâtav** (M. COSTIN; NECULCE).

Etimologie: cf. ucr. **vataha**, pol. **wataha**, bg. **vatah**.

Cf. buluc-baş, hotnog (1), iuzbașă; ispravnic (2), logofăt (2), șafar (2).

VĂTAH s.m. v. **vâtaf**.

VĂTAV s.m. v. **vâtaf**.

VĂTĂMAN s.m. (Mold.) Reprezentant al stăpînului feudal în satele aservite. **A:** *Au scris cărți pe la stăpînii satelor și pe la vorniceii și pe la vătămâni, să-i scoată pe toți la rumte.* NECULCE. // **C:** *Vêtement.* AC, 377.

Etimologie: pol. **wataman**, ucr. **vataman**.

Cf. pîrcălab.

VEASTNEC s.m. v. **veastnic**.

VEASTNIC s.m. (TR, Trans. SV) Vestitor, mesager. **B:** *Și într-aceaea zi veniră veastnici și spuseră lui Alixandru împărat.* A 1734, 29^r. **C:** *Deci el deaca veni către dînșii și află cum că nu au venit la dînșii veastnecul lui, cîtinele Urți, să scribi foarte.* ERES., 198^v; cf. A SEC. XVIII², 52^v.

Variante: **veastnec** (ERES., 198^v).

Etimologie: sl. **vestinikŭ**.

Cf. menzil (3), olac (1), olăcar.

VECIN s.m. (Mold.) Iobag. *Le-au înzăstrat cu multe sate cu vecinii.* URECHE. *Cine au șezut în sat boieresc doisprezece ani să rămîie vecin.* PSEUDO-COSTIN. *Au poroncit Vodă cu mare hotărîre se nu mai fie vecini de aici înainte.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU; cf. PRAV.; PSEUDO-MUSTE; NECULCE.

Etimologie: lat. **vicinus**.

Vezi și **vecinătate**, **vecini**, **vecinie**.

Cf. iobagi, jelear, rumân.

VECINĂTATE s.f. (Mold.) Iobăgie. *Îi da volnicie să fie slobod în veci. de vecinătate.* PSEUDO-COSTIN. *Așe foarte bine să îndrepta oamenii, ieșînd din vecinătate.* NECULCE; cf. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

◆ Totalitatea vecinilor, iobăgime. *Stringîndu-se vecinătatea de pretutînde ne la divan.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

Etimologie: **vecin** + suf. **-ătate**.

Vezi și **vecin**, **vecini**, **vecinie**.

Cf. șerbie (2), vecinie.

VECINI vb. (Mold.) A menține pe cineva la condiția de vecin. *Păgini și cumpără robi pe bani, și în al șeptele an ti iartă... și tu vei în veci să-l vecinești.* PSEUDO-COSTIN.

Etimologie: **vecin** + suf. -i.

Vezi și *vecin, vecinătate, vecinie.*

VECINIE s. f. (Mold.) Iobăgie. *Prieteșugul și frăția, iară nu vrăjmașia și veciniia, să poftim.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: **vecin** + suf. -ie.

Vezi și *vecin, vecinătate, vecini.*

Cf. *șerbie* (2), *vecinătate.*

VEDRIT s. n. (Mold.) Impozit care se percepea pentru fiecare vadră de vin. *S-au izvodit și vedritul pe vin în toată țara unde sint vii, de au dat toți cite 2 bani de vadră.* PSEUDO-COSTIN.

Etimologie: **vadră** + suf. -it.

Vezi și *vădrărit.*

Cf. *vădrărit* (1).

VELINTĂ s. f. (Mold., TR) Țesătură țărănească groasă de lână, folosită și drept cuvertură. **A:** *Răpia cine ce putea..., cine velințe, cine strai, cine cămăși, cine ii, cine șube.* IM 1754, 75^r. **B:** *Deaca află oreo velință, ceva, iș înfășură capul într-aceaea și, adormind, zace ca un mort.* F 1700, 256^r; cf. IM 1730, 105^v.

Etimologie: cf. ngr. *veléntza*, scr. *velenac*.

Cf. *macat* (2), *odeal, strai* (1).

VERDUNC adj. (Ban.) Verzui. *Vérdunk.* AC, 377.

Etimologie: **verde** + suf. -unc.

VERSTĂ s. f. (Mold.) Unitate de măsură pentru lungime. **A:** *Întorcînd acasă până aproape de cetate 100 de verste s-au rădicat voalbură mare în mare.* DOSOFTEI, VS. // **C:** *Și au zidit și o cetate mare și frumoasă, 15 virste departe de Kiev, numindu-o pre ea Bilgorod.* IR 1757, 20^v.

Variante: **vîrstă** (IR 1757, 20^v).

Etimologie: rus. *versta*.

VERȘUN s. n. (Mold.) Pariu, rămășag, prinsoare. *Calicii făcînd de dînsul voroavă că nime n-au scos milostenie de la dînsul, iară unul s-au apucat cu vierșun.* DOSOFTEI, VS, apud TDRG. *Să iei păharul în mînă și să zici aceluî cu verșunul să te auză tot norodul în ce chip avem noi tocmală.* E 1779, 11^r. *Și-ți va răspunde acela cu verșunul zicînd că te-ai apucat că vei bea marea.* E 1779, 11^v. *Au început a să ruga lui Ibraim să-l ierti di ace greșală, apucîndu-se cu mare verșun că nu va mai dormi.* H 1779², 98^v.

Etimologie: cf. magh. *verseny* „concurș, întrecere“.

Cf. *rămas, rămășire.*

VESTIER s. m. v. *vistier.*

VESTIERIE s. f. v. *visterie.*

VICODOL s. n. (Ban., Trans. SV) Furtună, vijelie. *Vikodol. Tempestas.* AC, 377. ◇ Fig. *Și ei adapă cu mare vicodol.* VCC, 29.

Etimologie necunoscută.

Cf. *boare, fouaș.*

VIG s. n. (Ban., Criș., Trans. SV) Sfirșit, capăt. *Omul, deacă să îngrașe de băutură și de beție, pină la vig zvirlește în Dumnăzău cu păcatele sale.* MOL. 1695, 56^v. *Vigh. Exitus.* AC, 377. *Despre iertarea păcatelor, care toideuna va avea omul, numai de va duce în vig temăitura lui.* PP,

31^v; cf. FOGARASI, apud TEW; VISKI, apud TEW; VCC, 16, 28, 44; MISC. SEC. XVII, 18^r, 123^v; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW; PÎNEA PRUNCILOR, apud TEW. ♦ Scop. *Pre ce vig s-o vedea* [crucea]? „Direpților pre veselie, iară răilor spre rușine.“ PP, 24^r.

Etimologie: magh. **vég**.

Vezi și *nevigăzuit*, *vigăzui*.

Cf. *sîmcea*, *țeanchi*(1); *pravăț*(1), *proașcă*(8), *țeanchi*(2).

VIGAN adj. (Criș.) Viguros, puternic. (Fig.) *Fă-ne viganii în sfinție*. MISC. SEC. XVII, 159^v.

Etimologie: magh. **vígán**.

Vezi și *vigădui*, *vigășag*.

Cf. *vios*.

VIGĂDUI vb. (Mold.) A se desfăta, a se veseli. *Sațiul, bișugul în carile vigăduia*. VARLAAM, apud TEW.

Etimologie: magh. **vigadni**.

Vezi și *vigan*, *vigășag*.

Cf. *inglindisi*, *zăbovi*.

VIGĂȘAG s. n. (Criș.) Petrecere, distracție. *Cureai și săreai și giucaii în glasuri de cimpoi și în fluieri și în toate vigășagurile*. MOL. 1695, 63^v.

Etimologie: magh. **vigasság**.

Vezi și *vigan*, *vigădui*.

Cf. *tefericie*, *zăbavă*, *zăiafet*, *zefchi*.

VIGĂZUI vb. (Criș.) A (se) sfârși, a (se) termina. *Aice să vigăzuieste cîntările din litanie*. MISC. SEC. XVII, 113^v.

Etimologie: magh. **végezni**.

Vezi și *nevigăzuit*, *vig*.

Cf. *odováii*(1).

VIJGĂLUI vb. (Trans. SE) 1. A examina, a consulta. *Așa l-au vijgăluit*. TEMPEA, apud TEW.

2. A chestiona, a ancheta. Cf. *TI* (gl.).

Etimologie: magh. **vizsgálui**.

VINĂRICER s. m. (ȚR) Persoană care percepea *vinăriciul*. *Să nu să năpăstuiască săracii din încărcăturile ce va îndrăzni să facă vreunul din vinăriceri la scrisul vinăriciului*. PRAV. COND. 1780.

Etimologie: **vinărici** + suf. *-ar*.

Vezi și *vinărici*.

VINĂRICI s. n. (ȚR) Dijnă care reprezenta a zecea parte din recolta de vin. *Avea și vii bune și avea de lua și vinăriciu*. R. POPESCU. *Să nu să păgubească . . . cămara gospod de vinărici*. PRAV. COND. 1780.

Etimologie: **vin** + suf. *-ărici*.

Vezi și *vinăricer*.

Cf. *otaștină*.

VINDECA vb. (Mold.) 1. A (se) închide, a (se) astupa. *Crepă piatra de o ascunsă vindecîndu-să preste dînsă*. DVS, 22^r. *Ei ieșiră, iară Svinția sa au vindecat la loc închisoarea și pecețile*. DOSOFTEI, VS. *Pămîntul s-au desfăcut . . . și l-au sorbit de viu . . . și s-au vindecat pămîntul preste dînsul*. DOSOFTEI, VS. ♦ (Despre sprîncene) A se coborî. **A**: *Iară dacă veni vreama de îmbătrîni Isaac, foarte i să vindecasă sprînceanele preste ochi și nu mai vedea*. CRON. 1689, 34^r. // **C**: cf. CRON. ante 1730, 35^r.

2. A seca. A: Căzură dealurile... preste șearpe de vindecară tăul și-l asămănară de să feace șes. DOSOFTEI, VS. // **B:** Zice D[omnul]: „Vindec apele aceastea, nu ca mai fi de acolo moarte și sterp”. BIBLIA (1688).

Etimologie: lat. **vindicare**.

VIOLĂ s. f. (Ban.) Violetă, viorea, toporaș. *Violă. Viola.* AC, 378 (cf. *Vioră. Viola.* AC, 378).

Etimologie: magh. **viola** (< lat. *viola*).

VIOS adj. (Mold.) Plin de viață, vioi, puternic. *Acesta nou, vios, vlăgos, ghizdav și frumos... este.* CANTEMIR, IST. ♦ Care exprimă vioiciune, voioșie. *Intr-aceasta muncă-ș deade la Dumn(e)zău suflet(u)l birutoriu și vios, luind cununa vieții ca un nevoitoriu destoinic.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: **viu** + suf. -os.

Cf. **vigan**.

VISON s. n. (ȚR, Trans. SV) Pinză fină de in. **B:** Și era un om oarecarele bogat și se îmbrăca în porfiră și în vison. BIBLIA (1688), apud TDRG. **C:** Ca c-o porfiră și cu vison beserica ta infrumșețată fiind. MCCR, 32.

Etimologie: gr. **vísson** (ac. **vişson**).

VISTER s. m. v. **vistier**.

VISTERIE s. f. (Mold., ȚR, Ban.) Instituție care administra în trecut banii publici; local sau încăpere în care se păstra tezaurul public. **A:** A treia parte din bucatele lui să să dea la visteria domnului. PRAV. Și cîți bani venia din țară, nu-i da la visterie, să-i stringă după obiceiul țării, ce-i număra el singur și-i stringea în casă la dinsul. PSEUDO-COSTIN, 24^r; cf. M. COSTIN; NCL II, 293, 299; PSEUDO-COSTIN, 11^v; NECULCE. ◇ Fig. *Bătîndu-l și muncîndu-l îl vor duce în visteria cea întunecată a iadului.* VSV 1691, 134^v; cf. VSV 1742, 185^v. **B:** Au închis și pă hrizea vistier, puîndu-i pricină să-i ia seama de visterie. R. POPESCU. S-au orînduit velișlor dvornici lefi de la visterie. PRAV. COND. 1780; cf. ANON. CANTAC.; BIBLIA (1688); ANON. BRÎNCOV. **C:** *Vestierie.* AC, 377.

Variante: **vestierie** (AC, 377).

Etimologie: **vister** + suf. -ie.

Vezi și *visterniceasă, visternicel, visternicie, vistier, vistiernic*.

Cf. **h a z n a** (1).

VISTERNIC s. m. v. **vistiernic**.

VISTERNICEASĂ s. f. (Mold.) Soție de vistiernic. *Le cumpărasă tată-său, Cantemir-Vodă, de la Ghenculeasa visterniceasa.* NECULCE.

Etimologie: **visternic** + suf. -easă.

Vezi și *visterie, visternicel, visternicie, vistier, vistiernic*.

VISTERNICEL s. m. (Mold., ȚR) Slujbaș aflat în subordinea vistiernicului. **A:** *Stringîndu-se din toate breslile: călărași, dărăbanți, roșii, vistiernicei, spătărei, postelnicei... le-au făcut steaguri.* PSEUDO-MUSTE, apud TDRG. **B:** cf. R. POPESCU.

Etimologie: **visternic** + suf. -el.

Vezi și *visterie, visterniceasă, visternicie, vistier, vistiernic*.

VISTERNICIE s. f. (Mold.) Funcția, demnitatea de vistiernic. *Toader Paladi... ce-l mazilise întii din visternicie.* PSEUDO-AMIRAS. *Au rămas dator, din visternicie ce au fost vistiernic mare la Duca-Vodă.* NECULCE.

Etimologie: **visternic** + suf. -ie.

Vezi și *visterie, visterniceasă, visternicel, vistier, vistiernic*.

VISTIAR s. m. v. **vistier**.

VISTIARNEC s. m. v. **vistiernic**.

VISTIER s. m. (Mold., ȚR, Ban.) Mare demnitar care se ocupa cu administrația financiară a țării și a vistieriei statului (uneori cu determinări de tipul *mare, vel, vtori*). **A:** *De nu să întâmplă vel visterul la biserică, pomazaniia o dă ori vtori visterul, ori logofătul de visterie*. GHEORGACHI, 276; cf. GHEORGACHI, 274, 303. **B:** *Fă-mă vistier mare și vei cunoaște mult folos*. ANON. CANTAC. *Lăsind la scaun ispravnic pre Cirstea Popescul vel vistiar și pre alți boiari, ca să fie purtători de grijă a zaharelilor*. R. GRECEANU. *Atuncea au perit Udriște vistierul și Teodosie banul*. LET. ȚR, 29^v; cf. R. POPESCU; PRAV. COND. 1780. **C:** *Vestiér. Thesaurarius*. AC, 377.

Variante: **vestier** (AC, 377), **vister** (R. POPESCU; GHEORGACHI, 274, 276, 303), **vistiar** (R. GRECEANU).

Etimologie: lat. med. **vestiarius**.

Vezi și *visterie, visterniceasă, visternicel, visternicie, vistiernic*.

Cf. **vistiernic**.

VISTIERNIC s. m. (Mold., ȚR) Vistier (uneori cu determinări de tipul *mare, vel*). **A:** *Anumea Ilie Cantacuzino biv vel visternic și Ilie Cătărgiul, îi, fusese visternic mare*. NCL II, 288. *Numai Toma vornicul și cu frate-său, vistiernicul Iordachi, ... s-au agiunsu cu nepotu-său*. NĒCULCE; cf. URECHE; M. COSTIN; NCL II, 289, 290, 292, 293; PSEUDO-COSTIN, 6^f, 19^f. **B:** *Au trimis pă ... Iordache Ruset vistiarnecul sol la Măriia sa Vodă*. R. GRECEANU.

Variante: **visternic** (URECHE; M. COSTIN; NCL II, 288, 289, 290, 292, 293; PSEUDO-COSTIN, 6^f, 19^f; NECULCE), **vistiarneac** (R. GRECEANU).

Etimologie: **vistier** + suf. *-nic*.

Vezi și *visterie, visterniceasă, visternicel, visternicie, vistier*.

Cf. **vistier**.

VIȘEU s. n. (Ban.) Daltă. *Vișeu*. AC, 378.

Etimologie: magh. **véső**.

Cf. *strujniță*.

VITEȘUG s. n. (Trans. SV) Eroism, vitejie. *Poți, dară arată-ți viteșugul*. OG, 374.

Etimologie: magh. **vitézség**.

Cf. *hărăție, hrăborie*.

VITIOAN adj. (Mold.) Slab, costeliv, plăpind (mai ales despre vite). **A:** *Iară dentr-apă mai ieșiră încă 7 boi vitioani și să apropiară de cei grași și mncară cei vitioani pre cei grași*. CRON. 1689, 38^v. *Și de n-ași fi fost de vitioan așe de iușor, atita de sus nu m-ar fi rădicat*. CI, 100; cf. CRON. 1707, 35^v; CRON. 1732, 29^v; CRON. SEC. XVIII, 28^f, 28^v. **◇** (Substantival) *Nici de grasa în samă băgînd, nici de vitioana cevași milă avînd*. CANTEMIR, IST., s. v. **hitión**. || **B:** *Hudyhü. De nimic, proști, hitioni*. ST. LEX., 285. *Vezi-mă că sint mîrșav și vition*. E ante 1704, 28^f.

Variante: **hition** (ST. LEX., 285).

Etimologie: magh. **hitvány**.

Vezi și *vitioni, vitionime*.

Cf. *mîrșav, nemoșten*.

VITIONI vb. (Mold.) A slăbi. *De post trupul vitionindu-se.* CANTEMIR, IST., s. v. **hitiôn**.

Etimologie: **vitioan** + suf. *-i*.

Vezi și *vitioan, vitionime*.

Cf. *adevăsi* (2), *bătogi*, *mirșăvi*, *nemoști*, *zămori*.

VITIONIME s. f. (Mold.) Slăbiciune. *Și mare iușurime trupului de vitionime să-m fie vinit.* CI, 100. *De multă vitionime și boală uscăcioasă, toate vinile i s-au întins.* CANTEMIR, IST., s. v. **hitiôn**.

Etimologie: **vitioan** + suf. *-ime*.

Vezi și *vitioan, vitioni*.

VÎRCĂ s. f. (Mold., Olt., Ban.) Umflătură a pielii. **A:** *Tințarii... au scos virci preste tot trupul.* DOSOFTEI, VS. **B:** *Această cumplită boală... curat să zicem nu iaste altceva fără numai o vîrcă la mațe și o rănire.* MD¹, 146^v. **C:** *Věrkě. Vibex.* AC, 377.

Etimologie: bg. *vărga*.

***VÎRSTA** vb. (Mold., Ban.) A face dungi; a (se) diferenția. **A:** (Fig.) *Nestătătoare și niceodată încredințate lucrurile a lumii, cum vîrstează toate și turbură și face lucruri imprevizibile!* M. COSTIN. [Hameleonul] *precum piialea, așe și gândurile și mîntea țși vîrsta și-și schimba.* CI, 175. **C:** *Věrstědz.* AC, 377. // **B:** (Fig.) *Iată istoricii ce zic de dinșii și gheografii voi arăta, măcar că ei între dinșii în zise se vîrstează.* C. CANTACUZINO.

Variante: **vrista** (C. CANTACUZINO).

Etimologie: **vîrstă** „vargă“ + suf. *-a*.

Vezi și *vîrstătură*.

VÎRSTĂ s. f. v. **verstă**.

VÎRSTĂTURĂ s. f. (Ban.) Dungă, vargă (în special pe o țesătură). *Vêrsteturě.* AC, 377.

Etimologie: **vîrstă** „vargă“ + suf. *-tură*.

Vezi și *vîrsta*.

VÎRSTNIC adj. și s. m. (Mold., Ban.) (Persoană) de aceeași vîrstă; contemporan. **A:** *Ėra... mai frumos decît toți vîrșnicii lui.* VARLAAM. *Celui bun toți străinii rude, tot bătrînul părinte, tot vîrșnicul frate... îi este.* CANTEMIR, IST. **C:** *Věršnik, -ě. Coetaneus, -a.* AC, 377.

Etimologie: **vîrstă** „etate“ + suf. *-nic*. Cf. bg. **vraštnik**.

VORNEC s. m. v. **vornic**.

VORNIC s. m. (Mold., ȚR, Ban.) Înalt dregător la curtea domnească, avînd mai ales atribuții judecătorești (uneori cu determinări de tipul *mare, vel, velit*). **A:** *Au fugit și Iordachie Ruset ce fusese mainte vornic mare.* NCL II, 287. *Toma Cantacuzino vornicul.* PSEUDO-COSTIN, 1^v. *Au tocmii lucru de domnie pentru Dabija vornic.* CRB, 160^v; cf. URECHE, 70; NCL II, 289, 290, 294, 300; PSEUDO-COSTIN, 1^r, 4^r, 15^v, 18^v, 30^v; PSEUDO-AMIRAS (gl.). **B:** *Neagoe vornecul și Drăgan postelnecul ei au ridicat oaste în taină asupra Radului-Voievod.* LET. ȚR, 27^f. *Pitac domnesc prin care se dă venitul vorniciilor pe seama vel vornicului.* PRAV. COND. 1775, s. v. **vornicie**. *Vorniciile au fost din vechime obicinuite și era venit al veliților dvornici.* PRAV. COND. 1780, s. v. **vornicel**; cf. LET. ȚR, 29^f. **C:** *Vornik. Iudex.* AC, 378. ◇ (Mold.) **Vornic mare de Țara de Jos și Vornic mare de Țara de Sus** = cei dintîi vornici ai Moldovei (ierarhic), avîndu-și reședința la Bîrlad, respectiv la Dorohoi. *Vornic mare în Țara de Gios, giudecătoriu tuturor den țară, cine au strîmbătați, și glob-*

nic de morți de om și de șigubini ce să fac la partea lui și vornic Birladului. Vornicul cel mare de Țara de Sus, giudecătoriu tuturor den țară... și vornic Dorohoiului. URECHE, 70; cf. NCL II, 288, 293.

Variante: **dvornic** (PRAV. COND. 1780, s. v. **vornicel**), **vornec** (LET. ȚR, 27^r, 29^r).

Etimologie: sl. **dvornikŭ**.

Vezi și **vornicel**, **vornicie**.

VORNICEL s. m. (Mold., ȚR) Slujbaș subaltern al vornicului, înlocuindu-l pe acesta în orașe și sate. **A:** *Îară vorniceii din Țirg apucă de pe la dughenele jidovilor din Iași lavițele și scindurile și le lua să trebăluiească trebile acei biserici. PSEUDO-AMIRAS. Au scris cărți pe la stăpînii satelor și pe la vorniceii și pe la vătămăni, să-i scoată pe toți la rumte. NECULCE. B:* *Iar mai virtos pripasurile dă vitile ce să găsesc fără de stăpin aveca dă le lua acei dvorniceii supt purtarea lor de grijă. PRAV. COND. 1775. La această judecătorie să stea... logofeței, zapcii ce sînt orînduiți cu aceleași pricine ce să caută, și vorniceii. PRAV. COND. 1780.*

Variante: **dvornicel** (PRAV. COND. 1775).

Etimologie: **vornic** + suf. **-el**.

Vezi și **vornic**, **vornicie**.

VORNICIE s. f. (Mold., ȚR, Ban.) Demnitate, funcție de (mare) vornic. **A:** *Deodată la boierii mai mărunte, apoi la vornicia cea mare de Țara de Gios au ajuns. M. COSTIN. Pre Iordache Ruset... l-au slobozit și l-au boierit cu vornicia cea mare de Țara de Jos. PSEUDO-MUSTE. B:* *Slujba ce se numește vornicie era într-adîns orînduiți vorniceii dăspre partea dumnealui vel vornic alit aici în oraș București cît și afară prin județe. PRAV. COND. 1775. Am hotărît Domniia mea ca vorniciile să-ș urmeze orînduiială și lucrarea. PRAV. COND. 1780, s. v. **vornicel**. C:* *Vornicsiș. Iudiciarium officium. AC, 378.*

Etimologie: **vornic** + suf. **-ie**.

Vezi și **vornic**, **vornicel**.

VOROVACI adj. și s. m. (Mold.) (Om) vorbăreț, elocvent. *Cîndai să nu ne cumva smentească pre unii din noi, cu acea limbă a lui vorovace. DOSOFTEI, VS. De celea ce singură firea scîrîndăvîndu-să fuge, acelea vorovaciul îndrăzneț preste fire le urcă. CANTEMIR, IST.; cf. NCCD (gl.).*

Etimologie: **vorovă** + suf. **-aci**.

Cf. **vrevitor**.

VOTRI vb. (Mold., ȚR) A practica ocupația de proxenet. **A:** *O samă de pravile scriu să tăie capul hotrului, ales cînd va îmbla hotrind (v otrind MUNT.) de față. PRAV. Ceta ce va fi cucon micșor sau fetișoară și de vor hotri (v otri MUNT.) cuiva, nu vor putea rămînea fără certare nice aceștia. PRAV. B:* *Să se taie capul suputorului, mai ales cînd va îmbla votrind de față. ÎNDREPTAREA LEGII. ♦ (Mold.) A prostituat. Ceta ce va priimi în casa lui pre creun hotru..., să hotrească (să supuie MUNT.) muieri în casa lui, acesta-și va pîiarde casa. PRAV. Ceta ce-ș va hotri (va supune MUNT.) muierea pentru să ia bani, să va certa cumplit foarte. PRAV.*

Variante: **hotri** (PRAV.).

Etimologie: **votru** + suf. **-i**.

Vezi și **votrie**, **votru**.

VOTRIE s. f. (Mold., ȚR) Îndeletnicire, faptă de votru. **A:** cf. PRAV. (indice). **B:** *Să gonească pre votru și să-l scoată dentr-acei oraș sau sat unde*

ea fi făcînd votria. **ÎNDREPTAREA LEGII**, apud TDRG.

Variante: **hotrie** (PRAV., indice).

Etimologie: **votru** + suf. *-ie*.

Vezi și *votri, votriu*.

VOTRU, VOATRĂ s. m. și f. (Mold., TR) Proxenet, codoș. **A:** *Hotriu* (supuitoriu MUNT.) *să cheamă și cela ce indeamnă și amăgește pre orun cucon, de-l spurcă cineva și face sodomie*. PRAV. *Doamna lui, Ioana, ca să fie slobodă în desfrinate și spurcate faptele ei ce avea, prin hotrii săi italieni l-au omorit*. M. COSTIN. *Chemă pre o ghotră* (lemma: *necurată*)... *fără rușine... carea avea nouă fitce și toate le-nvățase curve*. DOSOFTEI, VS. **B:** *Votrul sau supuitoriu se cheamă cela ce are muieri la casa lui, dă le ține pentru dobinda lui, carele-și dau trupurile dă le spurcă bărbații*. **ÎNDREPTAREA LEGII**.

Variante: **hotru, hotră** (PRAV.; M. COSTIN; DOSOFTEI, VS).

Etimologie necunoscută. Cf. sl. **vŭtri, votri**.

Vezi și *cotri, votrie*.

VRACNIȚĂ s. f. (Ban.) Poartă de scînduri sau de nuiile împletite. *Vrakniczë. Porta*. AC, 378.

Etimologie: scr. **vratnica**.

VRĂBECIOR s. m. (Ban.) Diminutiv al lui *vrăbeț*. *Passer'cula. Vrebecsor. Verebëcske*. LEX. MARS., 233.

Etimologie: **vrăbeț** + suf. *-ior*.

Vezi și *vrăbeț*.

VRĂBEȚ s. m. (Olt., Ban.) Vrabie. **B:** *Să-mi dați bir tot omul de casa lui cite trei porumbi și cite trei brabeți*, IR 1755, 18^r. **C:** *Vrëbëcz. Passer-culus*. AC, 378.

Variante: **brabeț** (IR 1755, 18^r).

Etimologie: bg. **vrabec**, scr. **vrabac**.

Vezi și *vrăbecior*.

VRĂVĂ s. f. (Ban.) Strigăt, zgomot, gălăgie. *Vracë. Clamor. Contentio*. AC, 378.

Etimologie: scr. **vreva**.

Vezi și *creci, crevitor*.

Cf. calabalic, holcă, în vâlăușag, vâlășag, zarvă.

VREVI vb. (Ban.) A striga, a țipa. *Vrevesk. Increpo. Arguo*. AC, 378. ♦ (Trans. SV) A dojeni, a certa. *Că cînd pre omul îl crevești, Doamne, Prentu slăbia lui mare, Curund îi piere obrazul frumos, Ca și veșmintul de molii ros*. VCC, 92.

Etimologie: scr. **vreвити**.

Vezi și *creacă, crevitor*.

Cf. preobhrăzi, probozi, toi.

VREVITOR adj. (Ban.) Vorbăreț, gălăgios. *Vrevitor, -è. Increator, -tria*. AC, 378.

Etimologie: **vrevi** + suf. *-tor*.

Vezi și *creacă, creci*.

Cf. vorovaci.

VRÎSTA vb. v. **vîrsta**.

ZACON s. n. 1. (Mold., Olt.) Lege. **A:** *Au așezat și au scos zaconului sau leagei nemțești întărire.* M. COSTIN. *Să înmulțea bolnițele și acel zacon sau lege a crijecilor.* N. COSTIN. **B:** *Prăgrăș(d)enie, sředostēnie. Ingrădire pre mijloc. Zacon.* MARDARIE, 207. ♦ **Capitol de lege.** **A:** *Cum dzice cartea cea veache la vtori zacon, 17 capete: „Cela ce nu să va pleca . . . cu moarte voiū să moară“.* PRAV.

2. (Mold., Ban.) Datină, obicei. **A:** *Fost-au așezat și altă orinduială zaconului acest mistru al bolniții.* N. COSTIN. **C:** *Zakon. Mos. Consvedudo.* AC, 379.

3. (Mold.) Ordin militar de călugări, organizație de cavaleri (sau similară cavalerilor). *La acest zacon pre urmă foarte mulți den cneji, den domni și nemeși . . . se adăogea.* N. COSTIN.

Etimologie: sl. zakonŭ.

Vezi și zaconic.

Cf. socaș, sucă, sucluitură, vălaș.

ZACONIC s. m. (Mold.) Legiutor. *Iară Zinon aiesta-i legiuitoriul, zaconicul, ce-l pomeneaște sŏ[ș]ntul Pavel.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: sl. zakoninikŭ.

Vezi și zacon.

ZADIE s. f. (Trans. N) Catrință. *Are de bumbac rochie Albă de jolj și zadie. CÎNTECE, 5^v. Poale albe și spălate, Zaghii pestriț și târcate, Ghin doauă laturi legate, La trupu ei așezate.* CÎNTECE, 9^r.

Etimologie: cf. ucr. zady „înapoi, în spate“.

ZAHARA s. f. v. zaherea.

ZAHAREA s. f. v. zaherea.

ZAHAREA s. f. (Mold., ȚR) Hrană, provizii pentru armată. **A:** *Au fost trimis . . . cteva mii de chile zahere, faină și orz.* N. COSTIN. *Deci turcii, întărindu Caminița cu puști și cu zahareli și cu oaste, au pus pașă.* CRB, 164^r. *Și i-au luat robi și împreună cu banii și zahareaua ce aflară.* VP, 55^r; cf. URECHE; M. COSTIN; CANTEMIR, IST.; PSEUDO-AMIRAS (gl.); NECULCE; IM 1754, 1^v; VP, 61^v. **B:** *Să gătesc corăbii să meargă spre Arhipleag cu oarece zaharea.* FN. *Pentru treaba zaherealei și a tunurilor.* IM 1730, 3^v; cf. R. GRECEANU, s. v. vistier¹.

Variante: **zahara** (NECULCE), **zaharea** (URECHE; M. COSTIN; FN; R. GRECEANU, s. v. vistier¹; CRB, 164^r; IM 1754, 1^v; VP, 55^r, 61^v), **zahire** (PSEUDO-AMIRAS, gl.).

Etimologie: tc. zahire.

ZAHIRE s. f. v. zaherea.

ZAIȚ adj. (Mold.) Bolnav, suferind. *Sint foarti zaiță și voiū să mergu acasă că am să ieu niște doftorii.* H 1779², 94^r. *El au zis că ești foarte zaiț*

și nu poți mai mult ca să șază. H 1779², 94^v; cf. H 1779², 95^r. ◇ Fig' Atita rămăsăsem de zaif de cheltuială, că nu avem mai mult decât un galbăn' H 1779², 82^v.

Etimologie: tc. **zayıf**.

Cf. **beteag** (1), **boleac**.

ZAMBAC s. m. (Olt.) Crin alb. Să o ungi cu unt de crin alb, adecă de zambacu. MD¹, 139^v.

Etimologie: tc. **zambak**.

ZAMCĂ s. f. (Mold.) Fortificație, construcție întărită, fortăreață, cetate. Fieștecare casă ca o cetate fiind încunjiurată cu zamcă de lut îngrădită. PSEUDO-MUSTE. Și la întorsu, slăbindu-le caii . . . , ieșie joi-mirii de pen zămci de-i lovie. NECULCE. Numai ce se auzeau tunurile dind din ocupuri și de pin zămci dind. NECULCE, apud CADE.

Etimologie: rus. **zamka**. Cf. sl. **zamükü**.

Cf. **parcan**.

ZAP-FERMAN s. n. v. **zapt-ferman**.

ZAPHANA s. f. v. **gebhanea**.

ZAPT s. n. (Mold., ȚR) În expr. **A face** (ceva) **zapt** = a-și însuși (ceva) cu forța, a acapara; a sechestra, a confisca. **A**: Pre turcii balgiū din țară foarte îi înfrinase și se temea de dinsul, de nu putea face zapt întru nimică. NECULCE. Răpezind și pe spatarul . . . ca să facă zapt toate. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU; cf. IM 1754, 72^r, 72^v. **B**: Iar Gebegi-bașa . . . să facă zapt gebhaneaua, tunurile, pușcile. IM 1730, 101^r; cf. IM 1730, 102^r.

Etimologie: tc. **zapt** [etmek].

ZAPT-FERMAN s. n. (Mold.) Decret de numire. Vin la Moldova cu zapt-ferman și cu cărțile domnului. GHEORGACHI. I-au pornit la Basra cu călăci-caftan, cu zap-ferman lui Ali și purtători de grije să fie lui Ali. H 1771, 102^r; cf. CANTA.

Variante: **zap-ferman** (H 1771, 102^r).

Etimologie: tc. **zapt fermani**.

ZARBĂ s. f. v. **zarvă**.

ZARVĂ s. f. (Mold., Ban.) Cearță, gilceavă, discordie. **A**: După multă zarvă și gilceavă nemică bun n-au isprăvit. URECHE. Den care prepusuri au intrat între dînșii mari zarve. N. COSTIN. Toată lumea iaste plină de primejdii și de zarve. ALF., 3^v; cf. M. COSTIN; CANTEMIR, ÎST.; PSEUDO-MUSTE. **C**: Zarve. Rixa. AC, 379.

Variante: **zarbă** (M. COSTIN).

Etimologie: cf. ucr. **zarva**.

Vezi și **zârvi**.

Cf. calabalic, dihonie, hăbruşag, învăluşag, potcă, prigoană, vâlăşag, zavistie, zăhăială; holcă, vreavă.

ZAVISLIV adj. v. **zavistliv**.

ZAVISTIE s. f. (Mold., ȚR, Trans. S) Invidie, pizmă, gelozie; ură, dușmănie. **A**: Din lăcomie zavistiia să naște. CD 1698, 6^v (marg.). Cain, feciorul lui Adam, pentru zavistie și răutatea sa den fire, au ucis pre Avel, frate-său. NCL I, 11. Zavistiia să va usca și să va stinge de flăcăriia dragostii vecinului. ÎP, 60^r. De zavistie s-au aprinsu cu mare mînie. H 1779¹ 147^r; cf. DOSOFTEI, VS; CD 1698, 7^r (marg.); L SEC. XVII, 12^v, 139^r; CI, 95, 101; NCL I, 40; MOL. 1754-1762, 21^v-22^r; BUCVAR,

1755, 25^r; H 1771, 86^r; BUCOAVNĂ 1775, 50^r; H 1778, 117^v; H 1779¹, 86^r, 156^v. ◇ Fig. *Zavistiia este jiganie cu multe capete și cu toatele înghit pizmă.* CANTEMIR, IST. B: *Pentru zavistiia stăpînitorilor celor tirani să chema și ei feciori de domn cu alt nume.* BIBLIA (1688); cf. L ante 1693, 34^r, 220^r. ◇ Fig. *Ținem bălaurul cel cu 7 capete, zavistiia, incubat în inimile noastre.* ANTIM. *Văzîndu-te zavistiia că petreci viața bine, s-au aprins și au rădicat asupra ta mulțime de supărări.* M 1779 febr., 46^r, col. 1. C: *Primiți cu cuget neatinș de arăpile zavistiei.* EG, 8. *Pentru zavistie serie.* FL. D SEC. XVIII¹, 79^r; cf. EG, 102; FL. D SEC. XVIII¹, 83^v. ◆ *Intrigă, uneltire, piră.* A: *Atîta zavistie lucrul au așîfat.* URECHE. ◆ *Ceartă, discordie; gilceavă.* A: *Era în zavistiia celor de casă.* URECHE. B: *O logodnă să trăcătăluiaște, dacă zavistiia o turbură.* FN. C: *Toate faceți fără zavistii și fără indoituri.* N TEST. (1648).

Etimologie: sl. **zavistiĵe**.

Vezi și *zavistios, zavistliv, zavistnic, zavistui, zavistuitor*.

Cf. alean (2), alenie, alensig (2), băsău (2), mărăz., rîvnire; calabalic, dihonie, hăbruşag, învăluşag, potcă, prigoană, vălăşag, zarvă, zăhăială.

ZAVISTIOS adj. (Trans. SE) Invidios, pizmaș; intrigant, răutăcios. *Cei ce sînt cu cuget zavistios, . . . după pohtă să-și izvodească meşteşug, și osteneala altora să nu o răpească.* EG, 7.

Etimologie: **zavistie** + suf. -os.

Vezi și *zavistie, zavistliv, zavistnic, zavistui, zavistuitor*.

Cf. băsăos, zavistliv, zavistnic, zavistuitor.

ZAVISTLIV adj. (Mold.) Zavistios. *Un călugăr . . . om zavistliv pururea făcîndu-i scîrbă [sfintei] și ocărînd-o.* DOSOFTEI, VS. *Cine n-are gînd ca acesta dătătoriu și iubitoriu de cuconi, acela nu-i om bun, ce-i zavistliv.* DOSOFTEI, VS.

Variante: **zavisliv** (DOSOFTEI, VS).

Etimologie: sl. **zavistlivŭ**.

Vezi și *zavistie, zavistios, zavistnic, zavistui, zavistuitor*.

Cf. băsăos, zavistios, zavistliv, zavistuitor.

ZAVISTNIC adj. și s.m. (Mold., ȚR, Trans. SE) (Om) zavistios. A: [Deșarta mărire] *pre cei mai nesocotiți minioși și zavistnici-i face.* L SEC. XVII, 132^v. *Zavistnicii lui . . . au slobodzit asupra lui dulăi flămîndzi.* NCCD, 365; cf. VARLAAM; M. COSTIN; CANTEMIR, IST.; NECULCE. B: *Diavolul cel pizmuitoriu și zavistnicul binelui.* PAN., 45^v. *Să înceteaze uciderea cea zavistnică a necredinciosului.* MINEIUL (1776); cf. L ante 1693, 209^v; LUMINA; ANTIM. C: *Oamenii carii să nasc în-tr-această planită sînt muncitori, lacomi, zavistnici, vicleani la vorbă.* CAL. 1733, 5.

Etimologie: sl. **zavistnikŭ**.

Vezi și *zavistie, zavistios, zavistliv, zavistui, zavistuitor*.

Cf. băsăos, zavistios, zavistliv, zavistuitor.

ZAVISTUI vb. (Mold., ȚR) A invidia, a pizmui. A: *Mulți zavistuiescu porecla lui Alexandru, căci-i dzic Marele.* NCCD, 237. *Cei mai mari boieri au zavistuit tătîne-meu.* H 1771, 85^v; cf. VARLAAM; CANTEMIR, IST.; NCL I, 11; NCCD, 327; MOL. 1754-1762, 23^r; H 1779¹, 86^r, 155^v. B: *Zavistuiră pre dînsul filistinii.* BIBLIA (1688). *Nu să cuvine să cerci altă răsplătire împotriva celuiia ce te zavistuiaste.* ANTIM. ◆ A face intrigi. B: *Pentru care zavistuiînd, jidovii îl omorîră.* MINEIUL (1776); cf. FN.

◆ A urî, a detesta. **A:** *Iară eu, aşca să mă iubască cela ce iaste să mă giudece, că cu cit vă zavistuiască viaţa cea desfrînată, cu atita mi-i milă de sufletul vostru cel supus păcatului.* NCCD, 309.

Etimologie: sl. **zavistovati**.

Vezi şi *zavistie, zavistios, zavistliv, zavistnic, zavistuiitor*.

Cf. *alenui, bănuî² (2), rîvni (1)*.

ZAVISTUIITOR s.m. (Mold., ȚR) Persoană care manifestă invidie, pizmă, răutate, gelozie. **A:** *Sau singur [Simion] din capul său au scornit-o, sau de la . . . zavistuiitoriu . . . au aflat-o.* CANTEMIR, HR. **B:** *Căpitan zavistuiit, de zavistuiitoriu mai mult slăvit vine.* FN.

Etimologie: **zavistui** + suf. *-tor*.

Vezi şi *zavistie, zavistios, zavistliv, zavistnic, zavistui*.

Cf. *băsăos, zavistios, zavistliv, zavistnic*.

ZĂBAVĂ s.f. (Mold.) (Mod, mijloc de) folosire plăcută a timpului; distracţie, petrecere. *Să aibi vreamă şi cu celitul cărţilor a face iscusită zăbavă.* M. COSTIN.

Etimologie: sl. **zabava**.

Vezi şi *zăboci*.

Cf. *tefericie, vigăşag, zăiafet, zefchi*.

ZĂBAVI vb. v. *zăbovi*.

ZĂBOVI vb. (Mold.) A se distra, a se veseli. *Fortuna şegi necrezute şi glume nesuferite ca acestea arătîndu-mi, cu intristările şi mîhnirile meale giucîndu-se, se zăbăveaşte.* CANTEMIR, IST., s.v. **şagă**. *La primblări la cîmp ieşea adesea cu boierii săi, zăbocîndu-se cu naiuri şi cu nagarale.* PSEUDO-AMIRAS, apud TDRG. *Fîindu cam bolnavă, pohteşte să se zăbovască cu tîmăşagurile lui.* B 1774, 38^r.

Variante: **zăbăvi** (CANTEMIR, IST., s.v. **şagă**).

Etimologie: sl. **zabaviti**.

Vezi şi *zăbavă*.

Cf. *inglindisi, vigădui*.

ZĂBROANĂ s.f. (Ban.) Plasă de pescuit / Cursă, laţ. *Zebrojă. Rete.* AC, 379.

Etimologie necunoscută.

Cf. *majă/capcană, clucă, măiestrie, pruglă, silţă*.

ZĂDĂRI vb. (Mold., ȚR) A provoca, a sîcii, a necăji. **A:** *Mai apoi socotiră să nu cumva zădărască pre Ştefan-Vodă, să le fie a strica pacea.* URECHE. *Şi iar s-au mirat mult, dar tot au zis lui Abulcasim (poate orînd să-l zădărască): „Frate, multă avere este, dar, cum zic, poate cu delungare de vremi să să sfirască”.* H 1771, 94^r; cf. M. COSTIN. **B:** *Noi ne temem că . . . numai vom zădări şarpele.* ANON. CANTAC. *Şi zise D[o]mnul către Moisi: „Pină cînd mă zădăraşte norodul acesta?”* BIBLIA (1688).

Etimologie: bg. **zadarjam**, scr. **zadirati**.

Cf. *băni (2), zăhăi*.

ZĂF s.n. v. *zefchi*.

ZĂFET s.n. v. *zăiafet*.

ZĂGNEATĂ s.f. 1. (Mold., Criş.) Surcea, vreamă pentru foc. **A:** (Fig.) *Să gătiia pre eişi zăgneată focului veacinic.* DOSOFTEI, VS. **C:** *Ca o spurcăiă z(ă)gnată, ca o zmoală impuţită, in matca focului cumplită.* MISC. SEC. XVII, 165^v.

2. (Mold.) Foc de nuiele sau de surcele uscate care se face la gura cuptorului și arde cu flacăra vie. *Împăratul dzisă să dea zăgneată căldării să i să topească oasele.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: rus. *zagneta*, ucr. *zahnit*.

ZĂGONI vb. v. *zogoni*.

ZĂHAI vb. (Mold.) A nu lăsa în pace, a hărțui cu atacuri repetate. *Hanul tătarăsc . . . tot zăhăia cite o aripă moschicească de nu să pute lăși.* NECULCE.

Etimologie: ucr. *zahaity*.

Vezi și *zăhăială*.

Cf. *băni* (2), *zădări*.

ZĂHĂIALĂ s.f. (Mold.) Hărțuială. *Dobitoacele mai multă zăhăială făcîia turcilor decît cazacilor, că de trăsните fugîia înapoi.* URECHE. *Nu trece ceie la ceștie, nice ceștie la ceielalți, nice făce zăhăială, nemică.* NECULCE; cf. M. COSTIN. ♦ Tulburare, neliniște. *Fîind într-aita zăhăială la suflet, i s-au arătat . . . chipul svintei cruci.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: *zăhăi* + suf. *-eală*.

Vezi și *zăhăi*.

Cf. *calabalic*, *dihonie*, *hăbrușag*, *învălușag*, *potcă*, *prigoană*, *vălășag*, *zarvă*, *zavistie*; *bușluială*, *gitrulam*, *giutr uială*, *vălășag*.

ZĂIAFET s.n. (Mold.) Chef mare, petrecere (cu lăutari); banchet, ospăț. *Făcînd un zăfet foarte frumos cu fel de fel de musici.* PSEUDO-AMIRAS. *M-au poftit Namahrim să-m facă a doi zi zăiafet.* H 1771, 88^r. *Orice nuntă sau zăiefet se făcea, trebuia să margă.* PSEUDO-E. KOGĂLNI-CEANU; cf. NECULCE; H 1771, 98^r; H 1779², 77^r, 81^r.

Variante: *zăfet* (PSEUDO-AMIRAS), *zăifet* (H 1779², 77^r), *zeiefet* (NECULCE), *ziefet* (H 1771, 98^r).

Etimologie: tc. *ziyafet*.

Cf. *tefericie*, *vigășag*, *zăbavă*, *zefchi*.

ZĂIFET s.n. v. *zăiafet*.

ZĂLUD adj. v. *zălud*.

ZĂLUD adj. (Mold.) Lipsit de minte, de judecată, prost; nebun. *Mihai-Vodă țji părea că este un om zălud.* NECULCE. *Dar ce folos, că în loc ce trebuie să o uitu, dragoste ei mai mult m-au făcut zălud.* H 1771, 84^v; cf. DOSOFTEI, PS. ◇ (Substantival) *Hameleonul . . . cătră toți chip de zălud și față de lovit arată.* CANTEMIR, IST.; cf. DOSOFTEI, VS. ◇ (TR) Loc. adv. **În zălud** = degeaba, în deșert, zadarnic. *Bezuma. Fără mente. În zălud.* MARDARIE, 107. *Tune. În har sau în zălud.* MARDARIE, 260; cf. MARDARIE, 124; ST. LEX., 285.

Variante: *zălod* (CANTEMIR, IST.).

Etimologie: bg. *zaluden*; în *zălud* < scr. *úzalud*.

Vezi și *zăluzie*.

Cf. *aluzit*, *bolund*, *buiac* (4), *nerod*, *șod* (1); *afetele* (de ~), *cinste* (în ~), *har* (în ~), *hieba* (în ~).

ZĂLUZIE s.f. (Mold.) Prostie, nebunie. *Probrădzînd huleniia lor și zăludzîia și nepriceaperea.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: *zălud* + suf. *-ie*.

Vezi și *zălud*.

Cf. *bolonșag*, *bolunzie*.

ZĂMORI vb. (Mold.) A chinui prin nemîncare, a slei de puteri, a istovi. *Tată-său l-au băgat în temniță și l-au zămorit cu foamea.* DOSOFTEI,

VS. *Și-mfășură fier pregiur trupul său ca să să zămorască.* DOSOFTEI, VS. *Cu posturi lungi și sece își zămora trupul și-și curăța sufletul.* CUVÎNT DE ÎNGROPARE.

Etimologie: sl. **zamoriti**, ucr. **zamorytysja**.

Vezi și **zămoritură**.

Cf. **adevăsi** (2), **bătogi**, **mîrșăvi**, **nemoști**, **vitioni**.

ZĂMORITURĂ s.f. (Mold.) Chin, istovire, sleire. *Ceale 2 roabe o mira în ce chip cu atita zămoritură de post putea de-și implea pravila.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: **zămori** + suf. **-tură**.

Vezi și **zămori**.

ZĂPRI vb. (Ban.) A se constipa. *Zepresk. Constipo.* AC, 380. *Zepresku-mě. Constipor.* AC, 380.

Etimologie: sl. **zaprěti**.

Vezi și **zăprît**, **zăpritură**.

ZĂPRIT s.n. (Olt., Ban.) Constipație. **B:** *Dusiria*[!]. *Zepritul.* MARDARIE, 134. **C:** *Zeprit. Constipatio.* AC, 380.

Variante: **zeprît** (MARDARIE, 134).

Etimologie: **zăpri**.

Vezi și **zăpri**, **zăpritură**.

Cf. **zăpritură**.

ZĂPRITURĂ s.f. (Ban.) Constipație. *Zăpritură, idem* [post *Zeprit. Constipatio*]. AC, 380.

Etimologie: **zăpri** + suf. **-tură**.

Vezi și **zăpri**, **zăprît**.

Cf. **zăprît**.

ZĂRVI vb. (Mold., Ban.) A stirni ceartă, tulburare; a stingheri a deranja. **A:** *De va fi venit . . . și va fi ceva mestecat și va fi zărvit acolo la aceea ucidere, nu să va certa ca un ucigătoriu.* PRAV. **C:** *Zěvrěsk.* AC, 380.

Variante: **zāvri** (AC, 380), **zervi** (PRAV.).

Etimologie: **zarvâ** + suf. **-i**.

Vezi și **zarvâ**.

ZĂTICNEALĂ s.f. (Mold., ȚR) Piedică, opreliște. **A:** *Și așa nu le-ar fi pricinuit nici o zăticeală.* **B** 1774, 26^v. **B:** *Nepuținnd turcii necum oreo zăticeală să le facă, ci măcar un om dintr-înșii să ia.* R. GRECEANU. *Să nu să facă zmintea rănduialei grecești și zăticeală limbii rumânești* PENTICOSTAR; cf. ANTIM.

Etimologie: **zătici** + suf. **-eală**.

Vezi și **zătici**, **zăticinge**, **zăticingor**.

Cf. **zăticinge**.

ZĂTICNI vb. (Mold., ȚR, Trans. SE) A (se) împiedica, a (se) opri. **A:** *Și s-au lovit în vo 2—3 rinduri ș-au tot can zăticingit pre nemți și nu ș-au putut alege.* NECULCE. *Și mai avînd turcii încă doauo engheluri de-i zăticingia a nu le da îndemînă să oștească spre nici o parte.* IM 1754, 2^f; cf. CANTEMIR, HR. ◇ *Fig. Audzînd Anarhasis solia și oădzînd darurile și luînd cartea, neschimbîndu-și nice fața, nice cu inima trîndîndu-să, nice limba zăticingi(n)d.* NCCD, 344. **B:** *Era numai ca să purcează, iar din pricina unor oameni răi s-au zăticingit și n-au putut să vie.* R. POPESCU. *Zise neguțitoriu lui Zina că l-au zăticingit din cale.* E 1777, 72^f; cf. IM 1730, 4^f. **C:** cf. TI (gl.). ◆ (ȚR) A bara căi de acces. *Zăpăzi și piatra zăticingesc trecătoarea celor ostași.* FN.

Etimologie: sl. **zătŭknoŭti**.

Vezi și *zăticeală, zăticinire, zăticionor*.

Cf. *brăni; priseci*.

ZĂTICNIRE s.f. (ȚR) Împiedicare, opreliște. *Multe zăticiniri și piedici acolo li s-au prins*. R. GRECEANU. *Tot lucrul și cătră osebitul sfirșitul său aleargă fără zăticinire*. BUCOAVNĂ 1779, 17^v.

Etimologie: **zătici**.

Vezi și *zăticeală, zătici, zăticionor*.

Cf. *zăticeală*.

ZĂTICNITOR adj. (ȚR) Care zăticește, provoacă zăticeală. **B:** *Tu ai dat văpsitorilor a lucra ceale de trebuință, pre dracul cel zăticionoriu izgonindu-l*. M 1779 febr., 45^v, col. II. // **C:** (Substantival) *Ce dară zăticionoriul făloșilor lăudăroși, Dumnezău nu l-au lăsat să-și plinească lauda*. GH. BRANCOVICI.

Variante: **zătignitor** (GH. BRANCOVICI).

Etimologie: **zătici** + suf. *-tor*.

Vezi și *zăticeală, zătici, zăticinire*.

ZĂTIGNITOR adj. v. **zătienitor**.

ZĂUITA vb. (Ban., Trans. SV) A uita. *În ascunsul inimiei închide-te, în secriul ei, cum să nu te pociu zăuita, în veci să te pociu lăuda*. CÎNTEC DE CRĂCIUN. *Dezmierdăciunile fac cum oamenii să să zăuite de pre sfirșitul sau de pre moartea lor*. SA, 24^f. *Și vor pieri nemzaturile Cari de Domnul se zăuie*. VCC, 25. *Zeuit. Obliviscor*. AC, 380; cf. SA, 38^v.

Etimologie: pref. *ză-* + **uita** (după scr. *zabyti*).

Vezi și *zăuitat, zăuitător, zăuitătură*.

ZĂUITAT s.n. (Ban.) Uitare. *Zăuitatul, idem* [post *Zeuitetură. Oblivio.*]. AC, 380.

Etimologie: **zăuita**.

Vezi și *zăuita, zăuitător, zăuitătură*.

Cf. *zăuitătură*.

ZĂUITĂTOR adj. (Ban.) Care uită ușor. *Zăuitător. Obliviosus*. AC, 380.

Etimologie: **zăuita** + suf. *-tor*.

Vezi și *zăuita, zăuitat, zăuitătură*.

ZĂUITĂTURĂ s.f. (Ban.) Uitare. *Zeuitetură. Oblivio*. AC, 380.

Etimologie: **zăuita** + suf. *-tură*.

Vezi și *zăuita, zăuitat, zăuitător*.

Cf. *zăuitat*.

ZĂVRI vb. v. **zărvi**.

ZBICI¹ s.n. (Criș., Trans. SV) Bici. (Fig.) *Batir că oomii cei buni au fapte bune și credință bună, încă lasă Dumnezău ceva zbiciu pre ei*. C. 1692, 520^f. *Și adusă Dumnezdu zbiciul său pre Ierusalimu*. MISC. SEC. XVII, 128^f. *Toate zbiciurile a dihaniei*. PP, 39^v; cf. C 1692, 529^f; PP, 40^f.

Etimologie: pref. *s-* + **bici**.

Vezi și *zbici², zbiciuitură, zbiciula*.

Cf. *puhă*.

ZBICI² vb. (Ban., Trans. SV) A biciui. *Dintr-înșii unii zbici-veți în săboarele voastre și goni-i-veți den oraș in oraș*. N TEST. (1648). *Zbicsesk. Flagello*. AC, 379. ◊ Fig. *Focul miniei tale Cu care nu mă zbici*. VCC, 14.

Etimologie: **zbici**¹ + suf. *-i*.

Vezi și *zbici¹, zbiciuitură, zbiciula*.

Cf. *zbiciula*.

ZBICIUITURĂ s.f. (Ban.) Biciuire. *Zbicsuitură. Flagellatio.* AC, 379.

Etimologie: **zbiciui** (< **zbici**¹ + suf. -ui) + suf. -tură.

Vezi și **zbici**¹, **zbici**², **zbiciula**.

ZBICIULA vb. (Mold.) A bate, a biciui. *L-au zbiciulatu-l cu vine crude de bou mult ceas.* DOSOFTEI, VS. *Fură bătuți cu vine de bou de li s-au zbiciulat carnea de pe trup.* DOSOFTEI, VS, apud TDRG.

Etimologie: cf. **zbief**¹, **zbici**².

Vezi și **zbici**¹, **zbici**², **zbiciuitură**.

Cf. **zbici**².

ZBOR s.n. (ȚR) Bîlci, iarmaroc, tîrg. *Zicea vioara și alăuta pe la tîrguri și pe la zboruri.* ÎNDREPTAREA LEGII. *Nu merge la zbor și la jocuri.* MĂRGĂRITARE 1691. *Veniți să neguțătorim pînă nu să sparge zborul.* MĂRGĂRITARE 1746; cf. ANTIM, apud TDRG.

Etimologie: sl. **sūborŭ**, bg. **šbor**.

Cf. **schelă** (2).

ZEAMĂ s.f. 1. (Olt., Ban., Criș., Trans. SV) Supă, ciorbă. **B:** *Încă uneori mai mult foloseaște puțintică zamă de pui de găină.* MD¹, 139^r. **C:** *Dzame. Jusculum.* AC, 335. *Zamă de cocoș bătrîn.* PL, 147^v. *Să beai zama caldă.* MISC. 1778, 19^f. *Zama aceasta e făcută tocmă pe gustul meu.* MȘE, 92.

2. (Olt.) În sintagma **Zeamă de varză** = moare. *Să le amestece cu zamă de țărițe înăcrite... au zamă de varză.* MD¹, 139^r. *Încă și glistir a-i face den lapte, den caimac ori den zeamă de varză nu strică.* MD¹, 144^v. *Să amesteci dintr-însa două pahară, unul cu vin dulce curat și să bea sau două pahară de zeamă de varză sălbatică ori singură, ori cu vin.* MD², 19^v.

Etimologie: lat. **zema**.

Cf. **moare**.

ZEFŢ s.n. v. **zefchi**.

ZEFCHI s.n. (Mold.) Petrecere, amuzament; ospăţ. *Noi n-am venit aicea să facem zefchiuri, ce să lucrăm.* PSEUDO-COSTIN. *El căuta mai mult zăfurile cu mese mari și cu mezilea de Țarigrad, și noaptea imbla prin tîrg cu veselii.* CANTA. *Să cheltuiască această avere agonisind prietini și trăind eu zefcui, precum să cade, căci de la moarte această bogăție nu-l va putea scoate.* H 1771, 94^v; cf. PSEUDO-AMIRAS (gl.); H 1771, 84^r; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

Variante: **zaf** (CANTA), **zefc** (H 1771, 84^r, 94^v).

Etimologie: tc. **zevk**.

Cf. **tefericie**, **vigăşag**, **zăbavă**, **zăiafet**.

ZEFLIU adj. (Mold.) Glumeţ, hazliu. *Pe fata ce cu tamburul de udu-gaci o dede împărătesit, că era zăflui.* H 1779^a, 84^r.

Etimologie: tc. **zevklî**.

Cf. **şăgaci**, **şod** (2), **şuguitar**.

ZEIEFET s.n. v. **zăiafet**.

ZEMNIC s.n. (ȚR) Bordei (săpat în pămînt). *Și avea starețul zemnic și... să rugă [preotul] starețului să-l lase să lăcuiască într-însul.* MĂRGĂRITARE 1691, apud TDRG. *Iar și aici ajunge a lăcui într-un zemnic și îngrădit un gărdicel.* NB, 197.

Etimologie: bg. **zemnik**.

Cf. **argea** (1), **argelaş**, **hîj**, **zomoniță**.

ZEPRIT s.n. v. **zăprît**.

ZERVI vb. v. **zărvi**.

ZGAIBĂ s. f. (Ban.) Rîie/Lepră. *Zgajbë. Scabies. Lepra.* AC, 380.
Etimologie: lat. *scabia*.

Vezi și *zgăibos*.

ZGANCĂ s. f. (Mold.) Coajă care se formează pe o rană. *De pre trupurile sfinților să despoiară de căzură zgâncile ca nește solzi, și să feceră sănătoși ca și-ntiiu.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie necunoscută.

ZGĂIBOS adj. (Ban.) Rîios/Lepros. *Zgeibos. Leprosus. Scabiosus.* AC, 380.

Etimologie: *zgaibă* + suf. *-os*.

Vezi și *zgaibă*.

ZIEFET s. n. v. *zăiafet*.

ZIMBER s. n. v. *zimbil*.

ZIMBIL s. n. (Mold.) Coș de papură, coșniță. *Și au cumpărat de cele mai minunate poame și cele mai mirositoare flori și rodii, care toate le ține <în> zimbilul lui hamalul.* H 1779¹, 47^r. *Ie-ți zimberul tău și vino după mine!* H 1779¹, 47^r. *Hamalul le-au pus în zimber și au mersu după tinăra femeie.* H 1779¹, 47^r.

Variante: *zimber* (H 1779¹, 47^r).

Etimologie: tc. *zembil*.

Cf. corfă, coșciug (1).

ZLOTĂȘ s. m. (Mold.) Persoană însărcinată cu stringerea impozițiilor în zloți. *Veniia la divan cu piră asupra zlotășilor că le-au luat afite năpăști, ce îndată poroncă eșuia și cu mare scîrbă asupra acelor zlotăși carii n-ari întoarce banii oamenilor ce li-au luat pentru năpăști.* NCL II, 293. *Au băut la masă... cu niște slugi boierești, ce era zlotăși.* NECULCE; cf. PSEUDO-AMIRAS (gl.).

Etimologie: *zlot* + suf. *-aș*.

Vezi și *zlotărie*.

ZLOTĂRIE s. f. (Mold.) Încasare a dărilor în zloți. *Era logofăt mare și era cu zlotăria la Suceavă.* NECULCE.

Etimologie: *zlot* + suf. *-ărie*.

Vezi și *zlotăș*.

ZMICURA vb. (Mold., Criș.) A sfărîma, a zdrobi (în bătaie). **A:** *O zmicurără cu cureale verzi.* DOSOFTEI, VS, s. v. *smicura*. *Fu bătut foarte tare, tot trupul zmicurînd.* DOSOFTEI, VS, s. v. *smicura*. **C:** *Căutați o căldare și zmicurați pietri și le băgați în căldare.* C 1692, 532^r.

Etimologie: lat. **exmiculare*.

Cf. *storohăni*, *șupi* (2).

ZNAMĂN s. n. (Mold., Trans. SV) Semn, piatră de mormînt. **A:** *Care piatră ș-au pusu-o pre mormînt în loc de znamăn.* DOSOFTEI, VS. **C:** *Că-i puseși pre ei ca un zneamăn.* PS. 1651, 51^v. ♦ (Mold.) Monument. *Sosim la un znamăn, stîlp de piatră cu cămară, și scriia în țarcălam: „Acest stîlp au rădicat Alexandru, împăratul machedonilor, cînd au gonit pre Darie persul“.* DOSOFTEI, VS.

Variante: *zneamăn* (PS. 1651, 51^v).

Etimologie: scr. *znamen*.

ZNEAMĂN s. n. v. *znamăn*.

ZOB s. n. (Ban.) Ovăz. *Zob. Avena.* AC, 380. *Avena. Sob, Oves. Szab Abrak.* LEX. MARS., 189.

Etimologie: scr. *zob*, magh. *zab*.

Cf. *o d o s*.

ZOGOANĂ s. f. (Ban.) Alungare, respingere, împingere. *Zogoně. Pulsio. AC, 380.*

Etimologie: cf. **zogoni**.

Vezi și *zogoni, zogonitor*.

ZOGONI vb. (Ban.) A izgoni, a alunga, a împinge. *Zegoněsk. Pello. AC, 380. Pello. Zogonyesk. Kergetek. LEX. MARS., 234; cf. LEX. MARS., 209.*

Variante: **zăgoni** (AC, 380).

Etimologie: scr. **zagoniti**.

Vezi și *zogoană, zogonitor*.

Cf. *dudui, întiri(1), pogoni, ți pa*.

ZOGONITOR adj. (Ban.) Care alungă, respinge, împinge, izgonește. *Zogonitor. Pulsor. AC, 380.*

Etimologie: **zogoni** + suf. *-tor*.

Vezi și *zogoană, zogoni*.

ZOMONIȚĂ s. f. (Ban.) Bordei în pământ. *Zomoniczě. Domus subterranea. AC, 380.*

Etimologie: scr. **zemunica**.

Cf. *argea(1), argelaș, hij, zemnic*.

ZORBA s. f. v. **zurba**.

ZORBALÍC s. n. v. **zurbalic**.

ZULUM s. n. (Mold., ȚR) Nedreptate, strimbătate, persecuție. **A:** *Și făcînd el multe zulumuri pen sate pe unde trecea, au venit raialele de s-au plîns. IM 1754, 78^r. Nefoștînd zulumul săracilor. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU. B:* *Un boiar mare... se mărise și făcea și zulumuri țărăi. R. POPESCU; cf. IM 1730, 110^r.*

Etimologie: tc. **zulüm**.

ZURBA s. f. **1.** (Mold., ȚR) Răzvrătit, răsculat. **A:** *Atunci zorbalele au găsit pe un casap strbu... și ductndu-l la veziriul cel nou, l-au făcut, fără voia lui, de l-au îmbrăcat în căftan. NECULCE. Zorbalele au început a prăda în urdie. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU. B:* *S-au sculat zurbale de la Țarigrad și au venit spre Odriiu. IST. ȚR. Duca-Vodă... și pre zorbale i-au prins de i-au omorit. R. POPESCU.*

2. (Mold.) Răzvrătire, răzmeriță, răsccoală. *La mare primejdie fusese Alexandru bătrînul, tatăl lui Nicolae-Vodă, pe vremea zorbalelor Țarigradului asupra lui sultan Mustafa la Odriiu, de l-au mazilitu. NCL II, 292. Au rădicat zurba asupra lui Mihai-Vodă, ca să-l ia din scaun. PSEUDO-MUSTE; cf. PSEUDO-AMIRAS (gl.); NECULCE.*

Variante: **zorba** (NCL II, 292; R. POPESCU; PSEUDO-AMIRAS, gl.; NECULCE; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU).

Etimologie: tc. **zorba**.

Vezi și *zurbagiu, zurbalic*.

Cf. *rocoșan, rocoșelnic, rocoșitor, zurbagiu; hăbrușag, rocoș, rocoșeală, rocoșire, rocoșit, rocoșitură, zurbalic*.

ZURBAGIU adj. (Mold.) Răzvrătit. *Pre cei mai zurbagii, ca 80 de oameni, i-au băgat în butuci. PSEUDO-AMIRAS.*

Etimologie: **zurba** + suf. *-giu*.

Vezi și *zurba, zurbalic*.

Cf. *rocoșan, rocoșelnic, rocoșitor, zurba(1)*.

ZURBALIC s. n. (Mold., TR) Răzvrătire. **A:** Pentru această pricină tătarii au făcut zorbalic, de au făcut război cu turcii. N. COSTIN. So-cotea că, de nu va vindeca aceasta, poate să se facă și orun zurbalic. **AXIN-TE URICARIUL;** cf. NECULCE. **B:** S-au înștiințat de la hanul pentru zurbalicul tătariilor bugeceni și pentru nebuneasca împotrivire a lor. R. PO-PESCU.

Variante: **zorbalic** (N. COSTIN; NECULCE).

Etimologie: tc. **zorbalık**.

Vezi și *zurba, zurbagiu*.

Cf. *hăbrușag, rocoș, rocoșeală, rocoșire, ro-coșit, rocoșitură, zurba* (2).

ZUZIE s. f. (Trans. SV) Mândrie, trufie. *Ferește sluga ta de zuzie pre ea Să nu se domnească. Și eu voi fi curat și de mare păcat mintui-m-oi, Doamne. VCC, 43.*

Etimologie: cf. **zuz**.

Cf. *buieceală, buiecie, buiecitură* (1), *fălie* (2), *făloșie, hiecimășie, măroșie*.

ZVOREALĂ s. f. v. **dvoreală**.

ZVORELNIC s. m. v. **dvorelnic**.

ZVORI vb. v. **dvori**.

ZVORITOR s. m. (Mold.) Curtean însărcinat cu organizarea și su-pravegherea unor întruniri cu caracter oficial. *Purtător de grijă și zvoritor mesei era 3. logofăt cu uricarii și cu toți diecii. GHEORGACHI, s. v. dvo-ritor.*

Etimologie: **zvori** + suf. *-tor*.

Vezi și *dvorbă, dvorbitor, dvoreală, dvorean, dvorelnic, dvori, tvorebnic*. Cf. *dvorean, dvorelnic, tvorebnic*.

CUPRINS

Cuvint înainte	5
Introducere	7
Norme tehnice	19
Abrevieri	27
Bibliografie	39
Dictionar	41